Krause 1822
(VI.)

BENEDICTUS SPINOZA

BENEDICTI DE SPINOZA

OPERA

QVAE SVPERSVNT OMNIA.

ITERVM EDENDA CVRAVIT, PRAEFATIONES, VITAM AVCTORIS, NEC NON NOTITIAS, QVAE AD HISTORIAM SCRIPTORVM PERTINENT

ADDIDIT

HENR. EBERH. GOTTLOB PAVLVS

PH. AC TH. D. HVIVS PROF. ORD. IENENSIS.

VOLVMEN PRIVS.

IENAE

IN BIBLIOPOLIO ACADEMICO.

1802.

G.

PRAEFATIO ITERATAE EDITIONIS.

Spinozae Opera ſtatim ab initio *) ſaepius acriusque exagitata et refutata quam perpenſa et intellecta fuiſſe, negari haud poteſt. Inde Spinozismi nomen, mox, quantumvis Philoſophiam nomine individui definiri noluerit Philoſophus, illatum antea abiit in convicium, quam quidem mens auctoris vel hiſtorice dispaluerat; ſcripta vero, ex quibus peti haec potuiſſet, fere ubique prohibita atque oppreſſa, breve poſt tempus delitescere intra bibliothecarum cancellos, quid? quod conſulto a non paucis occultari coeperunt, qui libros non paucos, ut quam rariſſima poſſidere gloriarentur, pernicioſos, impios, atheos inſcribere amabant. Quem in modum factum eſt, ut ea, quae Philoſophiam Spinozae continent, non niſi ſemel edita caroque pretio vendita, quo plurium manibus obiter velut „extremae rarentiae liber„ terebantur, eo pauciorum iteratis maturisque meditationibus per otium examinarentur. Decantata enim illa naenia, quod Spinozismus omnis definitione falſa Subſtantiae nitatur, confecta videbatur tota dis-

*) vide inter Epiſtolas p. 507. nr. XIX.

disquisitio. Unde eo res devenit, ut, cum nostris fere temporibus immortali ingenio Lessingiano Spinozismus tribueretur, non secus ac si de quodam Africae monstro vix quoad nomen cognito fabula nova percrebuisset, ne de facto quidem, quid in Philosophia Benedicti de Spinoza proprium insuerit et capitale, inter eruditos constaret. Adeo in diversissima abibant virorum, qui inter peritos artis referebantur, Spinozismi explicationes.

Nec sola illa φιλοσοφουμενα Spinozae, velut intrinseca obscuritate circumfusa, ad incognitas literarum ditiones pertinebant, sed intellectu multo faciliores etiam eiusdem viri de Antiquitate Hebraica disquisitiones. Quae nimirum nunc quidem de libris Vet. Testamenti, quoad notionem prophetiae, originem et aetatem singulorum librorum, collectionem eorum canonicam, leges interpretandi, vocalium auctoritatem, variantium lectionum rabbinicas adnotationes et reliqua id genus recentiora exegeseos criseosque biblicae incrementa, post integrum et quod excurrit seculum, Eichhorniani potissimum operis luce per Germaniam cuivis inclaruerunt, ea non vaticinatus fuerat sed magna ex parte jam descripserat evicerat que Tractatus ille Theologico-politicus. Cuius libri titulus omnino is non erat, qui Exegetas plerosque ad rariorem carioremque damnati Philosophi scriptiunculam e bibliotheca aliqua, tamquam Initia liberalioris in Vetus Testamentum introductionis accersendam excitare posset. Neque enim suspicari

licet,

licet; lumen illud, quod plane alio modo ac tramite, nimirum transferendo criticam et exegeticam artem in classicis auctoribus primum a Gesnero, Ernestio, Heynio et aliis exercitatam ad sacrum codicem, a principibus in philologia biblica viris adinventum est, a Spinoza mutuo quasi sumptum fuisse. Potius res ipsa indicat, adhucdum in tractatu Spinozae non pauca latere, a philologis hosce suos in usus haud conversa.

Nec levis igitur potuisset ad literarum biblicarum studia utilitas annis superioribus accedere, si quis, postquam libellum a Lud. Meyero, Amstelodamensi, amico Spinozae, operumque Philosophi editore perscriptum de *Philosophia Scripturae Interprete* de novo *) ediderat Io. Sal. Semler, tum temporis quoque Tractatum ipsius Spinozae Theologico-politicum iterata editione parabilem fecisset atque in memoriam eorum revocasset, qui rem non a nominibus auctorum pendere sentiunt. Post haec cum, nimis largam litis occasionem Mendelssohnio praebente, de ipso historico Philosophiae Spinozisticae sensu inter eruditos disceptaretur, plerisque vero lectoribus fundamentum et ponendae et solvendae causae ob raritatem et pretium operum Spinozae postumorum non posset non deesse, saepe apud me miratus sum, cur non litis, quod vocant, objectum facta

*) Philosophia scripturae Interpres, Exercitatio paradoxa. Tertium edita et Appendice Ioach. Camerarii aucta, cum notis variis et praefatione. Halae. 1776. 8.

cta simpliciter reimpressione oculis omnium subjiceretur. Nec enim causa vel philosophica vel in genere literaria inter nostrates ita male agitur, ut non, dummodo ad publicam disquisitionem luculenter proponatur, intra perpaucos annos sententia certior in umbraculis peritorum, fama saepe minus cognitorum, satis maturescat, imo etiam ad sagaciores alios inde propagata in communem plerorumque opinionem transeat.

Quibus praemissis ut, quaenam nostrae huius editionis curandae rationes fuerint, copiosius addamus, supervacaneum erit. Quo modo facta sit, brevibus exponemus. Singulorum Spinosae Operum, si tractatum theol. politicum exceperis, non nisi una extitit editio. Annus 1663 primum vidit ejus Principia Philosophiae Cartesianae more geometrico demonstrata. Anno 1670 Tractatum Theologico-politicum edidit. Reliqua non nisi post obitum Philosophi prodierunt. Nostra editio unam illam originariam accurate sequitur. Titulos, praefationes servavit, atque adeo numeros paginarum, quo facilius allegata priorum reperirentur, uncinis [ ] inclusos exhibet. Non nisi indicatos in editione prima aut ex sensu manifestos typographi errores emendavit. Interpunctionem, licet minus arrideret, literasque substantivorum nominum maiusculas superiori tempore frequentatas ut plurimum admisimus.

Animus fuerat, philosophematibus nonnulla, plura vero tractatui theologico-politico subnotare. Mox

Mox autem arrogantiae et cupiditatis speciem averti vix posse sentiebam, si eum, qui ante integrum et dimidium seculum in praecipuis capitibus id luculenter perspexerat, quod posteriorum aetatum διαδοχαι, vestigia viri e longinquo demum secutae, sensim sensimque attigerunt, de minutioribus interpellassem, nunc temporis beneficio magis forsan quam proprio studio clarius perspectis. Philosophantium vero, qui nostra hac tempestate nondum plane deferbuerunt, rixis si suae vocis tenuitatem hoc loco immiscere voluisset editor, coelestem illam umbram auctoris in vero inquirendo ardentissimi veracissimique sed et placidissimi minus, quam par est, revereri sibi videretur. „Passiones„ sunt, quas Benedictus non veri, sed erroris genitrices altricesque ostendit ac refugit.

Ad singulas autem huius Voluminis partes quae praefari debemus, nonnulla supersunt.

Primus, quem haec editio exhibet, Spinozae libellus isque solus expresso auctoris nomine in fronte insignitus *Principia Philosophiae*, non omnino Spinozae ipsius, sed, prout frons Scriptionis candide profitetur, *Renati des Cartes* exhibet, cujus quidem notiones non paucas Demonstrator etiam suas fecit, alias tamen ita prosecutus est, ut a Dualismo Cartesiano se ad unitatem universae rerum naturae agnoscendam ultro propulsum fuisse ostenderet. Sic scilicet binae lineae, quae ex altera parte divergunt in infinitum, retrorsum continuatae, in unum collineant punctum. Spinozam vero in Principiis illis et Medita-

ditationibus Metaphysicis nihil nisi illustrationem Cartesii intendisse, cum jam titulus monuisset lectores, etiam Lud. Meyeri praefatio disertis *) verbis significavit. Omnem sane aberrandi semitam velut obstructam putaveris. Fuerunt tamen nonnulli eo usque illiberales, ut Spinozam hoc in libello „non secundum animi sui cogitata locutum fuisse„ indistincte iaciarent. Quem in modum quae Niceron in sua Vita Spinozae scripsit: „Mais il est bon de savoir *qu'il n'y parle point selon sa pensée*„ ea quidem e Baylio desumta sunt, voce una in deterius mutata. Hic enim Lexicographus, cuius omnem de Spinosa narrationem pro laudabili philosophicae indolis specimine nemo, putem, habiturus est, sub finem articuli ait: Quelques personnes prétendent, qu'il (Sp.) a suivi la Maxime: nemo repente pessimus, et qu'il ne tomba dans l'Atheisme qu'insensiblement, et qu'il en étoit fort éloigné l'an 1663. lors qu'il publia la Demonstration Geometrique des Principes de Des Cartes. Il y est aussi orthodoxe sur la nature de Dieu, que Mr. Des Cartes même, mais il faut savoir *qu'il ne parlait point ainsi selon sa persuasion.* Quae licet per notam explicentur, negligentius tamen, quam candori Benedicti id debebatur, atque ita fere pronunciata sunt, ut Spinoza dissimulasse videri posset animi sensa; id quod ab ingenio viri honestissimi plane erat alienum. Germanicus Niceronis interpres nude et crude demum protrudit: Man muss aber wissen, dass er in diesem Buche *gar nicht so redet, als er gedacht.* Sei-

*) vid. editionis huius pag. IX.

Scilicet de Atheo parum refert, ita ambigue verba facere, ut simulatorem et dissimulatorem eundem fuisse incauti facile suspicentur.

Neque vero nos haec praecipue defendendi, qui in Benedicto infuit, candoris causa sed eo potissimum fine indicanda putavimus, ut ne Philosophiae studiosi ex Principiis his more geometrico demonstratis ista opinentur quam solidissime depromi posse, quae Spinozae in philosophando propria fuerunt. Sedes systematis, quod sibi condidit, in Ethica est, quae quoniam Opera Postuma inchoat, volumine altero editionis nostrae lecturis offertur. Neque Appendix Principiorum geometrico more demonstratorum, continens *Cogitata Metaphysica*, jamjam mera est ipsius Spinozae progenies philosophica. Cartesium illustrare voluit, nec tamen historice sed philosophice potius, hoc est, ita, ut non ea tantum, quae diserte dixerat vel indicaverat acutus ille Dualismi assertor, dilucidare proximisque argumentis confirmare satagat, sed potius talem in modum explicet notiones ac rationes Cartesianas, quali, quam maxime id fieri poterat, probabiles videbantur Spinozae ingenio. Itaque haec sane omnia Spinozam jam sapiunt. Si tamen, quaenam in iis auctor Cartesio reliquenda, quae a magistro hoc retinenda censuerit, dignoscere cupias, omnino ab Ethica Spinosae initium faciendum est, ut, huic quibus potissimum ideis pro fundamento positis Philosophia sibi ipsi constare visa fuerit, satis illucescat. Quo lumine

accenso

ascenso quanam via a Cartesio progressus fuerit Spinoza philosophus, etiam in Principiis Cartesianae Philosophiae inque Cogitatis metaphysicis cum certitudine investigatur. Quod reliquum est, inter Epistolas initium nonae pag. 479. 480. ipsius Spinozae praefatio ad haec Principia dici poterit. In regulas vero Cartesianas de motu quid vere statuerit, vide, si placet, non ex epist. XIV. pag. 496. sed ex epist. XV. pag. 501. Unde Principiorum partem alteram pag. 140. non ultra primas notiones progredi, eo magis dolendum est.

Tractatus theologico-politicus cum, quam primum prodierat, publica auctoritate premeretur *) atque iteratis vicibus inter libros prohibitos referretur,

*) vid. La Veritable Religion des Hollandois .. par Jean Brun (Prof. en Theol.) 1675. ubi p. 158. „Je crois que Stoupe (auctor libri satyrici: La Religion des Hollandais. Utrecht 1673.) se trompe, quand il dit, qu'il (Spinoza) n'a point abjuré la religion des Juifs, puis qu'il ne renonce pas seulement à leurs sentimens s'étant soustrait de toutes leurs observations et de leurs ceremonies, mais aussi qu'il mange et boit tout ce qu'on lui propose, fut ce même du lard et du vin, qui viendroit de la cave du Pape, sans s'informer s'il est Cascher ou Nesech.... *Messieurs les Etats ont tâché de l'etouffer* (sc. ce méchant livre: tractatus th. polit.) *en sa naissance et l'ont condamné et ont défendu le debit par un decret public, dès aussitôt qu'il vit le jour en leurs païs ... Mess. les Etats encore présentement, que je suis occupé à écrire ceci .. le defendent de nouveau avec plusieurs autres de cette trempe.*„ Bayle Diction. art. Spinoza, D. Scripserat vero et Stoupius et Brunius vivo Spinoza, ea tempestate, qua Ludovicus XIV. Batavos subita invasione paene oppressit.

tur, suspicionibus iniquis *) libellum subtrahere studuerunt alii, praefixo titulo: „Danielis Heinsii, „P. P. operum historicorum Collectio prima. Edi„tio secunda, priori editione multo emendatior et „auctior. accedunt quaedam hactenus inedita. Lugd. „Batav. apud Isaacum Herculis, 1673.„ Haec, quae dicitur, „ Collectio prima„ nihil praeter illum ipsum tractatum a praefatione ad finem usque continet paginis 334. in 8. nec praefatiuncula nec alia quadam accessione adjecta. Emendatius quidquam vel auctius non inest. In Anglia ipsum sic excusum fuisse, Wolfii Bibliotheca hebr. P. I. p. 240. prodit. Nescio, qua auctoritate. Si verum est indicium, Oldenburgium, Spinozae amicum, in libro divulgando partes suas habuisse, facile cogitandum esset.

Sub eodem titulo annoque „Collectio secunda Dan. Heinsii„ etc. extat, continens libellum, quem supra nominavimus, aeque tunc exosum: „Phi„losophia Scripturae Interpres, Exercitatio pa„radoxa, in qua veram Philosophiam infallibilem „sacras literas interpretandi normam esse apodictice „demonstratur et discrepantes ab hac sententiae expen„duntur et refelluntur.„ Prodiit exercitatio haec sub Heinsiano titulo fictitio „Eleutheropoli anno 1665.„ paginis 105. in 4. cum Prologo et Epilogo absque paginarum numeris. Nec a paucis Spinozae opuscu-

lum

*) Baylius ita: Tous ceux, qui ont refuté le Tractatus theologico-politicus, y ont decouvert les semences de l'Atheisme ...

lum habebatur. Sed *Ludovico Meyer*, Medico Amstelodamensi, Operum Spinozae plerorumque editori, verius tribuitur. Sententiae non minus quam dicendi genus cum praefationibus, quas ille Principiis Philosophiae Cartesianae atque Operibus Postumis Spinozae praefixit, admodum conspirare videntur. Eidem „Lucii Antistii Constantis de Iure Ecclesiasti„corum liber singularis, quo docetur, quodcunque „divini humanique iuris Ecclesiasticis tribuitur, vel „ipsi sibi tribuunt, hoc aut falso impieque ipsis tri„bui aut non aliunde quam a suis, hoc est, eius rei„publicae sive civitatis Prodiis, in qua sunt consti„tuti, accepisse. Eleutheropoli. 1665. in 8.„ adscribi solet.

Ipsam Tractatus Theologico-politici editionem Dan. Heinsii nomine tectam Niceron, in Additamentis Tomo XX. p. 59—61. suarum Mémoires exhibitis, alia etiam tituli pagina praefixa in publicum sparsam fuisse prodit, hac nimirum: „Fr. Henri„quez de Villacorta M. Doct. a cubiculo Philippi „IV. Caroli II. Archiatri Opera Chirurgica omnia. „Sub auspiciis potentiss. Hispaniarum Regis. Am„stelodami. 1673.„ in 8. cf. Vogt. Catal. p. 710. Chstph. Aug. Heumann. de Anon. et Pseudonymis p. 100. Ad libellum in Hispaniam et Lusitaniam intromittendum tituli huius artem excogitatam fuisse, dubitari nequit. Ea ipsa de causa inter nos non possunt esse nisi rarissima huius fraudis exemplaria, quorum ego quidem nullum vidi. — Addit Niceron,

tracta-

tractatum th. pol. in altera ista editione Pseudoheinsiana multo correctius impressum esse, quam quidem in prima anni 1670. in 4. Nos potius reimpressam editionem propriis mendis quam plurimis scatere deprehendimus, prioribus raro correctis. — Titulorum vero fraudes illas e temporum iniuriis natas sunt. „Eodem fere modo, ait Io. Cstph. Wolf in Biblioth. Hebr. P. I. p. 240. Richardi Simonis Historia Critica Vet. Test. Parisiis primo prodiit sub tit. Historia religionis Iudaeorum eorumque in Hispaniam migrationis. Cf. ipse Simonius in Biblioth. crit. T. IV. Ep. 9.„ Iniqua vis provocat semper acuitque se defensurorum calliditatem.

In Belgicum sermonem Tractatus theol. pol. vivo sed invito (vid. epist. XLVII. p. 612.) auctore, translatus fuit. Librum non vidi. Traditur titulus De rechtsinnige Theologant of Godtgeleerde Staatkunde. Bremen bey Ioh. Iörgens van der Weyl. 1694. (Vogt in Catal. ponit: Hamburg. 1694.) Auctorem versionis fuisse quendam Ioh. Henr. Glasemaker, discimus ex libello: Suite de la Vie de Philopater p. 231. Idem etiam Opera Postuma in linguam Belgicam transtulisse memoratur. vid. Erster Band der Nachrichten von einer hallischen Bibliothek. p. 73. 114. Iohannem Hendriksen translatorem vocat Wolf l. c. pag. 241. Sed is vere bibliopola editor fuit.

De gallica versione Tractatus theologico-politici Niceronis Mémoires pour servir à l'histoire des

Hom-

Hommes illustres, Tom. XIII. p. 46-48. haec, quae alibi relata legere non memini, tradiderunt: On en a une traduction Françoise, faite par le *Sieur de St. Glain*, Angevin, Capitaine au service des Etats de Hollande, qui a ensuite travaillé à la Gazette d'Amsterdam. Il avoit été Calviniste, mais dès qu'il eût connu Spinosa, il devint un de ses disciples et de ses plus grands admirateurs. Sa traduction parut à *Amsterdam* en 1678. in 12. Il l'intitula d'abord *La Clef du Sanctuaire*; mais ce titre ayant fait beaucoup de bruit, sur tout dans les Pays Catholiques, on juga à propos, pour faciliter le debit du livre, d'ôter ce premier titre, et d'y substituer celui de *Traité des Cérémonies superstitieuses des Juifs tant anciens que modernes.* La même raison y fit encore ôter dans la suite celui-là, pour l'intituler *Reflexions curieuses d'un esprit désintererc∬é, sur les matieres les plus importantes au salut tant public que particulier.* Ces trois titres différens ont fait croire à quelques personnes, qu'il y avoit eu trois éditions différentes de cette traduction, mais il n'y en a eu qu'une, dont on a seulement changé la premiere feüille. Il est beaucoup plus rare, de la trouver sous le premier titre, que sous les deux autres.

On voit à la fin de la traduction des *Remarques curieuses et nécessaires pour l'intelligence de ce Livre*, qui sont de *Spinosa*, et qui n'étoient pas dans le Latin.

Nomen

Nomen Domini de St. Glain fictitium fuiſſe, Lucam vero, Medicum Hagenſem, confeciſſe gallicam tractatus theol. politici verſionem, cui ipſe Spinoza annotationes adjecerit, Bruckeri quidem Hiſtoria critica Philoſophiae T. IV. P. II. p. 691. indicavit, allegatis in teſtimonium Catalogo crit. Bibliothecae Reimannianae p. 1029. Bayle Lettres XXVII. p. 119. et Nouvelles literaires (p. Mr. de Sauzac) T. X. P. I. p. 60. ubi hic ipſe Lucas de vita Spinozae notitias nonnullas evulgavit. Et I. Fr. Reimannus quidem ex literis ad Mr d'A. 1714. (neſcimus, a quonam?) ſcriptis ſe noſſe indicat, Lucam, qui et librum L'Esprit de Spinoſa ſcripſerit, Gallicae interpretationis Tractatus theol. politici auctorem eſſe. Sed des Maizeaux in notis ad Epiſtolas Baylianas (v. Oeuvres diverſes de Mr P. Bayle 1731. Tome IV. ad Epiſtolam 33.) ex ore Morellii, qui St. Glainio ipſo familiariter uſus fuerit, hunc iſtius verſionis auctorem certo ſe noſſe tradens Niceronis narrationem, in ſe accuratam, ſatis probabiliter confirmat.

Omnes tres a Nicerone memoratas editiones gallicae Verſionis Tractatus theologico politici rariſſimas e Bibliotheca Georgiae Auguſtae locupletiſſima atque uſibus eruditorum aptiſſime adaperta pro humanitate ſua mecum communicavit Cel. Jeremias David Reuſs, theſauri illius cuſtodiendi quidem ſtudioſiſſimus, a moroſitate vero et invidia Bibliothecariorum; qui opes ejuſmodi reſerari nolunt, liberrimus. Unica tituli pagina mutata a ſe invicem differunt, quem totum dare raritas ſuadet.

Titu-

Titulus, quo praefixo primum, Nicerone et re ipsa teste, prodiit libellus, hic est: „La Clef du Sanctuaire par un sçavant homme de nôtre siècle. Là „où est L'Esprit de Dieu, là est la liberté. 2 Epitré „aux Corinthiens Chap. 3. vers. 17. à Leyde. chez „Pierre Warnaer. MDCLXXVIII.„ Sequitur statim paginis 531. in 12. versio praefationis et tractatus, sic ut in latino leguntur; post haec „Table des matières principales contenues en ce Livre.„ Qua finita claudit libellum vox: Fin, et pagella exhibens „Fautes survenues à l'impression„ quae paucae sunt. Tunc demum inchoato novo paginarum numero, incipiunt „Remarques curieuses et nécessaires pour „l'intelligence de ce livre„ quae Niceron *Spinozae ipsi* tribuit. Implent 30. pagellas. Impressio omnis satis nitida.

Tituli suspicionibus minus obnoxii adeoque sine dubio serius praefixi ita sonant:

„Traitté (sic) des Ceremonies superstitieuses des „Juifs tant Anciens que Modernes. A Amsterdam. „Chez Iacob Smith. MDCLXXVIII.„

„Reflexions curieuses d'un Esprit des-Interressé „(sic) sur les matieres les plus importantes au salut „tant public que particulier. A Cologne. Chez Claude Emanuel. 1678.„

Ut ne quid reliquiarum Spinozae litterariarum in editione nostra desideretur, ex oblivio, cui traditae

traditae fuerant, eruimus Obſervationum additamenta illa Spinozae merito adſcripta. Sub finem Epiſtolae XIX. (vide p. 508.) is ipſe Notis quibusdam Tractatum iſtum ſe illuſtrare et concepta de eo praejudicia, ſi fieri poſſit, tollere velle profitetur. — In latinum vero heic vertendae non videbantur, cum nemo ſit politiorum hominum gallici idiomatis eo usque ignarus, ut latinas factas promtius quam gallicas intelligeret hasce notulas, memoratu dignas, intellectu autem facillimas. Praeterea raritas additamenti huius conſervare etiam jubebat idioma, quo ſcriptum extat, unde expeditius de auctore eſſet acutioribus iudicium. Hoc unum igitur velut ανεκδοτον p. 424. usque 446. non ſine voluptate cum lectoribus de novo communicandum habuit noſtra Editio.

Ex *Epiſtolis*, quas e volumine Operum poſtumorum Spinozae primo huic noſtro tomo externae aequalitatis obtinendae cauſa addidimus, ad difficillimas nonnullas Philoſophi ideas illuſtrandas colligi poſſunt loca notatu digniſſima. Unum de Motu in antecedentibus commemoravimus. Alia nonnulla indicantur in praefatione Mayeriana alteri Volumini praelucente. Ad ſcintillas vero diu neglectas id pertinet, quod epa LXVI. pag. 673. de Mente humana profitetur, breviſſimis verbis, ſed fundamentum Philoſophiae, quam Spinoza aſſecutus fuit, quamque pauci inter noſtrates, ſed ingenioſiſſimi nunc excolunt, revelantibus.

Inter viros, cum quibus literarum commercium erat Spinozae, eminet loco, non ingenio, *Henricus Oldenburg*, natu Bremensis, qui Cromwelliano tempore Circuli Saxonici Inferioris legatus Londini fuerat. Deinde societatis Regiae tum nascentis Assessor et Secretarius factus (vide Epistolae VIII. finem p. 479.) edidit philosophicas, quas inscripserunt, Transactiones annis 1664 67. Postea Oxonii degit. Decessit vero Carltoni, prope Greenwich, mense Augusto 1678. Spinozam quod suspexerit magis quam intellexerit, epistolae satis superque ostendunt. Tempus erat, ubi commercii epistolici cum philosophis conjunctione inita vel philosophiae vel gloriolae saltem particulas aucupabantur. De *Simone de Vries*, Amstelodamensi, (v. epistolam 26. *) attulit nonnulla Colerus in Vita Spinosae gallica, quam unacum aliis notitiis biographicis alteri volumini adjiciemus. — Vir Doctissimus atque „Expertissimus„ L. M. P. M. Q. D. pag. 526. alius non esse videtur, quam Lud. Mayer, Operum Spinozae plerorumque Editor primus. Epistolam XXIX. ante editionem Principiorum Cartesii geometrice demonstratorum scriptam fuisse, argumentum indicare videtur. Sed et alias Epistolas „Viro Doctissimo et Expertissimo„ scriptas (vide p. 664. 673.) ad eundem Mayerum pertinuisse, docti viri non inepte coniecerunt. v. c. Baumgarten im I Bd. d. Nachr. v. einer Hall. Bibliotheck p. 105. Manifestum est, in Epistola LXX. Spinozam retrospicere ad

*) Ubi in praefixo nomine non legendum est Simoni ET Vries sed DE.

ad Epistolam de Infinito scriptam, hocest, ad ipsam illam XXIX. quae Mayero inscripta esse videtur. Epistola LXII. est apologetica, quam per manus amicissimi Mayeri divulgare potuit Spinoza, licet hunc ea ipsa non indigere calleret. An Epistolae tres p. 605. sqq. „Viro Humanissimo atque Prudentissimo *I. I* „ scriptae pertinuerint ad Iarig Iellis, Amstelodamensem ex amicis Spinozae, definire nescio. Is cum haereticae scilicet pravitatis suspicionibus premeretur, Confessionem Fidei edere consultum duxit. Quam cum ad Spinozam misisset, hic, uti quidem P. Bayle in artic. Spinosa, litt. Y. refert, respondit: „Domi„ne ac amice Clarissime! scripta Tua ad me missa „ perlegi cum voluptate ac talia inveni, ut nihil in „illis mutare possim.„ Impressa est Confessio Iarrigiana dialecto hollandica 1684. — Iam vero, titulum gallice exhibens Bayle („Confession de Foi Catholi„que et Chretienne, contenue dans une lettre a N. N. „par Iarig Iellis.„) festinanter elicit, a Spinoza hanc ipsam confessionem *approbatam* fuisse. An quaeso in alterius cuiusdam Confessione Fidei alteri aliquid immutare licet? Si subtiliter ac pie scripta fuit, legebatur sane a philosopho nullarum partium studiis fascinato cum voluptate. In forma nihil mutari debere videbat; idque iterum sine dubio cum voluptate. Quoad argumentum erat manebatque alterius viri Confessio. Sed iniurius in Spinozam esse male amat P. Bayle. Unum exemplum notamus. Quae tecto nomine in Pensées diverses sur les Comêtes (1683.) num. 181. p. 565. scripserat is ipse, Dictio-

nario etiam velut testimonium quoddam sub litt S. in art. Spinosa inseruit. In illis Pensées §. CLXXXI. ubi ostendere vult, que les hommes ne vivent pas selon leurs principes, hoc etiam speciminis loco adjicit: „Que „peut-on faire de plus que ce qui fut fait par Spinoza „un peu avant que de mourir? La chose est de fraiche „date, et je la tiens d'un grand homme, qui la fait de „bonne part. C'étoit le plus grand Athée, qui ait ja„mais été, et qui s'étoit tellement infatué de certains „principes de Philosophie, que pour les mieux medi„ter, il se mit comme en retrait, renonçant à tout ce „qu'on appelle plaisirs et vanités du monde, et ne „s'occupant que de ces abstruses meditations. Se sen„tant près de sa fin, il (Spinoza) fit venir sa hôtesse „et la pria d'empêcher qu'aucun Ministre ne le vint „voir en cet état. Sa raison étoit, *comme on l'a seu* „*de ses amis*, qu'il vouloit mourir sans dispute et *qu'il* „*craignoit de tomber dans quelque foiblesse de sens, qui* „*luy fit dire quelque chose, dont on tira avantage* „*contre ses principes*„ An vero minime indulgendum esset, ut homo phthisi dudum laborans a sermonibus sibi caveret των προσηλυτοποιων, nec humanis illis saepe nec sanis? Annon licebat placide emori viro, qui nullius tranquillitatem unquam litigando turbaverat? Quid autem porro Baylius ille elicit? „qu'il „craignoit (Spinoza) que l'on ne debita dans le mon„de, qu'à la veue de la mort sa conscience, s'étant „reveillée, l'avoit fait démentir sa bravoure et renon„cer à ses sentimens.„ O miseram iudicis, ut putatur*), philo-

*) In Baylianò dictionario critico si quis vel pauca praeter unum de

philoſophici vanitatem, quae ſimplices aegroti voces non niſi ex humili gloriolae ſtudio explicare calluerit. Aeger corpore ſe non eadem animi vi, qua antehac, ad obiectiones reſponſurum, non eadem fortitudine impetus rudiores eorum, qui agonizantium aures in maiorem Dei gloriam raucis ſuſurris obtundere ſoliti ſunt, toleraturum eſſe praevidere poterat. Ergo desperabundus fuit; ergo mens perverſitatis celatae ſibi conſcia in ipſo infuit; ergo doctrinae ſuae malignitatem nunc tremebundus retractare noluit quidem, ſed coactum ſe fore praevidit! Hem vero! ne geſta quidem res eſt ita, ut iteratis vicibus et de induſtria audacter retulit Bayle. Spinozam ne voluiſſe quidem, eccleſiaſtas a ſe aegroto amoveri, Colerus, ipſe eccleſiaſtes, ſed iuſtior in philoſophum philoſopho, aperte monſtravit in Vita Spinozae. — Quod praeterea ad Iarig Iellis attinet, Bayle in Epiſtola ad Theod. I. ab Almeloveen de ſcriptis adespotis (recuſa in ſuis Oeuvres diverſes T. IV. p. 164.) haec refert: „Dictum eſt mihi nuper, praefationem illam (Operum

de Spinoza articulum legerit, peſſimo omine factum eſſe iudicabit, quod ſuperiori aevo huius quidem ingenii luxuries ſceptico-ſophiſtica ſummum fere in philoſophando culmen attigiſſe viſa fuerit. Aliquibus hiſtoricorum fraudibus diffidere, aliquarum ſuperſtitionum aut vulgarium aut doctarum debilitatem ſubodorari, fidem porro ac rationem per infinitam ironiam ſibi invicem opponere, haec in philoſophando progymnasmata quidem ſunt ac rudimenta. Magni vero animi non eſt, magnitudinem alterius nec ſentire bene nec amare ſentire. Absque animi magnitudine autem et ſublimitate eequis eſt qui philoſophetur?

rum Postumorum) fuisse primo belgice compositam a Viro *Mennonita*, Iarich Ielles, qui, postquam mercaturam exercuisset Amstelodami, in privato otio et ex quaesitis reditibus vixit, ceteroquin literis haud ita instructus. Eam praefationem postea latine vertisse creditur Lud. Meyer, prout in Spinozae libro extat, Medicus Amstelodamensis, ante paucos annos vivis exemtus. — —

Nonnullae ex reliquis epistolis ad quosnam datae sint, nos quidem nescire fatemur, ecquis sit ille I. v. M. p. 601. ille I. O. p. 614. 628. ille „humanissimus et prudentissimus„ Anonymus p. 633. nondum assecuti. Aliae Epistolae v. c. ad Guil. de Blyenbergh, quem mercatorem Dordracenum vocat Bruker in Hist. Philos. T. IV. P II. p. 691. qui vero, quisquis fuerit, candore animi magis quam acumine praestabat, porro ad „Amplissimum Prudentissimumque Virum **„ illum Lemurum defensorem officiosissimum p. 642—661. denique ad „Nobilissimum Iuvenem„ Alb. Burgh p. 695. qui Spinozam ad infallibilem quandam traditionem convertendi furore actus fuit, documento sunt, quanta cum benevolentia philosophiam vivis moribus exprimens ad hebetes etiam et multiplici superstitione captos descendere didicerit Benedictus.

Denique non sine albo lapillo relinquenda est epistola LIII. (pag. 638.) quae ex regnantibus Germaniae Principibus unum a vanis vulgi opinioni-

bus

bus et calumniis tum temporis ita liberum fuiſſe oſtendit, ut Ex Judaeo, ad chriſtiana ſacra non publice transgreſſo, immo a Theologis Carteſianizantibus non paucis aeque ac a coaeva Philoſophorum plebe ad Atheos relegato, ipſe libro viri inſpecto *) motus, anno 1673. cum Tractatus theologico-politicus jam triennio prius prodiiſſet, in Academia Heidelbergenſi Ordinariam Philoſophiae Profeſſionem offerri juberet, ea quidem lege, ut Philoſophus „philoſophandi libertatem haberet ampliſſimam.„ Ut primum, Lector! Principem hunc *e Sereniſſimis Electoribus Palatinis* fuiſſe cognoveris (*Carolus Fridericus* erat Friderici Tertii et Quarti, Muſagetarum Palatinorum, aemulus), euge ſane, quisquis ſis, animo votisque Tuis praeſentem habebis *noſtrae huius aetatis Electorem Palatino-Bavarum*, novum utriusque ditionis ſuae Sospitatorem, lucis, quantas poſt tenebras, Vindicem, Litterarum Artiumque omnium, nullius vero partis, ſed Bonorum quorumcunque Patronum! Olim cum ad Spinozam Lud. Fabricius (p. 639.) ſcripſerit, „Principem „eximiis ingeniis faventiorem alibi non inveniri„, noſtra quidem aetas Uni e Succeſſoribus Illius Sereniſ.

*) Chevraeana (T. II. p. 99.) hoc diſerte referunt: Etant à la Cour de l'Electeur Palatin je (Chevreau) parlai fort avantageuſement de Spinoza, quoique je ne connuſſe encore ce Juif Proteſtant que par la I. et II. Partie de la Philoſophie de Descartes (Geometr. dem.) imprimées à Amſterdam chez Jean Rieuwertz en 1663. M. l'Electeur avoit ce livre et après lui en avoir lû quelques chapitres il ſe reſolut de l'appeller dans ſon Academie à Heidelberg etc.

renissimis iisdem laudibus illustri bona verba quaevis laetissimo omine acclamare et faustissima apprecari flagrat. Eadem vero pietate alium quemcunque e Principibus Germaniae Illustrissimis Huic in tuenda litterarum luce similem venerari, felicitatis, quam post restitutam quietem publicam terris patriis exoptare possumus, corona erit atque fastigium.

Scripsi Ienae d. III Mart. 1802.

RENATI

RENATI DES CARTES

PRINCIPIORUM PHILOSOPHIAE

PARS I. ET II.

MORE GEOMETRICO DEMONSTRATAE

PER

BENEDICTUM DE SPINOZA

AMSTELODAMENSEM.

ACCESSERUNT EIUSDEM

COGITATA METAPHYSICA,

IN QUIBUS DIFFICILIORES, QUAE TAM IN PARTE METAPHYSICES GENERALI, QUAM SPECIALI OCCURRUNT, QUAESTIONES BREVITER EXPLICANTUR.

AMSTELODAMI,
APUD IOHANNEM RIEWERTS, IN VICO VULGO DICTO DE DIRK VAN ASSENSTEEG, SUB SIGNO MARTYROLOGII.
1663.

Ad Librum.

Ingenio ſeu te natum meliore vocemus,
Seu de Carteſii fonte renatus eas,
Parve Liber, quidquid pandas, id ſolus habere
Dignus, ab exemplo laus tibi nulla venit.
Sive tuum ſpectem genium, ſeu dogmata, cogor
Laudibus Auctorem tollere ad aſtra tuum.
Hactenus exemplo caruit, quod praeſtitit; at tu
Exemplo haud careas, obſecro parve Liber;
Spinozae at quantum debet Carteſius uni,
Spinoza ut tantum debeat ipſe ſibi.

I. B. M. D.

CANDIDO
LECTORI
S. P. D.
LUDOVICUS MEYER.

Mathematicorum in Scientiis investigandis ac tradendis Methodum, quâ nempe ex Definitionibus, Postulatis atque Axiomatis Conclusiones demonstrantur, optimam esse tutissimamque veritatis indagandae atque docendae viam, omnium, qui supra vulgus sapere volunt, unanimis est sententia. Et quidem jure merito. Etenim, cum omnis rei ignotae certa ac firma cognitio non, nisi ex certò praecognitis, hauriri ac derivari queat, haec necessario ab imo praestruenda erunt, tanquam stabile fundamentum, cui postmodùm, ne sponte subsidat, aut minimo impetu pessum eat, totum cognitionis humanae aedificium superimponatur. Istius autem notae esse, quae passim Matheseos cultoribus nomine Definitionum, Postulatorum atque Axiomatum venire solent, nemini dubium esse poterit, qui nobilem istam disciplinam a limine tantùm salutaverit. Definitiones enim nihil aliud sunt, quàm terminorum atque nominum, quibus res tractandae designantur, apertissimae explicationes. Postulata autem,

et

et Axiomata, seu communes animi Notiones, adeò claræ atque perspicuae sunt Enunciationes, ut iis omnes, qui ipsa vocabula solummodo recte intellexerint, assensum negare nequaquam possint.

Verumenimvero, quamvis haec ita se habeant, nullas tamen, si Mathematicas excipias, fere disciplinas eâ Methodo conscriptas reperies; sed alia toto paene caelo ab hac diversâ, quâ nempe per Definitiones, et Divisiones, inter se continuò concatenatas, atque hinc inde quaestionibus atque explicationibus intermixtas, totum absolvitur negotium. Iudicarunt enim ferme omnes, ac etiamnum judicant multi, qui scientiis constituendis conscribendisque animum adjecerunt, Methodum istam Mathematicis disciplinis esse peculiarem, reliquasque omnes illam respuere atque aspernari. Unde factum, ut, quaecunque in medium adducunt, nullis apodicticis rationibus demonstrent, sed tantùm verisimilitudinibus, probabilibusque argumentis adstruere conentur, magnam eâ ratione magnorum librorum farraginem in lucem protrudentes, in quibus nihil stabilis invenias atque certi, sed omnia contentionis atque dissidii plena, et, quod ab uno ratiunculis quibusdam levibus utcunque confirmatum est, mox ab alio confutatum, ac iisdem armis dirutum atque disjectum: adeò ut immotae veritatis avida mens, ubi tranquillum studii sui stagnum, quod tuto et prospero cursu trajicere, ac quo trajecto tandem optato cognitionis portu potiri posset, invenire putarât, in opinionum impetuoso se fluctuantem videat mari, ac tempestatibus contentionum undique circumcinctam, incertitudinumque fluctibus indesinenter, sine ulla ex iis unquam emergendi spe, jactatam atque abreptam.

Non defuere tamen aliqui, qui ab his seorsim senserunt, atque hanc miserrimam Philosophiae sor-

ſortem miſerati, ab iſta communi et ab omnibus trita ſcientias tradendi via receſſerunt, ac novam eamque ſane arduam multiſque difficultatibus ſcatentem ingreſſi ſunt, ut reliquas, ultra Matheſin, Philoſophiae partes Methodo atque certitudine mathematica demonſtratas poſteritati relinquerent Quorum alii jam receptam, et in ſcholis doceri ſolitam, alii novam, proprio marte adinventam, iſtum in ordinem redegerunt Philoſophiam, atque orbi litterario propinarunt. Et, quamvis diu multiſque labor iſte irrito ſucceſſu ſuſceptus fuerit, exortum tamen fuit tandem ſplendidiſſimum illud ſaeculi noſtri jubar Renatus Des Cartes, qui poſtquam in Matheſi quicquid veteribus inacceſſum fuerat, quicquid inſuper à Coaetàneis ſuis deſiderari poſſet, nova Methodo è tenebris in lucem protraxerat, Philoſophiae fundamenta inconcuſſa eruit, quibus plurimas veritates ordine ac certitudine Mathematica ſuperſtrui poſſe, et ipſe revera demonſtravit, et omnibus, qui illius ſcriptis nunquam ſatis laudandis animum ſedulò applicuerunt, luce meridiana clarius apparet.

Et quamvis Nobiliſſimi atque Incomparabilis hujus Viri ſcripta Philoſophica Mathematicam demonſtrandi rationem ac ordinem contineant, non tamen iſta communi, ac in Elementis Euclideis caeteriſque Geometris uſitata, qua nempe praemiſſis Definitionibus, Poſtulatis ac Axiomatibus Propoſitiones earumque Demonſtrationes ſubjunguntur, exarata ſunt; ſed alia multum ab hac diverſa, quam ipſe, et veram optimamque ad docendum viam, et *Analyticam* vocat. Duplicem enim in fine *Reſponſ. ad ſecund. Objection.* apodictice demonſtrandi rationem agnoſcit; unam per Analyſin, *quae veram viam oſtendit, per quam res methodice, et tanquam a priori inventa eſt, etc.* alteram per Syntheſin, *quae utitur longâ*

longâ definitionum, petitionum, axiomatum, theorematum, et problematum ſerie, ut ſi quid ipſi ex conſequentibus negetur, id in antecedentibus contineri ſtatim oſtendat, ſicque a lectore quantumvis repugnante ac pertinaci aſſenſionem extorqueat. etc.

Verumtamen, licet in utraque demonſtrandi ratione certitudo, quae extra omnem dubitationis aleam poſita eſt, reperiatur, non omnibus utraque aeque utilis atque commoda exiſtit. Plurimi enim Mathematicarum ſcientiarum plane rudes, adeoque Methodi, qua illae conſcriptae ſunt, Syntheticae, et qua inventae ſunt, Analyticae prorſus ignari, res, quae his in libris pertractantur, apodictice demonſtratas, nec ſibimet ipſis aſſequi, nec aliis exhibere queunt. Unde factum, ut multi, qui aut caeco impetu abrepti, aut aliorum auctoritate ducti, Carteſio nomen dederunt, ejus ſententiam atque dogmata tantummodo memoriae impreſſerunt, ac, ubi de iis ſermo incidit, ſolum effutire, multaque de iſtis garrire, nihil autem demonſtrare ſciant, quemadmodum olim fuit et adhuc hodie Peripateticae Philoſophiae addictis ſolenne eſt. Quocirca, ut his aliquid ſubſidii adferretur, ſaepenumero optavi, aliquem tam Analytici, quàm Synthetici ordinis peritum, ac in ſcriptis Carteſii apprime verſatum, illiusque Philoſophiae penitus gnarum, manum operi admovere, et, quae iſte ordine Analytico conſcripſerat, in Syntheticum redigere, ac more Geometris familiari demonſtrare velle. Imo ipſe, quamvis meae tenuitatis abunde conſcius, ac tanto operi longe impar ſim, id ipſum tamen praeſtare ſaepe in animum meum induxi, quin etiam aggreſſus fui. Sed aliae, quibus ſaepiſſime diſtrahor, mihi illud peragendi viam obſepſerunt occupationes.

Gratiſſimum itaque mihi accidit ex Authore noſtro intelligere, ſe diſcipulo cuidam ſuo, dum eum,

eum Cartesii Philosophiam doceret, Secundam Principiorum partem integram, ac partem Tertiae, more illo Geometrico demonstratas, nec non praecipuas difficilioresque, quae in Metaphysicis ventilantur, quaestiones, ac a Cartesio nondum enodatas, dictasse: atque haec una, a se correcta atque aucta ut lucem aspicerent, amicis id summopere expetentibus atque extorquentibus, concessisse. Unde etiam ego idem id probavi, simulque operam meam, si ea in edendo egeret, ex animo obtuli; ac suasi praeterea, imo rogavi, ut primam quoque Principiorum partem similem redigeret in ordinem, ac his praemitteret, quo ab ovo res hoc modo disposita, et melius intelligi, et magis placere posset. Quod, cum summa ratione niti videret, et amici precibus, et lectoris utilitati denegare noluit; meisque insuper curis totum tam impressionis, cum procul ab urbe ruri degat, adeoque illi adesse non possit, quam editionis negotium commisit.

Haec igitur sunt, quae tibi, candide Lector, damus hoc in libello: nempe Renati Des Cartes primam et secundam Principiorum Philosophiae partes, una cum fragmento tertiae, quibus nostri Authoris Cogitata Metaphysica, nomine Appendicis, subjunximus. At vero primam Principiorum partem cum hic et nos dicimus, et libelli Titulus promittat, id non ita intellectum volumus, ac si omnia, quae in ea a Cartesio dicta sunt, hic Geometrico ordine demonstrata exhiberentur; sed tantum denominationem a potiori fuisse desumptam, adeoque praecipua, quae ad Metaphysicam spectant, et in Meditationibus suis tractavit Cartesius (caeteris omnibus, quae sunt Logicae considerationis, et tantum historice narrantur ac recensentur, praetermissis) inde esse decerpta. Quae etiam quo facilius absolveret Author, huc verbotenus fere omnia illa, quae sub finem

finem *Resp. ad secund. Object.* Geometrico ordine dispolita habet Cartesius, transtulit; omnes quidem illius Definitiones praemittendo, ac Propositiones suis inserendo, at Axiomata non continuò Definitionibus subnectendo, sed post quartam demum Propositionem interponendo, eorumque ordinem, quo facilius demonstrari possent, immutando, ac quaedam, quibus non egebat, omittendo. Et quamvis haec Axiomata (ut etiam habet ipse Cartesius postulat. 7.) instar Theorematum demonstrari, ac etiam concinnius nomine Propositionum venire posse, Authorem nostrum non fugiat, nosque etiam, ut id effectum daret, petierimus; majora tamen, quibus est implicitus, negotia ei tantum duarum, quibus hoc opus absolvere coactus fuit, septimanarum ocium concesserunt, adeoque in causa fuere, quo minus et suo et nostro desiderio satisfacere potuerit, sed brevem duntaxat subnectens explicationem, quae demonstrationis vicem subire potest, majorem ac omnibus numeris absolutam in aliud tempus rejecerit. Si forte post hanc distractam impressionem nova adornaretur, ad quam augendam conabimur etiam ab ipso impetrare, ut totam tertiam Partem de Mundo aspectabili (cujus tantum adjunximus fragmentum, cum Author hic institutioni finem imposuerit, et nos eo, quantulumcunque sit, lectorem privare noluerimus absolvat. Atque hoc ut debito modo perficiatur, hinc inde in secundâ Parte quaedam de Fluidorum natura et proprietatibus Propositiones interspargendae erunt, quod ut Author tum exsequatur, pro virili adnitar.

Nec tantum in Axiomatibus proponendis, explicandisque, sed etiam in ipsis Propositionibus, caeterisque Conclusionibus demonstrandis a Cartesio saepissime recedit, ac Apodeixi, longe ab illius diversa, utitur noster Author. Quod

sane

ſane nemo ita interpretetur, ac ſi clariſſimum illum virum in iis corrigere vellet: ſed eum in finem tantum factum putet, ut ſuum jam receptum ordinem melius retinere poſſet, nec Axiomatum numerum nimium augeret. Qua eadem etiam de cauſa quamplurima, quae Carteſius ſine ulla demonſtratione propoſuit, demonſtrare, et quae plane praetermiſit, addere coactus fuit.

Animadverti tamen vel imprimis velim in his omnibus, nempe tam in 1 et 2 Princip. partibus, ac fragmento tertiae, quam in Cogitatis ſuis Metaphyſicis Authorem noſtrum meras Carteſii ſententias, illarumque demonſtrationes, prout in illius ſcriptis reperiuntur, aut quales ex fundamentis ab illo jactis per legitimam conſequentiam deduci debebant, propoſuiſſe. Cum enim diſcipulum ſuum Carteſii Philoſophiam docere promiſiſſet, religio ipſi fuit, ab ejus ſententia latum unguem diſcedere, aut quid, quod ejus dogmatibus aut non reſponderet, aut contrarium eſſet, dictare. Quamobrem judicet nemo, illum hic, aut ſua, aut tantum ea, quae probat, docere. Quamvis enim quaedam vera judicet, quaedam de ſuis addita fateatur; multa tamen occurrunt, quae tanquam falſa rejicit, et a quibus longe diverſam fovet ſententiam. Cujus notae inter alia, ut ex multis unum tantum in medium afferam, ſunt, quae de voluntate habentur *Schol. Prop.* 15. *part.* 1. *Principior. et Cap.* 12. *part.* 2. *Appendic.* quamvis ſatis magno molimine atque apparatu probata videantur. Neque enim eam diſtinctam ab Intellectu, multo minus tali praeditam eſſe libertate exiſtimat. Etenim in his aſſerendis, ut ex *Diſſertat. de Method. part.* 4. *et Meditat.* 2. aliiſque locis liquet, tantum ſupponit, non probat Carteſius, mentem humanam eſſe ſubſtantiam abſolute cogitantem. Cum contra Author noſter admittat quidem, in Rerum natura eſſe ſubſtantiam

tiam cogitantem: attamen neget, illam constituere essentiam Mentis humanae; sed statuat, eodem modo, quo Extensio nullis limitibus determinata est, Cogitationem etiam nullis limitibus determinari; adeoque, quemadmodum Corpus humanum non est absolute, sed tantum certo modo secundùm leges naturae extensae per motum et quietem determinata extensio; sic etiam Mentem sive Animam humanam non esse absolute, sed tantum secundum leges naturae cogitantis per ideas certo modo determinatam cogitationem; quae necessario dari concluditur, ubi corpus humanum existere incipit. Ex quâ definitione, non difficile demonstratu esse putat, Voluntatem ab Intellectu non distingui, multo minus eâ, quam illi Cartesius adscribit, pollere libertate; quin imo ipsam affirmandi et negandi facultatem prorsus fictitiam; τὸ autem affirmare et negare nihil praeter ideas esse; caeteras vero facultates, ut Intellectum, Cupiditatem, etc. in numerum figmentorum, aut saltem illarum notionum reponi debere, quas homines ex eo quod res abstracte concipiunt, formaverunt, quales sunt, humanitas, lapideitas, et id genus aliae.

Praetereundum etiam hic nequaquam est, in eundem censum venire debere, hoc est, ex Cartesii mente tantum dici, quod aliquibus in locis reperitur, nempe *hoc aut illud captum humanum superare*. Neque enim hoc ita accipiendum, ac si ex propriâ sententiâ talia proferret noster Author. Iudicat enim ista omnia, ac etiam plura alia magis sublimia atque subtilia non tantum clare ac distincte a nobis concipi, sed etiam commodissime explicari posse: si modo humanus Intellectus alia via, quam quae a Cartesio aperta atque strata est, in veritatis investigationem rerumque cognitionem deducatur: atque adeo scientiarum fundamenta à Cartesio eruta, et quae

iis ab ipso superaedificata sunt, non sufficere ad omnes ac difficillimas, quae in Metaphysicis occurrunt, quaestiones enodandas atque solvendas: sed alia requiri, si ad illud cognitionis fastigium intellectum nostrum cupimus evehere,

Denique (ut praefandi finem faciam) Lectores non ignorare volumus, omnes hos tractatus, nullum alium in finem, quàm veritatis indagandae, atque propagandae, hominesque ad verae ac sincerae Philosophiae studium incitandi gratiâ, evulgari; adeoque omnes, antequam se lectioni accingant, ut ex ea uberem, quem cuique ex animo optamus, fructum capere queant, sedulo monitos, ut omissa quaedam suis locis inserant, et menda Typographica, quae irrepserunt, accurate corrigere*) velint: talia enim quaedam interea sunt, quae obicem ponere possent, quo minus Demonstrationis vis, et Authoris mens recte perciperetur, ut quilibet ex eorum inspectione facile deprehendet.

*) *Id quod in hac Editione factum est. Ed.*

INDEX

Propositionum, Lemmatum, et Corollariorum, quae in 1. 2. et 3. Principiorum Philosophiae partibus continentur.

PARS I.

*) Paginae in his Indicibus allegatae sunt editionis veteris, quas proinde margo nostrae accurate servavit in ( ) inclusas. Ed.

PARS. II.

1. *Prop.*

Cor.

Cor. Corpus, quod semel movetur, semper moveri pergit, nisi a causis externis retardetur. 62.

15. Omne corpus motum ex se ipso tendit, ut secundum lineam rectam, non vero curvam pergat moveri. ibid.

Cor. Omne corpus, quod secundum lineam curvam movetur, continuo a linea, secundum quam ex se pergeret moveri, deflectit; idque vi alicujus causae externae 63.

16. Omne corpus, quod circulariter movetur, ut lapis ex. gr. in fundà, continuo determinatur, ut secundum tangentem pergat moveri. ibid.

17. Omne corpus, quod circulariter movetur, conatur recedere a centro circuli, quem describit. 66.

18. Si corpus aliquod, putà A, versus aliud corpus quiescens B moveatur, nec tamen B propter impetum corporis A aliquid suae quietis amittat; neque etiam A sui motus aliquid amittet, sed eandem quantitatem motus, quam antea habebat, prorsus retinebit. 67.

19. Motus, in se spectatus, differt a sua determinatione versus certam aliquam partem: neque opus est, corpus motum, ut in contrariam partem feratur sive repellatur, aliquamdiu quiescere. ibid.

Cor. M tus non est motui contrarius. 68.

20. Si corpus A corpori B occurrat, et ipsum secum rapiat; tantum motus, quantum B propter occursum A ab ipso A acquirit, de suo motu A amittet. 68.

21. Si corpus A duplo majus sit, quam B, et aeque celeriter moveatur; habebit etiam A duplo majorém motum quam B, sive vim ad aequalem celeritatem cum B retinendam. ibid.

22. Si corpus A aequale sit corpori B, et A duplo celerius, quam B moveatur, vis sive motus in A, erit duplus ipsius B. 69.

Cor. 1. Quo corpora tardius moventur, eo magis de quiete participant. ibid.

Cor. 2. Si corpus A duplo celerius moveatur, quam corpus B, et B duplo majus sit, quam A, tantundem motus

30.

30. *Reg.* 6. Si corpus A quiescens esset accuratissime aequale corpori B versus illud moto, partim ab ipso impelleretur, partim ab ipso in contrariam partem repelleretur. 78.

31. *Reg.* 7. Si B et A versus eandem partem moverentur, A quidem tardius, B autem illud insequens celerius, ita ut ipsum tandem attingeret, essetque A majus, quam B, sed excessus celeritatis in B esset major, quam excessus magnitudinis in A; tum B transferet tantum de suo motu in A, ut ambo postea aeque celeriter, et in easdem partes progrediantur. Si autem contra excessus magnitudinis in A esset major, quam excessus celeritatis in B; in contrariam partem ab ipso reflecteretur, motum omnem suum retinendo. 78 et 79.

32. Si corpus B undequaque cingatur a corpusculis motis, ipsum aequali vi versus omnes partes simul pellentibus, quamdiu nulla alia causa occurrit, in eodem loco immotum manebit. 80.

33. Corpus B, iisdem, ut supra positis, vi quantumvis parvà adventitia, versus quamcunque partem moveri potest. ibid.

34. Corpus B, iisdem positis ut supra, non potest celerius moveri, quam a vi externâ impulsum est, quamvis particulae, a quibus cingitur, longe celerius agitentur. 81.

35. Cum corpus B sic ab externo impulsu movetur, maximam partem sui motus a corporibus, a quibus continuo cingitur, accipit, non autem a vi externa. ibid.

36. Si corpus aliquod, ex. gr. manus nostra, quaquaversum aequali motu moveri posset, ita ut nullis corporibus ullo modo resistat; necessario in illo spatio, per quod sic moveretur, tot corpora versus unam partem, quam versus quamcumque aliam, aequali inter se, et aequali cum manu vi celeritatis moverentur 82.

37. Si corpus aliquod, puta A, quacumque parva vi versus quamcumque partem moveri potest, illud necessario cingitur a corporibus, quae aequali inter se celeritate moventur. 84.

PARS III.

INDEX
Capitum et Materierum,
In 1 et 2 Parte *Appendicis* contentarum.

PARS I.

Cap. I. *De Ente Reali, Ficto, et Rationis.*

Cap. II. *Quid sit esse Essentiae, quid esse Existentiae, quid esse Ideae, quid esse Potentiae.*

Quid

PARS II.

Cap. I. *De Dei Aeternitate.*

Cap. II. *De Unitate Dei.*

Cap. III. *De Immensitate Dei.*

Cap. IV. *De Immutabilitate Dei.*

Deum

Quod

Cap. X. *De Creatione.*

Cap. XI. *De Concursu Dei.*

Cap. XII. *De Mente Humana.*

Quo

PRIN-

PRINCIPIA PHILOSOPHIAE MORE GEOMETRICO DEMONSTRATA.

PARS I.

PROLEGOMENON.

Antequam ad ipſas Propoſitiones, earumque [1] Demonſtrationes accedamus, viſum fuit in anteceſſum ſuccincte ob oculos ponere, cur Carteſius de omnibus dubitaverit, quâ viâ ſolida ſcientiarum fundamenta eruerit, ac tandem quibus mediis ſe ab omnibus dubiis liberaverit: quae omnia quidem in ordinem Mathematicum redegiſſemus, niſi prolixitatem, quae ad id praeſtandum requireretur, impedire judicaviſſemus, quo minus haec omnia, quae uno obtutu, tanquam in picturâ, videri debent, debite intelligerentur.

Carteſius itaque, ut quam cautiſſime procederet in rerum inveſtigatione, conatus fuit

1°. Omnia prejudicia deponere,

2°. Fundamenta invenire, quibus omnia ſuperſtruenda eſſent,

3°. Cauſam erroris detegere,

4°. Omnia clare et diſtincte intelligere.

Ut vero primum, secundum, ac tertium assequi posset, omnia in dubium revocare aggreditur, non quidem ut Scepticus, qui sibi nullum alium praefigit finem, quam dubitare, sed ut animum ab omnibus praejudiciis liberaret, quo tandem firma, atque inconcussa scientiarum fundamenta, quae hoc modo ipsum, si quae essent, effugere non possent, inveniret. Vera enim scientiarum principia adeo clara, [2] ac certa esse debent, ut nullà indigeant probatione, extra omnem dubitationis aleam sint posita, et sine ipsis nihil demonstrari possit. Atque haec, post longam dubitationem reperit. Postquam autem haec principia invenisset, non ipsi difficile fuit, verum à falso dignoscere, ac causam erroris detegere; atque adeo sibi cavere, ne aliquid falsum et dubium pro vero ac certo assumeret.

Ut autem quartum et ultimum sibi compararet, hoc est, omnia clare, et distincte intelligeret, praecipua ejus regula fuit, omnes simplices ideas, ex quibus reliquae omnes componuntur, enumerare, ac quamlibet sigillatim examinare. Ubi enim simplices ideas clare, et distincte percipere posset, sine dubio etiam omnes reliquas, ex simplicibus illis conflatas, eâdem claritate et distinctione intelligeret. His ita praelibatis, breviter explicabimus, quomodo omnia in dubium revocaverit, vera Scientiarum principia invenerit, ac se ex dubitationum difficultatibus extricaverit.

(*Dubitatio de omnibus.*) Primo itaque sibi ob oculos ponit omnia illa, quae a sensibus acceperat, nempe coelum, terram, et similia; atque etiam suum corpus: quae omnia eousque in rerum naturâ esse putaverat. Ac de horum certitudine dubitat, quia sensus ipsum interdum fefellisse deprehenderat, et in somnis sibi saepe persuaserat, multa extra se vere existere, in quibus postea, se delusum esse, compererat; ac denique quia alios etiam vigilantes asserere audi-

audierat, ſe in membris, quibus dudum caruerant, dolorem ſentire. Quare non ſine ratione etiam de ſui corporis exiſtentiâ dubitare potuit. Atque ex his omnibus vere concludere potuit, ſenſus non eſſe firmiſſimum fundamentum, cui omnis ſcientia ſuperſtruenda ſit; (poſſunt enim in dubium revocari!) ſed certitudinem ab aliis principiis nobis certioribus dependere. Ut autem porro talia inveſtiget, ſecundò ſibi ob oculos ponit omnia univerſalia, qualia ſunt natura corporea in communi, ejuſque extenſio, item figura, quantitas etc. ut etiam omnes mathematicae veritates. Et quamvis haec ipſi certiora [3] viderentur, quam omnia, quae a ſenſibus hauſerat, rationem tamen de iis dubitandi invenit; quoniam alii etiam circa ea errârant, et praecipue, quoniam infixa quaedam erat ejus menti vetus opinio, Deum eſſe, qui poteſt omnia, et a quo talis, qualis exiſtit, creatus eſt, quique adeo forſan fecerat, ut etiam circa illa, quae ipſi clariſſima videbantur, deciperetur. Atque hic eſt modus, quo omnia in dubium revocavit.

(*Inventio fundamenti omnis ſcientiae.*) Ut autem vera ſcientiarum principia inveniret, inquiſivit poſtea, num omnia, quae ſub ejus cogitationem cadere poſſent, in dubium revocârit, ut ſic exploraret, an non forte quid reliquum eſſet, de quo nondum dubitaverat. Quod ſi verò quid ſic dubitando, inveniret, quod nulla ex praecedentibus, nec etiam ullâ aliâ ratione, in dubium revocari poſſet: id ſibi, tanquam fundamentum, cui omnem ſuam cognitionem ſuperſtruat, ſtatuendum eſſe, merito judicavit. Et quamquam jam, ut videbatur, de omnibus dubitârat; nam aeque de iis, quae per ſenſus hauſerat, quam de iis, quae ſolo intellectu perceperat, dubitaverat: aliquid tamen, quod explorandum eſſet, reliquum fuit, ille nimirum ipſe, qui ſic dubitabat, non quatenus capite, manibus, reliquisque corporis membris conſtabat, quoniam

de his dubitaverat; Sed tantum quatenus dubitabat, cogitabat, etc. Atque, hoc accurate examinans, comperit, se nullis praedictis rationibus de eo dubitare posse. Nam, quamvis somnians; aut vigilans cogitet, cogitat tamen atque est; et quamvis alii, aut etiam ille ipse circa alia erravissent, nihil minus, quoniam errabant, erant: Nec ullum suae naturae autorem adeo callidum fingere potest, qui eum circa hoc decipiat; concedendum enim erit ipsum existere, quamdiu supponitur decipi. Nec denique quaecumque alia excogitetur dubitandi causa, ulla talis adferri poterit, quae ipsum simul de ejus existentiâ non certissimum reddat. Imo, quò plures adferuntur dubitandi rationes, eo plura simul adferuntur argumenta, quae illum de suâ existentiâ convincunt. Adeo ut, quocumque se [4] ad dubitandum vertat, cogatur nihilominus in has voces erumpere, *dubito*, *cogito*, *ergo sum.*

Hâc igitur detectâ veritate, simul etiam invenit omnium scientiarum fundamentum: ac etiam omnium aliarum veritatum, mensuram, ac regulam; scilicet, *Quicquid tam clare ac distincte percipitur, quam istud, verum est.*

Nullum verò aliud, quam hoc scientiarum fundamentum esse posse, satis superque liquet ex praecedentibus: quoniam, reliqua omnia facillimo negotio a nobis in dubium revocari possunt, hoc autem nequaquam. Verumenim vero circa hoc fundamentum hìc apprime notandum, hanc orationem, *dubito*, *cogito*, *ergo sum*, non esse syllogismum, in quo major propositio est omissa. Nam si syllogismus esset, praemissae clariores et notiores deberent esse, quam ipsa conclusio, *ergo sum:* adeoque *ego sum* non esset primum omnis cognitionis fundamentum; praeterquam quod non esset certa conclusio: nam ejus veritas dependeret ab universalibus praemissis, quas dudum in dubium Autor revocaverat:

verat: ideoque *Cogito, ergo ſum*, unica eſt propoſitio, quae huic, *ego ſum cogitans*, aequivalet.

Sciendum porro, ut confuſionem in ſequentibus vitemus, (clare enim, ac diſtincte res percipienda eſt) quid ſimus? Nam hoc clare, et diſtincte intellecto, noſtram eſſentiam cum aliis non confundemus. Ut igitur id ex praecedentibus deducat, ſic pergit noſter Autor.

Omnes, quas olim de ſe habuit, cogitationes in memoriam revocat, ut, animam ſuam eſſe exiguum quid inſtar venti, vel ignis, vel aetheris, craſſioribus ſui corporis partibus infuſum, et, corpus ſibi notius eſſe, quam animam, illudque a ſe clarius ac diſtinctius percipi. Atque haec omnia clare pugnare cum iis deprehendit, quae hucuſque intellexerat. Nam de ſuo corpore dubitare poterat, non autem de ſuâ eſſentiâ quatenus cogitabat. Adde, quod haec neque clare neque diſtincte percipiebat, ac conſequenter, ex ſuae methodi praeſcripto, tanquam falſa rejicere debebat. Unde, cum talia ad ſe, quatenus hucuſque ſibi cognitus erat, pertinere intelligere non poſſet, pergit ulterius inquirere, [5] quid ad ſuam eſſentiam proprie pertineat; quod in dubium revocare non potuerat, et ob quod ſuam exiſtentiam concludere cogebatur. Talia autem ſunt, *quod ſibi cavere voluerit, ne deciperetur; multa cupiverit intelligere; de omnibus, quae intelligere non poterat, dubitârit; unum tantum hucuſque affirmârit; omnia reliqua negârit, et tanquam falſa rejecerit; multaque etiam invitus imaginatus fuerit; ac denique multa, tanquam a ſenſibus venientia, animadverterit.* Cumque ex ſingulis his aeque evidenter ſuam exiſtentiam colligere, nec ullum horum inter ea, quae in dubium revocaverat, recenſere potuerit, ac denique omnia haec ſub eodem attributo concipi poſſint: ſequitur omnia haec vera eſſe, et ad ejus naturam pertinere. Atque adeo ubi dixerat, *cogito*, omnes hi cogitandi modi intelli-

telligebantur, nempe *dubitare, intelligere, affirmare, negare, velle, nolle, imaginari et sentire.*

Apprime autem hic notandum venit, quod magnum usum in sequentibus, ubi de distinctione mentis a corpore agetur, habebit; nempe 1°. Hos cogitandi modos clare ac distincte sine reliquis, de quibus adhuc dubitatur, intelligi. 2° Eorum clarum, et distinctum, quem habemus conceptum, obscurum, atque confusum reddi, si iis aliqua, de quibus adhuc dubitamus, adscribere vellemus.

(*Liberatio ab omnibus dubiis.*) Ut denique de iis, quae in dubium revocaverat, certus redderetur, omneque dubium tolleret, pergit inquirere in naturam Entis perfectissimi, et an tale existat. Nam, ubi Ens perfectissimum existere deprehendet, cujus vi omnia producuntur, et conservantur, cujusque naturae repugnat, ut sit deceptor: tum illa ratio dubitandi tolletur, quam ex eo, quod suam causam ignorabat, habuit. Sciet enim facultatem veri a falso dignoscendi a Deo summe bono et veraci ipsi non fuisse datam, ut deciperetur. Adeoque Mathematicae veritates, seu omnia, quae ipsi evidentissima esse videntur, minime suspecta esse poterunt. Progreditur deinde, ut caeteras causas dubitandi tollat, inquiritque, [6] undenam fiat, quod aliquando erremus? quod, ubi invenit ex eo oriri, quod liberà nostrà voluntate utamur ad assentiendum etiam iis, quae tantùm confuse percepimus: statim concludere potuit, se in posterum ab errore cavere posse, modo non nisi clare et distincte perceptis assensum praebeat: quod unusquisque a se facile impetrare potest, quoniam potestatem habet cohibendae voluntatis, ac proinde efficiendi, ut intra limites intellectus contineatur. Verum, quia in prima aetate multa hausimus praejudicia, a quibus non facile liberamur, pergit porro, ut ab iis liberemur, et nihil, nisi quod clare et distincte percipimus, amplectamur, simplices omnes

no-

notiones et ideas, ex quibus omnes nostrae cogitationes componuntur, enumerare, easque singulatim examinare; ut quicquid in unâquâque clarum, quid obscurum est, animadvertere possit; sic enim facile clarum ab obscuro distinguere poterit, clarasque ac distinctas cogitationes efformare; adeoque facile realem distinctionem inter animam et corpus invenire: et quid in iis, quae a sensibus hausimus clarum, quid obscurum sit; et denique in quo somnium a vigiliis differat. Quo facto neque de suis vigiliis dubitare, neque a sensibus falli amplius potuit; ac sic se ab omnibus dubitationibus supra recensitis liberavit.

Verum, antequam hic finem faciam; iis satisfaciendum videtur, qui sic argumentantur. Cum Deum existere nobis per se non innotescat, de nullà re videmur posse unquam esse certi: nec Deum existere unquam nobis innotescere poterit. Nam ex incertis praemissis (omnia enim incerta esse diximus, quamdiu nostram originem ignoramus) nihil certi concludi potest.

Hanc difficultatem ut amoveat Cartesius, respondet hoc pacto. Ex eo, quod nondum sciamus, an forte originis nostrae autor nos tales creaverit, ut fallamur, etiam in iis, quae nobis vel evidentissima apparent, dubitare nequaquam possumus de iis, quae clare et distincte per se, vel per ratiocinationem, quamdiu nempe ad illam attendimus, intelligimus: sed tantùm de iis, quae ante hac demonstravimus vera esse, quorum memoria potest [7] recurrere, cum non amplius attendimus ad rationes, ex quibus ea deduximus, quarumque adeò sumus obliti. Quapropter quamvis, Deum existere, non per se, sed tantùm per aliud innotescere possit, poterimus tamen ad certam Dei existentiae cognitionem pervenire, dummodo ad omnes, ex quibus illam concludimus, praemissas accuratissime attenda-

sed quamdiu ejus claram et distinctam ideam non habemus. Quare si quis contra me argumentari velit, tale debebit esse argumentum. De nullâ re possumus esse certi, antequam Dei claram et distinctam ideam habeamus: Atqui claram et distinctam Dei ideam habere non possumus, quamdiu nescimus, an nostrae naturae autor nos decipiat: Ergo de nullâ re possumus esse certi, quamdiu nescimus, an nostrae naturae autor nos decipiat etc. Ad quod respondeo, concedendo majorem, et negando minorem: Habemus enim claram et distinctam ideam Trianguli, quamvis nesciamus, an nostrae naturae autor nos decipiat; et modo talem Dei ideam, ut modo fuse ostendi, habeamus, nec de ejus existentiâ, nec de ullâ veritate mathematicâ dubitare poterimus.

Haec praefati, rem ipsam nunc aggredimur.

DEFINITIONES. I. *Cogitationis* nomine complector omne id, quod in nobis est, et cujus immediate conscii sumus.

Ita omnes voluntatis, intellectus, imaginationis, et sensuum operationes sunt cogitationes. Sed addidi: immediate, *ad excludenda ea, quae ex iis consequuntur, ut motus voluntarius cogitationem quidem pro principio habet, sed ipse tamen non est cogitatio.*

II. *Ideae* nomine intelligo cujuslibet cogitationis formam illam, per cujus immediatam perceptionem ipsius ejusdem cogitationis conscius sum.

Adeo ut nihil possim verbis exprimere, intelligendo id, quod dico, quin ex hoc ipso certum sit in me esse ideam ejus, quod verbis illis significatur. Atque ita non solas imagines in phantasia depictas ideas voco: imo ipsas hic nullo modo voco ideas, quatenus sunt in phantasia corporea, hoc est, in parte aliqua cerebri depictae, sed tantum quatenus mentem ipsam in illam cerebri partem conversam informant.

III. Per realitatem objectivam ideae intelligo [10] entitatem rei repraesentatae per ideam, quatenus est in ideâ.

Eodemque modo dici potest perfectio objectiva vel artificium objectivum etc. Nam quaecunque percipimus, tanquam in idearum objectis, ea sunt in ipsis ideis objective.

IV. Eadem dicuntur esse *formaliter* in idearum objectis, quando talia sunt in ipsis, qualia illa percipimus: Et *eminenter*, quando non quidem talia sunt, sed tanta, ut talium vicem supplere possint.

Nota, cum dico causam eminènter *perfectiones sui effectus continere, tum me significare velle, quod causa perfectiones effectus excellentius, quam ipse effectus continet.* Vide etiam Axiom. 8.

V. Omnis res, cui inest immediate, ut in subjecto, sive per quam existit aliquid, quod percipimus, hoc est, aliqua proprietas, sive qualitas, sive attributum, cujus realis idea in nobis est, vocatur *Substantia*.

Neque enim ipsius substantiae, praecise sumtae, aliam habemus ideam, quam quòd sit res, in qua formaliter vel eminenter existit illud aliquid, quod percipimus, sive quod est objective in aliqua ex nostris ideis.

VI. Substantia, cui inest immediate cogitatio, vocatur *Mens*.

Loquor autem hic de mente potius, quam de animâ, quoniam animae nomen est aequivocum, et saepe pro re corporeâ usurpatur.

VII. Substantia, quae est subjectum immediatum extensionis, et accidentium, quae extensionem praesupponunt, ut figurae, situs, motus localis etc. vocatur *Corpus*.

An vero una et eadem substantia sit, quae vocatur mens, et corpus, an duae diversae, postea erit inquirendum.

VIII. Substantia, quam per se summe perfectam esse intelligimus, et in quâ nihil planè concipimus, quod aliquem defectum sive perfectionis limitationem involvat, *Deus* vocatur.

IX. Cum quid dicimus in alicujus rei naturâ sive conceptu contineri, idem est, ac si diceremus, id de eâ re verum esse, sive de ipsâ posse verè affirmari.

X. Duae substantiae realiter distingui dicuntur, [11] cum unaquaeque ex ipsis absque alia potest existere.

Cartesii Postulata hic omisimus, quia ex iis nihil in sequentibus concludimus; attamen lectores seriò rogamus, ut ipsa perlegant atque attentâ meditatione considerent.

AXIOMATA. I. In cognitionem et certitudinem rei ignotae non pervenimus, nisi per cognitionem et certitudinem alterius, quae ipsa prior est certitudine et cognitione.

II. Dantur rationes, quae nos de nostri corporis existentia dubitare faciunt.

Hoc re ipsa in Prolegomeno ostensum est, ideoque tanquàm axioma hic ponitur.

III. Siquid praeter mentem, et corpus habemus, id nobis minùs, quam mens et corpus, notum est.

Notandum, haec axiomata nihil de rebus extra nos affirmare; sed tantum ea, quae in nobis, quatenus sumus res cogitantes, reperimus.

PROPOS. I. *De nullâ re possumus absolute esse certi, quamdiu nescimus nos existere.*

DEMONSTR. Propositio haec per se patet: Nam qui absolutè nescit se esse, simul nescit se esse affirmantem, aut negantem, hoc est, certò se affirmare, aut negare.

Notandum autem hic, quòd, quamvis multa magnâ certitudine affirmemus, et negemus, ad hoc,

quod

quod existamus, non attendantes; tamen, nisi pro indubitato hoc praesupponatur, omnia in dubium [12] *revocari possent.*

PROPOS. II. Ego sum *debet esse per se notum.*

Demonstr. Si negas, non ergo innotescet, nisi per aliud, cujus quidem (per ax. 1.) cognitio, et certitudo prior erit in nobis hoc enunciato, *ego sum.* Atqui hoc est absurdum (per praec.); ergo per se debet esse notum, q. e. d.

PROPOS. III. Ego, *quatenus res constans corpore*, sum, *non est primum, nec per se cognitum.*

Demonstr. Quaedam sunt, quae nos de existentia nostri corporis dubitare faciunt (per. ax. 2.); ergo (per ax. 1.) in ejus certitudinem non perveniemus, nisi per cognitionem et certitudinem alterius rei, quae ipsa prior est cognitione, et certitudine. Ergo haec enunciatio, *ego*, quatenus res constans corpore, *sum* non est primum, nec per se cognitum, q. e. d.

PROPOS. IV. Ego sum *non potest esse primum cognitum, nisi quatenus cogitamus.*

Demonstr. Hoc enunciatum, *ego sum res corporea aut constans corpore* non est primum cognitum (per praec.); nec etiam de mea existentia, quatenus consto alia re praeter mentem, et corpus, sum certus: nam si aliqua alia re a mente, et corpore diversa constamus, ea nobis minus nota est, quam corpus (per ax. 3.): quare *ego sum* non potest esse primum cognitum, nisi quatenus cogitamus. q. e. d.

COROLLAR. Hinc patet mentem sive rem cogitantem notiorem esse corpore.

Verum

Verum ad uberiorem explicationem legantur Art. 11. et 12. Part. 1. Principiorum.

SCHOLIUM. Unusquisque certissime percipit, quod affirmat, negat, dubitat, intelligit, imaginatur etc. sive, quod existit dubitans, intelligens, affirmans, etc. sive uno verbo, *Cogitans:* neque potest haec in dubium revocare. Quare hoc enunciatum *Cogito*, sive *sum Cogitans* unicum (per prop. 1.) et certissimum est fundamentum totius Philosophiae. Et cum in scientiis nihil aliud quaeri, neque desiderari possit, ut de rebus certissimi simus, quam omnia ex firmissimis principiis deducere, eaque aeque clara et distincta reddere, ac principia, ex quibus deducuntur: clare sequitur, omne, quod nobis aeque evidens est, quodque aeque clare et distincte, atque nostrum jam inventum principium percipimus, omneque, quod cum hoc principio ita convenit, et ab hoc principio ita dependet, ut si de eo dubitare velimus, etiam de hoc principio esset dubitandum, pro verissimo habendum esse. Verum, ut in iis recensendis quam cautissime procedam, ea tantum pro aeque evidentibus, proque aeque clare et distincte à nobis perceptis in initio admittam, quae unusquisque in se, quatenus cogitans, observat. Ut ex. grat. se hoc, et illud velle, se certas tales habere ideas, unamque ideam plus realitatis et perfectionis in se continere, quam aliam; illam scilicet, quae objective continet esse, et perfectionem substantiae, longe perfectiorem esse, quam [14] illam, quae tantum objectivam perfectionem alicujus accidentis continet; illam denique omnium esse perfectissimam, quae est entis summe perfecti. Haec inquam non tantum aeque evidenter, et aeque clare, sed forte etiam magis distincte percipimus. Nam non tantum affirmant nos cogitare; sed etiam quomodo cogitemus. Porro etiam illa cum hoc principio convenire dicemus, quae non possunt in dubium revocari, nisi simul hoc nostrum incon-

inconcussum fundamentum in dubium revocetur. Ut ex. grat. si quis dubitare velit, an ex nihilo aliquid fiat, simul poterit dubitare, an nos quamdiu cogitamus, simus. Nam si de nihilo aliquid affirmare possum, nempe quod potest esse causa alicujus rei: potero simul eodem jure cogitationem de nihilo affirmare, ac dicere me nihil esse, quamdiu cogito. Quod cum mihi impossibile sit, impossibile etiam mihi erit cogitare, quod ex nihilo aliquid fiat. His sic consideratis, ea, quae nobis impraesentiarum, ut ulterius pergere possimus, necessaria videntur, hic ordine ob oculos ponere constitui, numeroque Axiomatum addere; quandoquidem a Cartesio, in fine Responsionum ad secundas Objectiones, tanquam Axiomata proponuntur, et accuratior, quam ipse, esse nolo. Attamen, ne ab ordine jam incepto recedam, ea utcumque clariora reddere, et quomodo unum ab alio, et omnia ab hoc principio, *ego sum cogitans*, dependent, vel cum ipso evidentiâ, et ratione conveniunt, ostendere conabor.

AXIOMATA *ex Cartesio depromta*. IV. Sunt diversi gradus realitatis, sive entitatis: nam substantia plus habet realitatis, quam accidens, vel modus; et substantia infinita, quam finita; ideoque plus est realitatis objectivae in ideâ substantiae, quam accidentis; et in ideâ substantiae infinitae, quam in ideâ finitae.

Hoc axioma ex sola contemplatione nostrarum idearum, de quarum existentia certi sumus, quia nempe modi sunt cogitandi, innotescit: scimus [15] *enim, quantum realitatis, sive perfectionis idea substantiae de substantia affirmat; quantum vero idea modi de modo. Quod cum ita sit, necessario etiam comperimus ideam substantiae plus realitatis objectivae continere, quam ideam alicujus accidentis etc.* Vide Scholium Proposit. 4.

V. Res cogitans, si aliquas perfectiones novit, quibus careat, sibi statim ipsas dabit, si sint in suâ potestate.

Hoc

Hoc unusquisque in se, quatenus est res cogitans, observat: quare (per. Schol. Prop. 4.) de ipso certissimi sumus; et eadem de causa non minus certi sumus de sequenti, nempe

VI. In omnis rei ideâ sive conceptu continetur existentia, vel possibilis, vel necessaria (Vide Axiom. 10. Cartesii). *Necessaria in Dei, sive entis summè perfecti conceptu; nam alias conciperetur imperfectum, contra quod supponitur concipi. Contingens verò sive possibilis in conceptu rei limitatae.*

VII. Nulla res, neque ulla rei perfectio actu existens potest habere nihil, sive rem non existentem, pro causâ suae existentiae.

Hoc axioma nobis aequè perspicuum esse, ac est, ego sum cogitans, *in Scholio Proposit. 4. demonstravi.*

VIII. Quicquid est realitatis, sive perfectionis in aliquâ re, est vel formaliter, vel eminenter in primâ, et adaequatâ ejus causâ.

Per eminenter *intelligo, cum causa perfectius continet omnem realitatem effectus, quam effectus ipse; per* formaliter *verò, cum aequè perfecte illam continet.*

Hoc axioma a praecedenti dependet: nam, si supponeretur nihil, vel minus esse in causa, quam in effectu; nihil in causa esset causa effectus. At hoc est absurdum (per praec.): quare non quaecunque res potest esse causa alicujus effectus; sed praecisè illa, in qua eminenter, vel ad minimum formaliter est omnis perfectio, quae est in effectu.

IX. Realitas objectiva nostrarum idearum requirit [16] causam, in qua eadem ipsa realitas, non tantùm objectivè, sed formaliter, vel eminenter contineatur.

Hoc axioma apud omnes, quamvis multi eo abusi sunt, in confesso est. Ubi enim aliquis aliquid novi concepit, nullus est, qui non quaerat causam illius conceptus, sive ideae. Ubi verò aliquam assignare possunt, in quâ formaliter vel eminenter tantum reali-

tatis

*tatis contineatur, quatenus est objective in illo conceptu, quiescunt. Quod exemplo machinae Art. 17. Part. 1. Princ. a Cartesio allato satis explicatur. Sic etiam si quis quaerat, undenam homo ideas suae cogitationis et corporis habeat; nemo non videt illum eas ex se, formaliter nimirum continente omne, quod ideae objective continent, habere. Quare si homo aliquam haberet ideam, quae plus realitatis objectivae contineret, quam ipse formalis; necessario, lumine naturali impulsi, aliam causam extra hominem ipsum, quae omnem illam perfectionem formaliter vel eminenter contineret, quaereremus. Nec ullus unquam aliam praeter hanc causam assignavit, quam aeque clare et distincte conceperit. Porro quod ad veritatem hujus axiomatis attinet, ea a praecedentibus pendet. Nempe (per 4. ax.) dantur diversi gradus realitatis sive entitatis in ideis: ac proinde (per 8. ax.) pro gradu perfectionis, perfectiorem causam requirunt. Verum cum *) gradus realitatis, quos in ideis advertimus, non sint in ideis, quatenus tanquam modi cogitandi considerantur; sed quatenus una substantiam, alia modum tantum substantiae repraesentat, seu uno verbo, quatenus ut imagines rerum considerantur: hinc clare sequitur idearum nullam aliam primam causam posse dari, praeter illam, quam omnes lumine naturali clare et distincte intelligere, modo ostendebamus, nempe in qua eadem ipsa realitas, quam habent objective, vel formaliter, vel eminenter continetur. Hanc conclusionem, ut clarius intelligatur, uno aut altero exemplo explicabo. Nempe si quis libros aliquos, (puta unum alicujus insignis Philosophi, alterum alicujus nugatoris) unâ eademque manu scriptos videt, nec ad sensum verborum (hoc est, quatenus veluti imagines sunt); sed tantum ad delineamenta characterum, et ordinem literarum attendit: nullam inaequalitatem, quae ipsum cogat, diversas causas quaerere, inter ipsos agnoscet; sed ipsi ab*

*) De hoc etiam certi sumus, quia id in nobis quatenus cogitantes comperimus. Vide praec. Schol.

ab eadem causa eodemque modo processisse videbuntur. [17] *Verum si ad sensum verborum, et orationum attendat, magnam inter ipsos inaequalitatem reperiet, ac proinde concludet unius libri causam primam valde diversam a primâ causâ alterius fuisse, unamque aliâ tanto perfectiorem revera fuisse, quantum sensum orationum utriusque libri, sive quantum verba, quatenus veluti imagines considerantur, ab invicem differre reperit. Loquor autem de primâ causâ librorum, quae necessario debet dari, quamvis concedam, imo supponam, unum librum ex alio describi posse, ut per se est manifestum. Idem etiam clare explicari potest exemplo effigiei, puta alicujus Principis. Nam si ad ipsius materialia tantùm attendamus, nullam inaequalitatem inter ipsam, et alias effigies reperiemus, quae nos cogat diversas causas quaerere: imo nihil obstabit, quin possimus cogitare, illam ex alia imagine fuisse depictam; et istam rursus ex aliâ, et sic in infinitum. Nam ad ejus delineamenta nullam aliam causam requiri satis dignoscemus. Verum si ad imaginem, quatenus imago est, attendamus, statim causam primam cogemur quaerere, quae formaliter, vel eminenter contineat id, quod illa imago repraesentative continet. Nec video, quid ad confirmandum et dilucidandum hoc axioma ulterius desideretur.*

X. Non minor causa requiritur ad rem conservandam, quam ad ipsam primùm producendam.

Ex eo, quod hoc tempore cogitamus, non necessario sequitur, nos postea cogitaturos. Nam conceptus, quem nostrae cogitationis habemus, non involvit, sive non continet necessariam cogitationis existentiam; possum enim cogitationem, quamvis supponam eam non existere, clare, et distinctè concipere. Cum autem uniuscujusque causae natura debeat in se continere aut involvere perfectionem sui effectus (per Ax. 8.): hinc clarè sequitur, aliquid in nobis, aut extra nos, quod nondum intelleximus, adhuc necessariò dari, cujus con-

*) Hoc unusquisque in se, quatenus est res cogitans, comperit.

conceptus sive natura involvat existentiam, quodque sit causa, cur nostra cogitatio incepit existere, et etiam, ut existere pergat. Nam quamvis nostra cogitatio incepit existere, non ideo ejus natura, et essentia necessariam existentiam magis involvit, quam antequam existeret, ideoque eadem vi eget, ut in existendo perseveret, qua eget, ut existere [18] *incipiat. Et hoc, quod de cogitatione dicimus, dicendum etiam de omni re, cujus essentia non involvit necessariam existentiam.*

XI. Nulla res existit, de qua non possit quaeri, quaenam sit causa (sive ratio), cur existat. Vide Ax. 1. Cartesii.

Cum existere sit quid positivum, non possumus dicere, quod habeat nihil pro causa (per ax. 7.); ergo aliquam positivam causam, sive rationem, cur existat, assignare debemus, eamque externam, hoc est, quae extra rem ipsam est, vel internam, hoc est, quae in naturâ et definitione rei ipsius existentis comprehenditur.

Propositiones quatuor sequentes ex Cartesio desumtae.

PROPOS. V. *Dei existentia ex sola ejus naturae consideratione cognoscitur.*

Demonstr. Idem est dicere, aliquid in rei alicujus natura sive conceptu contineri, ac dicere, id ipsum de ea re esse verum (per def. 9.): Atqui existentia necessaria in Dei conceptu continetur (per Ax. 6.): Ergo verum est de Deo dicere, necessariam existentiam in eo esse, sive ipsum existere.

SCHOL. Ex hac propositione multa praeclara sequuntur; imò ab hoc solo, quod ad Dei naturam pertinet existentia, sive, quod Dei conceptus involvit necessariam existentiam, sicut conceptus trianguli, quod ejus tres anguli sint aequales duobus rectis; sive, quod ejus existentia, non secus atque ejus essentia, sit aeterna veritas: omnis fere Dei attri-

attributorum cognitio, per quam in illius amorem, sive summam beatitudinem ducimur, dependet. Quare [19] magnopere desiderandum esset, ut humanum genus tandem aliquando haec nobiscum amplecteretur. Fateor quidem, quaedam dari praejudicia, quae impediunt, quo minus unusquisque hoc adeo facile intelligat. Verum si quis bono animo, et solo veritatis, suaeque verae utilitatis amore impulsus, rem examinare velit, eaque secum perpendere, quae in Medit. 5. quaeque in fine Responsionum ad primas Objectiones habentur, et simul quae de aeternitate, Cap. 1. Part. 2. nostrae Appendicis tradimus; is procul dubio rem, quam clarissime intelliget et nullus dubitare poterit, an aliquam Dei ideam habeat (quod sane primum fundamentum est humanae beatitudinis)? Nam simul clare videbit, ideam Dei longe a caeterarum rerum ideis differre: ubi nempe intelliget Deum, quoad essentiam, et existentiam, a caeteris rebus toto genere discrepare. Quare, circa haec Lectorem diutius hic detinere, non est opus.

PROPOS. VI. *Dei existentia ex eo solo, quod ejus idea sit in nobis, a posteriori demonstratur.*

DEMONSTR. Realitas objectiva cujuslibet ex nostris ideis requirit causam, in qua eadem ipsa realitas, non tantum objective, sed formaliter, vel eminenter contineatur (per ax. 8.). Habemus autem ideam Dei (per def. 2. et 8.), hujusque ideae realitas objectiva nec formaliter, nec eminenter in nobis continetur (per ax. 4.), nec in ullo alio, praeterquam in ipso Deo potest contineri (per def. 8.): Ergo haec idea Dei, quae in nobis est, requirit Deum pro causa, Deusque proinde existit (per ax. 7.).

SCHOL. Quidam sunt, qui negant, se ullam [20] Dei ideam habere, quem tamen, ut ipsi ajunt, colunt et amant. Et quamvis ipsis Dei definitionem Dei-

*) Lege Art. 16. part. 1. Principiorum.

Deique attributa ob oculos ponas, nihil tamen proficies; non hercle magis, quam si virum a nativitate caecum colorum differentias, prout ipsos videmus, docere moliaris. Verum, nisi eos, tanquam pro novo animalium genere, medio scilicet inter homines et bruta, habere velimus, eorum verba parum curare debemus. Quomodo quaeso alio modo alicujus rei ideam ostendere possumus, quam ejus definitionem tradendo, ejusq. attributa explicando? quod, cum circa Dei ideam praestemus, non est, quod verba huminom, Dei ideam negantium, propterea tantum, quod nullam ejus imaginem in cerebro formare possunt, moram nobis injiciant.

Deinde notandum, quod Cartesius, ubi citato Ax. 4. ad ostendendum, quod realitas objectiva ideae Dei, nec formaliter, nec eminenter in nobis continetur, supponit, unumquemque scire, se non esse substantiam infinitam, hoc est, summe intelligentem, summe potentem, etc. quod supponere potest. Qui enim scit se cogitare, scit etiam se de multis dubitare, nec omnia clare et distincte intelligere.

Denique notandum, quod ex def. 8. etiam clare sequatur, non posse dari plures Deos, sed tantum unum, ut Propos. 11. hujus, et in 2 Parte nostrae Appendicis cap. 2. clare demonstramus.

PROPOS. VII. *Dei existentia demonstratur etiam ex eo, quod nos ipsi habentes ejus ideam existamus.*

Schol. Ad hanc propositionem demonstrandam assumit Cartesius haec duo Axiomata, nempe 1. *Quod potest efficere id, quod majus est, sive* [21] *difficilius, potest etiam efficere id, quod minus.* 2. *Majus est creare sive (per ax 10.) conservare substantiam, quam attributa, sive proprietates substantiae*; quibus quid significare velit, nescio. Nam quid facile, quid vero difficile vocat? nihil enim ab-

absolute *), ſed tantum reſpectu cauſae, facile, aut difficile dicitur. Adeo, ut una, et eadem res eodem tempore reſpectu diverſarum cauſarum facilis, et difficilis dici poſſit. Verum ſi illa difficilia vocat, quae magno labore; facilia autem, quae minori labore ab eâdem cauſâ confici queunt; ut ex. g. vis, quae ſuſtollere poteſt 50 libras, duplo facilius ſuſtollere poterit 25 libras: non erit ſane axioma abſolute verum, nec ex eo id, quod intendit, demonſtrare poterit. Nam ubi ait, *ſi haberem vim me ipſum conſervandi, etiam haberem vim mihi dandi omnes perfectiones, quae mihi deſunt* (quia ſcilicet non tantam poteſtatem requirunt); ipſi concederem, quod vires, quas impendo ad me conſervandum, poſſent alia plura longe facilius efficere, niſi iis eguiſſem ad me conſervandum: ſed, quamdiu iis utor ad me conſervandum, nego me poſſe eas impendere ad alia, quamvis faciliora, efficienda, ut in noſtro exemplo clare videre eſt. Nec difficultatem tollit, ſi dicatur, quod, cum ſim res cogitans, neceſſario deberem ſcire, num ego in me conſervando omnes meas vires impendam, et etiam num ea ſit cauſa, cur ego mihi non dem caeteras perfectiones. Nam (praeterquam quod de hac re jam non diſputatur, ſed tantum quomodo ex hoc axiomate neceſſitas hujus propoſitionis ſequatur); ſi id ſcirem, major eſſem, et forte majores vires requirerem, quam quas habeo, ad me in majori illa perfectione conſervandum. Deinde neſcio, an major ſit labor ſubſtantiam, quam attributa creare (ſive conſervare), hoc eſt, ut clarius, et magis Philoſophice loquar, neſcio, an ſubſtantia non indigeat totâ ſua virtute, et eſſentia, qua ſe forte conſervat, ad conſervanda ſua attributa. Sed haec relinquamus, et

*) *Ne alia exempla quaeras, cape exemplum araneae, quae telam facile texit, quam homines, non niſi difficillime texerent: homines contra quamplurima facillime faciunt, quae forte angelis impoſſibilia ſunt.*

et quae nobilissimus Autor hic vult, ulterius examinemus, videlicet, quid per facile, quid per difficile intelligat. Non puto, nec mihi ullo modo [22] persuadeo, eum per difficile intelligere id, quod impossibile (ac proinde nullo modo potest concipi, quomodo fiat), et per facile id, quod nullam implicat contradictionem (ac proinde facile concipitur, quomodo fiat): quamvis in 3 Medit primo obtutu id videatur velle, ubi ait, *Nec putare debeo, illa forsan, quae mihi desunt, difficilius acquiri posse, quam illa, quae jam in me sunt. Nam contra manifestum est, longe difficilius fuisse, me, hoc est, rem, sive substantiam cogitantem, ex nihilo emergere, quam etc.* Nam id nec cum verbis autoris conveniret, nec etiam ejus ingenium redoleret. Etenim, ut primum omittam, inter possibile, et impossibile, sive inter id, quod intelligibile est, et inter id, quod non intelligibile est, nulla datur ratio; sicuti neque inter aliquid et nihil, et potestas ad impossibilia non magis quadrat, quam creatio et generatio ad non entia: ideoque nullo modo inter se comparanda. Adde quod illa tantum inter se comparare et eorum rationem cognoscere possum, quorum omnium clarum et distinctum habeo conceptum. Nego igitur sequi, quod qui potest impossibile facere, possit etiam facere id, quod possibile est. Quaeso enim, quaenam esset haec conclusio? si quis potest facere circulum quadratum, poterit etiam facere circulum, cujus omnes lineae, quae a centro ad circumferentiam possunt duci, sint aequales: Aut, si quis potest facere, ut τὸ *nihil* patiatur, eoque uti, tanquam materia, ex qua aliquid producat, etiam habebit potestatem, ut ex aliqua re aliquid faciat. Nam, uti dixi, inter haec et similia nulla datur convenientia, neque analogia, neque comparatio, neque ulla quaecumque ratio. Atque hoc unusquisque videre potest, modo ad rem parum attendat. Quare hoc ab ingenio Cartesii prorsus alienum existimo.

Ve-

Verum si ad 2 axioma ex duobus modo allatis attendo, videtur, quod per majus et difficilius intelligere vult id, quod perfectius est, per minus vero et facilius, id, quod imperfectius. At hoc etiam valde obscurum videtur. Nam eadem hic est difficultas, quae superius. Nego enim, ut supra, eum, qui potest [23] majus facere, posse simul, et eadem opera, ut in Propositione debet supponi, quod minus est, facere. Deinde ubi ait, *majus est creare, sive conservare substantiam, quam attributa*, sane per attributa non intelligere potest, id, quod in substantia formaliter continetur, et ab ipsa substantia non nisi ratione distinguitur. Nam tum idem est creare substantiam, quam creare attributa. Nec etiam, propter eandem rationem, intelligere potest proprietates substantiae, quae ex ejus essentiâ et definitione necessario sequuntur. Multo etiam minus intelligere potest, quod tamen videtur velle, proprietates et attributa alterius substantiae, ut ex. gr. si dico, quod potestatem habeo ad me, substantiam scilicet cogitantem finitam, conservandum, non ideo possum dicere, quod habeam etiam potestatem mihi dandi perfectiones substantiae infinitae, quae totâ essentiâ a meâ differt. Nam vis *) sive essentia, quâ in meo Esse me conservo, toto genere differt a vi sive essentiâ, qua substantia absolute infinita se conservat, a qua ejus vires, et proprietates, non nisi ratione distinguuntur. Ideoque (quamvis supponerem me meipsum conservare) si vellem concipere, me mihi posse dare perfectiones substantiae absolute infinitae, nihil aliud supponerem, quam quod possem totam meam essentiam in nihilum redigere, et denuo substantiam infinitam creare. Quod sane longe majus esset, quam tantum supponere, quod possem me sub-

*) Nota, quod vis, qua substantia se conservat, nihil est praeter ejus essentiam, et non nisi nomine ab eadem differt, quod maxime locum habebit, ubi in Appendice de Dei potentia agemus.

substantiam finitam conservare. Cum itaque nihil horum per attributa sive proprietates intelligere possit, nihil aliud restat, quam qualitates, quas ipsa substantia eminenter continet, (ut haec, et illa cogitatio in mente, quas mihi deesse, clare percipio), non vero quas altera substantia eminenter continet, (ut hic, et ille motus in extensione: Nam tales perfectiones mihi, rei scilicet cogitanti, non sunt perfectiones, ideoque non mihi desunt). Sed tum id, quod Cartesius demonstrare vult, nullo modo ex hoc axiomate concludi potest. Nempe quod, si me conservo, etiam habeo potestatem [24] mihi dandi omnes perfectiones, quas ad ens summe perfectum clare reperio pertinere; ut ex modo dictis satis constat. Verum ne rem indemonstratam relinquamus, et omnem confusionem vitemus; visum fuit sequentia Lemmata in antecessum demonstrare, ac postea iis demonstrationem hujus 7 Propositionis superstruere.

LEMMA I. *Quo res suâ naturâ perfectior est, eo majorem existentiam, et magis necessariam involvit; et contra, quo magis necessariam existentiam res sua natura involvit, eo perfectior est.*

DEMONSTR. In omnis rei idea sive conceptu continetur existentia (per ax. 6). Ponatur igitur A esse res, quae decem gradus habet perfectionis. Dico, quod ejus conceptus plus existentiae involvit, quam si supponeretur, quinque tantum gradus perfectionis continere. Nam cum de nihilo nullam possimus affirmare existentiam (vide Schol. Propos. 4.), quantum ejus perfectioni cogitatione detrahimus, ac proinde magis ac magis de nihilo participare concipimus, tantum etiam possibilitatis existentiae de ipso negamus. Ideoque, si ejus gradus perfectionis in infinitum diminui concipiamus usque ad 0, sive ciphram: nullam existentiam, sive absolute impossibilem existentiam continebit. Si autem contra ejus gradus

in infinitum augeamus, summam existentiam, ac proinde summe necessariam involvere concipiemus. Quod erat primum. Deinde cum haec duo nullo modo separari queant (ut ex ax. 6. totaque prima parte hujus satis constat): clare sequitur id, quod secundo loco demonstrandum proponebatur.

Nota I. Quod, quamvis multa dicantur necessario existere ex eo solo, quod datur causa determinata ad ipsa producenda: de iis hic non loquamur, sed tantum de ea necessitate et possibilitate, quae ex sola naturae, sive rei essentiae consideratione, nullâ [85] *habita ratione causae, sequitur.*

Nota II. Quod hic non loquimur de pulchritudine, et de aliis perfectionibus, quas homines ex superstitione, et ignorantia perfectiones vocare voluerunt. Sed per perfectionem intelligo tantum realitatem, sive esse. Ut ex. gr. in substantia plus realitatis contineri percipio, quam in modis, sive accidentibus. Ideoque ipsam magis necessariam et perfectiorem existentiam continere clare intelligo, quam accidentia, ut ex Axiom. 4. et 6. satis constat.

COROLLAR. Hinc sequitur, quicquid necessariam existentiam involvit, esse ens summe perfectum, seu Deum.

LEMMA II. *Qui potentiam habet se conservandi, ejus natura necessariam involvit existentiam.*

DEMONSTR. Qui vim habet se conservandi, vim etiam habet se creandi (per ax. 10.), hoc est, (ut facile omnes concedent) nullâ indiget causâ externâ ad existendum, sed sola ipsius natura erit causa sufficiens, ut existat, vel possibiliter, vel necessario. At non possibiliter. Nam (per id, quod circa ax. 10. demonstravi) tum ex eo, quod jam existeret, non sequeretur, ipsum postea extiturum (quod est contra Hyp.): Ergo necessario; hoc est, ejus natura necessariam involvit existentiam, quod er. dem.

DE-

DEMONSTR. *Propositionis VII.*

Si vim haberem me ipsum conservandi, talis essem naturae, ut necessariam involverem existentiam (per Lem. 2.): ergo (per corol. Lem. 1.) mea [26] natura omnes contineret perfectiones. Atqui in me, quatenus sum res cogitans, multas imperfectiones invenio, ut quod dubitem, quod cupiam etc. de quibus (per Schol. Propos. 4.) sum certus; ergo nullam vim habeo me conservandi. Nec dicere possum, quod ideo jam careo illis perfectionibus, quia eas mihi jam denegare volo; nam id clare primo Lemmati et ei, quod in me (per ax. 5.) clare reperio, repugnaret.

Deinde non possum jam existere, quin conserver, quamdiu existo, sive a me ipso, siquidem habeam istam vim, sive ab alio, qui illam habet (per ax. 10. et 11.). Atqui existo (per Schol. Propos. 4.); et tamen non habeo vim me ipsum conservandi, ut jam jam probatum est; ergo ab alio conservor. Sed non ab alio, qui vim non habet se conservandi (per eandem rationem, quâ modo me meipsum conservare non posse demonstravi): ergo ab alio, qui vim habet se conservandi, hoc est, (per Lemm. 2.) cujus natura necessariam involvit existentiam, hoc est, (per corol. Lemm. 1.) qui omnes perfectiones, quas ad ens summe perfectum clare pertinere intelligo, continet; ac proinde ens summe perfectum, hoc est (per def. 8.) Deus, existit, ut er. dem.

COROLLAR. *Deus potest efficere id omne, quod clare percipimus, prout id ipsum percipimus.*

DEMONSTR. Haec omnia clare sequuntur ex praecedenti Propositione. In ipsâ enim Deum existere ex eo probatum est, quod debeat aliquis existere, in quo sint omnes perfectiones, quarum idea aliqua est in nobis. Est autem in nobis idea tantae alicujus potentiae, ut ab illo solo, in quo ipsa est, coelum, et terra, et alia etiam omnia,

quae a me, ut possibilia, intelliguntur, fieri possint. [27]. ergo simul cum Dei existentiâ haec etiam omnia de ipso probata sunt.

PROPOS. VIII. *Mens et corpus realiter distinguuntur.*

DEMONSTR. Quidquid clare percipimus, a Deo fieri potest, prout illud percipimus (per coroll. praec.). Sed clare percipimus mentem, hoc est, (per def. 6.) substantiam cogitantem absque corpore, hoc est (per def. 7.) absque substantiâ aliquâ extensâ (per propos. 3. et 4.), et vice versâ corpus absque mente (ut facile omnes concedunt). Ergo saltem per divinam potentiam mens esse potest sine corpore, et corpus sine mente.

Iam vero substantiae, quae esse possunt una absque aliâ, realiter distinguuntur (per def. 10.); atqui mens et corpus sunt substantiae (per def. 5. 6. 7.), quae, una absque alia, esse possunt (ut mox probatum est): ergo mens et corpus realiter distinguuntur.

Vide Proposit. 4. Cartesii in fine Responsionum ad 2 Objectiones; et quae habentur 1. Parte Principiorum ab Art. 22. usque ad Art. 29. Nam ea hic describere non operae pretium judico.

PROPOS. IX. *Deus est summe intelligens.*

DEMONSTR. Si neges; ergo Deus aut nihil, aut non omnia, seu quaedam tantum intelligit. At quaedam tantum intelligere, et caetera ignorare, limitatum et imperfectum intellectum supponit, quem Deo adscribere absurdum est (per defin. 8.). [28] Deum autem nihil intelligere, vel indicat in Deo carentiam intellectionis, ut in hominibus, ubi nihil intelligunt, ac imperfectionem involvit, quae in Deum cadere non potest (per eand. definit.) vel indicat, quod perfectioni Dei repugnet, ipsum aliquid intelligere. At, cum sic intellectio de ipso prorsus negetur, non poterit, ullum intellectum creare (per axiom. 3.). Cum autem intellectus clare,

et

et distincte a nobis percipiatur, Deus illius causa esse poterit (per coroll. propos. 17.). Ergo longe abest, ut Dei perfectioni repugnet, ipsum aliquid intelligere. Quare erit summe intelligens, q. e. demonstr.

SCHOL. Quamvis concedendum sit, Deum esse incorporeum, ut Propos. 16. demonstratur; hoc tamen non ita accipiendum, ac si omnes Extensionis perfectiones ab eo removendae sint; sed tantummodo quatenus extensionis natura et proprietates imperfectionem aliquam involvunt. Quod idem etiam de Dei intellectione dicendum est, quemadmodum omnes; qui ultra vulgus Philosophorum sapere volunt, fatentur, ut fuse explicabitur in nostr. Append. Part. 2. cap. 7.

PROPOS. X. *Quicquid perfectionis in Deo reperitur, a Deo est,*

Demonstr. Si neges: ponatur in Deo aliquam perfectionem esse, quae a Deo non est. Erit illa in Deo, vel a se, vel ab aliquo a Deo diverso. Si a se, ergo necessariam, sive minime possibilem habebit existentiam (per Lemm. 2. prop. 7.), adeoque (per corol. Lemm. 1. ejusdem) erit quid summe perfectum, ac proinde (per definit. 8.) Deus. Si itaque dicatur aliquid in Deo esse, quod a se est, simul dicitur id esse a Deo, q. e. demonstr. Si vero ab [29] aliquo a Deo diverso sit, ergo Deus non potest concipi per se summe perfectus contra definit. 8. Ergo quicquid perfectionis in Deo reperitur, a Deo est. q. e. d.

PROPOS. XI. *Non dantur plures Dii.*

Demonstr. Si neges; concipe, si fieri potest, plures Deos, ex. grat. A et B; tum necessario (per propos. 9.) tam A, quam B erit summe intelligens, hoc est, A intelliget omnia, se scilicet, et B; et vicissim B intelliget se, et A. Sed cum A et B ne-

cessa-

cessario existant (per propos. 5.); ergo causa veritatis et necessitatis ideae ipsius B, quae est in A, est ipse B; et contra causa veritatis, et necessitatis ideae ipsius A, quae est in B, est ipse A; quapropter erit aliqua perfectio in A, quae non est ab A; et in B, quae non est a B: ideoque (per praeced.) nec A nec B erunt Dii; adeoque non dantur plures. q. e. d.

Notandum hic, quod ex hoc solo, quod aliqua res ex se necessariam involvit existentiam, qualis est Deus, necessario sequatur, illam esse unicam: ut unusquisque apud se attentâ meditatione deprehendere poterit, atque etiam hic demonstrare potuissem; sed modo non ita ab omnibus perceptibili, quemadmodum in hac propositione factum est.

PROPOS. XII. *Omnia quae existunt, a sola vi Dei conservantur.*

DEMONSTR. Si negas; supponatur aliquid se ipsum conservare; quare (per Lemm. 2. propos. 7.) ejus natura necessariam involvit existentiam; ac [30] proinde (per corollar. Lem. 1. ejusdem) esset Deus, darenturque plures Dii, quod est absurdum (per praec.). Ergo nihil existit, quod solâ vi Dei non conservetur q. e. d.

COROLLAR. I. *Deus est omnium rerum Creator.*

DEMONSTR. Deus (per praec.) omnia conservat, hoc est (per ax. 10.) omnia, quae existunt, creavit et adhuc continuo creat.

COROLLAR. II. *Res nullam ex se habent essentiam, quae sit causa cognitionis Dei: sed contra, Deus est causa rerum, etiam quoad earum essentiam.*

DEMONSTR. Cum nihil perfectionis in Deo reperiatur, quod a Deo non sit, (per propos. 10.); nullam res ex se habebunt essentiam, quae possit esse causa cognitionis Dei. Sed contra, cum Deus omnia non ex alio generarit, sed prorsus crearit

(per

(per prop. 12. cum cor.), et actio creandi nullam agnoſcat cauſam praeter efficientem, (ſic enim creationem definio) quae Deus eſt: ſequitur, res ante creationem prorſus nihil fuiſſe; ac proinde etiam Deum cauſam fuiſſe earum eſſentiae, q. e. d.

Notandum, hoc Corollarium ex eo etiam patere, quod Deus ſit omnium rerum cauſa ſive creator (per coroll. 1.), et quod cauſa omnes effectûs perfectiones in ſe continere debeat (per axiom. 8.), quemadmodum unuſquiſque facile videre poteſt.

COROLLAR. III. Hinc clare ſequitur, [31] Deum non ſentire, nec proprie percipere: nam illius intellectus a nulla re extra ſe determinatur: ſed omnia ab eo profluunt.

COROLLAR. IV. Deus eſt cauſalitate prior rerum eſſentiâ et exiſtentiâ, ut clare ex 1. et 2. corollar. hujus propoſit. ſequitur.

PROPOS. XIII. *Deus eſt ſumme verax, minimeque deceptor.*

DEMONSTR. Deo (per def. 8.) nihil affingere poſſumus, in quo aliquid imperfectionis deprehendimus: et cum *) omnis deceptio (ut per ſe notum), aut fallendi voluntas, non niſi ex malitiâ vel metu procedat: metus autem diminutam potentiam ſupponat; malitia vero privationem bonitatis: nulla deceptio, aut fallendi voluntas Deo, enti ſcilicet ſumme potenti et ſumme bono erit adſcribenda: ſed contra ſumme verax minimeque deceptor dicendus, q e. d. Vide Reſponſion. ad ſecundas Objectiones, num. 4.

PRO-

*) Hoc axioma inter axiomata non recenſui, quia minime opus fuit. Nam eo non egebam, niſi ad ſolam hanc propr. demonſtr. et etiam quia, quamdiu Dei exiſtentiam ignorabam, nolui aliqua pro veris aſſumere, niſi quae poteram ex primo cognito *ego ſum* deducere, ut in Prop. 4. Scholio monui. Porro definitiones metus, et malitiae non etiam inter definitiones poſui, quia nemo eas ignorat, et iis non egeo, niſi ad ſolam hanc propoſitionem.

PROPOS. XIV. *Quidquid clare, et distincte percipimus, verum est.*

Facultas veri a falso dignoscendi, quae (ut unusquisque in se comperit, et ex omnibus, quae jam demonstrata sunt, videre est) in nobis est, a Deo [22] creata est, et continuo conservatur (per prop. 12. cum coroll.), hoc est, (per praec.) ab ente summe veraci minimeque deceptore, neque ullam facultatem (ut unusquisque in se comperit) nobis donavit abstinendi, sive non assentiendi iis, quae clare et distincte percipimus; quare si circa ea deciperemur, omnino a Deo essemus decepti, essetque deceptor, quod (per praec.) est absurdum; quidquid igitur clare et distincte percipimus, verum est, q. e. d.

SCHOL. Cum ea, quibus necessario, ubi a nobis clare et distincte percipiuntur, assentiri debemus, necessario sint vera: atque facultatem habeamus iis, quae obscura et dubia sunt, sive quae ex certissimis principiis non sunt deducta, non assentiendi, ut unusquisque in se comperit: clare sequitur nos semper posse cavere, ne in errores incidamus, et ne unquam fallamur (quod idem adhuc clarius ex sequentibus intelligetur), modo serio apud nos constituamus, nihil affirmare, quod non clare et distincte percipimus, sive quod ex per se claris et certis principiis non deductum est.

PROPOS. XV. *Error non est quid positivum.*

DEMONSTR. Si error quid positivum esset, solum Deum pro causa haberet, a quo continuo deberet procreari (per propos. 12.). Atqui hoc est absurdum (per propos. 13.). Ergo error non est, quid positivum. q. e. d.

SCHOL. Cum error non sit quid positivum in [23] homine, nihil aliud poterit esse, quam privatio recti usus libertatis (per Schol. propos. 14.): ideoque non, nisi eo sensu, quo dicimus absentiam Solis causam esse tenebrarum, vel quo Deus, propterea quod

quod infantem, excepto visu, aliis similem fecit, causa caecitatis dicitur; Deus causa erroris dicendus; nempe quia nobis intellectum ad pauca tantum se extendentem dedit. Quod ut clare intelligatur, et simul etiam quomodo error a solo abusu nostrae voluntatis pendeat, ac denique quomodo ab errore cavere possimus: modos, quos cogitandi habemus, in memoriam revocemus, nempe omnes modos percipiendi (ut sentire, imaginari, et pure intelligere) et volendi (ut cupere, aversari, affirmare, negare, et dubitare); nam omnes ad hos duos referri possunt.

Circa eos autem venit notandum: 1°. quod mens, quatenus res clare et distincte intelligit, iisque assentitur, non potest falli (per propos. 14.): neque etiam, quatenus res tantum percipit, neque iis assentitur. Nam, quamvis jam percipiam equum alatum, certum est, hanc perceptionem nihil falsitatis continere, quamdiu non assentior, verum esse, dari equum alatum, neque etiam quamdiu dubito, an detur equus alatus. Et cum assentiri nihil aliud sit, quam voluntatem determinare, sequitur, errorem a solo usu voluntatis pendere.

Quod ut adhuc clarius pateat, notandum 2° quod nos non tantum habeamus potestatem iis assentiendi, quae clare et distincte percipimus; verum etiam iis, quae quocumque alio modo percipimus. Nam nostra voluntas nullis limitibus determinata est. Quod clare unusquisque videre potest, modo ad hoc attendat, nempe quod, si Deus facultatem nostram intelligendi infinitam reddere vellet, non ipsi opus esset, nobis ampliorem facultatem assentiendi dare, quam ea est, quam jam habemus, [34] ut omnibus a nobis intellectis assentiri possemus. Sed haec eadem, quam jam habemus, rebus infinitis assentiendis sufficeret. Et re ipsa etiam experimur, quod multis assentiamur, quae ex certis principiis non deduximus. Porro ex his clare videre est, quod si intellectus aeque se latius extenderet ac volendi

fa-

facultas, five, fi volendi facultas non latius fe extendere poffit, quam intellectus, vel denique fi facultatem volendi intra limites intellectus continere poffemus, nunquam in errorem incideremus (per propof. 14.).

Verum ad duo priora praeftanda nullam habemus poteftatem: nam implicat, ut voluntas non fit infinita et intellectus creatus finitus. Reftat igitur tertium confiderandum: nempe an habeamus poteftatem, facultatem noftram volendi intra limites intellectus continendi. Cum autem voluntas libera fit ad fe determinandam; fequitur nos poteftatem habere, facultatem affentiendi intra limites intellectus continendi, ac proinde efficiendi, ne in errorem incidamus; unde evidentiffime patet, a folo ufu libertatis voluntatis pendere, ne unquam fallamur. Quod autem noftra voluntas libera fit; demonftratur Art. 39. Part. 1. Princ. et in 4. Meditatione, et a nobis in noftr. Append. cap. ultimo fufe etiam oftenditur. Et quamuis, ubi rem clare et diftincte percipimus, non poffimus ei non affentiri; neceffarius ifte affenfus non ab infirmitate, fed a folâ libertate et perfectione noftrae voluntatis pendet. Nam affentiri vero eft in nobis perfectio (ut per fe fatis notum), nec voluntas unquam perfectior eft, nec magis libera, quam cum fe prorfus determinat. Quod cum contingere poteft, ubi mens aliquid clare et diftincte intelligit, neceffario eam perfectionem ftatim fibi dabit (per ax. 5.). Quare longe abeft, ut per id, quod minime indifferentes fimus in amplectendo vero, nos minus liberos effe intelligamus. Nam contra pro certo ftatuimus, quo magis indifferentes fumus, eo nos minus liberos effe.

Reftat itaque hic tantum explicandum, quomodo error refpectu hominis nihil fit, nifi privatio, [35] refpectu vero Dei, mera negatio. Quod facile videbimus, fi prius animadvertamus, nos ex eo, quod multa percipimus praeter ea, quae clare intelli-

telligimus, perfectiores esse, quam si ea non perciperemus: ut clare ex eo constat, quod, si supponeretur, nos nihil clare et distincte posse percipere; sed tantum confuse, nihil perfectius haberemus, quam res confuse percipere, nec aliud nostrae naturae desiderari posset. Porro rebus, quamvis confusis, assentiri, quatenus etiam actio quaedam est, perfectio est. Quod etiam unicuique manifestum erit, si, ut supra, supponat, naturae hominis repugnare, ut res clare et distincte percipiat; tum enim perspicuum evadet, longe melius homini esse, rebus, quamvis confusis, assentiri, et libertatem exercere, quam semper indifferentem, hoc est (ut modo ostendimus) in infimo gradu libertatis manere. Et si etiam ad usum, et utilitatem vitae humanae attendere volumus, id prorsus necessarium reperiemus, ut quotidiana experientia unumquemque satis docet.

Cum igitur omnes modi, quos cogitandi habemus, quatenus in se solis spectantur, perfecti sint: non potest eatenus in iis esse id, quod formam erroris constituit. Verum si ad modos volendi, prout ab invicem differunt, attendamus, alios aliis perfectiores inveniemus, prout alii aliis voluntatem minus indifferentem, hoc est, magis liberam reddunt. Deinde etiam videbimus, quod, quamdiu rebus confusis assentimur, efficiamus, ut mens minus apta sit ad verum a falso dignoscendum: ac proinde ut optimâ libertate careamus. Quare rebus confusis assentiri, quatenus quid positivum est, nihil imperfectionis, nec formam erroris continet: sed tantum quatenus eo optimâ libertate, quae ad nostram naturam spectat, et in nostra potestate est, nos nosmet privamus. Tota igitur imperfectio erroris in solâ optimae libertatis privatione consistet, quae error vocatur. Privatio autem dicitur, quia aliqua perfectione, quae nostrae naturae competit, privamur; Error vero, quia nostrâ culpâ ea perfectione caremus, quatenus, quemadmodum [36] possu-

possumus, voluntatem non intra limites intellectus continemus. Cum igitur error nihil aliud sit respectu hominis, quam privatio perfecti sive recti usus libertatis; sequitur illam non in ullâ facultate, quam a Deo habet, nec etiam in ulla facultatum operatione, quatenus a Deo dependet, sitam esse. Nec dicere possumus, quod Deus nos majori intellectu, quam nobis dare potuerat, privavit, ac proinde fecit, ut in errores incidere possemus. Nam nullius rei natura a Deo aliquid exigere potest, nec aliquid ad aliquam rem pertinet, praeter id, quod Dei voluntas ei largiri voluit; nihil enim ante Dei voluntatem extitit, nec etiam concipi potest (ut fuse in nostr. Appendic. cap. 7 et 8 explicatur). Quare Deus non magis nos majori intellectu, sive perfectiori facultate intelligendi privavit, quam circulum proprietatibus globi, et peripheriam proprietatibus sphaerae.

Cum itaque nulla nostrarum facultatum, quomodocumque consideretur, ullam in Deo imperfectionem ostendere possit: clare sequitur, quod imperfectio illa, in quâ forma erroris consistit, non, nisi respectu hominis, sit privatio; verum ad Deum, ut ejus causam relata, non privatio, sed tantum negatio dici possit.

PROPOS. XVI. *Deus est incorporeus.*

DEMONSTR. Corpus est subjectum immediatum motus localis (per def. 7.): quare si Deus esset corporeus, divideretur in partes, quod cum clare involvat imperfectionem, absurdum est de Deo (per def. 8.) affirmare.

ALITER. Si Deus esset corporeus, posset in [37] partes dividi (per def. 7.). Iam vel unaquaeque pars per se posset subsistere, vel non posset subsistere: si hoc, esset similis caeteris, quae a Deo creata sunt, ac proinde, ut omnis res creata, continuo eadem vi a Deo procrearetur (per propos. 10. et ax. 11.) et ad

ad Dei naturam non magis, quam caeterae res creatae, pertineret, q. e. abſ. (per prop. 5.). Verum ſi unaquaeque pars per ſe exiſtit, debet etiam unaquaeque neceſſariam exiſtentiam involvere (per Lem. 2. propoſ. 7.), et conſequenter unaquaeque ens eſſet ſumme perfectum (per corol. lem. 2. prop. 7.): ſed hoc etiam eſt abſurdum (per prop. 11.): ergo Deus eſt incorporeus. q. e. dem.

PROPOS. XVII. *Deus eſt ens ſimpliciſſimum.*

DEMONSTR. Si Deus ex partibus componeretur, deberent partes (ut facile omnes concedent) priores ad minimum naturâ Deo eſſe, quod eſt abſurdum (per corol. 4. prop. 12.); Eſt igitur ens ſimpliciſſimum, q. e. d.

COROLLAR. Hinc ſequitur, Dei intelligentiam, voluntatem, ſeu Decretum et Potentiam, non diſtingui, niſi ratione, ab ejus eſſentiâ.

PROPOS. XVIII. *Deus eſt immutabilis.*

DEMONSTR. Si Deus eſſet mutabilis, non [88] poſſet ex parte, ſed deberet ſecundum totam eſſentiam mutari (per prop 7.); At eſſentia Dei neceſſario exiſtit (per prop. 5. 6. et 7.): ergo Deus eſt immutabilis. q. e. d.

PROPOS. XIX. *Deus eſt aeternus.*

DEMONSTR. Deus eſt ens ſumme perfectum (per def. 8.), ex quo ſequitur (per prop. 5.), ipſum neceſſario exiſtere. Si jam ipſi limitatam exiſtentiam tribuamus, limites ejus exiſtentiae neceſſario, ſi non a nobis, ſaltem ab ipſo Deo debent intelligi (per prop. 9), quia eſt ſumme intelligens; quare Deus ultra illos limites ſe, hoc eſt (per def. 8.) ens ſumme perfectum, non exiſtentem intelliget, quod eſt abſurdum (per prop. 5.): ergo Deus non limitatam, ſed infinitam habet exiſtentiam, quam aeternitatem

vocamus. Vide cap. 1. part. 2. nostr. Append. Deus igitur est aeternus, q. e. d.

PROPOS. XX. *Deus omnia ab aeterno praeordinavit.*

DEMONSTR. Cum Deus sit aeternus (per praeced.), erit ejus intelligentia aeterna, quia ad ejus aeternam essentiam pertinet (per corol. prop. 17.): [39] atqui ejus intellectus ab ejus voluntate sive decreto in re non differt (per corol. prop. 17.); ergo cum dicimus Deum ab aeterno res intellexisse, simul dicimus eum ab aeterno res ita voluisse, sive decrevisse, q. e. d.

COROLLAR. Ex hac Propositione sequitur Deum esse summe constantem in suis operibus.

PROPOS. XXI. *Substantia extensa in longum, latum, et profundum revera existit: Nosque uni ejus parti uniti sumus.*

Res extensa, prout a nobis clare et distincte percipitur, ad Dei naturam non pertinet (per propos. 16.). Sed a Deo creari potest (per corol. propos. 7. et per prop. 8.). Deinde clare et distincte percipimus, (ut unusquisque in se, quatenus cogitat, reperit) substantiam extensam causam sufficientem esse ad producendam in nobis titillationem, dolorem, similesque ideas, sive sensationes, quae continuo in nobis, quamvis invitis, producuntur: at, si praeter substantiam extensam, aliam nostrarum sensationum causam, puta Deum, aut Angelum fingere volumus, statim nos clarum ac distinctum, quem habemus, conceptum destruimus. Quapropter, *) quamdiu ad nostras perceptiones recte attendimus, ut nihil admittamus, nisi quod clare et distincte percepimus, prorsus propensi, seu minime indifferentes erimus ad assentiendum, quod substantia extensa sola sit causa nostrarum sensationum; ac pro-

*) Vide demonstrationem propos. 14. et Schol. propos. 15.

proinde ad affirmandum, quod res extensa a Deo creata, existat. Atque in hoc sane falli non possumus (per prop. 14. cum Scholio). Quare vere affirmatur, quod substantia extensa in longum, [40] latum, et profundum existat. Quod erat primum.

Porro inter nostras sensationes, quae in nobis (ut jam demonstravimus) a substantiâ extensâ produci debent, magnam differentiam observamus, nempe ubi dico, me sentire, seu videre arborem, seu ubi dico, me sitire, dolere, etc. Hujus autem differentiae causam clare video me non posse percipere, nisi prius intelligam, me uni parti materiae arcte esse unitum, et aliis non item. Quod cum clare et distincte intelligam, nec ullo alio modo a me percipi possit: verum est (per propos. 14. cum Scholio), me uni materiae parti unitum esse. Quod erat secundum. Demonstravimus igitur, q. e. d.

Nota: Nisi lector hic se consideret tantum, ut rem cogitantem, et corpore carentem; et omnes rationes, quas antea habuit credendi, quod corpus existat, tanquam praejudicia deponat, frustra hanc demonstrationem intelligere conabitur.

PARS

PARS II.

POSTULATUM. Petitur hic tantum, ut unusquisque ad suas perceptiones quam accuratissime attendat, quo clarum ab obscuro distinguere possit.

DEFINIT. I. *Extensio* est id, quod tribus dimensionibus constat: non autem per extensionem intelligimus actum extendendi, aut aliquid a quantitate distinctum.

II. Per *Substantiam* intelligimus id, quod ad existendum solo Dei concursu indiget.

III. *Atomus* est pars materiae sua naturâ indivisibilis.

IV. *Indefinitum* est id, cujus fines (si quos habet) ab humano intellectu investigari nequeunt.

V. *Vacuum* est extensio sine substantiâ corporeâ.

VI. *Spatium* ab extensione non, nisi ratione, distinguimus, sive in re non differt. Lege Art. 10. Part. 2. Princip.

VII. Quod per cogitationem dividi intelligimus, id *divisibile* est, saltem potentiâ.

VIII. *Motus localis* est translatio unius partis materiae, sive unius corporis, ex viciniâ eorum corporum, quae illud immediate contingunt, et tanquam quiescentia spectantur, in viciniam aliorum.

Hae

Hac Definitione utitur Cartesius ad motum [42] *localem explicandum, quae ut recte intelligatur, considerandum venit*

1°. *Quod per partem materiae intelligit, id omne, quod simul transfertur, etsi rursus id ipsum constare possit ex multis partibus.*

2°. *Quod ad vitandam confusionem in hac definitione loquitur tantum de eo, quod perpetuo est in re mobili, scilicet translatione, ne confundatur, ut passim ab aliis factum est, cum vi vel actione, quae transfert. Quam vim vel actionem vulgo putant tantum ad motum requiri; non vero ad quietem, in quo plane decipiuntur. Nam, ut per se notum, eadem vis requiritur, ut alicui corpori quiescenti certi gradus motus simul imprimantur, quae requiritur, ut rursus eidem corpori certi isti gradus motus simul adimantur, adeoque plane quiescat. Quin etiam experientiâ probatur; nam fere aequali vi utimur, ad navigium in aquâ stagnante quiescens impellendum, quam ad idem, cum movetur, subito retinendum; et certe plane eadem esset, nisi ab aquae ab eo sublevatae gravitate et lentore in retinendo adjuvaremur.*

3°. *Quod ait, translationem fieri ex viciniâ corporum contiguorum in viciniam aliorum; non vero ex uno loco in alium. Nam locus (ut ipse explicuit Art. 13. Part. 2.) non est aliquid in re, sed tantum pendet a nostrâ cogitatione, adeo ut idem corpus possit dici locum simul mutare et non mutare: non vero e viciniâ corporis contigui simul transferri et non transferri: una enim tantum corpora eodem temporis momento eidem mobili contigua esse possunt.*

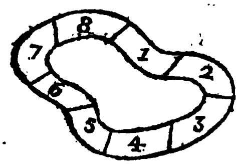
4°. *Quod non ait absolute translationem fieri ex viciniâ corporum contiguorum, sed eorum duntaxat, quae tanquam quiescentia spectantur: nam ut transferatur corpus A a corpore B quiescente, eadem vis et actio requiritur ex una parte, quae ex altera; quod clare apparet exemplo scaphae, luto sive arenae,*

quae in fundo aquae sunt, adhaerentis; haec enim ut propellatur, aequalis necessario vis tam fundo, quam scaphae inpingenda erit. Quapropter vis, quâ corpora moveri debent, aeque corpori moto, atque quiescenti, impenditur. Translatio vero est reciproca; nam si scapha separetur ab arenâ, arena etiam a scapha separatur. Si itaque absolute [43] *corporum, quae a se invicem separantur, uni in unam, alteri in alteram partem, aequales motus tribuere, et unum non tanquam quiescens spectare vellemus, idque ob id solum, quod eadem actio sit in uno, quae in altero; tum etiam corporibus, quae ab omnibus tanquam quiescentia spectantur, e. g. arenae, a qua scapha separatur, tantundem motus tribuere cogeremur, quantum corporibus motis; nam, uti ostendimus, eadem actio requiritur ex una, quae ex altera parte, et translatio est reciproca. Sed hoc a communi loquendi usu nimium abhorreret. Verum quamvis ea corpora, a quibus separantur alia, tanquam quiescentia spectentur, ac etiam talia vocentur; tamen recordabimur, quod id omne, quod in corpore moto est, propter quod moveri dicitur, etiam sit in corpore quiescente.*

6°. *Denique ex def. etiam clare apparet, quod unumquodque corpus habeat unum duntaxat motum sibi proprium, quoniam ab unis tantum corporibus sibi contiguis et quiescentibus recedere intelligitur. Attamen, si corpus motum sit pars aliorum corporum, alios motus habentium, clare intelligimus, ipsum etiam participare posse ex aliis innumeris; sed quia non facile tam multi simul intelligi nec etiam omnes agnosci possunt, sufficiet, unicum illum, qui cuique corpori est proprius, in ipso considerare. Lege Art. 31. Part. 2. Princip.*

IX.

IX. Per *Circulum corporum motorum* tantum intelligimus id, cum ultimum corpus, quod propter impulsum alterius movetur, primum motorum immediate tangit: quamvis linea, quae ab omnibus corporibus simul per impulsum unius motus describitur, sit valde contorta.

AXIOMATA. I. Nihili nullae sunt proprietates.

II. Quidquid ab aliquâ re tolli potest, eâ integrâ remanente, ipsius essentiam non constituit: id autem, quod, si auferatur, rem tollit, ejus essentiam constituit.

III. In duritie nihil aliud sensus nobis indicat, nec aliud de ipsâ clare er distincte intelligimus, [44] quam quod partes durorum corporum motui manuum nostrarum resistunt.

IV. Si duo corpora ad invicem accedant, vel ab invicem recedant, non ideo majus aut minus spatium occupabunt.

V. Pars materiae, sive cedat, sive resistat, non ideo naturam corporis amittit.

VI Motus, quies, figura, et similia non possunt concipi sine extensione.

VII. Ultra sensiles qualitates nihil remanet in corpore praeter extensionem et ejus affectiones, in Part. 1. Principior. memoratae.

VIII. Unum spatium, sive extensio aliqua non potest esse unâ vice major, quam aliâ.

IX. Omnis extensio dividi potest, saltem cogitatione.

De veritate hujus axiomatis nemo, qui elementa Matheseos tantum didicit, dubitat. Spat... im datum inter Tangentem et Circulum infinitis is circulis majoribus dividi semper potest. Quod i m etiam ex Hyperbolae Asymptotis patet.

X. Nemo fines alicujus extenſionis ſive ſpatii concipere poteſt nisi ſimul ultra ipſos alia ſpatia, hoc immediate ſequentia, concipiat.

XI. Si materia ſit multiplex, neque una aliam immediate tangit, unaquaeque neceſſario ſub finibus, ultra quos non datur materia, comprehenditur.

XII. Minutiſſima corpora facile motui manuum noſtrarum cedunt.

XIII. Unum ſpatium aliud ſpatium non penetrat, nec unâ vice majus eſt, quam aliâ.

XIV. Si canalis A ſit ejuſdem longitudinis, ac C; at C duplo latior, quam A: Et aliqua materia fluida duplo celerius tranſeat per canalem A, quam quae tranſit per canalem C; tantundem materiae eodem temporis ſpatio per canalem A tranſibit, [45] quantum per C; et ſi per canalem A tantundem tranſeat, atque per C, illa duplo celerius movebitur.

XV. Quae uni tertio conveniunt, inter ſe conveniunt. Et quae ejuſdem tertii dupla ſunt, inter ſe ſunt aequalia.

XVI. Materia, quae diverſimode movetur, tot ad minimum habet partes actu diviſas, quot varii celeritatis gradus ſimul in ipſa obſervantur.

XVII. Linea, inter duo puncta breviſſima, eſt recta.

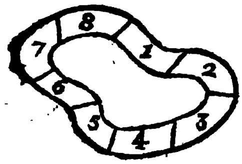
XVIII. Corpus A a C verſus B motum, ſi contrario impulſu repellatur, per eandem verſus C movebitur lineam.

XIX. Corpora, quae contrarios habent motus, cum ſibi mutuo occurrunt, ambo aliquam variationem pati coguntur, vel ad minimum alterutrum.

XX. Variatio in aliqua re procedit a vi fortiori.

XXI. Si, cum corpus 1 movetur versus corpus 2, idque impellit, et corpus 8 ex hoc impulsu versus 1 moveatur, corpora 1, 2 3, etc. non possunt esse in rectâ lineâ: sed omnia usque ad 8 integrum circulum componunt; Vid. Defin. 9.

LEMMA I. *Ubi datur Extensio sive Spatium, ibi datur necessario Substantia.*

DEMONSTR. Extensio sive spatium (per. ax. 1.) non potest esse purum nihil; est ergo attributum, quod necessario alicui rei tribui debet. Non Deo (per propos. 16. part. 1.); ergo rei, quae indiget solo concursu Dei ad existendum (per propos 12. part. 1.), hoc est (per def. 2. hujus), substantiae. q. e. d.

LEMMA. II. *Rarefactio et Condensatio clare et distincte à nobis concipiuntur; quamvis non concedamus, corpora in rarefactione majus spatium occupare, quam in condensatione.*

DEMONSTR. Possunt enim clare et distincte concipi per id solum, quod partes alicujus corporis ab invicem recedant, vel ad invicem accedant; Ergo (per Ax. 4) non majus, neque minus spatium occupabunt: nam si partes alicujus corporis, puta spongiae, ex eo, quod ad invicem accedant, corpora, quibus ipsius intervalla replentur, expellant, per hoc solum istud corpus densius reddetur, nec ideo minus spatium, quam antea ejus partes occupabunt (per Ax. 4.). Et si iterum ab invicem recedant, et meatus ab aliis corporibus repleantur, fiet rarefactio, nec tamen majus spatium occupabunt. Et hoc, quod ope sensuum clare percipimus in spongiâ, possumus solo intellectu concipere de omnibus corporibus, quamvis eorum intervalla humanum sensum plane effugiant. Quare Rarefactio et Condensatio

ſatio clare et diſtincte a nobis concipiuntur, etc. q. e. d.

Viſum fuit haec praemittere, ut intellectus praejudicia de Spatio, Rarefactione etc. exueret, et aptus redderetur ad ea, quae ſequentur, intelligenda.

PROPOS. I. *Quamvis durities, pondus et reliquae ſenſiles qualitates a corpore aliquo ſeparentur, integra remanebit nihilòminus natura corporis.*

DEMONSTR. In duritie, putâ hujus lapidis, nihil aliud ſenſus nobis indicat, nec aliud de ipſâ clare et diſtincte intelligimus, quam quod partes [47] durorum corporum motui manuum noſtrarum reſiſtant (per Ax. 3.) Quare (per propoſ. 14. part. 1.) durities etiam nihil aliud erit. Si vero iſtud corpus in pulviſculos quam minutiſſimos redigatur, ejus partes facile recedent (per ax. 12.), nec tamen corporis naturam amittent (per Ax. 5.) q. e. d.

In pondere, caeteriſque ſenſilibus qualitatibus eodem modo procedit demonſtratio.

PROPOS. II. *Corporis ſive Materiae natura in ſola extenſione conſiſtit.*

DEMONSTR. Natura corporis non tollitur ex ſublatione ſenſilium qualitatum (per propoſ. 1. hujus); ergo neque conſtituunt ipſius eſſentiam (per Ax. 2.) Nihil ergo remanet praeter extenſionem, et ejus affectiones (per Ax. 7.). Quare, ſi tollatur extenſio, nihil remanebit, quod ad naturam corporis pertineat, ſed prorſus tolletur; ergo (per Ax. 2.) in ſolâ extenſione Corporis natura conſiſtit. q. e. d.

COROLLAR. *Spatium et Corpus in re non differunt.*

DEMONSTR. Corpus et extenſio in re non differunt (per praeced.), ſpatium etiam et extenſio in re non differunt (per defin. 6.); ergo (per axiom. 15.) ſpatium et corpus in re non differunt. q. e. d.

SCHOL.

SCHOL. *) Quamvis dicamus, Deum esse [48] ubique, non ideo conceditur Deum esse extensum, hoc est (per praec.), corporeum; nam esse ubique refertur ad solam potentiam Dei et ejus concursum, quo res omnes conservat; adeo ut Dei ubiquitas referatur non magis ad extensionem sive corpus, quam ad angelos, et animas humanas. Sed notandum, quod, cum dicimus ipsius potentiam esse ubique, non secludamus ipsius essentiam; nam, ubi ipsius potentia, ibi etiam est ipsius essentia (coroll. prop. 17. part. 1.): Sed solum, ut corporeitatem secludamus, hoc est, Deum non aliquâ potentiâ corporeâ esse ubique, sed potentiâ sive essentiâ divinâ, quae communis est ad conservandam extensionem et res cogitantes, (prop. 17. part. 1.) quas profecto conservare non potuisset, si ipsius potentia, hoc est, essentia esset corporea.

PROPOS. III. *Repugnat, ut detur vacuum.*

DEMONSTR. Per vacuum intelligitur extensio sine substantia corporea (per def. 5.), hoc est (per propos. 2. hujus), corpus sine corpore, quod est absurdum.

Ad uberiorem autem explicationem, et ad praejudicium de vacuo emendandum, legantur Art. 17. et 18. Part. 2. Princ. ubi praecipue notetur, quod corpora, inter quae nihil interjacet, necessario se mutuo tangant, et etiam, quod nihili nullae sint proprietates.

PROPOS. IV. *Una pars corporis non majus spatium occupat unâ vice, quam aliâ, et contra idem spatium unâ vice non plus corporis continet, quam aliâ.*

DEMONSTR. Spatium et corpus in re non [49] differunt (per Corol. prop. 2. hujus). Ergo cum dicimus, spatium unâ vice non majus est, quam alia; (per Ax. 13.) simul dicimus, corpus non posse, majus

*) Vide de his fusius in Append. part. 2. c. 3. et 9.

majus esse, hoc est, majus spatium occupare una vice, quam aliâ, quod erat primum. Porro ex hoc, quod spatium et corpus in re non differunt, sequitur, cum dicimus, corpus non posse majus spatium occupare unâ vice, quam alia, nos simul dicere, idem spatium non plus corporis posse continere una vice, quam alia, q. e. d.

COROLLAR. *Corpora, quae aequale spatium occupant, puta aurum et aër, aeque multum materiae, sive substantiae corporeae habent.*

DEMONSTR. Substantia corporea non in duritie e. g. auri, neque in mollitie e. g. aëris, neque in ulla sensilium qualitatum (per propos. 1. hujus): sed in sola extensione consistit (per propos. 2. hujus). Cum autem (ex Hyp.) tantundem spatii, sive (per def. 6.) extensionis sit in uno, quam in alio; ergo etiam tantundem substantiae corporeae, q. e. d.

PROPOS. V. *Nullae dantur Atomi.*

DEMONSTR. Atomi sunt partes materiae [50] indivisibiles ex sua natura (per def. 3.): sed cum natura materiae consistat in extensione (per prop. 2. hujus), quae natura sua, quantumvis parva, est divisibilis (per Ax. 9. et def. 7.); ergo pars materiae, quantumvis parva, natura sua est divisibilis, h. e. nullae dantur Atomi, sive partes materiae natura sua indivisibiles, q. e. d.

SCHOL. Magna et intricata quaestio de Atomis semper fuit. Quidam asserunt dari Atomos, ex eo, quod infinitum non potest esse majus alio infinito; et si duae quantitates, puta A et dupla ipsius A, sint divisibiles in infinitum, poterunt etiam potentiâ Dei, qui eorum infinitas partes uno intuitu intelligit, in infinitas partes actu dividi. Ergo, cum, ut dictum est, unum infinitum non majus sit alio infinito, erit quantitas A aequalis suo duplo, quod est absurdum. Deinde etiam quaerunt, an dimidia

pars

pars numeri infiniti sit etiam infinita; et an par sit an impar, et alia ejusmodi. Ad quae omnia Cartesius respondit, nos non debere ea, quae sub nostrum intellectum cadunt, ac proinde clare et distincte concipiuntur, rejicere propter alia, quae nostrum intellectum aut captum excedunt; ac proinde non, nisi admodum inadaequate, a nobis percipiuntur. Infinitum vero et ejus proprietates humanum intellectum, natura scilicet finitum, excedunt; adeoque ineptum foret id, quod clare et distincte de spatio concipimus, tanquam falsum rejicere, sive de eo dubitare, propterea quod non comprehendamus infinitum. Et hanc ob causam Cartesius [51] ea, in quibus nullos fines advertimus, qualia sunt extensio mundi, divisibilitas partium materiae etc. pro indefinitis habet. Lege Art. 26. part. 1. Princip.

PROPOS. VI. *Materia est indefinite extensa, materiaque coeli, et terrae una eademque est.*

Demonstr. 1. *Partis.* Extensionis, id est (per prop. 2. hujus) materiae nullos fines imaginari possumus, nisi ultra ipsos alia spatia immediate sequentia (per ax. 10.) id est (per def. 6.) extensionem sive materiam concipiamus, et hoc indefinite. Quod erat primum.

2. *Partis.* Essentia materiae consistit in extensione (per propos. 2. hujus), eaque indefinita (per 1. partem), hoc est (per def. 4.) quae sub nullis finibus ab humano intellectu percipi potest: ergo (per ax. 11.) non est multiplex, sed ubique una eademque. Quod erat secundum.

SCHOL. Hucusque de naturâ sive essentiâ extensionis egimus. Quod autem talis, qualem illam concipimus, a Deo creata existat, propositione ultimâ Primae Partis demonstravimus; et ex proposit. 12. primae Partis sequitur, nunc eandem eadem, quâ creatâ est, potentia conservari. Deinde etiam eadem ultima propos. prim. Part. demonstravimus, nos, quatenus res cogitantes, unitos esse parti alicui

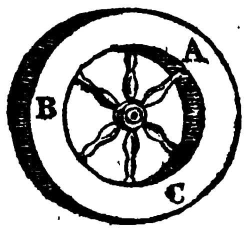
istius

istius materiae, cujus ope percipimus, dari actu omnes illas variationes, quarum, ex sola materiae contemplatione, eam scimus esse capacem, uti sunt divisibilitas, motus localis, sive migratio unius [52] partis ex uno loco in alium, quam clare et distincte percipimus, modo intelligamus, alias partes materiae in locum migrantium succedere. Atque haec divisio et motus infinitis modis a nobis concipiuntur, ac proinde infinitae etiam materiae variationes concipi possunt. Dico, eas clare distincteque a nobis concipi, quamdiu nempe ipsas, tanquam extensionis modos, non autem tanquam res ab extensione realiter distinctas concipimus, ut fuse est explicatum Princip. Part. 1. Et quamvis Philosophi alios quamplures motus finxerunt, nobis tamen nihil, nisi quod clare et distincte concipimus, admittentibus, quia nullius motus, praeter localem, extensionem esse capacem, clare et distincte intelligimus; nec etiam ullus alius sub nostram imaginationem cadit; nullus etiam praeter localem erit admittendus.

Verum Zeno, ut fertur, negavit motum localem, idque ob varias rationes, quas Diogenes Cynicus suo more refutavit, deambulando scilicet per Scholam, in qua haec a Zenone docebantur, auditoresque illius, sua deambulatione perturbando. Ubi autem sensit, se a quodam auditore detineri, ut ejus ambulationem impediret, ipsum increpuit, dicens, cur sic ausus es tui magistri rationes refutare. Sed ne forte quis per rationes Zenonis deceptus, putet, sensus aliquid, motum scilicet, nobis ostendere, quod plane intellectui repugnet, adeo ut mens etiam circa ea, quae ope intellectus clare et distincte percipit, deciperetur; praecipuas ipsius rationes hic adferam, simulque ostendam, eas non nisi falsis niti praejudiciis: nimirum, quia verum materiae conceptum nullum habuit.

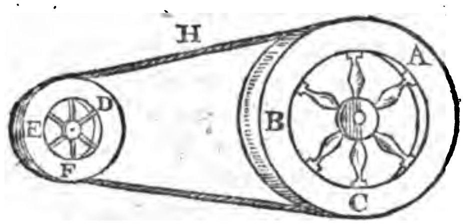
Pri-

Primo itaque ajunt, ipſum dixiſſe; quod, ſi daretur motus localis, motus corporis circulariter ſumma celeritate moti non differret a quiete: Atqui hoc abſurdum, ergo et illud. Probat conſequens. Illud corpus quieſcit, cujus omnia puncta aſſidue manent in eodem loco: atqui omnia puncta corporis circulariter ſumma celeritate moti aſſidue manent in eodem loco; Ergo etc. Atque hoc ipſum dicunt explicaſſe exemplo rotae, puta A B C, quae [53] ſi quadam celeritate circa centrum ſuum moveatur, punctum A citius per B et C abſolvet circulum, quam ſi tardius moveretur. Ponatur igitur e. g. cum tarde incipit moveri poſt lapſam horam eſſe in eodem loco, a quo incepit. Quod ſi vero duplo celerius moveri ponatur, erit in loco, a quo incepit moveri, poſt lapſam dimidiam horam, et ſi quadruplo celerius poſt lapſum quadrantem, et ſi concipiamus hanc celeritatem in infinitum augeri, et tempus diminui uſque in momenta: tum punctum A in ſumma illa celeritate omnibus momentis, ſive aſſidue erit in loco, a quo incipit moveri, atque adeo in eodem ſemper manet loco; et id, quod de puncto A intelligimus, intelligendum etiam eſt de omnibus punctis hujus rotae; quocirca omnia puncta in ſumma illa celeritate aſſidue manent in eodem loco.

Verum, ut reſpondeam, venit notandum, hoc argumentum magis eſſe contra ſummam motus celeritatem, quam contra motum ipſum: attamen, an recte argumentetur Zeno, hic non examinabimus, ſed potius ipſius praejudicia, quibus tota haec argumentatio, quatenus ea motum impugnare putat, nititur, detegemus. Primo igitur ſupponit corpora adeo celeriter poſſe concipi moveri, ut celerius moveri nequeant. Secundo tempus componi ex momentis.

mentis, ſicut alii componi quantitatem ex punctis, indiviſibilibus conceperunt. Quod utrumque falſum. Nam nunquam motum adeo celerem concipere poſſumus, quo ſimul celeriorem non concipiamus. Repugnat enim noſtro intellectui, motum, quantumvis parvam lineam deſcribentem, adeo celerem concipere, ut celerior non dari poſſit. Atque idem etiam locum habet in tarditate: Nam implicat concipere motum adeo tardum, ut tardior non dari poſſit. De tempore etiam, quod motus menſura eſt, idem aſſerimus, videlicet, quod clare repugnat noſtro intellectui concipere tempus, quo brevius [54] non dari poſſit. Quae omnia ut probemus, veſtigia Zenonis ſequamur Ponamus igitur, ut ipſe, Rotam A B C circa centrum tali celeritate moveri, ut punctum A omnibus momentis

ſit in loco A, a quo movetur. Dico me clare concipere celeritatem hac indefinite celeriorem, et conſequenter momenta in infinitum minora. Nam ponatur, dum rota A B C circa centrum movetur, facere ope chordae H, ut etiam alia rota D E F (quam ipſa duplo minorem pono) circa centrum moveatur. Cum autem rota D E F duplo minor ſupponatur rotâ A B C; perſpicuum eſt, rotam D E F duplo celerius moveri rotâ A B C; et per conſequens punctum D ſingulis dimidiis momentis eſſe iterum in eodem loco, â quo incepit moveri. Deinde ſi rotae A B C tribuamus motum rotae D E F, tum D E F quadruplo celerius movebitur, quam antea; et ſi iterum hanc ultimam celeritatem rotae D E F tribuamus rotae A B C, tum D E F octuplo celerius movebitur, et ſic in infinitum. Verum ex

ſolo

ſolo materiae conceptu hoc clariſſime apparet. Nam materiae eſſentia conſiſtit in extenſione, ſive ſpatio ſemper diviſibili, ut probavimus; ac motus ſine ſpatio non datur. Demonſtravimus etiam, quod una pars materiae non poteſt ſimul duo ſpatia occupare; idem enim eſſet, ac ſi diceremus, unam partem materiae aequalem eſſe ſuo duplo, ut ex ſupra demonſtratis patet: ergo ſi pars materiae movetur, per ſpatium aliquod movetur, quod ſpatium, quantumvis parvum fingatur eſſe, et per conſequens etiam tempus, per quod ille motus menſuratur. erit tamen diviſibile, et per conſequens duratio iſtius motus ſive tempus diviſibile erit, et hoc in infinitum. q. e. d.

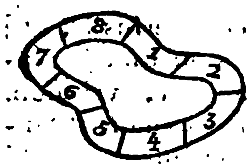
Pergamus jam ad aliud, quod ab ipſo allatum dicitur ſophiſma, nempe hujusmodi. Si corpus movetur aut movetur in loco, in quo eſt, aut in [57] quo non eſt. At non, in quo eſt: nam, ſi alicubi eſt, neceſſario quieſcit. Neque etiam in quo non eſt. Ergo corpus non movetur. Sed haec argumentatio eſt plane ſimilis priori; ſupponit enim etiam dari tempus, quo minus non detur: nam ſi ei reſpondeamus, corpus moveri non in loco; ſed a loco, in quo eſt, ad locum, in quo non eſt; rogabit, an in locis intermediis non fuit. Si reſpondeamus diſtinguendo, ſi per *fuit* intelligitur, *quievit*, nos negare alicubi fuiſſe, quamdiu movebatur: ſed ſi per *fuit* intelligitur, *exſtitit*, nos dicere, quod, quamdiu movebatur, neceſſario exiſtebat: iterum rogabit, ubinam exſtiterit, quamdiu movebatur. Si denuo reſpondeamus, ſi per illud *ubinam exſtiterit*, rogare velit, *quem locum ſervaverit*, quamdiu movebatur, nos dicere nullum ſervaſſe: ſi vero *quem locum mutaverit*, nos dicere omnia, quae aſſignare velit loca illius ſpatii, per quod movebatur, mutaſſe: perget rogare, an eodem temporis momento locum occupare et mutare potuit. Ad quod denique reſpondemus, diſtinguendo ſcilicet, ipſum, ſi per temporis momentum, intelligat tale tempus, quo minus dari

non

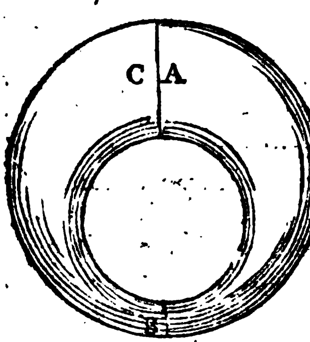
ſunt rejicienda. Porro cum cauſa alicujus effectus ſemper poſitiva debeat eſſe (per Axiom. 8. part. 1.), nunquam dicendum erit, quod corpus aliquod movetur, ne detur vacuum: ſed tantum ex alterius impulſu.

COROLLAR. *In omni motu integer Circulus corporum ſimul movetur.*

DEMONSTR. Eo tempore, quo corpus 1 ingre-[58]ditur locum corporis 2, hoc corpus 2, in alterius locum, puta 3, debet ingredi, et ſic porro (per propoſ. 7. hujus): Deinde eodem temporis momento, quo corpus 1., locum corporis 2, ingrediebatur, locus, a corpore 1 derelictus, ab alio occupari debet (per prop. 8. hujus) puta 8, aut aliud, quod ipſum 1 immediate tangit; quod cum fiat ex ſolo impulſu alterius corporis, per Scholium praeced.) quod hic ſupponitur eſſe 1; non poſſunt omnia haec corpora mota in eadem rectâ lineâ eſſe (per Axiom. 21.): ſed (per definit. 9.) integrum circulum deſcribunt, q. e. d.

PROPOS. IX. *Si canalis A B C circularis ſit aqua plenus, et in A ſit quadruplo latior, quam in B, eo tempore, quo illa aqua (vel aliud corpus fluidum) quae eſt in A, verſus B incipit moveri, aqua, quae eſt in B quadruplo celerius movebitur.*

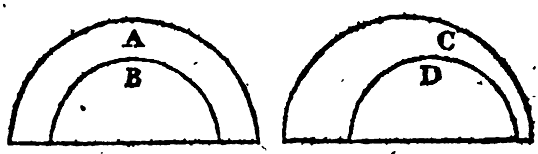

DEMONSTR. Cum tota aqua, quae eſt in A movetur verſus B, debet ſimul tantundem aquae ex C, quae A immediate tangit, ejus locum ingredi (per propoſ. 8. hujus): et ex B tantundem aquae locum C debebit ingredi (per eandem): ergo (per Ax. 14.) quadruplo celerius movebitur, q. e. d.

Id,

Id, quod de circulari canali dicimus, etiam eſt intelligendum de omnibus inaequalibus ſpatiis, [59] per quae corpora, quae ſimul moventur, coguntur tranſire; demonſtratio enim in caeteris eadem erit.

LEMMA. Si duo Semicirculi ex eodem centro deſcribantur, ut A et B: ſpatium inter peripherias

erit ubique aequale: Si vero ex diverſis centris deſcribantur, ut C et D, ſpatium inter peripherias erit ubique inaequale.

Demonſtratio patet ex ſolâ definitione circuli.

PROPOS. X. *Corpus fluidum, quod per Canalem A B C movetur, accipit indefinitos gradus celeritatis. Vide Fig. Propoſ. praeced.*

DEMONSTR. Spatium inter A et B eſt ubique inaequale (per lemm. praec.); ergo (per propoſ. 9. hujus) celeritas, quâ corpus fluidum per canalem A B C movetur, erit ubique inaequalis. Porro, cum inter A et B indefinita ſpatia ſemper minora atque minora cogitatione concipiamus (per prop. 5. hujus): etiam ipſius inaequalitates, quae ubique ſunt, indefinitas concipiemus, ac proinde (per propoſ. 9. hujus) celeritatis gradus erunt indefiniti, q. e. d.

PROPOS. XI. *In materia, quae per canalem A B C fluit, datur diviſio in particulas indefinitas. Vide Fig. Propoſ. 9.*

DEMONSTR. Materia, quae per canalem A B C fluit, acquirit ſimul indefinitos gradus celeritatis [60] (per prop. 10. hujus), ergo (per ax. 16.) habet indefinitas partes reverâ diviſas, q. e. d. Lege Art. 34 et 35. Part. 2. Princip.

SCHOL. Hucusque egimus de natura motus; oportet jam, ut ejus causam inquiramus, quae duplex est, primaria scilicet sive generalis, quae causa est omnium motuum, qui sunt in mundo; et particularis, a qua fit, ut singulae materiae partes motus, quos prius non habuerunt, acquirant. Ad generalem quod attinet, cum nihil sit admittendum (per propos. 14. part. 1. et Schol. prop. 17. ejusd. part.), nisi quod clare et distincte percipimus, nullamque aliam causam praeter Deum (materiae scilicet creatorem) clare et distincte intelligamus, manifeste apparet, nullam aliam causam generalem praeter Deum esse admittendam. Quod autem hic de motu dicimus, etiam de quiete intelligendum venit.

PROPOS. XII. *Deus est causa principalis motus.*

DEMONSTR. Inspiciatur Scholium proxime praecedens.

PROPOS. XIII. *Eandem quantitatem motus et quietis, quam Deus semel materiae impressit, etiamnum suo concursu conservat.*

DEMONSTR. Cum Deus sit causa motus et quie-
[61] tis (per propos. 12. hujus): etiamnum eâdem potentia, quâ eos creavit, conservat (per ax. 10. part. 1.); et quidem eâdem illâ quantitate, quâ eos primo creavit, (per corollar. prop. 20. part. 1.) q. e. d.

SCHOL. I. Quamvis in Theologiâ dicatur, Deum multa agere ex beneplacito, et ut potentiam suam hominibus ostendat; tamen cum ea, quae a solo ejus beneplacito pendent, non nisi divinâ revelatione innotescant, ista in Philosophiâ, ubi tantum in id, quod ratio dictat, inquiritur, non erunt admittenda, ne Philosophia cum Theologiâ confundatur.

II. Quamvis motus nihil aliud sit in materiâ motâ, quam ejus modus, certam tamen et determina-

natam habet quantitatem, quae quomodo intelligenda veniat, patebit ex ſequentibus. Lege Art. 36. Part. 2. Princ.

PROPOS. XIV. *Vnaquaeque res, quatenus ſimplex et indiviſa eſt, et in ſe ſolà conſideratur, quantum in ſe eſt, ſemper in eodem ſtatu perſeverat.*

Propoſitio haec multis tanquam axioma eſt; eam tamen demonſtrabimus.

DEMONSTR. Cum nihil ſit in aliquo ſtatu, niſi ex ſolo Dei concurſu (per prop. 12. part. 1.); et Deus in ſuis operibus ſit ſumme conſtans (per corol. propoſ. 20. part. 1.): ſi ad nullas cauſas externas, particulares ſcilicet, attendàmus, ſed rem in ſe ſola conſideremus, affirmandum erit, quod illa, quantum in ſe eſt, in ſtatu ſuo, in quo eſt, ſemper perſeverat. q. e. d.

COROLLAR. *Corpus, quod ſemel movetur, ſemper moveri pergit, niſi a cauſis externis retardetur.*

DEMONSTR. Patet hoc ex prop. praec. attamen [62] ad praejudicium de motu emendandum, lege Art. 37. et 38. Part. 2. Princip.

PROPOS. XV. *Omne corpus motum ex ſe ipſo tendit, ut ſecundum lineam rectam, non vero curvam pergat moveri.*

Hanc propoſitionem inter axiomata numerare liceret, eam tamen ex praecedentibus ſic demonſtrabo.

DEMONSTR. Motus, quia Deum tantum (per propoſ. 12. hujus) pro cauſa habet, nullam unquam ex ſe vim habet ad exiſtendum, (per axiom. 10. part. 1.): ſed omnibus momentis a Deo quaſi procreatur (per illa, quae demonſtrantur, circa axioma jam citatum). Quapropter, quamdiu ad ſolam motus naturam attendimus, nunquam ipſi durationem tribuere poterimus, tanquam ad ejus naturam pertinentem, quae major alia poteſt concipi. At ſi dicatur, ad naturam alicujus corporis moti pertinere, ut lineam

curvam aliquam suo motu describat, magis diuturnam durationem motus naturae tribueretur, quam ubi supponitur, de corporis moti natura esse, tendere ut moveri pergat secundum lineam rectam (per ax. 17.). Cum autem (ut jam demonstravimus) talem durationem motus naturae tribuere non possumus; ergo neque etiam ponere, quod de corporis moti naturâ sit, ut secundum ullam lineam curvam, sed tantum ut secundum rectam moveri pergat, q. e. d.

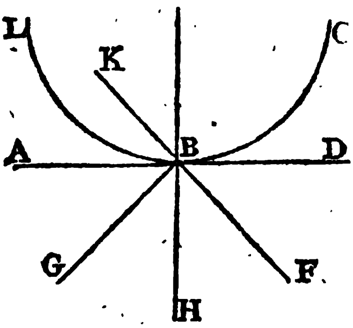
SCHOL. Haec Demonstratio videbitur forsan [63] multis non magis ostendere, ad naturam motus non pertinere, ut lineam curvam, quam ut lineam rectam describat: Idque propterea quod nulla possit assignari recta, quà minor sive recta sive curva non detur: neque ulla curva, qua etiam alia curva minor non detur. Attamen, quamvis haec considerem, demonstrationem nihilominus recte procedere judico: quandoquidem ipsa ex sola universali essentia, sive essentiali differentia linearum; non vero ex uniuscujusque quantitate, sive accidentali differentia, id, quod demonstrandum proponebatur, concludit. Verum ne rem per se satis claram demonstrando obscuriorem reddam, Lectores ad solam motus definitionem remitto, quae nihil aliud de motu affirmat, quam translationem unius partis materiae ex vicinia etc. in viciniam aliorum, etc. Ideoque nisi hanc translationem simplicissimam concipiamus, hoc est, eam secundum lineam rectam fieri; motui aliquid affingimus, quod in ejus definitione, sive essentia non continetur: adeoque ad ejus naturam non pertinet.

COROLLAR. Ex propositione hac sequitur, omne corpus, quod secundum lineam curvam movetur, continuo a linea, secundum quam ex se pergeret moveri, deflectere; idque vi alicujus causae externae (per propos. 14. hujus).

PRO-

PROPOS. XVI. *Omne corpus quod circulariter movetur, ut lapis ex. gr. in fundâ; continuo determinatur, ut secundum tangentem pergat moveri.*

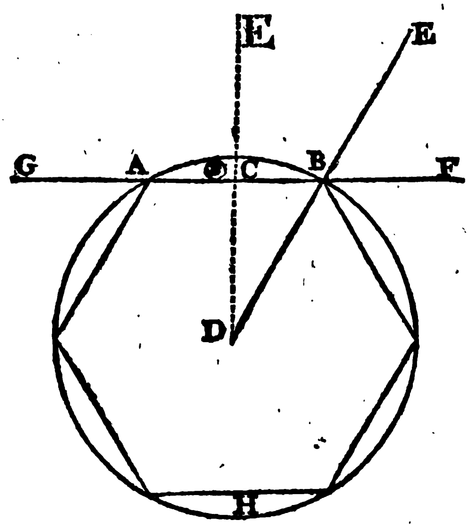
DEMONSTR. Corpus, quod circulariter [64] movetur, continuo a vi externa impeditur, ne secundum lineam rectam pergat moveri (per coroll. praecedentis): qua cessante corpus ex se perget secundum lineam rectam moveri (per propos. 15.). Dico praeterea, corpus, quod circulariter movetur, a causa externa determinari, ut secundum tangentem pergat moveri. Nam, si negas, ponatur lapis in B a funda ex. g. non secundum tangentem B D determinari, sed secundum aliam lineam ab eodem puncto extra, aut intra circulum conceptam, ut B F, quando funda ex parte L versus B venire supponitur, aut secundum B G (quam intelligo cum linea B H, quae a centro ducitur per circumferentiam, eamque in puncto B secat, angulum constituere aequalem angulo F B H), si contra supponatur funda ex parte C versus B venire. At, si lapis in puncto B supponatur a funda, quae ab L versus B circulariter movetur, determinari, ut versus F pergat moveri: necessario (per ax. 18.) ubi funda contraria determinatione a C versus B movetur, determinabitur, ut secundum eandem lineam B F contraria determinatione pergat moveri, ac proinde versus K non vero versus G tendet, quod est contra hypothesin. Et cum *) nulla linea, quae per punctum B potest duci, praeter tangentem statui possit, cum linea B H angulos ad eandem partem, ut

*) Patet ex prop. 18. et 19. lib. 3. Elemt.

ut D B H, et A B H, aequales efficiens: nulla praeter tangentem datur, quae eandem hypothesin servare potest, sive funda ab L versus B, sive a C versus B moveatur, ac proinde nulla praeter tangentem statuenda est, secundum quam tendit moveri, q. e. d.

ALITER. Concipiatur, loco circuli, Hexagonum [65] A B H circulo inscriptum, et corpus C in uno latere A B quiescere: deinde concipiatur regula D B E (cujus unam extremitatem in centro D fixam,

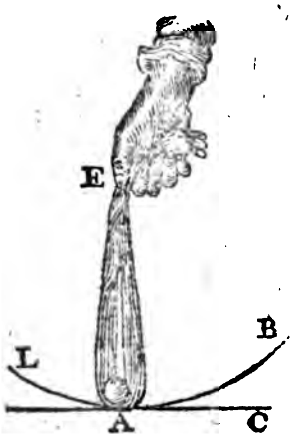

alteram vero mobilem suppono) circa centrum D moveri, secans continuo lineam A B. Patet, quod si regula D B E, dum ita concipitur moveri, corpori C occurrat eo tempore, quo lineam A B ad angulos rectos secat, ipsa regula corpus C suo impulsu determinabit, ut secundum lineam F B A G, versus G pergat moveri, hoc est, secundum latus A B indefinite productum. Verum quia Hexagonum ad libitum assumsimus, idem erit affirmandum de quacumque alia figura, quam huic circulo concipimus posse

posse inscribi: Nempe quod, ubi corpus C, in uno figurae latere quiescens, a regula D B E impellitur eo tempore, quo ipsa latus illud ad angulos rectos secat; ab illa regula determinabitur, ut secundum illud latus indefinite productum pergat moveri. Concipiamus igitur, loco Hexagoni figuram rectilineam infinitorum laterum (hoc est, circulum ex def. Archimedis): patet regulam D B E, ubicunque corpori C occurrat, ipsi semper occurrere eo tempore, quo aliquod talis figurae latus ad angulos rectos secat, adeoque nunquam ipsi corpori C occurret, quin ipsum simul determinabit, [66] ut secundum illud latus indefinite productum pergat moveri. Cumque quodlibet latus ad utramvis partem productum, semper extra figuram cadere debeat; erit hoc latus indefinite productum tangens figurae infinitorum laterum, hoc est, circuli. Si itaque loco regulae concipiamus fundam circulariter motam, haec lapidem continuo determinabit, ut secundum tangentem pergat moveri, q. e. d.

Notandum hic est, utramque hanc demonstrationem posse accommodari quibuslibet figuris curvilineis.

PROPOS. XVII. ***Omne corpus, quod circulariter movetur, conatur recedere a centro circuli, quem describit.***

DEMONSTR. Quamdiu aliquod corpus circulariter movetur, tam diu cogitur ab aliquâ causâ externa, qua cessante simul pergit moveri secundum lineam tangentem (per praeced.), cujus omnia puncta praeter id, quod circulum tangit, extra circulum cadunt (per prop. 16. lib. 3. El.) ac proinde longius a centro distant: Ergo, cum lapis, qui cir-

circulariter movetur in funda E A, eſt in puncto A, conatur pergere ſecundum lineam, cujus omnia puncta longius diſtant a centro E, quam omnia puncta circumferentiae L A B, quod nihil aliud eſt, quam recedere conari a centro circuli, quem deſcribit, q. e. d.

PROPOS. XVIII. *Si corpus aliquod, puta A, verſus aliud corpus quieſcens B moveatur, nec tamen B propter impetum corporis A aliquid ſuae quietis amittat; neque etiam A ſui motus aliquid amittet; ſed eandem quantitatem motus, quam antea habebat, prorſus retinebit.*

DEMONSTR. Si negas, ponatur corpus A perdere [67] de ſuo motu, nec tamen id, quod perdidit, in aliud transferre, puta in B; dabitur in natura, cum id contingit, minor quantitas motus, quam antea, quod eſt abſurdum (per prop. 13. hujus). Eodem modo procedit Demonſtratio reſpectu quietis in corpore B, quare, ſi unum in aliud nihil transferat, B omnem ſuam quietem, et A omnem ſuum motum retinebit, q. e. d.

PROPOS. XIX. *Motus, in ſe ſpectatus, differt a ſua determinatione verſus certam aliquam partem; neque opus eſt, corpus motum, ut in contrariam partem feratur ſive repellatur, aliquamdiu quieſcere.*

DEMONSTR. Ponatur, ut in praeced. corpus A verſus B in directum moveri, et a corpore B impediri, ne ulterius pergat; ergo (per praeced.) A ſuum integrum motum retinebit, nec quantumvis minimum ſpatium temporis quieſcet: attamen, cum pergat moveri, non movetur verſus eandem partem, verſus quam prius movebatur; ſupponitur enim a B impediri, ergo motu ſuo integro remanente, atque determinatione priore amiſſâ non niſi verſus contrariam movebitur [68] partem (per illa, quae cap. 2. Diopt. dicta ſunt); ideoque (per ax. 2.) determinatio ad eſſentiam motus non

non pertinet, sed ab ipsa differt, nec corpus motum, cum repellitur, aliquamdiu quiescit. q. e. d.

COROLLAR. Hinc sequitur motum non esse motui contrarium.

PROPOS. XX. *Si corpus A corpori B occurrat, et ipsum secum rapiat; tantum motus, quantum B propter occursum A ab ipso A acquirit, de suo motu A amittet.*

DEMONSTR. Si negas, ponatur B plus aut minus motus ab A acquirere, quam A amittit; tota illa differentia erit addenda vel subtrahenda quantitati motus totius naturae, quod est absurdum (per propos. 13. hujus). Cum ergo neque plus neque minus motus corpus B possit acquirere; tantum ergo acquiret, quantum A amittet, q. e. d.

PROPOS. XXI. *Si corpus A duplo majus sit, quam B, et aeque celeriter moveatur; habebit etiam A duplo majorem motum, quam B, sive vim ad aequalem celeritatem cum B retinendam.*

DEMONSTR. Ponatur e. g. loco A bis B, id est (ex hyp.) unum A in duas aequales partes divisum, utrumque B habet vim ad manendum in statu, in quo est (per prop. 14. hujus), eaque vis in utroque (ex hyp.) est aequalis: si jam haec duo B jungantur, suam celeritatem retinendo, fiet unum A, cujus [69] vis et quantitas erit aequalis duobus B sive dupla unius B, q. e. d.

Nota, hoc ex solâ motus definitione etiam sequi; quo enim corpus, quod movetur, majus est, eo plus materiae datur, quae ab alia separatur: daturque igitur plus separationis, hoc est, (per defin. 8.) plus motus. Vide quae 4°. notavimus circa motus definitionem.

PROPOS. XXII. *Si corpus A aequale sit corpori B, et A duplo celerius, quam B moveatur, vis sive motus in A, erit duplus ipsius B. Vid. Fig. propos. 20.*

DEMONSTR. Ponatur B, cum primo certam vim se movendi acquisivit, acquisivisse quatuor gradus

dus celeritatis. Si jam nihil accedat, perget moveri (per propoſ. 14. hujus) et in ſuo ſtatu perſeverare: ſupponatur denuo novam aliam vim acquirere ex novo impulſu priori aequalem: quapropter iterum acquiret ultra quatuor priores, alios quatuor gradus celeritatis, quos etiam (per eand. propoſ.) ſervabit, hoc eſt, duplo celerius, hoc eſt, aeque celeriter ac A movebitur, et ſimul duplam habebit vim, hoc eſt, aequalem ipſi A, quare motus in A eſt duplus ipſius B, q. e. d.

Nota, nos hic per vim in corporibus motis, intelligere quantitatem motus, quae quantitas in aequalibus corporibus pro celeritate motus major eſſe debet, quatenus ea celeritate corpora aequalia, a corporibus immediate tangentibus magis eodem tempore ſeparantur, quam ſi tardius moverentur: adeoque (per definit. 8.) plus motus etiam habent: In quieſcentibus autem per vim reſiſtendi intelligere quantitatem quietis. Ex quibus ſequitur.

COROLLAR. I. *Quo corpora tardius moventur, eo magis de quiete participant:* corporibus [70] enim celerius motis, quae ipſis occurrunt, et minorem, quam ipſa, vim habent, magis reſiſtunt, et etiam minus a corporibus immediate tangentibus ſeparantur.

COROLLAR. II. *Si corpus A duplo celerius moveatur, quam corpus B et B duplo majus ſit, quam A, tantundem motus eſt in B majori, quam in A minori, ac proinde etiam aequalis vis.*

DEMONSTR. Sit B duplo majus, quam A, et A duplo celerius moveatur, quam B, et porro C duplo minus ſit, quam B, et duplo tardius moveatur, quam A: ergo B (per propoſ. 21. hujus) duplo majorem motum habebit, et A (per prop. 22. hujus) duplo majorem motum habebit, quam C: ergo (per axiom. 15) B et A aequalem motum habent, eſt enim utriuſque motus ejuſdem tertii C duplus, q. e. d.

COROL.

COROLLAR. III. Ex his sequitur, *motum a celeritate distingui.* Concipimus enim corporum, quae aequalem habent celeritatem, unum plus motus habere posse, quam aliud (per propos. 21. hujus): et contra, quae inaequalem habent celeritatem, aequalem motum habere posse (per corol. praeced.). Quod idem etiam ex solâ motus definitione colligitur: nihil enim aliud est, quam translatio unius corporis ex vicinia etc.

Verum hic notandum, Corollarium hoc tertium primo non repugnare: Nam celeritas duobus modis a nobis concipitur, vel quatenus corpus aliquod magis, aut minus eodem tempore a corporibus illud immediate tangentibus separatur, et eatenus motus vel quietis plus vel minus participat, vel quatenus eodem tempore majorem vel minorem lineam describit, et eatenus a motu distinguitur.

Potuissem hic alias propositiones adjungere [71] *ad uberiorem explicationem Propositionis 14 hujus partis, et vires rerum in quocunque statu, sicut hic circa motum fecimus, explicare: sed sufficiet Art. 43. Part. 2. Princip. perlegere, et tantum unam propositionem annectere, quae necessaria est ad ea, quae sequentur, intelligenda.*

PROPOS. XXIII. *Cum modi alicujus corporis variationem pati coguntur, illa variatio semper erit minima, quae dari potest.*

DEMONSTR. Satis clare sequitur haec Propositio ex propos. 14. hujus.

PROPOS. XXIV. *Reg. I. Si duo corpora, puta A et B essent plane aequalia, et in directum, versus se invicem aeque velociter moverentur; cum sibi mutuo occurrunt, utrumque in contrariam partem reflectetur nullà suae celeritatis parte amissa. Vid. Fig. prop. 20.*

In hac hypothesi clare patet, quod, ut horum duorum corporum contrarietas tollatur, vel utrumque in contrariam partem reflecti, vel unum alterum

rum secum rapere debeat; nam quoad determinationem tantum, non vero quoad motum sibi sunt contraria.

DEMONSTR. Cum A et B sibi mutuo occurrunt, aliquam variationem pati debent (per ax. 19): cum autem motus motui non sit contrarius (per corol. propos. 19. hujus); nihil sui motus amittere cogentur (per ax. 19.): Quam ob rem in solâ determinatione fiet mutatio: sed unius determinationem tantum, puta B, non possumus concipere mutari, [71] nisi A, a quo mutari deberet, fortius esse supponamus (per ax. 20.). At hoc esset contra hypothesin: ergo cum mutatio determinationis in uno tantum fieri non possit; fiet in utroque, deflectentibus scilicet A et B in contrariam partem (per illa, quae cap. 2. Dioptric. dicta sunt), et motum suum integrum retinentibus, q. e. d.

PROPOS. XXV. *Reg. 2. Si mole essent inaequalia, B nempe majus, quam A, caeteris ut prius positis, tunc solum A reflectetur, et utrumque eâdem celeritate perget moveri. Vid. Fig. prop. 27.*

DEMONSTR. Cum A supponatur minus, quam B, habebit etiam (per propos. 21. hujus) minorem vim, quam B, cum autem in hac hypothesi, ut in praecedenti, detur contrarietas in solâ determinatione, adeoque, ut in prop. praeced. demonstravimus, in solâ determinatione variatio fieri debeat: fiet tantum in A, et non in B (per ax. 20.): quare A tantum in contrariam partem a fortiori B reflectetur, suam integram celeritatem retinendo, q. e. d.

PROPOS. XXVI. *Si mole et celeritate sint inaequalia, B nempe duplo majus, quam A; motus vero in A duplo celerior, quam in B, caeteris ut prius positis, ambo in contrariam partem reflectentur, unoquoque suam, quam habebant, celeritatem retinente. Vid. Fig. prop. 27.*

DEMONSTR. Cum A et B versus se invicem moventur, secundum hypothesin; tantundem motus est

est in uno, quam in alio (per corol. 2. propos. 22. hujus): quare motus unius motui alterius non contrariatur (per corol. prop. 19. hujus), et vires [73] in utroque sunt aequales (per corol. 2. propos. 22. hujus): quare haec hypothesis prorsus est similis hypothesi Propositionis 24. hujus: adeoque per ejusdem demonstrationem A et B in contrariam partem, suum motum integrum retinendo, reflectentur, q. e. d.

COROLLAR. Ex tribus hisce praecedentibus Propositionibus clare apparet, quod determinatio unius corporis aequalem vim requirat, ut mutetur, quam motus: unde sequitur, corpus, quod plus, quam dimidium suae determinationis, et plus, quam dimidiam partem sui motus amittit, plus mutationis pati, quam id, quod totam suam determinationem amittit.

PROPOS. XXVII. *Reg. 3. Si mole sint aequalia, sed B tantillo celerius moveatur, quam A; non tantum A in contrariam partem reflectetur; sed etiam B dimidiam partem celeritatis, quâ A excedit, in A transferet, et ambo aeque celeriter pergent moveri versus eandem partem.*

DEMONSTR. A (ex hyp.) non tantum sua determinatione opponitur B, sed etiam suâ tarditate, quatenus illa de quiete participat (per corol. prop. 22. hujus): unde quamvis in contrariam partem reflectatur, et sola determinatio mutetur, non ideo tollitur omnis horum corporum contrarietas: quare (per ax. 19.) et in determinatione et in motu variatio fieri debet: sed cum B ex hypothesi celerius, quam A moveatur, erit B (per propos. 22. hujus) fortius, quam A; quare (per ax. 20.) mutatio in A a B procedet, a quo in contrariam partem reflectetur, quod erat primum.

Deinde quamdiu tardius, quam B, movetur, [74] ipsi B (per corol. 1. propos. 22. hujus) opponitur: ergo tamdiu variatio fieri debet (per ax. 19.),

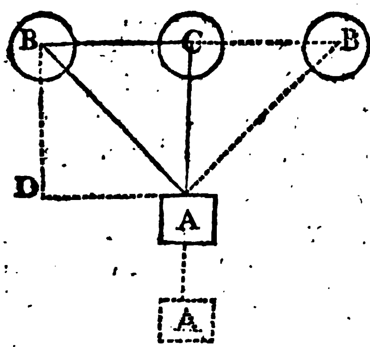
do-

donec non tardius, quam B moveatur. Ut autem celerius, quam B, moveatur, a nulla causa adeo forti in hac hypothesi cogitur; cum igitur neque tardius, quam B, moveri possit, cum a B impellatur, neque celerius, quam B, aeque ergo celeriter, ac B, perget moveri. Porro si B minus, quam dimidiam partem excessus celeritatis in A transferat, tunc A tardius, quam B perget moveri: Si vero plus, quam dimidiam partem, tunc A celerius, quam B perget moveri; quod utrumque absurdum est, ut jam iam demonstravimus; ergo variatio eousque continget, donec B dimidiam partem excessus celeritatis in A transtulerit, quam B (per propos. 20. hujus) amittere debet, adeoque ambo aeque celeriter sine ullâ contrarietate pergent moveri versus eandem partem, q. e. d.

COROLLAR. Hinc sequitur, quo corpus aliquod celerius movetur, eo magis determinatum esse, ut, secundum quam lineam movetur, moveri pergat: et contra, quo tardius, eo minus determinationis habere.

SCHOL. Ne hic Lectores vim determinationis cum vi motus confundant, visum fuit pauca adjungere, quibus vis determinationis a vi motus distincta explicetur. Si igitur corpora A et C aequalia, et aequali celeritate versus se invicem in directum mota concipiantur; haec duo (per prop. 24. hujus) in contrariam partem, suum motum integrum retinendo, reflectentur. Verum si corpus C sit in B, et oblique versus A moveatur, perspicuum est, ipsum jam minus determinatum esse, ad se movendum secundum lineam B D, vel C A; [75] quare quamvis aequalem cum A habeat motum, tamen vis determinationis C, in directum versus A moti, quae aequalis est cum vi determinationis corporis A, major est vi determinationis ipsius C, ex B versus A moti, et tanto major, quanto linea B A major est linea C A: quanto enim linea B A ma-

jor

jor est linea C A; tanto etiam plus temporis (ubi B, et A aeque celeriter, ut hic supponuntur, moventur) requirit B, ut secundum lineam B D, vel C A, per quam determinationi corporis A contrariatur, moveri possit: adeoque, ubi C oblique ex B ipsi A occurrit, determinabitur, ac si secundum lineam A B versus B (quod suppono, ubi in eo puncto est, quo linea A B lineam B C productam secat, aeque distare a C ac C distat a B) pergeret moveri; A vero, suum integrum motum, et determinationem retinendo, perget versus C moveri, corpusque B secum pellet, quandoquidem B, quamdiu secundum diagonalem A B ad motum determinatum est, et aequali cum A celeritate movetur, plus temporis requirit; quam A, ut aliquam partem lineae A C suo motu describat, et eatenus determinationi corporis A, quae fortior est, opponitur. Sed ut vis determinationis ipsius C ex B versus A moti, quatenus de linea C A participat, aequalis sit cum vi determinationis ipsius C in directum versus A moti, (vel ex hyp. ipsius A) necessario B tot gradus motus supra A debebit habere, quot partibus linea B A major est linea C A, tumque, ubi corpori A oblique occurrit, A in contrariam partem versus A et B versus B, unoquoque suum integrum motum retinente, reflectentur. Verum, si excessus B supra A major sit, quam excessus lineae B A supra lineam C A, tum B repellet A versus A, eique tantum sui motus tribuet, donec motus B ad motum A se habeat, ut linea B A ad lineam C A, et tantum motus, quantum in [70] A transtulit, amittendo, perget versus quam prius move-

movebatur partem, moveri. Ex gr. si linea A C sit ad lineam A B, ut 1 ad 2, et motus corporis A ad motum corporis B ut 1 ad 5, tum B transferet in A unum gradum sui motus, ipsumque in contrariam partem repellet, et B cum quatuor residuis gradibus perget versus eandem partem, versus quam prius tendebat, moveri.

PROPOS. XXVIII. *Reg. 4. Si corpus A plane quiesceret, essetque paulo majus, quam B; quacunque cum celeritate B moveatur versus A, nunquam ipsum A movebit; sed ab eo in contrariam partem repelletur, suum integrum motum retinendo. Vid. Fig. prop. 27.*

Nota, horum corporum contrarietatem tolli tribus modis, vel ubi unum alterum secum rapit, et postea aeque celeriter versus eandem partem pergunt moveri; vel ubi unum in contrariam partem reflectitur, et alterum suam integram quietem retinet; vel ubi unum in contrariam partem reflectitur, et aliquid sui motus in aliud quiescens transfert; quartus autem casus non datur (ex vi prop. 13. hujus): jam igitur erit (per prop. 23. hujus) demonstrandum, quod secundum nostram hypothesin minima mutatio in hisce corporibus contingit.

DEMONSTR. Si B moveret A, donec eadem celeritate pergerent ambo moveri, deberet (per propos. 20. hujus) tantum sui motus in A transferre, quantum A acquirit, et (per propos. 21. hujus) plus quam dimidiam partem sui motus deberet amittere, et consequenter (per corol. propos. 27 hujus) plus etiam, quam dimidiam partem suae determinationis, adeoque (per corol. propos. 26. hujus) plus mutationis pateretur, quam si tantum suam determinationem amitteret; et si A suae quietis aliquid amittat, sed non tantum, ut tandem cum B aequali celeritate pergat moveri, tum contrarietas horum duorum corporum non tolletur, nam A sua tarditate, quatenus illa de quiete participat (per corol. 1. propos. 22. hujus) celeritati B contrariabitur, ideoque B adhuc in contrariam partem reflecti debebit, totamque suam determinationem et partem ipsius mo-

tus,

tus, quem in A transtulit, amittet, quae etiam major est mutatio, quam si solam determinationem amitteret: mutatio igitur secundum nostram [77] hypothesin, quoniam in solâ determinatione est, minima erit, quae in hisce corporibus dari potest, ac proinde (per prop. 23. hujus) nulla alia continget. q. e. d.

Notandum in demonstratione hujus Propositionis, quod idem etiam in aliis locum habet: nempe nos non citasse propos. 19. hujus, in quâ demonstratur, determinationem integram mutari posse, integro nihilominus manente ipso motu; *ad quam tamen attendi debet, ut vis demonstrationis recte percipiatur. Nam in prop. 23. hujus non dicebamus*, quod variatio semper erit absolute minima; sed minima, quae dari potest. *Talem autem mutationem, quae in solâ determinatione consistit, posse dari, qualem in hac demonstratione supposuimus, patet ex Propos. 18. et 19. hujus cum Coroll.*

PROPOS. XXIX. *Reg. 5. Si corpus quiescens A (Vid. Fig. propos. 30.) esset minus, quam B, tum quantumvis B tarde versus A moveretur, illud secum movebit, partem scilicet sui motus ei talem transferendo, ut ambo postea aeque celeriter moveantur. (Lege Art. 50. Part. 2. Princip.).*

In hac Regula etiam, ut in praec. tres tantum casus concipi possent, quibus contrarietas haec tolleretur: nos vero demonstrabimus, quod secundum nostram hypothesin minima mutatio in hisce corporibus contingit; ideoque (per propos. 23. hujus) tali modo etiam variari debent.

Demonstr. Secundum nostram hypothesin B transfert in A (per propos. 21. hujus) minus, quam dimidiam partem sui motus, et (per corol. propos. 17. hujus) minus quam dimidiam partem suae determinationis Si autem B non raperet secum A; sed in contrariam partem reflecteretur; totam suam determinationem amitteret, et major contingeret variatio (per corol. propos. 26. hujus): et multo major,

ſi totam ſuam determinationem amitteret, et ſimul partem ipſius motus, ut in tertio caſu ſupponitur, quare variatio ſecundum noſtram hypotheſin eſt minima, q. e. d.

PROPOS. XXX. *Reg. 6. Si corpus A quiaſcens eſſet accuratiſſime aequale corpori B verſus illud moto, partim ab ipſo impelleretur, partim ab ipſo in contrarium partem repelleretur.*

Hic etiam, ut in praecedente, tantum tres caſus [78] concipi poſſent; adeoque demonſtrandum erit, nos hic ponere minimam variationem, quae dari poteſt.

Demonstr. Si corpus B ſecum corpus A rapiat, donec ambo aeque celeriter pergunt moveri, tum tantundem motus erit in uno atque in alio (per propoſ. 22. hujus), et (per corol. propoſ. 27. hujus) dimidiam partem determinationis amittere debebit, et etiam (per prop. 20. hujus) dimidiam partem ſui motus. Si vero ab A in contrariam partem repellatur, tum totam ſuam determinationem amittet, et totum ſuum motum retinebit (per propoſ. 18. hujus); quae variatio aequalis eſt priori (per corol. propoſ. 26. hujus). Sed neutrum horum contingere poteſt; nam ſi A ſtatum ſuum retineret, et determinationem ipſius B mutare poſſet, eſſet neceſſario (per ax. 20.) ipſo B fortius, quod eſſet contra hypotheſin. Et ſi B ſecum raperet A, donec ambo aeque celeriter moverentur, B eſſet fortius, quam A, quod etiam eſt contra hypotheſin. Cum igitur neutrum horum caſuum locum habeat, continget ergo tertius, nempe quod B paulum impellet A et ab A repelletur, q. e. d. Lege Art. 51. Part. 2. Princip.

PRO-

PROPOS. XXXI. *Reg. 7. Si B et A versus eandem partem moverentur, A quidem tardius, B autem illud insequens, celerius, ita ut ipsum tandem attingeret, essetque A majus, quam B; sed excessus celeritatis in B esset major, quam excessus magnitudinis in A; tum B transferet tantum de suo motu in A, ut ambo postea aeque celeriter, et in easdem partes progrediantur. Si autem econtra excessus magnitudinis in A esset major, quam excessus celeritatis in B; in contrariam partem ab ipso reflecteretur, motum omnem suum retinendo.*

Lege Art. 52. Part. 2. Princ. Hic iterum, ut in praeced. tres tantum casus concipi possunt.

DEMONSTR. primae partis. B in contrariam partem ab A, quo (per propos. 21. et 22. hujus) fortius supponitur. reflecti non potest (per ax. 20.); ergo, cum ipsum B sit fortius, movebit secum A, et quidem tali modo, ut aequali celeritate pergant moveri. Tum enim minima mutatio continget, ut ex praeced. facile apparet.

DEM. secundae partis. B non potest A, quo minus forte (per propos. 21. et 22. hujus) supponitur, impellere (per ax. 20.), nec aliquid de suo motu ipsi dare; quare (per coroll. propos. 14. hujus) B totum suum motum retinebit, non versus eandem partem; supponitur enim ab A impediri. Ergo (per illa, quae cap. 2. Diopt. dicta sunt) in contrariam partem reflectetur, suum integrum motum retinendo (per prop. 18. hujus) q. e. d.

Nota, quod hic et in praecedentibus Propositionibus tanquam demonstratum assumsimus, omne corpus in directum alii occurrens, a quo absolute impeditur, ne ulterius eandem partem versus progrediatur, in contrariam, non vero in ullam aliam partem reflecti debere: quod ut intelligatur, lege cap. 2. Dioptr.

SCHOL. Hucusque ad mutationes corporum, quae ex mutuo impulsu fiunt explicandas considerավimus duo corpora, tanquam ab omnibus corpo-

ribus divisa; nullâ nempe habitâ ratione corporum, [80] ea undequaque cingentium. Iam vero ipsorum statum et mutationes considerabimus pro ratione corporum, à quibus undequaque cinguntur.

PROPOS. XXXII. *Si corpus B undequaque cingatur a corpusculis motis, ipsum aequali vi versus omnes partes simul pellentibus, quamdiu nulla alia causa occurrit, in eodem loco immotum manebit.*

DEMONSTR. Per se patet haec propositio: si enim versus aliquam partem, ex impulsu corpusculorum ab una parte venientium, moveretur, corpuscula, quae illud movent, majori vi pellerent, quam alia, quae illud eodem tempore in contrariam partem pellunt, et suum effectum sortiri nequeunt (per ax. 20.): quod esset contra hypothesin.

PROPOS. XXXIII. *Corpus B, iisdem, ut supra positis, vi quantumvis parvà adventitia, versus quamcunque partem moveri potest.*

DEMONSTR. Omnia corpora B immediate tangentia, quia (ex hyp.) in motu sunt, et B (per praec.) immotum manet, statim ac ipsum B tangunt, suum integrum motum retinendo, in aliam partem reflectentur (per prop. 28. hujus): adeoque corpus B continuo a corporibus, quae illud immediate tangunt, sponte deseritur, quantumvis igitur B fingatur magnum, nulla actio requiritur, ad ipsum a corporibus, immediate tangentibus, separandum (per id, quod 4° notavimus circa 8. def.). Quare nulla vis externa, quantumvis parva fingatur, in ipsum impingi potest, quae non sit major vi, quam [81] B habet ad permanendum in eodem loco, (ipsum enim nullam habere vim corporibus immediate tangentibus adhaerendi, jam demonstravimus) et quae etiam, addita impulsui corpusculorum, quae simul cum ipsa vi externa B versus eandem partem pellunt, non major sit vi aliorum corpusculorum, idem B

in

in contrariam partem pellentium, (ille enim fine vi externa huic aequali fupponebatur): ergo (per ax. 20.) ab hâc vi externâ, quantumvis exigua fingatur, corpus B verfus quamcunque partem movebitur, q. e. d.

PROPOS. XXXIV. *Corpus B, iisdem pofitis ut fupra, non poteft celerius moveri, quam a vi externâ impulfum eft, quamvis particulae, a quibus cingitur, longe celerius agitentur.*

DEMONSTR. Corpufcula, quae fimul cum vi externa corpus B verfus eandem partem pellunt, quanvis multo celerius agitentur, quam vis externa movere poteft B; quia tamen (per hyp.) non majorem vim habent, quam corpora, quae idem B in contrariam partem repellunt, omnes fuae determinationis vires in his tantum refiftendis impendent; nec ei (per propof. 32. hujus) aliquam celeritatem tribuent. Ergo, cum nullae aliae circumftantiae, five caufae fupponantur, B a nullâ aliâ caufâ, praeter vim externam, aliquid celeritatis accipiet, ac proinde (per ax. 8. part. 1.) non poterit celerius moveri, quam a vi externâ impulfum eft; quod erat dem.

PROPOS. XXXV. *Cum corpus B fic ab externo impulfu movetur, maximam partem fui motus a corporibus, a quibus continuo cingitur, accipit, non autem a vi externa.*

DEMONSTR. Corpus B, quamvis admodum [82] magnum fingatur, impulfu, quantumvis exiguo, moveri debet, (per propof. 33. hujus). Concipiamus igitur B quadruplo majus effe corpore externo, cujus vi pellitur: cum ergo (per praec.) ambo aeque celeriter moveri debeant: quadruplo etiam plus motus erit in B, quam in corpore externo, a quo pellitur, (per prop. 21. hujus): quare (per ax. 8. part. 1.) praecipuam partem fui motus a vi externa non habet. Et quia praeter hanc nullae aliae caufae

fup-

supponuntur, quam corpora, a quibus continuo cingitur, (nam ipsum B ex se immotum supponitur); a solis ergo (per ax. 7. part. 1) corporibus, a quibus cingitur, praecipuam partem sui motus accipit, non autem a vi externa, q. e. d.

Nota, quod hic non possumus, ut supra, dicere, quod motus particularum ab una parte venientium requiratur ad resistendum motui particularum a contraria parte venientium; nam corpora, aequali motu (ut haec supponuntur) versus se invicem mota, sola determinatione *), *non vero motu, contraria sunt (per corol. prop. 19. hujus): ideoque solam determinationem in sibi invicem resistendo impendunt, non vero motum, ac propterea corpus B nihil determinationis, et consequenter (per corol. prop. 27. hujus) nihil celeritatis, quatenus a motu distinguitur, a corporibus circumjacentibus accipere potest: At quidem motum; imo, accedente vi adventitia, necessario ab iis moveri debet, ut in hac propositione demonstravimus, et ex modo, quo 33. prop. demonstravimus, clare videre est.*

PROPOS. XXXVI. *Si corpus aliquod, ex. gr. manus nostra, quaquaversum aequali motu moveri posset, ita ut nullis corporibus ullo modo resistat, neque ulla alia corpora ipsi ullo modo resistant; necessario in illo spatio, per quod sic moveretur, tot corpora versus unam partem, quam versus quamcumque aliam, aequali inter se, et aequali, cum manu, vi celeritatis movebuntur.*

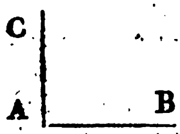
DEMONSTR. Per nullum spatium aliquod [83] corpus moveri potest, quod non sit corporibus plenum (per propos. 3. hujus). Dico itaque spatium, per quod manus nostra sic moveri potest, a corporibus repleri, quae iisdem, quibus dixi, conditio-

*) Vid. prop. 24. hujus; in ea enim duo corpora, in sibi invicem resistendo, suam determinationem, non vero motum impendere, demonstratum est.

ditionibus movebuntur. Si enim negas, ponantur quiescere, vel alio modo moveri. Si quiescunt, necessario motui manus tamdiu resistent (per prop. 14. hujus), donec ejus motus ipsis communicetur, ut tandem cum ipsa versus eandem partem, aequali cum celeritate moveantur (per propos. 20. hujus). Sed in hypothesi ponuntur non resistere; ergo haec corpora moventur; q. er. primum.

Porro ipsa versus omnes partes moveri debent. Si enim negas, ponantur versus aliquam partem non moveri, puta ab A versus B. Si ergo manus ab A versus B moveatur, necessario corporibus motis (per primam partem hujus), et quidem secundum tuam hypothesin alia determinatione, ab ipsa manus determinatione diversa, occurret: quare ipsi resistent (per prop. 14. hujus), donec cum ipsa manu versus eandem partem moveantur (per prop. 24. et Schol. propos. 27. hujus): atqui manui (per hyp.) non resistunt, ergo versus quamcumque partem movebuntur; quod erat secundum.

Rursus haec corpora aequali inter se vi celeritatis versus quamcunque partem movebuntur. Si

enim supponerentur, non aequali vi celeritatis moveri: ponantur, quae moventur ab A versus B, non tantâ vi celeritatis moveri, quam quae ab A versus C moventur. Quare si manus eadem illâ celeritate (aequali enim motu versus omnes partes sine resistentia moveri posse supponitur), qua corpora ab A versus C moventur, ab A versus B moveretur: corpora ab A versus B mota tamdiu manui resistent (per propos. 14. hujus), donec cum manu aequali vi celeritatis moveantur (per propos. 31. hujus): at hoc est contra hypothesin: ergo aequali [84] vi celeritatis versus omnes partes movebuntur; q. er. tertium.

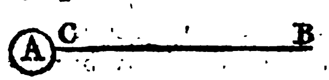
Denique, si corpora non aequali cum manu vi celeritatis moverentur, aut manus tardius, vel mi-

minori vi celeritatis, aut celerius, vel majori vi celeritatis movebitur, quam corpora. Si prius, manus resistet corporibus, ipsam versus eandem partem sequentibus (per propos. 31. hujus). Si posterius, corpora, quae manus sequitur, et quibuscum versus eandem partem movetur, ipsi resistent (per eandem): quod utrumque est contra hypothesin. Ergo cum neque tardius, neque celerius moveri potest manus, aequali vi celeritatis, ac corpora, movebitur, q. e. d.

Si quaeris, cur aequali vi celeritatis, non vero absolute aequali celeritate dico; lege Scholium coroll. prop. 27. hujus: Si deinde quaeris, an manus, dum ex. gr. ab A, versus B movetur, non resistat corporibus eodem tempore a B versus A aequali vi motis: Lege propos. 33. hujus, ex qua intelliges, eorum vim compensari vi corporum (haec enim vis per. 3. part. hujus prop. illi aequalis est), quae ab A versus B cum manu eodem tempore moventur.

PROPOS. XXXVII. *Si corpus aliquod, puta A, a quacumque parva vi versus quamcumque partem moveri potest, illud necessario cingitur a corporibus, quae aequali inter se celeritate moventur.*

DEMONSTR. Corpus A undequaque a corporibus cingi debet (per propos. 6. hujus), iisque versus quamcumque partem aequaliter motis. Si enim quiescerent, non a quacumque parva vi corpus A versus quamcumque partem, (ut supponitur) moveri posset; sed ad minimum a tanta vi, quae corpora, ipsum A immediate tangentia, secum movere posset (per ax. 20. hujus). Deinde si corpora, a quibus A cingitur, majori vi versus unam partem moverentur, [85] quam versus aliam, puta a B versus C, quam a C versus B, cum undequaque a corporibus motis cingatur (ut jam jam demonstravimus); necessario (per id, quod prop. 33. demonstravimus) corpora, a B versus C mota

mota, A verfus eandem partem fecum ferrent. Adeoque non quaecumque parva vis fufficiet ad A verfus B movendum, fed praecife tanta, quae exceffum motus corporum a B verfus C venientium fuppleret (per ax. 20.): quare aequali vi verfus omnes partes moveri debent; q. e. d.

SCHOL. Cum haec contingant circa corpora, quae Fluida vocantur, fequitur corpora fluida illa effe, quae in multas exiguas particulas, et aequali vi verfus omnes partes motas, funt divifa. Et, quamvis illae particulae a nullo vel lynceo oculo confpici poffint, non tamen erit negandum id, quod modo clare demonftravimus. Satis enim ex antedictis Propp. 10. et 11. evincitur talis naturae fubtilitas, quae (ut jam fenfus omittam) nullà cogitatione determinari poteft, aut attingi. Porro, cum etiam ex praecedentibus fatis conftet, quod corpora folà fuà quiete aliis corporibus refiftant, et nos in duritie, ut fenfus indicant, nihil aliud percipiamus, quam quod partes corporum durorum motui manuum noftrarum refiftant: clare concludimus, illa corpora, quorum omnes particulae juxta fe mutuo quiefcunt, effe dura; Lege Art. 54. 55. 56. Part. 2. Princip.

PARS.

PARS III.

Principiis rerum naturalium universalissimis sic expositis, pergendum nunc est ad illa, quae ex ipsis sequuntur, explicanda. Verumenimvero, quandoquidem ea, quae ex iis principiis sequuntur, plura sunt, quam mens nostra unquam cogitatione perlustrare poterit, nec ab iis ad una potius, quam alia consideranda, determinemur; praecipuorum Phaenomenorum, quorum causas hic investigabimus, brevis historia ante omnia ob oculos ponenda est. Hanc autem habes ab Artic. 5. usque ad 15. Part. 3. Princip. Et ab Art. 20. usque ad 43. proponitur hypothesis, quam Cartesius commodissimam judicat, non tantum ad Phaenomena coeli intelligenda: sed etiam, ad eorum causas naturales indagandas.

Porro, cum ad Plantarum vel Hominis naturam intelligendam optima via sit, considerare, quo pacto paulatim ex seminibus nascantur et generentur: talia principia erunt excogitanda, quae valde simplicia, et cognitu facillima sunt, ex quibus, tanquam seminibus quibusdam, et sidera, et terra, et denique omnia, quae in hoc mundo aspectabili deprehendimus, oriri potuisse demonstremus: quamvis ipsa nunquam sic orta esse probe sciamus. Hoc enim

enim pacto eorum naturam longe melius exponemus? quam si tantum, qualia jam sunt, describeremus.

Dico, nos quaerere principia simplicia et cognitu facilia; talia enim nisi sint, ipsis non indigebimus; nempe quia ea tantum de causâ semina rebus affingemus, ut earum natura nobis facilius [87] innotescat, et Mathematicorum more a clarissimis ad magis obscura, et a simplicissimis ad magis composita ascendamus.

Dicimus deinde, nos talia principia quaerere, ex quibus et sidera, et terram etc. oriri potuisse demonstremus. Tales enim causas, quae tantum sufficiunt, ut passim ab Astronomis fit, ad Phaenomena coeli explicanda, non quaerimus: sed tales, quae etiam ad cognitionem eorum, quae sunt in terrâ, (nempe, quia omnia quae supra terram observamus contingere, inter Phaenomena naturae recensenda judicamus) nos ducant. Hae autem ut inveniantur, sequentia observanda sunt in bonâ Hypothesi.

I. Ut nullam (in se tantum considerata) implicet contradictionem.

II. Ut sit simplicissima, quae dari potest.

III Quod ex secundo sequitur, ut sit cognitu facillima.

IV. Ut omnia, quae in totâ natura observantur ex ipsa deduci queant.

Diximus denique, nobis licere Hypothesin assumere, ex qua, tanquam ex causa, naturae Phaenomena deducere queamus; quamvis ipsa sic orta non fuisse, probe sciamus. Quod ut intelligatur, hoc utar exemplo. Siquis in charta lineam curvam, quam Parabolam vocamus, descriptam inveniat, et ipsius naturam investigare velit, sive is supponat, illam lineam ex Cono aliquo prius sectam, et deinde chartae impressam, sive ex motu duarum linearum rectarum descriptam, sive aliquo alio modo ortam

fuisse,

IV. Per *Angulum* intelligimus, quicquid in aliquo corpore ultra figuram sphaericam prominet.

AXIOMATA. I. Plures globuli simul juncti spatium continuum occupare nequeunt.

II. Materiae portio in partes angulosas divisae, [90] si partes ipsius circa propria sua centra moveantur, majus spatium requirit, quam si omnes ipsius partes quiescerent, et omnia earum latera se invicem immediate tangerent.

III. Pars materiae, quo minor est, eo facilius ab eadem vi dividitur.

IV. Partes materiae, quae sunt in motu versus eandem partem, et a se invicem in ipso motu non recedunt, non sunt actu divisae.

PROPOS. I. *Partes materiae, in quas primo fuit divisa, non erant rotundae, sed angulosae.*

DEMONSTR. Materia tota in partes aequales et similes ab initio fuit divisa (per postulat.): ergo per ax. 1. et prop. 2. part. 2.) non fuerunt rotundae; atque adeo (per defin. 4.) angulosae, q. e. d.

PROPOS. II. *Vis, quae effecit, ut materiae particulae circa propria centra moverentur, simul effecit, ut particularum anguli mutuo occursu attererentur.*

DEMONSTR. Tota materia in initio in partes aequales (per postulat.) atque angulosas (per propos. 1. hujus) fuit divisa. Si itaque, simulac coeperint moveri circa propria centra, anguli earum non attriti fuissent, necessario (per axiom. 2.) tota materia majus spatium occupare debuisset, quam cum quiescebat: atqui hoc est absurdum (per prop. 4. part. 2.): ergo earum anguli fuerunt attriti, simulac moveri coeperint; q. e. d.

Reliqua desiderantur.

APPEN-

APPENDIX

CONTINENS

COGITATA

METAPHYSICA,

IN QUIBUS

Difficiliores, quae in Metaphysices tam parte Generali, quam Speciali, circa Ens, ejusque Affectiones, Deum, ejusque Attributa, et Mentem humanam occurrunt, quaestiones breviter explicantur.

AUTHORE

BENEDICTO DE SPINOZA,

AMSTELODAMENSI.

APPENDICIS

COGITATA METAPHYSICA

CONTINENTIS

PARS I

in qua praecipua, quae in parte Metaphysices generali, circa Ens, ejusque Affectiones vulgo occurrunt, breviter explicantur.

CAP. I. *De Ente Reali, Ficto, et Rationis.*

De definitione hujus Scientiae nihil dico, nec etiam circa quae versetur; sed tantum ea, quae obscu- [93] riora sunt, et passim ab Authoribus in Methaphysicis tractantur, explicare hic est animus.

(*Entis definitio.*) Incipiamus igitur ab Ente, per quod intelligo *Id omne, quod, cum clare et distincte percipitur, necessario existere, vel ad minimum posse existere reperimus.*

Ex hac autem definitione, vel, si mavis, descriptione sequitur, quod *Chimaera*, *Ens fictum*, et *Ens rationis* nullo modo ad entia revocari possint. Nam *) *Chimaera*, ex suâ naturâ existere nequit. *Ens*

*) Chimaera, Ens fictum, et Ens rationis non esse entia. Nota, quod nomine Chimaerae hic, et in seqq. intelligatur id, cujus natura apertam involvit contradictionem, ut fusius explicatur, cap. 3.

Ens vero *fictum* claram et distinctam perceptionem secludit; quia homo ex solâ mera libertate, et non, ut in falsis, insciens; sed prudens et sciens connectit, quae connectere, et disjungit, quae disjungere vult. *Ens* denique *rationis* nihil est praeter modum cogitandi, qui inservit ad res intellectas facilius *retinendas*, *explicandas atque imaginandas*. Ubi notandum, quod per modum cogitandi intelligimus id, quod jam Schol. propos. 4. part. 1. explicuimus, nempe omnes cogitationis affectiones, videlicet intellectum, laetitiam imaginationem, etc.

(*Quibus cogitandi modis res retineamus.*) Quod autem [24] dentur quidam modi cogitandi, qui inserviunt ad res firmius atque facilius *retinendas*, et ad ipsas, quando volumus, in mentem revocandas, aut menti praesentes sistendas, satis constat iis, qui notissima illa regula Memoriae utuntur: qua nempe ad rem novissimam retinendam et memoriae imprimendam ad aliam nobis familiarem recurritur, quae vel nomine tenus vel re ipsa cum hac conveniat. Hunc similiter in modum Philosophi res omnes naturales ad certas classes reduxerunt, ad quas recurrunt, ubi aliquid novi ipsis occurrit, quas vocant *genus*, *species* etc.

(*Quibus cogitandi modis res explicemus.*) Ad rem deinde *explicandam* etiam modos cogitandi habemus, determinando scilicet eam per comparationem ad aliam. Modi cogitandi, quibus id efficimus, vocantur *tempus*, *numerus*, *mensura*, et siquae adhuc alia sunt. Horum autem tempus inservit durationi explicandae, numerus quantitati discretae, mensura quantitati continuae.

(*Quibus cogitandi modis res imaginemur.*) Denique, cum assueti simus omnium, quae intelligimus, etiam imagines aliquas in nostra phantasia depingere; sit, ut non-entia positive, instar entium, *imaginemur*. Nam mens in se sola spectata, cum sit res cogitans, non majorem habet potentiam ad affirmandum,

quam

quam ad negandum: imaginari vero cum nihil aliud sit, quam ea, quae in cerebro reperiuntur a motu spirituum, qui in sensibus ab objectis excitatur, vestigia sentire, talis sensatio non, nisi confusa affirmatio, esse potest. Atque hinc fit, ut omnes modos, quibus mens utitur ad negandum, quales sunt, caecitas, extremitas sive finis, terminus, tenebrae etc. tanquam entia imaginemur.

(*Entia rationis cur non sint Ideae rerum; et tamen pro iis habeantur.*) Unde clare patet, hos modos cogitandi non esse ideas rerum, nec ullo modo ad ideas revocari posse; quare etiam nullum habent ideatum, quod necessario existit, aut existere potest. Causa autem, ob quam hi modi cogitandi pro ideis rerum habentur, est, quia ab ideis entium realium tam immediate proficiscuntur, et oriuntur, ut facillime cum ipsis ab iis, qui non accuratissime attendunt, confundantur: unde etiam nomina ipsis imposue- [95] runt, tanquam ad significandum entia extra mentem nostram existentia, quae Entia, sive potius Non entia Entia rationis vocaverunt.

(*Male dividi Ens in reale et rationis.*) Hincque facile videre est, quam inepta sit illa divisio, qua dividitur ens in ens reale, et ens rationis: dividunt enim ens in ens et non-ens, aut in ens et modum cogitandi: Attamen non miror Philosophos verbales, sive grammaticales in similes errores incidere: res enim ex nominibus judicant, non autem nomina ex rebus

(*Ens rationis quomodo dici possit merum nihil, et quomodo Ens reale.*) Nec minus inepte loquitur, qui ait ens rationis non esse merum nihil. Nam si id, quod istis nominibus significatur, extra intellectum quaerit, merum nihil esse reperiet: si autem ipsos modos cogitandi intelligit, vera entia realia sunt. Nam cum rogo, quid sit species, nihil aliud quaero, quam naturam istius modi cogitandi, qui revera est ens,

et ab alio modo cogitandi distinguitur; verum, hi modi cogitandi ideae vocari non possunt, neque veri aut falsi possunt dici, sicut etiam amor non potest verus aut falsus vocari sed bonus aut malus. Sic Plato cum dixit, hominem esse animal bipes sine plumis, non magis erravit, quam qui dixerunt hominem esse animal rationale, nam Plato non minus cognovit, hominem esse animal rationale, quam caeteri cognoscunt; verum ille hominem revocavit ad certam classem, ut quando vellet de homine cogitare, ad illam classem recurrendo, cujus facile recordari potuerat, statim in cogitationem hominis incideret: Imo Aristoteles gravissime erravit, si putavit se illa suâ definitione humanam essentiam adaequate explicuisse: An vero Plato bene fecerit, tantum quaeri posset. Sed haec non sunt hujus loci.

(*In Rerum investigatione Entia realia cum entibus rationis non confunndenda.*) Ex omnibus supradictis inter ens reale et entis rationis ideata nullam dari convenientiam apparet. Unde etiam facile videre est, quam sedulo sit cavendum in investigatione rerum, ne entia realia, cum entibus rationis confundamus. Aliud enim est inquirere in rerum naturam, aliud in modos, quibus res a nobis percipiuntur. Haec verò si con-
[96] fundantur, neque modos percipiendi, neque naturam ipsam intelligere poterimus; imo vero, quod maximum est, in causa erit, quod in magnos errores incidemus, quemadmodum multis hucusque contigit.

(*Quomodo Ens rationis, et Ens fictum distinguantur.*) Notandum etiam, quod multi confundunt ens rationis cum ente ficto: putant enim ens fictum etiam esse ens rationis, quia nullam extra mentem habet existentiam. Sed si ad entis rationis, et entis ficti definitiones modo traditas recte attendatur, reperietur inter ipsa, tum ex ratione causae, tum etiam ex eorum naturâ, absque respectu causae, magna differentia. Ens fictum enim nihil aliud esse diximus,

quam

quam duos terminos connexos ex solâ merâ voluntate sine ullo ductu rationis; unde ens fictum casu potest esse verum. Ens vero rationis, nec a solâ voluntate dependet, nec ullis terminis inter se connexis constat, ut ex definitione satis fit manifestum. Si quis igitur roget, an ens fictum ens reale sit, an vero ens rationis, tantum repetendum atque regerendum est id, quod jam diximus, nempe male dividi ens in ens reale, et ens rationis, ideoque malo fundamento quaeritur, an ens fictum ens reale sit, an vero rationis: supponitur enim omne ens dividi in ens reale, et rationis.

(Entis divisio.) Sed ad nostrum propositum revertamur, a quo videmur utcunque jam deflexisse. Ex entis definitione, vel, si mavis, descriptione jam traditâ facile videre est, quod ens dividendum sit in ens, quod suâ natura necessario existit, sive cujus essentia involvit existentiam, et in ens, cujus essentia non involvit existentiam, nisi possibilem. Hoc ultimum dividitur in Substantiam et Modum, quorum definitiones part. 1. Art. 51. 52 et 56. Princ. Philos. traduntur; quare non necesse est, eas hic repetere. Sed tantum notari volo circa hanc diuisionem, quod expresse dicimus ens dividi in Substantiam et Modum; non vero in Substantiam et Accidens: nam Accidens nihil est praeter modum cogitandi; utpote quod solummodo respectum denotat. Ex. grat. cum dico triangulum moveri, motus non est trianguli [97] modus, sed corporis, quod movetur: unde motus respectu trianguli accidens vocatur: respectu vero corporis est sive ens reale, sive modus: non enim potest motus concipi sine corpore, at quidem sine triangulo.

Porro ut jam dicta, et etiam quae sequentur, melius intelligantur, explicare conabimur, quid per *esse essentiae*, *esse existentiae*, *esse ideae*, ac denique *esse potentiae* intelligendum sit. Quo etiam nos movet quorundam ignorantia, qui nullam distinctionem agnoscunt inter essentiam et existentiam, vel, si agnos-

agnoscunt, *esse essentiae* cum *esse ideae* vel *esse potentiae* confundunt. Ut his igitur, et rei ipsi satisfaciamus, rem quam distincte poterimus, in sequentibus explicabimus.

CAP. II. *Quid sit esse Essentiae, quid esse Existentiae, quid esse Ideae, quid esse Potentiae.*

Ut clare percipiatur, quid per haec quatuor intelligendum sit, tantum necesse est, ut nobis ob oculos ponamus ea, quae de substantia increata, sive de Deo diximus, nempe

(*Creaturas in Deo esse eminenter.*) 1°. Deum eminenter continere id, quod formaliter in rebus creatis reperitur, hoc est, Deum talia attributa habere, quibus omnia creata eminentiori modo contineantur, vide part. 1. axiom. 8. et coroll. 1. prop. 12. Ex. gr. extensionem clare concipimus sine ulla existentia, ideoque, cum per se nullam habeat vim existendi, a Deo creatam esse demonstravimus, prop. ultima part. 1. Et, quia in causa tantundem perfectionis ad minimum debet esse, quantum est in effectu, sequitur, omnes perfectiones extensionis Deo inesse. Sed quia postea rem extensam ex sua natura divisibilem esse videbamus, hoc est, imperfectionem continere, ideo Deo extensionem tribuere non potuimus, part. 1. propos. 16, adeoque fateri cogebamur, Deo aliquod [98] attributum inesse, quod omnes materiae perfectiones excellentiori modo continet, Schol. prop. 9. part. 1. quodque vices materiae supplere potest.

2°. Deum se ipsum, atque omnia alia intelligere, hoc est, omnia objective etiam in se habere, part. 1. prop. 9.

3°. Deum esse omnium rerum causam, eumque ex absoluta libertate voluntatis operari.

(*Quid sit esse essentiae, existentiae, ideae, ac potentiae?*) Ex his itaque clare videre est, quid per illa quatuor intelligendum sit. Primum enim *esse* scilicet *Essentiae*,

tiae, nihil aliud eſt, quam modus ille, quo res creatae in attributis Dei comprehenduntur: *eſſe* deinde *Ideae* dicitur, prout omnia objective in ideâ Dei continentur: *eſſe* porro *Potentiae* dicitur tantum reſpectu potentiae Dei, quâ omnia nondum adhuc exiſtentia ex abſolutâ libertate voluntatis creare potuerat: *eſſe* denique *Exiſtentiae* eſt ipſa rerum eſſentia extra Deum, et in ſe conſiderata, tribuiturque rebus, poſtquam a Deo creatae ſunt.

(Haec quatuor a ſe invicem non diſtingui, niſi in creaturis.) Ex quibus clare apparet, haec quatuor non diſtingui inter ſe, niſi in rebus creatis: in Deo vero nullo modo. Deum enim non concipimus fuiſſe potentiâ in alio, et ejus exiſtentia, ejuſque intellectus ab ejus eſſentiâ non diſtinguuntur.

(Ad quaeſtiones quaſdam de Eſſentia reſpondetur.) Ex his facile ad quaeſtiones, quae paſſim de eſſentiâ circumferuntur, reſpondere poſſumus. Quaeſtiones autem hae ſunt ſequentes: an eſſentia diſtinguatur ab exiſtentia, et ſi diſtinguatur, an ſit aliquid diverſum ab idea: et ſi aliquid diverſum ab ideâ ſit, an habeat aliquod eſſe extra intellectum; quod poſtremum ſane neceſſario fatendum eſt. Ad primam autem ſub diſtinctione reſpondemus, quod eſſentia in Deo non diſtinguatur ab exiſtentia; quandoquidem ſine hac illa non poteſt concipi: in caeteris autem eſſentia differt ab exiſtentiâ; poteſt nimirum ſine hac concipi. Ad ſecundam vero dicimus, quod res, quae extra intellectum clare et diſtincte, ſive vere concipitur, aliquid diverſum ab ideâ ſit. Sed denuo quaeritur, an illud eſſe extra intellectum ſit a ſe ipſo, an vero a Deo creatum. Ad quod reſpondemus, eſſentiam formalem non eſſe a ſe, nec etiam creatam; haec duo enim ſupponerent rem actu exiſtere: ſed a [99] ſola eſſentia divina pendere, in qua omnia continentur; adeoque hoc ſenſu iis aſſentimur, qui dicunt eſſentias rerum aeternas eſſe. Quaeri adhuc poſſet, quomodo nos, nondum intellecta natura Dei, rerum eſſen-

essentias, intelligamus; cum illae, ut modo diximus, à sola Dei natura pendeant. Ad hoc dico, id ex eo oriri quod res jam creatae sunt: si enim non essent creatae, prorsus concederem, id impossibile fore, nisi post naturae Dei adaequatam cognitionem: eodem modo ac impossibile est, imo magis impossibile, quam, ex nondum nota natura Parabolae naturam ejus ordinatim applicatarum noscere.

(*Cur auctor in definitione essentiae ad Dei attributa recurrit.*) Porro notandum, quod, quamvis essentiae modorum non existentium in illorum substantiis comprehendantur, et eorum *esse essentiae* in illorum substantiis sit, nos tamen ad Deum recurrere voluimus, ut generaliter essentiam modorum et substantiarum explicaremus et etiam, quia essentia modorum non fuit in illorum substantiis, nisi post earum creationem, et nos *esse essentiarum* aeternum quaerebamus.

(*Cur aliorum definitiones non recensuit.*) Ad haec non puto operae pretium esse, hic Authores, qui diversum a nobis sentiunt, refutare, nec etiam eorum definitiones aut descriptiones de essentia et existentia examinare: nam hoc modo rem claram obscuriorem redderemus: quid enim magis clarum, quam, quid sit essentia et existentia, intelligere; quandoquidem nullam definitionem alicujus rei dare possumus, quin simul ejus essentiam explicemus.

(*Quomodo distinctio inter essentiam et existentiam facile addiscatur.*) Denique, si quis Philosophus adhuc dubitet, an essentia ab existentia distinguatur in rebus creatis, non est quod multum de definitionibus essentiae et existentiae laboret, ut istud dubium tollatur; si enim tantum adeat statuarium aliquem, aut fabrum lignarium; illi ipsi ostendent, quomodo statuam nondum existentem certo ordine concipiant, et postea eam ipsi existentem praebebunt.

CAP.

CAP. III. *De eo, quod est Necessarium, Impossibile, Possibile et Contingens.*

(*Quid hic per affectiones intelligendum sit.*) Natura entis, quatenus ens est, sic explicata, ad aliquas [100] ejus affectiones explicandas transimus; ubi notandum venit, quod per affectiones hic intelligimus id, quod alias per attributa denotavit Cartesius in part. 1. Princ. Philos. art. 52. Nam ens, quatenus ens est, per se solum, ut substantia, nos non afficit, quare per aliquod attributum explicandum est, a quo tamen non, nisi ratione, distinguitur. Unde non satis mirari possum illorum ingenia subtilissima, qui medium quaesiverunt, non sine magno detrimento veritatis, inter ens et nihil. Sed in eorum errorem refutando non morabor, quandoquidem ipsi, ubi talium affectionum definitiones tradere moliuntur, in vana sua subtilitate prorsus evanescunt.

(*Affectionum definitio.*) Nos igitur rem nostram agemus, dicimusque *Entis affectiones* esse, *quaedam attributa, sub quibus uniuscujusque essentiam vel existentiam intelligimus, a qua tamen non nisi ratione distinguuntur.* De his quasdam, (non enim omnes pertractare mihi assumo) hic explicare, et a denominationibus, quae nullius entis sunt affectiones, separare conabor. Ac primo quidem agam de eo, quod est *necessarium, et impossibile.*

(*Quot modis res dicatur necessaria et impossibilis.*) Duobus modis res dicitur necessaria et impossibilis, vel respectu suae essentiae, vel respectu causae. Respectu essentiae Deum necessario existere novimus: nam ejus essentia non potest concipi sine existentiâ: chimaera vero respectu implicantiae suae essentiae non potis est, ut existat. Respectu causae dicuntur res, e. g materiales, esse impossibiles aut necessariae: nam si tantum ad earum essentiam respicimus, illam concipere possumus clare et distincte sine existentiâ, quapropter nunquam existere possunt vi et necessitate essentiae: sed tantum vi causae, Dei nempe omnium

rerum

rerum creatoris. Si itaque in decreto divino est, ut res aliqua existat, necessario existet; sin minus [101] impossibile erit, ut existat. Nam per se manifestum est, id quod nullam causam, internam scilicet aut externam, habet ad existendum, impossibile esse, ut existat: atqui res in hac secunda hypothesi ponitur talis, ut neque vi suae essentiae, quam per causam internam intelligo, neque vi decreti divini, unicae omnium rerum causae externae, existere possit: unde sequitur, res, ut in sec. hyp. a nobis statuuntur, impossibiles esse, ut existant.

(*Chimaeram commode ens verbale vocari.*) Ubi notandum venit, 1°. Chimaeram, quia neque in intellectu est, neque in imaginatione, a nobis ens verbale commode vocari posse; nam ea non nisi verbis exprimi potest. Ex. gr. Circulum quadratum verbis quidem exprimimus, imaginari autem nullo modo, et multo minus intelligere possumus. Quapropter Chimaera praeter verbum nihil est, ideoque impossibilitas inter affectiones entis numerari non potest: est enim mera negatio.

(*Res creatas, quoad essentiam et existentiam a Deo dependere.*) 2°. Notandum venit, quod non tantum rerum creatarum existentia: verum etiam, ut infra in sec. part. evidentissime demonstrabimus, earum essentia et natura a solo Dei decreto dependet. Ex quo clare sequitur, res creatas nullam ex se ipsis habere necessitatem: nempe quia ex se ipsis nullam habent essentiam, nec a se ipsis existunt.

(*Necessitatem, quae in rebus creatis a causa est, esse vel essentiae vel existentiae; at haec duo in Deo non distingui.*) 3° Denique notandum est quod necessitas, qualis vi causae in rebus creatis est, dicatur vel respectu earum essentiae, vel respectu earum existentiae: nam haec duo in rebus creatis distinguuntur, illa enim a legibus naturae aeternis dependet, haec vero a serie et ordine causarum. Verum in deo, cujus essentia ab illius existentia non distinguitur, essentiae necessitas

etiam

etiam non distinguitur a necessitate existentiae; unde sequitur, quod si totum ordinem naturae conciperemus, inveniremus, quod, multa, quorum naturam clare et distincte percipimus, hoc est, quorum essentia necessario talis est, nullo modo possent existere; nam tales res in natura existere aeque impossibile reperiremus, ac jam cognoscimus impossibile esse, ut magnus elephantus in acus foramine recipi possit: quamvis utriusque naturam clare percipiamus. [102] Unde existentia illarum rerum non esset. nisi chimaera, quam neque imaginari, neque intelligere possemus.

(*Possibile et contingens non esse rerum affectiones.*) Atque haec de necessitate et impossibilitate, quibus pauca de *possibili* et *contingente* visum est adjungere; nam haec duo a nonnullis pro rerum affectionibus habentur; cum tamen revera nihil aliud sint, quam defectus nostri intellectus, quod clare ostendam, postquam explicavero, quid per haec duo intelligendum sit.

(*Quid sit possibile, quid contingens.*) *Res possibilis* itaque dicitur, *cum ejus causam efficientem quidem intelligimus; attamen an causa determinata sit, ignoramus*; Unde etiam ipsam, ut possibilem, non vero neque ut necessariam, neque ut impossibilem considerare possumus. Si autem *ad rei essentiam simpliciter, non vero ad ejus causam* attendamus, *illam contingentem* dicemus, hoc est, illam, ut medium inter Deum et chimaeram, ut sic loquar, considerabimus, nempe quia ex parte essentiae nullam in ipsa reperimus necessitatem existendi, ut in essentiâ divinâ, neque etiam implicantiam sive impossibilitatem, ut in chimaerâ. Quod si quis id, quod ego *possibile* voco, *contingens*, et contra id, quod ego *contingens*, *possibile* vocare velit, non ipsi contradicam: neque enim de nominibus disputare soleo. Sat erit, si nobis concedat, haec duo non

nisi

nisi defectus nostrae perceptionis, nec aliquid reale esse.

(*Possibile, et contingens esse tantum defectus nostri intellectus.*) Siquis autem id ipsum negare velit, illi suus error nullo negotio demonstratur: si enim ad naturam attendat, et quomodo ipsa a Deo dependet, nullum *contingens* in rebus esse reperiet, hoc est, quod ex parte rei possit existere, et non existere, sive, ut vulgo dicitur, *contingens reale* sit: quod facile apparet ex eo, quod ax. 10. part. 1. docuimus, tantam scilicet vim requiri ad rem creandam, quam ad ipsam conservandam. Quare nulla res creata propriâ vi aliquid facit, eodem modo ac nulla res creata suâ propria vi incepit existere. Ex quo sequitur, nihil fieri, [103] nisi vi causae omnia creantis, scilicet Dei, qui suo concursu singulis momentis omnia procreat. Cum autem nihil fiat nisi a solâ divinâ potentiâ, facile est videre, ea, quae fiunt, vi decreti Dei ejusque voluntatis fieri. At, cum in Deo nulla sit inconstantia, nec mutatio, per prop. 18. et corol. prop. 20. part. 1. illa, quae jam producit, se producturum ab aeterno decrevisse debuit; cumque nihil magis necessarium sit, ut existat, quam quod Deus extiturum decrevit, sequitur necessitatem existendi in omnibus rebus creatis ab aeterno fuisse. Nec dicere possumus, illas esse contingentes, quia Deus aliud decrevisse potuit; nam, cum in aeternitate non detur quando, nec ante, nec post, neque ulla affectio temporis, sequitur, Deum nunquam ante illa decreta extitisse, ut aliud decernere posset.

(*Conciliationem libertatis nostri arbitrii, et praedestinationis Dei, humanum captum superare.*) Quod vero attinet ad libertatem humanae voluntatis, quam liberam esse diximus schol. propos. 15. part. 1. illa etiam a Dei concursu conservatur, nec ullus homo aliquid vult, aut operatur, nisi id, quod Deus ab aeterno decrevit, ut vellet et operaretur. Quomodo autem id fieri possit,

fit, servatâ humanâ libertate, captum nostrum excedit: neque ideo, quod clare percipimus, propter id, quod ignoramus, erit rejiciendum; clare enim et distincte intelligimus, si ad nostram naturam attendamus, nos in nostris actionibus esse liberos, et de multis deliberare propter id solum, quod volumus; si etiam ad Dei naturam attendamus, ut modo ostendimus, clare et distincte percipimus, omnia ab ipso pendere, nihilque existere, nisi quod ab aeterno a Deo decretum est, ut existat. Quomodo autem humana voluntas a Deo singulis momentis procreetur tali modo, ut libera maneat, id ignoramus; multa enim sunt, quae nostrum captum excedunt, et tamen a Deo scimus facta esse, uti ex. gr. est illa realis divisio materiae in indefinitas particulas satis evidenter a nobis demonstrata in Sec. Part. propos. 11. quamvis ignoremus, quomodo divisio illa fiat. Nota, quod hic pro re notâ supponimus, has duas notiones, *possibile* nempe, et *contingens*, tantum [104] defectum cognitionis nostrae circa rei existentiam significare.

CAP. IV. *De Aeternitate, Duratione et Tempore.*

Ex eo, quod supra divisimus ens in ens, cujus essentia involvit existentiam, et in ens, cujus essentia non involvit nisi possibilem existentiam; oritur distinctio inter aeternitatem et durationem. De *aeternitate* infra fusius loquemur. Hic tantum dicimus eam esse *attributum, sub quo infinitam Dei existentiam concipimus. Duratio vero est attributum, sub quo rerum creatarum existentiam; prout in sua actualitate perseverant, concipimus.* Ex quibus clare sequitur, durationem a totâ alicujus rei existentiâ non, nisi ratione, distingui. Quantum enim durationi alicujus rei detrahis, tantundem ejus existentiae detrahi necesse est. Haec autem ut determinetur, comparamus illam cum duratione illarum rerum, quae certum et determinatum habent motum,

tum, *haecque comparatio tempus* vocatur. Quare tempus non eſt affectio rerum; ſed tantum merus modus cogitandi, ſive, ut jam diximus, ens rationis; eſt enim modus cogitandi durationi explicandae inſerviens. Notandum hic in duratione, quod poſtea uſum habebit, quando de aeternitate loquemur, videlicet, quod major et minor concipiatur, et quaſi ex partibus componi, et deinde quod tantum ſit attributum exiſtentiae, non vero eſſentiae.

CAP. V. *De Oppoſitione, Ordine, etc.*

Ex eo, quod res inter ſe comparamus, quaedam oriuntur notiones, quae tamen extra res ipſas nihil ſunt, niſi cogitandi modi. Quod inde apparet. [105] quia ſi ipſas, ut res extra cogitationem poſitas, conſiderare velimus, clarum, quem alias de ipſis habemus conceptum, ſtatim confuſum reddimus. Notiones vero tales hae ſunt, videlicet *Oppoſitio*, *Ordo*, *Convenientia*, *Diverſitas*, *Subjectum*, *Adjunctum*, et ſi quae adhuc alia his ſimilia ſunt. Hae, inquam, â nobis ſatis clare percipiuntur, quatenus ipſas, non ut quid ab eſſentiis rerum oppoſitarum, ordinatarum etc. diverſum, concipimus; ſed tantum ut modos cogitandi, quibus res ipſas facilius vel retinemus, vel imaginamur. Quare de his fuſius loqui non neceſſe eſſe judico; ſed ad terminos vulgo transcendentales dictos tranſeo.

CAP. VI. *De Uno, Vero, et Bono.*

Hi termini ab omnibus fere Metaphyſicis pro generaliſſimis Entis Affectionibus habentur; dicunt enim omne ens eſſe unum, verum et bonum, quamvis nemo de iis cogitet. Verum quid de his intelligendum ſit, videbimus; ubi ſeorſim unumquemque horum terminorum examinaverimus.

Incipiamus itaque a primo, ſcilicet *Uno*. Hunc terminum dicunt ſignificare aliquid reale extra intellectum: verum, quidnam hoc enti addat, neſciunt expli-

explicare, quod satis ostendit, illos entia rationis cum ente reali confundere; quo efficiunt, ut id, quod clare intelligunt, confusum reddant. Nos autem dicimus *Unitatem* a re ipsa nullo modo distingui, vel enti nihil addere; sed tantum modum cogitandi esse, quo rem ab aliis separamus, quae ipsi similes sunt, vel cum ipsa aliquo modo conveniunt.

Unitati vero opponitur *multitudo*, quae sane rebus etiam nihil addit, nec aliquid praeter modum cogitandi est, quemadmodum clare et distincte intelligimus. Nec video, quid circa rem claram amplius dicendum restat; sed tantum hic notandum est, Deum quatenus ab aliis entibus eum separamus, [106] posse dici unum; verum, quatenus concipimus ejusdem naturae plures esse non posse, unicum vocari. At vero si rem accuratius examinare vellemus, possemus forte ostendere, Deum non nisi improprie unum et unicum vocari; sed res non est tanti, imo nullius momenti iis, qui de rebus, non vero de nominibus sunt solliciti. Quare hoc relicto ad secundum transimus, et eadem opera, quid sit falsum, dicemus.

Ut autem haec duo, *verum* scilicet et *falsum*, recte percipiantur, a verborum significatione incipiemus, ex qua apparebit ea, non nisi rerum denominationes extrinsecas, esse, neque rebus tribui, nisi rhetorice. Sed quia vulgus vocabula primum invenit, quae postea a Philosophis usurpantur, ideo e re esse videtur illius, qui primam significationem alicujus vocabuli quaerit, quid primum apud vulgum denotarit, inquirere; praecipue ubi aliae causae deficiunt, quae ex linguae natura depromi possent ad eam investigandam. Prima igitur *veri* et *falsi* significatio, ortum videtur duxisse a narrationibus: eaque narratio vera dicta fuisse, quae erat facti, quod revera contigerat: falsa vero, quae erat facti, quod nullibi contigerat. Atque hanc Philosophi postea usur-

uſurparunt ad denotandam convenientiam ideae cum ſuo ideato, et contra: quare idea vera dicitur illa, quae nobis oſtendit rem, ut in ſe eſt: falſa vero, quae nobis oſtendit rem aliter, quam revera eſt: Ideae enim nihil aliud ſunt, quam narrationes ſive hiſtoriae naturae mentales. Atque hinc poſtea metaphorice tranſlata eſt, ad res mutas, ut cum dicimus verum, aut falſum aurum, quaſi aurum nobis repraeſentatum aliquid de ſeipſo narret, quod in ſe eſt, aut non eſt.

Quocirca plane decepti ſunt, qui *verum* terminum tranſcendentalem ſive entis affectionem judicarunt. Nam de rebus ipſis non niſi improprie, vel, ſi mavis, rhetorice dici poteſt.

Si porro quaeras, quid ſit veritas praeter veram ideam, quaere etiam, quid ſit albedo praeter corpus album; eodem enim modo ſe habent ad invicem.

De cauſa veri, et de cauſa falſi jam antea egi-
[107] mus; quare hic nihil reſtat notandum, nec etiam quae diximus operae pretium fuiſſet notare, ſi ſcriptores in ſimilibus nugis non adeo ſe intricaſſent, ut poſtea ſe extricare nequiverint, nodum paſſim in ſcirpo quaerentes.

(Quaenam ſint Proprietates Veritatis? Certitudinem non eſſe in rebus.) Proprietates vero veritatis aut ideae verae ſunt 1°. Quod ſit clara et diſtincta, 2°. Quod omne dubium tollat, ſive uno verbo, quod ſit certa. Qui quaerunt certitudinem in rebus ipſis, eodem modo falluntur, ac cum in iis quaerunt veritatem; et quamvis dicamus: res in incerto eſt, rhetorice ſumimus ideatum pro idea, quomodo etiam rem dicimus dubiam; niſi forte quod tum per incertitudinem contingentiam intelligamus, vel rem, quae nobis incertitudinem aut dubium injicit. Neque opus eſt circa haec diutius morari; quare ad tertium pergemus, et ſimul quid per ejus contrarium intelligendum ſit, explicabimus.

Res

Res ſola conſiderata neque *bona* dicitur, neque *mala*, ſed tantum reſpective ad aliam, cui conducit ad id, quod amat, acquirendum, vel contra: ideoque unaquaeque res diverſo reſpectu, eodemque tempore bona et mala poteſt dici. Sic conſilium e. g. Achitophelis Abſaloni datum bonum in ſacris Litteris vocatur; peſſimum tamen erat Davidi, cujus interitum moliebatur. Sed multa alia ſunt bona, quae non omnibus bona ſunt; ſic ſalus bona eſt hominibus, non vero neque bona, neque mala brutis aut plantis, ad quas nullum habet reſpectum. Deus vero dicitur ſumme bonus, quia omnibus conducit; nempe uniuscujusque eſſe, quo nihil magis amabile, ſuo concurſu conſervando. Malum autem abſolutum nullum datur, ut per ſe eſt manifeſtum.

Qui autem *bonum aliquod Metaphyſicum* quaeritant, quod omni careat reſpectu, falſo aliquo praejudicio laborant; nempe quod diſtinctionem rationis cum diſtinctione reali vel modali confundant. Diſtinguunt enim inter rem ipſam et conatum, qui in unaquâque re eſt ad ſuum eſſe conſervandum, quamvis neſciant, quid per conatum intelligant. [108] Haec enim duo, quamvis ratione ſeu potius verbis diſtinguantur, quod maxime ipſos decepit, nullo modo reipſa inter ſe diſtinguuntur.

(Res et conatus, quo res in ſtatu ſuo perſeverare conantur, quomodo diſtinguantur.) Quod ut clare intelligatur, exemplum alicujus rei ſimpliciſſimae ob oculos ponemus. Motus habet vim in ſuo ſtatu perſeverandi; haec vis profecto nihil aliud eſt, quam motus ipſe, hoc eſt, quod natura motus talis ſit. Si enim dicam in hoc corpore A nihil aliud eſſe, quam certam quantitatem motus, hinc clare ſequitur, quamdiu ad illud corpus A attendo, me ſemper debere dicere, illud corpus moveri. Si enim dicerem illud ſuam vim movendi ex ſe amittere, neceſſario ipſi aliquid aliud tribuo praeter id, quod in hypotheſi ſuppoſuimus, per

quod suam naturam amittit. Quod si vero haec ratio obscurius videatur, age concedamus, illum conatum se movendi aliquid esse praeter ipsas leges et naturam motus; cum igitur hunc conatum esse bonum metaphysicum supponas, necessario hic etiam conatus conatum habebit in suo esse perseverandi, et hic iterum alium, et sic in infinitum, quo magis absurdum nescio quid fingi possit. Ratio autem, cur illi conatum rei a re ipsa distinguunt, est, quia in se ipsis reperiunt desiderium se conservandi, et tale in unaquaque re imaginantur.

(*An Deus ante res creatus dici possit bonus.*) Quaeritur tamen, an Deus, antequam res creasset, dici posset bonus; et ex nostra definitione videtur sequi, Deum tale attributum non habuisse; quia dicimus rem, si in se sola consideratur, neque bonam, neque malam posse dici. Hoc autem multis absurdum videbitur; sed qua ratione nescio; multa enim hujus notae attributa Deo tribuimus, quae antequam res crearentur, ipsi non competebant, nisi potentiâ, ut cum vocatur creator, judex, misericors etc. quare similia argumenta moram nobis injicere non debent.

(*Perfectum quomodo dicatur respective, quomodo absolute.*) Porro uti bonum et malum non dicitur nisi respective, sic etiam perfectio, nisi quando perfectionem sumimus pro ipsa rei essentia, quo sensu antea diximus, Deum infinitam perfectionem habere, hoc est, [109] infinitam essentiam, seu infinitum esse.

Plura his addere non est animus; reliqua enim quae ad partem generalem Metaphysices spectant, satis nota esse existimo: adeoque operae pretium non esse, ea ulterius persequi.

APPEN-

APPENDICIS

COGITATA METAPHYSICA

CONTINENTIS

PARS II.

In qua praecipua, quae in parte Metaphysices speciali circa Deum, ejusque Attributa, et Mentem humanam vulgo occurrunt, breviter explicantur.

CAP. I. *De Dei Aeternitate.*

(*Substantiarum divisio.*) Iam antea docuimus, in rerum natura praeter substantias earumque modos nihil dari; quare non erit hic exspectandum, ut aliquid de formis substantialibus et realibus accidentibus dicamus: sunt enim haec, et hujus farinae alia, plane inepta. Substantias deinde divisimus in duo summa genera, extensionem scilicet et cogitationem, ac cogitationem in creatam, sive Mentem humanam, et increatam sive Deum. Existentiam autem hujus satis superque demonstravimus tum a posteriori, scilicet ex ipsius, quam habemus, idea, tum a priori, sive ab ejus essentia, tanquam causa existentiae Dei. Sed quoniam quaedam ejus attributa brevius, quam argumenti dignitas requirit, tractavimus, ipsa hic repetere, eaque fusius explicare, simulque aliquas quaestiones enodare decrevimus.

Praecipuum attributum, quod ante omnia [110] venit considerandum, est Dei *Aeternitas*, qua ipsius durationem explicamus; vel potius, ut nullam Deo

durationem tribuamus, dicimus eum esse aeternum. Nam, ut in prima Parte notavimus, duratio est affectio existentiae, non vero essentiae rerum; Deo autem, cujus existentia est de ipsius essentia, nullam durationem tribuere possumus. Qui enim Deo illam tribuit, ejus existentiam ab ejus essentiâ distinguit. Sunt tamen, qui rogant, an Deus nunc non diutius extiterit, quam cum Adamum crearet: idque ipsis satis clarum esse videtur, adeoque nullo modo Deo durationem adimendam esse existimant. Verum hi principium petunt; nam supponunt Dei essentiam ab ejus existentia distingui. Quaerunt enim an Deus, qui extitit usque ad Adamum, non plus temporis extiterit ab Adamo creato usque ad nos; quare Deo singulis diebus majorem durationem tribuunt, et quasi continuo a se ipso ipsum creari supponunt. Si enim Dei existentiam, ab illius essentiâ non distinguerent, nequaquam Deo durationem tribuerent, cum rerum essentiis duratio nullo modo competere possit: nam nemo unquam dicet circuli, aut trianguli essentiam, quatenus est aeterna veritas, hoc tempore diutius durasse, quam tempore Adami. Porro cum duratio major et minor, sive quasi partibus constans concipiatur, clare sequitur, Deo nullam tribui posse durationem: nam cum ipsius Esse sit aeternum, hoc est, in quo nihil prius, nec posterius dari potest, nunquam ipsi durationem tribuere possumus; quin simul, quem de Deo habemus, verum conceptum destruamus, hoc est, id, quod est infinitum sua natura; et quod nunquam potest concipi nisi infinitum, in partes dividamus, scilicet durationem tribuendo.

Quod autem Authores errarunt, in causa est. 1°. Quia aeternitatem, ad Deum non attendentes, explicare conati sunt, quasi aeternitas absque essentiae divinae contemplatione intelligi posset, vel quid esset praeter divinam essentiam, atque hoc iterum porro inde ortum fuit, quia assueti sumus propter de-

fectum

fectum verborum aeternitatem etiam rebus, quarum essentia distinguitur ab earum existentia, tribuere: (ut cum dicimus, non implicat, mundum ab aeterno fuisse;) atque etiam essentiis rerum, quamdiu ipsas non existentes concipimus; eas enim tum aeternas vocamus. II°. Quia durationem rebus non tribuebant, nisi quatenus eas sub continua variatione esse judicabant, non, uti nos, prout earum essentia ab earum existentia distinguitur. III°. Denique quia Dei essentiam, sicuti rerum creatarum, ab ejus existentia distinxerunt. Hi, inquam, errores ipsis ansam errandi praebuerunt. Nam primus error in causa fuit, ut non intelligerent, quid esset aeternitas; sed ipsam tanquam aliquam speciem durationis considerarent. Secundus, ut non facile possent invenire differentiam inter durationem rerum creatarum et inter Dei aeternitatem. Ultimus denique, ut, cum duratio non sit, nisi existentiae affectio, ipsique Dei existentiam ab ejus essentia distinxerint, Deo, ut jam diximus, durationem tribuerent.

Sed, ut melius intelligatur, quid sit *Aeternitas*, et quomodo ipsa sine essentiâ divina non possit concipi, considerandum venit id, quod iam antea diximus, nempe res creatas, sive omnia praeter Deum semper existere sola vi sive essentia Dei, non vero vi propria; unde sequitur praesentem existentiam rerum non esse causam futurae; sed tantum Dei immutabilitatem, propter quam cogimur dicere, ubi Deus rem primo creavit, eam postea continuo conservabit, seu eandem illam creandi actionem continuabit. Ex quibus concludimus, 1°. Quod res creata, potest dici frui existentia, nimirum quia existentia non est de ipsius essentia: Deus vero non potest dici frui existentia, nam existentia Dei est Deus ipse; sicut etiam ipsius essentia; unde sequitur res creatas duratione frui: Deum autem nullo modo. 2°. Omnes res creatas, dum praesenti duratione et existentia fruuntur, futura omnino carere, nempe quia conti-

nuo

nuo ipsis tribui debet: at de earum essentia nihil [112] simile potest dici. Verum Deo, quia existentia est de ipsius essentia, futuram existentiam tribuere non possumus: eadem enim, quam tum haberet, etiamnum ipsi actu tribuenda est, vel, ut magis proprie loquar, Deo infinita actu existentia competit eodem modo, ac ipsi actu competit infinitus intellectus. Atque hanc infinitam existentiam *Aeternitatem* voco, quae soli Deo tribuenda, non vero ulli rei creatae; non, inquam, quamvis earum duratio utroque careat fine. Haec de aeternitate; de Dei necessitate nihil dico; quia non opus est, cum ejus existentiam ex ejus essentia demonstravimus. Pergamus itaque ad unitatem.

CAP. II. *De Unitate Dei.*

Mirati persaepe fuimus futilia argumenta, quibus Dei Unitatem adstruere conantur Authores, qualia sunt, *Si unus potuit mundum creare, caeteri essent frustra; si omnia in eundem finem conspirent, ab uno conditore sunt producta*, et similia, a relationibus aut denominationibus extrinsecis petita. Quapropter, illis omnibus insuper habitis, nostram demonstrationem, quam clare poterimus ac breviter, hic proponemus, idque sequenti modo.

Inter Dei attributa numeravimus etiam summam intelligentiam, addidimusque ipsum omnem suam perfectionem a se, non vero ab alio habere. Si jam dicas plures dari Deos, seu entia summe perfecta, necessario omnes debebunt esse summe intelligentes; quod ut fiat, non sufficit, unumquemque se ipsum tantum intelligere: nam cum omnia intelligere debeat unusquisque, et se et caeteros debebit intelligere: ex quo sequeretur, quod perfectio uniuscujusque intellectus partim a se ipso, partim ab alio dependeret. Non poterit igitur quilibet esse ens summe perfectum, hoc est, ut modo notavimus, [113] ens, quod omnem suam perfectionem a se, non

vero

vero ab alio habet; cum tamen jam demonstraverimus Deum ens perfectissimum esse, ipsumque existere. Unde jam possumus concludere, eum unicum tantum existere, si enim plures existerent, sequeretur, ens perfectissimum habere imperfectionem, quod est absurdum. Haec de Dei Unitate.

CAP. III. *De Immensitate Dei.*

Docuimus antea, nullum ens posse concipi finitum, et imperfectum, id est, de nihilo participans, nisi prius ad ens perfectum et infinitum attendamus, hoc est, ad Deum; quare solus Deus dicendus absolute infinitus, nimirum quatenus reperimus ipsum reverâ constare infinita perfectione. At immensus sive interminabilis etiam potest dici, quatenus respicimus ad hoc, quod nullum detur ens, quo perfectio Dei terminari possit. Ex quo sequitur, quod Dei *Infinitas*, invito vocabulo, sit quid maxime positivum; nam eatenus ipsum infinitum esse dicimus, quatenus ad ejus essentiam sive summam perfectionem attendimus. *Immensitas* vero Deo tantum respective tribuitur; non enim pertinet ad Deum, quatenus absolute tanquam ens perfectissimum, sed quatenus ut prima causa consideratur, quae quamvis non esset perfectissima, nisi respectu entium secundariorum, nihilominus tamen esset immensa. Nam nullum esset ens, et per consequens nullum posset ens concipi ipso perfectius, quo terminari, aut mensurari posset. (*Vide fusius de his Ax. 9, part. 1.*)

Authores tamen passim, ubi de Dei *Immensitate* agunt, videntur Deo quantitatem tribuere. Nam ex hoc attributo concludere volunt, Deum necessario ubique praesentem debere esse, quasi vellent dicere, si Deus in aliquo non esset loco, ejus quantitas esset terminata. Quod idem adhuc melius apparet ex aliâ ratione, quam afferunt ad ostendendum, [114] Deum esse infinitum, sive immensum (haec duo enim

inter

inter se confundunt) et etiam esse ubique. Si Deus, ajunt, actus est purus, ut revera est, necessario est ubique et infinitus; nam si non esset ubique; aut non poterit esse, ubicumque vult esse, aut necessario (NB) moveri debebit: unde clare videre est, illos *Immensitatem* Deo tribuere, quatenus ipsum, ut quantum, considerant; nam ex extensionis proprietatibus haec argumenta sua petunt ad Dei *Immensitatem* affirmandam, quo nihil est absurdius.

Si jam quaeras, unde ergo nos probabimus, *Deum esse ubique*; respondeo, id satis superque a nobis jam demonstratum esse, ubi ostendimus nihil ne momento quidem existere posse, quin singulis momentis a Deo procreetur.

(*Omnipraesentia Dei explicari nequit.*) Jam vero, ut Dei *ubiquitas* aut *praesentia in singulis rebus* debite intelligi posset, necessario deberet perspecta esse intima natura divinae voluntatis, qua nimirum res creavit, quaque eas continuo procreat; quod cum humanum captum superet, impossibile est explicare, quomodo Deus sit ubique.

Quidam statuunt Dei *Immensitatem* esse triplicem, nempe essentiae, potentiae, et denique praesentiae; sed illi nugas agunt; videntur enim distinguere inter Dei essentiam et ejus potentiam.

(*Dei potentiam non distingui ab ejus essentia.*) Quod idem etiam alii magis aperte dixerunt, ubi nempe ajunt, Deum esse ubique per potentiam; non autem per essentiam: quasi vero Dei potentia distinguatur ab omnibus ejus attributis, seu infinita essentia, cum tamen nihil aliud esse possit. Si enim aliud quid esset; vel esset aliqua creatura, vel aliquid divinae essentiae accidentale, sine quo concipi posset: quod utrumque absurdum est. Si enim creatura esset, indigeret Dei potentia, ut conservaretur, et sic daretur progressus in infinitum. Si vero accidentale quid, non

esset

esset Deus ens simplicissimum, contra id, quod supra demonstravimus.

(*Nec illius Omnipraesentiam.*) Denique per *Immensitatem* praesentiae etiam videntur aliquid velle praeter essentiam Dei, per quam res creatae sunt, et continuo conservantur. [115] Quae sane magna est absurditas, in quam lapsi sunt ex eo, quod Dei intellectum cum humano confuderunt, ejusque potentiam cum potentia regum saepe compararunt.

CAP. IV. *De Immutabilitate Dei.*

Per *Mutationem* intelligimus hoc loco omnem illam variationem, quae in aliquo subjecto dari potest, integra permanente ipsa essentia subjecti; quamvis vulgo etiam latius sumatur ad significandam rerum corruptionem, non quidem absolutam, sed quae simul includit generationem corruptioni subsequentem, ut cum dicimus caespites in cineres mutari, homines mutari in bestias. Verum Philosophi ad hoc denotandum alio adhuc vocabulo utuntur, nempe *Transformationis*. At nos hic tantum de illa mutatione loquimur, in qua nulla datur subjecti transformatio, ut cum dicimus Petrus mutavit colorem, mores etc.

Videndum jam, an in Deo tales mutationes habeant locum; nam de *transformatione* nihil dicere opus, postquam docuimus Deum necessario existere, hoc est, Deum non posse desinere esse, seu in alium Deum transformari; nam tum et esse desineret, et simul plures dii dari possent, quod utrumque absurdum esse ostendimus.

Ut autem, quae hic dicenda supersunt, distinctius intelligantur, venit considerandum, quod omnis *mutatio* procedat vel a caussis externis, volente aut nolente subjecto, vel a causa interna, et electione ipsius subjecti. Ex. grat. hominem nigrescere, aegrotare, crescere, et similia procedunt a caussis externis; illa invito subjecto, hoc vero ipso subjecto cupiente;

velle

velle autem ambulare, se iratum ostendere etc. proveniunt a causis internis.

Priores vero *mutationes*, quae a causis externis [116] procedunt, in Deo nullum habent locum; nam solus est omnium rerum causa, et a nemine patitur. Adde quod nihil creatum in se ullam habeat vim existendi; adeoque multo minus aliquid extra se, aut in suam causam operandi. Et, quamvis in sacris Litteris saepe inveniatur, quod Deus propter peccata hominum iratus et tristis fuerit, et similia, in iis effectus sumitur pro causa; quemadmodum etiam dicimus, Solem aestate quam hyeme fortiorem et altiorem esse, quamvis neque situm mutaverit, neque vires resumpserit. Et quod talia etiam in sacris Litteris saepe doceantur, videre est in Esaiâ; ait enim cap. 59. vs. 2, ubi populum increpat: *pravitates vestrae vos a vestro Deo separant.*

Pergamus itaque et inquiramus, an in Deo a Deo ipso ulla detur mutatio. Hanc vero in Deo dari non concedimus, imo ipsam prorsus negamus; nam omnis mutatio, quae a voluntate dependet, fit ut subjectum suum in meliorem mutet statum, quod in ente perfectissimo locum habere nequit. Deinde etiam talis mutatio non datur, nisi aliquod incommodum evitandi, aut aliquod bonum, quod deest, acquirendi gratia; quod utrumque in Deo nullum locum habere potest. Unde concludimus Deum esse ens immutabile.

Nota, me communes mutationis divisiones hic consulto omisisse, quamvis aliquo modo ipsas etiam complexi sumus; nam non opus fuit ipsas singulatim a Deo removere, cum propos. 16. part. 1. demonstraverimus, Deum esse incorporeum, et communes illae divisiones solius materiae mutationes tantum contineant.

CAP.

CAP. V. *De Simplicitate Dei.*

Pergamus ad Dei Simplicitatem. Hoc Dei attributum ut recte intelligatur, in memoriam revocanda sunt, quae Princip. Philosophiae part. 1. Art. 48. et 49. Cartesius tradidit: nimirum in rerum natura nihil praeter substantias et earum modos dari, [117] unde triplex rerum distinctio deducitur, Artic. 60. 61. et 62. *Realis* scilicet *modalis* et *rationis*. *Realis* vocatur illa, qua duae substantiae inter se distinguuntur, sive diversi, sive ejusdem attributi: ut ex. gr. cogitatio, et extensio, vel partes materiae. Haecque ex eo cognoscitur, quod utraque sine ope alterius concipi et per consequens existere possit. *Modalis* duplex ostenditur, nimirum quae est inter modum substantiae, et ipsam substantiam; ac quae est inter duos modos unius ejusdemque substantiae. Atque hanc ex eo cognoscimus, quod, quamvis uterque modus absque ope alterius concipiatur, neuter tamen absque ope substantiae, cujus sunt modi: Illam vero ex eo, quod, quamvis substantia illa possit concipi sine suo modo, modus tamen sine substantia concipi nequeat. *Rationis* denique ea esse dicitur, quae oritur inter substantiam et suum attributum; ut cum duratio ab extensione distinguitur. Haecque etiam ex eo cognoscitur, quod talis substantia non possit sine illo attributo intelligi.

Ex his tribus omnis compositio oritur. Prima enim compositio est, quae fit ex duabus aut pluribus substantiis ejusdem attributi, ut omnis compositio, quae fit ex duobus aut pluribus corporibus; sive diversi attributi, ut homo. Secunda fit unione diversorum modorum. Tertia denique non fit, sed tantum ratione quasi fieri concipitur, ut eo facilius res intelligatur. Quae autem hisce prioribus duobus modis non componuntur, simplicia dicenda sunt.

Ostendendum itaque Deum non esse quid compositum, ex quo poterimus concludere, ipsum esse ens

ens simplicissimum, quod facile effectum dabimus. Cum enim per se clarum sit, quod partes componentes priores sunt natura ad minimum re composita, necessario substantiae illae, ex quarum coalitione et unione Deus componitur, ipso Deo priores erunt natura, et unaquaeque per se poterit concipi, quamvis Deo non tribuatur. Deinde, cum illa inter se [118] necessario realiter distinguantur, necessario etiam unaquaeque per se absque ope aliarum poterit existere; ac sic, ut modo diximus, tot possent dari dii, quot sunt substantiae, ex quibus Deum componi supponeretur. Nam cum unaquaeque per se possit existere, a se debebit existere; ac proinde etiam vim habebit sibi dandi omnes perfectiones, quas Deo inesse ostendimus etc. ut jam propos. 7. part. 1. ubi existentiam Dei demonstravimus, fuse explicuimus. Cum autem hoc nihil absurdius dici possit, concludimus Deum non componi ex coalitione et unione substantiarum. Quod in Deo etiam nulla detur compositio diversorum modorum satis convincitur ex eo, quod in Deo nulli dentur modi: modi enim oriuntur ex alteratione substantiae, vide Princ. Part. 1. Art. 56. Denique si quis velit aliam compositionem fingere ex rerum essentiâ et earum existentiâ; huic nequaquam repugnamus. At memor sit nos jam satis demonstrasse, haec duo in Deo non distingui.

Atque hinc jam clare possumus concludere, omnes distinctiones, quas inter Dei attributa facimus, non alias esse, quam rationis, nec illa reverâ inter se distingui: intellige tales rationis distinctiones, quales modo retuli, nempe quae ex eo cognoscuntur, quod talis substantia non possit sine illo attributo esse. Unde concludimus Deum esse ens simplicissimum. Caeterum Peripateticorum distinctionum farraginem non curamus; transimus igitur ad Dei vitam.

CAP.

CAP. VI. *De Vita Dei.*

Ut hoc attributum, *Vita* scilicet Dei, recte intelligatur, necesse est, ut generaliter explicemus, quid in unaquaque re per ejus vitam denotetur. Et 1°. sententiam Peripateticorum examinabimus. Hi per vitam intelligunt *mansionem altricis animae cum calore*, vide Arist. lib. 1. de Respirat. 8. Et quia tres finxerunt animas, vegetativam scilicet, sensitivam, [119] et intellectivam, quas tantum plantis, brutis et hominibus tribuunt; sequitur, vt ipsimet fatentur, reliqua vitae expertia esse. At interim dicere non audebant, mentes et Deum vita carere. Verebantur fortasse, ne in ejus contrarium inciderent, nempe si vitâ careant, mortem eos obiisse. Quare Aristoteles Metaph. lib. 11. cap. 7. adhuc aliam definitionem vitae tradit, mentibus tantum peculiarem; nempe *Intellectus operatio vita est*; et hoc sensu Deo, qui scilicet intelligit, et actus purus est, vitam tribuit. Verum in his refutandis non multum defatigabimur; nam quod ad illas tres animas, quas plantis brutis et hominibus tribuunt, attinet, jam satis demonstravimus, illas non esse nisi figmenta; nempe quia ostendimus in materia nihil praeter mechanicas texturas et operationes dari. Quod autem ad vitam Dei attinet, nescio cur magis actio intellectus apud ipsum vocetur, quam actio voluntatis, et similium. Verum, quia nullam ejus responsionem exspecto, ad id, quod promisimus, explicandum transeo, nempe quid vita sit.

Et quamvis haec vox per translationem saepe sumatur ad significandum mores alicujus hominis; nos tamen solum, quid philosophice eâ denotetur, breviter explicabimus. Notandum autem est, quod si vita rebus etiam corporeis tribuenda sit, nihil erit vitae expers; si vero tantum iis, quibus anima unita est corpori, solummodo hominibus, et forte etiam brutis tribuenda erit; non vero mentibus, nec Deo.

Verum

constituta est, conservare et procreare; non vero quod Deus tales modos cogitandi habeat in se, ut ea, quae intelligit, facilius retineat. Atque ad haec pauca, quae diximus, si modo recte attendatur; nihil circa Dei intellectum proponi poterit, quod facillimo negotio non solvi queat.

Sed interim non praetereundus error quorundam, qui statuunt Deum nihil praeter res aeternas cognoscere, ut nempe angelos, et coelos, quos suâ naturâ ingenerabiles et incorruptibiles finxerunt; hujus autem mundi nihil, praeter species, utpote etiam ingenerabiles et incorruptibiles. Hi sane videntur, quasi studio errare velle et absurdissima excogitare. Quid enim magis absurdum, quam Dei cognitionem a singularibus, quae sine Dei concursu ne per momentum quidem esse possunt, arcere. De-
[102] inde res realiter existentes Deum ignorare statuunt, universalium autem, quae non sunt, nec ullam habent praeter singularium essentiam, cognitionem Deo affingunt. Nos autem contra Deo singularium cognitionem tribuimus, universalium denegamus, nisi quatenus mentes humanas intelligit.

Denique, antequam huic argumento finem imponamus, satis faciendum videtur quaestioni, qua quaeritur an in Deo plures sint ideae, an tantum una et simplicissima. Ad hanc respondeo, quod idea Dei, per quam omniscius vocatur, unica et simplicissima est. Nam revera Deus nullâ aliâ ratione vocatur omniscius, nisi quia habet ideam sui ipsius, quae idea sive cognitio simul semper cum Deo exstitit; nihil enim est praeter ejus essentiam, nec illa alio modo potuit esse.

At cognitio Dei circa res creatas non adeo proprie ad scientiam Dei referri potest; nam si Deus voluisset, aliam res creatae habuissent essentiam, quod nullum obtinet locum in cognitione, quam Deus de se ipso habet. Quaeretur tamen, an illa proprie vel improprie dicta rerum creatarum cognitio sit

multi-

multiplex, an unica. Verum, ut reſpondeamus, haec quaeſtio nihil differt ab illis, quibus quaeritur, an Dei decreta et volitiones ſint plures, vel non; et an Dei ubiquitas, ſive concurſus, quo res ſingulares conſervat, ſit idem in omnibus; de quibus jam diximus nos nullam diſtinctam cognitionem habere poſſe. Attamen evidentiſſime ſcimus, eodem modo, ac Dei concurſus, ſi ad Dei omnipotentiam referatur, unicus eſſe debet, quamvis in effectis diverſimode pateſiat: ſic etiam Dei volitiones et decreta (ſic enim vocare libet ejus cognitionem circa res creatas) in Deo conſiderata non eſſe plura, quamvis per res creatas, vel melius in rebus creatis diverſimode expreſſa ſint. Denique ſi ad analogiam totius naturae attendimus, ipſam, ut unum ens, conſiderare poſſumus, et per conſequens una tantum erit Dei idea ſive decretum de natura naturata.

CAP. VIII. *De Voluntate Dei.*

(*Quomodo Dei Eſſentia, et intellectus, quo ſe intelligit, et voluntas, qua ſe amat, diſtinguantur, nos neſcire.*) *Voluntas* Dei, quâ ſe vult amare, neceſſario ſequitur ex [123] infinito ejus intellectu, quo ſe intelligit. Quomodo autem haec tria inter ſeſe diſtinguantur, ejus ſcilicet eſſentia, intellectus, quo ſe intelligit, et voluntas, qua ſe amare vult, inter deſiderata reponimus. Nec fugit nos vocabulum (*perſonalitatis* ſcilicet), quod Theologi paſſim uſurpant ad rem explicandam: verum, quamvis vocabulum non ignoremus, ejus tamen ſignificationem ignoramus, nec ullum clarum et diſtinctum conceptum illius formare poſſumus; quamvis conſtanter credamus in viſione Dei beatiſſima, quae fidelibus promittitur, Deum hoc ſuis revelaturum.

(*Voluntatem et Potentiam Dei, quoad extra, non diſtingui ab ejus intellectu.*) *Voluntas* et *Potentia* quoad extra non diſtinguuntur a Dei intellectu, ut jam ſatis ex antecedentibus conſtat; nam, oſtendimus Deum

non tantum decreviſſe res exſtituras; ſed etiam tali natura exſtituras, hoc eſt, earum eſſentiam et earum exiſtentiam a Dei voluntate et potentia pendere debuiſſe: ex quibus clare et diſtincte percipimus, intellectum Dei, ejuſque potentiam, et voluntatem, qua res creatas creavit, intellexit, et conſervat, ſive amat, nullo modo inter ſe diſtingui, ſed tantum reſpectu noſtrae cogitationis.

Cum autem dicimus, Deum quaedam odio habere, quaedam amare; haec eodem ſenſu dicuntur, quo Scriptura habet, terram homines evomituram, et id genus alia. Quod autem Deus nemini ſit iratus, nec res tali modo amat, quali vulgus ſibi perſuadet, ſatis ex ipſa Scriptura colligere eſt: ait enim Eſaias, et clarius Apoſt. cap. 9. ad Roman. *Nondum enim natis* (filiis nempe Iſaci), *cum neque boni quippiam feciſſent, neque mali, ut ſecundum electionem propoſitum Dei maneret, non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt illi, quod major ſerviturus eſſet minori, etc.* Et paulo poſt, *Itaque cujus vult, miſeretur, quem autem vult, indurat. Dices ergo mi-*
[124] *hi, quid adhuc conqueritur: nam voluntati illius quis reſtitit? vere, o homo! tu quis es, qui ex adverſo reſpondes Deo: num dicet figmentum ei, qui finxit, cur me finxiſti hoc pacto? an non habet poteſtatem figulus luti, ut ex eadem maſſa faciat aliud quoddam vas in honorem, aliud in ignominiam? etc.*

Si jam quaeras, cur ergo Deus homines monet? ad hoc facile reſpondetur, ſcilicet Deum ideo ab aeterno decreviſſe illo tempore homines monere, ut illi converterentur, quos voluit ſalvos. Si porro quaeris, an Deus non potuerat illos ſalvare ſine illa monitione. Reſpondemus, potuiſſet. Cur ergo non ſalvat, forſan iterum quaeres. Ad hoc reſpondebo, poſtquam mihi dixeris, cur Deus mare rubrum ſine vento orientali vehementi non pervium reddidit, et omnes motus ſingulares ſine aliis non perficiat, aliaque infinita, quae Deus agit mediantibus cauſis. Rogabis

gabis denuo, cur igitur impii puniuntur; sua enim natura agunt et secundum decretum divinum. At respondeo, etiam ex decreto divino esse, ut puniantur; et si tantum illi, quos non nisi ex libertate fingimus peccare, essent puniendi, cur homines serpentes venenosos exterminare conantur; ex natura enim propria tantum peccant, nec aliud possunt.

Denique si quae adhuc alia occurrunt in Sacris Scripturis, quae scrupulum injiciant, non est hujus loci illa explicare; nam hic tantum in ea inquirimus, quae ratione naturali certissime assequi possumus, et satis est, nos illa evidenter demonstrare, ut sciamus Sacram paginam eadem etiam docere debere; nam veritas veritati non repugnat, nec Scriptura nugas, quales vulgo fingunt, docere potest. Si enim in ipsa inveniremus aliquid, quod lumini naturali esset contrarium, eadem libertate, qua Alcoranum, et Thalmud refellimus, illam refellere possemus. Sed absit cogitare, quod in sacris Literis aliquid reperiri possit, quod lumini naturae repugnet.

CAP. IX. *De Potentiâ Dei.*

Quod Deus sit omnipotens, jam satis demonstratum est. Hic tantum breviter explicare conabimur, quomodo hoc attributum intelligendum sit; nam multi non satis pie, nec secundum veritatem de eo loquuntur. Ajunt enim res quasdam sua natura et non ex decreto Dei esse possibiles, quasdam impossibiles, et denique quasdam necessarias, Deique omnipotentiam tantum circa possibilia locum habere. Nos vero, qui jam ostendimus omnia a decreto Dei absolute dependere, dicimus Deum esse omnipotentem; at postquam intelleximus, eum quaedam decrevisse ex mera libertate suae voluntatis, ac deinde eum esse immutabilem: dicimus jam, contra sua decreta nihil agere posse; ideoque esse impossibile ex eo solo, quod pugnet cum perfectione Dei. [125]

Sed forte quis arguet, nos non invenire quaedam neceſſaria eſſe, niſi ad Dei decretum attendentes, quaedam vero econtra ad Dei decretum non attendentes, ex. gr. quod Ioſias oſſa idololatrarum ſuper ara Ieroboami combureret; nam ſi tantum ad voluntatem Ioſiae attendamus, rem ut poſſibilem judicabimus, nec ullo modo neceſſario futuram dicemus, niſi ex eo, quod Propheta ex decreto Dei hoc praedixerat: At, quod tres anguli trianguli aequales debeant eſſe duobus rectis, ipſa res indicat. Sed ſane hi ex ſua ignorantia diſtinctiones in rebus fingunt. Nam ſi homines clare totum ordinem naturae intelligerent, omnia aeque neceſſaria reperirent, ac omnia illa, quae in Matheſi tractantur; ſed quia hoc ſupra humanam cognitionem eſt, ideo a nobis quaedam poſſibilia, non vero neceſſaria judicantur. Quocirca vel dicendum, quod Deus nihil poteſt, quoniam omnia reverâ neceſſaria ſunt, vel Deum omnia poſſe, et neceſſitatem, quam in rebus reperimus, a ſolo Dei decreto proveniſſe.

(*Quod ſi Deus aliam feciſſet rerum naturam, etiam nobis aliam debuiſſet dare intellectum.*) Si jam quaeratur, quid, ſi De-[110]us res aliter decreviſſet, et illa, quae jam vera ſunt, falſa eſſe feciſſet, an non illa tamen pro veriſſimis agnoſceremus. Imo profecto, ſi Deus nobis naturam, quam dedit, reliquiſſet: ſed etiam tum potuiſſet, ſi voluiſſet, nobis dare talem naturam, uti jam fecit, quâ rerum naturam et leges, prout a Deo ſancitae eſſent, intelligeremus: imo ſi ad ipſius veracitatem attendamus, dare debuiſſet. Quod idem etiam patet ex eo, quod ſupra diximus, nimirum quod tota natura naturata non ſit niſi unicum ens: unde ſequitur hominem partem eſſe naturae, quae cum caeteris cohaerere debet; quare ex ſimplicitate decreti Dei etiam ſequeretur, quod ſi Deus res alio modo creaſſet, ſimul etiam noſtram naturam ita conſtituiſſet, ut res, prout a Deo creatae eſſent, intelligeremus. Unde nos, quamvis eandem diſtinctionem poten-

potentiae Dei, quam vulgo tradunt Philoſophi retinere cupiamus; ipſam tamen aliter explicare cogimur.

Dividimus itaque *potentiam Dei* in *ordinatam* et *abſolutam*.

Abſolutam potentiam Dei eſſe dicimus, cum ejus omnipotentiam ad ejus decreta non attendentes conſideramus; *ordinatam* vero, cum reſpicimus ad ejus decreta.

Porro datur potentia *ordinaria* et *extraordinaria* Dei. *Ordinaria* eſt, quâ mundum certo ordine conſervat; *extraordinaria*, cum aliquid agit praeter naturae ordinem, ut ex. gr omnia miracula, qualia ſunt locutio aſinae, apparitio angelorum et ſimilia: quamvis de hac poſtrema non immerito valde dubitari poſſet, cum majus videatur eſſe miraculum, ſi Deus mundum ſemper uno eodemque certo atque immutabili ordine gubernaret, quam ſi leges, quas ipſe in natura optime et ex mera libertate ſancivit, (quod a nemine niſi penitus occaecato inficias iri poteſt) propter ſtultitiam hominum abrogaret. Verum hoc decernere Theologis relinquimus.

Denique quaeſtiones alias, quae circa potentiam Dei communiter adferri ſolent, nimirum, *utrum ad praeterita extendatur Dei potentia; an poſſit meliora facere ea, quae facit; num poſſit plura alia facere, quam fecit*, omittimus, facillime enim ex [127]
antedictis ad eas reſponderi poteſt.

CAP. X. *De Creatione.*

Deum omnium rerum creatorem jam antea ſtatuimus: hic jam conabimur explicare, quid per creationem intelligendum ſit; deinde ea, quae circa creationem communiter proponuntur, pro viribus enucleabimus. A primo itaque incipiamus.

Dicimus igitur *creationem* eſſe *operationem, in qua nullae cauſae praeter efficientem concurrunt, ſive res creata eſt illa, quae ad exiſtendum nihil praeter Deum praeſupponit.*

Ubi

Ubi notandum venit, 1°. nos illa verba omittere, quae communiter Philoſophi uſurpant, nempe *ex nihilo*, quaſi nihil fuiſſet materia, ex quâ res producebantur. Quod autem ſic loquantur, inde eſt, quod, cum ſoleant, ubi res generantur, aliquid ante ipſas ſupponere, ex quo fiant, in creatione illam particulam *ex* non potuerunt omittere. Idem ipſis contigit circa materiam, nempe, quia vident omnia corpora in loco eſſe, et ab aliis corporibus cingi, ideo ſibi quaerentibus, ubi integra eſſet materia, reſponderunt, in aliquo ſpatio imaginario. Unde non dubium eſt, quin illi *τὸ nihil* non ut negationem omnis realitatis conſideraverint, ſed aliquid reale eſſe finxerint, aut imaginati fuerint.

2°. Quod dico, in creatione nullas alias cauſas concurrere praeter efficientem. Potueram quidem dicere, creationem omnes cauſas praeter efficientem *negare* ſive *ſecludere*. Attamen malui *concurrere*, ne cogerer reſpondere iis, qui quaerunt, an Deus nullum finem ſibi praefixit in creatione, propter quem res creavit. Praeterea, ut rem melius explicarem, ſecundam addidi definitionem, ſcilicet rem creatam nihil praeſupponere praeter Deum; quia nempe ſi Deus aliquem finem ſibi praefixit, ille ſane non fuit [128] extra Deum, nihil enim extra Deum datur, a quo ipſe incitetur ad agendum.

3°. Ex hac definitione ſatis ſequi, accidentium et modorum nullam dari creationem; praeſupponunt enim praeter Deum ſubſtantiam creatam.

4°. Denique ante creationem nullum nos poſſe imaginari tempus, neque durationem; ſed haec cum rebus incepiſſe. Tempus enim menſura eſt durationis, ſive potius nihil eſt praeter modum cogitandi. Quare non tantum praeſupponit quamcumque rem creatam, ſed praecipue homines cogitantes. Duratio autem deſinit, ubi res creatae deſinunt eſſe, et incipit, ubi res creatae exiſtere incipiunt; *res creatae* inquam: nam Deo nullam competere, ſed tan-

tum

tum aeternitatem, jam ſupra ſatis evidenter oſtendimus. Quare duratio res creatas praeſupponit, aut ad minimum ſupponit. Qui autem durationem et tempus ante res creatas imaginantur, eodem praejudicio laborant ac illi, qui extra materiam ſpatium fingunt, ut per ſe ſatis eſt manifeſtum. Haec de creationis definitione.

Porro non eſt opus, ut hic iterum repetamus id, quod Ax. 10. part. 1. demonſtravimus; nimirum tantundem virium requiri ad rem creandam, quam ad ipſam conſervandam, hoc eſt, eandem eſſe Dei operationem mundi creandi, quam conſervandi.

His ſic notatis pergamus jam ad id, quod ſecundo loco promiſimus. 1°. Igitur inquirendum, quid creatum eſt, quid increatum. 2°. An id quod creatum eſt, potuerit ab aeterno creari.

Ad primum igitur, breviter reſpondemus, id omne creatum eſſe, cujus eſſentia clare concipitur ſine ulla exiſtentiâ, et tamen per ſe concipitur, ut ex. gr. materia, cujus conceptum clarum et diſtinctum habemus, cùm illam ſub attributo extenſionis concipimus, eamque aeque clare et diſtincte concipimus, ſive exiſtat, ſive non exiſtat.

At quis fortaſſe dicet, nos cognitionem [129] clare et diſtincte percipere ſine exiſtentiâ, eamque tamen Deo tribuere; Sed ad hoc Reſp. nos non talem cogitationem Deo tribuere, qualis noſtra eſt, patibilem ſcilicet, et quae a rerum natura terminatur; ſed talem, quae purus actus eſt, ideoque exiſtentiam involvens, ut ſatis prolixe ſupra demonſtravimus. Oſtendimus enim Dei intellectum et voluntatem ab ipſius potentiâ et eſſentiâ, quae exiſtentiam involvit, non diſtingui.

Cum itaque omne id, cujus eſſentia nullam involvit exiſtentiam, neceſſario, ut exiſtat, a Deo creari debeat, et continuo, ut ſupra multis expoſuimus, ab ipſo creatore conſervari, in eorum ſententiâ refutandâ non morabimur, qui mundum, aut chaos,

chaos, aut materiam ab omni formâ nudatam coaeternam Deo, adeoque independentem ſtatuerunt; Quare ad ſecundam partem pergendum, inquirendumque, an id, quod creatum eſt, ab aeterno creari potuerat?

Hoc ut recte intelligatur, attendendum eſt ad hunc loquendi modum, *ab aeterno;* eo enim nos aliud prorſus hoc loco ſignificare volumus, quam id, quod antehac explicuimus, ubi de Dei aeternitate locuti ſumus. Nam hic nihil aliud intelligimus, quam durationem abſque principio durationis, vel talem durationem, quam, quamvis eam per multos annos aut myriadas annorum multiplicare vellemus, atque hoc productum iterum per myriadas, nunquam tamen ullo numero, quantumvis magno, exprimere poſſemus.

Talem autem durationem non poſſe dari, clare demonſtratur. Nam ſi mundus iterum ab hoc puncto retrograderetur, nunquam talem durationem habere poterit: ergo etiam mundus a tali principio uſque ad hoc punctum pervenire non potuiſſet. Dices forte Deo nihil eſſe impoſſibile; eſt enim omnipotens, adeoque poterit efficere durationem, quâ major non poſſet dari. Reſpondemus, Deum, quia eſt omnipotens, nunquam durationem creaturum, qua major ab ipſo creari non poſſit. Talis enim eſt natura durationis, ut ſemper major et minor datâ poſ-
[130] ſit concipi, ſicuti numerus. Inſtabis forte, Deum ab aeterno fuiſſe, adeoque uſque in hoc tempus duraſſe, ac ſic durationem dari, quâ major concipi nequit. Verum hoc modo tribuitur Deo duratio partibus conſtans, quod a nobis ſatis ſuperque refutatum eſt, ubi Deo non durationem, ſed aeternitatem competere demonſtravimus; quod utinam homines probe conſideraſſent: nam ex multis argumentis et abſurditatibus faciliime ſe extricare potuiſſent, et maximâ cum delectatione in beatiſſimâ hujus entis contemplatione detenti fuiſſent.

Verum-

Verumenimvero pergamus ad argumentorum, quae a quibusdam adferuntur, responsionem, nempe quibus conantur ostendere possibilitatem talis infinitae durationis a parte ante.

Primo igitur afferunt, *rem productam posse simul tempore esse cum causa; cum autem Deus fuerit ab aeterno, potuerunt etiam ejus effectus ab aeterno fuisse producti.* Atque hoc insuper confirmant *exemplo filii Dei, qui ab aeterno a patre productus est.* Verum ex antedictis clare videre est, hos *aeternitatem* cum duratione confundere, Deoque durationem tantum ab aeterno tribuere: quod etiam clare apparet exemplo, quod adferunt. Nam eandem aeternitatem, quam Dei filio tribuunt, creaturis possibilem esse statuunt. Deinde tempus et durationem ante mundum conditum imaginantur, et durationem absque rebus creatis statuere volunt, sicuti alii aeternitatem extra Deum, quod utrumque a vero alienissimum esse jam constat. Respondemus itaque falsissimum esse, Deum suam aeternitatem creaturis communicare posse, nec filium Dei creaturam esse: sed, uti patrem, aeternum esse. Cum itaque dicimus patrem filium ab aeterno genuisse, nihil aliud volumus, quam patrem suam aeternitatem filio semper communicasse.

Argumentantur 2°. *quod Deus, cum libere agat, non minoris sit potentiae, quam cum agit necessario: At si Deus necessario ageret, cum sit infinitae virtutis, mundum ab aeterno creare debuisset.* Sed ad hoc argumentum etiam perfacile responderi potest, si attendatur ad ejus fundamentum. Boni enim [131] isti viri supponunt, se diversas ideas entis infinitae virtutis posse habere; nam Deum, et cum ex necessitate naturae agit, et cum libere agit, infinitae virtutis esse concipiunt. Nos vero negamus Deum, si ex necessitate naturae ageret, infinitae esse virtutis, quod nobis jam negare licet, imo necessario ab iis etiam concedendum est; postquam demonstravimus

ens

ens perfectiſſimum libere agere, et non niſi unicum poſſe concipi. Quod ſi vero regerant, poni tamen poſſe, quamvis id impoſſibile ſit, Deum ex neceſſitate naturae agentem infinitae eſſe virtutis: reſpondebimus, id non magis licere ſupponere, quam circulum quadratum, ut concludatur omnes lineas a centro ad circumferentiam ductas non eſſe aequales. Atque hoc ex modo dictis, ne, quae jam dudum dicta ſunt, repetamus, ſatis conſtat. Modo enim demonſtravimus, nullam dari durationem, cujus duplum, ſive qua major et minor non poſſit concipi; ac proinde a Deo, qui infinitâ virtute libere agit, ſemper major et minor datâ creari poſſit. At ſi Deus ex neceſſitate naturae ageret, nullo modo id ſequeretur; nam tantum illa, quae ex ejus naturâ reſultaret, ab ipſo produci poſſet, non vero infinitae aliae majores datâ. Quare ſic breviter argumentamur; Si Deus maximam durationem, quâ majorem ipſe non poſſet creare, crearet, neceſſario ſuam potentiam diminueret. Atqui falſum eſt poſterius, nam ejus potentia ab ipſius eſſentia non differt. Ergo etc. Porro, ſi Deus ex neceſſitate naturae ageret, durationem, qua majorem ipſe creare non poteſt, creare deberet: ſed Deus talem durationem creans non eſt infinitae virtutis; nam ſemper datâ majorem concipere poſſumus. Ergo ſi Deus ex neceſſitate naturae ageret, non eſſet infinitae virtutis.

Quod ſi cui hic ſcrupulus oriretur, undenam nempe, cum mundus ante quinque millia annorum, et quod excedit, ſi vera eſt Chronologorum computatio, creatus fuerit, nos tamen poſſimus majorem concipere durationem, quam aſſeruimus non ſine creatis rebus intelligi poſſe. Illi facillime iſte exi- [132] metur, ſi advertat, nos illam durationem non ex ſolâ contemplatione creatarum rerum, ſed ex contemplatione infinitae Dei potentiae ad creandum intelligere: Non enim creaturae concipi poſſunt, ut per ſe exiſtentes, ſive durantes; ſed tanquam per infinitam

finitam Dei potentiam; a quâ ſola omnem ſuam durationem habent. Vid. propoſ. 12. part. 1. ejuſque corollar.

* Denique ne hic futilibus argumentis reſpondendo tempus conſumamus, tantum haec animadvertenda ſunt: nempe diſtinctio inter aeternitatem et durationem, et quod duratio ſine rebus creatis, et aeternitas ſine Deo, nullo modo ſint intelligibiles: his enim probe perceptis facillime ad omnia argumenta reſponderi poterit: unde his diutius immorari non neceſſe arbitramur.

CAP. XI. *De Concurſu Dei.*

Circa hoc attributum parum aut nihil dicendum reſtat, poſtquam oſtendimus Deum ſingulis momentis continuo rem quaſi de novo creare; ex quo demonſtravimus, res ex ſe nullam unquam habere potentiam ad aliquid operandum, nec ſe ad ullam actionem determinandas; hocque non tantum habere locum in rebus extra hominem; ſed etiam in ipſâ humanâ voluntate. Deinde etiam ad quaedam argumenta huc ſpectantia reſpondimus, et quamvis alia multa adferri ſolent, quia tamen praecipue ad Theologiam pertinent, iis hic ſuperſedere animus eſt.

Attamen quia multi ſunt, qui concurſum Dei admittunt, ſtatuúntque plane alio ſenſu, quam quo nos eum tradidimus; obſervandum hic eſt, ut eorum fallaciam facillime detegamus, id, quod ante hac demonſtravimus, nimirum quod tempus praeſens nullam habeat connexionem cum tempore futuro, vide ax. 10. part. 1. hocque a nobis clare diſtincteque percipiatur; atque ad hoc ſi modo probe attendatur, ſine ullâ difficultate ad omnia illorum argumenta, quae ex Philoſophiâ peti poſſunt, reſponderi poterit. [133]

Verum, ne quaeſtionem hanc fruſtra attigerimus; ad eam in tranſitu reſpondebimus, qua quaeritur; an

an Dei conservationi aliquid accedat, cum rem determinat ad operandum, atque ubi de motu locuti sumus, jam hujus responsionem utcumque attigimus. Diximus enim Deum eandem quantitatem motus in naturâ conservare. Quare si ad totam naturam materiae attendamus, illi nihil novi accedit; At respectu rerum particularium aliquo modo potest dici illi aliquid novi accedere. Quod an etiam locum habeat in rebus spiritualibus, non videtur: nam illa ab invicem ita dependere non apparet. Denique cum partes durationis nullam habeant inter se connexionem, possumus dicere, Deum non adeo proprie res conservare, quam procreare; quare, si homo jam determinatam libertatem habeat ad aliquid agendum, dicendum est, Deum illo tempore eum ita creasse. Atque huic non obstat, quod humana voluntas saepe a rebus extra se positis determinetur, et omnia vicissim, quae in naturâ sunt, a se invicem ad aliquid operandum determinentur: nam etiam illa a Deo ita determinata sunt. Nulla enim res voluntatem determinare, nec vicissim voluntas determinari, nisi a sola potentiâ Dei, potest. Verum quomodo hoc cum humanâ libertate non pugnet, sive quomodo Deus id efficere possit servatâ humanâ libertate, fatemur nos ignorare, qua de re jam saepius locuti sumus.

Haec sunt, quae circa attributa Dei dicere decreveram, quorum nullam huc usque tradidi divisionem. Illa autem, quae passim traditur ab Authoribus; nempe qua dividunt attributa Dei in incommunicabilia, et communicabilia, ut verum fatear, magis videtur divisio nominis, quam rei. Nec enim scientia Dei cum scientia humana magis convenit, quam canis, signum coeleste, cum cane, qui est animal latrans, et forte adhuc multo minus.

Nos vero hanc damus divisionem. Attributa [134] Dei alia sunt, quae actuosam ejus essentiam explicant,

plicant, alia, quae quidem nihil actionis, sed ejus modum existendi exponant. Hujus generis sunt, unitas, aeternitas, necessitas etc. Illius vero intelligentia, voluntas, vita, omnipotentia etc. Haec divisio satis clara et perspicua est, et omnia Dei attributa complectitur.

CAP. XII. *De Mente Humana.*

Transeundum jam est ad substantiam creatam, quam in extensam et cogitantem divisimus. Per extensam, materiam sive substantiam corpoream intelligebamus. Per cogitantem vero mentes humanas tantum.

Et quamvis Angeli etiam creati sint, quia tamen lumine naturali non cognoscuntur, ad Metaphysicam non spectant. Eorum enim essentia et existentia non nisi per revelationem notae sunt, adeoque ad solam Theologiam pertinent, cujus cognitio cum sit prorsus alia, sive toto genere diversa a cognitione naturali, nullo modo cum illa miscenda est. Nullus igitur exspectet nos de angelis aliquid dicturos.

Redeamus ergo ad mentes humanas, de quibus jam pauca restant dicenda, sed tantum monendum, nos de tempore creationis mentis humanae nihil dixisse, quia non satis constat, quo tempore Deus ipsam creat; cum sine corpore possit existere. Hoc satis constat, illam non esse ex traduce; nam id tantum locum habet in rebus, quae generantur, nempe in modis alicujus substantiae: substantia autem ipsa generari non potest; sed tantum a solo Omnipotente creari, ut satis in praecedentibus demonstravimus.

De ejus vero immortalitate ut aliquid addam; satis constat nos de nulla re creata posse dicere, quod ejus natura implicet, ut a potentia Dei destruatur. Nam qui potestatem habuit rem creandi, etiam potesta-

[135] testatem habet ipsam destruendi. Adde, quod jam satis demonstravimus, nullam rem creatam sua natura ne momento quidem posse existere, sed continuo a Deo procreari.

Verum, quamvis ita res sit, tamen clare et distincte videmus, nos nullam ideam habere, qua concipiamus substantiam destrui, sicut habemus ideas corruptionis et generationis modorum. Clare enim concipimus, ubi ad corporis humani fabricam attendimus, talem fabricam posse destrui; at non aeque, ubi ad substantiam corpoream attendimus; concipimus ipsam annihilari posse. Denique Philosophus non quaerit id, quod summa potentia Deus potest facere, sed de rerum natura ex legibus, quas Deus ipsis indidit, judicat; quare id judicat fixum ac ratum esse, quod ex illis legibus fixum esse ac ratum concluditur; quamvis non neget, Deum illas leges et caetera omnia mutare posse. Quapropter nos etiam non inquirimus, ubi de anima loquimur, quid Deus facere possit, sed tantum quid ex naturae legibus sequatur.

Cum autem ex ipsis clare sequatur, substantiam, nec per se, nec per aliam substantiam creatam destrui posse, ut jam antehac, ni fallor, abunde demonstravimus, mentem esse immortalem statuere, cogimur ex legibus naturae. Et si rem adhuc penitius introspicere volumus, evidentissime demonstrare poterimus, illam esse immortalem. Nam, ut modo demonstravimus, animam immortalem esse, ex legibus naturae clare sequitur. Leges autem illae naturae sunt decreta Dei lumine naturali relevata, ut etiam ex antecedentibus evidentissime constat. Decreta deinde Dei immutabilia esse, jam etiam demonstravimus. Ex quibus omnibus clare concludimus, Deum suam immutabilem voluntatem circa durationem animarum hominibus non tantum revelatione, sed etiam lumine naturali patefecisse.

Nec

Nec obſtat, ſi aliquis objiciat, Deum leges illas naturales aliquando deſtruere ad efficienda miracula; nam plerique ex prudentioribus Theologis concedunt, Deum nihil contra naturam agere, ſed [136] ſupra naturam, hoc eſt, ut ego explico, Deum multas etiam leges operandi habere, quas humano intellectui non communicavit, quae ſi humano intellectui communicatae eſſent, aeque naturales eſſent, quam caeterae.

Unde liquidiſſime conſtat mentes eſſe immortales, nec video, quid de anima humana in genere hoc in loco dicendum reſtet. Nec etiam de ipſius functionibus ſpeciatim aliquid reſtaret dicendum; niſi argumenta quorundam Authorum, quibus efficere conantur, ut id, quod vident et ſentiunt, non videant neque ſentiant, me invitarent ad ipſis reſpondendum.

Putant aliqui ſe poſſe oſtendere, voluntatem non eſſe liberam; ſed ſemper ab alio determinari. Atque hoc inde putant, quia per voluntatem intelligunt quid ab anima diſtinctum, quod ut ſubſtantiam conſiderant, cujus natura in eo ſolo conſiſtat, quod ſit indifferens. Nos autem, ut omnem amoveamus confuſionem, rem prius explicabimus, quo facto facillime eorum fallacias argumentorum detegemus.

Mentem humanam diximus eſſe rem cogitantem; unde ſequitur illam ex ſola ſua natura, in ſe ſola ſpectata, aliquid agere poſſe, videlicet cogitare, hoc eſt, affirmare et negare. Hae vero cogitationes, vel determinantur a rebus extra mentem poſitis, vel a ſola mente; quandoquidem et ipſa eſt ſubſtantia, ex cujus eſſentia cogitante multae actiones cogitativae ſequi poſſunt, et debent. Actiones autem illae cogitativae, quae nullam aliam ſui cauſam agnoſcunt, quam mentem humanam, *volitiones* vocantur;

tur;

tur; Mens vero humana, quatenus concipitur, ut causa sufficiens ad tales actiones producendas, *voluntas* vocatur.

Quod autem anima talem potentiam habeat, quamvis a nullis rebus externis determinetur, commodissime explicari potest exemplo asinae Buridani. Si enim hominem loco asinae ponamus in tali aequilibrio positum, homo, non pro re cogitante, sed pro turpissimo asino erit habendus, si fame et siti [137] pereat. Deinde etiam idem liquet ex eo, quod, ut antehac diximus, etiam de rebus omnibus dubitare, et non tantum ipsa, quae in dubium revocari possunt, ut dubia judicare, sed tanquam falsa explodere voluimus. Vid. Cartes. Princip. part. 1. Art. 39.

Porro notandum, quamvis anima a rebus externis determinetur ad aliquid affirmandum aut negandum, non tamen ipsam ita determinari, ac si a rebus externis cogeretur; sed ipsam semper liberam manere. Nam nulla res habet potestatem ipsius essentiam destruendi; quare id quod affirmat et negat, semper libere affirmat et negat, ut satis in quarta Meditatione explicatum est. Unde si quis quaerat, cur anima hoc aut illud vult, hoc aut illud non vult, ipsi respondebimus, quia anima est res cogitans, hoc est, res, quae ex sua natura potestatem habet volendi et nolendi, affirmandi et negandi; hoc enim est esse rem cogitantem.

Hisce sic explicatis, argumenta adversariorum videamus; 1. Argumentum tale est. *Si voluntas possit velle contra ultimum intellectus dictamen, si possit appetere contrarium bono, ab ultimo intellectus dictamine praescripto, poterit appetere malum, sub ratione mali: At absurdum est posterius. Ergo et prius.* Ex hoc argumento clare videre est, ipsos non intelligere, quid sit voluntas; confundunt enim ipsam cum appetitu, quem habet anima, postquam aliquid affirmavit aut negavit, quod didicerunt a suo

Magi-

Magistro, qui voluntatem definivit, appetitum sub ratione boni. Nos vero voluntatem dicimus esse τὸ *affirmare* hoc *bonum esse et contra*, ut jam antehac abunde explicuimus circa causam erroris, quem demonstravimus ex eo oriri, quod voluntas latius pateat, quam intellectus. Si autem mens non affirmasset id bonum esse, ex eo quod libera est, nihil appeteret. Quare ad argumentum respondemus concedendo, mentem nihil posse velle contra ultimum intellectus dictamen, hoc est, nihil posse velle, quatenus supponitur nolle, ut hic supponitur, ubi dicitur ipsam aliquam rem judicasse malam, hoc est, aliquid noluisse; negamus tamen illam abso- [138] lute id, quod malum est, non potuisse velle, hoc est, bonum judicare: id enim esset contra ipsam experientiam. Multa enim quae mala sunt, bona, et contra quae bona sunt, mala esse judicamus.

2. Argumentum est vel si mavis 1mum, quia huc usque nullum fuit. *Si voluntas, ad volendum non determinetur ab ultimo intellectus practici judicio; ergo seipsam determinabit. At voluntas seipsam non determinat, quia ex se et natura sua est indeterminata. Hinc sic argumentari pergunt. Si voluntas ex se et sua natura est indifferens ad volendum et non volendum, non potest a se ipsa determinari ad volendum: quod enim determinat, tam debet esse determinatum quam est indeterminatum, quod determinatur. At voluntas considerata, ut determinans seipsam, tam est indeterminata, quam est considerata eadem ut determinata. Nihil enim ponunt adversarii in voluntate determinante, quod non idem sit in voluntate aut determinanda, aut determinata; neque vero aliquid hic poni potest. Ergo voluntas non potest a se ipsa ad volendum determinari. Si non a se ipsa: Ergo aliunde.* Haec sunt ipsissima verba Heereboordii Professoris Leidensis, quibus satis ostendit se per voluntatem, non mentem ipsam

intelligere; sed aliquid aliud extra mentem, aut in mente, veluti tabulam rasam omni cogitatione carentem, et capacem cuivis picturae recipiendae, vel potius tanquam pondus in aequilibrio, quod a quolibet pondere in utramvis partem pellitur, prout pondus adventitium determinatum est; vel denique aliquid, quod nec ipse, nec ullus mortalium ulla cogitatione assequi potest. Nos modo diximus, imo clare ostendimus, voluntatem nihil esse praeter mentem ipsam, quam rem cogitantem vocamus, hoc est, affirmantem et negantem; unde clare colligimus, ubi ad solam naturam mentis attendimus, eam aequalem potestatem habere affirmandi et negandi; id enim, inquam, est cogitare. Si nos itaque ex eo, quod mens cogitat, concludimus, ipsam potestatem habere affirmandi et negandi; cur igitur causas quaerimus adventitias efficiendi id, quod ex sola natura [139] rei sequitur. At dices, ipsa mens non magis est determinata ad affirmandum, quam ad negandum; ideoque concludes, nos necessario causam quaerere debere, qua ipsa determinetur. Sed ego contra argumentor, si mens ex se et sua natura tantum esset determinata ad affirmandum (quamvis impossibile sit hoc concipere, quamdiu ipsam rem cogitantem esse cogitamus), tum illa ex sola sua natura tantum affirmare, nunquam vero, quamvis concurrant quotvis causae, negare posset. Si vero neque ad affirmandum, neque ad negandum determinata sit, neutrum facere poterit. Si denique ad utrumque habet potestatem, quod habere modo ostendimus, utrumque efficere poterit ex sola sua natura, nulla adjuvante alia causa, quod clare constabit iis omnibus, qui rem cogitantem, ut rem cogitantem, considerant; hoc est, qui attributum cogitationis a re ipsa cogitante, a qua non nisi ratione distinguitur, nullo modo separant, quemadmodum adversarii faciunt, qui rem cogitantem ab omni cogitatione denudant, ipsamque

que ut materiam illam primam Peripateticorum fingunt. Quare ad argumentum sic respondeo, et quidem ad majorem. Si per voluntatem intelligit rem omni cogitatione spoliatam, concedimus voluntatem ex sua natura esse indeterminatam. At negamus, voluntatem esse quid omni cogitatione spoliatum, et contra statuimus esse cogitationem, hoc est, potentiam ad utrumque, nempe ad affirmandum et ad negandum, qua certe, nihil aliud intelligi potest, quam causa sufficiens ad utrumque. Deinde etiam negamus, quod, si voluntas indeterminata esset, hoc est, omni cogitatione spoliata, alia aliqua causa adventitia, quam Deus infinita sua potentia creandi, ipsam determinare posset. Rem enim cogitantem sine ulla cogitatione concipere, idem est, ac rem extensam sine extensione concipere velle.

Denique ne opus sit, hic plura argumenta recensere, moneo tantum, Adversarios, quia voluntatem non intellexerunt, nec ullum clarum et distinctum mentis conceptum habuerunt, mentem cum [140] rebus corporeis confudisse: quod inde ortum duxit, quia verba, quae ad res corporeas usurpare solent, ad res spirituales, quas non intelligebant, significandas usurparunt; assueti enim fuerunt, corpora illa, quae a causis externis aequipollentibus, et plane contrariis, versus contrarias partes propelluntur, quapropter in aequilibrio sunt, indeterminata vocare. Cum igitur voluntatem indeterminatam statuunt, ipsam etiam, ut corpus in aequilibrio positum, videntur concipere; et quia illa corpora nihil habent, nisi quod a causis externis acceperunt, (ex quo sequitur illa semper a causa externa determinari debere) idem in voluntate sequi putant. Sed quomodo res se habeant, jam satis explicuimus, quare hic finem facimus.

De substantia vero extensa jam antehac satis etiam locuti sumus, et praeter has duas nullas alias agnoscimus. Quod ad accidentia realia attinet, et alias qualitates, satis illa explosa sunt, nec opus est, iis refellendis, tempus impendere; quare hic manum de tabula tollimus.

TRACTATVS

THEOLOGICO-POLITICVS

CONTINENS

DISSERTATIONES ALIQVOT,

QVIBVS OSTENDITVR LIBERTATEM PHILOSOPHANDI NON TANTVM SALVA PIETATE ET REIPVBLICAE PACE POSSE CONCEDI, SED EANDEM NISI CVM PACE REIPVBLICAE IPSAQVE PIETATE TOLLI NON POSSE.

Iohan. Epist. I. Cap. IV. Vers. XIII.

Per hoc cognoſcimus quod in Deo manemus, et Deus manet in nobis, quod de Spiritu ſuo dedit nobis.

HAMBVRGI,

APVD HENRICVM KÜNRATH. CIↃIↃCLXX.

PRAEFATIO.

Si homines res omnes ſuas certo conſilio regere poſſent, vel ſi fortuna ipſis proſpera ſemper foret, nulla ſuperſtitione tenerentur. Sed quoniam eo ſaepe anguſtiarum rediguntur, ut conſilium nullum adferre queant, et plerumque ob incerta fortunae bona, quae ſine modo cupiunt, inter ſpem metumque miſere fluctuant; ideo animum ut plurimum ad quidvis credendum proniſſimum habent; qui dum in dubio eſt, facili momento huc atque illuc pellitur, et multo facilius, dum ſpe et metu agitatus haeret, praefidens alias, jactabundus, ac tumidus. Atque haec neminem ignorare exiſtimo, quamvis pleroſque ſe ipſos ignorare credam; nemo enim inter homines ita vixit, qui non viderit, pleroſque in rebus proſperis, etſi imperitiſſimi ſint, ſapientiâ ita abundare, ut ſibi injuriam fieri credant, ſi quis iis conſilium dare velit; in adverſis autem, quo ſe vertant neſcire, et conſilium ab unoquoque ſupplices petere, nec ullum tam ineptum tamque abſurdum, aut vanum audire, quod non ſequantur; deinde leviſſimis etiam de cauſis jam meliora ſperare, rurſus deteriora timere. Si quid enim, dum in metu verſantur, contingere vident, quod eos praeteriti alicujus boni, vel mali memores reddit, id exitum aut felicem, aut infelicem obnunciare putant, quod propterea, quamvis centies

centies fallat, faustum vel infaustum omen vocant. Si quid porro insolitum magna cum admiratione vident, id prodigium esse credunt, quod Deorum, aut summi Numinis iram indicat, quodque adeo hostiis, et votis non piare, nefas habent homines superstitioni obnoxii et religioni adversi; eumque ad modum infinita fingunt, et quasi tota natura cum ipsis insaniret eandem miris modis interpretantur. Cum igitur haec ita sese habeant, tum praecipue videmus, eos omni superstitionis generi addictissimos esse, qui incerta sine modo cupiunt, omnesque tum maxime, cum scilicet in periculis versantur et sibi auxilio esse nequeunt, votis, et lacrimis muliebribus divina auxilia implorare, et rationem (quia ad vana, quae cupiunt, certam viam ostendere nequit) coecam appellare, humanamque sapientiam vanam; et contra imaginationis deliria, somnia, et pueriles ineptias divina responsa credere, imo Deum sapientes aversari, et sua decreta non menti, sed pecudum fibris inscripsisse vel eadem stultos, vesanos, et aves divino afflatu et instinctu praedicere. Tantum timor homines insanire facit. Causa itaque, a quâ superstitio oritur, conservatur et fovetur, metus est. Cujus rei si quis, praeter jam dicta, singularia exempla scire desiderat, Alexandrum videat, qui tum demum vates a superstitione animi adhibere coepit, cum primum fortunam timere didicit in Pylis Sysidis; (vide Curtii lib. 5. c. 4.) post Darium autem victum ariolos, et vates consulere desiit, donec iterum temporis iniquitate territus, quia Bactriani defecerant, et Scythae certamen lacessebant, dum ipse propter vulnus segnis jaceret, *rursus* (ut ipse Curtius lib. 7. c. 7. ait; *ad superstitionem, humanarum mentium ludibria, revolutus, Aristandrum, cui credulitatem suam addixerat, explorare eventum rerum sacrificiis jubet.* Et ad hunc modum perplurima adferri possent exempla, quae quam clarissime id ipsum ostendunt, homines scilicet nonnisi durante metu cum superstitione

tione conflictari; eaque omnia, quae unquam vana religione coluerunt, nihil praeter phantasmata, animique tristis et timidi fuisse deliria: et denique vates in maximis imperii angustiis maxime in plebe regnavisse, maximeque formidolosos suis Regibus fuisse. Sed, quandoquidem haec apud omnes satis vulgata esse existimo, iisdem supersedeo.

Ex hâc itaque superstitionis causâ clare sequitur, omnes homines naturà superstitioni esse obnoxios, (quicquid dicant alii, qui putant, hoc inde oriri, quod omnes mortales confusam quandam numinis ideam habent.) Sequitur deinde eandem variam admodum et inconstantem debere esse, ut omnia mentis ludibria, et furoris impetus, et denique ipsam non nisi spe, odio, ira, et dolo defendi; nimirum, quia non ex ratione, sed ex solo affectu, eoque efficacissimo oritur. Quam itaque facile sit, ut homines quovis superstitionis genere capiantur, tam difficile contra est efficere, ut in uno eodemque perstent; imo quia vulgus semper aeque miserum manet, ideo nusquam diu acquiescit, sed id tantum eidem maxime placet, quod novum est, quodque nondum fefellit, quae quidem inconstantia multorum tumultuum et bellorum atrocium causa fuit; nam (ut ex modo dictis patet, et Curtius etiam lib. 4. cap. 10. optime notavit) *nihil efficacius multitudinem regit, quam superstitio;* unde fit, ut facile specie religionis inducatur, nunc Reges suos tanquam Deos adorare, et rursus eosdem execrari ac tanquam communem generis humani pestem detestari. Hoc ergo malum ut vitaretur, ingens studium adhibitum est, ad religionem veram, aut vanam, cultu et apparatu ita adornandum, ut omni momento gravior haberetur, summâque observantiâ ab omnibus semper coleretur, quod quidem Turcis felicissime cessit, qui etiam disputare nefas habent, et judicium uniuscujusque tot praejudiciis occupant, ut nullum in mente locum

locum ſanae rationi, ne ad dubitandum quidem relinquant.

Verum enimvero ſi regiminis Monarchici ſummum ſit arcanum, ejuſque omnino interſit, homines deceptos habere, et metum, quo retineri debent, ſpecioſo Religionis nomine adumbrare, ut pro ſervitio, tanquam pro ſalute pugnent, et ne turpe, ſed maximum decus eſſe putent, in unius hominis jactationem ſanguinem animamque impendere; nihil contra in libera republica excogitari, nec infelicius tentari poteſt; quandoquidem communi libertati omnino repugnat, liberum uniuscujuſque judicium praejudiciis occupare, vel aliquo modo coërcere, et quod ad ſeditiones attinet, quae ſpecie religionis concitantur; eae profecto inde tantum oriuntur, quod leges de rebus ſpeculativis conduntur, et quod opiniones tanquam ſcelera pro crimine habentur ac damnantur; quarum defenſores et aſſeclae non publicae ſaluti, ſed odio ac ſaevitiae adverſariorum tantum immolantur. Quod ſi ex jure imperii, non niſi *facta arguerentur*, *et dicta impune eſſent*, nulla juris ſpecie ſimiles ſeditiones ornari poſſent, nec controverſiae in ſeditiones verterentur. Cum itaque nobis haec rara felicitas contigerit, ut in Republica vivamus, ubi unicuique judicandi libertas integra, et Deum ex ſuo ingenio colere conceditur, et ubi nihil libertate charius, nec dulcius habetur, me rem non ingratam, neque inutilem facturum credidi, ſi oſtenderem hanc libertatem non tantum ſalva pietate, et Reipublicae pace concedi, ſed inſuper eandem, non niſi cum ipſa Pace Reipublicae, ac pietate tolli poſſe. Atque hoc praecipuum eſt, quod in hoc tractatu demonſtrare conſtitui; ad quod apprime neceſſe fuit, praecipua circa religionem praejudicia, hoc eſt, antiquae ſervitutis veſtigia indicare, tum etiam praejudicia circa ſummarum poteſtatum jus, quod multi procaciſſimâ quadam li-

ſentiâ magna ex parte arripere, et ſpecie religionis multitudinis animum, Gentilium ſuperſtitioni adhuc obnoxium, ab iiſdem avertere ſtudent, quo omnia iterum in ſervitium ruant. Haec autem quo ordine oſtendantur, paucis jam dicam; ſed prius cauſas, quae me ad ſcribendum impulerunt, docebo.

Miratus ſaepe fui, quod homines, qui ſe Chriſtianam religionem profiteri jactant, hoc eſt, amorem, gaudium, pacem, continentiam, et erga omnes fidem, plus quam iniquo animo certarent, et acerbiſſimum in invicem odium quotidie exercerent, ita ut facilius ex his, quam illis fides uniuſcujuſque noſcatur; jam dudum enim res eo pervenit, ut neminem fere, quiſnam ſit, num ſcilicet Chriſtianus, Turca, Iudaeus, vel Ethnicus, noſcere poſſis, niſi ex corporis externo habitu, et cultu, vel quod hanc, aut illam eccleſiam frequentat, vel denique, quod huic, aut illi opinioni addictus eſt, et in verba alicujus magiſtri jurare ſolet. Caeterum vita eadem omnibus eſt. Hujus igitur mali cauſam quaerens non dubitavi, quin inde ortum fuerit, quod Eccleſiae miniſteria, dignitates, et ejus officia beneficia aeſtimare, et paſtores ſummo honore habere, vulgo religioni fuit; ſimulac enim hic abuſus in Eccleſia incepit, ſtatim peſſimo cuique ingens libido ſacra officia adminiſtrandi inceſſit, et amor divinae religionis propagandae in ſordidam avaritiam, et ambitionem, atque ita ipſum templum in Theatrum degeneravit, ubi non Eccleſiaſtici Doctores, ſed Oratores audiebantur, quorum nemo deſiderio tenebatur populum docendi, ſed eundem in admirationem ſui rapiendi, et diſſentientes publice carpendi, et ea tantum docendi, quae nova ac inſolita, quaeque vulgus maxime admiraretur; unde profecto magnae contentiones, invidia, et odium, quod nulla vetuſtate ſedari potuit, oriri debuerunt. Non ergo

ergo mirum, quod antiquae Religionis nihil manserit praeter ejus externum cultum (quo vulgus Deum magis adulari, quam adorare videtur) et quod fides jam nihil aliud sit, quam credulitas et praejudicia: at quae praejudicia? quae homines ex rationalibus brutos reddunt, utpote quae omnino impediunt, quominus unusquisque libero suo judicio utatur, et verum a falso dignoscat, et quae, veluti ad lumen intellectus penitus extinguendum datâ operâ excogitata videntur. Pietas, proh Deus immortalis, et Religio absurdis arcanis consistit, et qui rationem prorsus contemnunt, et intellectum tanquam natura corruptum rejiciunt et aversantur, isti profecto, quod iniquissimum est, divinum lumen habere creduntur. Sane si vel luminis divini scintillam tantum haberent, non tam superbe insanirent, sed prudentius Deum colere discerent, et ut jam odio, amore contra inter reliquos excellerent; nec tam hostili animo eos, qui cum ipsis non sentiunt, persequerentur, sed eorundem potius, (siquidem ipsorum saluti, et non suae fortunae timent) misererentur. Praeterea si lumen aliquod divinum haberent, id saltem ex doctrina constaret; fateor, eos nunquam satis mirari potuisse Scripturae profundissima mysteria, attamen, praeter Aristotelicorum vel Platonicorum speculationes, nihil docuisse video; atque his, ne Gentiles sectari viderentur, Scripturam accommodaverunt. Non satis his fuit, cum Graecis insanire, sed Prophetas cum iisdem deliravisse voluerunt: quod sane clare ostendit, eos Scripturae divinitatem nec per somnium videre; et quo impensius haec mysteria admirantur, eo magis ostendunt, se Scripturae non tam credere, quam assentari; quod hinc etiam patet, quod plerique tanquam fundamentum supponunt, (ad eandem scilicet intelligendum, ejusque verum sensum eruendum) ipsam ubique veracem, et divinam esse; id nempe ipsum, quod ejusdem intellectione, et severo

vero examine demum deberet constare: et quod ex ipsa; quae humanis figmentis minime indiget, longe melius edoceremur, in primo limine pro regula ipsius interpretationis statuunt.

Cum haec ergo animo perpenderem, scilicet lumen naturale non tantum contemni, sed a multis tanquam impietatis fontem damnari; humana deinde commenta pro divinis documentis haberi; credulitatem fidem aestimari; et controversias philosophorum in Ecclesia, et in Curia summis animorum motibus agitari, ac inde saevissima odia, atque dissidia, quibus homines facile in seditiones vertuntur, plurimaque alia, quae hic narrare nimis longum foret, oriri animadverterem: sedulo statui, Scripturam de novo integro, et libero animo examinare, et nihil de eadem affirmare, nihilque tanquam ejus doctrinam admittere, quod ab eadem clarissime non edoceret. Hâc igitur cautione Methodum Sacra volumina interpretandi concinnavi, et hâc instructus quaerere ante omnia incepi, quid esset Prophetia? et qua ratione Deus sese Prophetis revelaverit? et cur hi Deo accepti fuerint? num scilicet propterea quod de Deo et natura sublimes habuerint cogitationes? an vero propter solam pietatem? Postquam haec novi; facile determinare potui, Prophetarum authoritatem in iis tantum pondus habere, quae usum vitae, et veram virtutem spectant, caeterum eorum opiniones nos parum tangere. His cognitis quaesivi deinde, quid id fuerit propter quod Hebraei Dei electi vocati fuerint? Cum autem vidissem hoc nihil aliud fuisse, quam quod Deus ipsis certam mundi plagam elegerit, ubi secure et commode vivere possent; hinc didici Leges Mosi a Deo revelatas, nihil aliud fuisse, quam jura singularis Hebraeorum imperii, ac proinde easdem praeter hos neminem recipere debuisse; imo nec hos etiam, nisi stante ipsorum imperio, iisdem teneri. Porro, ut scirem

num

num ex Scriptura concludi posset, humanum intellectum naturâ corruptum esse, inquirere volui num Religio Catholica, sive lex divina per Prophetas et Apostolos universo humano generi revelata, alia fuerit, quam illa, quam etiam lumen naturale docet? et deinde num miracula contra naturae ordinem contigerint, et num Dei existentiam, et providentiam certius, et clarius doceant, quam res, quas clare et distincte per primas suas causas intelligimus? Sed cum in iis quae Scriptura expresse docet, nihil reperissem, quod cum intellectu non conveniret, nec quod eidem repugnaret, et praeterea viderem Prophetas nihil docuisse, nisi res admodum simplices, quae ab unoquoque facile percipi poterant, atque has eo stylo adornavisse, iisque rationibus confirmavisse, quibus maxime multitudinis animus ad devotionem erga Deum moveri posset; omnino mihi persuasi, Scripturam rationem absolute liberam relinquere, et nihil cum Philosophia commune habere, sed tam hanc, quam illam proprio suo talo niti. Ut haec autem apodictice demonstrarem, remque totam determinarem, ostendo, qua via Scriptura sit interpretanda, et quod tota ejus rerumque spiritualium cognitio ab ipsa sola, et non ab iis, quae lumine naturali cognoscimus, peti debeat. Hinc transeo ad ea praejudicia ostendenda, quae inde orta sunt, quod vulgus, (superstitioni addictum, et quod temporis reliquias, supra ipsam aeternitatem amat) libros potius Scripturae, quam ipsum Dei Verbum adoret. Post haec ostendo Verbum Dei revelatum non esse certum quendam numerum librorum, sed conceptum simplicem mentis divinae prophetis revelatae; scilicet Deo integro animo obedire, justitiam, et charitatem colendo. Atque hoc ostendo, in Scriptura doceri secundum captum, et opiniones eorum, quibus Prophetae, et Apostoli, hoc Verbum Dei praedicare solebant; quod ideo fecerunt, ut id homines sine ulla repugnantia, atque integro animo amplecterentur.

rentur. Fundamentalibus deinde fidei ostensis, concludo denique objectum cognitione revelatae nihil esse praeter obedientiam, atque adeo a naturali cognitione tam objecto, quam fundamentis, et mediis prorsus distinctam esse, et nihil cum hac commune habere, sed tam hanc, quam illam suum regnum absque ulla alterius repugnantia obtinere, et neutram alterutri ancillari debere. Porro quia hominum ingenium varium admodum est, et alius his, alius illis opinionibus melius acquiescit, et quod hunc ad religionem, illum ad risum movet, inde cum supradictis concludo, unicuique sui judicii libertatem, et potestatem fundamenta fidei ex suo ingenio interpretandi relinquendam et fidem uniuscujusque ex solis operibus judicandam, num pia, an impia sit. Sic ergo omnes integro, et libero animo Deo obedire poterunt, et sola justitia, et charitas apud omnes in pretio erit. Postquam his libertatem, quam lex divina revelata unicuique concedit, ostendi, ad alteram quaestionis partem pergo; nempe hanc eandem libertatem salvâ reipublicae pace, et summarum potestatum jure posse, et etiam concedi debere, nec posse adimi, absque magno pacis periculo, magnoque totius Reipublicae detrimento: ad haec autem demonstrandum a jure naturali uniuscujusque incipio; quod scilicet eo usque se extendit, quo uniuscujusque cupiditas et potentia se extendit, et quod nemo jure naturae ex alterius ingenio vivere tenetur, sed suae unusquisque libertatis vindex est. Praeterea ostendo hoc jure neminem revera cedere, nisi qui potestatem se defendendi in alium transfert, atque eum necessario hoc jus naturale absolute retinere, in quem unusquisque jus suum ex proprio suo ingenio vivendi, simul cum potestate sese defendendi transtulit; atque hinc ostendo, eos, qui summum imperium tenent, jus ad omnia, quae possunt, habere, solosque vindices juris, et libertatis esse, reliquos autem ex solo eorum decreto

omnia

omnia agere debere. Verum quoniam nemo potestate suâ se defendendi ita se privare potest, ut homo esse desinat, hinc concludo, neminem jure suo naturali absolute privari posse, sed subditos quaedam quasi naturae jure retinere, quae iis adimi non possunt sine magno imperii periculo, quaeque adeo ipsis vel tacite conceduntur, vel ipsi expresse cum iis, qui imperium tenent, stipulantur. His consideratis ad Rempublicam Hebraeorum transeo, quam, ut ostendam quâ ratione, et quorum decreto Religio vim juris habere incepit, et obiter etiam alia, quae scitu digna videbantur, satis prolixe describo. Post haec ostendo, eos qui summum imperium tenent, non tantum juris civilis, sed etiam sacri vindices, et interpretes esse, eosque solos jus habere discernendi, quid justum, quid injustum, quid pium. et quid impium sit: et tandem concludo, eosdem hoc jus optime retinere, et imperium tuto conservare posse, si modo unicuique et sentire, quae velit, et quae sentiat dicere concedatur.

Haec sunt, Philosophe lector, quae tibi hic examinanda do, quaeque non ingrata fore confido ob praestantiam, et utilitatem argumenti, tam totius operis, quam uniuscujusque capitis, de quibus plura adderem, sed nolo ut haec praefatio in volumen crescat, praesertim quia praecipua philosophis satis superque nota esse credo; reliquis autem hunc tractatum commendare non studeo, nam nihil est quod sperem eundem iis placere aliqua ratione posse; novi enim, quam pertinaciter ea praejudicia in mente inhaerent, quae pietatis specie amplexus est animus; novi deinde, aeque impossibile esse vulgo superstitionem adimere, ac metum: novi denique constantiam vulgi contumaciam esse; nec ratione regi, sed impetu rapi ad laudandum vel vituperandum. Vulgus ergo et omnes, qui iisdem cum vulgo affectibus conflictantur, ad haec legenda non invito, quin potius

tius vellem, ut hunc librum prorſus negligant, quam eundem perverſe, ut omnia ſolent, interpretando, moleſti ſint, et dum ſibi nihil proſunt, aliis obſint, qui liberius philoſopharentur, niſi hoc unum obſtaret quod putant Rationem debere Theologiae ancillari; nam his hoc opus perquam utile fore confido.

Caeterum quoniam multis nec otium nec animus forſan erit, omnia perlegere, cogor hic etiam ut in fine hujus tractatus monere, me nihil ſcribere, quod non libentiſſime examini et judicio ſummarum Poteſtatum Patriae meae ſubjiciam. Nam ſi quid horum, quae dico judicabunt patriis legibus repugnare, vel communi ſaluti obeſſe, id ego indictum volo. Scio me hominem eſſe, et errare potuiſſe; ne autem errarem ſedulo curavi, et apprime, ut quicquid ſcriberem, legibus patriae, pietati, boniſque moribus omnino reſponderet.

INDEX CAPITVM.

XIII

TRACTATUS THEOLOGICO-POLITICI

CAP. I. *De Prophetia.*

Prophetia ſive Revelatio eſt rei alicujus certa cognitio a Deo hominibus revelata. Propheta autem is eſt, qui Dei revelata iis interpretatur, qui rerum a Deo revelatarum certam cognitionem habere nequeunt, quique adeo mera fide res revelatas amplecti tantum poſſunt. Propheta enim apud Hebraeos vocatur נביא *nabi*, id eſt orator, et interpres, at in Scriptura ſemper uſurpatur pro Dei interprete, ut ex cap. 7. vſ. 1. Exodi colligitur. Ubi Deus Moſi dicit, *ecce et conſtituo te Deum Pharaonis, et Aharon tuus frater erit tuus Propheta.* Quaſi diceret, quoniam Aharon ea, quae tu loqueris, Pharaoni interpretando, perſonam agit prophetae, eris tu igitur quaſi Deus Pharaonis, ſive qui vicem Dei agit.

(Revelatio) Prophetia vocari potest naturalis cognitio

De Prophetis in ſequente capite, hic de Prophetia agemus, ex cujus jam tradita definitione ſequitur cognitionem naturalem, Prophetiam vocari poſſe. Nam ea, quae lumine naturali cognoſcimus, a ſola Dei cognitione, ejuſque aeternis decretis dependent. Verum, quia haec cognitio naturalis omnibus hominibus communis eſt, dependet enim a fundamentis omnibus hominibus communibus, ideo a vulgo, ad rara ſemper et a ſua natura aliena anhelante, et dona naturalia ſpernente, non tanti aeſtimatur,

matur, et propterea, ubi de cognitione prophetica loquitur, hanc exclusam vult, attamen nihilominus aequali jure, ac alia, quaecunque illa sit, divina vocari potest, quandoquidem Dei natura, quatenus de ea participamus, Deique decreta eam nobis quasi dictant, nec ab illa, quam omnes divinam vocant, differt, nisi quod ea ultra limites hujus se extendit, et quod humanae Naturae leges, in se consideratae, non possunt ejus esse causa, at respectu certitudinis, quam naturalis cognitio involvit; et fontis, e quo derivatur (nempe Deo) nullo modo cognitioni [2] propheticae cedit. Nisi forte aliquis intelligere, vel potius somniare velit, Prophetas corpus quidem humanum, mentem vero non humanam habuisse, adeoque eorum sensationes et conscientiam alterius prorsus naturae, quam nostrae sunt, fuisse.

At, quamvis scientia naturalis divina sit, ejus tamen propagatores non possunt vocari Prophetae. Nam quae illi docent, reliqui homines aequali certitudine, et dignitate, ac ipsi, percipere possunt, atque amplecti, idque non ex fide sola.

Cum itaque mens nostra ex hoc solo, quod Dei Naturam objective in se continet et de eadem participat, potentiam habeat ad formandum quasdam notiones rerum naturam explicantes, et vitae usum docentes; merito mentis naturam, quatenus talis concipitur, primam divinae revelationis causam statuere possumus; ea enim omnia, quae clare, et distincte intelligimus, Dei idea (ut modo indicavimus) et natura nobis dictat, non quidem verbis, sed modo longe excellentiore, et qui cum natura mentis optime convenit, ut unusquisque, qui certitudinem intellectus gustavit, apud se, sine dubio expertus est. Verum quoniam meum institutum praecipue est, de iis tantum loqui, quae solam Scripturam spectant; sufficit de Lumine naturali haec pauca dixisse. Quare ad alias causas, et media, quibus Deus ea hominibus

bus revelat, quae limites naturalis cognitionis excedunt, et etiam quae non excedunt (nihil enim impedit, quominus Deus ea ipsa, quae nos lumine naturae cognoscimus, aliis modis hominibus communicet) pergo, ut de iis prolixius agam.

Cognitionis Propheticae fons Scriptura sola est.

Verum enim vero quicquid de iis dici potest ex Scriptura sola peti debet. Nam quid de rebus, limites nostri intellectus excedentibus dicere possumus, praeter id quod ex ipsis Prophetis ore, vel scripto nobis traditur? Et quia hodie nullos, quod sciam habemus Prophetas, nihil nobis relinquitur, nisi sacra volumina nobis a Prophetis relicta evolvere. Hac quidem cautione, ut nihil de similibus rebus statuamus, aut ipsis Prophetis aliquid tribuamus, quod ipsi non clare dictaverunt. Sed hic apprime notandum, quod Iudaei nunquam causarum mediarum sive particularium faciunt mentionem, nec eas curant, sed religionis ac pietatis, sive (ut vulgo dici so-
[3] let) devotionis causa ad Deum semper recurrunt; si enim ex. gr. pecuniam mercatura lucrati sunt, eam a Deo sibi oblatam ajunt, si aliquid, ut sit, cupiunt, dicunt, Deum eorum cor disposuisse, et si quid etiam cogitant, Deum id eis dixisse ajunt. Quare non omne id, quod scriptura ait Deum alicui dixisse, pro Prophetia et cognitione supranaturali habendum, sed tantum id, quod scriptura expresse dicit, vel quod ex circumstantiis narrationis sequitur, Prophetiam, sive revelationem fuisse.

Si igitur sacra volumina percurramus, videbimus, quod omnia, quae Deus Prophetis revelavit, iis revelata fuerunt, vel verbis, vel figuris, vel utroque hoc modo, verbis scil. et figuris. Verba vero, et etiam figurae vel verae fuerunt, et extra imaginationem Prophetae audientis seu videntis, vel imaginariae, quia nimirum Prophetae imaginatio, etiam vigilando, ita disponebatur, ut sibi clare videretur verba audire, aut aliquid videre.

Voce

Voce enim vera revelavit Deus Mosi Leges, quas Hebraeis praescribi volebat, ut constat ex Exodo cap. 25. vs. 22. ubi ait: *et paratus ero tibi, et loquar tecum ex illa parte tegminis, quae est inter duos Cherubinos.* Quod quidem ostendit, Deum usum fuisse voce aliqua vera, quandoquidem Moses, ubicunque volebat, Deum ibi ad loquendum sibi paratum inveniebat. Et haec sola, qua scilicet lex prolata fuit, vera fuit vox, ut mox ostendam.

Vocem, quâ Deus Samuelem vocavit, veram suspicarer fuisse, quia 1 Samuelis cap. 3. vs. ultimo dicitur: *et rursus apparuit Deus Samueli in Shilo, quia manifestatus fuit Deus Samueli in Shilo verbo Dei;* quasi diceret, apparitio Dei Samueli nihil aliud fuit, quam quod Deus se verbo ipsi manifestavit, vel nihil aliud fuit, quam quod Samuel Deum audiverit loquentem. Attamen, quia cogimur distinguere inter Prophetiam Mosis et reliquorum Prophetarum; necessario dicendum, hanc vocem a Samuel auditam, imaginariam fuisse; quod inde etiam colligi potest, quod ipsa vocem Heli, quam Samuel maxime audire solebat, adeoque promptius etiam imaginari poterat, referebat: ter enim a Deo vocatus, suspicatus est se ab Heli vocari. Vox, quam Abimelech audivit, [*] imaginaria fuit; Nam dicitur Gen. cap. 20. vers. 6. *Et dixit ipsi Deus in somnis* etc. Quare hic non vigilando, sed tantum in somnis (tempore scilicet quo imaginatio naturaliter maxime apta est, ad res, quae non sunt, imaginandum) Dei voluntatem imaginari potuit.

Verba Decalogi ex opinione quorundam Judaeorum non fuerunt a deo prolata, sed putant, quod Israelitae strepitum tantum audiverunt, nulla quidem verba proferentem atque eo durante Leges decalogi pura mente perceperunt. Quod ego etiam aliquando suspicatus sum, quia videbam verba Decalogi Exodi variare ab iis Decalogi Deut. ex quo

videtur

videtur sequi (quandoquidem Deus semel tantum locutus est,) Decalogum non ipsa Dei verba, sed tantum sententias docere velle. Attamen nisi Scripturae vim inferre velimus, omnino concedendum est, Israelitas veram vocem audivisse. Nam Scriptura Deut. cap. 5. vers. 4. expresse dicit: *De facie ad faciem locutus est Deus vobiscum* etc. hoc est, ut duo homines suos conceptus invicem, mediantibus suis duobus corporibus, communicare solent. Quapropter magis cum Scriptura convenire videtur, quod Deus aliquam vocem vere creavit, qua ipse decalogum revelavit. Causa autem cur verba, et rationes unius a verbis et rationibus alterius variant, de ea vide cap. 8. Verum enimvero nec hoc modo omnis tollitur difficultas. Nam non parum a ratione alienum videtur, statuere, quod res creata, a Deo eodem modo, ac reliquae, dependens, essentiam aut existentiam Dei re, aut verbis, exprimere, aut explicare per suam personam posset. Nempe dicendo in prima persona: ego sum Iehova Deus tuus etc.; Et quamvis, ubi aliquis ore dicit, *ego intellexi*. nemo putet, os sed tantum mentem hominis id dicentis intellexisse, quia tamen os ad naturam hominis id dicentis refertur, et etiam is, cui id dicitur, naturam intellectus perceperat, mentem hominis loquentis per comparationem sui facile intelligit. At qui Dei nihil praeter nomen antea noverant, et ipsum alloqui cupiebant, ut de ejus Existentia certi fierent; non video, quomodo eorum petitioni satisfactum fuit per creaturam (quae ad Deum non magis, quam reliqua creata, refertur, et ad Dei naturam non pertinet) quae diceret, ego sum Deus. Quaeso quid si [5] Deus labia Mosis, sed quid Mosis? imo alicujus bestiae contorsisset ad eadem pronuntiandum, et dicendum, ego sum Deus, an inde Dei existentiam intelligerent? Deinde Scriptura omnino indicare videtur Deum ipsum locutum fuisse, (quem ad finem e caelo supra montem Sinai descenderit,) et Iudaeos non

non tantum eum loquentem audivisse, sed Magnates eum etiam vidisse (vide Exodi cap. 24.) Nec Lex Mosi revelata, cui nihil addere, nihil adimere licebat; et quae tanquam jus Patriae instituta fuit, unquam praecepit, ut credamus, Deum esse incorporeum, nec etiam eum nullam habere imaginem, sive figuram, sed tantum Deum esse, eique credere, eumque solum adorare, a cujus cultu ne discederent, praecepit, ne ei aliquam imaginem affingerent, nec ullam facerent. Nam, quandoquidem Dei imaginem non viderant, nullam facere potuerant, quae Deum, sed quae necessario rem aliam creatam, quam viderant, referret, adeoque ubi Deum per illam imaginem adorarent, non de Deo, sed de re, quam illa imago referret, cogitarent, et sic tandem honorem Dei ejusque cultum illi rei tribuerent. Quinimo Scriptura clare indicat Deum habere figuram, et Mosi, ubi Deum loquentem audiebat, eam aspexisse, nec tamen videre contigisse, nisi Dei posteriora. Quare non dubito, quin hic aliquod lateat mysterium, de quo infra fusius loquemur. Hic ostendere pergam loca Scripturae, quae media indicant, quibus Deus sua decreta hominibus revelavit.

Quod Revelatio per solas imagines contigit, patet ex primo Paralip. cap. 22. ubi Deus Davidi iram suam ostendit per Angelum, gladium manu prehendentem. Sic etiam Balamo. Et quamvis Maimonides, et alii hanc historiam et itidem omnes, quae Angeli alicujus apparitionem narrant, ut illa Manoae, Abrahami, ubi filium immolare putabat, etc. in somnis contigisse volunt; non vero, quod aliquis oculis apertis Angelum videre potuerit: illi sane garriunt; nam nihil aliud curaverunt, quam nugas Aristotelicas, et sua propria figmenta ex Scriptura extorquere; quo mihi quidem nihil magis ridiculum videtur.

Ima-

Imaginatio Josepho facta.

Imaginibus vero non realibus, ſed a ſola imaginatione Prophetae dependentibus revelavit Deus Joſepho Dominium ſibi futurum.

Per imagines et verba revelavit Deus Joſuae, [6] ſe pro iis pugnaturum, nimirum oſtendens ei Angelum cum gladio, quaſi ducem exercitus, quod etiam verbis ei revelaverat, et Joſua ab Angelo audiverat. Eſaiae etiam (ut cap. 6. narratur) repraeſentatum fuit per figuras, Dei providentiam populum deſerere, nempe imaginando Deum ter Sanctum in throno altiſſimo, et Iſraëlitas illuvie peccatorum inquinatos et ſterquiliniis quaſi immerſos, adeoque a Deo maxime diſtantes. Quibus praeſentem populi miſerrimum ſtatum intellexit, ejusdem vero futurae calamitates, verbis, tanquam a Deo prolatis, ei revelatae fuerunt. Et ad hujus exemplar multa poſſem adferre exempla ex ſacris literis, niſi putarem ea omnibus eſſe ſatis nota.

Sed haec omnia clarius confirmantur ex textu Numer. Cap. 12. v. 6, 7. ſic ſonante: *Si aliquis veſtri Propheta Dei erit, in viſione ei revelabor* (id eſt per figuras, et hieroglyphica; nam de Prophetia Moſis ait, eſſe viſionem ſine hieroglyphicis) *in ſomnis loquor ipſi.* (id eſt non verbis realibus, et vera voce.) *Verum Moſi non ſic* (revelor), *ore ad os loquor ipſi, et viſione, ſed non aenigmatis, et imaginem Dei aſpicit*, hoc eſt me aſpiciens, ut ſocius, non vero perterritus mecum loquitur; ut habetur in Exodo cap 33. vſ. 12. Quare non dubitandum eſt, reliquos Prophetas, vocem veram non audiviſſe, quod magis adhuc confirmatur ex Deut. cap. 34. vſ. 10. ubi dicitur: *et non conſtitit* (proprie ſurrexit,) *unquam Iſraeli propheta ſicut Moſes, quem Deus noverit de facie ad faciem;* quod quidem intelligendum eſt per ſolam vocem; nam nec Moſes ipſe Dei faciem unquam viderat, Exodi cap. 33.)

Praeter

Praeter haec media, nulla alia, quibus Deus se hominibus communicaverit, in Sacris Litteris reperio, adeoque ut supra ostendimus, nulla alia fingenda, neque admittenda. Et quamvis clare intelligamus, Deum posse immediate se hominibus communicare; nam nullis mediis corporeis adhibitis, menti nostrae suam essentiam communicat; attamen ut homo aliquis sola mente aliqua perciperet, quae in primis nostrae cognitionis fundamentis non con- [7]
tinentur, nec ab iis deduci possunt, ejus mens praestantior necessario, atque humanâ longe excellentior esse deberet. Quare non credo ullum alium ad tantam perfectionem supra alios pervenisse, praeter Christum, cui Dei placita, quae homines ad salutem ducunt, sine verbis, aut visionibus, sed immediate revelata sunt: adeo ut Deus per mentem Christi sese Apostolis manifestaverit, ut olim Mosi mediante voce aërea. Et ideo vox Christi, sicuti illa, quam Moses audiebat, Vox Dei vocari potest. Et hoc sensu etiam dicere possumus, Sapientiam Dei, hoc est, Sapientiam, quae supra humanam est, naturam humanam in Christo assumpsisse, et Christum viam salutis fuisse.

Verum monere hic necesse est, me de iis, quae quaedam Ecclesiae de Christo statuunt, prorsus non loqui, neque ea negare; nam libenter fateor me ea non capere. Quae modo affirmavi, ex ipsa Scriptura conjicio. Nam nullibi legi, Deum Christo apparuisse, aut locutum fuisse, sed Deum per Christum Apostolis revelatum fuisse, eumque viam salutis esse, et denique veterem legem per Angelum, non vero a Deo immediate traditam fuisse etc. Quare, si Moses cum Deo de facie ad faciem, ut vir cum socio solet (hoc est mediantibus duobus corporibus) loquebatur; Christus quidem de mente ad mentem cum Deo communicavit.

Asseri-

Aſſerimus itaque praeter Chriſtum, neminem niſi imaginationis ope, videlicet ope verborum, aut imaginum, Dei revelata accepiſſe, atque adeo ad prophetizandum, non eſſe opus perfectiore mente, ſed vividiore imaginatione, ut clarius in ſequenti capite oſtendam. Hic jam quaerendum eſt, quidnam Sacrae Literae intelligant per Spiritum Dei Prophetis infuſum, vel quod Prophetae ex Dei Spiritu loquebantur; ad quod inveſtigandum, quaerendum prius, quid ſignificat vox Hebraea רוח *ruagh*, quam vulgus Spiritum interpretatur.

Vox רוח *ruagh*, genuino ſenſu ſignificat ventum, ut notum, ſed ad plura alia ſignificandum ſaepiſſime uſurpatur, quae tamen hinc derivantur. Sumitur enim 1. ad ſignificandum halitum, ut Pſal. 135. vſ. 17. *etiam non eſt Spiritus in ore ſuo.* 2. animam, ſive reſpirationem, ut Samuelis 1. cap. 30. vſ. 12. *et rediit ei Spiritus*, id eſt, reſpiravit. Hinc [8] ſumitur 3. pro animoſitate et viribus, ut Joſuae cap. 2. v. 11. *nec conſtitit poſtea Spiritus in ullo viro.* Item Ezechiel. cap. 2. vſ. 2. *et venit in me Spiritus* (ſeu vis) *qui me fecit inſtare pedibus meis.* Hinc ſumitur 4. pro virtute, et aptitudine, ut Job. cap. 33. vſ. 8. *certe ipſa Spiritus eſt in homine*, hoc eſt, ſcientia non praeciſe apud ſenes eſt quaerenda, nam illam a ſingulari hominis virtute et capacitate pendere jam reperio. Sic Numeri cap. 27. vſ. 18. *vir, in quo eſt Spiritus.* Sumitur deinde 5. pro animi ſententia, ut Num. cap. 14. vſ. 34. *quoniam ipſi alius fuit Spiritus*, hoc eſt, alia animi ſententia, ſive alia mens. Item Prov. cap. 1. vſ. 23. *eloquar vobis Spiritum* (hoc eſt mentem) *meum.* Et hoc ſenſu uſurpatur ad ſignificandam voluntatem, ſive decretum, appetitum, et impetum animi; ut Ezechiel. cap. 2. vſ. 12. *quo erat Spiritus* (ſeu voluntas) *eundi ibant.* Item Eſaiae cap. 30. vſ. 1. *et ad fundendam fuſionem et non ex meo Spiritu.* et cap. 29. verſ. 10. *quia fudit ſuper ipſos Deus Spiritum* (hoc eſt appetitum) *dormiendi.*

Et

Et Judic. cap. 8. verſ. 3. *tunc mitigatus eſt eorum Spiritus*, ſive impetus. Item Prov. cap. 16. verſ. 33. *qui dominatur Spiritui* (ſive appetitui) *ſuo*, *quam quis capit civitatem.* Idem cap. 25. verſ. 27. *vir*, *qui non cohibet Spiritum ſuum.* Et Eſaiae cap. 33. verſ. 11. *Spiritus veſter eſt ignis*, *qui vos conſumit.* Porro haec vox *ruagh*, quatenus animum ſignificat, inſervit ad exprimendum omnes animi paſſiones, et etiam dotes, ut *Spiritus altus*, ad ſignificandum ſuperbiam, *Spiritus demiſſus*, ad humilitatem, *Spiritus malus*, ad odium et melancholiam, *Spiritus bonus*, ad benignitatem, *Spiritus Zelotypiae*; *Spiritus* (ſive appetitus) *fornicationum*, *Spiritus ſapientiae*: *conſilii*: *fortitudinis*: id eſt, (nam Hebraice frequentius ſubſtantivis, quam adjectivis utimur) animus ſapiens, prudens, fortis, vel virtus ſapientiae, conſilii, fortitudinis; *Spiritus benevolentiae* etc. 6. ſignificat ipſam mentem ſive animam, ut Eccleſ. 3. verſ. 19. *Spiritus* (ſive *anima*) *eadem eſt* [9] *omnibus et Spiritus ad Deum revertitur.* 7. Denique ſignificat mundi plagas (propter ventos, qui inde flant) et etiam latera cujuscunque rei, quae illas mundi plagas reſpiciunt. Vide Ezechielem cap. 37. verſ. 9. et cap. 42. verſ. 16, 17, 18, 19. etc.

Jam notandum, quod res aliqua ad Deum refertur, et Dei dicitur eſſe 1. Quia ad Dei naturam pertinet, et quaſi pars eſt Dei, ut cum dicitur *potentia Dei*, *oculi Dei.* 2. Quia in Dei poteſtate eſt, et ex Dei nutu agit; ſic in Sacris coeli vocantur *coeli Dei*, quia Dei quadriga, et domicilium ſunt: Aſſyria flagellum Dei vocatur, et Nabucadonoſor ſervus Dei, etc. 3. Quia Deo dicata eſt, ut *templum Dei*, *Dei Nazarenus*, *panis Dei* etc. 4. Quia per Prophetas tradita eſt, at non Lumine naturali revelata; ideo Lex Moſis, *Lex Dei* vocatur. 5. Ad rem in ſuperlativo gradu exprimendum, ut *montes Dei*, hoc eſt, montes altiſſimi: *ſomnus Dei*, id eſt, profundiſſimus, et hoc ſenſu Amos cap. 4. verſ. 11. explicandus

candus eſt, ubi Deus ipſe ſic loquitur *ſubverti vos, ſicuti ſubverſio Dei* (ſubvertit) *Sodomam et Gomorram*, id eſt, ſicuti memorabilis illa ſubverſio. Nam, cum Deus ipſe loquatur, aliter proprie explicari non poteſt. Scientia etiam naturalis Salomonis, Dei ſcientia vocatur, id eſt, divina, ſive ſupra communem. In Pſalmis etiam vocantur *cedri Dei*, ad exprimendam earum inſolitam magnitudinem. Et 1 Samuelis cap. 11. verſ. 7. ad ſignificandum metum admodum magnum, dicitur *et cecidit metus Dei ſupra populum*. Et hoc ſenſu omnia, quae captum Judaeorum ſuperabant, et quorum cauſas naturales tum temporis ignorabant, ad Deum referri ſolebant. Ideo tempeſtas *increpatio Dei*, tonitrua autem, et fulmina, Dei ſagittae vocabantur; putabant enim, Deum ventos in cavernis, quas Dei aeraria vocabant, incluſos habere, in qua opinione ab Ethnicis in hoc differebant, quod non AEolum, ſed Deum eorum rectorem credebant. Hac etiam de cauſa miracula, opera Dei vocantur, hoc eſt, opera ſtupenda. Nam ſane omnia naturalia ſunt Dei opera, et per ſo-
[10] lam divinam potentiam ſunt, et agunt. Hoc ergo ſenſu Pſaltes vocat Aegypti miracula Dei potentias, quia Hebraeis nihil ſimile expectantibus viam ad ſalutem in extremis periculis aperuerunt, atque ideo ipſi eadem maxime admirabantur.

Opera omnia insolita vocantur opera Dei (arbores magnitudinis insolitae = arbores Dei) - viri fortissimi, quamvis impii = filii Dei

Cum igitur opera naturae inſolita, opera Dei vocentur, et arbores inſolitae magnitudinis arbores Dei, minime mirandum, quod in Geneſi homines fortiſſimi, et magnae ſtaturae, quamvis impii raptores, et ſcortatores, filii Dei vocantur. Quare id abſolute omne, quo aliquis reliquos excellebat ad Deum referre ſolebant antiqui, non tantum Judaei, ſed etiam ethnici. Pharao enim ubi ſomnii interpretationem audivit, dixit, Joſepho mentem Deorum ineſſe, et Nabucadonoſor etiam Danieli dixit, eum mentem Deorum Sanctorum habere. Quin etiam

sic apud Latinos

apud Latinos nihil frequentius; nam quae affabre facta

facta sunt, dicunt ea divina manu fuisse fabricata, quod si quis Hebraice transferre vellet, deberet dicere, *Manu Dei fabricata* ut Hebraizantibus notum.

His itaque Loca Scripturae, in quibus de Dei Spiritu sit mentio facile intelligi et explicari possunt. Nempe *Spiritus Dei*, et *Spiritus Jehovae* quibusdam in locis nihil aliud significat, quam ventum vehementissimum, siccissimum, et fatalem, ut in Esaiae cap. 40 vs. 7. *ventus Iehovae flavit in eum*, hoc est, ventus siccissimus, et fatalis. Et Geneseos cap. 1. vers. 2. et *ventus Dei*, (sive ventus fortissimus) *movebatur super aquam*. Deinde significat animum magnum; Gideonis enim, et Samsonis animus vocatur in Sacris Literis *Spiritus Dei*, hoc est, animus audacissimus, et ad quaevis paratus. Sic etiam quaecunque virtus, sive vis supra communem vocatur *Spiritus*, seu *virtus Dei*, ut in Exod. cap. 31. vers. 3. *et adimplebo ipsum* (nempe Betzaleelem) *Spiritu Dei*, hoc est, (ut ipsa Scriptura explicat) ingenio, et arte supra communem hominum sortem. Sic Esaiae cap. 11. vers. 2. *et quiescet supra ipsum Spiritus Dei*, hoc est ut ipse Propheta, more in Sacris Literis usitatissimo, particulatim postea id explicando declarat, virtus sapientiae, consilii, fortitudinis etc., sic etiam melancholia Saulis vocatur *Dei Spiritus malus*, id est, melancholia profundissima; servi enim Saulis, qui ejus melancholiam Dei melancholiam vo- [II]
cabant, ei fuerunt authores, ut aliquem ad se musicum vocaret, qui fidibus canendo ipsum recrearet, quod ostendit eos per *Dei melancholiam*, naturalem melancholiam intellexisse. Significatur deinde per *Dei Spiritum*, ipsa hominis vel anima vel mens, sicuti in Job cap. 27. vs. 3. *et Spiritus Dei in naso meo*, alludens ad id, quod habetur in Genesi, nempe, quod Deus flavit animam vitae in naso hominis. Sic Ezechiel, mortuis prophetizans, ait cap. 37. vers. 14. *et dabo meum Spiritum vobis, et vivetis*; id est, vitam vobis restituam. Et hoc sensu dicitur Jobi cap. 34. vers. 14

si velit

si velit (nempe Deus) *Spiritum suum*, (hoc est, mentem, quam nobis dedit) *et animam suam sibi recolliget*. Sic etiam intelligendus est Genes. cap. 6. vers. 3. *non ratiocinabitur* (aut non decernet) *Spiritus meus in homine unquam, quoniam caro est*, hoc est homo posthac ex decretis carnis et non mentis, quam ipsi, ut de bono discerneret, dedi, aget. Sic etiam Psalmi 51. v. 12. 13. *cor purum crea mihi Deus, et Spiritum* (id est appetitum) *decentem* (sive moderatum) *in me renova, non me rejice e tuo conspectu, nec mentem tuae sanctitatis ex me cape*. Quia peccata ex sola carne oriri credebantur, mens autem non nisi bonum suadere, ideo contra carnis appetitum Dei auxilium invocat, mentem autem, quam Deus Sanctus ipsi dedit, a Deo conservari tantum precatur. Iam, quoniam Scriptura Deum instar hominis depingere, Deoque mentem, animum, animique affectus, ut et etiam corpus, et halitum tribuere, propter vulgi imbecillitatem, solet; ideo Spiritus Dei in Sacris saepe usurpatur pro mente, scilicet animo, affectu, vi, et halitu oris Dei. Sic Esaias cap. 40. vers. 13. ait, *quis disposuit Dei Spiritum?* (sive mentem) hoc est, quis Dei mentem praeter Deum ipsum ad aliquid volendum determinavit? et cap. 63. vers. 10. *et ipsi amaritudine et tristitia affecerunt Spiritum suae sanctitatis*, et hinc fit ut pro Lege Mosis usurpari soleat, quia Dei quasi mentem [12] explicat, ut ipse Esaias in eodem cap. vers. 11. *Ubi* (ille) *est, qui posuit in medio ejus Spiritum suae sanctitatis*, nempe, Legem Mosis, ut clare ex toto contextu orationis colligitur; et Nehemias cap. 9. vers. 20. *et Spiritum sive mentem tuam bonam eis dedisti, ut eos intelligentes faceres*, de tempore enim Legis loquitur, et etiam ad id Deut. cap. 4. vers. 6. alludit, ubi Moses ait, *quoniam ipsa* (nempe Lex) *est vestra scientia, et prudentia*, etc. Sic etiam in Psalmo 143. vers. 11. *mens tua bona me ducet in terram planam*; hoc est, mens tua nobis revelata me

in

in rectam viam ducet. Significat etiam, uti diximus, Spiritus Dei, Dei halitum, qui etiam improprie, sicuti mens, animus, et corpus Deo in Scriptura tribuitur, ut Psal. 33. vers. 6. Deinde Dei potentiam, vim, sive virtutem, ut Iob. cap. 33. vers. 4. *Spiritus Dei me fecit*, hoc est, virtus, sive potentia Dei; vel si mavis, Dei decretum; nam Psaltes poëtice loquendo, etiam ait, jussu Dei coeli facti sunt, et Spiritu, sive flatu oris sui (hoc est, decreto suo, uno quasi flatu pronuntiato) omnis eorum exercitus. Item Psalmo 139. vers. 7. *quo ibo* (ut sim) *extra Spiritum tuum, aut quo fugiam*, (ut sim) *extra tuum conspectum*, hoc est (ut ex iis, quibus Psaltes ipse hoc pergit amplificare, patet) quo ire possum, ut sim extra tuam potentiam, et praesentiam? Denique *Spiritus Dei* usurpatur in Sacris ad animi Dei affectus exprimendum, nempe Dei benignitatem, et misericordiam, ut in Michae cap. 2. vers. 7. *num angustatus est Spiritus Dei?* (hoc est, Dei misericordia) *suntne haec* (saeva scilicet) *ejus opera?* Item Zachar. cap. 4. vers. 6. *non exercitu, nec vi, sed solo meo Spiritu*, id est, sola mea misericordia. Et hoc sensu puto etiam intelligendum esse vers. 12. capitis 7. ejusdem Prophetae nempe: *et cor suum constituerunt cautum, ne obedirent Legi, et mandatis, quae Deus misit ex suo Spiritu* (hoc est, ex sua misericordia) *per primos Prophetas.* Hoc etiam sensu ait Hagaeus cap. 2. vers. 5. *et Spiritus meus* (sive mea gratia) *permanet inter vos, nolite timere.* Quod autem Esaias cap. 48. vers. 16. ait *at nunc Dominus Deus me* [13] *misit, ejusque Spiritus*, potest quidem intelligi per Dei animum, et misericordiam, vel etiam per ejus mentem in Lege revelatam; nam ait *a principio* (hoc est, cum primum ad vos veni, ut vobis Dei iram, ejusque sententiam contra vos prolatam praedicarem) *non occulte locutus sum, ex tempore, quo ipsa* (prolata) *fuit, ego adfui*, (ut ipse cap. 7. testatus est) at nunc laetus nuncius sum, et Dei miseri-

cordia missus, ut vestram restaurationem canam. Potest etiam, uti dixi, per Dei mentem in Lege revelatam intelligi, hoc est, quod ille jam etiam ex mandato Legis, nempe Levit. cap. 19. vers. 17. ad eos monendum venit. Quare eos iisdem conditionibus, et eodem modo, quo Moses solebat, monet. Et tandem, ut etiam Moses fecit, eorum restaurationem praedicendo definit. Attamen prima explicatio mihi magis consona videtur.

Ex his omnibus, ut tandem ad id, quod intendimus, revertamur, hae Scripturae phrases perspicuae fiunt, nempe *Prophetae Spiritus Dei fuit*, *Deus Spiritum suum hominibus infudit*, *homines Spiritu Dei*, *et Spiritu Sancto repleti sunt*, *etc.* Nihil enim aliud significant, quam quod Prophetae virtutem singularem et supra communem habebant, quodque pietatem eximia animi constantia colebant; deinde quod Dei mentem sive sententiam percipiebant. Ostendimus enim, Spiritum Hebraice significare tam mentem, quam mentis sententiam; et hac de causa ipsam Legem, quia Dei mentem explicabat, Spiritum sive mentem Dei vocari; quare aequali jure imaginatio Prophetarum quatenus per eam Dei decreta revelabantur, mens Dei etiam vocari poterat, Prophetaeque mentem Dei habuisse dici poterant. Et quamvis menti etiam nostrae mens Dei ejusque aeternae sententiae inscriptae sint, et consequenter mentem etiam Dei (ut cum Scriptura loquar) percipiamus; tamen quia cognitio naturalis omnibus communis est, non tanti ab hominibus, ut jam diximus, aestimatur; et praecipue ab Hebraeis, qui se supra omnes esse jactabant, imo qui omnes, et consequenter scientiam omnibus communem, contemnere solebant. Denique Prophetae Dei Spiritum habere dicebantur, quia homines causas Propheticae cognitionis ignorabant, eandemque admirabantur, et propterea, ut reliqua portenta, ipsam ad Deum [14] referre, Deique cognitionem vocare solebant.

Prophetae Spiritus Dei = virtus singularis et pietas summa.

Possu-

Possumus jam igitur sine scrupulo affirmare, Prophetas non nisi ope imaginationis, Dei revelata percepisse, hoc est, mediantibus verbis, vel imaginibus, iisque veris, aut imaginariis. Nam, cum nulla alia media in Scriptura praeter haec reperiamus, nulla etiam alia, ut jam ostendimus, nobis fingere licet. Quibus autem naturae legibus id factum fuerit, fateor me ignorare. Potuissem quidem, ut alii, dicere, per Dei potentiam factum fuisse; attamen garrire viderer. Nam idem esset, ac si termino aliquo transcendentali formam alicujus rei singularis velim explicare. Omnia enim per Dei potentiam facta sunt. Imo quia Naturae potentia nulla est nisi ipsa Dei potentia, certum est, nos eatenus Dei potentiam non intelligere, quatenus causas naturales ignoramus; adeoque stulte ad eandem Dei potentiam recurritur, quando rei alicujus causam naturalem, hoc est, ipsam Dei potentiam ignoramus. Verum nec nobis jam opus est, Propheticae cognitionis causam scire. Nam ut jam monui, hic tantum Scripturae documenta investigare conamur, ut ex iis, tanquam ex datis naturae, nostra concludamus; documentorum autem causas nihil curamus.

Cum itaque Prophetae, imaginationis ope, Dei revelata perceperint, non dubium est, eos multa extra intellectus limites percipere potuisse; nam ex verbis et imaginibus longe plures ideae componi possunt, quam ex solis iis principiis et notionibus, quibus tota nostra naturalis cognitio superstruitur.

Patet deinde, cur Prophetae omnia fere parabolice et aenigmatice perceperint, et docuerint, et omnia spiritualia corporaliter expresserint: haec enim omnia cum natura imaginationis magis conveniunt. Nec jam mirabimur, cur Scriptura, vel Prophetae adeo improprie et obscure de Dei Spiritu, sive mente loquantur, ut Numeri cap. 11. vers. 17. et Primi Regum cap. 22. vers. 2. etc. Deinde quod Michaeas

Deum sedentem, Daniel autem ut senem vestibus albis indutum, Ezechiel vero veluti ignem, et qui Christo aderant, Spiritum Sanctum, ut columbam descendentem, Apostoli vero ut linguas igneas, et Paulus denique, cum prius converteretur, lucem [15] magnam viderit. Haec enim omnia cum vulgaribus de Deo et Spiritibus imaginationibus, plane conveniunt. Denique quoniam imaginatio vaga est, et inconstans, ideo Prophetia Prophetis non diu haerebat, nec etiam frequens, sed admodum rara erat, in paucissimis scilicet hominibus, et in iis etiam admodum raro. Cum hoc ita sit, cogimur jam inquirere, unde Prophetis oriri potuit certitudo eorum, quae tantum per imaginationem, et non ex certis mentis principiis percipiebant. Verum quicquid et circa hoc dici potest, ex Scriptura peti debet, quandoquidem hujus rei (ut jam diximus) veram scientiam non habemus, sive eam per primas suas causas explicare non possumus. Quid autem Scriptura de certitudine Prophetarum doceat, in sequente capite ostendam, ubi de Prophetis agere constitui.

CAP. II. *De Prophetis.*

Ex superiore capite, ut jam indicavimus, sequitur Prophetas non fuisse perfectiori mente praeditos, sed quidem potentia vividius imaginandi, quod Scripturae narrationes abunde etiam docent. De Salomone enim constat, eum quidem sapientia, sed non dono Prophetico caeteros excelluisse. Prudentissimi etiam illi Heman, Darda Kalchol, Prophetae non fuerunt, et contra homines rustici, et extra omnem disciplinam, imo mulierculae etiam, ut Hagar ancilla Abrahami, dono Prophetico fuerunt praeditae. Quod etiam cum experientia et ratione convenit. Nam qui maxime imaginatione pollent, minus apti sunt ad res pure intelligendum, et contra, qui intellectu magis pollent, eumque maxime colunt,

colunt, potentiam imaginandi magis temperatam, magisque sub potestatem habent, et quasi freno tenent, ne cum intellectu confundatur. Qui igitur sapientiam et rerum naturalium, et spiritualium cognitionem ex Prophetarum libris investigare student, totâ errant viâ: quod, quoniam tempus, philosophia, et denique res ipsa postulat, hic fuse ostendere decrevi, parum curans, quid superstitio ogganniat, quae nullos magis odit, quam qui veram scientiam veramque vitam colunt. Et, proh dolor! res eo jam [16] pervenit, ut, qui aperte fatentur, se Dei ideam non habere, et Deum non nisi per res creatas (quarum causas ignorant) cognoscere, non erubescant Philosophos Atheismi accusare.

Ut autem rem ordine deducam, ostendam, prophetias variavisse, non tantum pro ratione imaginationis et temperamenti corporis cujusque Prophetae, sed etiam pro ratione opinionum, quibus fuerant imbuti, atque adeo Prophetiam numquam Prophetas doctiores reddidisse; ut statim fusius explicabo. Sed prius de certitudine Prophetarum hic agendum, tum quia hujus capitis argumentum spectat, tam etiam quia ad id, quod demonstrare intendimus, aliquantum inservit.

Prophetia variavit a/pro ratione imaginationis et temperamenti cujusque Prophetae &, pro ratione opinionum, quib. fuerant imbuti. Prophetia numquam Prophetas doctiores reddidit.

Cum simplex imaginatio non involvat ex suâ natura certitudinem, sicuti omnis clara et distincta idea, sed imaginationi, ut de rebus, quas imaginamur, certi possimus esse, aliquid necessario accedere debeat, nempe ratiocinium; hinc sequitur Prophetiam per se non posse involvere certitudinem, quia, ut jam ostendimus, a sola imaginatione pendebat, et ideo Prophetae non certi erant de Dei revelatione, per ipsam revelationem sed per aliquod signum, ut patet ex Abrahamo (vide Genes. cap. 15. vers. 8.) qui audita Dei promissione signum rogavit, ille quidem Deo credebat, nec signum petiit, non ut Deo fidem haberet, sed ut sciret id a Deo ei promitti. Idem etiam

Prophetia per se non involvit certitudinem (quia a sola imaginatione pendet), Prophetae demum per signum certiores facti sunt de revelatione. —

etiam clarius ex Gideone constat; sic enim Deo ait *et fac mihi signum* (ut sciam) *quod tu mecum loqueris.* Vide Iudicum cap. 6. vers. 17. Mosi etiam dicit Deus *et hoc* (sit) *tibi signum, quod ego te misi.* Ezechias, qui dudum noverat Esaiam esse Prophetam, signum Prophetiae ejus valetudinem praedicentis rogavit. Quod quidem ostendit Prophetas semper signum aliquod habuisse, quo certi fiebant de rebus, quas prophetice imaginabantur, et ideo Moses monet (vide Deut. cap. 18. vers. ult.) ut signum a Propheta petant, nempe eventum alicujus rei futurae. Prophetia igitur hac in re naturali cedit cognitioni, quae nullo indiget signo, sed ex sua natura certitudinem involvit. Etenim haec certitudo Prophetica mathematica quidem non erat, sed tantum moralis. Quod etiam ex ipsa Scriptura constat; nam Deut. cap. 14. [17] monet Moses, quod si quis Propheta novos Deos docere velit, is, quamvis suam confirmet doctrinam signis et miraculis, morti tamen damnetur; nam, ut ipse Moses pergit, Deus signa etiam et miracula facit ad tentandum populum, atque hoc Christus etiam Discipulos suos monuit, ut constat Matth. cap. 24. vers. 24. Quinimo Ezechiel cap. 14. vers. 8. clare docet, Deum homines aliquando falsis revelationibus decipere: nam ait והנביא כי יפותה ודבר דבר אני יהוה פתיתי את הנביא ההוא *et quando Propheta* (falsus scil.) *inducitur, et verbum locutus fuerit, ego Deus induxi illum Prophetam,* quod etiam Michaeas (vide Regum Lib. 1. cap. 22. vers. 21.) de Prophetis Achabi testatur.

(de Christo!)

Et quamvis hoc ostendere videatur Prophetiam et revelationem rem esse plane dubiam, habebat tamen, uti diximus, multum certitudinis. Nam Deus pios et electos nunquam decipit, sed juxta illud antiquum proverbium (vide Samuelis 1. cap. 24. vs. 13.) et ut ex historia Abigaëlis, ejusque oratione constat, Deus utitur piis, tanquam suae pietatis instru-

Quamquam Prophetia (revelatio) dubia erat: tamen multum habebat certitudinis.

instrumentis, et impiis tanquam suae irae executoribus, et mediis: quod etiam clarissime constat ex illo casu Michaeae, quem modo citavimus. Nam, quamquam Deus decreverat Achabum decipere per Prophetas, falsis tamen tantum Prophetis usus fuit, pio autem rem, ut erat, revelavit, et vera praedicere non prohibuit. Attamen, uti dixi, certitudo Prophetae moralis tantum erat, quia nemo se justificare coram Deo potest, nec jactare quod sit Dei pietatis instrumentum, ut ipsa Scriptura docet, et res ipsa indicat; nam Dei ira Davidem seduxit ad numerandum populum, cujus tamen pietatem Scriptura abunde testatur. Tota igitur certitudo prophetica his tribus fundabatur. 1. Quod res revelatas vividissime, ut nos vigilando ab objectis affecti solemus, imaginabantur. 2. Signo 3. denique, et praecipue, quod animum ad solum aequum, et bonum inclinatum habebant. Et quamvis Scriptura non semper Signi mentionem faciat, credendum tamen est, Prophetas semper Signum habuisse; nam Scriptura non semper solet omnes conditiones, et circumstantias enarrare (ut multi jam notaverunt) sed res potius ut notas supponere. Praeterea concedere possumus, Prophetas, qui nihil novi, nisi quod in Lege [18] Mosis continetur, prophetabant, non indiguisse signo, quia ex Lege confirmabantur. Ex. gr. Prophetia Ieremiae de vastatione Hierosolymae confirmabatur Prophetiis reliquorum prophetarum, et minis Legis, ideoque signo non indigebat, sed Chananias, qui contra omnes Prophetas citam civitatis restaurationem prophetabat. signo necessario indigebat, alias de sua Prophetia dubitare deberet, donec eventus rei ab ipso praedictae suam Prophetiam confirmaret. Vide Ierem. cap. 28. vers. 8.

Cum itaque certitudo, quae ex signis in Prophetis oriebatur, non mathematica (hoc est, quae ex necessitate perceptionis rei perceptae, aut visae sequi-

ſequitur) ſed tantum moralis erat, et ſigna non niſi ad Prophetae perſuadendum dabantur, hinc ſequitur, ſigna pro opinionibus et capacitate Prophetae data fuiſſe: ita ut ſignum, quod unum Prophetam certum redderet de ſua Prophetiâ, alium, qui aliis eſſet imbutus opinionibus, minime convincere poſſet; et ideo ſigna in unoquoque Propheta variabant. Sic etiam ipſa revelatio variabat, ut jam diximus, in unoquoque Propheta pro diſpoſitione temperamenti corporis, imaginationis, et pro ratione opinionum, quas antea amplexus fuerat. Pro ratione enim temperamenti variabat hoc modo, nempe; ſi Propheta erat hilaris, ei revelabantur victoriae, pax, et quae porro homines ad laetitiam movent. Tales enim ſimilia ſaepius imaginari ſolent; ſi contra triſtis erat, bella, ſupplicia, et omnia mala ei revelabantur; et ſic prout Propheta erat miſericors, blandus, iracundus, ſeverus etc. eatenus magis aptus erat ad *has*, quam ad *illas* revelationes. Pro diſpoſitione imaginationis autem ſic etiam variabat, nempe; ſi Propheta erat elegans, ſtylo etiam eleganti Dei mentem percipiebat, ſin autem confuſus, confuſe; et ſic porro circa revelationes, quae per imagines repraeſentabantur, nempe; ſi Propheta erat ruſticus, boves, et vaccae etc. ſi vero miles, duces, exercitus; ſi denique aulicus, ſolium regium, et ſimilia ipſi repraeſentabantur. Denique variabat Prophetia pro diverſitate opinionum Prophetarum: nempe Magis, (vide Matthaei cap. 2.) qui nugis aſtrologiae credebant, revelata fuit Chriſti nativitas, per imaginationem ſtellae in oriente ortae. Auguribus Nabucadonoſſoris [19] (vide Ezechielis cap. 21. vſ. 26.) in extis revelata fuit vaſtatio Hieroſolymae, quam etiam idem Rex ex oraculis intellexit, et ex directione ſagittarum, quas ſurſum in aërem projecit. Prophetis deinde, qui credebant homines ex libera electione et propria potentia agere, Deus ut indifferens revelabatur, et ut futurarum humanarum actionum inſcius. Quae

omnia

omnia ex ipsa Scriptura singulatim jam demonstrabimus.

Primum igitur constat ex illo casu Elisae, (vide Regum Lib. 2. cap. 3. vs. 15.) qui, ut Iehoramo prophetaret, organum petiit, nec Dei mentem percipere potuit, nisi postquam musica organi delectatus fuit, tum demum Iehoramo cum sociis laeta praedixit, quod antea contingere nequiit, quia Regi iratus erat; et qui in aliquem irati sunt, apti quidem sunt ad mala, non vero bona de iisdem imaginandum. Quod autem alii dicere volunt, Deum iratis et tristibus non revelari, ii quidem somniant; nam Deus Mosi in Pharaonem irato revelavit miseram illam primogenitorum stragem, (vide Exodi cap. 11. vs. 8.) idque nullo adhibito organo. Kaino etiam furenti Deus revelatus est. Ezechieli prae irâ impatienti miseriae, et contumacia Iudaeorum revelata fuit (vide Ezechielis cap. 3. vs. 14.) et Ieremias moestissimus, et magno vitae taedio captus calamitates Iudaeorum prophetavit: adeo ut Iosias eum consulere noluerit, sed foeminam ei contemporaneam, utpote quae ex ingenio muliebri magis apta erat, ut ei Dei misericordia revelaretur. (vide Lib. 2. Paralip. cap. 35.) Michaeas etiam nunquam Achabo aliquid boni, quod tamen alii veri Prophetae fecerunt, (ut patet ex primo Regum cap. 20.) sed toti ejus vitae mala prophetavit (vide 1 Reg. cap. 22. vs. 7. et clarius in 2 Paralip. cap. 18. vs. 7.) Prophetae itaque pro vario corporis temperamento magis ad *has*, quam ad *illas* revelationes erant apti. Stylus deinde prophetiae pro eloquentia cujusque Prophetae variabat; Prophetiae enim Ezechielis, et Amosis non sunt, ut illae Esaiae, Nachumi eleganti, sed rudiore stylo scriptae. Et si quis, qui linguam Hebraicam callet, haec curiosius inspicere velit, conferat diversorum Prophetarum quaedam ad invicem capita, quae ejusdem sunt argumenti, et magnam reperiet in stylo discrepantiam. Conferat scil. cap. 1. aulici Esaiae ex vs. 11. usque

ad

ad 20. cum cap. 5. rustici Amosis ex vs. 21. usque ad [20] 24. Conferat deinde ordinem et rationes Prophetiae Ieremiae, quam cap. 49. Edomaeae scripsit, cum ordine, et rationibus Hobadiae. Conferat porro etiam Esaiae cap. 40. vers. 19, 20. et cap. 44. ex vers. 8. cum cap. 8. vers. 6. et cap. 13. vers. 2. Hoseae. Et sic de caeteris. Quae si omnia recte perpendantur, facile, ostendent, Deum nullum habere stylum peculiarem dicendi, sed tantum pro eruditione, et capacitate Prophetae eatenus esse elegantem, compendiosum, severum, rudem, prolixum, et obscurum.

Repraesentationes propheticae, et hieroglyphica, quamvis idem significarent, variabant tamen; nam Esaiae aliter Dei gloria templum relinquens repraesentata fuit, quam Ezechieli. Rabini autem volunt utramque repraesentationem eandem prorsus fuisse, at Ezechielem, ut rusticum, eam supra modum miratum fuisse, et ideo ipsam omnibus circumstantiis enarravisse. Attamen, nisi ejus rei certam habuerunt traditionem, quod minime credo, rem plane fingunt. Nam Esaias Seraphines senis alis, Ezechiel vero bestias quaternis alis vidit. Esaias vidit Deum vestitum et in solio regio sedentem, Ezechiel autem instar ignis; uterque sine dubio Deum vidit, prout ipsum imaginari solebat. Variabant praeterea repraesentationes non modo tantum, sed etiam perspicuitate; nam repraesentationes Zachariae obscuriores erant, quam ut ab ipso absque explicatione possent intelligi, ut ex ipsarum narratione constat; Danielis autem etiam explicatae nec ab ipso Propheta potuerunt intelligi. Quod quidem non contigit propter rei revelandae difficultatem (de rebus enim humanis tantum agebatur, quae quidem limites humanae capacitatis non excedunt, nisi quia futurae sunt) sed tantum quia Danielis imaginatio non aeque valebat ad Prophetandum vigilando, ac in somnis, quod quidem inde apparet, quod statim in initio reve-

vela-

velationis ita perterritus fuit, ut fere de ſuis viribus deſperaret. Quare propter imaginationis, et virium imbecillitatem res ipſi admodum obſcurae repraeſentatae fuerunt, neque eas etiam explicatas intelligere potuit. Et hic notandum verba a Daniele audita (ut ſupra oſtendimus) imaginaria tantum fuiſſe, quare non mirum eſt, illum tum temporis perturbatum omnia illa verba adeo confuſe, et obſcure imaginatum fuiſſe, ut nihil ex iis poſtea intelligere [21] potuerit. Qui autem dicunt, Deum noluiſſe Danieli rem clare revelare, videntur non legiſſe verba Angeli, qui expreſſe dixit (vide cap. 10. vſ. 14.) *ſe veniſſe, ut Danielem intelligere faceret, quid ſuo populo in poſteritate dierum contingeret.* Quare res illae obſcurae manſerunt, quia nullus tum temporis reperiebatur, qui tantum imaginationis virtute polleret, ut ipſi clarius revelari poſſent. Denique Prophetae, quibus revelatum fuit, Deum Eliam abrepturum, perſuadere volebant Eliſae, eum alibi locorum delatum, ubi adhuc inveniri ab ipſis poſſet; quod ſane clare oſtendit, eos Dei revelationem non recte intellexiſſe. Haec fuſius oſtendere non eſt opus; nam nihil ex Scriptura clarius conſtat, quam quod Deus unum Prophetam longe majore gratia ad Prophetizandum donavit, quam alium. At quod Prophetiae ſive repraeſentationes pro opinionibus Prophetarum, quas amplexi fuerint, etiam variarent, et quod Prophetae varias, imo contrarias habuerint opiniones, et varia praejudicia (loquor circa res mere ſpeculativas, nam circa ea, quae probitatem, et bonos mores ſpectant, longe aliter ſentiendum) curioſius, et prolixius oſtendam; nam hanc rem majoris momenti eſſe puto; inde enim tandem concludam, Prophetiam nunquam Prophetas doctiores reddidiſſe, ſed eos in ſuis praeconceptis opinionibus reliquiſſe, ac propterea nos iis circa res mere ſpeculativas minime teneri credere.

Mira

Mirâ quadam praecipitantiâ omnes ſibi perſuaſerunt, Prophetas omnia, quae humanus intellectus aſſequi poteſt, ſciviſſe: Et quamvis loca quaedam Scripturae nobis quam clariſſime dicent, Prophetas quaedam ignoraviſſe, dicere potius volunt, ſe Scripturam iis in locis non intelligere, quam concedere Prophetas rem aliquam ignoraviſſe, aut verba Scripturae ita torquere conantur, ut id, quod plane non vult, dicat. Sane ſi horum utrumvis licet, actum eſt cum tota Scriptura; fruſtra enim conabimur aliquid ex Scriptura oſtendere, ſi ea, quae maxime clara ſunt, inter obſcura, et impenetrabilia ponere licet, aut ad libitum interpretari. E. G. nihil in Scriptura clarius, quam quod Joſua, et forte etiam autor, qui ejus hiſtoriam ſcripſit, putaverunt, ſolem circum terram moveri, terram autem quieſcere, et [22] quod ſol per aliquod tempus immotus ſtetit. Attamen multi, quia nolunt concedere in coelis aliquam poſſe dari mutationem, illum locum ita explicant, ut nihil ſimile dicere videatur; alii autem qui rectius philoſophari didicerunt, quoniam intelligunt terram moveri, ſolem contra quieſcere, ſive circum terram non moveri, ſummis viribus idem ex Scriptura, quamvis aperte reclamante, extorquere conantur; quos ſane miror. An, quaeſo, tenemur credere, quod miles Joſua Aſtronomiam callebat? et quod miraculum ei revelari non potuit, aut quod lux ſolis non potuit diuturnior ſolito ſupra horizontem eſſe, niſi Joſua ejus cauſam intelligeret? mihi ſane utrumque ridiculum videtur; malo igitur aperte dicere Joſuam diuturnioris illius lucis cauſam veram ignoraviſſe, eumque, omnemque turbam, quae aderat ſimul putaviſſe ſolem motu diurno circa terram moveri, et illo die aliquamdiu ſtetiſſe, idque cauſam diuturnioris illius lucis crediciſſe, nec ad id attendiſſe, quod ex nimia glacie, quae tum temporis in regione aëris erat (vide Joſuae cap. 10. verſ. 11.) refractio ſolito major oriri potuerit, vel aliud

quid

quid ſimile, quod jam non inquirimus. Sic etiam Eſaiae ſignum umbrae retrogradae ad ipſius captum revelatum fuit, nempe per retrogradationem ſolis: nam etiam putabat ſolem moveri, et terram quieſcere. Et de parheliis forte nunquam nec per ſomnium cogitavit. Quod nobis ſine ullo ſcrupulo ſtatuere licet; nam ſignum revera contingere poterat, et regi ab Eſaia praedici, quamvis Propheta veram ejus cauſam ignoraret. De fabrica Salomonis, ſiquidem illa a Deo revelata fuit, idem etiam dicendum: nempe quod omnes ejus menſurae pro captu, et opinionibus Salomonis ei revelatae fuerunt: quia enim non tenemur credere Salomonem Mathematicum fuiſſe, licet nobis affirmare, eum rationem inter peripheriam, et circuli diametrum ignoraviſſe, et cum vulgo operariorum putaviſſe eam eſſe, ut 3 ad 1. Quod ſi licet dicere nos textum illum Lib. 1. Reg. cap. 7. verſ. 23. non intelligere, neſcio hercule, quid ex Scriptura intelligere poſſumus, cum ibi fabrica ſimpliciter narretur, et mere hiſtorice; imo ſi licet fingere Scripturam aliter ſenſiſſe, ſed propter aliquam rationem nobis incognitam, ita ſcribere voluiſſe, tum nihil aliud fit, quam totius Scripturae omnimoda [28] everſio: nam unuſquiſque aequali jure de omnibus Scripturae locis idem dicere poterit; atque adeo quicquid abſurdum, et malum humana malitia excogitare poteſt, id, ſalva Scripturae autoritate, et defendere et patrare licebit. At id, quod nos ſtatuimus, nihil impietatis continet; nam Salomon, Eſaias, Joſua etc. quamvis Prophetae, homines tamen fuerunt, et nihil humani ab ipſis alienum exiſtimandum. Ad captum Noachi etiam revelatum ei fuit Deum humanum genus delere, quia putabat mundum extra Palaeſtinam non inhabitari Nec tantum hujuſmodi res, ſed etiam alias majoris momenti Prophetae ſalva pietate ignorare potuerunt, et revera ignoraverunt; nihil enim ſingulare de divinis attributis docuerunt, ſed admodum vulgares de Deo habuerunt

buerunt opiniones: ad quas etiam eorum revelationes accommodatae sunt, ut jam multis Scripturae testimoniis ostendam: ita ut facile videas, eos non tam ob ingenii sublimitatem, et praestantiam quam ob pietatem, et animi constantiam laudari, et tantopere commendari.

Adamus, primus cui Deus revelatus fuit, ignoravit, Deum esse omnipraesentem, et omniscium, se enim a Deo abscondidit, et suum peccatum coram Deo, quasi hominem coram haberet, conatus est excusare: quare Deus etiam ei ad ipsius captum revelatus fuit, nempe ut qui non ubique est, et ut inscius loci, et peccati Adami; audivit enim, aut visus est audire Deum per hortum ambulantem, eumque vocantem, et quaerentem ubi esset; deinde ex occasione ejus verecundiae ipsum rogantem, num de arbore prohibita comederit. Adamus itaque nullum aliud Dei attributum noverat, quam quod Deus omnium rerum fuit opifex. Kaino etiam Deus revelatus fuit ad ipsius captum, nempe ut rerum humanarum inscius, nec ipsi, ut sui peccati paeniteret, opus erat sublimiorem Dei cognitionem habere. Labano Deus sese revelavit, tanquam Deus Abrahami, quia credebat, unamquamque nationem suum habere Deum peculiarem. Vide Gen. cap. 31. vers. 29. Abrahamus etiam ignoravit Deum esse ubique, resque omnes praecognoscere; ubi enim sententiam in Sodomitas audivit, oravit, ut Deus eam non exeque-
[24] retur, antequam sciret, num omnes illo supplicio essent digni; ait enim (vide Gen. cap. 18. vers. 24.) *forte reperiuntur quinquaginta justi in illa civitate:* nec Deus ipsi aliter revelatus fuit; sic enim in Abrahami imaginatione loquitur: *nunc descendam ut videam, num juxta summam querelam, quae ad me venit, fecerunt, sin autem minus* (rem) *sciam.* Divinum etiam de Abrahamo testimonium (de quo vide Gen. cap. 18. vers. 19.) nihil continet praeter solam obedien-

obedientiam, et quod domesticos suos ad aequum, et bonum moneret, non autem quod sublimes de Deo habuerit cogitationes. Moses non satis etiam percepit, Deum esse omniscium, humanasque actiones omnes ex solo decreto dirigi: Nam, quamquam Deus ipsi dixerat (vide Exod. cap. 3. vers. 18.) Israëlitas ei obtemperaturos, rem tamen in dubium revocat, regeritque (vide Exod. cap. 4. vers. 1.) *quid si mihi non credant, nec mihi obtemperent.* Et ideo Deus etiam ipsi ut indifferens, et ut inscius futurarum humanarum actionum revelatus fuit. Dedit enim ei duo signa, dixitque; (Exod. 4. vers. 8.) *si contigerit, ut primo signo non credant, credent tamen ultimo, quod si etiam nec ultimo credent, cape tum) aliquantulum aquae fluvii etc.* Et sane si quis sine praejudicio Mosis sententias perpendere velit, clare inveniet, ejus de Deo opinionem fuisse, quod sit ens, quod semper extitit, existit, et semper existet; et hac de causa ipsum vocat *Iehova* nomine, quod Hebraice haec tria tempora existendi exprimit: de ejus autem natura nihil aliud docuit, quam quod sit misericors, benignus, etc. et summe zelotypus, ut ex plurimis locis Pentateuchi constat. Deinde credidit, et docuit, hoc ens ab omnibus aliis entibus ita differre, ut nulla imagine alicujus rei visae posset exprimi, nec etiam videri, non tam propter rei repugnantiam, quam propter humanam imbecillitatem: et praeterea ratione potentiae, singulare, vel unicum esse: concessit quidem dari entia, quae (sine dubio ex ordine et mandato Dei) vicem Dei gerebant, hoc est, entia quibus Deus autoritatem, jus, et potentiam dedit ad dirigendas nationes, et iis providendum et curandum, at hoc ens, quod colere tenebantur, summum et supremum Deum, sive [25] (ut Hebraeorum phrasi utar Deum Deorum esse docuit, et ideo in cantico Exodi (cap. 15. vers. 11.) dixit: *quis inter Deos tui similis, Iehova?* et Jetro (cap. 18. vers. 11.) *nunc novi, quod Iehova major est omni-*

omnibus Diis, hoc est, tandem cogor Mosi concedere, quod Jehova major est omnibus Diis, et potentia singulari. An vero Moses haec entia, quae vicem Dei gerebant, a Deo creata esse crediderit, dubitari potest: quandoquidem de eorum creatione, et principio nihil, quod scimus, dixerit; docuit praeterea, hoc ens mundum hunc visibilem ex Chao (vide cap. 1. Gen. vers. 2.) in ordinem redegisse, seminaque naturae indidisse, adeoque in omnia summum jus et summam potentiam habere, et (vide Deut. cap. 10. vers. 14. 15.) pro hoc summo suo jure, et potentia sibi soli Hebraeam nationem elegisse, certamque mundi plagam, (vide Deut. cap. 4. vers. 19. et cap. 32. vers. 8, 9.) reliquas autem nationes, et regiones curis reliquorum Deorum a se substitutorum reliquisse; et ideo Deus Israëlis, et Deus (vide Libri 2 Paralip. cap. 32. vers. 19.) Hierosolymae, reliqui autem Dii reliquarum nationum Dii vocabantur. Et hac etiam de causa credebant Judaei regionem illam, quam Deus sibi elegerat cultum Dei singularem, et ab aliarum regionum cultu prorsus diversam requirere; imo nec posse pati cultum aliorum Deorum, aliisque regionibus proprium: nam gentes illae, quas rex Assyriae in Judaeorum terras duxit, credebantur a leonibus dilaniari, quia cultum Deorum illius terrae ignorabant, (vide Lib. 2. Regum cap. 17. vers. 25, 26. etc.) Et Jacobus, ex Aben Hezrae opinione, dixit propterea filiis, ubi patriam petere voluit; ut se novo cultui praepararent, et Deos alienos, hoc est, cultum Deorum illius terrae, in quâ tum erant, deponerent. (vide Gen. cap. 35. vers. 2, 3.) David etiam, ut Saulo diceret, se propter ejus persecutionem coactum esse, extra patriam vivere, dixit, se ab haereditate Dei expelli, et ad alios Deos colendos mitti, vide Sam. Lib. 1. cap. 26. vers. 19. Denique credidit hoc ens, sive Deum, suum domicilium in coelis habere (vide Deut. cap. 33. vers. 27.) quae opinio inter ethnicos frequentissima fuit. Si jam ad

Mosis

Mosis revelationes attendamus, eas hisce opinionibus accommodatas fuisse reperiemus; nam quia credebat Dei naturam illas, quas diximus, pati conditiones, nempe, misericordiam, benignitatem etc. ideo Deus, ad hanc ejus opinionem, et sub hisce attributis ipsi revelatus fuit (vide Exodi cap. 34. vers. 6, 7. ubi narratur, qua ratione Deus Mosi apparuit; et decalogi vers. 4. 5.) Deinde capite 33. vers. 18. narratur, Mosen a Deo petiisse, ut sibi liceret, eum videre; sed quoniam Moses, ut jam dictum est, nullam Dei imaginem in cerebro formaverat, et Deus (ut jam ostendi) non revelatur Prophetis, nisi pro dispositione eorum imaginationis, ideo Deus nulla ipsi imagine apparuit: atque hoc contigisse inquam, quia Mosis imaginationi repugnabat. Nam alii Prophetae, Deum se vidisse testantur; nempe Esaias, Ezechiel, Daniel, etc. Et hac de causa Deus Mosi respondit, *non poteris meam faciem videre*, et quia Moses credebat, Deum esse visibilem, hoc est, ex parte divinae naturae nullam id implicare contradictionem (alias enim nihil simile petiisset) ideo addit *quoniam nemo me videbit, et vivet;* reddit igitur rationem opinioni Mosis consentaneam; non enim dicit, id ex parte divinae naturae implicare contradictionem, ut res revera se habet, sed id contingere non posse, propter humanam imbecillitatem. Porro ut Deus Mosi revelaret, Israëlitas, quia vitulum adoraverant, reliquis gentibus similes factos esse, ait cap. 33. vers. 2, 3. se missurum angelum, hoc est ens, quod vice supremi entis Israëlitarum curam haberet, se autem nolle inter ipsos esse. Hoc enim modo nihil Mosi relinquebatur, ex quo ipsi constaret Israëlitas Deo reliquis nationibus, quas Deus etiam curae aliorum entium, sive angelorum tradiderat, dilectiores esse, ut constat ex vers. 16. ejusdem capitis. Denique, quia Deus in coelis habitare credebatur, ideo Deus, tanquam e coelo supra montem descendens, revelabatur, et Moses etiam mon-

tem, ut Deum alloqueretur, aſcendebat, quod minime opus ei eſſet, ſi aeque facile Deum ubique imaginari poſſet. Iſraëlitae de Deo nihil fere norunt, tametſi ipſi revelatus eſt, quod quidem pluſquam ſatis oſtenderunt cum ejus honorem, et cultum paucis poſt diebus vitulo tradiderunt, crediderùntque illum eſſe eos Deos, qui eos ex Aegypto eduxerant. Nec ſane credendum eſt, quod homines ſuperſtitionibus Aegyptiorum [27] aſſueti, rudes, et miſerrima ſervitute confecti, aliquid ſani de Deo intellexerint, aut quod Moſes eos aliquid docuerit, quam modum vivendi non quidem tanquam Philoſophus, ut tandem ex animi libertate, ſed tanquam Legislator, ut ex imperio Legis coacti eſſent bene vivere. Quare ratio bene vivendi, ſive vera vita, Deique cultus, et amor iis magis ſervitus, quam vera libertas, Deique gratia, et donum fuit; Deum enim amare, ejuſque legem ſervare juſſit, ut Deo praeterita bona (ex Aegyptiaca ſcilicet ſervitute libertatem etc.) accepta ferrent, et porro minis eos perterrefacit, ſi illorum praeceptorum fuiſſent tranſgreſſores, et contra, ſi ea obſervaverint, multa promittit bona. Eos itaque eodem modo docuit, ac parentes pueros, omni ratione carentes, ſolent. Quare certum eſt, eos virtutis excellentiam, veramque beatitudinem ignoraviſſe. Jonas conſpectum Dei fugere putavit; quod videtur oſtendere, eum etiam crediſſe, Deum curam caeterarum regionum, extra Judaeam, aliis potentiis, a ſe tamen ſubſtitutis, tradidiſſe. Nec ullus in vetere teſtamento habetur, qui magis ſecundum rationem de Deo locutus eſt, quam Salomon, qui lumine naturali omnes ſui ſeculi ſuperavit; et ideo etiam ſe ſupra Legem (nam ea iis tantum tradita eſt, qui ratione et naturalis intellectus documentis carent) exiſtimavit, legeſque omnes, quae regem ſpectant, et quae tribus potiſſimum conſtabant (vide Deut. cap. 17. vſ. 16, 17.) parvi pependit,

Salomo unicus in V.T. ſecundum rationem de Deo locutus eſt.

dit, imo eas plane violavit (in quo tamen erravit, nec quod Philosopho dignum egit, nempe, quod voluptatibus indulserit) omnia fortunae bona mortalibus vana esse docuit (vide Eccl.) et nihil homines intellectu praestantius habere, nec majori supplicio, quam stultitiâ, puniri, (vide Proverb. cap. 16. vers. 23.) Sed ad Prophetas revertamur, quorum discrepantes opiniones etiam notare suscepimus. Ezechielis sententias adeo sententiis Mosis repugnantes invenerunt Rabini, qui nobis illos (qui jam tantum extant) libros prophetarum reliquerunt, (uti tractatu Sabbati cap. 1. fol. 13. pag. 2. narratur) ut fere deliberaverint, ejus librum inter canonicos non admittere, atque eundem plane abscondidissent, nisi quidam Chananias in se suscepisset ipsum explicare. quod tandem magno cum labore, et studio (ut ibi narratur) ajunt ipsum fecisse; qua ratione autem, non satis constat, nempe, an quod commentarium, qui forte periit, scripserit, vel quod ipsa Ezechielis verba, et orationes (ut fuit audacia) mutaverit et ex suo ingenio ornaverit; quidquid sit, cap. saltem 18. non videtur convenire cum versu 7. cap. 34. Exodi, nec cum vs. 18 cap. 32. Jerem. etc. Shamuel credebat, Deum, ubi aliquid decreverat, nunquam decreti poenitere (vide lib. 1 Shamuelis cap. 15. vers. 29.) nam Saulo, sui peccati poenitenti, et Deum adorare, veniamque ab ipso petere volenti, dixit, Deum suum contra eum decretum non mutaturum. Jeremiae autem contra revelatum fuit (vide cap. 18. vers. 8. 10.) nempe Deum, sive aliquid damni, sive aliquid boni alicui nationi decreverit, sui decreti poenitere, modo homines etiam a tempore sententiae, vel in melius, vel in pejus mutentur. At Joël Deum damni poenitere tantum docuit (vide ejus cap. 2. vers. 13.) Denique ex capite 4 Gen. vers. 7. clarissime constat, hominem posse peccati tentationes domare, et bene agere; id enim Kaïno dicitur, qui tamen ut ex ipsa Scripturà, et Josepho constat, eas

[28]

Ezechiel repugnabat Mosi.

Falsae opiniones Prophetarum de deo, ut Jeremiae

Joelis

 nun-

nunquam domavit. Idem etiam ex modo allato cap. Jeremiae evidentiſſime colligitur; nam ait Deum ſui decreti in damnum, aut bonum hominum prolati, poenitere, prout homines mores, et modum vivendi mutare volunt. At Paulus contra nihil apertius docet, quam quod homines nullum imperium, niſi ex Dei ſingulari vocatione, et gratia in carnis tentationes habent. Vide Epiſt. ad Romanos cap. 9. ex verſ. 10. etc. et quod cap. 3. verſ. 5. et cap. 6. verſ. 19. ubi Deo juſtitiam tribuit, ſe corrigit, quod humano more ſic loquatur, et propter carnis imbecillitatem.

Sunt itaque revelationes captui et opinionib. prophetarum accommodatae.

Ex his itaque ſatis ſuperque conſtat, id, quod oſtendere proponebamus, nempe Deum revelationes captui et opinionibus prophetarum accommodaviſſe, Prophetaſque res, quae ſolam ſpeculationem, et quae non charitatem, et uſum vitae ſpectant, ignorare potuiſſe; et revera ignoraviſſe, contrariaſque habuiſſe opiniones. Quare longe abeſt, ut ab iis cognitio rerum naturalium, et ſpiritualium ſit petenda. Conclùdimus itaque nos Prophetis nihil aliud teneri credere, praeter id, quod finis et ſubſtantia eſt revelationis; in reliquis, prout unicuique libet, liberum eſt credere. Exempli gratia, revelatio Kaïni nos tantum docet, Deum Kaïnum monuiſſe ad veram vitam; id enim tantum intentum et ſubſtantia [29] revelationis eſt, non vero libertatem voluntatis, aut res Philoſophicas docere; quare, tametſi in verbis illius monitionis et rationibus libertas voluntatis clariſſime continetur, nobis tamen licitum eſt, contrarium ſentire, quandoquidem verba illa, et rationis ad captum tantum Kaïni accomodatae ſunt. Sic etiam Michaeae revelatio tantum docere vult, quod Deus Michaeae verum exitum pugnae Achabi contra Aram revelavit, quare hoc etiam tantum tenemur credere; quicquid igitur praeter hoc in illa revelatione continetur, nempe de Dei Spiritu vero, et falſo, et de

exer-

exercitu coeli, ab utroque Dei latere ſtante, et reliquae illius revelationis circumſtantiae, nos minime tangunt: adeoque de iis unuſquiſque, prout ſuae rationi magis conſentaneum videbitur, credat. De rationibus, quibus Deus Iobo oſtendit ſuam in omnia potentiam, ſi quidem verum eſt, quod Iobo revelatae fuerunt, et quod author hiſtoriam narrare, non autem (ut quidam credunt) ſuos conceptus ornare ſtuduerit; idem etiam dicendum, nempe eas ad captum Iobi, et ad ipſum tantum convincendum allatas fuiſſe, non vero quod ſint rationes univerſales ad omnes convincendum. Nec aliter de Chriſti rationibus, quibus Phariſaeos contumaciae et ignorantiae convincit diſcipuloſque ad veram vitam hortatur, ſtatuendum; quod nempe ſuas rationes opinionibus et principiis uniuscujuſque accommodavit. Ex. gr. cum Phariſaeis dixit, vide Matth cap. 12. verſ. 26. *et ſi Satanas Satanam ejicit, adverſus ſe ipſum diviſus eſt; quomodo igitur ſtare poteſt regnum ejus?* nihil niſi Phariſaeos ex ſuis principiis convincere voluit, non autem docere, dari Daemones, aut aliquod Daemonum regnum. Sic etiam cum diſcipulis dixit Matth. 18. verſ. 10; *videte ne contemnatis unum ex parvis iſtis, dico enim vobis Angelos eorum in coelis etc.* Nihil aliud docere vult, quam ne ſint ſuperbi, et ne aliquem contemnant, non vero aliqua, quae in ipſius rationibus, quas tantum adfert ad rem diſcipulis melius perſuadendum, continentur. Idem denique de rationibus et ſignis Apoſtolorum abſolute dicendum, nec de his opus eſt fuſius loqui: nam ſi mihi enumeranda eſſent omnia Scripturae Loca, quae tantum ad hominem, ſive ad captum alicujus ſcripta ſunt, et quae non ſine magno Philoſophiae praejudicio, tanquam divina doctrina defenduntur, a brevitate, cui ſtudeo, longe diſcederem. Suffi- [30] ciat igitur, quaedam pauca, et univerſalia attigiſſe, reliqua curioſus lector apud ſe perpendat. Verum enim vero quamvis haec tantum, quae de Prophetis, et

et Prophetia egimus, ad scopum, ad quem intendo, praecipue pertineant, nempe ad separandam Philosophiam a Theologia, attamen, quia hanc quaestionem universaliter attigi, lubet adhuc inquirere, num donum Propheticum Hebraeis tantum peculiare fuerit, an vero omnibus nationibus commune; tum etiam quid de vocatione Hebraeorum statuendum, de quibus vide caput sequens.

CAP. III. *De Hebraeorum vocatione. Et an Donum Propheticum Hebraeis peculiare fuerit.*

Vera foelicitas et Beatitudo uniuscujusque in sola boni fruitione consistit, non vero in ea gloria, quod solus scilicet, et reliquis exclusis, bono fruatur; qui enim se propterea beatiorem aestimat, quod ipsi soli, caeteris non item bene sit, aut quod reliquis sit beatior, et magis fortunatus, is veram foelicitatem, et beatitudinem ignorat, et laetitia, quam inde concipit, nisi puerilis sit, ex nulla alia re oritur, quam ex invidia, et malo animo. Ex. gr. vera hominis foelicitas, et beatitudo in sola sapientiâ, et veri cognitione consistit, at minime in eo, quod sapientior reliquis sit, vel quod reliqui vera cognitione careant; hoc enim ejus sapientiam, hoc est, veram ejus foelicitatem nihil prorsus auget. Qui itaque propter hoc gaudet, is malo alterius gaudet, adeoque invidus est, et malus, nec veram novit sapientiam, neque verae vitae tranquillitatem. Cum igitur Scriptura, ut Hebraeos ad obedientiam legis hortetur, dicit Deum eos prae caeteris nationibus sibi elegisse (vide Deut, cap. 10. vers. 15.) ipsis propinquum esse, aliis non item, (Deut. cap. 4. vers. 4. 7.) iis tantum leges justas praescripsisse, ejusdem cap. vers. 8. ipsis denique tantum, caeteris posthabitis, innotuisse, vide ejusdem cap. vers. 32 etc. ad eorum captum tantum loquitur, qui, ut in superiore capite ostendimus, et Moses etiam testatur (vide [31] Deut. cap. 9. vers. 6, 7.) veram beatitudinem

Hebraeos prae caeteris electos esse — ad eorum captum modo esse praedicandum.

non

non noverant; nam sane ipsi non minus beati fuissent, si Deus omnes aeque ad salutem vocavisset: nec ipsis Deus minus foret propitius; quamvis reliquis aeque prope adesset, nec leges minus justae, nec ipsi minus sapientes, etsi omnibus praescriptae fuissent, nec miracula Dei potentiam minus ostendissent, si etiam propter alias nationes facta fuissent; nec denique Hebraei minus tenerentur Deum colere, si Deus haec omnia dona omnibus aequaliter largitus fuisset. Quod autem Deus Salomoni dicit, (vide Reg. Lib. 1. c. 3. vs. 12.) neminem post eum aeque sapientem, ac ipsum futurum, modus tantum loquendi videtur esse ad significandam eximiam sapientiam: quicquid sit, minime credendum est, quod Deus Salomoni, ad majorem ejus felicitatem, promiserit, se nemini postea tantam sapientiam largiturum fore; hoc enim Salomonis intellectum nihil augeret, nec prudens Rex, etsi Deus se eadem sapientiâ omnes donaturum dixisset, minores pro tanto munere Deo ageret gratias.

Verum enim vero, etsi dicamus Mosen in locis Pentateuchi modo citatis ad Hebraeorum captum locutum fuisse, nolumus tamen negare, quod Deus ipsis solis leges illas Pentateuchi praescripserit, neque, quod tantum iis locutus fuerit, nec denique quod Hebraei tot miranda viderint, qualia nulli alii nationi contigerunt; sed id tantum volumus Mosen tali modo, iisque praecipue rationibus Hebraeos monere voluisse, ut eos ex ipsorum puerili captu ad Dei cultum magis devinciret; deinde ostendere voluimus, Hebraeos non scientiâ, neque pietate sed plane alia re supra caeteras nationes excelluisse; sive (ut cum Scripturâ ad eorum captum loquar) Hebraeos non ad veram vitam et sublimes speculationes, quanquam saepe monitos, sed ad aliam plane rem electos a Deo prae reliquis fuisse. Quaenam autem ea fuerit, ordine hic ostendam.

Verum

Verum antequam incipiam, explicare pauca volo, quid per Dei directionem, perque Dei auxilium externum et internum, et quid per Dei electionem, quidque denique per fortunam in sequentibus intelligam. Per Dei directionem intelligo fixum illum et immutabilem naturae ordinem sive rerum naturalium concatenationem. Diximus enim supra [32] et in alio loco jam ostendimus, leges naturae universales, secundum quas omnia fiunt et determinantur, nihil esse nisi Dei aeterna decreta, quae semper aeternam veritatem et necessitatem involvunt. Sive igitur dicamus omnia secundum leges naturae fieri, sive ex Dei decreto et directione ordinari, idem dicimus. Deinde quia rerum omnium naturalium potentia, nihil est nisi ipsa Dei potentia, per quam solam omnia fiunt et determinantur; hinc sequitur, quicquid homo, qui etiam pars est naturae, sibi in auxilium, ad suum esse conservandum parat, vel quicquid natura, ipso nihil operante, ipsi offert, id omne sibi a sola divina potentia oblatum esse, vel quatenus per humanam naturam agit, vel per res extra humanam naturam. Quicquid itaque natura humana ex sola sua potentia praestare potest ad suum esse conservandum id Dei auxilium internum, et quicquid praeterea ex potentia causarum externarum in ipsius utile cadit, id Dei auxilium externum merito vocare possumus. Atque ex his etiam facile colligitur, quid per Dei electionem sit intelligendum. Nam cum nemo aliquid agat, nisi ex praedeterminato naturae ordine, hoc est, ex Dei aeterna directione et decreto, hinc sequitur, neminem sibi aliquam vivendi rationem eligere, neque aliquid efficere, nisi ex singulari Dei vocatione, qui hunc ad hoc opus, vel ad hanc vivendi rationem prae aliis elegit. Denique per fortunam nihil aliud intelligo, quam Dei directionem, quatenus per causas externas et inopinatas res humanas dirigit. His praelibatis ad nostrum intentum revertamur, ut videamus quid id fuerit,

Dei directio est fixus ille et immutabilis naturae ordo, sive rerum naturalium concatenatio.

propter

propter quod Hebraea natio dicta fuerit a Deo prae reliquis electa. Ad quod ostendendum, sic procedo.

Omnia, quae honeste cupimus, ad haec tria potissimum referuntur, nempe res per primas suas causas intelligere; Passiones domare, sive virtutis habitum acquirere; Et denique secure, et sano corpore vivere. Media, quae ad primum et secundum directe inserviunt, et quae tanquam causae proximae, et efficientes considerari possunt, in ipsa humana natura continentur; ita ut eorum acquisitio a sola nostra potentiâ, sive a solis humanae naturae legibus praecipue pendeat: et hac de causa omnino statuendum est, haec dona nulli nationi peculiaria sed toti humano generi communia semper fuisse; nisi somniare [33] velimus, naturam olim diversa hominum genera procreavisse. At media, quae ad secure vivendum, et corpus conservandum inserviunt, in rebus externis praecipue sita sunt; atque ideo dona fortunae vocantur, quia nimirum maxime a directione causarum externarum, quam ignoramus, pendent, ita, ut hac in re stultus fere aeque felix et infelix, ac prudens sit. Attamen ad secure vivendum, et injurias aliorum hominum, et etiam brutorum, evitandum, humana directio, et vigilantia multum juvare potest. Ad quod nullum certius medium ratio et experientia docuit, quam societatem certis legibus formare; certamque mundi plagam occupare et omnium vires ad unum quasi corpus, nempe societatis, redigere. Verum enim vero ad societatem formandam et conservandam, ingenium et vigilantia non mediocris requiritur; et idcirco illa societas securior erit, et magis constans, minusque fortunae obnoxia, quae maxime ab hominibus prudentibus et vigilantibus fundatur, et dirigitur; et contra, quae ex hominibus rudis ingenii constat, maximâ ex parte a fortuna pendet, et minus est constans. Quod si tamen diu permanserit, id alterius directioni,

non suae debetur; imo si magna pericula exsuperaverit, et res ipsi prospere successerint, non poterit ipsa Dei directionem, (nempe quatenus Deus per causas latentes externas, at non quatenus per humanam naturam, et mentem agit) non admirari, et adorare; quandoquidem ipsi nihil nisi admodum inexpectatum et praeter opinionem contigit; quod revera etiam pro miraculo haberi potest.

Hebraei electi sunt ratione societatis et fortunae, quâ imperium adepti sunt, totque annos retinuerunt.

Per hoc igitur tantum nationes ab invicem distinguuntur, nempe ratione societatis, et legum, sub quibus vivunt, et diriguntur; adeoque Hebraea natio, non ratione intellectus, neque animi tranquillitatis a Deo prae caeteris electa fuit, sed ratione societatis, et fortunae, quâ imperium adepta est, quâque id ipsum tot annos retinuit. Quod etiam ex ipsa Scripturâ quam clarissime constat: si quis enim ipsam vel leviter percurrit, clare videt, Hebraeos in hoc solo caeteras nationes excelluisse, quod res suas, quae ad vitae securitatem pertinent, feliciter gesserint, magnaque pericula exsuperaverint, idque maxime solo Dei externo auxilio, in reliquis autem caeteris aequales [34] fuisse, et Deum omnibus aeque propitium. Nam ratione intellectus constat, (ut in superiori capite ostendimus) eos de Deo et natura vulgares admodum cogitationes habuisse; quare ratione intellectus non fuerunt a Deo prae caeteris electi; at nec etiam ratione virtutis, et verae vitae; hac enim in re etiam reliquis Gentibus aequales fuerunt, et non nisi paucissimi electi; eorum igitur electio, et vocatio in sola imperii temporanea felicitate, et commodis constitit; nec videmus, quod Deus Patriarchis, aut eorum successoribus aliud praeter hoc promiserit; imo in Lege pro obedientia nihil aliud promittitur, quam imperii continua felicitas, et reliqua hujus vitae commoda, et contra pro contumacia, pactique ruptione, imperii ruina, maximaque incommoda. Nec mirum; nam finis universae societatis, et imperii est (ut ex modo

Vocatio eorum in sola imperii temporanea felicitate et commodis constitit.

modo dictis patet: et in sequentibus fusius ostendemus) secure et commode vivere; imperium autem non nisi Legibus, quibus unusquisque teneatur, subsistere potest: quod si omnia unius societatis membra legibus valedicere velint, eo ipso societatem dissolvent, et imperium destruent. Hebraeorum igitur societati nihil aliud, pro constanti legum observatione, promitti potuit, quam vitae securitas, ejusque commoda, et contra pro contumacia nullum certius supplicium praedici, quam imperii ruina, et mala, quae inde communiter sequuntur, et praeterea alia, quae ex eorum singularis imperii ruina ipsis peculiariter suborirentur; sed de his non est opus impraesentiarum prolixius agere. Hoc tantum addo, Leges etiam veteris testamenti tantum Judaeis revelatas et praescriptas fuisse; nam, cum Deus ipsos ad singularem societatem, et imperium constituendum tantum elegerit, necessario singulares etiam leges habere debebant: an vero aliis etiam nationibus Deus leges peculiares praescripserit, et earum Legislatoribus sese prophetice revelaverit, nempe sub iis attributis, quibus Deum imaginari solebant, mihi non satis constat; hoc saltem ex ipsa Scriptura patet, alias etiam nationes ex Dei directione externa imperium, legesque singulares habuisse: ad quod ostendendum, duo tantum Scripturae loca adferam. Cap. 14. Gen. vers. 18, 19, 20. narratur, quod Malkitsedek rex fuit Hierosolymae, et Dei altissimi pontifex; et quod Abrahamo, ut jus erat Pontificis (vide [37] Numeri cap. 6. vs. 23.) benedixit, et denique quod Abrahamus Dei dilectus decimam partem totius praedae huic Dei pontifici dedit. Quae omnia satis ostendunt, Deum, antequam Gentem Israëliticam condiderit, reges, et pontifices, in Hierosolyma constituisse; iisque ritus, et leges praescripsisse; an vero prophetice, id, uti diximus, non satis constat, hoc mihi saltem persuadeo, Abrahamum, dum ibi vixit, religiose secundum illas leges vixisse; nam

Abra-

Abrahamus nullos ritus particulariter a Deo accepit, et nihilominus dicitur Gen. cap. 26. verſ. 5. Abrahamum obſervaviſſe cultum, praecepta, inſtituta, et Leges Dei, quod ſine dubio intelligendum eſt de cultu, praeceptis, inſtitutis, et legibus regis Malkitſedeki. Malachias cap. 1. verſ. 10, 11. Judaeos his verbis increpat, *quiſnam eſt inter vos, qui claudat oſtia* (ſcil. templi) *ne meae arae fruſtra ignis imponatur, in vobis non delector etc. Nam ex ortu ſolis uſque in ejus occaſum meum nomen magnum eſt inter gentes, et ubique ſuffitus mihi adfertur, et munus purum; meum enim nomen magnum eſt inter gentes, ait Deus exercituum.* Quibus ſane verbis, quandoquidem nullum aliud tempus quam praeſens, niſi iis vim inferri velimus, pati poſſunt, ſatis ſuperque teſtatur, Judaeos illo tempore Deo non magis dilectos fuiſſe quam alias Nationes: imo Deum aliis Nationibus miraculis magis innotuiſſe, quam tum temporis Judaeis, qui tum ſine miraculis imperium iterum ex parte adepti fuerant: deinde Nationes ritus, et caeremonias, quibus Deo acceptae erant, habuiſſe. Sed haec miſſa facio, nam ad meum intentum ſufficit oſtendiſſe electionem Judaeorum nihil aliud ſpectaviſſe, quam temporaneam corporis felicitatem, et libertatem: ſive imperium, et modum, et media, quibus ipſum adepti ſunt, et conſequenter etiam Leges, quatenus ad illud ſingulare imperium ſtabiliendum neceſſariae erant, denique modum, quo ipſae revelatae fuerunt; in caeteris autem, et in quibus vera hominis felicitas conſiſtit, eos reliquis aequales fuiſſe. Cum itaque in Scriptura (vide Deut. cap. 4. verſ. 7.) dicitur, nullam Nationem Deos ſibi aeque propinquos, ac Judaeos
[30] Deum habere, id tantum ratione imperii, et de illo ſolo tempore, quo iis tot miracula contigerunt, intelligendum etc. ratione enim intellectus, et virtutis, hoc eſt, ratione beatitudinis Deus, uti jam diximus, et ipſa ratione oſtendimus, omnibus aeque pro-

[illegible], Judaeos (tempore [illegible]. Mosis etc) non magis dilectos Deo fuisse, quam alias Nationes.

propitius est, quod quidem ex ipsa Scriptura satis etiam constat, ait enim Psaltes Psal. 145. vers. 18. *propinquus est Deus omnibus, qui eum vocant, omnibus, qui eum vere vocant.* Item in eodem Psal. vs. 9. *Benignus est Deus omnibus, et ejus misericordia* (est) *erga omnia. quae fecit.* In Psal. 33. v. 15. clare dicitur Deum omnibus eundem intellectum dedisse, his scilicet verbis: *qui format eodem modo eorum cor.* Cor enim ab Hebraeis sedes animae et intellectus credebatur, quod omnibus satis esse notum existimo. Deinde ex cap. 28. vs. 28. Jobi constat, Deum toti humano generi hanc Legem praescripsisse; Deum revereri, et a malis operibus abstinere, sive bene agere, et ideo Jobus, quamvis gentilis, Deo omnium acceptissimus fuit, quoniam omnes pietate, et religione superavit. Deinde ex cap. 4. vers. 2. Jonae clarissime constat, Deum non solum Judaeis, sed omnibus propitium, misericordem, longanimem, et amplum benignitate, ac poenitentem mali esse. Ait enim Jonas, *ideo antea statui fugere Tharsum, quia noveram* (nempe ex verbis Mosis, quae habentur cap. 34. vers. 6. Exodi) *te Deum propitium, misericordem etc. esse;* adeoque gentilibus Ninivitis condonaturum. Concludimus ergo (quandoquidem Deus omnibus aeque propitius est, et Hebraei, non nisi ratione societatis et imperii a Deo electi fuerint) unumquemque Judaeum extra societatem, et imperium solum consideratum nullum Dei donum supra alios habere, nec ullum discrimen inter ipsum, et gentilem esse. Cum itaque verum sit, quod Deus omnibus aeque benignus, misericors etc. sit, et Prophetae officium non tam fuerit leges patriae peculiares, quam veram virtutem docere, hominesque de ea monere, non dubium est, quin omnes nationes Prophetas habuerint, et quod donum propheticum Judaeis peculiare non fuerit. Quod revera etiam tam profanae, quam sacrae historiae testantur. Et quamvis ex sacris historiis Veteris Testamenti non

constet

Donum propheticum Judaeis cum aliis nationib. erat commune, non Judaeis peculiare

conſtet alias Nationes tot Prophetas, ac Hebraeos [37] habuiſſe, imo nullum prophetam gentilem a Deo nationibus expreſſe miſſum, id nihil refert. Nam Hebraei res ſuas tantum, non autem aliarum gentium ſcribere curaverunt. Sufficit itaque, quod in vetere teſtamento reperiamus, homines gentiles, et incircumciſos, Noach, Chanoch, Abimelech, Bilham, etc. prophetaviſſe; deinde Hebraeos Prophetas non tantum ſuae, ſed etiam multis aliis nationibus a Deo miſſos fuiſſe. Ezechiel enim omnibus gentibus tum notis vaticinatus eſt. Imo Hobadias nullis, quod ſcimus, niſi Idumaeis: et Jonas Ninivitis praecipue vates fuit. Eſaias non tantum Judaeorum calamitates lamentatur, et praedicit, eorumque reſtaurationem canit, ſed etiam aliarum gentium; ait enim cap. 16. vſ. 9. *ideo fletu deplorabo Jahzerem*, et cap. 19 prius Aegyptiorum calamitates, et poſtea eorum reſtaurationem praedicit; (vide ejuſdem cap. verſ. 19, 20, 21, 25) Nempe quod Deus iis Salvatorem mittet, qui eos liberabit, et quod Deus iis innoteſcet, et quod denique Aegyptii Deum ſacrificiis, et muneribus colent, et tandem vocat hanc nationem *Benedictum Aegyptium Dei populum:* quae omnia profecto valde digna ſunt, ut notentur. Jeremias denique non Hebraeae gentis tantum, ſed abſolute gentium Propheta vocatur. (vide ejus cap. 1. verſ. 5.) hic etiam nationum calamitates praedicendo deflet, et earum reſtaurationem praedicit; ait enim cap. 48. verſ. 31. de Moabitis *idcirco propter Moabum ejulabo, et propter totum Moabum clamo etc.* et verſ. 36. *idcirco cor meum propter Moabum, ſicut tympana, obſtrepit*; et tandem earum reſtaurationem praedicit; ut et etiam reſtaurationem Aegyptiorum, Hamonitarum, et Helamitarum. Quare non dubium eſt caeteras gentes ſuos etiam Prophetas ut Judaeos habuiſſe, qui iis et Judaeis prophetaverunt. Quamvis tamen Scriptura non niſi de uno Bilhamo, cui res futurae Judaeorum et aliarum nationum revelatae fuerint, mentio-

mentionem faciat, non tamen credendum est, Bilhamum sola illa occasione prophetavisse, ex ipsa enim historia clarissime constat eum dudum antea prophetia et aliis divinis dotibus claruisse. Nam, cum Balak eum ad se accersere jubet, ait (Num. cap. 22. vers. 6. *quoniam scio enim, cui benedicis, benedictum, et cui maledicis, maledictum esse.* Quare is [38] illam eandem virtutem, quam Deus Abrahamo (vide Genes. cap. 12. vers. 3.) largitus est, habebat. Balamus deinde, ut assuetus prophetiis, legatis respondet, ut apud ipsum manerent, donec ei Dei voluntas revelaretur. Cum prophetabat, hoc est, cum veram Dei mentem interpretabatur, haec de se dicere solebat: *dictum ejus, qui audit dicta Dei, qui novit scientiam* (vel mentem, et praescientiam) *excelsi, visionem omnipotentis videt, excidens, sed retectus oculis.* Denique postquam Hebraeis ex mandato Dei benedixit, (nimirum ut solebat) aliis gentibus prophetare, resque earum futuras praedicere incipit. Quae omnia satis superque indicant eum semper Prophetam fuisse, aut saepius prophetavisse, et (quod adhuc hic notandum) id, quod praecipue Prophetas de prophetiae veritate certos reddebat, habuisse, nempe animum ad solum aequum, et bonum inclinatum, non enim cui ipse volebat, benedicebat, nec cui volebat maledicebat, ut Balak putabat, sed tantum iis, quibus Deus benedici, aut maledici volebat; ideo Balako respondit, *quamvis Balakus mihi daret tantum argenti, et auri, quantum ejus domum adimplere posset, non potero transgredi edictum Dei, ad faciendum ex meo arbitrio bonum aut malum; quod Deus loquetur, loquar*; quod autem Deus ei, dum erat in itinere, iratus fuerit, id etiam Mosi, dum in Aegyptum ex Dei mandato proficiscebatur, contigit (vide Exodi cap. 4. vs. 24.) et quod argentum ad prophetandum accipiebat, idem Shamuel faciebat vide Samuel. lib. 1. cap. 9. vers. 2, 8.) et si in aliqua re peccavit, (de eo vide 2 Epist. Petr.

cap.

cap. 2. vf. 15, 26. et Judae vf. 11.) *nemo adeo aequus, qui bene ſemper agat, et nunquam peccet.* (vide Eccl. cap. 7. verſ. 20) Et ſane ejus orationes multum ſemper apud Deum valere debuerunt, et ejus vis ad maledicendum certe magna admodum fuit, quandoquidem toties in Scriptura reperiatur, ad Dei magnam miſericordiam erga Iſraëlitas teſtandum, quod Deus noluerit Bilhamum audire, et quod maledictionem in benedictionem converterit (vide Deut. cap. 23. vſ. 6. Joſ. 24. vſ. 10. Neh. 13. vſ. 2.) Quare ſine dubio Deo acceptiſſimus erat; nam impiorum orationes, et maledicta Deum minime movent. Cum itaque [39] hic verus Propheta fuerit, et tamen ab Joſua (cap. 13. verſ. 22.) vocetur *divinus*, ſive *augur*, certum eſt, hoc nomen etiam in bonam partem ſumi, et quos gentiles ſolebant vocare augures, et divinos, veros fuiſſe Prophetas, et eos, quos Scriptura ſaepe accuſat, et condemnat, Pſeudo-divinos fuiſſe, qui gentes ſicut Pſeudo-prophetae Judaeos, decipiebant, quod etiam ex aliis Scripturae locis ſatis clare conſtat; quare concludimus, donum Propheticum Judaeis peculiare non fuiſſe, ſed omnibus nationibus commune.

Phariſaei contra contendunt, hoc donum ſuae tantum nationi peculiare fuiſſe.

Phariſaei tamen contra, acriter contendunt, hoc donum divinum ſuae tantum nationi peculiare fuiſſe, reliquas autem nationes ex virtute neſcio quâ diabolicâ (quid tandem non finget ſuperſtitio?) res futuras praedixiſſe, praecipuum, quod ex vetere teſtamento adferunt, ad hanc opinionem ejus authoritate confirmandum, eſt illud Exod. cap. 33. vſ. 16. ubi Moſes Deo ait: *quânam enim re cognoſcetur, me, et populum tuum inveniſſe gratiam in oculis tuis? certe quando cum nobis ibis, et ſeparabimur ego, et populus tuus ab omni populo, qui eſt in ſuperſicie terra;* hinc inquam inferre volunt, Moſen a Deo petiiſſe, ut Judaeis eſſet praeſens, iiſque prophetice ſeſe revelaret, deinde ut hanc gratiam nulli alii nationi concederet. Ridiculum ſane, quod Moſes praeſentiam Dei gentibus invideret, aut quod tale quid a Deo auſus

ausus esset petere. Sed res est; postquam Moses novit ingenium et animum suae nationis contumacem, clare vidit, eos non sine maximis miraculis, et singulari Dei auxilio externo, res inceptas perficere posse; imo eos necessario sine tali auxilio perituros; adeoque ut constaret, Deum eos conservatos velle, hoc Dei singulare auxilium externum petit. Sic enim cap. 34. vers 9. ait, *si inveni gratiam in oculis tuis Domine, eat, precor, Dominus inter nos, quoniam hic populus contumax est* etc. Ratio itaque, cur Dei singulare auxilium externum petit, est, quia populus erat contumax, et quod adhuc clarius ostendit, Mosen nihil praeter hoc singulare Dei auxilium externum petiwisse, est ipsa Dei responsio; respondit enim statim (vers. 20. ejusd. cap.) *ecce ego pango foedus, coram toto populo tuo me facturum mirabilia, quae non fuerunt facta in tota terra, nec in omnibus gentibus etc.* Quare Moses hic de sola Hebraeorum [40] electione, ut eam explicui, agit, nec aliud a Deo petiit. Attamen in Epistola Pauli ad Rom. alium textum reperio, qui me magis movet; nempe cap. 3. vs. 12. ubi Paulus aliud, quam nos hic, docere videtur; ait enim, *quae est igitur praestantia Iudaei? aut quae utilitas circumcisionis? multa per omnem modum; primarium enim est, quod ei concredita sunt eloquia Dei.* Sed si ad Pauli doctrinam, quam praecipue docere vult, attendimus, nihil inveniemus, quod nostrae huic doctrinae repugnet; sed contra eadem, quae nos hic, docere: ait enim vers. 29. ejusdem capitis, Deum, et Judaeorum, et gentium Deum esse, et cap. 2. vers. 25, 26. *circumcisus si resiliat a lege, circumcisionem factam fore praeputium; et contra, si praeputium observet mandatum legis; ejus praeputium reputari circumcisionem.* Deinde vers. 9. cap. 4. ait omnes aeque, Judaeos scilicet et gentes sub peccato fuisse; peccatum autem sine mandato, et lege non dari. Quare hinc evidentissime constat, legem omnibus absolute (quod

O supra

ſupra etiam ex Job cap. 28. vſ. 28. oſtendimus) revelatam fuiſſe, ſub quâ omnes vixerunt. nempe legem, quae ſolam veram virtutem ſpectat, non autem illam, quae pro ratione et conſtitutione ſingularis cujuſdam imperii ſtabilitur, et ad ingenium unius nationis accommodatur. Denique concludit Paulus, quoniam Deus omnium nationum Deus eſt, hoc eſt, omnibus aeque propitius, et omnes aeque ſub lege, et peccato fuerant, ideo Deus omnibus nationibus Chriſtum ſuum miſit, qui omnes aeque a ſervitute legis liberaret, ne amplius ex mandato Legis, ſed ex conſtanti animi decreto, bene agerent. Paulus itaque id, quod volumus, ad amuſſim docet. Cum ergo ait, *Iudaeis tantum Dei eloquia credita fuiſſe*, vel intelligendum eſt, quod iis tantum Leges ſcripto, reliquis autem gentibus ſola tantum revelatione et conceptu concreditae fuerunt, vel, dicendum, (quandoquidem id, quod ſoli Iudaei objicere poterant, propulſare ſtudet) Paulum ex captu et ſecundum opiniones Iudaeorum, tum temporis receptas, reſpondere; nam ad ea, quae partim viderat, partim audiverat, edocendum, cum Graecis erat Graecus, et cum Judaeis Judaeus. Supereſt jam tantum ut quorundam rationibus reſpondeamus; quibus ſibi [41] perſuadere volunt, Hebraeorum electionem non temporaneam, et ratione ſolius imperii, ſed aeternam fuiſſe: nam, ajunt, videmus Judaeos poſt imperii amiſſionem, tot annos ubique ſparſos, ſeparatoſque ab omnibus nationibus, ſuperſtites eſſe, quod nulli alii Nationi contigit; deinde quod Sacrae Literae multis in locis docere videntur, Deum Judaeos in aeternum ſibi elegiſſe, adeoque, tametſi imperium perdiderunt, nihilominus tamen Dei electos manere. Loca, quae hanc aeternam electionem quam clariſſime docere putant, ſunt praecipue: I. vſ. 36. cap. 31. Jeremiae, ubi Propheta ſemen Iſraëlis in aeternum gentem Dei manſuram teſtatur, comparando nimirum eos cum fixo coelorum et naturae ordine. II.

Eze-

Ezechielis cap. 20, vſ. 32. etc. ubi videtur velle, quod, quamvis Judaei data opera Dei cultui valedicere velint, Deus tamen eos ex omnibus regionibus, in quibus diſperſi erant, recolliget, ducetque ad deſertum populorum, ſicuti eorum parentes ad Aegypti deſerta duxit, et tandem inde, poſtquam eos a rebellibus et deficientibus ſelegerit, ad montem ejus ſanctitatis, ubi tota Iſraëlis familia ipſum colet. Alia praeter haec adferri ſolent, praecipue a Phariſaeis, ſed omnibus me ſatisfacturum puto, ubi hiſce duobus reſpondero: quod levi negotio faciam, poſtquam ex ipſa Scriptura oſtendero, Deum Hebraeos in aeternum non elegiſſe, ſed tantum eadem conditione, quâ antea Canahanitas elegerit, qui etiam, ut ſupra oſtendimus, pontifices habuerunt, qui Deum religioſe colebant, et quos tamen Deus propter eorum luxum, et ſocordiam, et malum cultum rejecit. Moſes enim in Levitico cap. 18. verſ. 27, 28. monet Iſraëlitas, ne inceſtis polluantur, veluti Canahanitae, ne ipſos terra evomat, ſicuti evomuit illas gentes, quae illa loca inhabitabant. Et Deut. cap. 8. vſ. 19. 20. ipſis expreſſiſſimis verbis totalem ruinam minatur. Sic enim ait: *teſtor vobis hodie; quod abſolute peribitis, ſicuti gentes, quas Deus ex veſtra praeſentia perire facit, ſic peribitis.* Et ad hunc modum alia in Lege reperiuntur, quae expreſſe indicant, Deum non abſolute, neque in aeternum Hebraeam nationem elegiſſe. Si itaque Prophetae iis novum et aeternum foedus Dei cognitionis, amoris, et gratiae praedixerunt, id piis tantum promitti facile convincitur; nam in eodem Ezechielis capite, quod [42] modo citavimus, expreſſe dicitur, quod Deus ab iis ſeparabit rebelles et deficientes: et Tſephoniae cap. 3. verſ. 12, 13. quod Deus ſuperbos auferet e medio, et pauperes ſuperſtites faciet, et quia haec electio veram virtutem ſpectat, non putandum eſt, quod piis Iudaeorum tantum, caeteris excluſis, promiſſa fuerit, ſed plane credendum, gentiles veros Prophetas, quos

omnes nationes habuisse ostendimus, eandem etiam fidelibus suarum Nationum promisisse, eosque eadem solatos fuisse. Quare hoc aeternum foedus Dei cognitionis et amoris universale est, ut etiam ex Tsephoniae c. 3. vers. 10, 11. evidentissime constat, adeoque hac in re nulla est admittenda differentia inter Judaeos et gentes, neque igitur etiam alia electio iis peculiaris praeter illam, quam jam ostendimus. Et quod Prophetae, dum de hac electione, quae solam veram virtutem spectat, multa de sacrificiis, et aliis ceremoniis ac Templi et Urbis reaedificatione misceant, pro more et natura prophetiae res spirituales sub talibus figuris explicare voluerunt, ut Judaeis, quorum erant Prophetae, imperii et templi restaurationem, tempore Cyri expectandam, simul indicarent. Quare hodie Judaei nihil prorsus habent, quod sibi supra omnes Nationes tribuere possint. Quod autem tot annos dispersi absque imperio perstiterint, id minime mirum, postquam se ab omnibus nationibus ita separaverunt, ut omnium odium in se converterint, idque non tantum ritibus externis, ritibus caeterarum nationum contrariis, sed etiam signo circumcisionis, quod religiosissime servant. Quod autem Nationum odium eos admodum conservet, id jam experientia docuit. Cum Rex Hispaniae olim Judaeos coëgit Regni Religionem admittere, vel in exilium ire, perplurimi Judaei pontificiorum religionem admiserunt; sed quia iis, qui religionem admiserunt, omnia Hispanorum naturalium privilegia concessa sunt, iique omnibus honoribus digni existimati sunt, statim ita se Hispanis immiscuerunt, ut pauco post tempore nullae eorum reliquiae manserint, neque ulla memoria. At plane contra iis contigit, quos Rex Lusitanorum religionem sui imperii admittere coegit, qui semper, quamvis ad religionem conversi, ab omnibus separati vixerunt, nimirum quia eos omnibus honoribus [43] indignos declaravit. Signum circumcisionis etiam hac

hac in re tantum poſſe exiſtimo, ut mihi perſuadeam, hoc unum hanc Nationem in aeternum conſervaturum, imo niſi fundamenta ſuae religionis eorum animos effoeminarent, abſolute crederem, eos aliquando, data occaſione, ut ſunt res humanae mutabiles, ſuum imperium iterum erecturos, Deumque eos de novo electurum. Cujus etiam rei exemplum praeclarum habemus in Chinenſibus, qui etiam komma aliquod in capite religioſiſſime ſervant, quo ſe ab omnibus aliis ſeparant, et ita ſeparati tot annorum millia ſe conſervaverunt, ut antiquitate reliquas omnes nationes longe ſuperent; nec ſemper imperium obtinuerunt, attamen illud amiſſum recuperaverunt, et ſine dubio iterum recuperabunt, ubi Tartarorum animi prae luxu divitiarum et ſocordia langueſcere incipient. Denique ſi quis vellet defendere, Judaeos hac, vel alia de cauſa a Deo in aeternum electos fuiſſe, non ipſi repugnabo, modo ſtatuat, hanc electionem, vel temporaneam, vel aeternam, quatenus ea tantum Judaeis peculiaris eſt, non reſpicere, niſi imperium, et corporis commoditates, (quandoquidem hoc ſolum unam Nationem ab alia diſtinguere poteſt); at ratione intellectus, et verae virtutis nullam nationem ab alia diſtingui, adeoque his in rebus nec a Deo unam prae alia eligi.

CAP. IV. *De Lege Divina.*

Legis nomen abſolute ſumptum ſignificat id, ſecundum quod unumquodque individuum, vel omnia vel aliquot ejuſdem ſpeciei, una eademque certa ac determinata ratione agunt; ea vero vel a neceſſitate naturae, vel ab hominum placito dependet. Lex, quae a neceſſitate naturae dependet, illa eſt, quae ex ipſa rei natura ſive definitione neceſſario ſequitur; ab hominum placito autem, et quae magis proprie jus appellatur, eſt ea, quam homines ad tutius et commodius vivendum, vel ob alias cauſas,

libi

ſibi et aliis praeſcribunt. Ex. gr. quod omnia corpora, ubi in alia minora impingunt, tantum de ſuo motu amittunt, quantum aliis communicant, lex eſt univerſalis corporum, quae ex neceſſitate naturae [44] ſequitur. Sic etiam, quod homo, cum unius rei recordetur, ſtatim recordetur alterius ſimilis, vel quam ſimul cum ipſa perceperat, lex eſt, quae ex natura humana neceſſario ſequitur. At quod homines de ſuo jure, quod ex natura habent, cedant, vel cedere cogantur, et certae rationi vivendi ſeſe adſtringant, ex humano placito pendet. Et quamvis abſolute concedam omnia ex legibus univerſalibus naturae determinari, ad exiſtendum, et operandum, certa ac determinata ratione; dico tamen has leges ex placito hominum pendere. I. Quia homo, quatenus pars eſt naturae, eatenus partem potentiae naturae conſtituit: quae igitur ex neceſſitate naturae humanae ſequuntur, hoc eſt, ex natura ipſa, quatenus eam per naturam humanam determinatam concipimus, ea, etiamſi neceſſario, ſequuntur tamen ab humana potentia, quare ſanctionem iſtarum legum ex hominum placito pendere optime dici poteſt, quia praecipue a potentia humanae mentis ita pendet, ut nihilominus humana mens, quatenus res ſub ratione veri et falſi percipit, ſine hiſce legibus clariſſime concipi poſſit, at non ſine lege neceſſaria, ut modo ipſam definivimus. II. Has leges ex placito hominum pendere etiam dixi, quia res per proximas ſuas cauſas definire et explicare debemus, et illa univerſalis conſideratio de fato, et concatenatione cauſarum, minime nobis inſervire poteſt ad noſtras cogitationes circa res particulares, formandas atque ordinandas. Adde, quod nos ipſam rerum coordinationem et concatenationem, hoc eſt, quomodo res revera ordinatae et concatenatae ſunt, plane ignoremus, adeoque ad uſum vitae melius, imo neceſſe eſt, res ut poſſibiles conſiderare. Haec de lege abſolute conſiderata.

Verum

Verum enimvero quoniam nomen legis per translationem ad res naturales applicatum videtur, et communiter per legem nihil aliud intelligitur, quam mandatum, quod homines, et perficere, et negligere possunt, utpote, quia potentiam humanam sub certis limitibus, ultra quos se extendit, constringit, nec aliquid supra vires imperat; ideo Lex particularius definienda videtur, nempe, quod sit ratio vivendi, quam homo sibi, vel aliis ob aliquem finem praescribit. Attamen, quoniam verus finis legum paucis tantum patere solet, et perplurimum homines ad eum percipiendum fere inepti [45] sunt, et nihil minus quam ex ratione vivunt, ideo legislatores, ut omnes aeque constringerent, alium finem, longe diversum ab eo, qui ex legum natura necessario sequitur, sapienter statuerunt, nempe legum propugnatoribus promittendo id, quod vulgus maxime amat, et contra iis, qui eas violarent, minitando id, quod maxime timet; sicque conati sunt vulgum, tanquam equum fraeno, quoad ejus fieri potest, cohibere; unde factum est, ut pro lege maxime haberetur, ratio vivendi, quae hominibus ex aliorum imperio praescribitur: et consequenter ut ii, qui legibus obtemperant, sub lege vivere dicantur, et servire videantur, et revera, qui unicuique suum tribuit, quia patibulum timet, is ex alterius imperio et malo coactus agit, nec justus vocari potest; at is, qui unicuique suum tribuit, ex eo quod veram legum rationem, et earum necessitatem novit, is animo constanti agit, et ex proprio, non vero alieno decreto; adeoque justus merito vocatur. Quod etiam Paulum docere voluisse puto, cum dixit, eos, qui sub lege vivebant, per legem justificari non potuisse; justitia enim, ut communiter definitur, est constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi; et ideo Salomon cap. 21. vers. 12. Prov. ait, Justum laetari, cum fit judicium, iniquos autem pavere. Cum itaque Lex nihil aliud sit, quam ratio

ratio vivendi quam homines, ob aliquem finem sibi, vel aliis praescribunt, ideo Lex distinguenda videtur in humanam et divinam; per humanam intelligo rationem vivendi, quae ad tutandam vitam et rempublicam tantum inservit; per divinam autem, quae solum summum bonum, hoc est, Dei veram cognitionem et amorem spectat. Ratio, cur hanc legem voco divinam, est, propter summi boni naturam, quam hic paucis, et quam clare potero, jam ostendam.

Cum melior pars nostri sit intellectus, certum est, si nostrum utile revera quaerere velimus, nos supra omnia debere conari, ut eum, quantum fieri potest, perficiamus; in ejus enim perfectione summum nostrum bonum consistere debet. Porro quoniam omnis nostra cognitio, et certitudo, quae revera omne dubium tollit, a sola Dei cognitione dependet; tum quia sine Deo nihil esse, neque concipi potest, tum etiam, quia de omnibus dubitare possumus, quamdiu Dei nullam claram et distinctam [45] habemus ideam; hinc sequitur, summum nostrum bonum, et perfectionem a sola Dei cognitione pendere etc. Deinde cum nihil sine Deo nec esse nec concipi possit; certum est, omnia, quae in natura sunt, Dei conceptum pro ratione suae essentiae suaeque perfectionis involvere atque exprimere, ac proinde nos, quo magis res naturales cognoscimus, eo majorem, et perfectiorem Dei cognitionem acquirere; vel (quoniam cognitio effectus per causam nihil aliud est, quam causae proprietatem aliquam cognoscere) quo magis res naturales cognoscimus, eo Dei essentiam (quae omnium rerum causa est) perfectius cognoscere; atque adeo tota nostra cognitio, hoc est, summum nostrum bonum, non tantum a Dei cognitione dependet, sed in eadem omnino consistit: quod etiam ex hoc sequitur, quod homo pro natura, et perfectione rei, quam prae reliquis amat, eo etiam perfectior est, et contra: adeo-

adeoque ille neceſſario perfectiſſimus eſt et de ſumma beatitudine maxime participat, qui Dei, entis nimirum perfectiſſimi, intellectualem cognitionem ſupra omnia amat, eâdemque maxime delectatur. Huc itaque noſtrum ſummum bonum, noſtraque beatitudo redit, in cognitionem ſcilicet et amorem Dei. Media igitur, quae hic finis omnium humanarum actionum, nempe ipſe Deus, quatenus ejus idea in nobis eſt, exigit, juſſa Dei vocari poſſunt, quia quaſi ab ipſo Deo, quatenus in noſtra mente exiſtit, nobis praeſcribuntur, atque adeo ratio vivendi, quae hunc finem ſpectat, lex Divina optime vocatur. Quaenam autem haec media ſint, et quaenam ratio vivendi, quam hic finis exigit, et quomodo hunc optimae reipublicae fundamenta ſequantur, et ratio vivendi inter homines, ad univerſalem Ethicam pertinet. Hic non niſi de lege divina in genere pergam agere.

Cum itaque amor Dei ſumma hominis foelicitas ſit, et beatitudo, et finis ultimus, et ſcopus omnium humanarum actionum; ſequitur eum tantum legem divinam ſequi, qui Deum amare curat, non ex timore ſupplicii, neque prae amore alterius rei, ut deliciarum, famae etc. ſed ex eo ſolo, quod Deum novit, ſive quod novit, Dei cognitionem, et amorem, ſummum eſſe bonum. Legis igitur Divinae ſumma, ejuſque ſummum praeceptum eſt, Deum ut ſummum bonum amare, nempe ut jam diximus, non ex metu alicujus ſupplicii et poenae, nec prae [47] amore alterius rei, quâ delectari cupimus: hoc enim idea Dei dictat, Deum ſummum eſſe noſtrum bonum, ſive Dei cognitionem et amorem, finem eſſe ultimum, ad quem omnes actiones noſtrae ſunt dirigendae. Homo tamen carnalis haec intelligere nequit, et ipſi vana videntur, quia nimis jejunam Dei habet cognitionem, et etiam quia in hoc ſummo bono nihil reperit, quod palpet, comedat, aut denique quod carnem, quâ maxime delectatur, afficiat, utpote, quod

Summa legis divinae est, Deum ut summum bonum amare

quod in sola speculatione et pura mente consistit. At ii, qui norunt se nihil intellectu et sana mente praestantius habere, haec sine dubio, solidissima judicabunt. Explicuimus itaque, in quo potissimum lex divina consistit, et quaenam sint leges humanae, nempe omnes illae, quae alium scopum collimant; nisi ex revelatione sancitae fuerint; nam hac etiam consideratione res ad Deum referuntur, (ut supra ostendimus) et hoc sensu lex Mosis, quamvis non universalis, sed maxime ad ingenium et singularem conservationem unius populi accommodata fuerit, vocari tamen potest Lex Dei, sive Lex divina; quandoquidem credimus, eam lumine prophetico sancitam fuisse. Si jam ad Naturam legis divinae naturalis, ut eam modo explicuimus attendamus, videbimus. I. eam esse universalem, sive omnibus hominibus communem; eam enim ex universali humanâ naturâ deduximus. II. eam non exigere fidem historiarum, quaecumque demum eae fuerint; nam quandoquidem haec Lex divina naturalis ex sola consideratione humanae naturae intelligatur, certum est, nos eam aeque concipere posse in Adamo, ac alio quocunque homine, aeque in homine qui inter homines vivit, ac in homine, qui solitariam vitam agit. Nec fides historiarum, quantumvis certa, Dei cognitionem, et consequenter nec etiam Dei amorem nobis dare potest; amor enim Dei ab ejus cognitione oritur; ejus autem cognitio ex communibus notionibus per se certis et notis hauriri debet, quare longe abest, ut fides historiarum requisitum sit necessarium, ut ad summum nostrum bonum perveniamus. Attamen, quamvis fides historiarum Dei cognitionem et amorem nobis dare nequeat, earum tamen lectionem, ratione vitae civilis, perutilem esse, non negamus; quo enim hominum mo-[48]res et conditiones, quae ex nulla re melius, quam ex eorum actionibus nosci possunt, observaverimus et melius noverimus, eo inter ipsos cautius

Lex Mosis (quamvis non universalis) vocari potest lex Dei (lex divina) quandoquidem credimus, eam lumine prophetico sancitam (fundatam) fuisse.

tius vivere, noſtraſque actiones et vitam eorum ingenio, quantum ratio fert, melius accommodare poterimus. Videmus III. hanc legem divinam naturalem non exigere caeremonias, hoc eſt, actiones, quae in ſe indifferentes ſunt et ſolo inſtituto bonae vocantur, vel, quae aliquod bonum ad ſalutem neceſſarium repraeſentant, vel ſi mavis actiones, quarum ratio captum humanum ſuperat; nihil enim lumen naturale exigit, quod ipſum lumen non attingit, ſed id tantum, quod nobis clariſſime indicare poteſt, bonum, ſive medium ad noſtram beatitudinem eſſe. Quae autem ex ſolo mandato et inſtituto bona ſunt, vel ex eo, quod alicujus boni ſint repraeſentamina, ea noſtrum intellectum perficere nequeunt, nec aliud niſi merae umbrae ſunt, nec inter actiones, quae quaſi proles aut fructus intellectus et ſanae mentis ſunt, numerari poſſunt. Quod hic non opus eſt, prolixius oſtendere. IV. denique videmus ſummum legis divinae praemium eſſe, ipſam legem, nempe Deum cognoſcere, eumque ex vera libertate, et animo integro et conſtante amare, poenam autem, horum privationem, et carnis ſervitutem, ſive animum inconſtantem, et fluctuantem. His ſic notatis inquirendum jam eſt, I. num lumine naturali concipere poſſumus, Deum veluti legislatorem, aut principem leges hominibus praeſcribentem. II. quid Sacra Scriptura de lumine, et lege hac naturali doceat. III. quem ad finem caeremoniae olim inſtitutae fuerint. IV. denique quid referat ſacras hiſtorias ſcire, et eis credere? De primis duobus in hoc capite; de duobus autem ultimis in ſequente agam. Quid circa primum ſtatuendum ſit, facile deducitur ex natura voluntatis Dei, quae a Dei intellectu non niſi reſpectu noſtrae rationis diſtinguitur, hoc eſt, Dei voluntas et Dei intellectus in ſe revera unum et idem ſunt; nec diſtinguuntur, niſi reſpectu noſtrarum cogitationum, quas de Dei intellectu formamus, exempli gratia, cum ad

NB (Voluntas Dei a Dei intellectu distinguitur non nisi respectu nostrae rationis!)

ad hoc tantum attendimus, quod natura Trianguli in natura Divina ab aeterno continetur tanquam aeterna veritas, tum dicimus Deum trianguli ideam habere, ſive naturam trianguli intelligere; ſed cum [40] poſtea ad hoc attendimus, quod natura trianguli ſic in natura divina continetur, ex ſola neceſſitate divinae naturae, et non ex neceſſitate eſſentiae et naturae trianguli, imo, quod neceſſitas eſſentiae, et proprietatum trianguli, quatenus etiam ut aeternae veritates concipiuntur, a ſola neceſſitate divinae naturae et intellectus pendeat, et non ex natura trianguli, tum id ipſum, quod Dei intellectum vocavimus, Dei voluntatem ſive decretum appellamus. Quare reſpectu Dei unum et idem affirmamus, cum dicimus, Deum ab aeterno decreviſſe, et voluiſſe tres angulos trianguli aequales eſſe duobus rectis, vel Deum hoc ipſum intellexiſſe. Unde ſequitur, Dei affirmationes et negationes aeternam ſemper neceſſitatem ſive veritatem involvere. Si itaque, exempli gratia, Deus Adamo dixit, ſe nolle, ut de arbore cognitionis boni et mali comederet, contradictionem implicaret, Adamum de illa arbore poſſe comedere, adeoque impoſſibile foret, ut Adamus de ea comederet; nam divinum illud decretum aeternam neceſſitatem et veritatem debuiſſet involvere. Verum quoniam Scriptura tamen narrat, Deum id Adamo praecepiſſe, et nihilominus Adamum de eadem comediſſe, neceſſario dicendum eſt, Deum Adamo malum tantum revelaviſſe, quod eum neceſſario ſequeretur, ſi de illa arbore comederet, at non neceſſitatem conſecutionis illius mali. Unde factum eſt, ut Adamus illam revelationem non ut aeternam et neceſſariam veritatem perceperit, ſed ut legem, hoc eſt, ut inſtitutum, quod lucrum aut damnum ſequitur, non ex neceſſitate et natura actionis patratae, ſed ex ſolo libitu et abſoluto imperio alicujus Principis. Quare illa revelatio reſpectu ſolius Adami, et propter ſolum defectum ejus cognitionis lex

fuit,

fuit, Deusque quasi legislator aut Princeps. Et hac etiam de causa, nempe ob defectum cognitionis, Decalogus, respectu Hebraeorum tantum, lex fuit; nam quoniam Dei existentiam et aeternam veritatem non noverant, ideo id, quod ipsis in decalogo revelatum fuit, nempe Deum existere, Deumque solum adorandum esse, tanquam legem, percipere debuerunt; quod si Deus nullis mediis corporeis adhibitis sed immediate iis loquutus fuisset, hoc ipsum non tanquam legem, sed tanquam aeternam veritatem percepissent. Atque hoc, quod de Israëlitis et Adamo dicimus, de omnibus etiam Prophetis, qui nomine Dei leges scripserunt, dicendum, videlicet, [50] quod Dei decreta non adaequate, ut aeternas veritates, perceperunt. Ex. gr. de ipso Mose etiam dicendum est, eum ex revelatione vel ex fundamentis ei revelatis percepisse modum, quo populus Israëliticus in certa mundi plaga optime uniri posset, et integram societatem formare sive imperium erigere; deinde etiam modum, quo ille populus optime posset cogi ad obediendum, sed non percepisse, nec ipsi revelatum fuisse, modum illum optimum esse, neque etiam, quod ex populi communi obedientiâ in tali mundi plaga necessario sequeretur scopus, ad quem collimabant. Quapropter haec omnia non ut aeternas veritates, sed ut praecepta et instituta percepit, et tanquam Dei leges praescripsit; et hinc factum est, ut Deum rectorem, legislatorem, regem, misericordem, justum etc. imaginaretur; cum tamen haec omnia solius humanae naturae sint attributa, et a natura divina prorsus removenda: atque hoc inquam de solis Prophetis dicendum, qui nomine Dei leges scripserunt, non autem de Christo. De Christo enim, quamvis is etiam videatur leges Dei nomine scripsisse, sentiendum tamen est, eum res vere et adaequate percepisse: nam Christus non tam Propheta, quam os Dei fuit. Deus enim per mentem Christi, (ut in cap. I. ostendimus) sicuti ante per Angelos, nempe

per

per vocem creatam, visiones etc. quaedam humano generi revelavit. Quapropter aeque a ratione alienum esset, statuere Deum suas revelationes opinionibus Christi accommodavisse, ac, quod Deus antea suas revelationes opinionibus angelorum, hoc est vocis creatae et visionum accommodaverit, ut res revelandas Prophetis communicaret, quo quidem nihil absurdius statui posset; praesertim cum non ad solos Judaeos, sed totum humanum genus docendum missus fuerit, adeoque non satis erat, ut mentem opinionibus Judaeorum tantum accommodatam haberet, sed opinionibus et documentis humano generi universalibus, hoc est, notionibus communibus, et veris. Et sane ex hoc, quod Deus Christo, sive ejus menti sese immediate revelaverit et non ut Prophetis, per verba, et imagines, nihil aliud intelligere possumus, quam quod Christus res revelatas vere percepit, sive intellexit; tum enim res intelligitur, cum ipsa purâ mente extra verba et imagines [51] percipitur. Christus itaque res revelatas vere et adaequate percepit, si igitur eas tanquam leges unquam praescripsit, id propter populi ignorantiam et pertinaciam fecit; quare hac in re vicem Dei gessit, quod sese ingenio populi accommodavit, et ideo, quamvis aliquantulum clarius, quam caeteri Prophetae locutus sit, obscure tamen, et saepius per parabolas res revelatas docuit, praesertim quando iis loquebatur, quibus nondum datum erat intelligere regnum coelorum (vide Matth. cap. 13. vers. 10. etc.) et sine dubio eos, quibus datum erat mysteria coelorum noscere, res ut aeternas veritates docuit, non vero ut leges praescripsit, et hac ratione eos a servitute legis liberavit, et nihilominus legem hoc magis confirmavit et stabilivit, eorumque cordibus penitus inscripsit. Quod etiam Paulus quibusdam in locis indicare videtur: nempe Epistol. ad Rom. cap. 7. vers. 6. et cap. 3. vers. 28. Attamen nec ille etiam aperte loqui vult, sed, ut ipse ait cap. 3. vers. 5. et

cap.

cap. 6. verf. 19. ejusd. Epist. humano more loquitur, quod expresse dicit, cum Deum justum vocat, et sine dubio etiam propter carnis imbecillitatem Deo misericordiam, gratiam, iram etc. affingit, et ingenio plebis, sive (ut ipse etiam ait cap. 3. verf. 1, 2. Epist. 1. ad Corinth.) hominum carnalium sua verba accommodat: nam cap. 9. verf. 18. epist. ad Rom. absolute docet, Dei iram, ejusque misericordiam non ab humanis operibus, sed a sola Dei vocatione, hoc est, voluntate pendere; deinde quod ex operibus legis nemo fiat justus, sed ex sola fide (vide Ep. ad Rom. cap. 3. verf. 28.) per quam sane nihil aliud intelligit, quam plenum animi consensum, et denique, quod nemo fiat beatus, nisi mentem Christi in se habeat, (vide Epist. ad Rom. cap 8. verf. 9.) quâ scilicet leges Dei, ut aeternas veritates percipiat. Concludimus itaque, Deum non nisi ex captu vulgi et ex solo defectu cogitationis tanquam legislatorem aut principem describi et justum, misericordem etc. vocari, Deumque revera ex solius suae naturae, et perfectionis necessitate agere, et omnia dirigere, et ejus denique decreta et volitiones aeternas esse veritates, semperque necessitatem involvere: idque est, quod primo in loco explicare, et ostendere constitueram. Ad secundum igitur transeamus, et Sacram Paginam percurramus, et quid ipsa de lumine naturali et lege hac divina docet videamus. Primum, quod nobis occurrit, est ipsa primi hominis [52] historia, ubi narratur, Deum Adamo praecepisse, ne comederet de fructu arboris cognitionis boni et mali, quod significare videtur, Deum Adamo praecepisse bonum agere, et quaerere sub ratione boni, et non quatenus contrarium est malo. hoc est ut bonum ex amore boni quaereret, non autem ex timore mali: qui enim, ut jam ostendimus, bonum agit ex vera boni cognitione et amore, libere et constanti animo agit, qui autem ex timore mali, is malo coactus, et serviliter agit, et sub imperio alterius vivit,

Omnes Dei sit dictae leges — necessario emanant ex Dei natura. Sed Deus non nisi ex captu vulgi legislator aut princeps describi potest)

lex Adamo data ut parabola consideratur (ut Adamus ex vera boni cognitione et amore bonum faciat. (quae est lex naturalis)

[54] *tua* *) *providentia tibi vigilabit, et prudentia te custodiet.* Quae omnia cum scientia naturali plane conveniunt; haec enim Ethicam docet, et veram virtutem, postquam rerum cognitionem acquisivimus, et scientiae praestantiam gustavimus. Quare foelicitas, et tranquillitas ejus, qui naturalem intellectum colit, ex mente Salomonis etiam, non ab imperio fortunae, (hoc est Dei auxilio externo) sed a sua interna virtute (sive Dei auxilio interno) maxime pendet, nempe, quia vigilando, agendo, et bene consulendo se maxime conservat. Denique nequaquam hic praetereundus est locus Pauli, qui habetur cap. 1. vers. 20. Epist. ad Rom. ubi (ut Tremellius vertit ex Syriaco textu) sic ait: *occulta enim Dei, a fundamentis mundi, in creaturis suis per intellectum conspiciuntur, et virtus et divinitas ejus, quae est in aeternum, adeo ut sint sine effugio.* Quibus satis clare indicat, unumquemque lumine naturali clare intelligere Dei virtutem, et aeternam divinitatem, ex qua scire et deducere possunt, quid iis quaerendum quidve fugiendum sit, adeoque concludit omnes sine effugio esse, nec ignorantia excusari posse, quod profecto possent, si de lumine supranaturali loqueretur, et de carnali Christi passione et resurrectione etc. Et ideo paulo infra vers. 24. sic pergit: *Propter hoc tradidit eos Deus in concupiscentias immundas cordis eorum etc.* usque ad finem capitis, quibus vitia ignorantiae describit, eaque tanquam ignorantiae supplicia enarrat, quod plane convenit cum Proverbio illo Salomonis cap. 16. vers. 22. quod jam citavimus, nempe, *et supplicium stultorum est stultitia,* quare non mirum, quod dicat Paulus maleficos esse inexcusabiles. Nam prout unusquisque seminat, ita metet, ex malis mala necessario sequuntur, nisi sapienter corrigantur, et ex bonis bona, si animi constantia,

In Scriptura solummodo sermo est de lumine (lege) naturali.

*) מזמה *mezima proprie cogitationem, deliberationem et vigilantiam significat.*

stantia comitetur. Scriptura itaque lumen, et legem divinam naturalem absolute commendat; atque his, quae in hoc capite agere proposueram, absolvi.

CAP. V. *De Ratione, cur Ceremoniae institutae fuerint, et de fide historiarum, nempe, qua ratione, et quibus ea necessaria sit.*

In superiore capite ostendimus, legem divi- [55]
nam, quae homines vere beatos reddit et veram vitam docet, omnibus esse hominibus universalem; imo eam ex humana natura ita deduximus, ut ipsa humanae menti innata, et quasi inscripta existimanda sit. Cum autem caeremoniae, eae saltem, quae habentur in Vetere Testamento Hebraeis tantum institutae et eorum imperio ita accommodatae fuerint, ut maxima ex parte ab universa societate, non autem ab unoquoque exerceri potuerint, certum est, eas ad legem divinam non pertinere, adeoque nec etiam ad beatitudinem et virtutem aliquid facere; sed eas solam Hebraeorum electionem, hoc est, (per ea, quae in tertio cap. ostendimus) solam corporis temporaneam foelicitatem et imperii tranquillitatem respicere, propterea que, nonnisi stante eorum imperio, ullius usus esse potuisse. Si eae igitur in Vetere Testamento ad legem Dei referantur, id propterea tantum fuit, quia ex revelatione vel ex fundamentis revelatis institutae fuerunt. Verum quia ratio tametsi solidissima apud communes Theologos non multum valet, lubet hic haec, quae modo ostendimus Scripturae etiam autoritate confirmare; et deinde ad majorem perspicuitatem ostendere, qua ratione, et quomodo caeremoniae ad imperium Judaeorum stabiliendum et conservandum inserviebant. Esaias nihil clarius docet, quam quod lex divina absolute sumpta significet illam legem universalem; quae in verâ vivendi ratione consistit, non autem caeremonias. Capite enim I. vs. 10. Propheta gentem suam vocat ad Legem divinam ex se audiendam, ex qua prius omnia

 sacri-

sacrificiorum genera secludit, et omnia festa, et tandem legem ipsam docet (vide vs. 16, 17.) atque his paucis comprehendit, nempe in purificatione animi, et virtutis sive bonarum actionum usu seu habitu, et denique inopi auxilium ferendo. Nec minus luculentum testimonium est illud Psalmi 40. vers. 7, 9. Hic enim Psaltes Deum alloquitur: *Sacrificium et mu-*
[56] *nus non voluisti* *); *aures mihi perfodisti, holocaustum, et peccati oblationem non petiisti; tuam voluntatem exequi, mi Deus, volui; nam lex tua est in meis visceribus.* Vocat igitur illam tantum legem Dei, quae visceribus vel menti inscripta est, et ab ea caeremonias secludit; nam eae solo instituto, et non ex natura sunt bonae, adeoque neque mentibus inscriptae. Praeter haec alia adhuc in Scriptura reperiuntur, quae idem testantur, sed haec duo attulisse sufficit. Quod autem ceremoniae nihil ad beatitudinem juvent, sed quod tantum imperii temporaneam foelicitatem respiciant, etiam ex ipsa Scriptura constat, quae pro ceremoniis nihil nisi corporis commoda, et delicias promittit, et pro sola lege divina universali beatitudinem. In quinque enim libris, qui Mosis vulgo dicuntur, nihil aliud, ut supra diximus, promittitur, quam haec temporanea foelicitas, nempe honores, sive fama, victoriae, divitiae, deliciae, et valetudo. Et quamvis quinque illi libri, praeter ceremonias, multa moralia contineant, haec tamen in iis non continentur, tanquam documenta moralia omnibus hominibus universalia, sed tanquam mandata ad captum, et ingenium solius Hebraeae nationis maxime accommodata, et quae adeo etiam solius imperii utilitatem spectant. Ex. Gr. Moses non tanquam doctor aut Propheta Judaeos docet, ne occidant neque furentur, sed haec tanquam legislator et princeps jubet; non enim documenta ratione comprobat, sed jussibus

*) *Est phrasis ad significandum perceptionem.*

jussibus poenam addit, quae pro ingenio uniuscujusque nationis variare potest et debet, ut experientia satis docuit. Sic etiam jussum, de non committendo adulterio, solius reipublicae et imperii utilitatem respicit; nam si documentum morale docere voluisset, quod non solam reipublicae utilitatem, sed animi tranquillitatem, et veram uniuscuiusque beatitudinem respiceret, tum non tantum actionem externam, sed et ipsum animi consensum damnaret, ut Christus fecit, qui documenta universalia tantum docuit (vide Matth. cap. 5 vers. 28) et hac de causa Christus praemium spirituale, non autem ut Moses, corporeum promittit. Nam Christus, uti dixi, non ad imperium conservandum, et leges instituendum, sed ad solam legem universalem docendum mis- [57] sus fuit; et hinc facile intelligimus, Christum legem Mosis minime abrogavisse, quandoquidem Christus nullas novas leges in rempublicam introducere voluerit, nec aliud magis curaverit, quam documenta moralia docere, eaque a legibus Reipublicae distinguere, idque maxime propter Pharisaeorum ignorantiam, qui putabant, illum beate vivere, qui jura Reipublicae sive legem Mosis defendebat; cum tamen ipsa, uti diximus nullam nisi Reipublicae rationem habuerit, nec tam ad Hebraeos docendum, quam cogendum inserviverit. Sed ad nostrum propositum revertamur, et alia Scripturae loca, quae pro ceremoniis nihil praeter corporis commoda, et pro sola lege divina universali beatitudinem promittunt, in medium proferamus. Inter prophetas nemo clarius quam Esaias hoc docuit, hic enim cap. 58. postquam hypocrisin damnavit, libertatem, et charitatem erga se et proximum commendat; et pro his haec promittit: *tunc erumpet sicuti aurora lux tua, et tua sanitas protinus efflorescet, et ibit ante te justitia tua, et gloria Dei te* *) *aggregabit etc.*

Post

*) *Hebraismus, quo tempus mortis significatur, aggregari ad populos suos, mori significat, vide Genes. cap. 49. vers. 29. 33.*

Post haec sabbatum etiam commendat, pro cujus in observando diligentia, hoc promittit: *tunc* *) *cum Deo delectaberis, et te* **) *equitare faciam super excelsa terrae et faciam, ut comedas haereditatem Iacobi, tui patris, ut os Iehovae locutum est.* Videmus itaque, Prophetam pro libertate et charitate mentem sanam in corpore sano, Deique gloriam etiam post mortem promittere: pro ceremoniis autem nihil nisi imperii securitatem, prosperitatem et corporis foelicitatem. In Psalmis 15. et 24. nulla fit ceremoniarum mentio, sed tantum documentorum moralium, nimirum, quia in iis de sola beatitudine agitur, eaque sola proponitur, quamvis tamen parabolice; nam certum est, ibi per montem Dei, ejusque tentoria et horum inhabitationem, beatitudinem et animi tranquillitatem, non vero montem Hierosolymae, neque Mosis tabernaculum intelligi; haec [38] enim loca a nemine inhabitabantur, nec nisi ab iis, qui ex sola tribu Levi erant, administrabantur. Porro omnes etiam illae Salomonis sententiae, quas in superiore capite attuli, pro solo cultu intellectus et sapientiae, veram promittunt beatitudinem, nempe, quod ex ea tandem timor Dei intelligetur et Dei scientia invenietur. Quod autem Hebraei post destructum eorum imperium non tenentur ceremonias exercere, patet ex Ieremia, qui ubi urbis vastationem prope instare vidit et praedicit, ait, *Deum eos tantum diligere, qui sciunt et intelligunt, quod ipse exercet misericordiam, judicium, et justitiam in mundo; adeoque in posterum non nisi eos, qui haec norunt, laude dignos aestimandos esse* (vide cap. 9. vs. 23) quasi diceret, Deum post urbis vastationem nihil singulare a Judaeis exigere, nec aliud ab iisdem in posterum petere, praeter legem naturalem, quâ omnes

*) *Significat honeste delectari, sicuti etiam Belgice dicitur,* met Godt, en met eere.

**) *Significat imperium, tanquam equum freno tenere.*

omnes mortales tenentur. Novum praeterea Testamentum hoc ipsum plane confirmat. in eo enim, uti diximus, documenta tantum moralia docentur et pro iis regnum coeleste promittitur, ceremonias autem, postquam Euangelium aliis etiam gentibus, qui alterius Reipublicae jure tenebantur, praedicari incepit, missas fecerunt Apostoli; quod autem Pharisaei post amissum imperium eas, aut saltem magnam earum partem retinuerint, id magis animo Christianis adversandi, quam Deo placendi fecerunt. Nam post primam urbis vastationem, cum Babylonem captivi ducti fuerunt, quia tum in sectas non erant, quod sciam, divisi, statim ceremonias neglexerunt, imo toti legi Mosis valedixerunt, patriaeque jura oblivioni, ut plane superflua, tradiderunt et se cum caeteris nationibus immiscere inceperunt, ut ex Hezdra et Nehemia satis superque constat; quare non dubium est, quin Judaei, post dissolutum imperium, lege Mosis non magis teneantur, quam antequam eorum societas et Respublica inceperit; dum enim inter alias Nationes ante exitum ex Aegypto vixerunt, nullas leges peculiares habuerunt, nec ullo, nisi naturali jure et sine dubio, etiam jure Reipublicae, in qua vivebant, quatenus legi divinae naturali non repugnabat, tenebantur. Quod autem Patriarchae Deo sacrificaverunt, id fecisse puto; ut suum animum, quem a pueritia sacrificiis assuetum habebant, magis ad devotionem incitarent; omnes enim homines a tempore Enos sacrificiis plane consueverant, ita ut iis maxime ad devotionem incitarentur. Patriarchae igitur non ex jure aliquo divino imperante, vel ex universalibus fundamentis legis divinae edocti, sed ex sola illius temporis consuetudine, Deo sacrificaverunt et si ex alicujus mandato id fecerunt, mandatum illud nullum aliud fuit, quam jus Reipublicae, in quâ vivebant; quo etiam (ut jam hic et etiam capite tertio, cum de Malkitsedek loquuti sumus, notavimus) tenebantur.

His

Ceremoniae inserviebant ad imperium Hebraeorum conservandum et stabiliendum.

His puto, me meam ſententiam Scripturae authoritate confirmaviſſe; ſupereſt jam oſtendere, quomodo et qua ratione ceremoniae inſerviebant ad imperium Hebraeorum conſervandum et ſtabiliendum; quod quam pauciſſimis potero, et univerſalibus fundamentis oſtendam. Societas non tantum ad ſecure ab hoſtibus vivendum, ſed etiam ad multarum rerum compendium faciendum, perutilis eſt, et maxime etiam neceſſaria; nam, niſi homines invicem operam mutuam dare velint, ipſis et ars, et tempus deficeret, ad ſe, quoad ejus fieri poteſt, ſuſtentandum, et conſervandum. Non enim omnes ad omnia aeque apti ſunt, nec unuſquiſque potis eſſet, ad ea comparandum, quibus ſolus maxime indiget. Vires, et tempus, inquam, unicuique deficerent, ſi ſolus deberet arare, ſeminare, metere, molere, coquere, texere, ſuere et alia perplurima, ad vitam ſuſtentandum efficere, ut jam taceam artes, et ſcientias, quae etiam ad perfectionem humanae naturae, ejuſque beatitudinem ſunt ſumme neceſſariae. Videmus enim eos, qui barbare ſine politiâ vivunt, vitam miſeram, et pene brutalem agere, nec tamen pauca illa, miſera et impolita, quae habent, ſine mutua opera, qualis qualis ea ſit, ſibi comparant. Jam ſi homines a natura ita eſſent conſtituti, ut nihil niſi id, quod vera ratio indicat, cuperent, nullis ſane legibus indigeret ſocietas, ſed abſolute ſufficeret, homines vera documenta moralia docere, ut ſponte integro et liberali animo id, quod vere utile eſt, agerent. Verum longe aliter cum humana natura conſtitutum eſt; omnes quidem ſuum utile quaerunt, at minime ex ſanae rationis dictamine, ſed perplurimum ex ſola libidine et animi affectibus abrepti (qui nullam temporis futuri aliarumque rerum rationem habent) res appetunt, utileſque judicant. Hinc fit, ut nulla ſocietas poſſit ſubſiſtere, [60] abſque imperio, et vi, et conſequenter legibus, quae hominum libidinem, atque effraenatum impetum

tum moderentur et cohibeant: non tamen humana natura patitur absolute se cogi et ut Seneca Tragicus ait: violenta imperia nemo continuit diu; moderata durant; quamdiu enim homines ex solo metu agunt, tamdiu id, quod maxime nolunt, faciunt, nec rationem utilitatis et necessitatis rei agendae tenent, sed id tantum curant, ne capitis aut supplicii rei sint scilicet. Imo non possunt non malo aut damno imperatoris, quamvis cum suo magno etiam malo non tantum laetari, ipsique omnia mala cupere et ubi poterunt adferre. Homines deinde nihil minus pati possunt quam suis aequalibus servire et ab iis regi. Denique nihil difficilius, quam libertatem hominibus semel concessam iterum adimere. Ex his sequitur Primo, quod vel tota societas, si fieri potest collegialiter imperium tenere debet, ut sic omnes sibi et nemo suo aequali servire teneatur, vel, si pauci, aut unus solus imperium teneat, is aliquid supra communem humanam naturam habere, vel saltem summis viribus conari debet, vulgo id persuadere. Deinde leges in quocunque imperio ita institui debent, ut homines non tam metu, quam spe alicujus boni, quod maxime cupiunt, retineantur, hoc enim modo unusquisque cupide suum officium faciet. Denique quoniam obedientia in eo consistit, quod aliquis mandata ex sola imperantis authoritate exequatur, hinc sequitur, eandem, in societate cujus imperium penes omnes est et leges ex communi consensu sanciuntur, nullum locum habere et sive in tali societate leges augeantur, vel minuantur, populum nihilominus aeque liberum manere, quia non ex authoritate alterius, sed ex proprio suo consensu agit. At contra accidit, ubi unus solus imperium absolute tenet; nam omnes ex sola authoritate unius mandata imperii exequuntur, adeoque, nisi ita ab initio educati fuerint, ut ab ore imperantis pendeant, difficile is poterit, ubi opus erit, novas leges instituere et libertatem semel concessam populo adimere.

His

His sic universaliter consideratis, ad Hebraeorum rempublicam descendamus. Hi cum primum Aegypto exiverunt, nullo alterius nationis jure amplius tenebantur, adeoque iis licebat, novas leges [61] ad libitum sancire, sive nova jura constituere et imperium, ubicunque locorum vellent, et quas terras vellent, occupare. Attamen ad nihil minus erant apti, quam ad jura sapienter constituendum et imperium penes sese collegialiter retinendum; rudis fere ingenii omnes erant et misera servitute confecti. Imperium igitur penes unum tantum manere debuit, qui caeteris imperaret, eosque vi cogeret et qui denique leges praescriberet, et imposterum eas interpretaretur. Hoc autem imperium Moses facile retinere potuit, quia divina virtute supra caeteros excellebat et se eam habere populo persuasit, multisque testimoniis ostendit; (vide Exodi cap. 14. vers. ultimo, et cap. 19. vers. 9.) Is itaque virtute, qua pollebat divinâ, jura constituit et populo praescripsit: at in iis summam curam gessit, ut populus, non tam metu, quam sponte suum officium faceret; ad quod haec duo eum maxime cogebant, populi scilicet ingenium contumax, (quod sola vi cogi non patitur) et instans bellum; ubi, ut res prospere cedant, milites magis hortari, quam poenis et minis territare necesse est: sic enim unusquisque magis studet virtute et magnamitate animi clarere, quam supplicium tantum vitare. Hac igitur de causâ Moses virtute, et jussu divino religionem in Rempublicam introduxit, ut populus non tam ex metu, quam devotione suum officium faceret. Deinde eos beneficiis obligavit, et divinitùs multa in futurum promisit, nec leges admodum severas sancivit, quod unusquisque, qui iis studuit, facile nobis concedet, praecipue si ad circumstantias, quae ad aliquem reum damnandum requirebantur, attenderit. Denique, ut populus, qui sui juris esse non poterat, ab ore imperantis penderet, nihil hominibus scilicet servituti

tuti assuetis ad libitum agere concessit; nihil enim populus agere poterat, quin simul teneretur legis recordari et mandata exequi, quae a solo imperantis arbitrio pendebant. Non enim ad libitum, sed secundum certum, et determinatum jussum legis licebat arare, seminare, metere, item nec aliquid comedere, induere, neque caput et barbam radere, neque laetari, nec absolute aliquid agere licebat, nisi secundum iussa et mandata in legibus praescripta, nec hoc tantum, sed etiam in postibus, manibus et inter oculos signa quaedam habere tenebantur, quae eos semper per obedientiam monerent. Hic igitur scopus caeremoniarum fuit, ut homines nihil ex [62] proprio decreto, sed omnia ex mandato alterius agerent et continuis actionibus et meditationibus faterentur, se nihil prorsus sui, sed omnino alterius juris esse: ex quibus omnibus luce clarius constat, ceremonias ad beatitudinem nihil facere et illas Vet. Testamenti, imo totam legem Mosis nihil aliud, quam Hebraeorum imperium et consequenter nihil praeter corporis commoda spectavisse. Quod autem ad Christianorum ceremonias attinet, nempe Baptismum, Coenam dominicam, festa, orationes externas et si quae adhuc aliae, quae toti Christianismo communes sunt, semperque fuerunt, si eae unquam a Christo, aut ab Apostolis institutae sunt (quod adhuc mihi non satis constat) eae nonnisi ut universalis Ecclesiae signa externa institutae sunt, non autem ut res, quae ad beatitudinem aliquid faciunt, vel quae aliquid Sanctimoniae in se habeant; quare, quamvis hae ceremoniae non ratione imperii, ratione tamen integrae Societatis tantum institutae sunt; adeoque ille, qui solus vivit, iis minime tenetur, imo, qui in imperio, ubi Christiana religio interdicta est, vivit, is ab his ceremoniis abstinere tenetur et nihilominus poterit beate vivere. Hujus rei exemplum in regno Japonensium habetur, ubi Christiana religio interdicta est et Belgae, qui ibi habitant,

tant, ex mandato Societatis Indiae Orientalis ab omni externo cultu abſtinere tenentur. Nec hoc alia authoritate jam confirmare puto; et quamvis non difficile foret hoc ipſum etiam ex fundamentis Novi Teſtamenti deducere et forte claris inſuper teſtimoniis oſtendere, haec tamen libentius miſſa facio, quia ad alia feſtinat animus. Pergo itaque ad id, de quo ſecundo loco in hoc capite agere conſtitui; ſcilicet Quibus et qua ratione fides hiſtoriarum in ſacris contentarum neceſſaria ſit. Ut autem hoc lumine naturali inveſtigetur, ſic procedendum videtur.

Si quis hominibus aliquid ſuadere vel diſſuadere vult, quod per ſe notum non eſt, is, ut id iidem amplectantur, rem ſuam ex conceſſis deducere, eoſque experientia vel ratione convincere debet, nempe ex rebus, quas per ſenſus experti ſunt, in natura contingere, vel ex axiomatis intellectualibus per ſe notis: at niſi experientia talis ſit, ut clare et diſtincte intelligatur, quamvis hominem convincat, non ta-
[63] men poterit ipſa intellectum aeque afficere, ejuſque nebulas diſſipare, ac cum res docenda ex ſolis axiomatis intellectualibus, hoc eſt, ex ſola virtute intellectus, ejuſque in percipiendo ordine, deducitur, praeſertim ſi quaeſtio de re ſpirituali et quae ſub ſenſus nullo modo cadit, ſit. Verum quia ad res ex ſolis notionibus intellectualibus deducendum longa perceptionum concatenatio ſaepiſſime requiritur, et praeterea etiam ſumma praecautio, ingenii perſpicacitas et ſumma continentia, quae omnia raro in hominibus reperiuntur; ideo homines ab experientia doceri malunt, quam omnes ſuas perceptiones ex paucis axiomatibus deducere et invicem concatenare; unde ſequitur, quod ſi quis doctrinam aliquam integram nationem, ne dicam, univerſum humanum genus docere et ab omnibus intelligi vult; is rem ſuam ſola experientia confirmare tenetur, rationesque ſuas et rerum docendarum definitiones ad

captum

captum plebis, quae maximam humani generis partem componit maxime accommodare, non autem eas concatenare, neque definitiones, prout ad rationes melius concatenandum inserviunt, tradere; alias doctis tantum scribet, hoc est, a paucissimis tantum hominibus, si cum reliquis comparentur; poterit intelligi. Cum itaque tota Scriptura in usum integrae nationis prius et tandem universi humani generis revelata fuerit; necessario ea, quae in ipsa continentur, ad captum plebis maxime accommodari debuerunt et sola experientia comprobari. Rem clarius explicemus. Quae Scriptura docere vult, quae solam speculationem spectant, haec potissimum sunt; nempe dari Deum, sive ens, quod omnia fecit et summa sapientia dirigit et sustentat et quod hominum summam habet curam, nempe eorum, qui pie et honeste vivant: reliquos autem multis suppliciis punit et a bonis segregat. Atque haec Scriptura sola experientia comprobat, nempe iis, quas narrat historiis, nec ullas harum rerum definitiones tradit, sed omnia verba, et rationes captui plebis accommodat. Et quamvis experientia nullam harum rerum claram cognitionem dare possit, nec docere, quid Deus sit et qua ratione res omnes sustentet et dirigat, hominumque curam habeat; potest tamen homines tantum docere et illuminare, quantum ad obedientiam et devotionem eorum animis imprimendum sufficit. [64] Atque ex his satis clare constare puto, quibus et qua ratione fides historiarum in sacris contentarum necessaria sit: ex modo ostensis enim evidentissime sequitur, earum notitiam et fidem vulgo, cujus ingenium ad res clare et distincte percipiendum non valet, summe esse necessariam. Deinde, eum, qui eas negat, quia non credit Deum esse, neque eum rebus et hominibus providere, impium esse: qui autem eas ignorat et nihilominus lumine naturali novit, Deum esse, et quae porro diximus et deinde veram vivendi rationem habet, beatum omnino

esse,

esse, imo vulgo beatiorem, quia praeter veras opiniones, clarum insuper et distinctum habet conceptum. Denique sequitur, eum, qui has historias Scripturae ignorat, nec lumine naturali aliquid novit, si non impium, sive contumacem, inhumanum tamen esse et pene brutum, nec ullum Dei donum habere. Verum hic notandum, nos cum dicimus, notitiam historiarum vulgo summe esse necessariam, non intelligere notitiam omnium prorsus historiarum, quae in sacris literis continentur, sed tantum earum, quae praecipuae sunt, et quae solae, sine reliquis, doctrinam, quam modo diximus, evidentius ostendunt, hominumque animos maxime movere possunt. Nam, si omnes Scripturae historiae necessariae essent ad ejus doctrinam probandam, nec conclusio elici posset, nisi ex universali consideratione omnium prorsus historiarum, quae in ipsa continentur; tum sane ejus doctrinae demonstratio, et conclusio non tantum plebis, sed absolute humanum captum et vires superaret; quis enim ad tam magnum numerum historiarum simul attendere posset et ad tot circumstantias et partes doctrinae, quae ex tot tamque diversis historiis deberet elici. Ego saltem mihi non possum persuadere, quod homines illi, qui nobis Scripturam, prout eam habemus, reliquerunt, tanto ingenio abundaverint, ut talem demonstrationem investigare potuerint et multo minus, quod doctrina Scripturae non posset intelligi, nisi auditis litibus Isaaci, Achitophelis consiliis Absolomo datis, et bello civili Judaeorum et Israelitarum et aliis ad hunc modum Chronicis; aut quod primis Judaeis, qui tempore Mosis vixerunt, ipsa doctrina ex historiis non aeque facile demonstrari [61] potuerit, ac iis qui tempore Hesdrae vixerunt. Sed de his fusius in sequentibus. Vulgus itaque eas tantum historias, quae maxime eorum animos ad obedientiam et devotionem movere possunt, scire tenetur. At ipsum vulgus non satis aptum

est

eſt ad faciendum de iis iudicium, utpote quod magis narrationibus et rerum ſingulari et inexpectato eventu, quam ipſa hiſtoriarum doctrinâ delectatur; atque hac de cauſa praeter lectionem hiſtoriarum Paſtoribus ſive Eccleſiae miniſtris inſuper indiget, qui ipſum pro imbecillitate ejus ingenii doceant. Attamen ne a noſtro propoſito divagemur, ſed id, quod praecipue intendebamus oſtendere, concludamus, nempe fidem hiſtoriarum, quaecunque demum eae ſint, ad legem divinam non pertinere, nec homines per ſe beatos reddere, neque ullam utilitatem, niſi ratione doctrinae, habere, qua ſola ratione aliae hiſtoriae aliis praeſtantiores poſſunt eſſe. Narrationes igitur in Vetere et Novo Teſtamento contentae, reliquis profanis, et ipſae etiam inter ſe, unae aliis praeſtantiores ſunt, pro ratione ſalutarium opinionum, quae ex iis ſequuntur. Quare ſi quis hiſtorias S. Scripturae legerit, eique in omnibus fidem habuerit, nec tamen ad doctrinam, quam ipſa iiſdem docere intendit, attenderit nec vitam emendaverit, perinde ipſi eſt, ac ſi Alcoranum, aut Poëtarum fabulas Scenicas, aut ſaltem communia Chronica ea attentione, qua vulgus ſolet, legiſſet; et contra, uti diximus, is, qui eas plane ignorat et nihilominus ſalutares habet opiniones, veramque vivendi rationem, is abſolute beatus eſt, et revera Chriſti Spiritum in ſe habet. At Judaei contra plane ſentiunt; ſtatuunt enim veras opiniones, veramque vivendi rationem nihil prodeſſe ad beatitudinem, quamdiu homines eas ex ſolo lumine naturali amplectuntur et non ut documenta Moſi prophetice revelata: hoc enim Maimonides cap. 8. Regum lege 11. aperte his verbis audet affirmare; כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן הריזה מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא: והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקדוש ברוך הוא בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מלדם נצטוו בהן אבל אם עשהן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם ואינו מחכמיהם:

omnis,

omnis, qui ad se suscipit *) *septem praecepta, et ea* [66] *diligenter exequutus fuerit, is ex piis Nationum est et haeres futuri mundi; videlicet si ipsa susceperit et exequutus fuerit, propterea, quod Deus ea in lege praeceperit et quod nobis per Mosen revelaverit, quod filiis Noae eadem antea praecepta fuerunt, sed si ea a ratione ductus exequutus fuerit, hic non est incola, nec ex piis, nec ex scientibus Nationum.* Haec sunt verba Maimonidis, quibus R. Joseph filius Shem Tob in suo libro, quem vocat Kebod Elohim, seu *gloriam Dei* addit, quod quamvis Aristoteles (quem summam Ethicam scripsisse putat et supra omnes aestimat) nihil eorum, quae ad veram Ethicam spectant et quae etiam in sua Ethica amplexus est, omisisset, sed omnia diligenter exequutus fuisset, hoc tamen ipsi ad salutem prodesse non potuit, quia ea, quae docet, non amplexus est, ut documenta divina prophetice revelata, sed ex solo dictamine rationis. Verum haec omnia mera esse figmenta et nullis rationibus; neque Scripturae authoritate suffulta, unicuique haec attente legenti satis constare existimo, quare ad eandem rem refutandum, ipsam recensuisse sufficit; nec etiam eorum sententiam hic refutare in animo est, qui nimirum statuunt, lumen naturale nihil sani de iis, quae ad veram salutem spectant, docere posse, hoc enim ipsi, qui nullam sanam rationem sibi concedunt, nulla etiam ratione probare possunt; et si aliquid supra rationem se habere venditant, id merum est figmentum et longe infra rationem, quod jam satis eorum communis vivendi modus indicavit. Sed de his non est opus apertius loqui. Hoc tantum addam, nos neminem, nisi ex operibus cognoscere posse, qui itaque his fructibus abundaverit, scilicet charitate, gaudio, pace, longanimitate, benigni-

*) Nota. *Judaeos putare, Deum Noae septem praecepta dedisse, et iis solis omnes nationes teneri: Hebraeae autem soli alia perplurima praeterea dedisse, ut eam beatiorem reliquis faceret.*

benignitate, bonitate, fide, mansuetudine, continentia, adversus quos (ut Paulus in Epistola ad Galatas cap. 5. vers. 22. ait) lex non est posita, is, sive ex sola ratione, sive ex sola Scriptura edoctus sit, a Deo revera edoctus est et omnino beatus. His itaque omnia, quae circa legem divinam agere constitueram, absolvi.

CAP. VI. *De Miraculis.*

Vulgi opiniones de miraculis. —

Sicuti scientiam illam, quae captum humanum superat, divinam, sic opus, cujus causa vulgo ignoratur, divinum, sive Dei opus vocare consueverunt homines. Vulgus enim tum Dei potentiam et providentiam quam clarissime constare putat, cum aliquid in natura insolitum et contra opinionem, quam ex consuetudine de naturâ habet, contingere videt: praesertim si id in ejus lucrum aut commodum cesserit et ex nulla re clarius existentiam Dei probari posse existimat, quam ex eo, quod natura, ut putant, suum ordinem non servet; et propterea illos omnes Deum, aut saltem Dei providentiam tollere putant, qui res et miracula per causas naturales explicant, aut intelligere student. Existimant scilicet, Deum tamdiu nihil agere, quamdiu natura solito ordine agit, et contra, potentiam naturae et causas naturales tamdiu esse otiosas, quamdiu Deus agit; duas itaque potentias numero ab invicem distinctas imaginantur, scilicet, potentiam Dei et potentiam rerum naturalium, a Deo tamen certo modo determinatam, vel (ut plerique magis hodierno tempore sentiunt) creatam. Quid autem per utramque, et quid per Deum et naturam intelligant, nesciunt sane, nisi quod Dei potentiam tanquam regiae cujusdam majestatis imperium; naturae autem tanquam vim et impetum imaginentur. Vulgus itaque opera naturae insolita vocat miracula, sive Dei opera et partim ex devotione, partim ex cupiditate adversandi iis, qui scientias naturales colunt, rerum causas naturales nescire cupit et ea tantum audire [67]

Q gestit,

gestit, quae maxime ignorat, quaeque propterea maxime admiratur. Videlicet, quia nulla alia ratione, nisi causas naturales tollendo, resque extra naturae ordinem imaginando, Deum adorare, omniaque ad ejus imperium et voluntatem referre potest, nec Dei potentiam magis admiratur, nisi dum potentiam naturae a Deo quasi subactam imaginatur, quod quidem originem duxisse videtur a primis Judaeis, qui ut Ethnicos sui temporis, qui Deos visibiles adorabant, videlicet Solem, Lunam, Terram, Aquam, Aërem etc. convincerent, iisque ostenderent, Deos [68] illos imbecilles et inconstantes, sive mutabiles et sub imperio Dei invisibilis esse, miracula sua narrabant, quibus insuper conabantur ostendere, totam naturam, ex Dei, quem adorabant, imperio in eorum tantum commodum dirigi, quod quidem hominibus adeo arrisit, ut in hoc usque tempus miracula fingere non cessaverint, ut ipsi Deo dilectiores reliquis, causaque finalis, propter quam Deus omnia creavit et continue dirigit, crederentur. Quid sibi vulgi stultitia non arrogat, quod nec de Deo, nec de natura ullum sanum habet conceptum, quod Dei placita cum hominum placitis confundit et quod denique naturam adeo limitatam fingit, ut hominem ejus praecipuam partem esse credat. Hic vulgi de Natura et Miraculis opiniones et praejudicia satis prolixe enarravi: attamen, ut rem ordine edoceam, ostendam I. Nihil contra naturam contingere, sed ipsam aeternum fixum et immutabilem ordinem servare, et simul, quid per miraculum intelligendum sit. II. Nos ex miraculis, nec essentiam nec existentiam et consequenter, nec providentiam Dei posse cognoscere, sed haec omnia longe melius percipi ex fixo et immutabili naturae ordine. III. Ex aliquot Scripturae exemplis ostendam, ipsam Scripturam per Dei decreta et volitiones et consequenter per providentiam nihil aliud intelligere, quam ipsum naturae ordinem, qui ex ejus aeternis legibus necessario sequitur.

quitur. IV. Denique de modo miracula Scripturae interpretandi et de iis, quae praecipue circa miraculorum narrationes notari debeant, agam. Et haec praecipua sunt, quae ad hujus capitis argumentum spectant et quae praeterea ad intentum totius hujus operis non parum inservire existimo. Ad primum quod attinet, id facile ostenditur ex iis, quae in cap. 4. circa legem divinam demonstravimus, nempe; omne id, quod Deus vult sive determinat, aeternam necessitatem et veritatem involvere. Ostendimus enim ex eo, quod Dei intellectus a Dei voluntate non distinguitur, idem nos affirmare, cum dicimus Deum aliquid velle, ac cum dicimus, Deum id ipsum intelligere; quare eadem necessitate, qua ex natura et perfectione divina sequitur, Deum rem aliquam, ut est, intelligere, ex eadem sequitur, Deum eandem, ut est, velle. Cum autem nihil, nisi ex solo divino decreto necessario verum sit, hinc clarissime sequitur, leges naturae universales mera esse decreta Dei, quae ex necessitate et perfectione naturae divinae sequuntur. Si quid igitur in natura contingeret, quod ejus universalibus legibus repugnaret, id decreto et intellectui et naturae divinae necessario etiam repugnaret; aut si quis statueret, Deum aliquid contra leges naturae agere, is simul etiam cogeretur statuere, Deum contra suam naturam agere, quo nihil absurdius. Idem etiam facile ex hoc posset ostendi, quod nimirum potentia naturae sit ipsa divina potentia et virtus; divina autem potentia sit ipsissima Dei essentia; sed hoc inpraesentiarum libentius omitto. Nihil igitur in *) natura contingit, quod ipsius legibus universalibus repugnet; at nec etiam aliquid, quod cum iisdem non convenit, aut ex iisdem non sequitur: nam quicquid fit, per Dei voluntatem et aeternum decretum fit,

I, „Nihil contra naturam contingere, sed ipsam aeternum, fixum et immutabilem ordinem servare."

[99]

Q 2 hoc

*) Nota, *Me hic per Naturam non intelligere solam materiam, ejusque affectiones, sed praeter materiam, alia infinita.*

hoc est, ut jam ostendimus, quicquid fit, id secundum leges et regulas, quae aeternam necessitatem et veritatem involvunt, fit; natura itaque leges et regulas, quae aeternam necessitatem et veritatem involvunt, quamvis omnes nobis notae non sint, semper tamen observat; adeoque etiam fixum atque immutabilem ordinem; nec ulla sana ratio suadet, naturae limitatam potentiam et virtutem tribuere, ejusque leges ad certa tantum et non ad omnia aptas, statuere; nam cum virtus et potentia naturae, sit ipsa Dei virtus et potentia, leges autem et regulae naturae, ipsa Dei decreta, omnino credendum est; potentiam naturae infinitam esse, ejusque leges adeo latas, ut ad omnia, quae et ab ipso divino intellectu concipiuntur, se extendant; alias enim, quid aliud statuitur, quam quod Deus naturam adeo impotentem creaverit, ejusque leges et regulas adeo steriles statuerit, ut saepe de novo ei subvenire cogatur, si eam conservatam vult et ut res ex voto succedant, quod sane a ratione alienissimum esse existimo. Ex his itaque, quod in natura nihil contingit, quod ex ejus legibus non sequitur et quod ejus leges ad omnia, quae et ab ipso Divino intellectu concipiuntur, se extendunt et quod denique natura fixum atque immutabilem ordinem servat; clarissime sequitur, nomen miraculi non nisi respective ad hominum opiniones posse intelligi, et nihil aliud significare, quam [70] opus, cujus causam naturalem exemplo alterius rei solitae explicare non possumus, vel saltem ipse non potest, qui miraculum scribit aut narrat. Possem quidem dicere, miraculum esse id, cujus causa ex principiis rerum naturalium lumine naturali notis explicari nequit; verum, quoniam miracula ad captum vulgi facta fuerunt, quod quidem principia rerum naturalium plane ignorabat, certum est, antiquos id pro miraculo habuisse, quod explicare non poterant eo modo, quo vulgus res naturales explicare solet, recurrendo scilicet ad memoriam, ut alterius

ejus rei similis, quam sine admiratione imaginari solet, recordetur; tum enim vulgus rem aliquam se satis intelligere existimat, cum ipsam non admiratur. Antiqui itaque et omnes fere in hoc usque tempus nullam praeter hanc normam miraculi habuerunt; quare non dubitandum, quin in sacris literis multa tanquam miracula narrentur, quorum causae ex principiis rerum naturalium notis facile possunt explicari, ut jam supra innuimus in cap. 2. cum de eo, quod Sol steterit tempore Josuae, et quod retrogradatus fuerit tempore Achaz, loquuti sumus; sed de his mox prolixius agemus, nempe circa miraculorum interpretationem, de quâ in hoc capite agere promisi. Hic jam tempus est, ut ad secundum transeam, nempe ut ostendam, nos ex miraculis nec Dei essentiam nec existentiam, nec providentiam posse intelligere, sed contra haec longe melius percipi ex fixo atque immutabili naturae ordine; ad quod demonstrandum sic procedo. Cum Dei existentia non sit per se nota, debet necessario concludi ex notionibus, quarum veritas adeo firma et inconcussa sit, ut nulla dari neque concipi possit potentia, a qua possint immutari. Nobis saltem ab eo tempore, quo ex iis Dei existentiam concludimus, ita apparere debent, si ex ipsis eam extra omnem dubitationis aleam concludere volumus. Nam si possemus concipere, ipsas notiones ab aliqua potentia, quaecunque demum ea fuerit, mutari posse, tum de earum veritate dubitaremus et consequenter etiam de nostra conclusione, nempe de Dei existentia, nec de ulla re unquam poterimus esse certi. Deinde nihil cum natura convenire, vel ei repugnare scimus, nisi id, quod ostendimus, cum istis principiis convenire, vel iis repugnare; quare, si concipere possemus aliquid in natura ab aliqua potentia (quaecunque demum ea fuerit) posse fieri, [71] quod naturae repugnet, id primis istis notionibus repugnabit, adeoque id ut absurdum rejiciendum,

II. Nos ex miraculis nec essentiam, nec existentiam, nec providentiam Dei possumus cognoscere, sed haec omnia longe melius percipiuntur ex fixo et immutabili naturae ordine.

vel

vel de primis notionibus (ut modo ostendimus) et consequenter de Deo et de omnibus quomodocunque perceptis, dubitandum. Longe igitur abest, ut miracula, quatenus per id intelligitur opus, quod ordini naturae repugnet, nobis Dei existentiam ostendant; cum contra nos de eadem dubitare facerent, quando absque iis absolute de ipsa possemus esse certi, nempe quando scimus, omnia naturae certum atque immutabilem ordinem sequi. At ponatur, id esse miraculum, quod per causas naturales explicari non potest, hoc quidem duobus modis potest intelligi, vel quod causas naturales quidem habet, quae tamen ab humano intellectu investigari non possunt; vel quod nullam causam, praeter Deum, sive Dei voluntatem agnoscit. Verum quia omnia, quae per causas naturales fiunt, ex sola Dei potentia et voluntate etiam fiunt, necessario huc tandem perveniendum, nempe miraculum, sive id causas naturales habeat, sive minus, opus esse, quod per causam explicari non potest; hoc est opus, quod captum humanum superat; sed ex opere et absolute ex eo, quod nostrum captum superat, nihil intelligere possumus. Nam quicquid clare et distincte intelligimus, id per se, vel per aliud, quod per se clare et distincte intelligitur, nobis debet innotescere. Quare ex miraculo, sive opere, quod nostrum captum superat, nec Dei essentiam, nec existentiam, nec absolute aliquid de Deo et naturâ intelligere possumus. sed contra, cum omnia a Deo determinata et sancita scimus esse et operationes naturae ex Dei essentiâ consequi, naturae vero leges Dei aeterna decreta et volitiones esse, absolute concludendum, nos eo melius Deum, Deique voluntatem cognoscere, quo melius res naturales cognoscimus et clarius intelligimus, quomodo a prima sua causa dependent et quomodo secundum aeternas naturae leges operantur. Quare ratione nostri intellectus, longe meliore jure ea opera, quae clare et distincte intelligimus, Dei opera vocanda

et

et ad Dei voluntatem referenda, quam ea, quae plane ignoramus, quamvis imaginationem valde occupent et homines in admirationem sui rapiant; quandoquidem ea sola naturae opera, quae clare et distincte intelligimus, Dei cognitionem reddunt [72] sublimiorem et Dei voluntatem et decreta quam clarissime indicant. Ii igitur plane nugantur, qui, ubi rem ignorant, ad Dei voluntatem recurrunt; ridiculus sane modus ignorantiam profitendi. Porro quamvis ex miraculis aliquid concludere possemus, nullo tamen modo Dei existentia inde posset concludi. Nam, cum miraculum opus limitatum sit, nec unquam, nisi certam et limitatam potentiam exprimat, certum est, nos ex tali effectu non posse concludere existentiam causae, cujus potentia sit infinita, sed ad summum causae, cujus potentia major sit. Dico ad summum; potest enim etiam consequi ex multis causis simul concurrentibus opus aliquod, cujus quidem vis et potentia minor sit potentiâ omnium causarum simul, ac longe major potentiâ unius cujusque causae. At quoniam naturae leges (ut jam ostendimus) ad infinita se extendunt et sub quadam specie aeternitatis a nobis concipiuntur, et natura secundum eas certo atque immutabili ordine procedat, ipsae nobis eatenus Dei infinitatem, aeternitatem et immutabilitatem aliquo modo indicant. Concludimus itaque, nos per miracula Deum, ejusque existentiam et providentiam cognoscere non posse, sed haec longe melius concludi ex naturae fixo atque immutabili ordine. Loquor in hac conclusione de miraculo, quatenus per id nihil aliud intelligitur, quam opus, quod hominum captum superat, aut superare creditur. Nam quatenus supponeretur ordinem naturae destruere, sive interrumpere, aut ejus legibus repugnare, eatenus (ut modo ostendimus) non tantum nullam Dei cognitionem dare posset, sed contra illam, quam naturaliter habemus, adimeret et nos de Deo et omnibus dubitare faceret. Neque hic ullam agnosco diffe-

differentiam inter opus contra naturam et opus supra naturam; (hoc est, ut quidam ajunt, opus, quod quidem naturae non repugnat, attamen ab ipsa non potest produci aut effici). Nam cum miraculum non extra naturam, sed in ipsa natura fiat, quamvis supra naturam statuatur, tamen necesse est, ut naturae ordinem interrumpat, quem alias fixum atque immutabilem ex Dei decretis concipimus. Si quid igitur in natura fieret, quod ex ipsius legibus non sequeretur, id necessario ordini, quem Deus in aeternum per leges naturae universales in natura [73] statuit, repugnaret, adeoque id contra naturam ejusque leges esset et consequenter ejus fides nos de omnibus dubitare faceret et ad Atheismum duceret. Et his puto, me id, quod Secundo intendebam, satis firmis rationibus ostendisse, ex quibus de novo concludere possumus, miraculum sive contra naturam, sive supra naturam, merum esse absurdum; et propterea per miraculum in sacris litteris nihil aliud posse intelligi, quam opus naturae, uti diximus, quod captum humanum superat, aut superare creditur. Jam antequam ad III. pergam, libet prius hanc nostram sententiam, nempe, quod ex miraculis Deum non possumus cognoscere, authoritate Scripturae confirmare; et quamvis Scriptura hoc nullibi aperte doceat; facile tamen ex ipsa potest concludi, imprimis ex eo, quod Moses (Deut. cap. 13.) praecipit, ut Prophetam seductorem, quamvis faciat miracula, mortis tamen damnent: sic enim ait: *et* (quamvis) *contigerit signum, et portentum, quod tibi praedixit etc. noli* (tamen) *assentire verbis ejus Prophetae etc. quia Dominus vester Deus vos tentat etc. Propheta* (igitur) *ille mortis damnetur etc.* Ex quibus clare sequitur, miracula a falsis etiam Prophetis posse fieri et homines nisi Dei vera cognitione et amore probe sint muniti, aeque facile ex miraculis falsos Deos, ac Verum posse amplecti. Nam addit: *quoniam Iehova vester Deus vos tentat, ut sciat, num eum amatis*

tis

tis integro corde vestro et animo vestro. Deinde Israëlitae ex tot miraculis nullum de Deo sanum conceptum formare potuerunt; quod ipsa experientia testata est; nam, cum sibi persuaderent, Mosen ab iis abiisse, numina visibilia ab Aharone petierunt et vitulus, proh pudor! eorum Dei fuit idea, quam tandem ex tot miraculis formaverunt. Asaph quamvis tot miracula audivisset, de Dei providentia tamen dubitavit et fere a vera via deflexisset, nisi tandem veram beatitudinem intellexisset. (vide Psal. 37.) Salomon etiam, cujus tempore res Judaeorum in summo vigore erant, suspicatur omnia casu contingere. Vide Eccl. cap. 3. vers. 19, 20, 21. et cap. 9. vers. 2, 3. etc. Denique omnibus fere Prophetis hoc ipsum valde obscurum fuit, nempe, quomodo [74] ordo naturae et hominum eventus cum conceptu, quem de providentia Dei formaverant, possent convenire, quod tamen Philosophis, qui non ex miraculis, sed ex claris conceptibus res conantur intelligere, semper admodum clarum fuit, iis nimirum, qui veram foelicitatem in sola virtute et tranquillitate animi constituunt, nec student, ut natura iis, sed contra, ut ipsi naturae pareant; utpote qui certe sciunt, Deum naturam dirigere, prout ejus leges universales, non autem prout humanae naturae particulares leges exigunt, adeoque Deum non solius humani generis, sed totius naturae rationem habere. Constat itaque etiam ex ipsa Scriptura, miracula veram Dei cognitionem non dare, nec Dei providentiam clare docere. Quod autem in Scriptura saepe reperitur, Deum portenta fecisse, ut hominibus innotesceret, ut in Exodi cap. 10. vers. 2. Deum Aegyptios illusisse et signa sui dedisse, ut Israëlitae cognoscerent eum esse Deum; inde tamen non sequitur, miracula id revera docere, sed tantum sequitur, Judaeos tales habuisse opiniones, ut facile iis miraculis convinci possent; supra enim in capite secundo clare ostendimus, rationes propheticas, sive quae

ex revelatione formentur, non elici ex notionibus univerſalibus et communibus, ſed ex conceſſis, quamvis abſurdis, et opinionibus eorum, quibus res revelantur, ſive quos Spiritus Sanctus convincere vult; quod multis exemplis illuſtravimus et etiam teſtimonio Pauli, qui cum Graecis erat Graecus et cum Judaeis Judaeus. Verum quamvis illa miracula Aegyptios et Judaeos ex ſuis conceſſis convincere, non tamen veram Dei ideam et cognitionem dare poterant, ſed tantum facere, ut concederent, dari Numen, omnibus rebus, iis notis potentius, deinde quod Hebraeos, quibus tum temporis omnia praeter ſpem foeliciſſime ceſſerunt, ſupra omnes curabat, non autem quod Deus omnes aeque curet; nam hoc ſola Philoſophia docere poteſt. Ideo Judaei et omnes, qui nonniſi ex diſſimili rerum humanarum ſtatu et impari hominum fortuna Dei providentiam cognoverunt, ſibi perſuaſerunt, Judaeos Deo dilectiores reliquis fuiſſe, quamvis tamen reliquos vera humana perfectione non ſuperaverint, ut jam Cap. III. oſtendimus. Ad Tertium igitur pergo, ut ſcilicet [75] ex Scriptura oſtendam, Dei decreta et mandata et conſeqenter providentiam nihil eſſe revera praeter naturae ordinem, hoc eſt, quando Scriptura dicit, hoc vel illud a Deo vel Dei voluntate factum, nihil aliud revera intelligere, quam quod id ipſum ſecundum leges et ordinem naturae fuerit factum, non autem, ut vulgus opinatur, quod natura tamdiu ceſſavit agere, aut quod ejus ordo aliquamdiu interruptus fuit. At Scriptura ea, quae ad ejus doctrinam non ſpectant, directe non docet, quia ejus non eſt (ut circa legem divinam oſtendimus) res per cauſas naturales, neque res mere ſpeculativas docere. Quare id, quod hic volumus, ex quibuſdam Scripturae Hiſtoriis, quae caſu prolixius et pluribus circumſtantiis narrantur, per conſequentiam eliciendum eſt; talium itaque aliquot in medium proferam. In Libro 1 Shamuelis cap. 9. verſ. 15. 16. narra-

narratur, quod Deus Shamueli revelavit, se Saulum ad eum missurum; nec tamen Deus eum ad Shamuelem misit ut homines solent aliquem ad alium mittere, sed haec Dei missio nihil aliud fuit, quam ipse naturae ordo; quaerebat nimirum Saul (ut in praedicto capite narratur) asinas, quas perdiderat; et jam absque iis domum redire deliberans, ex consilio sui famuli Shamuelem Prophetam adivit, ut ex eo sciret, ubi easdem invenire posset. nec ex tota narratione constat, Saulum aliud Dei mandatum praeter hunc naturae ordinem habuisse, ut Shamuelem adiret. In Psalmo 105. vers. 24. dicitur, quod Deus Aegyptiorum animum mutavit, ut odio haberent Israëlitas; quae etiam mutatio naturalis plane fuit, ut patet ex cap. 1 Exodi, ubi ratio non levis Aegyptiorum narratur, quae eos movit, Israëlitas ad servitutem redigere. Cap. 9. Genes. vers. 13. ait Deus Noae, se itidem in nube daturum, quae etiam Dei actio nulla sane alia est, nisi radiorum solis refractio et reflexio, quam ipsi radii in aquae guttulis patiuntur. Psalmo 147. vers. 18. vocatur illa venti naturalis actio et calor, quo pruina et nix liquescunt, verbum Dei; et vers. 15. dictum et Dei verbum ventus et frigus vocantur. Ventus et ignis vocantur in Psalmo 104. vers. 4. legati et ministri Dei et alia ad hunc modum plura in Scriptura reperiuntur, quae clarissime indicant, Dei decretum, jussum, dictum et verbum nihil aliud esse, quam ipsam naturae actionem et ordinem; quare non dubium est, quin omnia, quae in Scriptura narrantur, naturaliter contigerint et tamen ad Deum referuntur, quia Scripturae, [76] ut jam ostendimus, non est, res per causas naturales docere, sed tantum eas res narrare, quae imaginationem late occupant, idque ea Methodo et stylo, qui melius inservit, ad res magis admirandum et consequenter ad devotionem in animis vulgi imprimendum. Si igitur quaedam in sacris literis reperiuntur, quorum causas reddere nescimus et

quae

quae praeter, imo contra ordinem naturae videntur contigisse, ea moram nobis injicere non debent, sed omnino credendum, id, quod revera contigit, naturaliter contigisse; quod etiam ex hoc confirmatur, quod in miraculis plures circumstantiae reperiebantur, quamvis tamen non semper narrentur, praecipue cum stilo Poëtico canantur; circumstantiae, inquam, miraculorum clare ostendunt, ipsa causas naturales requirere. Nempe ut Aegyptii scabie infestarentur, opus fuit, ut Moses favillam in aërem sursum spargeret; (vide Exodi cap. 9. vers. 10.) locustae etiam ex mandato Dei naturali, nempe ex vento orientali integro die et nocte flante, Aegyptiorum regionem petierunt et vento occidentali fortissimo eandem reliquerunt (vide Exod. c. 10. vs. 14, 19.) eodem etiam Dei jussu mare viam Judaeis aperuit, (vide Exod. c. 14. vs. 21.) nempe Euro, qui fortissime integra nocte flavit. Deinde ut Elisa puerum, qui mortuus credebatur, excitaret, aliquoties puero incumbere debuit, donec prius incaluerit et tandem oculos aperuerit, (vide Reg. lib. 2. cap. 4. vs. 34, 35.) sic etiam in Euangelio Joannis cap. 9. quaedam narrantur circumstantiae, quibus Christus usus est, ad sanandum coecum et sic alia multa in Scripturis reperiuntur, quae omnia satis ostendunt, miracula aliud, quam absolutum Dei, ut ajunt, mandatum requirere. Quare credendum, quamvis circumstantiae miraculorum, eorumque naturales causae non semper, neque omnes enarrentur, miracula tamen non sine iisdem contigisse. Quod etiam constat ex Exodi cap. 14. vs. 27. ubi tantum narratur, quod ex solo nutu Mosis mare iterum intumuit, nec ulla venti mentio sit. Et tamen in Cantico (cap. 15. vers. 10.) dicitur, id contigisse ex eo, quod Deus vento suo (id est, vento fortissimo) flaverit; quare haec circumstantia in historia omittitur, et miraculum ea de causa majus vide-
[77] tur. At forsan instabit aliquis, nos perplura in Scripturis reperire, quae nullo modo per causas naturales

turales videntur posse explicari, ut quod peccata hominum, eorumque precationes, possunt esse pluviae terraeque fertilitatis causa, aut quod fides caecos sanare potuit et alia ad hunc modum, quae in Bibliis narrantur. Sed ad haec me jam respondisse puto: ostendi enim, Scripturam res non docere per proximas suas causas, sed tantum res eo ordine, iisque phrasibus narrare, quibus maxime homines et praecipue plebem ad devotionem movere potest et hac de causa de Deo et de rebus admodum improprie loquitur, quia nimirum non rationem convincere, sed hominum phantasiam et imaginationem afficere et occupare studet. Si enim Scriptura vastationem alicujus imperii, ut historici politici solent, narraret, id plebem nihil commoveret, at contra maxime, si omnia poëtice depingat et ad Deum referat, quod facere solet. Cum itaque Scriptura narrat, terram propter hominum peccata sterilem esse, aut quod coeci ex fide sanabantur, ea nos non magis movere debent, quam cum narrat, Deum propter hominum peccata irasci, contristari, poenitere boni promissi et facti, aut quod Deus, ex eo quod signum videt, promissi recordetur et alia perplurima, quae vel poëtice dicta sunt, vel secundum Scriptoris opiniones et praejudicia relata. Quare hic absolute concludimus, omnia, quae in Scriptura vere narrantur contigisse, ea secundum leges naturae ut omnia necessario contigisse et si quid reperiatur quod apodictice demonstrari potest, legibus naturae repugnare, aut ex iis consequi non potuisse, plane credendum, id a sacrilegis hominibus Sacris literis adjectum fuisse: quicquid enim contra naturam est, id contra rationem est et quod contra rationem, id absurdum est, ac proinde etiam refutandum. Superest jam, tantum pauca adhuc de miraculorum interpretatione notare, vel potius recolligere (nam praecipua jam dicta sunt) et uno aut altero exemplo illustrare, quod hic Quarto facere promisi, idque propterea volo, ne quis, mira-

miraculum aliquod male interpretando, temere suspicetur, se aliquid in Scriptura reperisse, quod lumini naturae repugnet. Raro admodum fit, ut homines rem aliquam, ut gesta est, ita simpliciter narrent, ut nihil sui Judicii narrationi immisceant; Imo, cum aliquid novi vident aut au-
[78] diunt, nisi maxime a suis praeconceptis opinionibus caveant, iis plerumque ita praeoccupabuntur, ut plane aliud, quam quod vident, aut contigisse audiunt, percipiant, praesertim si res acta captum narrantis, aut audientis superat et maxime si ad ejus rem referat, ut ipsa certo modo contingat. Hinc fit, ut homines in suis Chronicis et historiis magis suas opiniones, quam res ipsas actas narrent, et ut unus idemque casus, a duobus hominibus, qui diversas habent opiniones, ita diverse narretur, ut non nisi de duobus casibus loqui videantur et denique ut saepe non admodum difficile sit, ex solis historiis opiniones Chronographi et historici investigare. Ad haec confirmandum multa adferre possem, tam Philosophorum, qui historiam naturae scripserunt, quam Chronographorum exempla, nisi id superfluum existimarem; ex Sacra autem Scriptura unum tantum adferam, de reliquis Lector ipse judicet. Tempore Iosuae Hebraei (ut jam supra monuimus) cum vulgo credebant, solem motu, ut vocant, diurno moveri, terram autem quiescere et huic praeconceptae opinioni miraculum, quod iis contigit, cum contra quinque illos reges pugnarent, adaptaverunt; non enim simpliciter narraverunt, diem illum solito longiorem fuisse, sed solem et lunam stetisse, sive a suo motu cessavisse, quod ipsis etiam tum temporis non parum inservire poterat, ad Ethnicos, qui solem adorabant, convincendum et ipsa experientia comprobandum, solem sub alterius numinis imperio esse, ex cujus nutu ordinem suum naturalem mutare teneatur. Quare partim ex religione, partim ex praeconceptis opinionibus rem longe ali-

ter,

ter, quam revera contingere potuit, conceperunt, atque enarraverunt. Igitur ad miracula Scripturae interpretandum et ex eorum narrationibus intelligendum, quomodo ipsa revera contigerint, necesse est, opiniones eorum scire, qui ipsa primo narraverunt, et qui nobis ea scripto reliquerunt et eas ab eo quod sensus iis repraesentare potuerunt, distinguere. Aliàs enim eorum opiniones et judicia cum ipso miraculo, prout revera contigit, confundemus: nec ad haec tantum; sed ne etiam confundamus res, quae revera contigerunt, cum rebus imaginariis et quae non nisi repraesentationes propheticae fuerunt, eorum opiniones scire refert. In Scriptura enim multa ut realia narrantur et quae etiam realia esse credebantur, quae tamen non nisi repraesentationes, res- [79]
que imaginariae fuerunt; ut quod Deus (summum ens) e coelo descenderit (vide Exodi cap. 19. vers. 28. et Deut. cap. 5. vers. 28.) et quod mons Sinai propterea fumabat, quia Deus supra eundem descenderat, igne circumdatus; quod Elias ad coelum igneo curru et igneis equis ascenderit. Quae sane omnia non nisi repraesentationes fuerunt, adaptatae opinionibus eorum, qui eas nobis, ut iis repraesentatae sunt, nempe ut res actuales tradiderunt. Omnes enim, qui aliquantulum supra vulgum sapiunt, sciunt, Deum non habere dextram, neque sinistram, neque moveri, neque quiescere, neque in loco, sed absolute infinitum esse; et in eo omnes contineri perfectiones. Haec, inquam, ii sciunt, qui res ex perceptionibus puri intellectus judicant et non prout imaginatio a sensibus externis afficitur, ut vulgus solet, quod ideo Deum corporeum et imperium regium tenentem imaginatur, cujus solium in convexitate coeli supra stellas esse fingit, quarum a terra distantiam non admodum longam credit esse. Et his et similibus opinionibus (uti diximus) perplurimi Scripturae casus adaptati sunt, qui proinde non debent ut reales a philosophis accipi. Refert denique

ad

ad miracula, ut realiter contigerint, intelligendum, Hebraeorum phrases et tropos scire; qui enim ad ipsos non satis attenderit, multa Scripturae affinget miracula, quae ejus scriptores nunquam enarrare cogitaverunt, adeoque non tanquam res et miracula, prout revera contigerint, sed mentem etiam authorum sacrorum codicum plane ignorabit. E. G. Zacharias cap. 14. vers. 7. de quodam bello futuro loquens, ait: *dies erit unicus, Deo tantum notus, non (enim erit) dies neque nox, tempore autem vespertino lux erit.* Quibus verbis magnum miraculum praedicere videtur et tamen iis nihil aliud significare vult, quam quod bellum toto die erit anceps, ejusque eventus Deo tantum notus et quod tempore vespertino victoriam adipiscentur; similibus enim phrasibus victorias et clades nationum praedicere et scribere solebant Prophetae. Sicuti videmus Esaiam, qui cap. 13. vastationem Babiloniae sic depingit: *quoniam stellae coeli, ejusque sidera non illuminabunt luce sua, sol* [80] *in ortu suo tenebrescet et luna non emittet splendorem suae lucis:* quae sane neminem credere existimo in vastatione illius imperii contigisse; ut neque etiam ea, quae mox addit, nempe: *propterea coelos contremiscere faciam, et terra e suo loco dimovebitur.* Sic etiam Esaias cap. 48. vers. ult. ut Judaeis significaret, eos Babilonia Hierosolymam secure redituros, neque in itinere sitim passuros, ait, *et non sitiverunt, per deserta eos duxit, aquam ex petra iis instillare fecit, petram rupit, et fluxerunt aquae.* His inquam verbis nihil aliud significare vult, quam quod Judaei fontes in desertis, ut fit, invenient, quibus sitim suam mitigabunt; nam cum ex consensu Cyri Hierosolymam petierunt, nulla similia miracula iis contigisse constat. Et ad hunc modum perplurima in sacris litteris occurrunt, quae tantum modi loquendi inter Judaeos fuerunt, nec opus est, omnia hic singulatim recensere; sed tantum hoc in genere notari velim, Hebraeos his phrasibus non tantum con-

sue-

ſueviſſe ornare, ſed etiam et quidem maxime, devote loqui. Hac enim de cauſa in ſacris literis invenitur *Deo benedicere* pro *maledicere* (vide Lib. 1. Reg. cap. 21. verſ. 10. et Job. cap. 2. verſ. 9.) et eadem etiam de cauſa omnia ad Deum referebant et ideo Scriptura nihil niſi miracula narrare videtur, idque, cum de rebus maxime naturalibus loquitur, cujus rei exempla aliquot jam ſupra retulimus, quare credendum, cum Scriptura dicit, Deum cor Pharaonis induraviſſe, nihil aliud tum ſignificari, quam quod Pharao fuit contumax. Et cum dicitur Deum feneſtras coeli aperire, nihil aliud ſignificat, quam quod multa aqua pluerit et ſic alia. Ad haec igitur et, quod multa admodum breviter, ſine ullis circumſtantiis et fere mutilate narrentur, ſi quis probe attenderit nihil fere in Scriptura reperiet, quod poſſit demonſtrari lumini naturae repugnare et contra multa, quae obſcuriſſima viſa ſunt, mediocri meditatione intelligere poterit et facile interpretari. Atque his exiſtimo me id, quod intenderam, ſatis clare oſtendiſſe. Attamen antequam huic capiti finem dem, aliud adhuc reſtat, quod hic monere volo; nempe, me alia prorſus methodo hic circa miracula proceſſiſſe, quam circa Prophetiam. De prophetia enim nihil affirmavi, niſi quod ex fundamentis [81] in Sacris literis revelatis concludere potui; at hic praecipua ex ſolis principiis lumine naturali notis elicui, quod etiam conſulto feci, quia de prophetia, quandoquidem ipſa captum humanum ſuperat et quaeſtio mere Theologica eſt, nihil affirmare, neque etiam ſcire poteram, in quo ipſa potiſſimum conſtiterit, niſi ex fundamentis revelatis; atque adeo coactus tum fui, hiſtoriam prophetiae concinnare et ex ea quaedam dogmata formare, quae me naturam prophetiae ejuſque proprietates, quoad fieri poteſt, docerent. At hic circa miracula, quia id quod inquirimus (nempe an concedere poſſumus, aliquid in natura contingere, quod ejus legibus repugnet, aut

quod ex iis non posset sequi) philosophicum plane est, nullo simili indigebam; imo consultius duxi, hanc quaestionem ex fundamentis lumine naturali cognitis utpote maxime notis enodare. Dico, me id consultius duxisse: nam eam etiam ex solis Scripturae dogmatibus et fundamentis facile solvere potueram; quod, ut unicuique pateat, hic paucis ostendam. Scriptura de natura in genere quibusdam in locis affirmat, eam fixum atque immutabilem ordinem servare, ut in Psal. 148. vers. 6. et Jerem. cap. 31. vers. 35, 36. Philosophus praeterea in suo Eccl. cap. 1. vers. 10. clarissime docet, nihil novi in natura contingere; et vers. 11, 12. hoc idem illustrans, ait, quod, quamvis aliquando aliquid contingat, quod novum videtur, id tamen novum non est, sed in seculis, quae antea fuerunt et quorum nulla est memoria, contigit; nam, ut ipse ait, antiquorum nulla est apud hodiernos memoria, nec ulla etiam hodiernorum apud posteros erit. Deinde cap. 3. vers. 11. dicit, Deum omnia probe in eorum tempus ordinavisse et vers. 14. se novisse, ait, quod, quicquid Deus facit, id in aeternum permanebit, nec ei aliquid addi, nec de eo aliquid subtrahi posse; quae omnia clarissime docent, naturam fixum atque immutabilem ordinem servare, Deum omnibus seculis nobis notis et ignotis eundem fuisse, legesque naturae adeo perfectas et fertiles esse, ut iis nihil addi neque detrahi possit et denique miracula, non nisi propter hominum ignorantiam, ut aliquid novi, videri. Haec igitur in Scriptura expresse docentur, at nullibi, quod in natura aliquid contingat, quod ipsius legibus repugnet, aut quod ex iis nequeat se-
[82] qui; adeoque neque etiam Scripturae affingendum Ad haec accedit, quod miracula causas et circumstantias requirant (ut jam ostendimus) et quod non sequantur ex nescio quo imperio regio, quod vulgus Deo affingit, sed ex imperio et decreto divino, hoc est, (ut etiam ex ipsa Scriptura ostendimus)

ex

ex legibus naturae ejusque ordine et quod denique miracula etiam a seductoribus fieri possint, ut convincitur ex cap 13 Deut. et cap. 24. vers. 24. Matthaei. Ex quibus porro evidentissime sequitur, miracula res naturales fuisse, atque adeo eadem ita explicanda, ut neque nova (ut Salomonis verbo utar) neque naturae repugnantia videantur, sed, si fieri potuit, ad res naturales maxime accedentia, quod ut facilius ab unoquoque possit fieri, quasdam regulas ex sola Scriptura petitas tradidi. Attamen, quamvis dicam, Scripturam haec docere, non tamen intelligo, haec ab eadem doceri tanquam documenta ad salutem necessaria, sed tantum quod Prophetae haec eadem, uti nos, amplexi sunt; quare de his unicuique, prout sibi melius esse sentiet, ad Dei cultum et religionem integro animo suscipiendum, liberum est existimare. Quod etiam Josephus sentit; sic enim in conclusione Libr. II. Antiquit scribit: *Nullus vero discredat verbo miraculi, si antiquis hominibus et malitia privatis via salutis liquet per mare facta, sive voluntate Dei, sive sponte revelata: dum et eis, qui cum Alexandro rege Macedoniae fuerint olim et antiquitus a resistentibus Pamphylicum mare divisum sit et cum aliud iter non esset, transitum praebuit iis, volente Deo, per eum Persarum destruere principatum; et hoc confitentur omnes, qui actus Alexandri scripserunt. De his itaque, sicut placuerit cuilibet, existimet.* Haec sunt verba Josephi, ejusque de fide miraculorum judicium.

Josephi in libr. Antiq. judicium de miraculis.

CAP. VII. *De Interpretatione Scripturae.*

Omnibus in ore quidem est, Sacram Scripturam verbum esse Dei, quod homines veram beatitudinem vel salutis viam docet: Verum re ipsa aliud plane judicant. Vulgus enim nihil minus curare videtur, quam ex documentis Sacrae Scripturae vivere et omnes fere sua commenta pro Dei verbo venditare videmus, nec aliud studere, quam sub prae- [83]

Dolor Spinozae de perversitate Theologorum, sua commenta pro veritate Verbi Div. ventilantium, neque ex Scriptura S. viventium.

 textu

textu religionis caeteros cogère, ut ſecum ſentiant. Videmus, inquam, Theologos ſollicitos plerumque fuiſſe, quomodo ſua figmenta et placita ex ſacris literis extorquere poſſent et divina authoritate munire, nec aliud minore cum ſcrupulo majoreque cum temeritate agere, quam Scripturas ſive Spiritus Sancti mentem interpretari et ſi tum eos aliquid ſollicitos habet, non eſt quod verentur, ne Spiritui Sancto aliquem errorem affingant et a via ſalutis aberrent, ſed ne erroris ab aliis convincantur, atque ita propria eorum ſub pedibus jaceat authoritas et ab aliis contemnantur. Quod ſi homines id, quod verbis de Scriptura teſtantur, ex vero animo dicerent, tum aliam prorſus vivendi rationem haberent, neque tot diſcordiae mentes eorum agitarent neque tot odiis certarent, nec tam coeca et temeraria cupiditate interpretandi Scripturam, novaque in Religione excogitandi tenerentur. Sed contra nihil tamquam Scripturae doctrinam amplecti auderent, quod ab ipſa quam clariſſime non edocerentur. Et denique ſacrilegi illi, qui Scripturam plurimis in locis adulterare non ſunt veriti, a tanto ſcelere maxime caviſſent, manuſque ſacrilegas ab iis abſtinuiſſent. At ambitio et ſcelus tantum tandem potuerunt, ut religio non tam in obtemperandis Spiritus Sancti documentis, quam in defendendis hominum commentis ſita ſit; imo ut religio non charitate, ſed diſſeminandis diſcordiis inter homines et odio infenſiſſimo, quod falſo nomine zeli divini et ardentis ſtudii adumbrant, propagando contineatur. Ad haec mala acceſſit ſuperſtitio, quae homines rationem et naturam contemnere docet et id tantum admirari ac venerari, quod huic utique repugnat: quare non mirum eſt, [84] quod homines, ut Scripturam magis admirentur et venerentur, eam ita explicare ſtudeant, ut his, rationi ſcilicet et naturae quam maxime repugnare videatur; ideoque in Sacris Literis profundiſſima myſteria latere ſomniant et in iis, hoc eſt, in abſurdis

dis

dis investigandis, caeteris utilibus neglectis, defatigantur et quicquid sic delirando fingunt, id omne Spiritui Sancto tribunt et summa vi atque affectuum impetu defendere conantur. Ita enim cum hominibus comparatum est, ut quicquid puro intellectu concipiunt, solo intellectu et ratione; quicquid contra ex animi affectibus opinantur, iisdem etiam defendant. Ut autem ab his turbis extricemur et mentem a praejudiciis Theologicis liberemus, nec temere hominum figmenta pro divinis documentis amplectamur, nobis de vera methodo Scripturam interpretandi agendum est et de eadem disserendum: hac enim ignorata nihil certo scire possumus, quid Scriptura, quidve Spiritus Sanctus docere vult. Eam autem, ut hic paucis complectar, dico methodum interpretandi Scripturam haud differre a methodo interpretandi naturam, sed cum ea prorsus convenire. Nam sicuti methodus interpretandi naturam in hoc potissimum consistit, in concinnanda scilicet historia naturae, ex qua, utpote ex certis datis, rerum naturalium definitiones concludimus: sic etiam ad Scripturam interpretandam necesse est ejus sinceram historiam adornare et ex ea tanquam ex certis datis et principiis mentem authorum Scripturae legitimis consequentiis concludere: sic enim unusquisque (si nimirum nulla alia principia, neque data ad interpretandam Scripturam et de rebus, quae in eadem continentur, disserendum, admiserit, nisi ea tantummodo, quae ex ipsa Scriptura ejusque historia depromuntur) sine ullo periculo errandi semper procedet et de iis, quae nostrum captum superant, aeque secure disserere poterit, ac de iis, quae lumine naturali cognoscimus. Sed ut clare constet, hanc viam non tantum certam, sed etiam unicam esse, eamque cum methodo interpretandi naturam convenire, notandum, quod Scriptura de rebus saepissime agit, quae ex principiis lumine naturali notis deduci nequeunt; ejus enim maximam partem historiae et reve-

[illegible]

Nova methodus S.S. interpretandi consistit in eo, quod nulla alia principia, neque data quis admiserit, nisi ea tantummodo, quae ex ipsa Scriptura ejusque historia depromantur! —

?

revelationes componunt: at historiae miracula potissimum continent, hoc est (ut in superiore Capite [85] ostendimus) narrationes rerum insolitarum naturae, opinionibus et judiciis historicorum, qui eas scripserunt, accommodatas; revelationes autem opinionibus etiam Prophetarum accommodatae sunt, ut in secundo Cap. ostendimus, et ipsa revera captum humanum superant. Quare cognitio horum omnium, hoc est, omnium fere rerum, quae in Scriptura continentur, ab ipsa Scriptura sola peti debet: sicuti cognitio naturae ab ipsa natura. Quod ad documenta moralia, quae etiam in Bibliis continentur, attinet; etsi ipsa ex notionibus communibus demonstrari possunt, non potest tamen ex iisdem demonstrari, Scripturam eadem docere, sed hoc ex sola ipsa Scriptura constare potest. Imo si sine praejudicio divinitatem Scripturae testari volumus, nobis ex eadem sola constare debet, ipsam vera documenta moralia docere; ex hoc enim solo ejus divinitas demonstrari potest: nam certitudinem Prophetiarum ex hoc praecipue constare ostendimus, quod Prophetae animum ad aequum et bonum inclinatum habebant. Quare hoc idem etiam nobis constare debet, ut fidem ipsis possimus habere. Ex miraculis autem Dei divinitatem non posse convinci, jam etiam demonstravimus, ut jam taceam, quod etiam à Pseudo-propheta fieri poterant. Quare Scripturae divinitas ex hoc solo constare debet, quod ipsa veram virtutem doceat. Atqui hoc ex sola Scriptura constare potest. Quod si non posset fieri, non sine magno praejudicio eandem amplecteremur et de ejus divinitate testaremur. Tota itaque Scripturae cognitio ab ipsa sola peti debet. Denique Scriptura rerum, de quibus loquitur, definitiones non tradit, ut nec etiam natura. Quare quemadmodum ex diversis naturae actionibus definitiones rerum naturalium concludendae sunt, eodem modo hae ex diversis narrationibus, quae de unaquaque re in scri-

ptis

pſis occurrunt, ſunt eliciendae. Regula igitur univerſalis interpretandi Scripturam eſt, nihil Scripturae tanquam ejus documentum tribuere, quod ex ipſius hiſtoria quam maxime perſpectum non habeamus. Qualis autem ejus hiſtoria debeat eſſe, et quae potiſſimum enarrare, hic jam dicendum.

Nempe I. continere debet naturam et proprietates linguae, qua libri Scripturae ſcripti fuerunt et quam eorum Authores loqui ſolebant. Sic enim omnes ſenſus, quos unaquaeque oratio ex com- [86]
muni loquendi uſu admittere poteſt, inveſtigare poterimus. Et quia omnes tam Veteris, quam Novi Teſtamenti ſcriptores Hebraei fuerunt, certum eſt, Hiſtoriam linguae Hebraicae prae omnibus neceſſariam eſſe, non tantum ad intelligentiam librorum Veteris Teſtamenti, qui hac lingua ſcripti ſunt, ſed etiam Novi; nam quamvis aliis linguis vulgati fuerint, Hebraizant tamen.

II. Sententias uniuſcujuſque libri colligere debet, eaſque ad ſumma capita redigere, ut ſic omnes, quae de eadem re reperiuntur, in promptu habere poſſimus: deinde eas omnes, quae ambiguae vel obſcurae ſunt, vel quae invicem repugnare videntur, notare. Atque eas ſententias hic obſcuras aut claras voco, quarum ſenſus ex contextu orationis facile vel difficulter ratione percipitur. De ſolo enim ſenſu orationum, non autem de earum veritate laboramus. Quin imo apprime cavendum eſt, quamdiu ſenſum Scripturae quaerimus, ne ratiocinio noſtro, quatenus principiis naturalis cognitionis fundatum eſt (ut jam taceam praejudicia) praeoccupemur, ſed ne verum ſenſum cum rerum veritate confundamus, ille ex ſolo linguae uſu erit inveſtigandus, vel ex ratiocinio, quod nullum aliud fundamentum agnoſcit, quam Scripturam. Quae omnia ut clarius intelligantur, exemplo illuſtrabo. Hae Moſis ſententiae, quod *Deus ſit ignis* et quod *Deus ſit zelotypus*, quam

quam clarissimae sunt, quamdiu ad solam verborum significationem attendimus, ideoque eas etiam inter claras repono, tametsi respectu veritatis et rationis obscurissimae sunt; imo quamvis earum literalis sensus lumini naturali repugnet, nisi etiam principiis et fundamentis ex Historia Scripturae petitis clare opponatur, is sensus, nempe literalis, erit tamen retinendus; et contra, si hae sententiae ex literali earum interpretatione principiis ex Scriptura petitis reperientur repugnare, quamquam cum ratione maxime convenirent, aliter tamen (metaphorice scilicet) essent interpretandae. Ut itaque sciamus, an Moses crediderit, Deum esse ignem, an secus, nullo modo id concludendum est ex eo, quod haec opinio cum ratione conveniat, aut quod ei repugnet; sed tantum ex aliis ipsius Mosis sententiis. Videlicet [87] quoniam Moses plurimis in locis clare etiam docet, Deum nullam habere similitudinem cum rebus visibilibus, quae in coelis, in terra, aut in aqua sunt; hinc concludendum, hanc sententiam, aut illas omnes metaphorice esse explicandas. At quia a literali sensu quam minime fieri potest, est recedendum, ideo prius quaerendum, num haec unica sententia, *Deus est ignis*, alium praeter literalem sensum admittat, hoc est an nomen *ignis* aliud quam naturalem ignem significet. Quod si non reperiatur ex usu linguae aliud significare, nullo etiam alio modo interpretanda esset haec sententia, quantumvis rationi repugnans; sed contra reliquae omnes, quamvis rationi consentaneae, huic tamen essent accommodandae. Quod si nec hoc etiam ex usu linguae posset fieri, tum hae sententiae irreconciliabiles essent, ac proinde de iis judicium erit suspendendum. Sed quia nomen *ignis* pro ira et zelotypia etiam sumitur (vide Jobi cap. 31. vers. 12.) hinc facile Mosis sententiae reconciliantur, atque legitime concludimus, duas has sententias, *Deus est ignis et Deus est Zelotypus*, unam eandemque esse sententiam.

Porro

Porro quoniam Moses clare docet, Deum esse zelotypum, nec ullibi docet, Deum carere passionibus sive animi pathematis, hinc plane concludendum Mosem hoc ipsum credidisse aut saltem docere voluisse, quantumvis hanc sententiam rationi repugnare credamus. Nam, ut jam ostendimus, nobis non licet ad dictamina nostrae rationis et ad nostras praeconceptas opiniones mentem Scripturae torquere, sed tota Bibliorum cognitio ab iisdem solis est petenda.

III. Denique enarrare debet haec historia casus omnium librorum Prophetarum, quorum memoria apud nos est; videlicet vitam, mores, ac studia authoris uniuscujusque libri, quisnam fuerit, qua occasione, quo tempore, cui, et denique qua lingua scripserit. Deinde uniuscujusque libri fortunam: nempe quomodo prius acceptus fuerit et in quorum manus inciderit, deinde quot ejus variae lectiones fuerint et quorum consilio inter sacros acceptus fuerit, et denique quomodo omnes libri, quos omnes jam sacros esse fatentur, in unum corpus coaluerint. Haec omnia, inquam, historia Scripturae continet. Nam ut sciamus, quaenam sententiae tanquam leges proferantur, quaenam vere tanquam documen- [88] ta moralia, refert scire vitam, mores, ac studia authoris; adde quod eo facilius verba alicujus explicare possumus, quo ejus genium et ingenium melius noverimus. Deinde ne documenta aeterna cum iis, quae ad tempus tantum, vel paucis solummodo ex usu poterant esse, confundamus; refert etiam scire qua occasione, quo tempore et cui nationi, aut saeculo omnia documenta scripta fuerint. Refert denique reliqua, quae praeterea diximus, scire, ut praeter libri cujusque authoritatem, etiam sciamus, num ab adulterinis manibus conspurcari potuerit, an minus; num errores irrepserint, num a viris satis peritis et fide dignis correcti fuerint. Quae omnia scitu admodum necessaria sunt, ut ne caeco impetu cor-

correpti, quicquid nobis obtruditur, sed tantum id quod certum et indubitatum est, amplectamur.

Jam postquam hanc historiam Scripturae habuerimus et firmiter decreverimus, nihil tanquam doctrinam Prophetarum certo statuere, quod ex hac historià non sequatur, aut quam clarissime eliciatur, tum tempus erit, ut ad mentem Prophetarum et Spiritus Sancti investigandam nos accingamus. Sed ad hoc etiam methodus et ordo requiritur similis ei, quo ad interpretationem naturae ex ipsius historia utimur. Sicuti enim in scrutandis rebus naturalibus ante omnia investigare conamur res maxime universales et toti naturae communes, videlicet motum et quietem, eorumque leges et regulas, quas natura semper observat et per quas continuo agit et ex his gradatim ad alia minus universalia procedimus; sic etiam ex historia Scripturae id primum quaerendum, quod universalissimum, quodque totius Scripturae basis et fundamentum est et quod denique in ipsa tanquam aeterna et omnibus mortalibus utilissima doctrina ab omnibus Prophetis commendatur. Exempli gratia, quod Deus unicus et omnipotens existit, qui solus est adorandus et qui omnes curat, eosque supra omnes diligit, qui ipsum adorant et proximum tanquam semetipsos amant etc. Haec et similia, inquam, Scriptura ubique tam clare, tamque expresse docet, ut nullus unquam fuerit, qui de ejus sensu circa haec ambegerit. Quid autem Deus sit et qua ratione res omnes videat, iisque provideat, [89] haec et similia Scriptura ex professo et tanquam aeternam doctrinam non docet. Sed contra Prophetas ipsos circa haec non convenisse jam supra ostendimus; adeoque de similibus nihil tanquam doctrinam Spiritus Sancti statuendum, tametsi lumine naturali optime determinari possit. Hâc igitur universali Scripturae doctrinâ probe cognitâ procedendum deinde est ad alia minus universalia et quae tamen

commu-

communem usum vitae spectant quaeque ex hac universali doctrina tanquam rivuli derivantur; uti sunt omnes verae virtutis actiones particulares externae, quae non nisi data occasione exerceri possunt et quicquid circa haec obscurum sive ambiguum in Scriptis reperiatur, ex doctrina Scripturae universali explicandum et determinandum est: si quae autem invicem contraria reperiantur, videndum, qua occasione, quo tempore, vel cui scripta fuerint. Ex. Gr. cum Christus dicit, *beati lugentes, quoniam consolationem accipient*, ex hoc Textu nescimus, quales lugentes intelligat; sed quia postea docet, ut de nulla re simus solliciti, nisi de solo regno Dei ejusque justitia, quod ut summum bonum commendat, (vide Matth. cap. 6. vers. 33.) hinc sequitur, eum per lugentes eos tantum intelligere, qui lugent regnum Dei et justitiam ab hominibus neglectam; hoc enim tantum lugere possunt ii, qui nihil nisi regnum divinum, sive aequitatem amant et reliqua fortunae plane contemnunt. Sic etiam, cum ait, *Sed ei, qui percutit te supra maxillam tuam dextram, obverte illi etiam alteram*, et quae deinde sequuntur; si haec Christus tanquam Legislator judices juberet, legem Mosis hoc praecepto destruxisset; quod tamen contra aperte monet (vide Matth. cap. 5. vers. 17.) Quare videndum, quisnam haec dixit, quibus et quo tempore. Nempe Christus dixit, qui non tanquam legislator leges instituebat, sed ut doctor documenta docebat; quia (ut supra ostendimus) non tam actiones externas, quam animum corrigere voluit. Deinde haec hominibus oppressis dixit, qui vivebant in republica corrupta et ubi justitia prorsus negligebatur et cujus ruinam prope instare videbat. Atqui hoc idem ipsum, quod hic Christus instante Urbis ruina docet, Jeremiam etiam in prima Urbis vastatione, simili nimirum tempore, docuisse videmus (vide Lament. cap. 3. lit. Tet et Jot.) quare cum hoc non, nisi tempore oppressionis, docuerint Prophe-

tae,

[90] tae, nec id ullibi tanquam lex prolatum ſit et contra Moſes (qui non tempore oppreſſionis ſcripſit, ſed (et hoc nota) de inſtituenda bona republica laboravit, quamvis etiam vindictam et odium in proximum damnaverit, tamen juſſerit oculum pro oculo ſolvere; hinc clariſſime ſequitur ex ipſis ſolis Scripturae fundamentis, hoc Chriſti et Jeremiae documentum de toleranda injuria, et impiis in omnibus concedendo, locum tantum habere in locis, ubi juſtitia negligitur, et temporibus oppreſſionis, non autem in bona republica: quinimo in bona republica, ubi juſtitia defenditur, tenetur unusquiſque, ſi ſe vult perhiberi juſtum, injurias coram judice exigere (vide Levit. cap. 5. verſ. 1.) non propter vindictam (vide Levit. cap. 19. verſ. 17, 18.) ſed animo juſtitiam legesque Patriae defendendi, et ut ne malis expediat eſſe malos. Quae omnia etiam cum ratione naturali plane conveniunt. Ad hunc modum alia plura poſſem adferre exempla, ſed haec ſufficere arbitror ad meam mentem et utilitatem hujus methodi explicandam, quod impraeſentiarum tantum curo. At hucuſque eas tantum Scripturae ſententias inveſtigare docuimus, quae uſum vitae ſpectant et quae propterea facilius inveſtigari queunt; nam revera de iis nulla inter Scriptores Bibliorum unquam fuit controverſia. Reliqua autem, quae in Scriptis occurrunt, quaeque ſolius ſunt ſpeculationis, non tam facile indagari poſſunt; via enim ad haec anguſtior eſt; nam quandoquidem in rebus ſpeculativis (ut jam oſtendimus) Prophetae inter ſe diſſentiebant et rerum narrationes maxime accommodatae ſunt uniuscujuſque aevi praejudiciis, minime nobis licet mentem unius Prophetae ex locis clarioribus alterius concludere, neque explicare, niſi evidentiſſime conſtet, eos unam eandemque foviſſe ſententiam. Quomodo igitur mens Prophetarum in ſimilibus ſit ex hiſtoriâ Scripturae eruenda, paucis jam exponam. Nempe circa haec etiam a maxime univerſalibus inci-

pien-

piendum, inquirendo ſcilicet ante omnia ex ſententiis Scripturae maxime claris, quid ſit Prophetia ſive Revelatio et qua in re potiſſimum conſiſtat. Deinde quid ſit miraculum et ſic porro res maxime communes: dehinc ad opiniones uniuscuiuſque Prophetae deſcendendum; et ex his tandem ad ſenſum uniuscujusque revelationis ſive Prophetiae, hiſtoriae et miraculi procedendum. Qua autem cautione utendum ſit, ne in his mentem Prophetarum et Hi- [91]
ſtoricorum cum mente Spiritus Sancti et rei veritate confundamus, ſupra ſuis in locis multis exemplis oſtendimus; quare de his non neceſſe habeo prolixius agere; hoc tamen circa ſenſum Revelationum notandum, quod haec methodus tantum inveſtigare docet id, quod revera Prophetae viderint aut audiverint, non autem quid illis hieroglyphicis ſignificare aut repraeſentare voluerint; hoc enim hariolari poſſumus, non autem ex Scripturae fundamentis certo deducere. Oſtendimus itaque rationem interpretandi Scripturam, et ſimul demonſtravimus hanc unicam et certiorem eſſe viam ad ejus verum ſenſum inveſtigandum. Fateor quidem, eos de eodem certiores eſſe, ſi qui ſunt, qui certam ejus traditionem ſive veram explicationem ab ipſis Prophetis acceptam habent, ut Phariſaei autumant, vel ſi qui Pontificem habent, qui circa interpretationem Scripturae errare non poteſt, quod Catholici Romani jactant. Attamen quandoquidem nec de hac traditione, nec de Pontificis authoritate poſſumus eſſe certi, nihil etiam certi ſuper his fundare poſſumus; hanc enim antiquiſſimi Chriſtianorum, illam autem antiquiſſimae Judaeorum Sectae negaverunt; et ſi deinde ad ſeriem annorum attendamus, (ut jam alia taceam) quam Phariſaei acceperunt a ſuis Rabbinis, qua hanc traditionem ad Moſen uſque proferunt, eam falſam eſſe reperiemus, quod alio in loco oſtendo. Quare talis traditio nobis admodum debet eſſe ſuſpecta; et quanquam nos in noſtra Methodo Judaeorum traditionem

tionem aliquam, ut incorruptam, cogimur supponere, nempe significationem verborum linguae Hebraïcae, quam ab iisdem accepimus, de illa tamen dubitamus, de hac autem minime. Nam nemini unquam ex usu esse potuit, alicujus verbi significationem mutare, at quidem non raro sensum alicujus orationis. Quin et factu difficillimum est; nam qui verbi alicujus significationem conaretur mutare, cogeretur simul omnes authores, qui illa lingua scripserunt et illo verbo in recepta sua significatione usi sunt, ex ingenio vel mente uniuscujusque explicare, vel summa cum cautione depravare. Deinde vulgus linguam cum doctis servat, sensus autem orationum et libros docti tantum; ac proinde facile possumus concipere, doctos sensum orationis alicujus libri ra-
[92] rissimi, quem in sua potestate habuerunt, mutare vel corrumpere potuisse, non autem verborum significationem. Adde quod si quis alicujus verbi significationem, cui consuevit, in aliam mutare velit, non poterit sine difficultate id imposterum et inter loquendum et scribendum observare. Ex his itaque et aliis rationibus facile nobis persuademus, nemini in mentem venire potuisse, linguam aliquam corrumpere; at quidem saepe mentem alicujus Scriptoris, ejus orationes mutando, vel easdem perperam interpretando. Cum itaque haec nostra methodus (quae in eo fundatur, ut cognitio Scripturae ab eadem sola petatur) unica et vera sit, quicquid ipsa praestare non poterit ad integram Scripturae cognitionem acquirendam, de eo plane desperandum. Quid autem ipsa difficultatis habeat, vel quid in ipsa desiderandum, ut ad integram et certam sacrorum Codicum cognitionem nos ducere possit, hic jam dicendum. Magna imprimis in hac methodo oritur difficultas ex eo, quod linguae Hebraïcae integram cognitionem exigit. At haec unde jam petenda? antiqui linguae Hebraïcae cultores nihil posteritati de fundamentis et doctrina hujus linguae reliquerunt;

runt;

runt: nos saltem ab iisdem nihil prorsus habemus: non ullum Dictionarium neque Grammaticam, neque Rhetoricam: Hebraea autem natio omnia ornamenta, omneque decus perdidit (nec mirum, postquam tot clades et persecutiones passa est) nec nisi pauca quaedam fragmenta linguae et paucorum librorum retinuit; omnia enim fere nomina fructuum, avium, piscium et permulta alia temporum injuria periere. Significatio deinde multorum nominum et verborum, quae in Bibliis occurrunt, vel prorsus ignoratur, vel de eadem disputatur. Cum haec omnia, tum praecipue hujus linguae phraseologiam desideramus, ejus enim phrases et modos loquendi, Hebraeae nationi peculiares, omnes fere tempus edax ex hominum memoria abolevit. Non itaque semper poterimus, ut desideramus, omnes uniuscujusque orationis sensus, quos ipsa ex linguae usu admittere potest, investigare et multae occurrent orationes, quamvis notissimis vocibus expressae, quarum tamen sensus obscurissimus erit et plane imperceptibilis. Ad haec, quod scilicet linguae Hebraeae perfectam historiam non possumus habere, accedit ipsa hujus linguae constitutio et natura; ex qua tot oriuntur ambiguitates, ut impossibile sit, talem invenire methodum, quae verum sensum omnium [93] orationum Scripturae certo doceat investigare. Nam praeter ambiguitatum causas omnibus linguis communes, quaedam aliae in hac lingua dantur, ex quibus permultae nascuntur ambiguitates. Eas hic notare, operae pretium duco.

Prima oritur in Bibliis saepe ambiguitas et orationum obscuritas ex eo, quod literae ejusdem organi unae pro aliis sumantur. Dividunt scilicet Hebraei omnes Alphabeti literas in quinque classes, propter quinque oris instrumenta, quae pronuntiationi inserviunt, nempe labia, lingua, dentes, palatum et guttur. Ex. Gr. אחעה Alpha, Ghet, Hgain, He guttu-

gutturales vocantur et fine ullo discrimine, nobis saltem noto, una pro alia usurpatur. Nempe אל *el*, quod significat *ad* sumitur saepe pro על *hgal*, quod significat *super* et vice versa. Unde fit, ut omnes orationis partes saepe vel ambiguae reddantur, vel tanquam voces, quae nullam habent significationem.

Secunda deinde oritur orationum ambiguitas ex multiplici conjunctionum et adverbiorum significatione. Ex. Gr. ו *vau* promiscue inservit ad conjungendum et disjungendum, significat *et*, *sed*, *quia*, *autem*, *tum*. כי *ki* septem aut octo habet significationes; nempe, *quia*, *quamvis*, *si*, *quando*, *quemadmodum*, *quod*, *combustio etc.* Et sic fere omnes particulae.

Tertia est et quae multarum ambiguitatum fons est, quia verba in Indicativo carent Praesenti, Praeterito Imperfecto, Plusquamperfecto, Futuro perfecto et aliis in aliis linguis usitatissimis; in Imperativo autem et Infinitivo omnibus, praeter Praesens: et in Subjunctivo omnibus absolute carent. Et quamvis haec omnia Temporum et Modorum defecta certis regulis ex fundamentis linguae deductis facile, imo summa cum elegantia suppleri possent, Scriptores tamen antiquissimi eas plane neglexerunt et promiscue tempus Futurum pro Praesenti et Praeterito et contra Praeteritum pro Futuro, et praeterea Indicativum pro Imperativo et Subjunctivo usurpaverunt, idque non sine magna amphibolia orationum. Praeter has tres ambiguitatum linguae Hebraicae causas, duae adhuc aliae supersunt notandae, quarum unaquaeque longe majoris est momenti. Harum prima est, quod Hebraei literas vocales non habent. Secunda, quod nullis signis orationes distin-
[94] guere solebant, neque exprimere sive intendere: et quamvis haec duo, vocales scilicet et signa, punctis et accentibus suppleri soleant, eis tamen acquie-

scere

cere non possumus, quandoquidem a posterioris aevi hominibus, quorum authoritas apud nos nihil debet valere, inventa et instituta sunt: antiqui autem sine punctis (hoc est sine vocalibus et accentibus) scripserunt (ut ex multis testimoniis constat.) posteri vero, prout iis Biblia interpretari visum est, haec duo addiderunt. Quare accentus et puncta, quae jam habemus, merae hodiernorum interpretationes sunt, nec plus fidei neque authoritatis merentur, quam reliquae authorum explicationes. Qui autem hoc ignorant, nesciunt, quâ ratione auctor, qui Epistolam ad Hebraeos scripsit, excusandus sit, quod Cap. 11. vrs. 21. interpretatus est textum Geneseos Cap. 47. vers. 31. longe aliter, quam in punctato Hebraeo textu habetur, quasi Apostolus sensum Scripturae a Punctistis discere debuerit. Mihi sane Punctistae potius culpandi videntur; quod ut unusquisque videat et simul, quod haec discrepantia a solo vocalium defectu orta est, utramque interpretationem hic ponam. Punctistae, suis punctis scilicet, interpretati sunt, *et incurvavit se Israël supra*, vel (mutando ע Hgain in א Aleph, in literam scilicet ejusdem organi) *versus caput lecti:* Author autem Epistolae *et incurvavit se Israël supra caput bacilli*, legendo nimirum מטה *mate* מַטֶּה loco quod alii מטה *mita* מִטָּה, quae differentia a solis vocalibus oritur. Iam quandoquidem in illa narratione de sola senectute Jacobi, non autem, ut in sequenti Capite, de ipsius morbo agitur, magis vero simile videtur, mentem historici fuisse, quod Jacobus supra caput bacilli (quo nimirum senes provectissimae aetatis ad se sustinendum indigent) non autem lecti, se incurvaverit, praecipue cum hoc modo non necesse sit, ullam literarum subalternationem supponere. Atque hoc exemplo non tantum volui locum istum Epistolae ad Hebraeos cum textu Geneseos reconciliare, sed praecipue ostendere, quam parum fidei hodiernis punctis et accentibus sit habendum: atque adeo qui Scripturam sine ullo prae-

Auctor epistolae ad Hebr. textum Geneseos 47, 31 longe aliter interpretatus est, quam in punctato Hebraeo textu habetur.

judicio interpretari vult, de hisce dubitare tenetur et de integro examinare.

Et hac igitur (ut ad nostrum propositum revertamur) linguae Hebraeae constitutione et natura facile [95] unusquisque conjicere potest, tot debere oriri ambiguitates, ut nulla possit dari methodus, qua eae omnes determinari queant. Nam nihil est, quod speramus, ex mutua orationum collatione (quam unicam esse viam ostendimus ad verum sensum ex multis, quos unaquaeque oratio ex usu linguae admittere potest, eruendum) hoc posse absolute fieri; cum quia haec orationum collatio, non nisi casu, orationem aliquam illustrare potest, quandoquidem nullus Propheta eo fine scripsit, ut verba alterius aut sua ipsa ex professo explicaret; tum etiam quia mentem unius Prophetae, Apostoli etc. ex mente alterius concludere non possumus, nisi in rebus usum vitae spectantibus, ut jam evidenter ostendimus; at non, cum de rebus speculativis loquuntur, sive cum miracula aut historias narrant. Possum praeterea hoc, nempe quod multae orationes inexplicabiles in S. Scriptis occurrunt, quibusdam exemplis ostendere, sed impraesentiarum iis lubentius supersedeo, et ad reliqua, quae supersunt notanda, quod scilicet haec vera methodus Scripturam interpretandi plures adhuc difficultates habeat, vel quid in ipsa desideretur, pergam.

Oritur in methodo alia praeterea difficultas ex eo, quod ipsa historiam casuum omnium librorum Scripturae exigit, cujus maximam partem ignoramus; multorum enim librorum authores, vel (si mavis) Scriptores vel prorsus ignoramus, vel de iisdem dubitamus, ut in sequentibus fuse ostendam. Deinde neque etiam scimus, qua occasione, neque quo tempore hi libri, quorum Scriptores ignoramus, scripti fuerunt. Nescimus praeterea, in quorum manus libri omnes inciderint, neque in quorum exem-

plaribus

pluribus tot variae lectiones repertae sint; nec denique an non plures aliae fuerint apud alios lectiones. Quid autem haec omnia scire referat; suo in loco breviter indicavi, quaedam tamen ibi consulto omisi, quae jam hic veniunt consideranda. Si quem librum, res incredibiles aut imperceptibiles continentem, vel terminis admodum obscuris scriptum, legimus, neque ejus authorem novimus; neque etiam quo tempore et qua occasione scripserit; frustra de ejus vero sensu, certiores fieri conabimur. His enim omnibus ignoratis, minime scire possumus, quid author intenderit, aut intendere potuerit; cum contra his probe cognitis nostras cogitationes ita determinamus, ut nullo praejudicio praeoccupemur, [??] ne scilicet authori, vel ei, in cujus gratiam author scripsit, plus minusve justo tribuamus et ne de ullis aliis rebus cogitemus, quam de iis, quas author in mente habere potuerit, vel quas tempus et occasio exegerit. Quod quidem omnibus constare existimo. Saepissime enim contingit, ut consimiles historias in diversis libris legamus, de quibus longe diversum judicium facimus, pro diversitate scilicet opinionum, quas de scriptoribus habemus. Scio, me olim in libro quodam legisse, virum, cui nomen erat Orlandus furiosus, monstrum quoddam alatum in aëre agitare solere et quascunque volebat regiones supervolare, eum ingentem numerum hominum et gigantum solum trucidare et alia hujusmodi phantasmata, quae ratione intellectus plane imperceptibilia sunt. Huic autem consimilem historiam in Ovidio de Perseo legeram et aliam denique in libris Judicum et Regum de Samsone (qui solus et inermis millia hominum trucidavit) et de Elia, qui per aëra volitabat et tandem igneis equis et curru coelum petiit. Hae, inquam, consimiles plane historiae sunt, attamen longe dissimile judicium de unaquaque facimus: nempe primum non nisi nugas scribere voluisse: secundum autem res politicas: tertium denique sacras:

 hoc-

hocque nulla alia de causa nobis persuademus, quam propter opiniones, quas de earum scriptoribus habemus. Constat itaque, notitiam authorum, qui res obscuras aut intellectu imperceptibiles scripserunt, apprime necessariam esse, si eorum scripta interpretari volumus; iisdem etiam de causis, ut ex variis obscurarum historiarum lectionibus veras eligere possemus, necesse est scire, in quorum exemplari variae hae lectiones repertae sint et an non plures aliae apud alios majoris authoritatis viros unquam fuerint inventae.

Alia denique difficultas quosdam libros Scripturae ex hac methodo interpretandi in eo est, quod eos eadem lingua, qua primum scripti fuerunt, non habeamus. Evangelium enim secundum Matthaeum et sine dubio etiam Epistola ad Hebraeos Hebraice ex communi opinione scripta sunt, quae tamen non extant. De libro autem Jobi dubitatur, qua lingua scriptus fuerit. Aben Hezra in suis commentariis affirmat, eum ex alia lingua in Hebraeam translatum fuisse et hanc esse ejus obscuritatis causam. De libris apocryphis nihil dico, quandoquidem longe dissimilis sunt authoritatis. Atque hae omnes hujus methodi interpretandi Scripturam ex ipsius, quam habere possumus, historia difficultates sunt, quas enarrare susceperam, quasque ego adeo magnas existimo, ut affirmare non dubitem, nos verum Scripturae sensum plurimis in locis vel ignorare, vel sine certitudine hariolari. Verum enim vero hoc iterum contra notandum venit, has omnes difficultates impedire tantum posse, quominus mentem Prophetarum assequamur circa res imperceptibiles et quas tantum imaginari, at non circa res quas et intellectu assequi et quarum clarum possumus facile formare conceptum: res enim, quae sua natura facile percipiuntur, nunquam tam obscure dici possunt, quin facile intelligantur, juxta illud pro-

[97]

ver-

verbium, intelligenti dictum ſat eſt. Euclides, qui non niſi res admodum ſimplices et maxime intelligibiles ſcripſit, facile ab unoquoque in quavis lingua explicatur, non enim ut ejus mentem aſſequamur et de vero ejus ſenſu certi ſimus, opus eſt integram linguae, qua ſcripſit, cognitionem habere, ſed tantum admodum communem et fere puerilem, non vitam, ſtudia et mores authoris ſcire, neque qua lingua, cui, neque quando ſcripſerit, non libri fortunam neque varias ejus lectiones, nec quomodo, nec denique quorum concilio acceptus fuerit. Et quod hic de Euclide, id de omnibus, qui de rebus ſua natura perceptibilibus ſcripſerunt, dicendum; adeoque concludimus, nos mentem Scripturae circa documenta moralia ex ipſius, quam habere poſſumus, hiſtoria facile poſſe aſſequi et de vero ejus ſenſu eſſe certos. Verae enim pietatis documenta verbis uſitatiſſimis exprimuntur, quandoquidem admodum communia, nec minus ſimplicia et intellectu facilia ſunt; et quia vera ſalus et beatitudo in vera animi acquieſcentia conſiſtit et nos in iis tantum vere acquieſcimus, quae clariſſime intelligimus. Hinc evidentiſſime ſequitur, nos mentem Scripturae circa res ſalutares et ad beatitudinem neceſſarias certo poſſe aſſequi; quare non eſt, cur de reliquis ſimus adeo ſolliciti: reliqua enim, quandoquidem ea ut plurimum ratione et intellectu complecti non poſſumus, plus curioſitatis quam utilitatis habent. His exiſtimo, me veram methodum Scripturam interpretandi oſtendiſſe, meamque de eadem ſententiam ſatis explicaſſe. [98] Praeterea non dubito, quin unuſquiſque jam videat, hanc methodum nullum lumen praeter ipſum naturale exigere. Huius enim luminis natura et virtus in hoc potiſſimum conſiſtit, quod res ſcilicet obſcuras ex notis, at tanquam notis datis, legitimis conſequentiis deducat atque concludat, nec aliud eſt quod haec noſtra methodus exigit: et quamvis concedamus, eandem non ſufficere ad omnia, quae in

Bibliis

Bibliis occurrunt, certo investigandum, id tamen non ex ipsius defectu oritur, sed ex eo, quod via, quam veram et rectam esse docet, nunquam fuerit culta, nec ab hominibus trita, adeoque successu temporis admodum ardua et fere invia facta sit; ut ex ipsis difficultatibus, quas retuli, clarissime constare puto. Superest jam discrepantium a nobis sententias examinare. Quae hic primum examinanda venit, eorum est sententia, qui statuunt lumen naturale non habere vim ad Scripturam interpretandum, sed ad hoc maxime requiri lumen supernaturale; quid autem hoc lumen praeter naturale sit, ipsis explicandum relinquo. Ego saltem nihil aliud possum conjicere, quam quod ipsi obscurioribus terminis etiam voluerunt fateri, se de vero Scripturae sensu ut plurimum dubitare: si enim ad eorum explicationes attendimus, eas nihil supranaturale continere, imo nihil nisi meras conjecturas esse reperiemus. Conferantur, si placet, cum explicationibus eorum, qui ingenue fatentur, se nullum lumen praeter naturale habere, et plane consimiles reperientur, humanae scilicet, diu cogitatae et cum labore inventae: quod autem ajunt lumen naturale ad hoc non sufficere, falsum esse constat, tum ex eo, quod jam demonstravimus, quod difficultas interpretandi Scripturam nulla orta est defectu virium luminis naturalis, sed tantum ex hominum socordia (ne dicam malitia) qui historiam Scripturae, dum eam concinnare poterant, neglexerunt; tum etiam ex hoc, quod (ut omnes, ni fallor, fatentur) hoc lumen supranaturale donum sit divinum fidelibus tantum concessum. At Prophetae et Apostoli non fidelibus tantum, sed maxime infidelibus et impiis praedicare solebant, quique adeo apti erant ad mentem Prophetarum et Apostolorum intelligendam. Alias visi essent Prophetae et [99] Apostoli puerulis et infantibus praedicare, non viris ratione praeditis; et frustra Moses leges praescripsisset, si ipsae non nisi a fidelibus, qui nulla indi-

indigent lege, intelligi poterant. Quare qui lumen supranaturale quaerunt ad mentem Prophetarum et Apostolorum intelligendam, ii sane lumine naturali indigere videntur; longe igitur abest, ut tales donum divinum supranaturale habere existimem. Maimonidae alia plane fuit sententia: sensit enim, unumquemque Scripturae locum varios, imo contrarios sensus admittere, nec nos de vero ullius esse certos, nisi sciamus locum illum, prout illum interpretamur, nihil continere, quod cum ratione non conveniat, aut quod ei repugnet; si enim rationi ex ipsius literali sensu reperiatur repugnare, quantumvis ipse clarus videatur, locum tamen aliter interpretandum censet, atque hoc cap. 25. part. 2. libr. More Nebuchim quam clarissime indicat; ait enim: *Scito, quod non fugimus dicere, mundum fuisse ab aeterno, propter textus, qui in Scriptura occurrunt de creatione mundi. Nam textus, qui docent mundum esse creatum, non plures sunt iis, qui docent Deum esse corporeum; nec aditus ad eos explicandum, qui in hac materia de mundi creatione reperiuntur, nobis interclusi sunt, nec etiam impediti, sed ipsos explicare potuissemus, sicut fecimus cum corporeitatem a Deo removimus; et forte hoc multo facilius factu esset et magis commode potuissemus eos explicare et mundi aeternitatem statuminare, quam cum explicuimus Scripturas, ut removeremus Deum benedictum esse corporeum: at ut hoc non facerem et ne hoc credam* (mundum scilicet esse aeternum) *duae causae me moveent. I. quia clara demonstratione constat, Deum non esse corporeum, et necesse est, omnia illa loca explicare, quorum literalis sensus demonstrationi repugnat; nam certum est, ea necessario tum explicationem* (aliam praeter literalem) *habere. At mundi aeternitas nulla demonstratione ostenditur; adeoque* [100] *non est necesse Scripturis vim facere easque explicare propter apparentem opinionem, ad cujus contrariam inclinare, aliqua suadente ratione, possemus. Se-*

cunda

da causa, quia credere, Deum esse incorporeum, fundamentalibus Legis non repugnat etc. Sed mundi aeternitatem credere, eo modo, quo Aristoteli visum fuit, legem a suo fundamento destruit etc. Haec sunt verba Maimonidae, ex quibus evidenter sequitur id, quod modo diximus; si enim ipsi constaret ex ratione mundum esse aeternum, non dubitaret Scripturam torquere et explicare, ut tandem hoc idem ipsum docere videretur. Imo statim certus esset Scripturam, quamquam ubique aperte reclamantem, hanc tamen mundi aeternitatem docere voluisse; adeoque de vero sensu Scripturae quantumvis claro, non poterit esse certus, quamdiu de rei veritate dubitare poterit, aut quamdiu de eadem ipsi non constet. Nam quamdiu de rei veritate non constat, tamdiu nescimus, an res cum ratione conveniat, an vero eidem repugnet; et consequenter etiam tamdiu nescimus, an literalis sensus verus sit an falsus. Quae quidem sententia si vera esset, absolute concederem nos alio praeter lumen naturale indigere ad Scripturam interpretandam. Nam fere omnia, quae in Scripturis reperiuntur, deduci nequeunt ex principiis lumine naturali notis (ut jam ostendimus) adeoque de eorum veritate ex vi luminis naturalis nihil nobis constare potest et consequenter neque etiam de vero sensu et mente Scripturae, sed ad hoc alio necessario lumine indigeremus. Deinde si haec sententia vera esset, sequeretur quod vulgus, qui ut plurimum demonstrationes ignorat, vel iis vacare nequit, de Scriptura nihil nisi ex sola authoritate et testimoniis philosophantium admittere poterit et consequenter supponere debebit, philosophos circa Scripturae interpretationem errare non posse, quae sane nova esset Ecclesiae authoritas, novumque sacerdotum vel Pontificum genus, quod vulgus magis irrideret, quam veneraretur; et quamvis nostra methodus linguae Hebraeae cognitionem exigat, cujus etiam studio vulgus vacare non potest, nihil tamen simile nobis

bis objici poteſt; nam vulgus Judaeorum et gentilium, quibus olim Prophetae et Apoſtoli praedicaverunt et ſcripſerunt linguam Prophetarum et Apoſtolorum intelligebant, ex qua etiam mentem Pro- [101] phetarum percipiebant, at non rationes rerum, quas praedicabant, quas ex ſententia Maimonidae etiam ſcire deberent, ut mentem Prophetarum capere poſſent. Ex ratione igitur noſtrae methodi non ſequitur, neceſſario vulgus teſtimonio interpretum acquieſcere; oſtendo enim vulgus, quod linguam Prophetarum et Apoſtolorum callebat; at Maimonides nullum oſtendet vulgus, quod rerum cauſas intelligat, ex quibus eorum mentem percipiat. Et quod ad hodiernum vulgus attinet, jam oſtendimus, omnia ad ſalutem neceſſaria, quamvis eorum rationes ignorentur, facile tamen in quavis lingua poſſe percipi, propterea quod adeo communia et uſitata ſunt et in hac perceptione, non quidem in teſtimonio interpretum, vulgus acquieſcit; et quod ad reliqua attinet, eandem in his cum doctis ſequitur fortunam; ſed ad Maimonidae ſententiam revertamur, atque ipſam accuratius examinemus. Primo ſupponit Prophetas in omnibus inter ſe conveniſſe, ſummoſque fuiſſe Philoſophos et Theologos; ex rei enim veritate eos concluſiſſe vult: atqui hoc falſum eſſe in cap. II. oſtendimus. Deinde ſupponit ſenſum Scripturae ex ipſa Scriptura conſtare non poſſe, rerum enim veritas ex ipſa Scriptura non conſtat (utpote quae nihil demonſtrat, nec res, de quibus loquitur, per definitiones et primas ſuas cauſas docet) quare ex ſententia Maimonidae neque ejus verus ſenſus ex ipſa conſtare poteſt, adeoque neque ab ipſa erit petendus. Atqui hoc etiam falſum eſſe ex hoc capite conſtat. Oſtendimus enim et ratione et exemplis, ſenſum Scripturae ex ipſa ſola Scriptura conſtare et ab ipſa ſola, etiam cum de rebus loquitur lumine naturali notis, petendum Supponit denique nobis licere ſecundum noſtras praeconceptas opiniones Scripturae verba explica-

plicare, torquere et literalem ſenſum, quamquam perſpectiſſimum ſive expreſſiſſimum negare et in alium quemvis mutare. Quam quidem licentiam, praeterquam quod ipſa ex diametro iis, quae in hoc capite et aliis demonſtravimus, repugnat, nemo non videt nimiam et temerariam eſſe. Sed magnam hanc libertatem ipſi concedamus, quid tandem promovet? Nihil ſane; quae enim indemonſtrabilia ſunt et quae maximam Scripturae partem componunt, hac ratione inveſtigare non poterimus, neque ex hac norma
[10.] explicare, neque interpretari: cum contra, noſtram methodum inſequendo, plurima hujus generis explicare et de iis ſecure diſſerere poſſumus; ut jam et ratione et ipſo facto oſtendimus. Quae autem ſua natura perceptibilia ſunt, eorum ſenſus facile, ut jam etiam oſtendimus, ex ſolo orationum contextu elicitur. Quare haec methodus plane inutilis eſt. Adde quod omnem certitudinem, quam vulgus ex ſincera lectione et quam omnes, aliam methodum inſequendo, de ſenſu Scripturae habere poſſunt, plane iis adimit. Quapropter hanc Maimonidae ſententiam ut noxiam, inutilem et abſurdam explodimus. Quod porro Phariſaeorum traditionem attinet, jam ſupra diximus, eam ſibi non conſtare; Pontificum autem Romanorum authoritatem luculentiori teſtimonio indigere; et nulla alia de cauſa hanc reprobo. Nam ſi ipſa Scriptura eam nobis aeque certo oſtenderet, ac Judaeorum Pontifices olim poterant, nihil me moveret, quod inter Romanos Pontifices reperti fuerint haeretici et impii; cum olim inter Hebraeorum Pontifices etiam reperti fuerint haeretici et impii, qui ſiniſtris mediis Pontificatum adepti ſunt, penes quos tamen ex Scripturae mandato ſumma erat poteſtas legem interpretandi. Vide Exod. cap. 17. verſ. 11. 12. et cap. 33. verſ. 10. et Malach. cap. 2. verſ. 8. At quoniam nullum tale teſtimonium nobis oſtendunt, eorum authoritas admodum ſuſpecta manet; et ne quis exemplo Pontificis He-

braeo-

braeorum deceptus putet religionem Catholicam etiam indigere Pontifice, venit notandum, quod leges Moſis, quia publica jura Patriae erant, indigebant neceſſario, ut conſervarentur, authoritate quadam publica; ſi enim unusquiſque libertatem haberet jura publica ex ſuo arbitrio interpretandi, nulla reſpublica ſubſiſtere poſſet, ſed hoc ipſo ſtatim diſſolveretur et jus publicum jus eſſet privatum. At Religionis longe alia eſt ratio. Nam quandoquidem ipſa non tam in actionibus externis, quam in animi ſimplicitate et veracitate conſiſtit, nullius juris neque authoritatis publicae eſt. Animi enim ſimplicitas et veracitas non imperio legum, neque authoritate publica hominibus infunditur et abſolute nemo vi aut legibus poteſt cogi, ut fiat beatus, ſed ad hoc requiritur pia et fraterna monitio, bona educatio et ſupra omnia proprium et liberum judicium. Cum igitur ſummum jus libere ſentiendi, etiam de [105] Religione, penes unumquemque ſit, nec poſſit concipi, aliquem hoc jure decedere poſſe, erit ergo etiam penes unumquemque ſummum jus ſummaque authoritas de Religione libere judicandi et conſequenter eandem ſibi explicandi et interpretandi; nam nulla alia de cauſa ſumma authoritas leges interpretandi et ſummum de rebus publicis judicium penes magiſtratum eſt, quam quia publici juris ſunt; adeoque eadem de cauſa ſumma authoritas religionem explicandi et de eadem judicandi penes unumquemque erit, ſcilicet quia uniuſcujuſque juris eſt. Longe igitur abeſt, ut ex authoritate Pontificis Hebraeorum ad leges Patriae interpretandum poſſet concludi Romani Pontificis authoritas ad interpretandam religionem; cum contra hanc unumquemque maxime habere facilius ex illa concludatur: atque etiam hinc oſtendere poſſumus noſtram methodum Scripturam interpretandi optimam eſſe. Nam cum maxima authoritas Scripturam interpretandi apud unumquemque ſit, interpretandi ergo norma nihil debet

eſſe

esse praeter lumen naturale omnibus commune, non ullum supra naturam lumen, neque ulla externa authoritas; non etiam debet esse adeo difficilis, ut non nisi ab acutissimis Philosophis dirigi possit, sed naturali et communi hominum ingenio et capacitati accommodata, ut nostram esse ostendimus. Vidimus enim eas, quas jam habet diffi ultates, ortas fuisse ab hominum socordia, non autem ex natura methodi.

CAP. VIII. *In quo ostenditur Pentateuchon et libros Iosuae, Iudicum, Rut, Samuëlis et Regum non esse autographa. Deinde inquiritur, an eorum omnium Scriptores plures fuerint, an unus tantum et quinam.*

In praecedenti Capite de fundamentis et principiis cognitionis Scripturarum egimus, eaque nulla alia esse ostendimus, quam harum sinceram historiam. Hanc autem, quanquam apprime necessariam, Veteres tamen neglexisse, vel, si quam scripserint aut tradiderint, temporum injuria periisse et consequenter magnam partem fundamentorum et principiorum hujus cognitionis intercidisse. Quod [104] adhuc tolerandum esset, si posteri intra veros limites se continuissent et pauca, quae acceperant aut invenerant, bona cum fide successoribus suis tradidissent, nec nova ex proprio cerebro excussissent; quo factum est, ut Scripturae historia, non tantum imperfecta, sed etiam mendosior manserit, hoc est, ut iis integra superstrui possit, sed etiam vitiosa sint. Haec emendare fundamenta cognitionis Scripturarum, non tantum pauciora, ut et communia Theologiae praejudicia tollere ad meum institutum spectat. At vereor, ne nimis sero hoc tentare aggrediar; res enim eo jam ferme pervenit, ut homines circa hoc non patiantur corrigi, sed id quod sub specie religionis amplexi sunt, pertinaciter defendant, nec ullus locus rationi, nisi apud paucissimos (si cum reliquis comparentur) relictus videtur, adeo late haec prae-

judicia

judicia hominum mentes occupaverunt. Enitar tamen, remque experiri non desinam, quandoquidem nihil est, cur de hac re prorsus sit desperandum. Ut ea autem ordine ostendam, a praejudiciis circa veros Scriptores Sacrorum Librorum incipiam et primo de scriptore Pentateuchi: quem fere omnes Mosen esse crediderunt, imo adeo pertinaciter defenderunt Pharisaei, ut eum haereticum habuerint, qui aliud visus est sentire, et hac de causa Aben Hezra, liberioris ingenii Vir et non mediocris eruditionis et qui primus omnium, quos legi, hoc praejudicium animadvertit, non ausus est mentem suam aperte explicare, sed rem obscurioribus verbis tantum indicare, quae ego hic clariora reddere non verebor, remque ipsam evidenter ostendere. Verba itaque Aben Hezrae, quae habentur in suis commentariis supra Deuteronomium haec sunt: *Ultra Iordanem etc. modo intelligas mysterium duodecim, etiam „et scripsit Moses legem„ et „Cenahanita tunc erat in terra„, „in Dei monte„ revelabitur, tum etiam „ecce lectum suum lectum ferreum„, tum cognosces veritatem.* His autem paucis indicat simulque ostendit non fuisse Mosen, qui Pentateuchon scripsit, sed alium quempiam, qui longe post vixit et denique quem Moses scripsit librum, alium fuisse. Ad haec, inquam, ostendendum: notat I. ipsam Deuteronomii praefationem, quae a Mose, qui Jordanem non transivit, scri- [105]
bi non potuit. Notat II. quod totus liber Mosis descriptus fuerit admodum diserte in solo ambitu unius arae (vide Deuter. Cap. 27. et Josuae Cap 8. vers. 37. etc.) quae ex Rabbinorum relatione duodecim tantum lapidibus constabat; ex quo sequitur, librum Mosis longe minoris fuisse molis, quam Pentateuchon. Hoc, inquam, puto authorem hunc significare voluisse per *mysterium duodecim*; nisi forte intellexit duodecim illas maledictiones, quae in praedicto Cap. Deut. habentur, quas fortasse credidit non fuisse in libro legis descriptas, idque propterea, quod

Aben Hezra, primus qui docuit, Pentateuchum non a Mose esse.

Moses praeter descriptionem legis Levitas insuper recitare illas maledictiones jubet, ut populum jurejurando ad leges descriptas observandum adstringerent. Vel forte ultimum caput Deuteronomii de morte Mosis significare voluit, quod caput duodecim versibus constat. Sed haec et quae praeterea alii hariolantur, non est opus curiosius hic examinare. Notat deinde III. dici in Deuter. Cap. 31. vers. 9. *et scripsit Moses legem*; quae quidem verba non possunt esse Mosis, sed alterius scriptoris, Mosis facta et scripta narrantis. Notat IV. locum Genes. Cap. 12. vers. 6. ubi narrando, quod Abrahamus terram Canahanitarum lustrabat; addit Historicus, quod *Canahanita tum temporis erat in illa terra:* quibus tempus, quo haec scripsit, clare secludit. Adeoque post mortem Mosis, et cum Canahanitae jam erant expulsi, illasque regiones non amplius possidebant, haec debuerunt scribi; quod idem Aben Hezra super hunc locum commentando etiam his significat: *et Canahanita tum erat in illa terra: videtur quod Canahan* (Nepos Noae) *terram Canahanitae ab alio possessam cepit; quod si non verum est, inest huic rei mysterium et qui id intelligit, taceat* Hoc est, si Canahan regiones illas invasit, tum sensus erit, *Canahanitam jam tum fuisse in illa terra*, excludendo scilicet tempus praeteritum, quo ab alia natione inhabitabatur. At si Canahan regiones illas primus coluit (ut ex Cap. 10. Genes. sequitur) tum Textus tempus praesens, Scriptoris scilicet, secludit; adeoque non Mosis, cujus nimirum tempore etiamdum illas regiones possidebant; et hoc est mysterium; quod tacendum commendat. V. Notat quod Genes. cap. 22. [100] vs. 14. vocetur mons Morya mons Dei, quod quidem nomen non habuit, nisi postquam aedificationi templi dicatus fuit; at haec montis electio nondum erat tempore Mosis facta, Moses enim nullum locum a Deo electum indicat, sed contra praedicit, Deum locum aliquem olim electurum, cui nomen

Dei

Dei imponetur. VI. Denique notat, quod Cap. 3. Deuter. narrationi Og Regis Basan haec interponatur. *Solus Og Rex Basan mansit ex reliquis* *) *gigantibus, ecce quod lectus ejus erat lectus ferreus, is certe* (lectus) *qui est in Rabat filiorum Hamon novem cubitos longus etc.* Quae parenthesis clarissime indicat horum librorum Scriptorem longe vixisse post Mosen; hic enim modus loquendi ejus tantum est, qui res antiquissimas narrat, quique rerum reliquias ad fidem faciendam indicat; et sine dubio hic lectus tempore primum Davidis, qui hanc urbem subegit, ut in libro 2 Samuel. cap. 12. vers. 30. narratur, inventus est. At non hic tantum, sed paulo etiam infra idem hic historicus verbis Mosis inserit: *Iair filius Manassis cepit totam jurisdictionem Argobi usque ad terminum Gesuritae, et Mahachatitae, vocavitque illa loca suo nomine cum Bassan pagos Iairi usque in hunc diem.* Haec, inquam, addit Historicus ad explicanda verba Mosis, quae modo retulerat, nempe: *et reliquum Gilliad et totum Bassan regnum Og, dedi dimidiae tribui Manassis, tota jurisdictio Argobi sub toto Bassan, quae vocatur terra Gigantum.* Noverant procul dubio Hebraei tempore hujus Scriptoris, quinam essent pagi Iairi tribulis Iehudae, at non nomina jurisdictionis Argobi, nec terrae Gigantum, ideoque coactus est explicare, quaenam essent haec loca, quae antiquitus sic vocabantur et simul rationem dare, cur suo tempore nomine Iairi, qui tribulis Iudae, non vero Manassis erat (vid. Paralip. cap. 2. vers. 21. et 22.) insignirentur. His Aben Hezrae sententiam explicuimus, ut et loca Pentateuchi, quae ad eandem confirmandam adfert. Verum enim vero nec omnia, nec praecipua notavit; plura enim in hisce libris et majoris momenti notanda super-

*) Nota, *Hebr.* רפאים *rephaim significare damnatos, et videtur etiam esse nomen proprium ex Paralip. cap. 20. Et ideo puto hic familiam aliquam significare.*

superſunt. Nempe I. quod horum librorum Scriptor [107] de Moſe non tantum in tertia perſona loquatur, ſed quod inſuper de eo multa teſtetur: Videlicet *Deus cum Moſe locutus eſt. Deus loquebatur cum Moſe de facie ad faciem. Moſes omnium hominum erat humillimus.* (Num. cap. 12. vſ. 3.) *Moſes irâ captus eſt in duces exercitus* (Num. cap. 31. vſ. 14.) *Moſes vir divinus* (Deut cap. 33. verſ. 1.) *Moſes ſervus Dei mortuus eſt. Nunquam extitit Propheta in Iſraël ſicut Moſes etc.* At contra in Deuteronomio, ubi lex, quam Moſes populo explicuerat, quamque ſcripſerat, deſcribitur, loquitur, ſuaque facta narrat Moſes in prima perſona; nempe *Deus mihi locutus eſt* (Deuter. cap. 2. verſ. 1. 17. etc) *Deum precatus ſum etc.* Niſi quod poſtea hiſtoricus in fine libri, poſtquam verba Moſis retulit, iterum in tertia perſona loquendo narrare pergit, quomodo Moſes hanc legem (quam ſcilicet explicuerat) populo ſcripto tradidit, eumque noviſſime monuit et quomodo tandem vitam finierit. Quae omnia, nempe modus loquendi, teſtimonia et ipſe totius hiſtoriae contextus plane ſuadent, hos libros ab alio, non ab ipſo Moſe fuiſſe conſcriptos. II. Venit etiam notandum, quod in hac hiſtoria non tantum narratur, quomodo Moſes obierit, ſepultus fuerit et Hebraeos triginta dies in luctum conjecerit, ſed quod inſuper facta comparatione ejus cum omnibus Prophetis, qui poſtea vixerunt, dicitur ipſum omnes excelluiſſe, *Non extitit unquam*, inquit, *Propheta in Iſraël, ſicut Moſes, quem Deus noverit de facie ad faciem.* Quod ſane teſtimonium non Moſes ipſe de ſe, nec alius, qui eum immediate ſecutus eſt, ſed aliquis, qui multis poſt ſaeculis vixit, dare potuit, praeſertim quia hiſtoricus de praeterito tempore loquitur, nempe *nunquam extitit Propheta etc.* Et de ſepultura, quod *nemo illam novit in hunc uſque diem.* III. Notandum, quod quaedam loca non iis indicentur nominibus, quae vivente Moſe obtinebant, ſed aliis,

aliis, quibus dudum poſtea inſignita ſunt. Ut quod Abrahamus *perſecutus eſt* hoſtes *uſque ad Dan.* (Vid. Gen. 14. verſ. 14.) Quod nomen haec urbs non obtinuit; niſi longe poſt mortem Joſuae. (Vid. Judic. cap. 18. verſ. 29.) IV. Quod Hiſtoriae aliquando etiam ultra tempus vitae Moſis producantur. Nam Exod. cap. 16. verſ. 34. narratur, quod filii Iſraëlis comederunt Man quadraginta annos, donec venerunt ad terram habitandam, donec venerunt ad finem terrae Kanahan; nempe uſque in tempus, de quo in libro Joſuae cap. 5. verſ. 12. In libro etiam Geneſ [108] cap. 36. verſ. 31. dicitur: *Hi ſunt reges, qui regnaverunt in Edom, antequam regnavit rex in filiis Iſraëlis.* Narrat ſine dubio ibi Hiſtoricus, quos reges Idumaei habuerint, antequam David eos ſubegit et praeſides in ipſa Idumaea conſtituit (vid. Samuël. 2. cap. 8. verſ. 14.) Ex his itaque omnibus luce meridiana clarius apparet, Pentateuchon non a Moſe, ſed ab alio et qui a Moſe multis poſt ſaeculis vixit, ſcriptum fuiſſe: ſed ſi placet, attendamus inſuper ad libros, quos ipſe Moſes ſcripſit et qui in Pentateucho citantur; ex iis ipſis enim conſtabit, eos alios, quam Pentateuchon fuiſſe. Primo itaque conſtat ex Exod. cap. 17. vſ. 14. Moſen ex Dei mandato bellum contra Hamalek ſcripſiſſe; in quo autem libro, non conſtat ex illo ipſo capite: at Numer. cap. 21. verſ. 12. citatur quidam liber, qui *Bellorum Dei* vocabatur et in hoc ſine dubio bellum hoc contra Hamalek et praeterea etiam caſtrametationes omnes (quas etiam author Pentateuchi Numer. cap. 33. verſ. 2. teſtatur a Moſe deſcriptas fuiſſe) narrabantur. Conſtat praeterea de alio in Exod. cap. 24. verſ. 47. qui vocabatur *) *liber pacti*, quem coram Iſraëlitis legit, quando primum cum Deo pactum iniverant. At hic liber ſive haec epiſtola pauca admodum continebat; videlicet leges ſive Dei juſſa, quae narrantur

ex

*) Nota, ספר *ſepher Hebraice ſignificare ſaepius epiſtolam, ſive chartam.*

ex verſ. 22. cap. 20. Exod. uſque ad cap. 24. ejuſdem libri, quod nemo inficias ibit, qui ſano aliquo judicio et ſine partium ſtudio praedictum caput legerit. Narratur enim ibi, quod, ſimul ac Moſes ſententiam populi intellexit de ineundo cum Deo pacto, ſtatim Dei eloquia et jura ſcripſit et matutina luce, quibuſdam caeremoniis peractis, univerſae concioni pacti ineundi conditiones praelegit, quibus praelectis et ſine dubio ab univerſa plebe perceptis, populus ſe pleno conſenſu adſtrinxit. Quare tam ex temporis brevitate, quo deſcriptus fuit, quam ex ratione pacti ineundi ſequitur, hunc librum nihil praeter pauca ea, quae modo dixi, continuiſſe. Conſtat denique, anno quadrageſimo ab exitu Aegypti Moſen leges omnes, quas tulerat, explicuiſſe (vid. Deuter. cap. 1. verſ. 5.) populumque de novo iiſdem obligaviſſe (vide Deuter. cap. 29. verſ. 14.) et tandem [107] librum, qui has leges explicatas, novumque hoc pactum continebat, ſcripſiſſe (vide Deuter. cap. 31. verſ. 9.) et hic vocatus eſt *liber legis Dei*, quem Joſua poſtea auxit, narratione ſcilicet pacti, quo ſuo tempore populus ſe de integro obligavit, quodque cum Deo tertio inivit (vide Joſuae cap. 24. verſ. 25. 26.) At quoniam nullum habemus librum, qui hoc pactum Moſis, ſimul et pactum Joſuae contineat, neceſſario concedendum, hunc librum periiſſe, vel cum Paraphraſte Chaldaeo Jonatane inſaniendum et verba Scripturae ad libitum torquenda. Hic enim hac difficultate motus maluit Scripturam corrumpere, quam ignorantiam ſuam fateri. Nempe hic libri Joſuae verba (vide cap. 24. verſ. 26.) *ſcripſitque Ioſua haec verba in libro Legis Dei*, Chaldaice ſic tranſtulit: וכתב יהושע ית פתגמיא האילין ואצנעינון בספר אוריתא דיהוה *et ſcripſit Ioſua haec verba et cuſtodivit ea cum libro Legis Dei*. Quid cum illis agas, qui nihil vident, niſi quod lubet? quid, inquam, hoc aliud eſt, quam ipſam Scripturam negare et novam ex proprio cerebro cudere? Nos igitur concludimus,

hunc

hunc librum legis Dei, quem Mofes fcripfit, non fuiffe Pentateuchon, fed prorfus alium, quem autor Pentateuchi fuo operi ordine inferuit, quod cum ex modo dictis, tum ex jam dicendis evidentiffime fequitur. Nempe cum in Deuteronomii loco jam citato narratur, quod Mofes legis librum fcripfit, addit hiftoricus, quod Mofes eum facerdotibus tradidit et quod praeterea eos jufferit, ut ipfum certo tempore omni populo praelegerent: quod oftendit, hunc librum longe minoris molis fuiffe, quam Pentateuchon; quandoquidem in una concione ita perlegi poterat, ut ab omnibus intelligeretur. Nec hic praetereundum, quod ex omnibus libris, quos Mofes fcripfit, hunc unum fecundi pacti et Canticum (quod poftea etiam fcripfit, ut id univerfus populus edifceret) religiose fervare et cuftodire jufferit. Nam quia primo pacto non nifi praefentes, qui aderant, obligaverat, at fecundo omnes etiam eorum pofteros (vide Deut. cap. 29. verf. 14. 15.) ideo hujus fecundi pacti librum futuris faeculis religiofe fervandum juffit et praeterea etiam, ut diximus, Canticum, quod futura faecula potiffimum refpicit. Cum itaque non conftet, Mofen alios, praeter hos libros fcripfiffe, et ipfe nullum alium, praeter Libellum legis cum [110] Cantico pofteritati religiofe fervandum mandaverit et denique plura in Pentateucho occurrent, quae a Mofe fcribi non potuerunt, fequitur, neminem cum fundamento, fed omnino contra rationem affirmare, Mofen autorem effe Pentateuchi. At hic aliquis forfan rogabit, num Mofes praeter haec non etiam fcripferit leges, cum ipfi primum revelarentur? hoc eft, an fpatio quadraginta annorum nullas legum, quas tulerat, fcripferit, praeter paucas illas, quas in primi pacti libro contentas fuiffe dixi? fed ad haec refpondeo: quamvis concederem, rationi confentaneum videri, quod Mofes eo ipfo tempore et loco, quo leges communicare contigit, eo etiam eafdem fcripferit, nego tamen, nobis hac de caufa licere hoc

affirmare; supra enim ostendimus, nobis de similibus nihil esse statuendum, nisi id quod ex ipsa Scriptura constat, aut quod ex solis ipsius fundamentis legitima consequentia elicitur, at non ex eo, quod rationi consentaneum videtur. Adde, quod nec ipsa ratio nos cogat hoc statuere. Nam forsan senatus Mosis edicta populo scripto communicabat, quae postea historicus collegit, et historiae vitae Mosis ordine inseruit. Atque haec de quinque libris Mosis: nunc tempus est, ut reliquos etiam examinemus. Josuae librum similibus etiam rationibus ostenditur non esse autographon: alius enim est, qui de Josua testatur, quod ejus fama fuerit per totam tellurem (vide cap. 7. vers. 1.) quod nihil eorum omiserit, quae Moses praeceperat (vide vers. ult. cap. 8. et cap. 11. vers. 15.) quod senuerit, omnesque in concionem vocaverit et quod tandem animam egerit. Deinde etiam quaedam narrantur, quae post ipsius mortem contigerunt. Videlicet quod post ejus mortem Israëlitae Deum coluerunt, quamdiu senes, qui ipsum noverant, vixerunt. Et cap. 16. vers. 10. quod (Ephraim et Manasse) *non expulerunt Canahanitam habitantem in Gazer*, *sed* (addit) *quod Canahanita inter Ephraim habitavit usque in hunc diem et fuit tributarius.* Quod idem ipsum est, quod libro Judicum cap. 1. narratur et modus etiam loquendi *in hunc usque diem* ostendit, Scriptorem rem antiquam narrare. Huic etiam consimilis est Textus cap. 15. vers. ult. de filiis Jehudae et historia Kalebi, ex vers. 14. ejusd. cap. Et casus ille etiam, qui cap. 22. ex vers. 10 etc. narratur de duabus tribubus et dimidia, [111] quae aram ultra Jordanem aedificaverunt, post mortem Josuae contigisse videtur: quandoquidem in tota illa historia nulla Josuae fit mentio, sed solus populus bellum gerere deliberat, legatos mittit, eorumque responsum expectat et tandem approbat. Denique ex cap. 10. vers. 14. evidenter sequitur, hunc librum multis post Josuam saeculis scriptum fuisse.

Etiam Josuae liber non est autographon.

fuiſſe. Sic enim teſtatur, *nullus alius, ſicuti ille, dies,*
fuit nec antea neque poſtea, quo Deus (ita) *obediret*
cuiquam etc. Si quem igitur librum Joſua unquam
ſcripſit, fuit ſane ille, qui cap. 10. verſ. 13. in hac
eadem ſcilicet hiſtoria citatur. Librum autem Judi- nec liber Judicum
cum neminem ſanae mentis ſibi perſuadere credo, ab
ipſis Judicibus eſſe ſcriptum: epilogus enim totius
hiſtoriae qui habetur cap. 21. clare oſtendit, eum to-
tum ab uno ſolo Hiſtorico ſcriptum fuiſſe. Deinde
quia ejus Scriptor ſaepe monet, quod illis tempori-
bus nullus erat Rex in Iſraël, non dubium eſt, quin
ſcriptus fuerit, poſtquam imperium reges obtinue-
rant. Circa Samuëlis libros non etiam eſt, cur diu nec Samuelis libri
moremur, quandoquidem hiſtoria longe poſt ejus
vitam producitur. Hoc tamen tantum notari velim,
hunc librum etiam multis poſt Samuelem ſaeculis
ſcriptum fuiſſe. Nam libr. 1. cap. 9. verſ. 6. Hiſto-
ricus per Parentheſin monet, *antiquitus in Iſrael ſic*
dicebat quiſque, quando ibat ad conſulendum Deum,
age eamus ad videntem; nam qui hodie propheta,
antiquitus videns vocabatur. Libri denique Regum, nec libri Regum
ut ex iiſdem conſtat, decerpti ſunt ex libris rerum
Salomonis (vide Reg. 1. cap. 11. verſ. 5.) Chronico-
rum Regum Jehudae (vide cap. 14. verſ. 19. 29. ejuſ-
dem) et Chronicorum Regum Iſraëlis. Concludi-
mus itaque, omnes hos libros, quos huc uſque re-
cenſuimus, eſſe apographa, reſque in iis contentas
ut antiquas enarrari. Si jam ad connexionem et ar-
gumentum horum omnium librorum attendamus,
facile colligemus, eos omnes ab uno eodemque Hi-
ſtorico ſcriptos fuiſſe, qui Judaeorum antiquitates
ab eorum prima origine uſque ad primam Urbis va-
ſtationem ſcribere voluit. Hi enim libri ita invicem
connectuntur, ut ex hoc ſolo dignoſcere poſſimus,
eos nonniſi unam unius Hiſtorici narrationem con-
tinere. Nam ſimul ac Moſis vitam narrare deſinit,
ad hiſtoriam Ioſuae ſic tranſit: *et contigit, poſtquam*
mortuus eſt Moſes ſervus Dei, ut Deus diceret Io-

ſuae

sunt etc. Et hac morte Josuae finita, eadem transi- [112] tione et conjunctione historiam Judicum incipit, nempe: *Et contigit, postquam mortuus est Josua, ut filii Israëlis a Deo quaererent etc.* Et huic libro, tanquam appendicem, librum Rut sic annectit: *Et contigit iis diebus, quibus Iudices judicabant, ut fames esset in illa terra.* Cui etiam eodem modo librum primum Samuëlis annectit, quo finito solita sua transitione ad secundum pergit; et huic, historia Davidis nondum finita, librum primum Regum jungit et historiam Davidis narrare pergens, tandem huic eadem conjunctione librum secundum annectit. Contextus deinde et ordo historiarum etiam indicat, unum tantum fuisse Historicum, qui certum sibi scopum praefixit: incipit enim primam nationis Hebraeae originem narrare, deinde ordine dicere, qua occasione et quibus temporibus Moses leges tulerit, ipsisque multa praedixerit: Deinde quomodo secundum Mosis praedictiones terram promissam (vide cap. 7. Deuter.) invaserint, ea vero possessa legibus valedixerant (Deuter. cap. 31. vers. 16.) indeque ipsos multa mala consequuta sunt (ejusd. vers. 17.) Quomodo deinde Reges eligere voluerunt (Deut. cap. 17. vers. 14.) qui etiam prout leges curaverant, ita res ipsis prospere vel infeliciter cesserant (Deut. cap. 28. vers. 36. et vers. ult.) donec tandem imperii ruinam, sicuti ipsam Moses praedixerat, narrat. Reliqua autem, quae ad confirmandam legem nihil faciunt, vel prorsus silentio mandavit, vel lectorem ad alios historicos ablegat. Omnes igitur hi libri in unum conspirant, nempe dicta et edicta Mosis docere, eaque per rerum eventus demonstrare. Ex his igitur tribus simul consideratis, nempe simplicitate argumenti horum omnium librorum, connexione, et quod sint apographa multis post saeculis à rebus gestis scripta, concludimus, ut modo diximus, eos omnes ab uno solo Historico scriptos fuisse: quisnam autem is fuerit, non ita evidenter osten-

dere

dere possum, suspicor tamen ipsum Hesdram fuisse; et quaedam non levia concurrunt, ex quibus conjecturam facio. Nam cum Historicus, quem jam scimus unum tantum fuisse, historiam producat usque ad Jojachini libertatem et insuper addat, ipsum Regis mensae accubuisse tota ejus vita (hoc est vel Jojachini vel filii Nebucadnesoris; nam sensus est plane ambiguus) hinc sequitur eum nullum ante Hesdram fuisse. At Scriptura de nullo, qui tum floruit, nisi de solo Hesdra testatur (vide Hesdrae Cap. 7. vs. 10.) [113] quod ipse suum studium applicuerit ad quaerendam legem Dei et adornandam et quod erat Scriptor (ejusdem Cap. vers. 6.) promptus in Lege Mosis. Quare nullum praeter Hesdram suspicari possum fuisse, qui hos libros scripserit. Deinde in hoc de Hesdra testimonio videmus, quod ipse non tantum studium adhibuerit ad quaerendam legem Dei, sed etiam ad eandem adoptandam et in Nehemiae Cap. 8. vers. 9. etiam dicitur, *quod legerunt librum legis Dei explicatum et adhibuerunt intellectum et intellexerunt Scripturam.* Cum autem in Deuteronomii libro, non tantum liber legis Mosis, vel maxima ejus pars contineatur, sed insuper multa ad pleniorem explicationem inserta reperiantur, hinc conjicio librum Deuteronomii illum esse librum legis Dei ab Hesdra scriptum, adornatum et explicatum, quem tum legerunt. Quod autem in hoc libro Deuteronomii multa per parenthesin ad pleniorem explicationem inserantur, duo de hac re exempla ostendimus, cum sententiam Aben Hezrae explicaremus, cujus notae plura alia reperiuntur, ut Ex. Gr. in Cap. 2. vers. 12. *et in Sehir habitaverunt Horitae antea, filii autem Hesau eos expulerunt et a suo conspectu deleverunt, et loco eorum habitaverunt, sicuti Israël fecit in terra suae haereditatis, quam Deus ipsi dedit.* Explicat scilicet vers. 3. et 4. ejusdem Cap. nempe quod montem Sehir, qui filiis Hesau haereditate venerat, ipsi eum non inhabitatum occupaverunt, sed quod

ipsum

ipſum invaſerunt et Horitas, qui ipſum prius inhabitabant: inde, ſicuti Iſraëlitae poſt mortem Moſis Cenahanitas, deturbaverunt et deleverunt. Per parenthesin etiam inſeruntur verbis Moſis verſ. 6, 7, 8. et 9. Cap. 10. Nemo enim non videt, quod verſ. 8. qui incipit: *in illo tempore ſeparavit Deus tribum Levi*, neceſſario debeat referri ad verſ. 5. non autem ad mortem Aharonis, quam nulla alia de cauſa Hezras hic inſeruiſſe videtur, quam quia Moſes in hac narratione vituli, quem populus adoraverat, dixerat (vide Cap. 9. verſ. 20.) ſe Deum pro Aharone oraviſſe. Explicat deinde, quod Deus eo tempore, de quo Moſes hic loquitur, tribum Levi ſibi elegit, ut cauſam electionis et cur Levitae in partem haereditatis non fuerint vocati, oſtenderet et hoc facto pergit verbis Moſis filum hiſtoriae perſequi. His adde libri praefationem et omnia loca, quae de Moſe in [114] tertia perſona loquuntur. Et praeter haec alia multa, quae jam a nobis dignoſci nequeunt, ſine dubio, ut facilius ab hominibus ſui aevi perciperentur, addidit, vel aliis verbis expreſſit. Si, inquam, ipſum Moſis librum legis haberemus, non dubito, quin tam in verbis, quam in ordine et rationibus praeceptorum magnam diſcrepantiam reperiremus. Dum enim ſolum Decalogum hujus libri cum Decalogo Exodi (ubi ejus hiſtoria ex profeſſo narratur) confero, eum ab hoc in his omnibus diſcrepare video; quartum enim praeceptum non tantum alio modo imperatur, ſed inſuper multo prolixius extenditur: ejus autem ratio ab ea, quae in Decalogo Exodi adfertur, to o coelo diſcrepat. Denique ordo, quo hic decimum praeceptum explicatur, etiam alius eſt, quam in Exodo. Haec igitur cum hic, tum in aliis locis, ut jam dixi ab Hezra facta exiſtimo, quia is legem Dei hominibus ſui temporis explicuit, atque proinde hunc eſſe Librum Legis Dei ab ipſo ornatae et explicatae: et hunc librum omnium, quos ipſum ſcripſiſſe dixi, primum fuiſſe puto; quod

hinc

hinc conjicio, quia Leges Patriae continet, quibus populus maxime indiget: et etiam quia hic liber antecedenti nulla conjunctione, ut reliqui omnes, annectitur, sed soluta oratione incipit: *Haec sunt verba Mosis etc.* At postquam hunc absolvit et populum leges edocuit, tum studium adhibuisse credo ad integram historiam Hebraeae nationis describendam, a mundo scilicet condito usque ad summam Urbis vastationem, cui hunc Librum Deuteronomii, suo loco inseruit; et forte ejus primos quinque libros nomine Mosis vocavit, quia in iis praecipue ejus vita continetur et nomen a potiore sumpsit. Et hac etiam de causa sextum nomine Josuae; septimum Judicum; octavum Ruth; nonum et forte etiam decimum Samuelis; et denique undecimum et duodecimum Regum appellavit. An vero Hezras huic operi ultimam manum imposuerit, idque, ut desiderabat, perfecerit, de eo vide sequens Caput.

CAP. IX. *De iisdem Libris alia inquiruntur, nempe an Hezras iis ultimam manum imposuerit: et deinde utrum notae marginales, quae in Hebraeis codicibus reperiuntur, variae fuerint lectiones.*

Quantum superior disquisitio de vero horum librorum Scriptore juvet ad eorumdem perfectam intelligentiam facile colligitur ex solis ipsis locis, quae ad nostram de hac re sententiam confirmandam attulimus, quaeque absque ea unicuique deberent obscurissima videri. Verum praeter Scriptorem alia animadvertenda in ipsis libris supersunt, quae communis superstitio vulgus deprehendere non sinit. Horum praecipuum est, quod Hezras (eum pro Scriptore praedictorum librorum habebo, donec aliquis alium certiorem ostendat) narrationibus in hisce libris contentis ultimam manum non imposuit, nec aliud fecit, quam historias ex diversis scriptoribus colligere et quandoque non nisi simpliciter describere, atque eas nondum examinatas neque ordinatas [115]

posteris

posteris reliquit. Quae autem causae impediverint (nisi forte intempestiva mors) quo minus hoc opus omnibus suis numeris adimpleret, nequeo conjicere. At reipsa quamvis antiquis Hebraeorum historicis destituti simus, ex paucissimis tamen eorum fragmentis, quae habemus, evidentissime constat. Nam historia Hiskiae ex vers. 17. Cap. 18. lib. 2. Regum, ex relatione Esaiae, prout ipsa reperta est scripta in Chronicis Regum Judae descripta est: hanc namque totam in libro Esaiae, qui in Chronicis Regum Judae continebatur (vide libr. 2. Paralip. cap. 32. vers. penult.) iisdem, quibus hic, verbis narratam legimus, exceptis tantum paucissimis; ex quibus tamen nihil aliud concludi potest, quam quod hujus Esaiae narrationis variae lectiones repertae fuerint, nisi quis mallet in his etiam mysteria somniare. Deinde etiam caput ultimum hujus libri in Jeremiae cap. ultimo. 39. et 40. continetur. Praeterea cap. 7. Samuël. 2. in lib. 1. Paralip. cap. 17. descriptum reperimus: at verba variis in locis adeo mirifice mutata deprehenduntur, ut facillime dignoscatur, haec duo capita ex duobus diversis exemplaribus historiae Natanis [116] desumpta esse. Denique Genealogia Regum Idumeae, quae habetur Genes. cap. 36. ex vs. 30. iisdem etiam verbis in libr. 1. Paralip. cap. 1. deducitur, cum tamen hujus libri authorem ea, quae narrat, ex aliis historicis sumsisse constet, non vero ex his duodecim libris, quos Hezrae tribuimus. Quare non dubium est, quin si ipsos haberemus historicos, res ipsa directe constaret: sed quia iisdem, ut dixi, destituti sumus, id nobis tatum restat, ut ipsas historias examinemus; nempe earum ordinem et connexionem, variam repetitionem et denique in annorum computatione discrepantiam, ut de reliquis judicare possimus. Eas itaque vel saltem praecipuas perpendamus; et primo illam Judae et Tamar, quam cap. 38. Genes. historicus sic narrare incipit. *Contigit autem in illo tempore, ut Iudas a suis fratribus disce-*

discederet. Quod tempus necessario referendum est ad aliud, de quo immediate loquutus est: at ad id, de quo in Gen. immediate agitur, minime referri potest. Ab eo enim, nempe a quo Josephus in Aegyptum ductus fuit, usque quo Jacobus Patriarcha cum tota familia eo etiam profectus est, non plus, quam viginti duos annos numerare possumus; nam Josephus cum a fratribus venderetur, septendecim annos natus erat et cum a Pharaone e carceribus vocari juberetur, triginta: quibus si addantur septem anni fertilitatis et duo famis, conficient simul viginti duos annos. Atqui hoc temporis intervallo nemo concipere poterit tot res contingere potuisse. Nempe quod Juda tres liberos ex unica uxore, quam tum duxit, unum post alium procreaverit, quorum major natu, ubi per aetatem licuit, Tamar in uxorem duxit, eo vero mortuo secundus eam in matrimonium recepit, qui etiam obiit et quod dudum postquam haec acta sunt, ipse Judas cum ipsa nuru Tamar ignarus rem habuerit, ex qua iterum duos, uno tamen partu, liberos acceperit, quorum etiam unus intra praedictum tempus factus est parens. Cum igitur haec omnia non possint referri ad illud tempus, de quo in Genesi, referendum necessario est ad aliud, de quo immediate in alio libro agebatur; ac proinde Hezras hanc etiam historiam simpliciter descripsit, eamque nondum examinatam reliquis inseruit. At non tantum hoc caput, sed totam Josephi et Jacobi historiam ex diversis historicis decerptam et descriptam esse necessario fatendum est, adeo parum sibi [117] constare videmus. Cap. enim 47. Genes. narrat quod Jahacob cum primum Pharahonem ducente Josepho salutavit, annos 130. natus erat, a quibus si auferantur viginti duo, quos propter Josephi absentiam in moerore transegit et praeterea septemdecim aetatis Josephi cum venderetur, et denique septem, quos propter Rachelem servivit, reperietur ipsum provectissimae aetatis fuisse, octoginta scilicet et quatuor an-

no-

norum, cum Leam in uxorem duceret et contra Dinam vix septem fuisse annorum, cum a Sechemo vim passa est, Simeon autem et Levi vix duodecim et undecim, cum totam illam civitatem depraedati sunt, ejusque omnes cives gladio confecerunt. Nec hic opus habeo omnia Pentateuchi recensere, si quis modo ad hoc attenderit, quod in hisce quinque libris omnia praecepta scilicet et historiae promiscue sine ordine narrentur, neque ratio temporum habeatur et quod una eademque historia saepe et aliquando diversimode repetatur, facile dignoscet, haec omnia promiscue collecta et coacervata fuisse, ut postea facilius examinarentur et in ordinem redigerentur. At non tantum haec, quae in quinque libris, sed etiam reliquae historiae usque ad vastationem urbis, quae in reliquis septem libris continentur, eodem modo collectae sunt. Quis enim non videt in cap. 2. Iudicum ex vers. 6. novum historicum adferri (qui res a Iosua gestas etiam scripserat) eiusque verba simpliciter describi. Nam postquam historicus noster in ult. Cap. Josuae narravit, quod ipse mortem obierit, quodque sepultus fuerit et in primo hujus libri narrare ea promiserit quae post ejusdem mortem contigerunt, qua ratione, si filum suae historiae sequi volebat, potuisset superioribus annectere, quae hic de ipso Josua narrare incipit. Sic etiam capita 17. 18. etc. Samuëlis 1. ex alio historico desumta sunt, qui aliam causam sentiebat fuisse, cur David aulam Saulis frequentare inceperit, longe diversam ab illa quae in cap. 16. libri ejusdem narratur: non enim sensit, quod David ex consilio servorum a Saulo vocatus ipsum adiit (ut in cap. 16. narratur) sed quod casu a patre ad fratres in castra missus Saulo ex occasione victoriae, quam contra Philistaeum Goliat habuit, tum demum innotuit et in aula detentus fuit. Idem de cap. 26. ejusdem libri suspicor, quod nimirum hi-
[118] storicus eandem ibi historiam, quae Cap. 24. habetur, secundum opinionem alterius narrare videatur.

deatur. Sed hoc missum facio et ad annorum computationem examinandam pergo. Cap. 6. libri 1. Regum dicitur,[1] quod Salomon templum aedificavit anno 480. ab Aegypti exitu, at ex historiis ipsis longe majorem numerum concludimus. Nam

	Annos
Moses populum in desertis gubernavit .	40
Josuae qui centum et decem annos vixit non plus tribuuntur ex Josephi et aliorum sententia quam	26
Kusan Rishgataim populum in ditione tenuit .	8
Hotniel filius Kenaz judicavit . . .	40
Heglon Rex Moabi imperium in populum tenuit	18
Eud et Samgar eundem judicaverunt . .	80
Jachin Rex Canahani populum iterum in ditione tenuit	20
Quievit postea populus	40
Fuit deinde in ditione Midiani . . .	7
Tempore Gidehonis transegit in libertate .	40
Sub imperio autem Abimelechi . . .	3
Tola filius Puae judicavit	23
Jair autem	22
Populus iterum in ditione Philistaeorum et Hamonitarum fuit	18
Jephta judicavit	6
Absan Betlehemita	7
Elon Sebulonita	10
Habdan Pirhatonita	8
Populus fuit iterum in ditione Philistaeorum .	40
Samson judicavit	20
Heli autem	40
Fuit iterum populus in ditione Philistaeorum, antequam a Samuele liberaretur . . .	20
David regnavit	40
Salomon antequam templum aedificavit . .	4
Atque hi omnes additi numerum conficiunt annorum	580

Quibus

[110] Quibus deinde addendi sunt anni illius saeculi, quo post mortem Josuae Respublica Hebraeorum floruit, donec a Kusan Rishgataim subacta fuit, quorum numerum magnum fuisse credo; non enim mihi persuadere possum, quod statim post mortem Josuae omnes, qui ejus portenta viderant, uno momento perierunt, nec quod eorum successores uno actu et ictu legibus valedixerunt et ex summa virtute in summam nequitiam et socordiam lapsi sunt, nec denique quod Kusan Rishgataim eos, dictum, factum, subegit. Sed cum horum singula aetatem fere requirant, non dubium est, quin Scriptura cap. 2. vers. 7. 9. 10. libri Judicum historias multorum annorum comprehenderit, quas silentio transmisit. Sunt praeterea addendi anni, quibus Samuël fuit Judex, quorum etiam numerus in Scriptura non habetur. Sunt deinde addendi anni Regni Saulis, quos in superiore computatione omisi, quia ex ejus historia non satis constat, quot annos regnaverit; dicitur quidem Cap. 13. vs. 1. libr. 1. Samuëlis, eundem duos annos regnavisse, sed et ille textus truncatus est et ex ipsa historia majorem numerum colligimus. Quod textus truncatus sit, nemo qui Hebraeam linguam vel a primo limine salutavit, dubitare potest. Sic enim incipit בן שנה שאול במלכו ושתי שנים מלך על ישראל *annum natus erat Saul, cum regnaret, et duos annos regnavit supra Israëlem.* Quis inquam, non videt numerum annorum aetatis Saulis, cum regnum adeptus esset, omissum esse? At quod ex ipsa historia major numerus concluditur, credo neminem etiam dubitare. Nam cap. 27. vers. 7. ejusdem libri habetur, quod David apud Philistaeos, ad quos propter Saulum confugit, moratus fuit unum annum et quatuor menses: quare ex hac computatione reliqua spatio octo mensium contingere debuerunt, quod neminem credere existimo. Josephus saltem in fine libri sexti Antiquitatum textum sic correxit: *Regnavit itaque Saul Samuële vivente annos decem et octo, moriente autem*

autem alios duos. Quin tota haec historia cap. 13. nullo modo cum antecedentibus convenit. In fine cap. 7. narratur, quod Philistaei ab Hebraeis ita debellati fuerunt, ut non fuerint ausi vivente Samuële terminos Israëlis ingredi; at hic, quod Hebraei (vivente Samuële) a Philistaeis invaduntur, a quibus ad tantam miseriam et paupertatem redacti fuerant, ut armis, quibus se defendere possent, destituerentur et [120] insuper mediis eadem conficiendi. Sudarem sane satis, si omnes has historias, quae in hoc primo libro Samuëlis habentur, ita conarer conciliare, ut omnes ab uno historico descriptae et ordinatae viderentur. Sed ad meum propositum revertor. Anni itaque regni Saulis superiori computationi sunt addendi. Denique annos Anarchiae Hebraeorum etiam non numeravi, quia non constant ex ipsa Scriptura. Non, inquam, mihi constat tempus, quo illa contigerint, quae ex cap. 17. usque ad finem libri Judicum narrantur. Ex his itaque clarissime sequitur, veram annorum computationem neque ex ipsis historiis constare, neque ipsas historias in una eademque convenire, sed valde diversas supponere. Ac proinde fatendum, has historias ex diversis scriptoribus collectas esse, nec adhuc ordinatas neque examinatas fuisse. Nec minor videtur fuisse circa annorum computationem discrepantia in libris Chronicorum Regum Judae et libris Chronicorum Regum Israëlis. In Chronicis enim Regum Israëlis habebatur, quod Jehoram filius Aghabi regnare incepit anno secundo regni Iehorami filii Iehosaphat (vide Regum libr. 2. cap. 1. vers. 17.) At in Chronicis Regum Judae, quod Jehoram filius Iehosaphat regnare incepit anno quinto regni Iehorami filii Aghabi (vide cap. 8. vers. 16. ejusd. libri) Et si quis praeterea historias libri Paralip. conferre velit cum historiis librorum Regum, plures similes discrepantias inveniet, quas hic non opus habeo recensere et multo minus authorum commenta, quibus has historias conciliare conantur. Rabini

ni namque plane delirant. Commentatores autem, quos legi, somniant, fingunt et linguam denique ipsam plane corrumpunt. F. G. cum in libr. 2. Paralip. dicitur annos quadraginta duos natus erat Aghazia, cum regnaret: fingunt quidam hos annos initium capere a regno Homri, non autem a nativitate Aghaziae: quod si possent ostendere intentum authoris librorum Paralip. hoc fuisse, non dubitaverim affirmare, eundem loqui nescivisse. Et ad hunc modum plura alia fingunt, quae si vera essent, absolute dicerem antiquos Hebraeos et linguam suam et narrandi ordinem plane ignoravisse, nec ullam rationem neque normam Scripturas interpretandi agnoscerem et ad libitum omnia fingere liceret. Si quis tamen putat, me [121] hic nimis generaliter nec satis cum fundamento loqui, ipsum rogo, ut hoc agat et nobis ostendat certum aliquem ordinem in hisce historiis, quem historici in Chronologicis sine peccato imitari possent et dum historias interpretatur et conciliare conatur, phrases et modos loquendi et orationes disponendi et contexendi adeo stricte observet, atque ita explicet, ut eos secundum suam explicationem in scribendo imitari etiam possimus: quod si praestiterit, manus ipsi statim dabo et erit mihi magnus Apollo. Nam fateor, quamvis diu quaesiverim, me nihil tamen unquam simile invenire potuisse. Quin addo me nihil hic scribere, quod non dudum et diu meditatum habuerim et quanquam a pueritia opinionibus de Scriptura communibus imbutus fuerim, non tamen potui tandem haec non admittere. Sed non est, cur circa haec lectorem diu detineam et ad rem desperatam provocem; opus tamen fuit rem ipsam proponere, ut meam mentem clarius explicarem: ad reliqua igitur, quae circa fortunam horum librorum notanda suscepi, pergo. Nam venit praeter ea, quae modo ostendimus, notandum, quod hi libri ea diligentia a Posteris servati non fuerint, ut nullae mendae irrepserint; plures enim dubias lectiones animadverterunt

terunt antiquiores Scribae et praeterea aliquot loca truncata, non tamen omnia; an autem mendae tales notae sint, ut lectori magnam moram injiciant, de eo jam non disputo; credo tamen eas levioris esse momenti, iis saltem qui Scripturas liberiore judicio legunt et hoc certo affirmare possum, me nullam animadvertisse mendam, nec lectionum varietatem circa moralia documenta, quae ipsa obscura aut dubia reddere posset. At plerique nec in reliquis aliquod vitium incidisse concedunt; sed statuunt Deum singulari quadam providentia omnia Biblia incorrupta servasse, varias autem lectiones signa profundissimorum mysteriorum esse dicunt, idem de asterismis, qui in medio paragrapho 28. habentur, contendunt, imo in ipsis apicibus literarum magna arcana contineri. Quod sane an ex stultitia et anili devotione, an autem ex arrogantia et malitia, ut Dei arcana soli habere crederentur, haec dixerint, nescio; hoc saltem scio, me nihil quod arcanum redoleat, sed tantum pueriles cogitationes apud istos legisse. Legi etiam et insuper novi nugatores aliquos Kabbalistas, quorum insaniam nunquam mirari satis [122] potui. Quod autem mendae, uti diximus irrepserint, neminem sani judicii dubitare credo, qui textum illum Sauli (quem jam ex Libr. 1. Samuel. cap. 13. vers. 11. allegavimus) legit et etiam vers. 2. Cap. 6. Samuel. 2. nempe: *et surrexit et ivit David et omnis populus, qui ipsi aderat, ex Juda, ut inde auferrent arcam Dei.* Nemo hic etiam non videre potest locum, quo iverant, nempe Kirjat Jeharim, unde arcam auferrent, esse omissum: nec etiam negare possumus, quod vs. 37. Cap. 13. Sam. 2 perturbatus et truncatus sit, scilicet: *Et Absalom fugit ivitque ad Ptolomaeum filium Hamihud Regem Gesur et luxit filium suum omnibus diebus et Absalom fugit ivitque Gesur mansitque ibi tres annos.* Et ad hunc modum scio me antehac alia notavisse, quae impraesentiarum non occurrunt. Quod autem no-

tae marginales, quae in Hebraeis Codicibus passim inveniuntur, dubiae fuerint lectiones, nemo etiam dubitare potest, qui attendit, quod pleraeque ex magna literarum Hebraicarum similitudine inter se ortae sint. Nempe ex similitudine quam habet כ Kaf cum ב Bet, י Jod cum ו Vau, ד Dalet cum ר Res etc. E. G. ubi lib. 2. Sam. cap. 5. vs. penult. scribitur: *et in eo* (tempore) *quo audies* habetur in margine בשמעך *cum audies* et cap. 21. Jud. vs. 22. והיה כי יביאו אבותם אי אחיהם לרוב *et quando eorum patres vel fratres in multitudine* (h. e. saepe) *ad nos venerint* etc. habetur in margine *ad litigandum.* Et ad hunc modum permultae. Deinde etiam ortae sunt ex usu literarum, quas Quiescentes vocant, quarum nimirum pronunciatio saepissime nulla sentitur et promiscue una pro alia sumitur. Ex. Gr. Levit. Cap. 25. vs. 27. scribitur: וקםה בית אשר בעיר אשר לא חומה *et confirmabitur domus quae est in civitate cui non est murus*, in margine autem habetur אשר לו חימה *cui est murus* etc. At quamvis haec per se satis clara sint, libet rationibus quorundam Pharisaeorum respondere, quibus persuadere conantur, notas marginales ad aliquod mysterium significandum ab ipsis librorum sacrorum Scriptoribus appositas vel indicatas fuisse. Harum primam, quae quidem me parum tangit, sumunt ex usu legendi Scripturas: si inquiunt hae notae appositae sunt propter lectionum varietatem, quas posteri decidere non potuerunt, cur ergo usus invaluit, ut sensus marginalis ubique retineatur? cur, inquiunt, sensum, quem retinere volebant, in margine notaverunt? debuerant con-[123] tra ipsa volumina scribere, prout legi volebant, non autem sensum et lectionem, quam maxime probabant, in margine notare. Secunda vero ratio et quae aliquam speciem prae se ferre videtur, ex ipsa rei natura sumitur. Nempe quod mendae non data opera; sed casu in Codices irrepserunt et quod ita fit, varie contingit. At in quinque libris semper nomen

men נערה, *puella*, uno tantum excepto loco, defectivum contra regulam Grammatices fine litera ה He fcribitur, in margine vero recte fecundum regulam Grammatices univerfalem. An hoc etiam ex eo, quod manus in defcribendo erravit, contigerit? quo fato id fieri potuit, ut calamus femper, quotiefcunque hoc nomen occurrerit, feftinaret? deinde hunc defectum facile et fine fcrupulo ex regulis Grammatices fupplere et emendare potuiffent. Igitur cum hae lectiones cafu non contigerint, nec tam clara vitia correxerint, hinc concludunt, haec certo confilio a primis Scriptoribus facta fuiffe, ut iis aliquid fignificarent. Verum his facile refpondere poffumus; nam quod ex ufu, qui apud eos invaluit, argumentantur, nihil moror. Nefcio quid fuperftitio fuadere potuit et forte inde factum eft, quia utramque lectionem, aeque bonam feu tolerabilem aeftimabant, ideoque, ne earum aliqua negligeretur, unam fcribendam et aliam legendam voluerunt. Timebant fcilicet in re tanta judicium determinare, ne incerti falfam pro vera eligerent, ideoque neutrum alterutri praeponere voluerunt, quod abfolute feciffent, fi unam folam fcribere et legere juffiffent; praefertim cum in facris voluminibus notae marginales non fcribantur. Vel forte inde factum eft, quia quaedam, quamvis recte defcripta, aliter tamen legi, prout fcilicet in margine notaverant, volebant. Ideoque univerfaliter inftituerunt, ut Biblia fecundum notas marginales legerentur. Quae caufa autem Scribas moverit, quaedam expreffe legenda in margine notare, jam dicam, nam non omnes marginales notae dubiae funt lectiones, fed etiam quae ab ufu remota erant, notaverunt. Nempe verba obfoleta et quae probati illius temporis mores non finebant in publica concione legi. Nam antiqui Scriptores, malitia privati, nullis aulicis ambagibus, fed res propriis fuis nominibus indicabant. At poftquam malitia et luxus regnavit, illa quae fine ob-

 fcoe-

ſcoenitate ab antiquis dicta ſunt, in obſcoenis [124] habeti inceperunt. Hac autem de cauſa Scripturam ipſam mutare non erat opus, attamen ut plebis imbecillitati ſubvenirent, introduxerunt, ut nomina coïtus et excrementorum honeſtius in publico legerentur, videlicet ſicuti ipſa in margine notaverunt. Denique quicquid fuerit, cur uſu factum fuerit, ut Scripturas ſecundum marginales lectiones legant et interpretentur, id ſaltem non fuit, quod vera interpretatio ſecundum ipſas debet fieri. Nam praeterquam quod ipſi Rabbini in Talmud ſaepe a Maſoretis recedunt et alias habebant lectiones, quas probabant, ut mox oſtendam, quaedam inſuper in margine reperiuntur, quae minus ſecundum uſum linguae probata videntur. Ex. Gr. in Libr. 2. Samuel. Cap. 4. verſ. 23. ſcribitur: אשר עשה המלך את דבר עבדו *quia Rex effecit ſecundum ſententiam ſui ſervi*, quae conſtructio plane regularis eſt et convenit cum illa vſ. 16. ejuſdem Cap. at quae in margine habetur (*ſervi tui*) non convenit cum perſona verbi. Sic etiam vſ. ult. Cap. 16. ejuſdem Libri ſcribitur כאשר ישאל בדבר האלהים *ut cum conſultat* (id eſt conſultatur) *verbum Dei.* Ubi in margine additur *quis* pro verbi nominativo; quod non ſatis accurate factum videtur, nam communis hujus linguae uſus eſt, verba imperſonalia in tertia perſona ſingularis uſurpare, ut Grammaticis notiſſimum. Et ad hunc modum plures inveniuntur notae, quae nullo modo ſcriptae lectioni praeponi poſſunt. Quod autem ad ſecundam rationem Phariſaeorum attinet, ei etiam ex modo dictis facile reſpondetur. Nempe quod Scribae praeter dubias lectiones verba etiam obſoleta notaverunt. Nam non dubium eſt, quin in lingua Hebraea, ſicuti in reliquis, multa obſoleta et antiquata poſterior uſus fecerit et reperta fuerint ab ultimis Scribis in Bibliis, quae uti diximus, omnia notaverunt, ut coram populo ſecundum tum receptum uſum legerentur. Hac igitur de cauſa nomen

nomen נער *nahgar* ubique notatum reperitur, quia antiquitus communis erat generis et idem significabat, quod apud Latinos Juvenis. Sic etiam Hebraeorum metropolis vocari apud antiquos solebat ירושלם *Jerusalem*, non autem ירושלים *Jerusaleim*: de pronomine הוא *ipse* et *ipsa* idem sentio, quod scilicet recentiores ו *vau* in י *jod* mutaverunt, (quae mutatio in Hebraea lingua frequens est) cum genus foemininum significare volebant; at quod anti- [125]
qui non, nisi vocalibus, hujus pronominis foemininum a masculino solebant distinguere. Sic praeterea quorundam verborum anomalia alia apud priores, alia apud posteros fuit et denique antiqui literis paragogicis האמנתיו singulari sui temporis elegantia utebantur. Quae omnia hic multis exemplis illustrare possem, sed nolo taediosa lectione lectorem detinere. At si quis roget, unde haec noverim? Respondeo, quia ipsa apud antiquissimos Scriptores, nempe in Bibliis saepe reperi, nec tamen eos posteri imitari voluerunt, quae unica est causa, unde in reliquis linguis, quamvis jam etiam mortuis, tamen verba obsoleta noscuntur. Sed forte adhuc aliquis instabit, cum ego maximam harum notarum partem dubias esse lectiones statuerim, cur nunquam unius loci plures, quam duae lectiones repertae sint? cur aliquando non tres vel plures? Deinde quod quaedam in Scriptis adeo manifeste Grammaticae repugnant, quae in margine recte notantur, ut minime credendum sit scribas haerere potuisse et utra esset vera dubitare. Sed ad haec etiam facile respondetur et quidem ad primum dico, plures fuisse lectiones, quam quas in nostris codicibus notatas reperimus. In Talmude enim plures notantur, quae a Masoretis neglectae sunt et tam aperte multis in locis ab iisdem recedunt, ut superstitiosus ille corrector Bibliorum Bombergianorum tandem coactus fuerit fateri, in sua praefatione, se eos reconciliare nescire ולא ידענא לתרוצי אלא בדוחק ידענא לעיל דארחיה דגמרא לפלוגי על המסורה et,

et, inquit, *hic*, *nescimus respondere*, *nisi quod supra respondimus*, nempe, *quod usus Talmudis est Masoretis contradicere*. Quare non satis cum fundamento statuere possumus, unius loci non plures quam duas lectiones unquam fuisse. Attamen facile concedo, imo credo unius loci nunquam plures, quam duas lectiones repertas fuisse, idque ob duas rationes nempe I. quia causa, unde harum lectionum varietatem ortam esse ostendimus, non plures quam duas concedere potest: ostendimus enim eas potissimum ex similitudine quorundam literarum ortas fuisse. Quare dubium fere semper huc tandem redibat, videlicet utra ex duabus literis esset scribenda ב Bet an כ Kaf, י Jod an ו, Vau. ד Dalet an ר Res etc. quarum usus frequentissimus est; et ideo saepe contingere poterat, ut utraque sensum tolerabilem [^1 ^0] pareret. Deinde utrum syllaba longa aut brevis esset, quarum quantitas iis literis, quas Quiescentes vocavimus, determinatur. His adde, quod non omnes notae sunt dubiae lectiones, multas enim appositas esse diximus honestatis causa et etiam ut verba obsoleta et antiquata explicarent. II. Ratio, cur mihi persuadeo, unius loci non plures, quam duas lectiones reperiri, est, quia credo Scribas pauca admodum exemplaria reperisse, forte non plura, quam duo vel tria. In tractatu Scribarum סופרים Cap. 6. non nisi de tribus fit mentio, quae fingunt tempore Hezrae inventa fuisse, quia venditant has notas ab ipso Hezra appositas fuisse. Quicquid sit, si tria habuerunt facile concipere possumus, duo semper in eodem loco convenisse, quin imo unusquisque; mirari sane potuisset, si in tribus tantum exemplaribus tres diversae unius ejusdemque loci lectiones reperirentur, Quo autem fato factum est, ut post Hezram tanta exemplarium penuria fuerit, is mirari desinet, qui vel solum Cap. 1. Libr. 1. Machabaeorum legerit, vel Cap. 7. libr. 12. Antiquit. Josephi. Imo prodigio simile videtur, quod post tantam tamque diutu-

diuturnam perſecutionem pauca illa retinere potuerint; de quo neminem dubitare opinor, qui illam hiſtoriam mediocri cum attentione legerit. Cauſas itaque videmus, cur nullibi plures quam duae dubiae lectiones occurrunt. Quapropter longe abeſt, ut ex eo, quod non plures duabus ubique dentur, concludi poſſit, Biblia in locis notatis data opera perperam ſcripta fuiſſe ad ſignificanda myſteria. Quod autem ad ſecundam attinet, quod quaedam reperiantur adeo perperam ſcripta, ut nullo modo dubitare potuerint, quin omnium temporum ſcribendi uſui repugnaret, quaeque adeo abſolute corrigere, non autem in margine notare debuerant, me parum tangit; neque enim ſcire teneor, quae religio ipſos moverit, ut id non facerent. Et forte id ex animi ſinceritate fecerunt, quod poſteris Biblia, ut ut ab ipſis in paucis originalibus inventa fuerint, tradere voluerunt, atque originalium diſcrepantias notare, non quidem ut dubias, ſed ut varias lectiones; nec ego eaſdem dubias vocavi, niſi quia revera fere omnes tales reperio, ut minime ſciam, quaenam prae alia ſit probanda. Denique praeter dubias has lectiones notaverunt inſuper Scribae (vacuum ſpatium in mediis paragraphis interponendo) [127] plura loca truncata, quorum numerum Maſoretae tradunt; numerant ſcilicet viginti octo loca, ubi in medio paragrapho ſpatium vacuum interponitur, neſcio an etiam in numero aliquod myſterium latere credunt. Spatii autem certam quantitatem religioſe obſervant Phariſaei. Horum exemplum (ut unum adferam) habetur in Geneſ. cap. 4. verſ. 8. qui ſic ſcribitur: *Et dixit Kain Habeli fratri ſuo . . . . ; et contigit, dum erant in campo, ut Kain etc.* ubi ſpatium relinquitur vacuum, ubi ſcire expectabamus, quid id fuerit, quod Kain fratri dixerat. Et ad hunc modum (praeter illa quae jam notavimus) a Scribis relicta viginti octo reperiuntur.

sunt, deinde quae anno primo hujus Regis. Et sic porro, nullo temporum ordine servato, prophetias accumulare pergit, donec tandem Cap. 38. (quasi haec 15. Capita per parenthesin dicta essent) ad id quod Cap. 21. narrare incepit, revertitur. Nam conjunctio, qua illud caput incipit ad vs. 8, 9. et 10. hujus refertur; atque tum longe aliter ultimam Ieremiae apprehensionem describit et causam diuturnae ejus detentionis in atrio custodiae longe aliam tradit, quam quae in Cap. 37. narratur. Ut clare videas, haec omnia ex diversis historicis esse collecta, nec ulla alia ratione excusari posse. At reliquae Prophetiae, quae in reliquis capitibus continentur, ubi Ieremias in prima persona loquitur, ex volumine, quod Baruch, ipso Ieremia dictante, scripsit, descriptae videntur: Id enim (ut ex Cap. 36. vs. 2. constat) ea tantum continebat, quae huic Prophetae revelata fuerant a tempore Josiae usque ad annum quartum Jehojakimi; a quo etiam tempore hic liber incipit. Deinde ex eodem volumine etiam descripta videntur, quae habentur ex Cap. 45. vers. 2. usque ad Cap. 51. vers. 59. Quod autem Ezechielis liber fragmentum etiam tantum sit, id primi ejus versus clarissime indicant; quis enim non videt conjunctionem, qua liber incipit, ad alia jam dicta referri et cum iis dicenda connectere? at non tantum conjunctio, sed totus etiam orationis contextus alia scripta supponit. Annus enim trigesimus, a quo hic liber incipit, ostendit Prophetam in narrando pergere, non autem incipere; quod etiam Scriptor ipse per Parenthesin vers. 3. sic notat; *fuerat saepe verbum Dei Ezechieli filio Buzi sacerdoti in terra Chaldaeorum* etc. quasi diceret, verba Ezechielis, quae huc usque descripserat, ad alia referri, quae ipsi ante hunc annum trigesimum revelata erant. Deinde Josephus lib. 10. Antiq. Cap. 9. narrat Ezechielem praedixisse, quod Tsedechias Babiloniam non videret, quod in nostro, quem ejus habemus, libro non legitur, sed contra

Cap.

Cap. scilicet 17. quod Babiloniam captus duceretur. De Hosea non certo dicere possumus, quod plura scripserit, quam quae in libro, qui ejus dicitur, continentur. Attamen miror nos ejus plura non habere, qui ex testimonio Scriptoris plusquam octoginta quatuor annos prophetavit. Hoc saltem in genere [1.0] scimus, horum librorum Scriptores neque omnium Prophetarum, neque horum, quos habemus, omnes prophetias collegisse: Nam eorum Prophetarum, qui regnante Manasse prophetaverunt et de quibus in Lib. 2. Paral. Cap. 33. vers. 10, 18, 19. in genere fit mentio, nullas plane prophetias habemus; nec etiam omnes horum duodecim Prophetarum. Nam Jonae non nisi Prophetiae de Ninivitis describuntur, cum tamen etiam Israëlitis prophetaverit, qua de re vide Lib. 2. Reg. Cap. 14. vers. 25.

De Libro Jobi et de ipso Iobo multa inter Scriptores fuit controversia. Quidam putant Mosen eundem scripsisse et totam historiam non nisi parabolam esse; quod quidam Rabinorum in Talmude tradunt, quibus Majmonides etiam favet in suo libro More Nebuchim. Alii historiam veram esse crediderunt, quorum quidam sunt, qui putaverunt hunc Iobum tempore Iacobi vixisse, ejusque filiam Dinam in uxorem duxisse. At Aben Hezra, ut jam supra dixi, in suis commentariis supra hunc librum affirmat, eum ex alia lingua in Hebraeam fuisse translatum; quod quidem vellem, ut nobis evidentius ostendisset, nam inde possemus concludere, gentiles etiam libros sacros habuisse. Rem itaque in dubio relinquo; hoc tamen conjicio, Iobum gentilem aliquem fuisse virum et animi constantissimi, cui primo res prosperae, deinde adversissimae, et tandem felicissimae fuerunt. Nam Ezechiel Cap. 14. vers. 12. eum inter alios nominat: atque hanc Iobi variam fortunam et animi constantiam multis occasionem dedisse credo de Dei providentia disputandi, vel saltem authori hujus libri Dialogum com-

componendi: nam quae in eo continentur, ut etiam stylus, non viri inter cineres misere aegrotantis, sed otiose in musaeo meditantis videntur. Et hic cum Aben Hezra crederem, hunc librum ex alia lingua translatum fuisse, quia Gentilium poësin affectare videtur; Deorum namque Pater bis concilium convocat et Momus, qui hic Satan vocatur, Dei dicta summa cum libertate carpit etc. sed haec merae conjecturae sunt, nec satis firmae. Transeo ad Danielis librum; hic sine dubio ex Cap. 8. ipsius Danielis scripta continet. Undenam autem priora septem capita descripta fuerint, nescio. Possumus suspicari, quandoquidem praeter primum Chaldaice scripta sunt, [131] ex Chaldaeorum Chronologiis. Quod si clare constaret, luculentissimum esset testimonium, unde evinceretur, Scripturam eatenus tantum esse sacram, quatenus per ipsam intelligimus res in eadem significatas, at non quatenus verba sive linguam et orationes, quibus res significantur, intelligimus: et praeterea libros, qui res optimas docent et narrant, quacunque demum lingua et a quacunque natione scripti fuerint aeque sacros esse. Hoc tamen notare saltem possumus, haec capita Chaldaice scripta esse et nihilominus aeque sacra esse, ac reliqua Bibliorum. Huic autem Danielis libro primus Hezrae ita annectitur, ut facile dignoscatur eundem Scriptorem esse, qui res Judaeorum a prima captivitate successive narrare pergit. Atque huic non dubito annecti Librum Ester. Nam conjunctio, qua is liber incipit, ad nullum alium referri potest: nec credendum est, eum eundem esse, quem Mardochaeus scripsit. Nam Cap. 9. vers. 20, 21, 22. narrat alter de ipso Mardochaeo, quod Epistolas scripserit, et quid illae continuerint: deinde vers. 31. ejusdem Cap. quod regina Ester edicto firmaverit res ad festum Sortium (Purim) pertinentes et quod scriptum fuerit in libro, hoc est (ut Hebraice sonat) in libro omnibus tum temporis (quo haec scilicet scripta sunt) noto: atque hunc fatetur

Aben

Aben Hezra et omnes fateri tenentur, cum aliis periisse. Denique reliqua Mardochaei refert Historicus ad Chronica Regum Persarum. Quare non dubitandum est, quin hic liber ab eodem Historico, qui res Danielis et Hezrae narravit, etiam scriptus fuerit; et insuper etiam liber Nehemiae, quia Hezrae secundus dicitur. Quatuor igitur hos libros, nempe Danielis, Hezrae, Esteris et Nehemiae ab uno eodemque Historico scriptos esse affirmamus; quisnam autem is fuerit, nec suspicari quidem possum. Ut autem sciamus, undenam ipse, quisquis tandem fuerit, notitiam harum historiarum acceperit et forte etiam maximam earum partem descripserit, notandum, quod Praefecti, sive principes Judaeorum in secundo templo, ut eorum Reges in primo, scribas sive historiographos habuerunt, qui annales sive eorum Chronologiam successive scribebant. Chronologiae enim Regum sive annales in libris Regum passim citantur: at Principum et sacerdotum secundi templi citantur primo in lib. Nehemiae Cap. 12. vers. 23. deinde in Mach. lib. 1. Cap. 16. vers. [132] 24. Et sine dubio hic ille est liber (vide Est. Cap. 9. vers. 31.) de quo modo locuti sumus, ubi edictum Esteris et illa Mardochaei scripta erant, quemque cum Aben Hezra periisse diximus. Ex hoc igitur libro omnia, quae in hisce continentur, desumta vel descripta videntur, nullus enim alius ab eorum Scriptore citatur, neque ullum alium publicae authoritatis novimus. Quod autem hi libri nec ab Hezra, nec a Nehemia scripti fuerint, patet ex eo, quod Nehem. Cap. 12. vs. 9, 10. producitur genealogia summi pontificis Jesuhgae usque ad Jaduah, sextum scilicet pontificem et qui Alexandro Magno, jam fere Persarum imperio subacto, obviam ivit (vide Josephi Antiq. lib. 11. Cap. 8.) vel ut Philo Judaeus in libro temporum ait, sextum et ultimum sub Persis pontificem. Imo in eodem hoc Nehemiae Cap. vers. *scilicet temporis Eljasibi, Iojadae, Ionatanis et Iaduhae*

duhae *) *supra regnum Darii Persae scripti sunt*, nempe in Chronologiis: atque neminem existimare credo, quod Hezras aut Nehemias adeo longaevi fuerint, ut quatuordecim Reges Persarum supervixerint; Nam Cyrus omnium primus Judaeis veniam largitus est templum reaedificandi et ab eo tempore usque ad Darium decimumquartum et ultimum Persarum Regem ultra 230. anni numerantur. Quare non dubito, quin hi libri, dudum postquam Judas Machabaeus templi cultum restauravit, scripti fuerint, idque quia tum temporis falsi Danielis, Hezrae et Esteris libri edebantur a malevolis quibusdam, qui sine dubio Sectae Zaducaeorum erant; nam Pharizaei nunquam illos libros, quod sciam, receperunt. Et quamvis in libro, qui Hezrae quartus dicitur, fabulae quaedam reperiantur, quas etiam in Talmude legimus, non tamen ideo Pharisaeis sunt tribuendi, nam, si stupidissimos demas, nullus eorum est, qui non credat, illas fabulas ab aliquo nugatore adjectas fuisse; quod etiam credo aliquos fecisse, ut eorum traditiones omnibus ridendas praeberent. Vel forte ea de causa tum temporis descripti atque editi sunt, ut populo ostenderent, Danielis Prophetias adimpletas esse, atque eum hac ratione in religione confirmarent, ne de
[133] melioribus et futura salute in tantis calamitatibus desperaret. Verumenimvero quamvis hi libri adeo recentes et novi sint, multae tamen mendae ex festinatione, ni fallor, describentium in eosdem irrepserunt. In hisce enim ut in reliquis, notae marginales, de quibus in praecedenti Cap. egimus, plures etiam reperiuntur et praeterea etiam loca quaedam, quae nulla alia ratione excusari possunt, ut jam ostendam; sed prius circa horum marginales lectiones notari volo, quod si Pharisaeis concedendum, eas aeque antiquas esse, ac ipsos horum librorum

*) Nota, *Nisi significat* ultra; *error describentis fuit, qui* על supra *pro* עד usque *scripsit.*

rum Scriptores, tum necessario dicendum erit, Scriptores ipsos, si forte plures fuerunt, eas ea de causa notavisse, quia ipsas Chronologias, unde eas descripserunt, non satis accurate scriptas invenerunt; et quamvis quaedam mendae clarae essent, non tamen ausos fuisse antiquorum et majorum scripta emendare. Nec opus jam habeo, ut de his prolixius hic iterum agam. Transeo igitur ad eas indicandum, quae in margine non notantur. Atque I. nescio quot dicam irrepsisse in Cap. 2. Hezrae: nam vs. 64. traditur summa totalis eorum omnium, qui distributive in toto capite numerantur, atque iidem dicuntur simul fuisse 42360. et tamen si summas partiales addas, non plures invenies, quam 29818. Error igitur hic est vel in totali, vel in partialibus summis. At totalis credenda videtur recte tradi, quia sine dubio eam unusquisque memoriter retinuit, ut rem memorabilem. Partiales autem non item. Adeoque si error in totalem summam laberetur, statim unicuique pateret et facile corrigeretur. Atque hoc ex eo plane confirmatur, quod in Nehem. Cap. 7. ubi hoc caput Hezrae (quod Epistola genealogiae vocatur) describitur, sicuti expresse vers. 5. ejusdem Cap. Nehemiae dicitur, summa totalis cum hac libri Hezrae plane convenit, partiales autem valde discrepant: quasdam enim majores, quasdam porro minores, quam in Hezra reperies, easque omnes simul conficere 31089. quare non dubium est, quin in solas summas partiales tam libri Hezrae quam Nehemiae plures mendae irrepserint. Commentatorum autem, qui has evidentes contradictiones reconciliare conantur, unusquisque pro viribus sui ingenii, quicquid potest, fingit; et interea, dum scilicet literas et verba Scripturae adorant, nihil aliud faciunt, ut jam supra monuimus, quam Bibliorum Scriptores contemtui exponere, [134] adeo ut viderentur nescivisse loqui, neque res dicendas ordinare. Imo nihil aliud faciunt, quam Scripturae perspicuitatem plane obscurare; nam si ubique

ubique liceret Scripturas ad eorum modum interpretari, nulla esset sane oratio, de cujus vero sensu non possemus dubitare. Sed non est, cur circa haec diu detinear: mihi enim persuadeo, quod si aliquis historicus ea omnia imitari vellet, quae ipsi Scriptoribus Bibliorum devote concedunt, eum ipsi multis modis irriderent. Et si putant, eum blasphemum esse, qui Scripturam alicubi mendosam esse dicit, quaeso, quo nomine tum ipsos appellabo, qui Scripturis quicquid lubet, affingunt? qui Sacros Historicos ita prostituunt, ut balbutire et omnia confundere credantur? qui denique sensus Scripturae perspicuos et evidentissimos negant? quid enim in Scriptura clarius, quam quod Hezras cum sociis in Epistola Genealogiae, in cap. 2. libri, qui ejus dicitur, descripta, numerum eorum omnium, qui Hierosolymam profecti sunt, per partes comprehenderit, quandoquidem in iis, non tantum eorum numerus traditur, qui suam Genealogiam, sed etiam eorum, qui eam non potuerunt indicare. Quid inquam clarius, ex vers. 5. cap. 7. Nehemiae, quam quod ipse hanc eandem Epistolam simpliciter descripserit? Ii igitur, qui haec aliter explicant, nihil aliud faciunt, quam verum Scripturae sensum et consequenter Scripturam ipsam negare; quod autem putant pium esse, una loca Scripturae aliis accommodare, ridicula sane pietas, quod loca clara obscuris et recta mendosis accommodent et sana putridis corrumpant. Absit tamen, ut eos blasphemos appellem, qui nullum animum maledicendi habent; nam errare humanum quidem est. Sed ad propositum revertor. Praeter mendas, quae in summis Epistolae Genealogiae tam Hezrae quam Nehemiae sunt concedendae. plures etiam notantur in ipsis nominibus familiarum, plures insuper in ipsis Genealogiis, in historiis, et vereor ne etiam in ipsis prophetiis. Nam sane Prophetia Jeremiae cap. 22. de Jechonia nullo modo cum ejus historia (vide finem libri. 2. Regum, et Ierem. et

libr.

libr. 1. Paral. cap. 3. verſ. 17, 18, 19.) convenire videtur et praecipue verba verſus ultimi illius capitis; nec etiam video, qua ratione de Tſidechia, cujus oculi, ſimul ac filios necare vidit, effoſſi ſunt, dicere potuit: *pacifice morieris etc.* (vide Jerem. cap. [135] 34. vſ. 5.) Si ex eventu Prophetiae interpretandae ſunt, haec nomina mutanda eſſent et pro Tſidechia Jechonias et contra pro hoc ille ſumendus videretur. Sed hoc minus paradoxum, adeoque rem ut imperceptibilem relinquere malo, praecipue quia ſi hic aliquis eſt error, is Hiſtorico, non vitio exemplarium tribuendus eſt. Quod ad reliquos attinet, quos dixi, eos hic notare non puto, quandoquidem id non ſine magno lectoris taedio efficere poſſim; praeſertim quia ab aliis jam animadverſa ſunt. Nam R. Selomo ob manifeſtiſſimas contradictiones, quas in relatis genealogiis obſervavit, coactus eſt in haec verba erumpere, nempe (vide ejus commentaria in lib. 1. cap. 8. Paralip.) *quod Hezras* (quem libros Paral. ſcripſiſſe putat) *filios Benjaminis nominibus appellat, ejuſque genealogiam aliter, quam eam habemus in libr. Geneſeos, deducit et quod denique maximam partem civitatum Levitarum aliter, quam Ioſua, indicat, inde evenit, quod diſcrepantia originalia invenit; et* paulo infra *quod Genealogia Gibeonis et aliorum bis et varie deſcribitur, quia Hezras plures et varias uniuſcujuſque Genealogiae Epiſtolas invenit et in his deſcribendis maximum numerum exemplarium ſecutus eſt, at quando numerus diſcrepantium Genealogorum aequalis erat, tum utrorumque exemplaria deſcripſit*, atque hoc modo abſolute concedit hos libros ex originalibus non ſatis correctis nec ſatis certis deſcriptos fuiſſe. Imo commentatores ipſi ſaepiſſime, dum loca conciliare ſtudent, nihil plus agunt quam errorum cauſas indicare. Denique neminem ſani judicii credere exiſtimo, quod Sacri Hiſtorici conſulto ita ſcribere voluerint, ut ſibi paſſim contradicere viderentur. At forte aliquis di-

cet, me hac ratione Scripturam plane evertere; nam hac ratione eam ubique mendoſam eſſe ſuſpicari omnes poſſunt. Sed ego contra oſtendi, me hac ratione Scripturae conſulere, ne ejus loca clara et pura mendoſis accommodentur et corrumpantur. Nec quia quaedam loca corrupta ſunt, idem de omnibus ſuſpicari liceat; nullus enim liber unquam ſine mendis repertus eſt, an quaeſo ea de cauſa ubique mendoſos aliquis unquam ſuſpicatus eſt? nemo ſane; praeſertim quando oratio eſt perſpicua et mens authoris clare percipitur. His ea quae circa hiſtoriam Librorum Veteris Teſtamenti notare volueram abſolvi. Ex quibus facile colligimus ante tempus Machabaeorum nullum canonem Sacrorum Librorum fuiſſe, ſed hos, quos jam habemus a Phariſaeis ſecundi templi, qui etiam formulas precandi inſtituerunt, prae multis aliis ſelectos eſſe et ex ſolo eorum decreto receptos. Qui itaque authoritatem Sacrae Scripturae demonſtrare volunt, ii authoritatem uniuſcujuſque libri oſtendere tenentur, nec ſufficit divinitatem unius probare ad eandem de omnibus concludendam: alias ſtatuendum, concilium Phariſaeorum in hac lectione librorum errare non potuiſſe, quod nemo unquam demonſtrabit. Ratio autem, quae me cogit ſtatuere, ſolos Phariſaeos libros Veteris Teſtamenti elegiſſe et in canonem Sacrorum poſuiſſe, eſt, quia in libro Danielis Cap. ult. verſ. 2 reſurrectio mortuorum praedicitur, quam Tſaducaei negabant: deinde quia ipſi Phariſaei in Talmude hoc clare indicant. Nempe Tractatus Sabbathi Cap 2. fol. 30. pag. 2. dicitur:

[136]

אמר רבי יהודה משמיה דרב בקשו חכמים לגנוז ספר
קהלת מפני שדבריו סותרין דברי תורה ומפני מה לא
גנוזהו מפני שתחילתו דברי תורח וסופו דברי תורת

dixit R. Iehuda nomine Rabi quaeſiverunt periti abſcondere librum Eccleſiaſtis, quia ejus verba verbis legis (N. B. libro legis Moſis) *repugnant. Cur autem ipſum non abſcondurunt? quia ſecundum legem incipit*

cipit et secundum legem desinit. Et paulo infra *et etiam librum Proverbiorum quaesiverunt abscondere etc.* et denique ejusdem Tractatus Cap. 1. fol. 13. pag. 2. ברם זכור אותו האיש לטוב נחניה בן חזקיה שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה *profecto illum virum benignitatis causa nomina, cui nomen Neghunja filius Hiskiae; nam ni ipse fuisset, absconditus fuisset liber Ezechielis, quia ejus verba verbis legis repugnabant etc.* Ex quibus clarissime sequitur, legisperitos concilium adhibuisse, quales libri ut sacri essent recipiendi et quales excludendi. Qui igitur de omnium authoritate certus esse vult, consilium de integro ineat, et rationem cujusque exigat. Jam autem tempus esset libros etiam Novi Testamenti eodem modo examinare. Sed quia id a Viris cum scientiarum, tum maxime linguarum peritissimis factum esse audio et etiam quia tam exactam linguae Graecae cognitionem non habeo, ut hanc provinciam suscipere audeam, et denique quia librorum, qui Hebraea lingua scripti fuerunt, exemplaribus destituimur, ideo huic negotio super- [137]
sedere malo. Attamen ea notare puto, quae ad meum institutum maxime faciunt, de quibus in sequentibus.

CAP. XI. *Inquiritur an Apostoli Epistolas suas tanquam Apostoli et Prophetae; an vero tanquam Doctores scripserint. Deinde Apostolorum officium ostenditur.*

Nemo qui novum Testamentum legit, dubitare potest Apostolos Prophetas fuisse. Verum quia Prophetae non semper ex revelatione loquebantur, sed contra admodum raro, ut in fine Cap. 1. ostendimus; dubitare possumus num Apostoli tanquam Prophetae ex revelatione et expresso mandato, ut Moses, Jeremias et alii, an vero tanquam privati, vel doctores Epistolas scripserint; praesertim quia in Epist. ad Corinth. I. Cap. 14. vers. 6. Paulus duo praedicandi genera indicat, ex revelatione unum, ex co-

ex ſcriniis rationis deſumpta, ſed tantum dicendi modi, quibus Dei decreta efficacius exprimebat et vivide imaginabatur. Nolo tamen abſolute negare Prophetas ex revelatione argumentari potuiſſe, ſed hoc tantum affirmo, quo Prophetae magis legitime argumentantur, eo eorum cognitio, quam rei revelatae habent, ad naturalem magis accedit, atque ex hoc maxime dignoſci Prophetas cognitionem ſupranaturalem habere, quod ſcilicet pura dogmata, ſive decreta, ſive ſententias loquantur; et ideo ſummum Prophetam Moſen nullum legitimum argumentum feciſſe; et contra longas Pauli deductiones et argumentationes, quales in Epiſtola ad Romanos reperiuntur, nullo modo ex revelatione ſupernaturali ſcriptas fuiſſe concedo. Itaque tam modi loquendi, quam diſſerendi Apoſtolorum in Epiſtolis clariſſime indicant eaſdem non ex revelatione et divino mandato, ſed tantum ex ipſorum naturali judicio ſcriptas fuiſſe et nihil continere praeter fraternas monitiones mixtas urbanitate (a qua ſane prophetica authoritas plane abhorret) qualis eſt illa Pauli excuſatio in Epiſt. ad Rom. Cap. 15. verſ. 15. *Paulo audacius ſcripſi vobis fratres.* Poſſumus praeterea hoc ipſum ex eo concludere, quod nullibi legimus, quod Apoſtoli juſſi ſint ſcribere, ſed tantum praedicare quocunque irent et dicta ſignis confirmare. Nam eorum praeſentia et ſigna abſolute requirebantur ad gentes ad religionem convertendas, eaſque in eadem confirmandas, ut ipſe Paulus in Epiſt. ad Rom. Cap. 1. verſ. 11. expreſſe indicat, *quia valde*, inquit, *deſidero ut videam vos, ut impertiar vobis donum Spiritus ut confirmemini.* At hic objici poſſet, quod eodem modo poſſemus concludere Apoſtolos nec etiam tanquam Prophetas praedicaviſſe: nam cum huc aut illuc praedicatum ibant, id non ex expreſſo mandato, ſicuti olim Prophetae, faciebant. Legimus in Veteri Teſtamento quod Jonas Niniven praedicatum ivit, ac ſimul quod eo expreſſe miſſus eſt et quod

ei revelatum fuerat id, quod ibi praedicare de- [140]
bebat. Sic etiam de Moſe prolixe narratur, quod in Aegyptum tanquam Dei legatus profectus eſt et ſimul quid populo Iſraëlitico et Regi Pharahoni dicere et quaenam ſigna ad fidem faciendam coram ipſis facere tenebatur. Eſaias, Jeremias, Ezechiel expreſſe jubentur Iſraëlitis praedicare. Et denique nihil Prophetae praedicaverunt, quod Scriptura non teſtetur eos id a Deo accepiſſe. • At de Apoſtolis nihil ſimile, cum huc aut illuc ibant praedicatum in novo Teſtamento, niſi admodum raro legimus. Sed contra quaedam reperiemus, quae expreſſe indicant, Apoſtolos ex proprio conſilio loca ad praedicandum elegiſſe: ut contentio illa ad diſſidium uſque, Pauli et Barnabae, de qua vide Act. Cap. 15. verſ. 17, 18. etc. Et quod ſaepe etiam fruſtra aliquo ire tentaverint, ut idem Paulus in Epiſt. ad Rom. Cap. 1. verſ. 13. teſtatur nempe *his temporibus multis volui venire ad vos et prohibitus ſum* et Cap. 15. verſ. 22. *propter hoc impeditus ſum temporibus multis, quominus venirem ad vos.* Et Cap. denique ult. Epiſt. ad Corinth. 1. verſ. 12. *De Apollo autem fratre meo multum petii ab eo, ut proficiſceretur ad vos cum fratribus, et omnino nulla erat ei voluntas, ut veniret ad vos: cum autem ei erit opportunitas etc.* Quare tam ex his modis loquendi et contentione Apoſtolorum, quam ex eo quod nec cum ad praedicandum aliquo irent, teſtetur Scriptura, ſicut de antiquis Prophetis, quod ex Dei mandato iverant, concludere debueram, Apoſtolos tanquam Doctores et non tanquam Prophetas etiam praedicaviſſe. Verum hanc quaeſtionem facile ſolvemus, modo attendamus ad differentiam vocationis Apoſtolorum et Prophetarum Veteris Teſtamenti. Nam hi non vocati ſunt ut omnibus nationibus praedicarent et prophetarent, ſed quibuſdam tantum peculiaribus, et propterea expreſſum et ſingulare mandatum ad unamquamque requirebant. At Apoſtoli vocati ſunt, ut omnibus

abſolute

absolute praedicarent, omnesque ad religionem converterent. Quocunque igitur ibant, Christi mandatum exequebantur, nec ipsis opus erat, ut antequam irent, res praedicandae iisdem revelarentur; discipulis scilicet Christi, quibus ipse dixerat: *quum autem tradiderint vos, ne sitis solliciti, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora, quid loquemini etc.* (vide Matth. Cap. 10. vs. 19, 20.) Concludimus itaque Apo- [N I] stolos ea tantum ex singulari revelatione habuisse, quae viva voce praedicaverunt et simul signis confirmaverunt (vide quae in initio 2. Cap. ostendimus) quae autem simpliciter nullis adhibitis, tanquam testibus, signis, scripto vel viva voce docuerunt, ea ex cognitione (naturali scilicet) locuti sunt, vel scripserunt; qua de re vide Epist. ad Corinth. 1. Cap. 14. vs. 6. Nec hic nobis moram injicit, quod omnes Epistolae exordiantur ab Apostolatus approbatione; nam Apostolis, ut mox ostendam, non tantum virtus ad Prophetandum, sed etiam authoritas ad docendum concessa est. Et hac ratione concedimus, eos tanquam Apostolos suas Epistolas scripsisse et hac de causa exordium a sui Apostolatus approbatione unumquemque sumsisse: vel forte, ut animum lectoris facilius sibi conciliarent et ad attentionem excitarent, voluerunt ante omnia testari, se illos esse, qui omnibus fidelibus ex suis praedicationibus innotuerant, et qui tum claris testimoniis ostenderant, se veram docere religionem et salutis viam. Nam quaecunque ego in hisce Epistolis dici video de Apostolorum vocatione et Spiritu Sancto et divino, quem habebant, ad eorum quas habuerant, praedicationes referri video, iis tantum locis exceptis, in quibus Spiritus Dei et Spiritus Sanctus pro mente sana, beata et Deo dicata etc. (de quibus in primo Cap. diximus) sumitur. Ex. Gr. in Epist. ad Corinth. 1. Cap. 7. vers. 40. ait Paulus, *beata autem est si ita maneat secundum sententiam meam, puto autem etiam ego, quod Spiritus Dei sit in me.* Ubi per *Spiritum Dei* ipsam suam mentem intelligit, ut

ipse

ipse orationis contextus indicat: hoc enim vult, viduam, quae secundo non vult nubere marito, beatam judico secundum meam sententiam, qui caelebs vivere decrevi et me beatum puto. Et ad hunc modum alia reperiuntur, quae hic adferre supervacaneum judico. Cum itaque statuendum sit, Epistolas Apostolorum a solo lumine naturali dictatas fuisse, videndum jam est, quomodo Apostoli ex sola naturali cognitione, res, quae sub eandem non cadunt, docere poterant. Verum si ad illa, quae circa Scripturae interpretationem Cap. VII. hujus Tractatus diximus, attendamus, nulla hic nobis erit difficultas. Nam quamvis ea, quae in Bibliis continentur, ut plurimum nostrum captum superent, possumus tamen secure de iisdem differere, modo nulla alia [142] principia admittamus, quam ea, quae ex ipsa Scriptura petuntur; atque hoc eodem etiam modo Apostoli ex rebus, quas viderant, quasque audiverant et quas denique ex revelatione habuerant, multa concludere et elicere, eaque homines, si libitum iis esset, docere poterant. Deinde quamvis religio, prout ab Apostolis praedicabatur, nempe simplicem Christi historiam narrando, sub rationem non cadat, ejus tamen summam, quae potissimum documentis moralibus constat, ut tota Christi doctrina, potest unusquisque lumine naturali facile assequi. Denique Apostoli non indigebant lumine supernaturali ad religionem, quam antea signis confirmaverant, communi hominum captui ita accommodandam, ut facile ab unoquoque ex animo acciperetur; neque etiam eodem indigebant ad homines de eadem monendos; atque hic finis Epistolarum est, homines scilicet eâ viâ docere et monere, quam unusquisque Apostolorum optimam judicavit ad eosdem in religione confirmandos: et hic notandum id, quod paulo ante diximus, nempe, quod Apostoli non tantum virtutem acceperant ad historiam Christi tanquam Prophetae praedicandam, eandem scilicet signis confirmando,

do, sed praeterea etiam authoritatem docendi et monendi ea via, quam unusquisque optimam esse judicaret; quod utrumque donum Paulus in Epist. ad Timoth. 1. Cap. 1. vers. 11. clare his indicat: *in quo ego constitutus sum praeco et Apostolus et doctor gentium.* Et in I. ad eund. Cap. 2. vers. 7. *cujus constitutus sum ego praeco et Apostolus (veritatem dico per Christum, non mentior) doctor gentium cum fide* N. B. *ac veritate.* His, inquam, clare utramque approbationem nempe apostolatus et doctoratus indicat; at authoritatem monendi quemcunque et quandocunque voluerit in Epist. ad Philem. vers. 8. his significat: *quamvis multam in Christo libertatem habeam praecipiendi tibi, quod conveniet, tamen etc.* Ubi notandum, quod si ea, quae Philemoni praecipere oportebat, Paulus ut Propheta a Deo acceperat et tanquam Propheta praecipere debebat, tum profecto ipsi non licuisset Dei praeceptum in preces mutare. Quare necessario intelligendum, eum loqui de libertate monendi, quae ipsi tanquam doctori et non tanquam Prophetae erat. Attamen nondum satis [1-3] clare sequitur, Apostolos viam docendi, quam unusquisque meliorem judicasset, eligere potuisse, sed tantum eos ex officio Apostolatus non solum Prophetas, sed etiam Doctores fuisse, nisi rationem in auxilium vocare velimus, quae plane docet eum, qui authoritatem docendi habet, habere etiam authoritatem eligendi, quam velit viam. Sed satius erit, rem omnem ex sola Scriptura demonstrare. Ex ipsa enim clare constat unumquemque Apostolorum singularem viam elegisse; nempe ex his verbis Pauli Epist. ad Rom. Cap. 15. vers. 20. *Sollicite curans ut praedicarem non ubi invocatum erat nomen Christi, ne aedificarem supra alienum fundamentum.* Sane si omnes eandem docendi viam habebant et omnes supra idem fundamentum Christianam religionem aedificaverant, nulla ratione Paulus alterius Apostoli fundamenta aliena vocare poterat, utpote quae et ipsius

eadem

eadem erant. Sed quandoquidem ipsa aliena vocat, necessario concludendum, unumquemque religionem diverso fundamento superaedificasse et Apostolis in suo doctoratu idem contigisse, quod reliquis doctoribus, qui singularem docendi methodum habent, ut semper magis eos docere cupiant, qui plane rudes sunt, et linguas vel scientias etiam mathematicas, de quarum veritate nemo dubitat, ex nullo alio discere inceperunt. Deinde si ipsas Epistolas aliqua cum attentione percurramus, videbimus Apostolos in ipsa religione quidem convenire, in fundamentis autem admodum discrepare. Nam Paulus, ut homines in religione confirmaret et iis ostenderet salutem a sola Dei gratia pendere, docuit, neminem ex operibus sed sola fide gloriari posse, neminemque ex operibus justificari (vide Epist. ad Rom. Cap 3. vers. 27, 28.) et porro totam illam doctrinam de praedestinatione. Jacobus autem contra in sua Epistola hominem ex operibus justificari et non ex fide tantum (vide ejus Epist. Cap. 2. vers. 24.) et totam doctrinam religionis, missis omnibus illis Pauli disputationibus, paucis admodum comprehendit. Denique non dubium est, quin ex hoc, quod scilicet Apostoli diversis fundamentis religionem superaedificaverint, ortae sint multae contentiones et schismata, quibus Ecclesia jam inde ab Apostolorum temporibus indesinenter vexata fuit et profecto in aeternum vexabitur, donec tandem aliquando religio a speculationibus philosophicis separetur et ad paucissima et simplicissima dogmata, [144] quae Christus suos docuit, redigatur: quod Apostolis impossibile fuit, quia Evangelium ignotum erat hominibus, adeoque ejus ne doctrinae novitas eorum aures multum laederet, eam, quoad fieri poterat, hominum sui temporis ingenio accommodaverunt, (vide Epist. ad Cor. 1. Cap. 9. vs. 19, 20. etc.) et fundamentis tum temporis maxime notis et acceptis superstruxerunt: et ideo nemo Apostolorum magis philosophatus est, quam Paulus, qui ad gentibus praedi-

candum

candum vocatus fuit. Reliqui autem qui Judaeis praedicaverunt, philosophiae scilicet contemtoribus, eorum etiam ingenio sese accommodaverunt (de hoc vide Epist. ad Galat. Cap. 2. vs. 11. etc.) et religionem nudam a speculationibus philosophicis docuerunt. Jam autem felix profecto nostra esset aetas, si ipsam etiam ab omni superstitione liberam videremus.

CAP. XII. *De vero Legis divinae syngrapho, et qua ratione Scriptura Sacra vocatur et qua ratione Verbum Dei. Denique ostenditur ipsam, quatenus Verbum Dei continet, incorruptam ad nos pervenisse.*

Qui Biblia, ut ut sunt, tanquam Epistolam Dei, e caelo hominibus missam considerant, clamabunt sine dubio me peccatum in Spiritum Sanctum commisisse, qui scilicet Dei verbum mendosum, truncatum, adulteratum et sibi non constans statuerim, nosque ejus non nisi fragmenta habere et denique syngraphum pacti Dei, quod cum Judaeis pepigit, periisse. Verum non dubito, si rem ipsam perpendere velint, quin statim clamare desinent. Nam tam ipsa ratio, quam Prophetarum et Apostolorum sententiae aperte clamant Dei aeternum verbum et pactum, veramque religionem hominum cordibus, hoc est, humanae menti divinitus inscriptam esse, eamque verum esse Dei syngraphum, quod ipse suo sigillo, nempe Sui idea, tanquam imagine suae divinitatis consignavit. Primis Judaeis Religio tanquam lex scripto tradita; [145] nimirum quia tum temporis veluti infantes habebantur. Verum in posterum Moses (Deuter. Cap. 30. vers. 6.) et Jeremias (Cap. 31. vers. 33.) tempus futurum ipsis praedicant, quo Deus suam legem eorum cordibus inscribet. Adeoque solis Judaeis et praecipue Zaducaeis competebat, olim pro lege in tabulis scripta pugnare; at iis minime, qui ipsam mentibus inscriptam habent. Qui igitur ad haec attendere velit, nihil in supradictis reperiet, quod Dei verbo sive verae Religioni et fidei repugnet, vel quod eam infir-

infirmare possit, sed contra nos eandem confirmare; ut etiam circa finem Cap. 10. ostendimus; et ni hoc esset, plane de his tacere decrevissem, imo libenter concessissem ad effugiendas omnes difficultates, in Scripturis profundissima latere mysteria: sed quia inde intolerabilis orta est superstitio et alia perniciosissima incommoda, de quibus in praefatione Cap. 7. locutus sum, his minime supersedendum esse duxi; praesertim quia religio nullis superstitiosis ornamentis indiget, sed contra de ipsius splendore adimitur, quando similibus figmentis adornatur. At dicent, quamvis lex divina cordibus inscripta sit, Scripturam nihilominus Dei esse verbum, adeoque non magis de Scriptura, quam de Dei Verbo dicere licere, eandem truncatam et depravatam esse. Verum ego contra vereor, ne nimis studeant esse sancti et Religionem in superstitionem convertant, imo ne simulacra et imagines, hoc est chartam et atramentum pro Dei Verbo adorare incipiant. Hoc scio, me nihil indignum Scriptura aut Dei verbo dixisse, qui nihil statuerim, quod non evidentissimis rationibus verum esse demonstraverim, et hac de causa etiam certo affirmare possim, me nihil dixisse, quod impium sit, vel quod impietatem redoleat. Fateor profanos quosdam homines, quibus religio onus est, ex his licentiam peccandi sumere posse et sine ulla ratione, sed tantum ut voluptati concedant, hinc concludere Scripturam ubique esse mendosam et falsificatam et consequenter nullius etiam authoritatis. Verum similibus subvenire impossibile est secundum illud tritum, quod nihil adeo recte dici potest, quin male interpretando possit depravari. Qui voluptatibus indulgere volunt, facile causam quamcunque invenire possunt, nec olim ii, qui ipsa originalia, arcam foederis, imo ipsos Prophetas et Apostolos habebant, meliores fuerunt, nec magis obtem- [146]
perantes, sed omnes tam Judaei, quam Gentiles iidem semper fuerunt et in omni aevo virtus admodum rara fuit.

prorſus tum erant ſanctitatis; et eadem etiam de cauſa ſecundae cum arca perire potuerunt. Non itaque mirum, ſi jam etiam prima originalia Moſis non extent, neque quod ea, quae in ſuperioribus diximus libris, quos habemus, contigerint, quando verum originale foederis divini et omnium ſanctiſſimum totaliter perire potuerit. Deſinant ergo nos impietatis accuſare, qui nihil contra verbum Dei locuti ſumus, nec idem contaminavimus, ſed iram, ſi quam juſtam habere poſſint, in antiquos vertant, quorum malitia Dei arcam, templum, legem et omnia [148] ſacra profanavit et corruptioni ſubjecit. Deinde ſi ſecundum illud Apoſtoli in 2. Epiſt. ad Corinth. cap. 3. verſ. 3. Dei Epiſtolam in ſe habent non atramento, ſed Dei Spiritu, neque in tabulis lapideis, ſed in tabulis carneis cordis ſcriptam, deſinant literam adorare et de eadem adeo eſſe ſolliciti. His puto me ſatis explicuiſſe, qua ratione Scriptura Sacra et divina habenda ſit. Videndum jam eſt, quid proprie intelligendum ſit per *debar Iehova* (verbum Dei) דבר *dabar* quidem ſignificat *verbum*, *orationem*, *edictum et rem*. Quibus autem de cauſis res aliqua Hebraice dicitur Dei eſſe et ad Deum refertur in Cap. 1. oſtendimus, atque ex iis facile intelligitur, quid Scriptura ſignificare velit per verbum Dei, orationem, edictum et rem. Omnia itaque hic repetere non eſt opus, nec etiam quae in Cap. 6. de miraculis tertio loco oſtendimus. Sufficit rem tantum indicare, ut quae de his hic dicere volumus, melius intelligantur. Nempe, quod verbum Dei, quando de ſubjecto aliquo praedicatur, quod non ſit ipſe Deus, proprie ſignificat legem illam Divinam, de qua in 4. Cap. egimus: hoc eſt, religionem toti humano generi univerſalem, ſive catholicam: qua de re vide Eſaiae Cap. 1. verſ. 10. etc. ubi verum vivendi modum docet, qui ſcilicet non in caeremoniis, ſed in charitate et vero animo conſiſtit, eumque legem et verbum Dei promiſcue vocat. Sumitur

mitur deinde metaphorice pro ipso naturae ordine et fato (quia revera ab aeterno divinae naturae decreto pendet et sequitur, et praecipue pro eo, quod hu us ordinis Prophetae praeviderant, idque quia ipsi res futuras per causas naturales non percipiebant, sed tanquam Dei placita vel decreta. Deinde etiam sumitur pro omni cujuscunque Prophetae edicto, quatenus id singulari sua virtute, vel dono prophetico et non ex communi naturali lumine perceperat, idque potissimum quia revera Deum tanquam legislatorem percipere solebant Prophetae, ut Cap. 4. ostendimus. Tribus itaque his de causis Scriptura verbum Dei appellatur: nempe quia veram docet religionem, cujus Deus aeternus est author: deinde quia praedictiones rerum futurarum, tanquam Dei decreta narrat; et denique quia ii, qui revera fuerunt ejus authores, ut plurimum non ex communi naturali lumine, sed quodam sibi peculiari docuerunt et Deum eadem loquentem introduxerunt. Et quamvis [149] praeter haec plura in Scriptura contineantur, quae mere historica sunt, et ex lumine naturali percepta, nomen tamen a potiore sumitur. Atque hinc facile percipimus, qua ratione Deus author Bibliorum sit intelligendus, nempe propter veram religionem, quae in iis docetur: at non quod voluerit certum numerum librorum hominibus communicare. Deinde hinc etiam scire possumus, cur Biblia in libros Veteris et Novi Testamenti dividantur: videlicet quia ante adventum Christi Prophetae religionem praedicare solebant, tanquam legem Patriae et ex vi pacti tempore Mosis initi: post adventum autem Christi eandem tanquam legem Catholicam et ex sola vi passionis Christi omnibus praedicaverunt Apostoli; at non quod doctrina diversi sint, nec quod tanquam syngrapha foederis scripti fuerint, nec denique quod religio catholica, quae maxime naturalis est, nova esset, nisi respectu hominum, qui eam non noverant; *in mundo erat*, ait Johannes Euangelista Cap. 1,

verſ. 10. *et mundus non novit eum.* Quamvis itaque pauciores libros Veteris, quam Novi Teſtamenti haberemus, non tamen Dei verbo (per quod proprie, ut jam diximus, vera religio intelligitur) deſtitueremur, ſicuti non putamus nos eodem jam deſtitutos eſſe, etſi multis aliis praeſtantiſſimis ſcriptis caremus, ut libro Legis, qui tanquam foederis ſyngraphum religioſe in templo cuſtodiebatur et praeterea libris Bellorum, Chronologiarum et aliis plurimis, ex quibus hi, quos Veteris Teſtamenti habemus, decerpti et collecti ſunt: atque hoc multis praeterea rationibus confirmatur. Nempe I. quia libri utriuſque Teſtamenti non fuerunt expreſſo mandato, uno eodemque tempore, omnibus ſaeculis ſcripti, ſed caſu, quibuſdam hominibus, idque prout tempus et eorum ſingularis conſtitutio exigebat, ut aperte indicant Prophetarum vocationes, (qui ut impios ſui temporis monerent, vocati ſunt) et etiam Apoſtolorum Epiſtolae. II. Quia aliud eſt Scripturam et mentem Prophetarum, aliud autem mentem Dei, hoc eſt, ipſam rei veritatem intelligere, ut ex eo, quod in Cap. 2. de Prophetis oſtendimus, ſequitur. Quod etiam in Hiſtoriis et miraculis locum habere oſtendimus Cap. 6. Atqui hoc de locis, in quibus de vera religione et vera virtute agitur, minime dici poteſt. III. Quia Libri Veteris Teſtamenti ex [180] multis electi fuerunt, et a concilio tandem Phariſaeorum collecti et probati, ut in Cap. 10. oſtendimus. Libri autem novi Teſtamenti decretis etiam Conciliorum quorundam in Canonem aſſumti ſunt, quorum etiam decretis plures alii, qui ſacri a multis habebantur, ut ſpurii rejecti ſunt. At horum Conciliorum (tam Phariſaeorum quam Chriſtianorum) membra non conſtabant ex Prophetis; ſed tantum ex Doctoribus et peritis; et tamen fatendum neceſſario eſt, eos in hac electione verbum Dei pro norma habuiſſe: adeoque antequam omnes libros probaverant, debuerunt neceſſario notitiam Verbi Dei habere.

bere. IV. Quia Apostoli non tanquam Prophetae, sed (ut in praecedente Capite diximus) tanquam Doctores scripserunt, et viam ad docendum elegerunt, quam faciliorem judicaverunt fore discipulis, quos tum docere volebant: ex quo sequitur in iis (ut etiam in fine praedicti Capitis conclusimus) multa contineri, quibus jam ratione religionis carere possumus. V. denique quia quatuor habentur in Novo Testamento Euangelistae et quis credet, quod Deus quater Historiam Christi narrare voluerit et scripto hominibus communicare? et quamvis quaedam in uno contineantur, quae in alio non habentur, et quod unus ad alium intelligendum saepe juvet, inde tamen non concludendum est, omnia, quae in hisce quatuor narrantur, cognitu necessaria fuisse et Deum eos elegisse ad scribendum, ut Christi historia melius intelligeretur; nam unusquisque suum Evangelium diverso loco praedicavit et unusquisque id, quod praedicaverat, scripsit, idque simpliciter, ut historiam Christi dilucide narraret et non ad reliquos explicandum. Si jam ex eorum mutua collatione facilius et melius quandoque intelliguntur, id casu contingit et paucis tantum in locis, quae quamvis ignorarentur, historia tamen aeque perspicua esset et homines non minus beati. His ostendimus Scripturam ratione religionis tantum, sive ratione legis divinae universalis, proprie vocari verbum Dei. Superest jam ostendere eandem, quatenus proprie sic vocatur, non esse mendosam, depravatam neque truncatam. Atqui id hic mendosum, depravatum atque truncatum voco, quod adeo perperam scriptum et constructum est, ut sensus orationis ex usu linguae investigari, vel ex sola Scriptura depromi nequeat: nam affirmare nolo, quod Scriptura quatenus legem Divinam con- [151] tinet, semper eosdem apices, easdem literas et denique eadem verba servavit (hoc enim Masoretis et qui literam superstitiose adorant, demonstrandum relinquo) sed tantum quod sensus, ratione cujus tantum

oratio aliqua divina vocari potest, incorruptus ad nos pervenit, tametsi verba, quibus primo significatus fuit, saepius mutata fuisse supponantur. Nam hoc ut diximus, nihil Scripturae divinitati detrahit; nam Scriptura aeque divina esset, et si aliis verbis aut alia lingua scripta fuisset. Quod itaque legem divinam hac ratione incorruptam accepimus, nemo dubitare potest. Nam ex ipsa Scriptura absque ulla difficultate et ambiguitate percipimus ejus summam esse, Deum supra omnia amare et proximum tanquam se ipsum: atqui hoc adulterinum esse non potest, nec a festinante et errante calamo scriptum; nam si Scriptura unquam aliud docuit, necessario etiam reliqua omnia docere aliter debuit, quandoquidem hoc totius religionis fundamentum est, quo sublato tota fabrica uno lapsu ruit. Adeoque talis Scriptura illa eadem non esset, de qua hic loquimur, sed alius prorsus liber. Manet igitur inconcussum, Scripturam hoc semper docuisse et consequenter hic nullum errorem, qui sensum corrumpere possit, incidisse, qui statim ab unoquoque non animadverteretur, nec aliquem hoc depravare potuisse, cujus malitia non illico pateret. Cum itaque hoc fundamentum statuendum sit incorruptum, idem necessario fatendum est de reliquis, quae ex eo absque ulla controversia sequuntur, et quae etiam fundamentalia sunt: ut, quod Deus existat, quod omnibus provideat, quod sit omnipotens et quod piis ex ipsius decreto bene sit, improbis vero male, et quod nostra salus a sola ejus gratia pendeat. Haec enim omnia Scriptura perspicue ubique docet, et semper docere debuit, aliâs reliqua omnia vana essent et sine fundamento: nec minus incorrupta statuenda reliqua moralia, quandoquidem ab hoc universali fundamento evidentissime sequuntur. Videlicet justitiam defendere, inopi auxilio esse, neminem occidere, nihil alterius concupiscere etc. Horum inquam nihil nec hominum malitia depravare, nec vetustas delere potuit. Quicquid

enim

enim ex his deletum esset, id statim iterum horum universale fundamentum dictavisset et praeci- [152] pue documentum charitatis, quae ubique in utroque Testamento summe commendatur. Adde quod quamvis nullum facinus execrandum excogitari possit, quod non sit ab aliquo commissum, tamen nemo est, qui ad facinora sua excusanda leges delere tentet, aut aliquid, quod impium sit, tanquam documentum aeternum et salutare introducere: ita enim hominum naturam constitutam videmus, ut unusquisque (sive Rex sive subditus sit) si quid turpe commisit, factum suum talibus circumstantiis adornare studeat, ut nihil contra justum et decorum commisisse credatur. Concludimus itaque absolute totam legem divinam universalem, quam Scriptura docet, incorruptam ad nostras manus pervenisse. At praeter haec alia adhuc sunt, de quibus non possumus dubitare, quin bona fide nobis sint tradita; nempe summae Historiarum Scripturae, quia notissimae omnibus fuerunt. Vulgus Judaeorum solebat olim nationis antiquitates Psalmis cantare. Summa etiam rerum a Christo gestarum et ejus passio statim per totum Romanum Imperium vulgata fuit. Quare minime credendum est, nisi maxima hominum pars in eo conveniret, quod incredibile est, id, quod harum historiarum praecipuum est, posteros aliter tradidisse, quam a primis acceperant. Quicquid igitur adulteratum est, aut mendosum, id tantum in reliquis contingere potuit, videlicet in una aut altera historiae aut Prophetiae circumstantia, ut populus ad devotionem magis commoveretur; vel in uno aut altero miraculo, ut philosophos torquerent; vel denique in rebus speculativis, postquam a schismaticis in religionem introduci inceperunt; ut sic unusquisque sua figmenta authoritate divinâ abutendo statuminaret. Sed ad salutem parum refert, sive talia depravata sint, sive minus: quod in sequenti Cap. ex professo ostendam.

dam, etſi ex jam dictis et praecipue ex Cap. 2. jam conſtare puto.

CAP. XIII. *Oſtenditur Scripturam non niſi ſimpliciſſima docere, nec aliud praeter obedientiam intendere; nec de divina Natura aliud docere, quam quod homines certa vivendi ratione imitari poſſunt.*

In Cap. II. hujus tractatus oſtendimus, Prophe-
[153] tas ſingularem tantum potentiam imaginandi, ſed non intelligendi habuiſſe, Deumque nulla philoſophiae arcana, ſed res ſimpliciſſimas tantum iiſdem revelaviſſe, ſeſeque eorum praeconceptis opinionibus accommodaviſſe. Oſtendimus deinde in Cap. V. Scripturam res eo modo tradere et docere, quo facillime ab unoquoque percipi poſſunt; quae ſcilicet non ex axiomatis et definitionibus res deducit et concatenat, ſed tantum ſimpliciter dicit et ad fidem faciendam, ſolâ experientiâ, miraculis ſcilicet et hiſtoriis dicta confirmat, quaeque etiam tali ſtylo et phraſibus narrantur, quibus maxime plebis animus commoveri poteſt: qua de re vide Cap. VI. circa ea, quae loco III. demonſtrantur. Oſtendimus denique in Cap. VII. difficultatem intelligendi Scripturam in ſola lingua, et non in ſublimitate argumenti ſitam eſſe. His accedit, quod Prophetae non peritis, ſed omnibus abſolute Judaeis praedicaverunt, Apoſtoli autem doctrinam Evangelicam in Eccleſiis, ubi communis omnium erat conventus, docere ſolebant: ex quibus omnibus ſequitur, Scripturae doctrinam non ſublimes ſpeculationes, neque res philoſophicas continere, ſed res tantum ſimpliciſſimas, quae vel a quovis tardiſſimo poſſunt percipi. Non ſatis itaque mirari poſſum eorum, quibus ſupra locutus ſum, ingenia, qui ſcilicet tam profunda in Scriptura vident myſteria, ut nullâ humana lingua poſſint explicari; et qui deinde in religionem tot res philoſophicae ſpeculationis introdu-

xerunt,

xerunt, ut Ecclesia, Academia et Religio scientia, vel potius altercatio videatur. Verum quid miror, si homines, qui lumen supranaturale habere jactant, philosophis, qui nihil praeter naturale habent, nolint cognitione cedere. Id sane mirarer, si quid novi, quod solius esset speculationis docerent, et quod olim apud Gentiles Philosophos non fuerit tritissimum, (quos tamen caecutiisse ajunt). Nam si [154] inquiras, quaenam mysteria in Scriptura latere videant, nihil profecto reperies, praeter Aristotelis, aut Platonis, aut alterius similis commenta, quae saepe facilius possit quivis Idiota somniare, quam literatissimus ex Scriptura investigare. Etenim absolute statuere nolumus, ad doctrinam Scripturae nihil pertinere, quod solius sit speculationis; nam in superiori Cap. quaedam hujus generis attulimus, tanquam Scripturae fundamentalia; sed hoc tantum volo, talia admodum pauca, atque admodum simplicia esse. Quaenam autem ea sint et qua ratione determinentur, hic ostendere constitui; quod nobis jam facile erit, postquam novimus, Scripturae intentum non fuisse scientias docere; hinc enim facile judicare possumus, nihil praeter obedientiam eandem ab hominibus exigere, solamque contumaciam, non autem ignorantiam damnare. Deinde quia obedientia erga Deum in solo amore proximi consistit; (nam qui proximum diligit, eo scilicet fine ut Deo obsequatur, is, ut Paulus ait in Epistola ad Rom. cap. 13. vs. 8. Legem implevit) hinc sequitur, in Scriptura nullam aliam scientiam commendari, quam quae omnibus hominibus necessaria est, ut Deo secundum hoc praescriptum obedire possint et qua ignorata, homines necessario debent esse contumaces, vel saltem sine disciplinâ obedientiae; reliquas autem speculationes, quae huc directe non tendunt, sive eae circa Dei, sive circa rerum naturalium cognitionem versentur, Scripturam non tangere, atque adeo a Religione revelata esse separandas. At etsi haec unusquis-

quisque, uti diximus, jam facile videre potest, tamen, quia hinc totius Religionis decisio pendet, rem totam accuratius ostendere et clarius explicare volo. Ad quod requiritur, ut ante omnia ostendamus, intellectualem, sive accuratam Dei cognitionem, non esse donum omnibus fidelibus commune, sicuti obedientiam. Deinde cognitionem illam, quam Deus per Prophetas ab omnibus universaliter petiit et unusquisque scire tenetur, nullam esse, praeter cognitionem Divinae ejus Justitiae et Charitatis, quae ambo ex ipsa Scriptura facile demonstrantur. Nam I. evidentissime sequitur ex Exodi cap. 6. vs. 2. ubi Deus Mosi, ad singularem gratiam, ipsi largitam, indicandum, ait: *et revelatus sum Abrahamo, Isaaco* [135] *et Jacobo in Deo Sadai, sed nomine meo Iehova non sum cognitus ipsis:* ubi ad meliorem explicationem notandum El Sadai significare Hebraice Deum, qui sufficit, quia unicuique, quod ei sufficit, dat; et quamvis saepe Sadai absolute pro Deo sumatur, non dubitandum tamen est, quin ubique nomen *El* Deus subintelligendum sit. Deinde notandum in Scriptura nullum nomen praeter Jehova reperiri, quod Dei absolutam essentiam, sine relatione, ad res creatas indicet. Atque ideo Hebraei hoc solum nomen Dei esse proprium contendunt, reliqua autem appellativa esse; et revera reliqua Dei nomina, sive ea substantiva sint, sive adjectiva, attributa sunt, quae Deo competunt, quatenus cum relatione ad res creatas consideratur, vel per ipsas manifestatur; ut *El*, vel cum litera *He* paragogica *Eloha*, quod nihil aliud significat, quam potentem, ut notum; nec Deo competit, nisi per excellentiam, sicuti cum Paulum Apostolum appellamus. Aliâs virtutes ejus potentiae explicantur, ut El (potens) magnus, tremendus, justus, misericors etc. vel ad omnes comprehendendas simul hoc nomen in plurali numero usurpatur et significatione singulari, quod in Scriptura frequentissimum. Jam quandoquidem Deus

Mosi

Mosi dicit, se nomine Jehova non fuisse patribus cognitum, sequitur, eos nullum Dei attributum novisse, quod ejus absolutam essentiam explicat, sed tantum ejus affecta et promissa, hoc est ejus potentiam, quatenus per res visibiles manifestatur. Atqui hoc Deus Mosi non dicit, ad eosdem infidelitatis accusandum, sed contra ad eorum credulitatem et fidem extollendam, qua, quamvis non aeque singularem Dei cognitionem ac Moses habuerint, Dei tamen promissa fixa rataque crediderunt, non ut Moses, qui quamvis sublimiores de Deo cogitationes habuerit, de divinis tamen promissis dubitavit, Deoque objecit, quod, loco promissae salutis, Judaeorum res in pejus mutaverit. Cum itaque Patres Dei singulare nomen ignoraverint, hocque Deus Mosi dicat factum ad eorum animi simplicitatem et fidem laudandam, simulque ad commemorandam singularem gratiam Mosi concessam, hinc evidentissime sequitur, id quod primo loco statuimus, homines ex mandato non teneri Dei attributa cognoscere, sed hoc peculiare esse donum quibusdam tantum [156] fidelibus concessum; nec operae pretium est hoc pluribus Scripturae testimoniis ostendere. Quis enim non videt divinam cognitionem non fuisse omnibus fidelibus aequalem? et neminem posse ex mandato sapientem esse, non magis, quam vivere et esse? Viri, mulieres, pueri et omnes ex mandato obtemperare quidem aeque possunt, non autem sapere. Quod si quis dicat, non esse quidem opus, Dei attributa intelligere, at omnino simpliciter absque demonstratione credere; is sane nugabitur. Nam res invisibiles et quae solius mentis sunt objecta, nullis aliis oculis videri possunt, quam per demonstrationes; qui itaque eas non habent, nihil harum rerum plane vident, atque adeo quicquid de similibus auditum referunt, non magis eorum mentem tangit, sive indicat, quam verba Psittaci, vel automati, quae sine mente et sensu loquuntur. Verum antequam ulterius

rius pergam, rationem dicere teneor, cur in Genesi saepe dicitur, quod Patriarchae nomine Jehova praedicaverint, quod plane jam dictis repugnare videtur. Sed si ad illa, quae cap. 8. ostendimus, attendamus, facile haec conciliare poterimus; in praedicto enim cap. ostendimus scriptorem Pentateuchi res et loca non iisdem praecise nominibus indicare, quae eodem tempore, de quo loquitur, obtinebant, sed iis, quibus tempore scriptoris melius innotuerant. Deus igitur in Genesi Patriarchis praedicatus nomine Jehova indicatur, non quia Patribus hoc nomine innotuerat, sed quia hoc nomen apud Judaeos summae erat reverentiae: hoc, inquam, necessario dicendum, quandoquidem in hoc nostro textu Exodi expresse dicitur, Deum hoc nomine non fuisse cognitum Patriarchis et etiam quod Exodi cap. 3, 13. Moses Dei nomen scire cupit: quod si antea notum fuisset, fuisset saltem et ipsi etiam notum. Concludendum igitur, ut volebamus; nempe fideles Patriarchas hoc Dei nomen ignoravisse, Deique cognitionem donum Dei, non autem mandatum esse. Tempus igitur est, ut ad secundum transeamus, nempe, ad ostendendum Deum nullam aliam sui cognitionem ab hominibus per Prophetas petere, quam cognitionem divinae suae Justitiae et Charitatis, hoc est, talia Dei attributa, quae homines certa vivendi ratione imitari possunt: quod quidem Jeremias expressissimis [157] verbis docet. Nam Cap. 22. vs. 15, 16. de Rege Josia loquens haec ait: *Pater tuus quidem comedit et bibit et fecit judicium et justitiam, tum ei bene* (fuit) *judicavit jus pauperis et indigentis, tunc ipsi bene* (fuit) *nam* (N. B.) *hoc est me cognoscere, dixit Iehova:* nec minus clara sunt, quae habentur Cap. 9 vs. 24. nempe: *sed in hoc tantum glorietur unusquisque, me intelligere et cognoscere, quod ego Iehova facio charitatem, judicium et justitiam in terra, nam his delector, ait Iehova.* Colligitur hoc etiam praeterea ex Exodi Cap. 34. vs. 6, 7. ubi Deus Mosi cupienti

pienti ipſum videre et noſcere, nulla alia artributa revelat, quam quae divinam Juſtitiam et Charitatem explicant. Denique illud Johannis, de quo etiam in ſequentibus, apprime hic notandum venit, qui ſcilicet, quia nemo Deum vidit, Deum per ſolam charitatem explicat, concluditque eum reverâ Deum habere et noſcere, qui charitatem habet. Videmus itaque Jeremiam, Moſen, Johannem Dei cognitionem, quam unusquiſque ſcire tenetur, paucis comprehendere, eamque in hoc ſolo, ut volebamus, ponere, quod ſcilicet Deus ſit ſumme juſtus et ſumme miſericors, ſive unicum verae vitae exemplar. His accedit, quod Scriptura nullam Dei definitionem expreſſe tradit, nec alia Dei attributa amplectenda praeter modo dicta praeſcribat, nec ex profeſſo, ut haec, commendet: ex quibus omnibus concludimus, intellectualem Dei cognitionem, quae ejus naturam, prout in ſe eſt, conſiderat et quam naturam homines certa vivendi ratione imitari non poſſunt, neque tanquam exemplum ſumere, ad veram vivendi rationem inſtituendam, ad fidem et religionem revelatam nullo modo pertinere, et conſequenter homines circa hanc ſine ſcelere toto coelo errare poſſe. Minime itaque mirum, quod Deus ſeſe imaginationibus et praeconceptis Prophetarum opinionibus accommodaverit, quodque fideles diverſas de Deo foverint ſententias, ut in cap. II. multis exemplis oſtendimus. Deinde minime etiam mirum, quod ſacra volumina ubique adeo improprie de Deo loquantur, eique manus, pedes, oculos, aures, mentem et motum localem tribuant et praeter- [158]
ea etiam animi commotiones, ut quod ſit Zelotypus, miſericors etc. et quod denique ipſum depingant tanquam Judicem et in coelis, tanquam in ſolio regio ſedentem et Chriſtum ad ipſius dextram. Loquuntur nimirum ſecundum captum vulgi, quem Scriptura non doctum, ſed obedientem reddere ſtudet. Communes tamen Theologi, quicquid horum,

lumine

lumine naturali, videre potuerunt cum divina natura non convenire, methaphorice interpretandum et quicquid eorum captum effugit, secundum literam accipiendum contenderunt. Sed, si omnia, quae in Scriptura hujus generis reperiuntur, essent necessario metaphorice interpretanda et intelligenda, tum Scriptura non plebi et rudi vulgo, sed peritissimis tantum et maxime Philosophis scripta esset. Quinimo, si impium esset pie et simplicitate animi haec, quae modo retulimus, de Deo credere; profecto maxime cavere debuissent Prophetae, saltem propter vulgi imbecillitatem, a similibus phrasibus, et contra Dei attributa, prout unusquisque eadem amplecti tenetur, ante omnia ex professo et clare docere, quod nullibi factum est: adeoque minime credendum opiniones absolute consideratas, absque respectu ad opera, aliquid pietatis aut impietatis habere, sed ea tantum de causa hominem aliquid pie, aut impie credere dicendum, quatenus ex suis opinionibus ad obedientiam movetur, vel ex iisdem licentiam ad peccandum, aut rebellandum sumit, ita si quis vera credendo fiat contumax, is revera impiam; et si contra falsa credendo obediens, piam habet fidem; veram enim Dei cognitionem, non mandatum, sed donum divinum esse ostendimus, Deumque nullam aliam ab hominibus petiisse, quam cognitionem divinae suae Justitiae et Charitatis, quae cognitio non ad scientias, sed tantum ad obedientiam necessaria est.

CAP. XIV. *Quid sit fides, quinam fideles, fidei fundamenta determinantur., et ipsa a Philosophia tandem separatur.*

Ad veram fidei cognitionem apprime necessarium [159] esse, scire, quod Scriptura accommodata sit non tantum captui Prophetarum, sed etiam varii et inconstantis Judaeorum vulgi, nemo, qui vel leviter attendit, ignorare potest; qui enim omnia, quae in Scriptura habentur promiscue amplectitur, tanquam uni-

universalem et absolutam de Deo doctrinam, nec accurate cognovit, quidnam captui vulgi accommodatum sit, non poterit vulgi opiniones cum divina doctrina non confundere et hominum commenta et placita, pro divinis documentis non venditare, Scripturaeque authoritate non abuti. Quis, inquam, non videt, hanc maximam esse causam, cur sectarii tot tamque contrarias opiniones, tanquam fidei documenta doceant, multisque Scripturae exemplis confirment, unde apud Belgas dudum in usum Proverbii abierit, geen ketter sonder letter. Libri namque sacri non ab uno solo, nec unius aetatis vulgo scripti fuerunt, sed a plurimis, diversi ingenii diversique aevi viris, quorum si omnium tempus computare velimus, fere bis mille annorum et forte multo longius invenietur. Sectarios tamen istos nolumus ea de causa impietatis accusare, quod scilicet verba Scripturae suis opinionibus accommodant; sicuti enim olim ipsa captui vulgi accommodata fuit, sic etiam unicuique eandem suis opinionibus accommodare licet, si videt, se eâ ratione Deo, in iis, quae justitiam et charitatem spectant, pleniore animi consensu obedire posse; sed ideo eosdem accusamus, quod hanc eandem libertatem reliquis nolunt concedere, sed omnes, qui cum iisdem non sentiunt, quanquam honestissimi et verae virtuti obtemperantes sint, tanquam Dei hostes tamen persequuntur et contra eos, qui iis assentantur, quamvis impotentissimi animi sint, tamen tanquam Dei electos diligunt, quo nihil profecto scelestius et reipublicae magis perniciosum excogitari potest. Ut igitur constet, quousque, ratione fidei, uniuscujusque libertas sentiendi, quae vult, se extendit et quosnam, quamvis diversa sentientes, tanquam fideles tamen aspicere tenemur, fides, ejusque fundamentalia determinanda sunt; quod quidem in hoc capite facere constitui, simulque fidem a philosophia separare, quod totius operis praecipuum intentum fuit. [100]

Ut

Ut haec igitur ordine ostendam, summum totius Scripturae intentum repetamus, id enim nobis veram normam fidei determinandae indicabit. Diximus in superiori capite, intentum Scripturae esse tantum, obedientiam docere. Quod quidem nemo inficias ire potest. Quis enim non videt, utrumque testamentum nihil esse praeter obedientiae disciplinam? nec aliud utrumque intendere quam ut homines ex vero animo obtemperent? Nam, ut jam omittam, quae in superiori capite ostendi, Moses non studuit Israëlitas ratione convincere, sed pacto, juramentis et beneficiis obligare, deinde populo legibus obtemperare sub poena interminatus est et praemiis eundem ad id hortatur; quae omnia media non ad scientias, sed ad solam obedientiam sunt. Evangelica autem doctrina nihil praeter simplicem fidem continet; nempe Deo credere, eumque revereri, sive, quod idem est, Deo obedire. Non opus igitur habeo, ad rem manifestissimam demonstrandam, textus Scripturae, qui obedientiam commendant et quorum perplures in utroque testamento reperiuntur, coacervare. Deinde quidnam unusquisque exequi debeat, ut Deo obsequatur, ipsa etiam Scriptura plurimis in locis quam clarissime docet, nempe totam legem in hoc solo consistere, in amore scilicet erga proximum, quare nemo etiam negare potest, quod is, qui ex Dei mandato proximum tanquam se ipsum diligit, revera est obediens et secundum legem beatus et qui contra odio habet, vel negligit, rebellis est et contumax. Denique apud omnes in confesso est, Scripturam non solis peritis, sed omnibus cujuscumque aetatis et generis hominibus scriptam et vulgatam fuisse: atque ex his solis evidentissime sequitur, nos ex Scripturae jussu nihil aliud teneri credere, quam id, quod ad hoc mandatum exequendum absolute necessarium sit. Quare hoc ipsum mandatum unica est totius fidei catholicae norma et per id solum omnia fidei dogmata,

mata, quae scilicet unusquisque amplecti tenetur, determinanda sunt. Quod cum manifestissimum sit et quia ex hoc solo fundamento, vel [161] sola ratione omnia legitime possunt deduci, judicet unusquisque, qui fieri potuit, ut tot dissensiones in Ecclesia ortae sint? et an aliae potuerint esse causae, quam quae in initio Cap. VII. dictae sunt? Eae itaque ipsae me cogunt hic ostendere modum et rationem determinandi ex hoc invento fundamento fidei dogmata; nam ni hoc fecero, remque certis regulis determinavero, merito credar me huc usque parum promovisse, quandoquidem unusquisque quicquid velit sub hoc etiam praetextu, quod scilicet medium necessarium sit ad obedientiam, introducere poterit; praesertim quando de divinis attributis fuerit quaestio. Ut itaque rem totam ordine ostendam, a fidei definitione incipiam, quae ex hoc dato fundamento sic definiri debet. Nempe quod nihil aliud sit, quam de Deo talia sentire, quibus ignoratis tollitur erga Deum obedientia et quae, hac obedientiâ posita, necessario ponuntur. Quae definitio adeo clara est et adeo manifeste ex modo demonstratis sequitur, ut nullâ explicatione indigeat. Quae autem ex eadem sequuntur paucis jam ostendam; Videlicet I, fidem non per se, sed tantum ratione obedientiae salutiferam esse, vel, ut ait Jacob. cap. 2. vs. 17. fidem per se absque operibus mortuam esse; qua de re vide totum hujus Apostoli praedictum Caput. II. Sequitur, quod is, qui vere est obediens, necessario veram et salutiferam habet fidem; Obedientiâ enim positâ et fidem necessario poni diximus, quod etiam idem Apostolus cap. 2. vs. 18. expresse ait, nempe his, *ostende mihi fidem tuam, absque operibus, et ego ostendam tibi ex operibus meis fidem meam.* Et Johannes in Epist. I. cap. 4. vers. 7, 8. *quisquis diligit* (scilicet proximum), *ex Deo natus est et novit Deum; qui non diligit, non novit Deum; nam Deus est Charitas.* Ex quibus iterum sequitur, nos neminem judicare posse fidelem, aut infidelem

esse,

eſſe, niſi ex operibus: Nempe, ſi opera bona ſunt, quamvis dogmatibus diſſentiat ab aliis fidelibus, fidelis tamen eſt, et contra ſi mala ſunt, quamvis verbis conveniat, infidelis tamen eſt. Obedientia enim poſitâ fides neceſſario ponitur et fides abſque operibus mortua eſt. Quod etiam idem Johannes verſ. 13. ejuſdem cap. expreſſe docet. *Per hoc*, inquit, *cognoſcimus, quod in eo manemus et ipſe manet in nobis, quod de Spiritu ſuo dedit nobis*, nempe Chari-
[162] tatem. Dixerat enim antea, Deum eſſe Charitatem, unde (ex ſuis ſcilicet tum receptis principiis) concludit, eum revera Spiritum Dei habere, qui Charitatem habet. Imo, quia nemo Deum vidit, inde concludit, neminem Deum ſentire, vel animadvertere, niſi ex ſola Charitate erga proximum, atque adeo neminem etiam aliud Dei attributum noſcere poſſe, praeter hanc Charitatem, quatenus de eadem participamus. Quae quidem rationes ſi non peremtoriae ſunt, ſatis tamen clare Johannis mentem explicant, ſed longe clarius, quae habentur cap. 2. verſ. 3, 4. ejuſdem Epiſt. ubi expreſſiſſimis verbis id, quod hic volumus, docet. *Et per hoc*, inquit, *ſcimus, quod ipſum novimus, ſi praecepta ipſius obſervamus. Qui dicit, novi eum, et praecepta ejus non obſervat, mendax eſt, et in eo non eſt veritas.* Atque ex his iterum ſequitur, eos revera Antichriſtos eſſe, qui viros honeſtos et qui Juſtitiam amant, perſequuntur, propterea quod ab ipſis diſſentiunt et cum ipſis eadem fidei dogmata non defendunt. Qui enim Juſtitiam et Charitatem amant, eos per hoc ſolum fideles eſſe ſcimus; et qui fideles perſequitur, Antichriſtus eſt. Sequitur denique fidem non tam requirere vera, quam pia dogmata, hoc eſt, talia, quae animum ad obedientiam movent. Tametſi inter ea plurima ſint, quae nec umbram veritatis habent, dummodo tamen is, qui eadem amplectitur, eadem falſa eſſe ignoret; alias rebellis neceſſario eſſet; quomodo enim fieri poſſet, ut aliquis, qui Juſtitiam

amare

amare et Deo obſequi ſtudet; tanquam divinum adoret, quod a divina natura alienum ſcit eſſe: at animi ſimplicitate errare poſſunt homines et Scriptura non ignorantiam, ſed ſolam contumaciam, ut jam oſtendimus, damnat; imo ex ſola fidei definitione hoc neceſſario ſequitur, cujus omnes partes ex univerſali jam oſtenſo fundamento et unico totius Scripturae intento, niſi noſtra placita admiſcere lubet, peti debent; atqui haec non expreſſe exigit vera, ſed talia dogmata, quae ad obedientiam neceſſaria ſunt, quae ſcilicet animum in amore erga proximum confirment, cujus tantum ratione unuſquiſque in Deo (ut cum Johanne loquar) et Deus in unoquoque eſt. Cum itaque uniuſcujuſque fides ratione obedientiae vel contumaciae tantum, et non ratione veritatis aut falſitatis, pia vel impia ſit habenda et nemo dubitet, commune hominum ingenium varium admodum eſſe, nec omnes in omnibus aeque acquieſcere, [103] ſed opiniones diverſo modo homines regere, quippe quae hunc ad devotionem, eae ipſae alterum ad riſum et contemtum movent, hinc ſequitur, ad fidem catholicam, ſive univerſalem nulla dogmata pertinere, de quibus inter honeſtos poteſt dari controverſia. Quae enim ejus naturae ſunt, reſpectu unius pia, et reſpectu alterius impia eſſe poſſunt; quandoquidem ex ſolis operibus ſunt judicanda. Ad fidem ergo catholicam ea ſolummodo pertinent, quae erga Deum obedientia abſolute ponit, et quibus ignoratis, obedientia eſt abſolute impoſſibilis; de reliquis autem, prout unuſquiſque, quia ſe ipſum melius novit, ſibi, ad ſe in amore Juſtitiae confirmandum, melius eſſe viderit, ſentire debet. Et hac ratione, puto, nullum locum controverſiis in Eccleſia relinqui. Nec jam verebor fidei univerſalis dogmata, ſive univerſae Scripturae intenti fundamentalia enumerare, quae (ut ex iis quae in his duobus capitibus oſtendimus evidentiſſime ſequitur) omnia huc tendere debent, nempe, dari ens ſupremum,

quod Justitiam et Charitatem amat, cuique omnes, ut salvi sint, obedire tenentur, eumque cultu Justitiae et Charitate erga proximum adorare, atque hinc facile omnia determinantur, quaeque adeo nulla, praeter haec, sunt. Videlicet, I. Deum, hoc est ens supremum, summe justum et misericordem, sive verae vitae exemplar existere; qui enim nescit, vel non credit, ipsum existere, ei obedire nequit, neque eum Judicem noscere. II. Eum esse unicum. Hoc enim etiam ad supremam devotionem, admirationem et amorem erga Deum absolute requiri nemo dubitare potest. Devotio namque, admiratio et amor, ex sola excellentia unius supra reliquos oriuntur. III. Eum ubique esse praesentem; vel omnia ipsi patere. Si res ipsum latere crederentur, vel ipsum omnia videre ignoraretur, de aequitate ejus Justitiae, quà omnia dirigit, dubitaretur, vel ipsa ignoraretur. IV. Ipsum in omnia supremum habere jus et dominium, nec aliquid jure coactum, sed ex absoluto beneplacito et singulari gratià facere. Omnes enim ipsi absolute obedire tenentur, ipse autem nemini. V. Cultum Dei, ejusque obedientiam in sola Justitia et Charitate, sive amore erga proximum consistere. VI. Omnes, qui hac vivendi ratione Deo obediunt, salvos tantum esse, reliquos autem, qui sub imperio voluptatum vivunt, perditos. Si homines hoc firmiter non crederent, nihil causae esset, cur Deo potius, quam voluptatibus, obtemperare mallent. VII. Denique Deum poenitentibus peccata condonare. Nullus enim est, qui non peccet; si igitur hoc non statueretur, omnes de sua salute desperarent, nec ulla esset ratio, cur Deum misericordem crederent; qui autem hoc firmiter credit, videlicet Deum ex misericordia et gratia, qua omnia dirigit, hominum peccata condonare, et hac de causa in Dei amore magis incenditur, is revera Christum secundum Spiritum novit et Christus in eo est. Atque haec omnia nemo ignorare potest apprime

[164]

prime cognitu necessaria esse, ut homines nullo excepto, ex praescripto Legis supra explicato, Deo obedire possint; nam horum aliquo sublato, tollitur etiam obedientia. Caeterum quid Deus, sive illud verae vitae exemplar sit: an scilicet sit ignis, spiritus, lux, cogitatio etc. id nihil ad fidem, ut nec etiam, qua ratione sit verae vitae exemplar, an scilicet propterea, quod animum justum et misericordem habet, vel quia res omnes per ipsum sunt et agunt, et consequenter nos etiam per ipsum intelligimus, et per ipsum id, quod verum aequum et bonum est, videmus? perinde est, quicquid de his unusquisque statuerit. Deinde nihil etiam ad fidem, si quis credat, quod Deus secundum essentiam, vel secundum potentiam ubique sit; quod res dirigit ex libertate, vel necessitate naturae; quod leges tanquam princeps praescribat, vel tanquam aeternas veritates doceat; quod homo ex arbitrii libertate, vel ex necessitate divini decreti Deo obediat, quodque denique praemium bonorum et poena malorum naturalis vel supranaturalis sit. Haec et similia, inquam, nihil refert, in respectu fidei, qua ratione unusquisque intelligat; dummodo nihil eum in finem concludat, ut majorem licentiam ad peccandum sumat, vel ut minus fiat Deo obtemperans; quinimo unusquisque, ut jam supra diximus, haec fidei dogmata, ad suum captum accommodare tenetur, eaque sibi eo modo interpretari, quo sibi videtur eadem facilius, sine ulla haesitatione, sed integro animi consensu amplecti posse, ut consequenter Deo pleno animi consensu obediat. Nam, ut jam etiam monuimus, sicuti olim fides secundum captum et opiniones Prophetarum et vulgi illius temporis revelata, scriptaque fuit, sic etiam jam unusquisque tenetur eandem suis [165] opinionibus accommodare, ut sic ipsam, absque ulla mentis repugnantia, sineque ulla haesitatione amplectatur; ostendimus enim, fidem non tam veritatem, quam pietatem exigere et non nisi ratione obedientiae

piam et ſalutiferam eſſe; et conſequenter neminem niſi ratione obedientiae fidelem eſſe. Quare non ille, qui optimas oſtendit rationes, optimam neceſſario oſtendit fidem, ſed ille, qui optima oſtendit opera Juſtitiae, et Charitatis. Quae doctrina, quam ſalutaris, quamque neceſſaria ſit in republica, ut homines pacifice et concorditer vivant, quotque, inquam, quantaſque perturbationum et ſcelerum cauſas praeſcindat, omnibus judicandum relinquo. Atque hic antequam ulterius pergam, notandum venit, nos, ex modo oſtenſis, facile reſpondere poſſe ad objectiones, quas Cap I. movimus, quando de Deo cum Iſraëlitis ex Monte Sinai loquente verba fecimus. Nam quamvis vox illa, quam Iſraëlitae audiverunt, illis hominibus nullam philoſophicam, ſeu mathematicam certitudinem de Dei exiſtentia dare potuerat, ſufficiebat tamen ad eoſdem in admirationem Dei, prout ipſum antea noverant, rapiendos et ad obedientiam inſtigandos: qui finis illius ſpectaculi fuit. Nam Deus non volebat Iſraëlitas ſuae eſſentiae abſoluta attributa docere, (nulla enim tum temporis revelavit) ſed eorum animum contumacem frangere et ad obedientiam trahere; ideoque non rationibus, ſed tubarum ſtrepitu, tonitru et fulminibus eoſdem adorſus eſt. (Vide Exodi cap. 20. verſ. 20.)

Supereſt jam, ut tandem oſtendam, inter fidem, ſive Theologiam, et Philoſophiam nullum eſſe commercium, nullamve affinitatem, quod jam nemo poteſt ignorare, qui harum duarum facultatum et ſcopum et fundamentum novit, quae ſane toto coelo diſcrepant. Philoſophiae enim ſcopus nihil eſt, praeter veritatem: Fidei autem, ut abunde oſtendimus, nihil praeter obedientiam et pietatem. Deinde philoſophiae fundamenta notiones communes ſunt, et ipſa ex ſola natura peti debet. Fidei autem hiſtoriae et lingua; et ex ſola Scriptura et revelatione petenda, ut in VII. cap. oſtendimus. Fides igitur ſummam unicui-

unicuique libertatem ad philoſophandum concedit, ut quicquid velit, de rebus quibuſcumque ſine [166] ſcelere ſentire poſſit et eos tantum, tanquam haereticos et ſchiſmaticos damnat, qui opiniones docent, ad contumaciam, odia, contentiones et iram ſuadendum: et eos contra fideles tantum habet, qui Juſtitiam et Charitatem, pro viribus ſuae rationis et facultatibus, ſuadent. Denique, quoniam haec, quae hic oſtendimus, praecipua ſunt, quae in hoc tractatu intendo, volo, antequam ulterius pergam, lectorem enixiſſime rogare, ut haec duo capita attentius legere, et iterum atque iterum perpendere dignetur; et ſibi perſuaſum habeat, nos non eo ſcripſiſſe animo, ut nova introduceremus, ſed ut depravata corrigeremus, quae tandem aliquando correcta videre ſperamus.

CAP. XV. *Nec Theologiam Rationi, nec Rationem Theologiae ancillari; oſtenditur et ratio, qua nobis S. Scripturae authoritatem perſuademus.*

Qui Philoſophiam a Theologia ſeparare neſciunt, diſputant, num Scriptura rationi, an contra ratio Scripturae debeat ancillari; hoc eſt, an ſenſus Scripturae rationi, an vero ratio Scipturae accommodari debeat: atque hoc a Scepticis, qui rationis certitudinem negant, illud autem a Dogmaticis defenditur. Sed tam hos quam illos toto coelo errare ex jam dictis conſtat. Nam utram ſequamur ſententiam, vel rationem vel Scripturam corrumpere neceſſe eſt. Oſtendimus enim, Scripturam non res philoſophicas, ſed ſolam pietatem docere et omnia, quae in eadem continentur, ad captum et praeconceptas opiniones vulgi fuiſſe accommodata. Qui igitur ipſam ad Philoſophiam accommodare vult, is ſane Prophetis multa, quae ne per ſomnium cogitarunt, affinget et perperam eorum mentem interpretabitur. Qui autem contra rationem et Philoſophiam Theologiae ancillam facit, is antiqui vulgi praejudicia tanquam res divinae

divina tenetur admittere et iiſdem mentem occupare et obcaecare; adeoque uterque, hic ſcilicet ſine ratione, ille vero cum ratione inſaniet. Primus, qui inter Phariſaeos aperte ſtatuit Scripturam rationi eſſe [167] accommodandam, fuit Maimonides (cujus quidem ſententiam Cap. VII. recenſuimus, multiſque argumentis refutavimus) et quamvis hic author magnae inter eos fuerit authoritatis, eorum tamen maxima pars hac in re ab eo recedit et pedibus it in ſententiam cujuſdam R. Jehudae Alpakhar, qui errorem Maimonidis vitare cupiens in alterum ei contrarium incidit. Statuit ſcilicet *) rationem Scripturae ancillari debere, eique prorſus ſubmitti; nec aliquid in Scriptura propterea metaphorice explicandum ſenſit, quod literalis ſenſus rationi, ſed tantum, quia ipſi Scripturae, hoc eſt claris ejus dogmatibus repugnat; atque hinc hanc univerſalem regulam format; videlicet, quicquid Scriptura dogmatice docet et expreſſis verbis affirmat, id ex ſola ejus authoritate, tanquam verum abſolute admittendum; nec ullum aliud dogma in Bibliis reperietur, quod ei directe repugnet, ſed tantum per conſequentiam, quia ſcilicet modi loquendi Scripturae ſaepe videntur ſupponere aliquid contrarium ei, quod expreſſe docuit: et propterea tantum, eadem loca metaphorice explicanda. Ex. Gr. Scriptura clare docet, Deum eſſe unicum (vide Deut. Cap. 6. verſ. 4.) nec ullibi alius locus reperitur directe affirmans, dari plures Deos: at quidem plura, ubi Deus de ſe, et Prophetae de Deo in plurali numero loquuntur, qui modus tantum loquendi ſupponit, non autem ipſius orationis intentum indicat, plures eſſe Deos, et ideo ipſa omnia metaphorice explicanda, ſcilicet non quia rationi repugnat, pluros dari; ſed quia ipſa Scriptura directe affir-

*) Nota; *Memini me haec olim legiſſe in Epiſtola contra Maimonidem, quae inter Epiſtolas, quae Maimonidis dicuntur, habetur.*

affirmat, unicum eſſe Deum. Sic etiam quia Scriptura Deut. Cap. 4. verſ. 15. directe (ut putat) affirmat, Deum eſſe incorporeum; ideo, ex ſola ſcilicet hujus loci et non rationis authoritate, tenemur credere, Deum non habere corpus, et conſequenter ex ſola Scripturae authoritate omnia loca metaphorice explicare tenemur, quae Deo manus, pedes etc. tribuunt, quorumque ſolus modus loquendi videtur Deum corporeum ſupponere. Haec eſt hujus authoris ſententia, quem quatenus Scripturas per Scripturas explicare vult, laudo: at miror, quod vir ratione praeditus ipſam deſtruere ſtudeat. Verum quidem eſt Scripturam per Scripturam explicandam [168] eſſe, quamdiu de ſolo orationum ſenſu et mente Prophetarum laboramus, ſed poſtquam verum ſenſum eruimus, neceſſario judicio et ratione utendum, ut ipſi aſſenſum praebeamus. Quod ſi ratio, quamvis reclamet Scripturae, tamen plane ſubmittenda eſt, quaeſo an id cum, vel ſine ratione, ut caeci facere debemus? Si hoc, ſtulte ſane et ſine judicio agimus; ſi illud, ex ſolo igitur rationis imperio Scripturam amplectimur, quam igitur, ſi eidem repugnaret, non amplecteremur. Et quaeſo, quis mente aliquid amplecti poteſt reclamante ratione? quid enim aliud eſt mente aliquid negare, quam quod ratio reclamat? et profecto non ſatis mirari poſſum, quod rationem, donum maximum et lucem divinam mortuis literis et quae humana malitia depravari potuerunt, ſubmittere velint, et quod nullum exiſtimetur ſcelus, contra mentem, verum Dei verbi ſyngraphum, indigne loqui, eamque corruptam, caecam et perditam ſtatuere, at maximum habeatur ſcelus, alia de litera et verbi Dei idolo cogitare. Pium eſſe putant, rationi et proprio judicio nihil fidere, at impium de fide eorum dubitare, qui nobis Libros Sacros tradiderunt; quod quidem mera ſtultitia eſt, non pietas. Sed quaeſo quid eos ſollicitat? quid timent? an Religio et fides defendi non poſſunt, niſi homi-

nes

nes data opera omnia ignorent et rationi prorſus valedicant? profecto, ſi hoc credunt, Scripturae magis timent, quam fidunt. Sed longe abſit, quod Religio et pietas rationem, aut quod ratio Religionem ſibi ancillari velit et quod utraque ſuum regnum ſummâ cum concordia obtinere nequeat; qua de re ſtatim. Nam hic ante omnia iſtius Rabini Regulam examinare libet. Is, uti diximus, vult nos id omne, quod Scriptura affirmat aut negat, tanquam verum amplecti, vel tanquam falſum rejicere teneri; deinde Scripturam nunquam aliquid expreſſis verbis affirmare vel negare, contrarium ei quod in alio loco affirmavit vel negavit. Quae duo quam temere dicta ſint, nemo ignorare poteſt. Nam ut jam omittam quod non animadverterit, Scripturam diverſis libris conſtare, diverſis temporibus, diverſis hominibus et denique a diverſis authoribus ſcriptam eſſe, tum hoc alterum, quod haec ex propria authoritate, et ratione et Scriptura nihil tale dicentibus, ſtatuat; [169] debuiſſet enim oſtendere omnia loca, quae non niſi per conſequentiam aliis repugnant, poſſe ex natura linguae et ratione loci commode metaphorice explicari; deinde, Scripturam ad noſtras manus incorruptam veniſſe. Sed rem ordine examinemus et quidem circa primum rogo, quid ſi ratio reclamet, an nihilominus tenemur id, quod Scriptura affirmat vel negat, tanquam verum amplecti, vel tanquam falſum rejicere? at forte addet, nihil in Scriptura reperiri, quod rationi repugnet. Verum ego inſto, ipſam expreſſe affirmare et docere, Deum eſſe zelotypum (nempe in ipſo Decalogo et Exod. 4. verſ. 14. et Deut. 4. verſ. 24. et pluribus aliis locis) Atqui hoc rationi repugnat; Ergo nihilominus tanquam verum ponendum. Imo ſi quaedam in Scriptura reperiantur, quae ſupponant Deum non eſſe zelotypum, ea neceſſario metaphorice eſſent explicanda, ut nihil tale ſupponere videantur. Sic etiam Scriptura expreſſe dicit, Deum in montem Sinai deſcendiſſe

(vide

(vide Exod. Cap. 19. verſ. 20. etc.) ipſique alios motus locales tribuit, nec ullibi docet expreſſe, Deum non moveri, adeoque hoc etiam omnibus tanquam verum admittendum, et quod Salomon dicit, Deum nullo loco comprehendi (vide 1 Reg. Cap. 8. verſ. 27.) quandoquidem non expreſſe ſtatuit, ſed tantum inde ſequitur, Deum non moveri, id neceſſario ita explicandum, ne videatur Deo motum localem detrahere. Sic etiam coeli pro Dei habitaculo et ſolio ſumendi eſſent, quia Scriptura id expreſſe affirmat. Et ad hunc modum plurima ſecundum opiniones Prophetarum et vulgi dicta, et quae ſola ratione et Philoſophia, non autem Scriptura, docet falſa eſſe, quae tamen omnia ex opinione iſtius authoris, quia nulla in his rationis conſultatio eſt, tanquam vera eſſent ſupponenda. Deinde falſo affirmat, unum locum alteri per conſequentiam tantum repugnare, non autem directe. Nam Moſes directe affirmat *Deum eſſe ignem* (vide Deut. 4. verſ. 24.) et directe negat, Deum ullam habere ſimilitudinem cum rebus viſibilibus (vide Deut. 4. verſ. 12.) et, ſi regerat, hoc non directe, ſed tantum per conſequentiam negare Deum eſſe ignem, adeoque illi accommodandum, ne id negare videatur; age concedamus, Deum eſſe ignem, vel potius, ne cum ipſo inſaniamus, haec miſſa faciamus et aliud exemplum in medium proferamus. Nempe Samuel directe negat, Deum ſententiae [170] poenitere (vide 1 Samuel. Cap. 15. verſ. 29.) et Jeremias contra affirmat, Deum poenitere boni et mali quod decreverat (vide Jerem. Cap. 18. verſ. 8, 10.) quid? an ne haec quidem ſibi invicem directe opponuntur? quem igitur ex iſtis duobus metaphorice explicare vult? Utraque ſententia univerſalis eſt et utrique contraria, quod una directe affirmat, id altera directe negat. Adeoque ipſe ex ipſius regula, hoc ipſum tanquam verum amplecti et ſimul tanquam falſum rejicere tenetur. Deinde quid refert, quod locus aliquis non directe, ſed tantum per conſequentiam

tiam alteri repugnet, si consequentia clara sit, et loci circumstantia et natura metaphoricas explicationes non patiantur, quorum plurima in Bibliis reperiuntur, de quibus vide Cap. Secundum (ubi ostendimus Prophetas diversas et contrarias habuisse opiniones) et praecipue omnes illas contradictiones, quas in Historiis esse ostendimus (nempe Capitibus IX. et X.) Nec opus habeo, hic omnia recensere; nam dicta sufficiunt ad absurda, quae ex hac sententia et regula sequuntur, ejusque falsitatem et authoris praecipitantiam ostendendum. Quare tam hanc, quam illam Maimonidis sententiam explodimus et pro inconcusso statuimus, quod nec Theologia rationi, nec ratio Theologiae ancillari teneatur, sed unaquaeque suum regnum obtineat. Nempe, uti diximus, ratio regnum veritatis et sapientiae; Theologia autem pietatis et obedientiae: nam rationis potentia, ut jam ostendimus, non eo usque se extendit, ut determinare possit, quod homines sola obedientia absque rerum intelligentia possint esse beati. Theologia vero nihil praeter hoc dictat, nihilque praeter obedientiam imperat et contra rationem nihil vult, neque potest. Fidei enim dogmata (ut in praecedente capite ostendimus) eatenus tantum determinat, quatenus obedientiae sufficit, quomodo autem praecise ratione veritatis intelligenda sint, rationi determinandum relinquit, quae revera mentis lux est, sine qua nihil videt praeter insomnia et figmenta. Atque hic per Theologiam praecise intelligo revelationem, quatenus indicat scopum, quem diximus Scripturam intendere (nempe rationem et modum obediendi, sive verae pietatis et fidei dogmata) hoc est id quod proprie vocatur [171] Dei verbum, quod in certo numero librorum non consistit (qua de re vide Cap. XII.). Theologiam enim sic acceptam si ejus praecepta sive documenta vitae spectes, cum ratione convenire et si ejus intentum et finem, nulla in re eidem repugnare comperies et propterea omnibus universalis est. Quod ad

ad totam Scripturam in genere attinet, jam etiam Cap. VII. oſtendimus, ejus ſenſum ex ſola ejus hiſtoria et non ex univerſali hiſtoria Naturae, quae ſolius Philoſophiae fundamentum eſt, determinandum eſſe; nec nobis moram injicere debet, ſi poſtquam ejus verum ſenſum ſic inveſtigavimus, ipſam hic illic rationi repugnare comperiamus. Nam quicquid hujus generis in Bibliis reperitur, vel quod homines ſalva charitate ignorare poſſunt, id certo ſcimus Theologiam ſive verbum Dei non tangere et conſequenter unumquemque de iis quicquid velit, ſentire poſſe abſque ſcelere. Abſolute igitur concludimus, quod nec Scriptura rationi, nec ratio Scripturae accommodanda ſit. Verum enim vero quandoquidem Theologiae fundamentum, quod ſcilicet homines vel ſola obedientia ſalvantur, ratione non poſſumus demonſtrare, verum ſit, an falſum, poteſt ergo nobis etiam objici, cur igitur id credimus? ſi ſine ratione, tanquam caeci, id ipſum amplectimur, ergo nos etiam ſtulte et ſine judicio agimus. Quod ſi contra ſtatuere velimus, hoc fundamentum ratione demonſtrari poſſe, erit ergo Theologia Philoſophiae pars, nec ab eadem eſſet ſeparanda. Sed ad haec reſpondeo me abſolute ſtatuere hoc Theologiae fundamentale dogma non poſſe lumine naturali inveſtigari, vel ſaltem neminem fuiſſe, qui ipſum demonſtraverit et ideo revelationem maxime neceſſariam fuiſſe: at nihilominus nos judicio uti poſſe, ut ad jam revelatum morali ſaltem certitudine amplectamur. Dico morali certitudine; nam non eſt quod exſpectemus, nos de eo certiores eſſe poſſe, quam ipſos Prophetas, quibus primo revelatum fuit et quorum tamen certitudo non niſi moralis fuit, ut jam oſtendimus Cap. II. hujus Tractatus. Ii igitur tota errant via, qui Scripturae authoritatem mathematicis demonſtrationibus oſtendere conantur. Nam Bibliorum authoritas ab authoritate Prophetarum dependet, adeoque ipſa nullis fortioribus argumen-

tis

tis demonſtrari poteſt, quam iis quibus Prophetae [12] olim ſuam populo perſuadere ſolebant; imo nullo alio fundamento noſtra de eadem certitudo fundari poteſt, quam eo quo Prophetae ſuam certitudinem et authoritâtem fundabant. Nam totam Prophetarum certitudinem his tribus conſiſtere oſtendimus. Nempe I. diſtincta et vivida imaginatione II. Signo III. Denique et praecipue animo ad aequum et bonum inclinato; nec ullis aliis rationibus fundabantur, adeoque neque etiam populo, cui olim viva voce, nec nobis, quibus ſcripto loquuntur, ullis aliis rationibus ſuam authoritatem demonſtrare poterunt. At primum, quod ſcilicet res vivide imaginabantur, Prophetis tantum conſtare poterat, quare tota noſtra de revelatione certitudo in reliquis duobus tantum, nempe Signo et Doctrina fundari poteſt et debet. Quod quidem Moſes etiam expreſſe docet. Nam Deuter. Cap. 28. jubet populum obedire Prophetae, qui nomine Dei verum ſignum dedit, ſed ſi falſo aliquid, etſi nomine Dei, praedixerit, mortis tamen eundem damnare, ut etiam eum, qui populum a vera religione ſeducere voluerit, tametſi ſuam authoritatem ſignis et portentis confirmaverit: qua de re vide Deut. Cap. 13. unde ſequitur verum Prophetam a falſo dignoſci ex doctrina et miraculo ſimul. Talem enim Moſes verum eſſe declarat, eique abſque ullo fraudis timore credere jubet: atque eos falſos eſſe ait et reos mortis, qui falſo, etſi nomine Dei, aliquid praedixerint, vel qui falſos Deos, etſi vera miracula feciſſent, docuerunt. Quare nos etiam hac tantum de cauſa Scripturae, hoc eſt ipſis Prophetis credere tenemur, nimirum propter doctrinam ſignis confirmatam. Nam quoniam videmus Prophetas Charitatem et Juſtitiam ſupra omnia commendare et nihil aliud intendere, hinc concludimus, eos non dolo malo, ſed ex vero animo docuiſſe, homines obedientia et fide beatos fieri et quia hoc inſuper ſignis confirmaverunt, hinc nobis

nobis perſuademus, eos non temere id dixiſſe, neque deliraviſſe, dum prophetabant; in quo etiam magis confirmamur, dum attendimus quod nihil morale docuerunt, quod cum ratione planiſſime non conveniat; nam non temere eſt, quod verbum Dei in Prophetis cum ipſo verbo Dei in nobis loquente omnino conveniat. Atque haec, inquam, nos aeque certi ex Bibliis, ac olim Judaei ex viva voce Prophetarum haec eadem concludebant. Nam ſupra in fine Cap. XII. oſtendimus, Scripturam ratione doctri- [173]
nae et praecipuarum hiſtoriarum incorruptam ad noſtras manus perveniſſe. Quare hoc totius Theologiae et Scripturae fundamentum, quamvis mathematica demonſtratione oſtendi nequeat, ſano tamen judicio amplectimur. Nam inſcitia quidem eſt id, quod tot Prophetarum teſtimoniis confirmatum eſt et ex quo magnum ſolamen iis, qui ratione non ita pollent, oritur et Reipublicae non mediocris utilitas ſequitur et quod abſolute ſine periculo aut damno credere poſſumus, nolle tamen amplecti; idque ea ſola de cauſa, quia mathematice demonſtrari nequit: quaſi vero ad vitam ſapienter inſtituendam, nihil tanquam verum admittamus, quod ulla dubitandi ratione in dubium revocari queat, aut quod pleraeque noſtrae actiones non admodum incertae ſint et aleâ plenae. Equidem fateor, qui putant Philoſophiam et Theologiam ſibi invicem contradicere, et proptera alterutram e ſuo regno deturbandam exiſtimant et huic aut illi valedicendum, eos non abſque ratione ſtudere Theologiae firma fundamenta jacere, eamque mathematice demonſtrare conari; quis enim niſi deſperatus et inſanus rationi temere valedicere vellet, vel artes et ſcientias contemnere et rationis certitudinem negare? At interim eos abſolute excuſare non poſſumus, quandoquidem rationem in auxilium vocare volunt ad eandem repellendam et certa ratione eandem incertam reddere conantur. Imo dum ſtudent mathematicis demonſtrationibus Theologiae veritatem

quae potest, hoc est, jus naturae eo usque se extendere, quo usque ejus potentia se extendit; naturae enim potentia est ipsa Dei potentia, qui summum jus ad omnia habet: sed quia universalis potentia totius naturae nihil est praeter potentiam omnium individuorum simul, hinc sequitur unumquodque individuum jus summum habere ad omnia, quae potest, sive, jus uniuscujusque eo usque se extendere, quo usque ejus determinata potentia se extendit. Et quia lex summa naturae est, ut unaquaeque res in suo statu, quantum in se est, conetur perseverare, idque nulla alterius sed tantum sui habita ratione, hinc sequitur unumquodque individuum jus summum ad hoc habere, hoc est, (uti dixi) ad existendum et operandum, prout naturaliter determinatum est. Nec hic ullam agnoscimus differentiam inter homines et reliqua naturae individua, neque inter homines ratione praeditos et inter alios, qui veram rationem ignorant, neque inter fatuos, delirantes et sanos. Quicquid enim unaquaeque res ex legibus suae [176] naturae agit, id summo jure agit, nimirum quia agit, prout ex natura determinata est, nec aliud potest. Quare inter homines, quamdiu sub imperio solius naturae vivere considerantur, tam ille qui rationem nondum novit, vel qui virtutis habitum nondum habet, ex solis legibus appetitus summo jure vivit, quam ille, qui ex legibus rationis vitam suam dirigit. Hoc est sicuti sapiens jus summum habet ad omnia, quae ratio dictat, sive ex legibus rationis vivendi; sic etiam ignarus, et animi impotens summum jus habet ad omnia, quae appetitus suadet, sive ex legibus appetitus vivendi. Atque hoc idem est, quod Paulus docet, qui ante legem, hoc est, quamdiu homines ex naturae imperio vivere considerantur, nullum peccatum agnoscit.

Jus itaque naturale uniuscujusque hominis non sana ratione, sed cupiditate et potentia determinatur.

Non

Non enim omnes naturaliter determinati sunt ad operandum secundum regulas et leges rationis; sed contra, omnes ignari omnium rerum nascuntur et antequam veram vivendi rationem noscere possunt et virtutis habitum acquirere, magna aetatis pars, etsi bene educati fuerint, transit et nihilominus interim vivere tenentur, seque, quantum in se est, conservare, nempe ex solo appetitus impulsu: quandoquidem natura iis nihil aliud dedit et actualem potentiam ex sana ratione vivendi denegavit et propterea non magis ex legibus sanae mentis vivere tenentur, quam felis ex legibus naturae leoninae. Quicquid itaque unusquisque, qui sub solo naturae imperio consideratur, sibi utile vel ductu sanae rationis, vel ex affectuum impetu judicat, id summo naturae jure appetere et quacunque ratione, sive vi, sive dolo, sive precibus, sive quocunque demum modo facilius poterit, ipsi capere licet et consequenter pro hoste habere eum, qui impedire vult, quominus animum expleat suum.

Ex quibus sequitur Jus et Institutum naturae, sub quo omnes nascuntur et maxima ex parte vivunt, nihil nisi quod nemo cupit et quod nemo potest, prohibere; non contentiones, non odia, non iram, non dolos, nec absolute aliquid quod appetitus suadet aversari. Nec mirum; nam natura non legibus humanae rationis, quae non nisi hominum verum utile et conservationem intendunt, intercluditur, sed infinitis aliis, quae totius naturae, [177] cujus homo particula est, aeternum ordinem respiciunt. Ex cujus sola necessitate omnia individua certo modo determinantur ad existendum et operandum. Quicquid ergo nobis in natura ridiculum, absurdum, aut malum videtur, id inde venit, quod res tantum ex parte novimus, totiusque naturae ordinem et cohaerentiam maxima ex parte ignoramus, et quod omnia ex usu nostrae rationis dirigi volu-

 mus,

mus, cum tamen id, quod ratio malum esse dictat, non malum sit respectu ordinis et legum universae naturae; sed tantum solius nostrae naturae legum respectu.

Verum enim vero quanto sit hominibus utilius, secundum leges et certa nostrae rationis dictamina vivere, quae uti diximus, non nisi verum hominum utile intendunt, nemo potest dubitare. Praeterea nullus est qui non cupiat secure extra metum, quoad fieri potest, vivere; quod tamen minime potest contingere, quamdiu unicuique ad lubitum omnia facere licet, nec plus juris rationi, quam odio et irae conceditur: nam nullus est qui inter inimicitias, odia, iram et dolos non anxie vivat, eaque adeo, quantum in se est, non conetur vitare. Quod si etiam consideremus homines absque mutuo auxilio miserrime et absque rationis cultu necessario vivere, ut in Cap. V. ostendimus, clarissime videbimus, homines ad secure et optime vivendum necessario in unum conspirare debuisse, ac proinde effecisse, ut jus quod unusquisque ex natura ad omnia habebat, collective haberent, neque amplius ex vi et appetitu uniuscujusque, sed ex omnium simul potentia et voluntate determinaretur. Quod tamen frustra tentassent, si, nisi quod appetitus suadet, sequi vellent (ex legibus enim appetitus unusquisque diverse trahitur) adeoque firmissime statuere et pacisci debuerunt ex solo rationis dictamine (cui nemo aperte repugnare audet, ne mente carere videatur) omnia dirigere et appetitum, quatenus in damnum alterius aliquid suadet, fraenare, neminique facere, quod sibi fieri non vult, jusque denique alterius tanquam suum defendere. Qua autem ratione pactum hoc iniri debeat, ut ratum fixumque sit; hic jam videndum. Nam lex humanae naturae universalis est, ut nemo aliquid, quod bonum esse judicat, negligat, nisi spe majoris boni, vel ex metu majoris damni;

nec

nec aliquod malum perferat nisi ad majus evitandum, vel spe majoris boni. Hoc est, unusquisque de duobus bonis quod ipse majus esse judicat, et de duobus malis, quod minus sibi videtur, eliget. Dico expresse, quod sibi eligenti majus aut minus videtur; non quod res necessario ita se habeat, ut ipse judicat. Atque haec lex adeo *firmiter* naturae humanae inscripta est, ut inter aeternas veritates sit ponenda, quas nemo ignorare potest. At ex ea necessario sequitur, neminem absque dolo promissurum, se jure, quod in omnia habet, cessurum et absolute neminem promissis staturum, nisi ex metu maioris mali vel spe maioris boni. Quod ut melius intelligatur, ponatur, Latronem me cogere, ut ei promittam me mea bona, ubi velit, ipsi daturum. Jam quandoquidem, ut jam ostendi, meum ius naturale sola mea potentia determinatur, certum est, quod si possum dolo me ab hoc Latrone liberare, ipsi quicquid velit promittendo, mihi id naturae iure facere licere, dolo scilicet quicquid velit pacisci. Vel ponatur, me absque fraude alicui promisisse me spatio viginti dierum non gustaturum cibum neque ullum alimentum et postea vidisse, me stulte promisisse, nec sine damno maximo stare promisso posse, quandoquidem ex jure naturali de duobus malis minus eligere teneor, possum ergo summo jure fidem talis pacti rumpere, et dictum indictum ut sit, facere. Atque hoc inquam jure naturali licere, sive vera et certa ratione videam, sive ex opinione videre videar me male promisisse: sive enim id vere, sive falso videam, maximum timebo malum, quodque adeo ex naturae instituto omni modo vitare conabor. Ex quibus concludimus pactum nullam vim habere posse, nisi ratione utilitatis, qua sublata pactum simul tollitur, et irritum manet. Ac propterea stulte alterius fidem in aeternum sibi aliquem expostulare si simul non conatur efficere, ut ex ruptione pacti ineundi plus damni quam utilitatis ruptorem sequatur: quod quidem [178]

dem in Republica instituenda maxime locum habere debet. At si omnes homines facile solo ductu rationis duci possent, summamque Reipublicae utilitatem et necessitatem noscere, nullus esset, qui dolos prorsus non detestaretur; sed omnes summa cum fide ex cupiditate summi hujus boni, nempe Reipublicae conservandae, pactis omnino starent et fidem, summum Reipublicae praesidium, supra omnia serva-
[179] rent. Sed longe abest ut omnes ex solo ductu rationis facile semper duci possint: nam unusquisque a sua voluptate trahitur et avaritia, gloria, invidia, ira etc. saepissime mens ita occupatur, ut nullus locus rationi relinquatur: quapropter quamvis homines certis signis simplicis animi promittant et paciscantur se fidem servaturos, nemo tamen nisi promisso aliud accedat, de fide alterius potest esse certus: quandoquidem unusquisque naturae jure, dolo agere potest, nec pactis stare tenetur; nisi spe majoris boni vel metu majoris mali. Verum quia jam ostendimus, jus naturale sola potentia uniuscujusque determinari, sequitur quod quantum unusquisque potentiae, quam habet, in alterum vel vi, vel sponte transfert, tantum etiam de suo jure alteri necessario cedere et illum summum jus in omnes habere, qui summam habet potestatem, qua omnes vi cogere et metu summi supplicii, quod omnes universaliter timent, retinere potest: quod quidem jus tamdiu tantum retinebit, quamdiu hanc potentiam, quicquid velit exequendi, conservabit; aliàs precariò imperabit et nemo fortior, nisi velit, ei obtemperare tenebitur.

Hac itaque ratione, sine ulla naturalis juris repugnantia, societas formari potest, pactumque omne summa cum fide semper servari; si nimirum unusquisque omnem, quam habet, potentiam in societatem transferat, quae adeo summum naturae jus in omnia, hoc est, summum imperium sola retinebit,

cui

cui unusquisque vel ex libero animo, vel metu summi supplicii parere tenebitur. Talis vero societatis jus Democratia vocatur, quae proinde definitur coetus universus hominum, qui collegialiter summum jus ad omnia, quae potest, habet. Ex quo sequitur, summam potestatem nulla lege teneri, sed omnes ad omnia ei parere debere: hoc enim tacite vel expresse pacisci debuerunt omnes, cum omnem suam potentiam se defendendi, hoc est, omne suum jus in eam transtulerunt. Quippe si aliquid sibi servatum volebant, debuerant simul sibi cavere, quo id tuto defendere possent; cum autem id non fecerint, nec absque imperii divisione et consequenter destructione facere potuerint, eo ipso se arbitrio summae potestatis absolute submiserunt: quod cum absolute fecerint idque (ut jam ostendimus) et necessitate cogente, et ipsa ratione suadente, hinc sequitur [180] quod, nisi hostes imperii esse velimus et contra rationem, imperium summis viribus defendere suadentem, agere, omnia absolute summae potestatis mandata exequi tenemus, tametsi absurdissima imperet; talia enim ratio exequi etiam jubet, ut de duobus malis minus eligamus. Adde quod hoc periculum, se scilicet alterius imperio et arbitrio absolute submittendi, facile unusquisque adire poterat; nam, ut ostendimus, summis potestatibus hoc jus, quicquid velint imperandi, tamdiu tantum competit, quamdiu revera summam habent potestatem: quod si eandem amiserint, simul etiam jus omnia imperandi amittunt et in eum vel eos cadit, qui ipsum acquisiverunt et retinere possunt. Quapropter raro admodum contingere potest, ut summae potestates absurdissima imperent, ipsis enim maxime incumbit, ut sibi prospiciant et imperium retineant, communi bono consulere et omnia ex rationis dictamine dirigere: violenta enim imperia, ut ait Seneca, nemo continuit diu. Quibus accedit, quod in Democratico imperio minus timenda sunt absurda. Nam fere impos-

impossibile est, ut major unius caetus pars, si magnus est, in uno absurdo conveniat: deinde propter ejus fundamentum et finem, qui, ut etiam ostendimus, nullus alius est quam absurda appetitus vitare et homines sub rationis limites, quoad ejus fieri potest, continere, ut concorditer et pacifice vivant; quod fundamentum si tollatur, facile tota fabrica ruet. His ergo providere summae tantum potestati incumbit, subditis autem, uti diximus, ejus mandata exequi, neq aliud jus agnoscere, quam quod summa potestas jus esse declarat. At forsan aliquis putabit, nos hac ratione subditos servos facere, quia putant servum esse eum, qui ex mandato agit, et liberum, qui animo suo morem gerit, quod quidem non absolute verum est; nam revera is qui a sua voluptate ita trahitur et nihil quod sibi utile est, videre neque agere potest, maxime servus est; et solus ille liber, qui integro animo ex solo ductu rationis vivit. Actio autem ex mandato, hoc est, obedientia libertatem quidem aliquo modo tollit, at non illico servum facit, sed actionis ratio. Si finis actionis non est ipsius agentis, sed imperantis utilitas, tum agens servus est et sibi inutilis: at in Republica et imperio, ubi salus totius populi, non imperantis, summa lex est, [181] qui in omnibus summae potestati obtemperat, non sibi inutilis servus, sed subditus dicendus; et ideo illa Respublica maxime libera est, cujus leges sana ratione fundatae sunt, ibi enim unusquisque, ubi velit, liber esse potest, hoc est, integro animo ex ductu rationis vivere. Sic etiam liberi, tametsi omnibus parentum mandatis obedire teneantur, non tamen servi sunt; nam parentum mandata liberorum utilitatem maxime spectant. Magnam ergo differentiam inter servum, filium et subditum agnoscimus, qui propterea sic definiuntur, nempe, servus est, qui mandatis domini, quae utilitatem imperantis tantum spectant, obtemperare tenetur: Filius autem qui id quod sibi utile est ex mandato parentis agit;

subdi-

ſubditus denique qui id quod communi et conſequenter quoque ſibi utile eſt, ex mandato ſummae poteſtatis agit. Atque his imperii Democratici fundamenta ſatis clare oſtendiſſe puto; de quo prae omnibus agere malui, quia maxime naturale videbatur et maxime ad libertatem, quam natura unicuique concedit, accedere. Nam in eo nemo jus ſuum naturale ita in alterum transfert, ut nulla ſibi impoſterum conſultatio ſit, ſed in majorem totius Societatis partem, cujus ille unam facit. Atque hac ratione omnes manent, ut antea in ſtatu naturali, aequales. Deinde de hoc ſolo imperio ex profeſſo agere volui, quia ad meum intentum maxime facit, qui de utilitate libertatis in Republica agere conſtitueram. Reliquarum ergo poteſtatum fundamentis ſuperſedeo, nec nobis, ut earum jus noſcamus, ſcire jam opus eſt, unde ortum habuerint et ſaepe habeant, id enim ex modo oſtenſis ſatis ſuperque conſtat. Nam quiſquis ſummam habet poteſtatem, ſive unus ſit, ſive pauci, ſive denique omnes, certum eſt, ei ſummum jus quicquid velit imperandi, competere: et praeterea quiſquis poteſtatem ſe defendendi ſive ſponte, ſive vi coactus in alium tranſtulit, eum ſuo jure naturali plane ceſſiſſe et conſequenter eidem ad omnia abſolute parere decreviſſe, quod omnia praeſtare tenetur, quamdiu Rex, ſive Nobiles, ſive Populus ſummam, quam acceperunt, poteſtatem, quae juris transferendi fundamentum fuit, conſervant. Nec his plura addere opus eſt.

Imperii fundamentis et jure oſtenſis, facile erit determinare, quid jus civile privatum, quid injuria, quid juſtitia et injuſtitia in ſtatu civili ſit: dein- [182] de quis confoederatus, quis hoſtis et quid denique crimen laeſae majeſtatis ſit. Per jus enim civile privatum nihil aliud intelligere poſſumus, quam uniuſ cujuſque libertatem ad ſeſe in ſuo ſtatu conſervandum, quae edictis ſummae poteſtatis determinatur,

ſola-

ſolaque ejuſdem authoritate defenditur. Nam poſtquam unuſquiſque jus ſuum ex proprio beneplacito vivendi, quo ſola ſua poteſtate determinabatur, hoc eſt, ſuam libertatem et potentiam ſe defendendi in alium transtulit, ex ſola illius ratione jam vivere tenetur et ſolo ejuſdem praeſidio ſe defendere. Injuria eſt, cum civis vel ſubditus ab alio aliquod damnum contra jus civile, ſive edictum ſummae poteſtatis pati cogitur. Injuria enim non niſi in ſtatu civili poteſt concipi: ſed neque a ſummis poteſtatibus, quibus jure omnia licent, ulla fieri poteſt ſubditis; ergo in privatis tantum, qui jure tenentur invicem non laedere, locum habere poteſt. Juſtitia eſt animi conſtantia tribuendi unicuique, quod ei ex jure civili competit: Injuſtitia autem eſt ſpecie juris alicui detrahere, quod ei ex vera legum interpretatione competit: vocantur etiam aequitas et iniquitas, quia qui conſtituti ſunt ad lites dirimendas nullum reſpectum perſonarum, ſed omnes aequales habere tenentur et jus uniuſcujuſque aeque defendere; non diviti invidere, neque pauperem contemnere. Confoederati ſunt homines duarum civitatum, qui ne belli diſcrimine in periculum veniant, vel ob aliam quamcumque utilitatem inter ſe contrahunt, invicem non laedere, ſed contra neceſſitate cogente opitulari, idque unoquoque ſuum imperium retinente. Hic contractus tamdiu erit validus, quamdiu ejus fundamentum, nempe ratio periculi ſive utilitatis, in medio erit: quippe nemo contrahit, nec pactis ſtare tenetur, niſi ſpe alicujus boni, vel ſollicitudine alicujus mali: quod fundamentum ſi tollatur pactum ex ſeſe tollitur; quod etiam experientia ſatis ſuperque docet. Nam quamvis diverſa imperia inter ſe contrahant invicem non laedere, conantur tamen, quantum poſſunt, impedire, quo minus alterutrum potentius evadit, nec fidem dictis habent niſi utriuſque ad contrahendum finem et utilitatem ſatis perſpectam habuerint, alias dolum timent, nec injuria; quis enim

dictis et promissis ejus qui summam potestatem et jus retinet ad quidlibet faciendum et cui sui im- [183] perii salus et utilitas summa lex debet esse, acquiescet, nisi stultus, qui summarum potestatum jus ignorat: et si praeterea ad pietatem et religionem attendamus, videbimus insuper neminem, qui imperium tenet, absque scelere promissis stare posse cum damno sui imperii; quicquid enim promisit quod in damnum sui imperii cadere videt, id praestare non potest, nisi fidem subditis datam solvendo, qua tamen maxime tenetur, et quam etiam servare, sanctissime promittere solent. Porro hostis est, quicumque extra civitatem ita vivit, ut neque ut confoederatus, neque ut subditus imperium civitatis agnoscat: hostem enim imperii non odium, sed jus facit et jus civitatis in eum, qui ejus imperium nullo contrahendi genere agnoscit, idem est ac in eum qui damnum intulit: quippe quacunque ratione poterit, eundem vel ad deditionem, vel ad confoederationem jure potest cogere. Denique crimen laesae majestatis in subditis sive civibus tantum, qui pacto tacito vel expresso omne suum jus in civitatem transtulerunt, locum habet, atque is subditus tale crimen commisisse dicitur, qui jus summae potestatis aliqua ratione arripere, seu in alium transferre conatus est. Dico: conatus est, nam si non essent condemnandi nisi post factum commissum, sero plerumque, post jus acceptum aut translatum in alium, id conaretur civitas. Dico deinde absolute, qui aliqua ratione jus summae potestatis arripere conatur, nullam scilicet agnoscendo differentiam, sive inde damnum sive incrementum totius Reipublicae quam clarissime sequeretur. Quacunque enim ratione id conatus est, majestatem laesit et jure damnatur, quod quidem in bello omnes fatentur jure optimo fieri; nempe si quis stationem suam non servat, sed inscio imperatore hostem adit, quamvis bono consilio, sed suo, rem aggressus fuerit, hostemque expugnaverit; capi-

cet ſtatuunt, hominem contra voluntatem Dei revelatam quidem, ſed non contra ejus aeternum decretum, quo omnia praedeterminavit, poſſe peccare. Si quis autem jam roget, quid ſi ſumma poteſtas aliquid contra religionem et obedientiam, quam Deo expreſſo pacto promiſimus, imperet? divino an humano imperio obtemperandum? Sed quia de his in ſequentibus prolixius agam, hic breviter tantum dico, Deo ſupra omnia obediendum, quando certam et indubitatam habemus revelationem. Sed quia circa religionem maxime errare ſolent homines et pro ingeniorum diverſitate multa magno certamine fingere, ut experientia plus quam ſatis teſtatur, certum eſt, quod ſi nemo ſummae poteſtati jure teneretur obtemperare in iis, quae ipſe ad religionem pertinere putat, tum jus civitatis a diverſo uniuſcujuſque judicio et affectu penderet. Nam nemo eodem teneretur, qui id contra ſuam fidem et ſuperſtitionem ſtatutum judicaret, atque adeo unuſquiſque ſub hoc praetextu licentiam ad omnia ſumere poſſet: et quandoquidem hac ratione jus civitatis prorſus violatur, hinc ſequitur, ſummae poteſtati, cui ſoli jura imperii conſervare et tutari tam jure divino, quam naturali incumbit, jus ſummum competere de religione ſtatuendi, quicquid judicat, et omnes ad ejuſ-
[186] dem de eadem decreta et mandata, ex fide ipſi data, quam Deus omnino ſervari jubet, obtemperare teneri. Quod ſi ii, qui ſummum tenent imperium, ſint Ethnici, vel cum iis nihil contrahendum, ſed potius, quam jus ſuum in eos transferant, extrema pati deliberandum, vel ſi contraxerint, juſque ſuum in eos transtulerint, quandoquidem eo ipſo ſe iure, ſe religionemque defendendi privaverunt, iis obtemperare tenentur, fidemque ſervare, vel ad id cogi, excepto eo cui Deus certa revelatione ſingulare contra Tyrannum promiſerit auxilium, vel nominatim exceptum voluit. Sic videmus ex tot Judaeis, qui in Babylone erant, tres tantum juvenes, qui de Dei auxi-

auxilio non dubitabant, Nabucadonozori obtemperare noluiſſe: reliqui autem ſine dubio, excepto etiam Daniele, quem Rex ipſe adoraverat, jure coacti obtemperaverunt, animo forte reputantes, ſe ex Dei decreto Regi deditos, Regemque ſummum obtinere imperium et divina directione conſervare. Contra Eleazarus, ſtante adhuc utcunque Patria, exemplum conſtantiae ſuis dare voluit, ut eum ſecuti omnia potius tolerarent, quam paterentur, jus ſuum et poteſtatem in Graecos transferri, et omnia experirentur, ne in Ethnicorum fidem jurare cogerentur; quod etiam quotidiana experientia confirmatur. Qui enim Chriſtianum imperium obtinent, ad majorem ejus ſecuritatem non dubitant foedus cum Turcis et Ethnicis pangere, ſubditoſque ſuos, qui eo habitatum eunt, jubere, ne majorem libertatem ad aliquid humanum aut divinum exercendum ſumant, quam expreſſe contraxerunt, vel illud imperium concedit. Ut patet ex contractu Belgarum cum Japonenſibus, de quo ſupra diximus.

CAP. XVII. *Oſtenditur neminem omnia in Summam Poteſtatem transferre poſſe, nec eſſe neceſſe. De Republica Hebraeorum, qualis fuerit vivente Moſe, qualis poſt ejus mortem antequam Reges elegerint, deque ejus praeſtantia: et denique de cauſis cur Reſpublica divina interire et vix abſque ſeditionibus ſubſiſtere potuerit.*

Contemplatio praecedentis Capitis de jure [187] ſummarum poteſtatum in omnia, deque jure naturali uniuſcujuſque in eandem translato, quamvis cum praxi non parum conveniat et praxis ita inſtitui poſſit, ut ad eandem magis ac magis accedat, nunquam tamen fiet, quin in multis mere theoretica maneat. Nam nemo unquam ſuam potentiam et conſequenter neque ſuum jus ita in alium transferre poterit, ut homo eſſe deſinat; nec talis ulla ſumma poteſtas unquam dabitur, quae omnia ita, ut vult, exequi poſſit.

Fruſtra

Frustra enim subdito imperaret, ut illum odio habeat, qui eum sibi beneficio junxit, ut amet, qui ei damnum intulit, ut contumeliis non offendatur, ut a metu liberari non cupiat, et alia perplurima hujusmodi quae ex legibus humanae naturae necessario sequuntur, atque hoc ipsam etiam experientiam clarissime docere existimo, nam nunquam homines suo jure ita cesserunt, suamque potentiam in alium ita transtulerunt, ut ab iis ipsis, qui eorum jus et potentiam acceperunt, non timerentur, et imperium, non magis propter cives, quanquam suo jure privatos, quam propter hostes periclitaretur; et sane si homines jure suo naturali ita privari possent, ut nihil in posterum possent, nisi volentibus iis, qui supremum Jus retinuerunt, tum profecto impune violentissime in subditos regnare liceret: quod nemini in mentem venire posse credo. Quare concedendum unumquemque multa sibi sui juris reservare, quae propterea a nullius decreto sed a suo solo pendent. Attamen ut recte intelligatur, quousque imperii jus et potestas se extendat, notandum imperii potestatem non in eo praecise contineri, quod homines metu [188] cogere potest, sed absolute in omnibus, quibus efficere potest, ut homines ejus mandatis obsequantur: non enim ratio obtemperandi, sed obtemperantia subditum facit. Nam quacunque ratione homo deliberet summae potestatis mandata exequi, sive ideo sit quod poenam timet, sive quod aliquid inde sperat, sive quod Patriam amat, sive alio quocunque affectu impulsus, tamen ex proprio suo consilio deliberat et nihilominus ex summae potestatis imperio agit. Non igitur ex eo quod homo proprio consilio aliquid facit, illico concludendum eum id ex suo, et non imperii jure agere; nam quandoquidem tam cum ex amore obligatus, quam cum metu coactus ad malum evitandum, semper ex proprio consilio et decreto agit, vel imperium nullum esset, nec ullum jus in subditos, vel id necessario ad omnia

se

se extendit, quibus effici potest, ut homines ipsi cedere deliberent et consequenter quicquid subditus facit, quod mandatis summae potestatis respondet, sive id amore obligatus, sive metu coercitus, sive (quod quidem magis frequens) ex spe et metu simul, sive ex reverentia, quae passio est ex metu et admiratione composita, sive quacunque ratione ductus, ex jure imperii, non autem suo agit. Quod etiam hinc quam clarissime constat, quod obedientia non tam externam!, quam animi internam actionem respiciat; adeoque ille maxime sub alterius imperio est, qui alteri integro animo ad omnia ejus mandata obtemperare deliberat et consequenter eum maximum tenere imperium, qui in subditorum animos regnat; quod si qui maxime timentur, maximum tenerent imperium, tum profecto id Tyrannorum subditi tenerent, qui a suis Tyrannis maxime timentur. Deinde quamvis non perinde animis, ac linguis imperari possit, sunt tamen animi aliqua ratione sub imperio summae potestatis, quae multis modis efficere potest, ut permagna hominum pars, quicquid vult, credat, amet, odio habeat etc. Adeoque etsi haec non directo mandato summae potestatis fiant, fiunt tamen saepe, ut experientia abunde testatur, ex authoritate ipsius potentiae et ipsius directione, id est, ex ipsius jure: quare sine ulla intellectus repugnantia concipere possumus homines, qui ex solo imperii jure credunt, amant, odio habent, contemnunt et absolute nullo non affectu corripiuntur.

At quanquam hac ratione jus et potestatem imperii satis amplam concipimus, nunquam tamen fiet, ut ullum adeo magnum detur, ut ii, qui id tenent, potentiam absolute ad omnia, quae velint, habeant, quod me jam satis clare ostendisse, puto. [189] Quâ autem ratione imperium formari posset, ut nihilominus secure semper conservetur, jam dixi meum intentum non esse, id ostendere; attamen ut

ad

ad id quod volo perveniam, ea notabo, quae in hunc finem divina revelatio Mosen olim docuit et deinde Hebraeorum historias et successus perpendemus, ex quibus tandem videbimus, quaenam praecipue subditis, ad majorem imperii securitatem et incrementum concedenda sunt a summis potestatibus.

Quod imperii conservatio praecipue pendeat a subditorum fide eorumque virtute et animi constantia in exequendis mandatis, ratio et experientia quam clarissime docent: qua autem ratione iidem duci debeant, ut fidem et virtutem constanter servent, non aeque facile est videre. Omnes namque tam qui regunt, quam qui reguntur, homines sunt absque labore scilicet proclives ad libidinem. Imo qui tantum varium multitudinis ingenium experti sunt, de eo fere desperant: quia non ratione, sed solis affectibus gubernatur, praeceps ad omnia et facillime vel avaritia vel luxu corrumpitur. Unusquisque solus omnia se scire putat et omnia ex suo ingenio moderari vult et eatenus aliquid aequum vel iniquum, fasque nefasque existimat, quatenus in suum lucrum vel damnum cadere judicat, prae gloria aequales contemnit, nec ab iis dirigi patitur, prae invidia melioris laudis, vel fortunae, quae nunquam aequalis est, malum alterius cupit, eoque delectatur: nec opus est omnia recensere. Norunt quippe omnes, quid et sceleris fastidium praesentium et rerum novandarum cupiditas, quid praeceps ira, quid contemta paupertas frequenter suadeant hominibus, quantumque eorum animos occupent agitentque. His ergo omnibus praevenire et imperium ita constituere, ut nullus locus fraudi relinquatur, imo omnia ita instituere, ut omnes cujuscunque ingenii sint, jus publicum privatis commodis praeferant, hoc opus, hic labor est. Rei quidem necessitas multa excogitare coegit; attamen nunquam eo perventum est, ut imperium non magis propter cives,

quam

quam hostes periclitaretur, et qui id tenent, non magis illos, quam hos timerent. Testis invictis- [190] sima ab hostibus Romanorum Respublica, toties a suis civibus victa et miserrime oppressa, ac praecipue in bello civili Vespasiani contra Vitellium. Qua de re vide Tacitum in initio libr. IV. Histor. ubi miserrimam urbis faciem depingit. Alexander simplicius (ut ait Curtius in fine libr. VIII.) famam in hoste quam in cive aestimabat, quippe a suis credebat magnitudinem suam posse destrui etc. Et fatum suum timens amicos haec precatur: *Vos modo me ab intestina fraude et domesticorum insidiis praestate securum; belli martisque discrimen impavidus subibo. Philippus in acie tutior quam in theatro fuit, hostium manum saepe vitavit, suorum effugere non valuit. Aliorum quoque Regum exitus si reputaveritis, plures a suis quam ab hoste interemptos numerabitis* (vide Q. Curtii lib. 9. §. 6.) Hac igitur de causa Reges, qui olim imperium usurpaverant, ad se scilicet securos praestandos, persuadere conati sunt, se genus suum a Diis immortalibus ducere. Nimirum quia putabant, quod, si modo subditi et omnes, eosdem non ut aequales aspicerent, sed Deos esse crederent, libenter se ab iisdem regi paterentur, seseque facile ipsis dederent. Sic Augustus Romanis persuasit, se ab Aenea, qui Veneris filius et inter Deos credebatur, originem suam ducere, se templis et effigie numinum, per flamines et sacerdotes coli voluit (Tac. Annal. lib. 1.) Alexander ut Jovis filius salutari voluit; quod quidem consilio, non autem ex superbia fecisse videtur, ut ejus responsio ad Hermolai invectivam indicat. *Illud, inquit, paene risu dignum fuit, quod Hermolaus postulabat me, ut aversarer Iovem, cujus oraculo cognoscor. An etiam quid Dii respondeant in mea potestate est? obtulit nomen filii mihi, recipere* (N. B.) *ab ipsis rebus, quas agimus, haud alienum fuit. Utinam Indi quoque Deum esse me credant. Fama enim bella constant et saepe quod falso creditum*

tum eſt veri vicem obtinuit. (Curtii lib. 8. §. 8.) Simul cauſam ſimulationis innuit. Quod etiam Cleo in ſua oratione, qua Macedonibus conabatur perſuadere, ut Regi aſſentarentur, fecit; poſtquam enim laudes Alexandri cum admiratione narrando, ejuſdemque merita recenſendo, ſimulationi ſpeciem veri dedit, ad rei utilitatem ſic tranſit: *Perſas quidem, non pie ſolum, ſed etiam prudenter Reges ſuos inter Deos colere: Majeſtatem enim ſalutis eſſe tutelam;* et tan-
[191] dem concludit, *ſemetipſum, cum Rex iniſſet convivium, proſtraturum humi corpus. Debere idem facere caeteros et imprimis ſapientia praeditos.* (vide ejuſd. lib. 8. §. 5.) Sed prudentiores erant Macedones; nec homines, niſi prorſus barbari ſint, tam aperte falli et ex ſubditis inutiles ſibi ſervi fieri patiuntur. Alii autem facilius perſuadere potuerunt, Majeſtatem ſacram eſſe et vicem Dei in terra gerere, et a Deo, non autem ab hominum ſuffragio et conſenſu conſtitui, ſingularique providentia et auxilio divino conſervari atque defendi. Et ad hunc modum Monarchae ad ſui imperii ſecuritatem alia excogitaverunt, quae omnia miſſa facio, ut ad ea, quae volo, perveniam. Ea tantum, uti dixi, notabo et perpendam, quae in hunc finem olim divina revelatio Moſen docuit.

Diximus jam ſupra Cap. V. quod, poſtquam Hebraei Aegypto exiverunt, nullo alterius nationis jure amplius tenebantur, ſed iis ad lubitum nova jura inſtituere et, quas volebant, terras occupare licebat. Nam poſtquam ab intoleranda Aegyptiorum oppreſſione liberati et nulli mortalium ullo pacto addicti erant, jus ſuum naturale ad omnia, quae poſſent, iterum adepti ſunt et unuſquiſque de integro deliberare poterat, num id retinere, an vero eodem cedere, idque in alium transferre volebat. Igitur in hoc ſtatu naturali conſtituti, ex conſilio Moſis, cui omnes maximam fidem habebant, ſuum jus in nemi-

nem

nem mortalium, sed tantum in Deum transferre deliberaverunt, nec diu cunctati omnes aeque uno clamore promiserunt, Deo ad omnia ejus mandata absolute obtemperare, nec aliud jus agnoscere, nisi quod ipse revelatione prophetica ut jus statueret. Atque haec promissio sive juris in Deum translatio eodem modo facta est, ac in communi societate supra concepimus fieri, quando homines jure suo naturali cedere deliberant. Expresse enim pacto (vide Exod. Cap. 24. vers. 7.) et juramento jure suo naturali libere, non autem vi coacti, neque minis territi cesserunt et in Deum transtulerunt. Deinde ut pactum ratum fixumque esset et absque fraudis suspicione, nihil Deus cum ipsis pepigit, nisi postquam experti sunt ejus admirandam potentiam, qua sola servati fuerant et qua sola in posterum servari poterant (vide Exod. cap. 19. vers. 4. 5.) Nam hoc ipso, quod se sola Dei potentia servari posse crediderunt; omnem suam [192] naturalem potentiam se conservandi, quam ex se habere antea forte putaverant, in Deum transtulerunt et consequenter omne suum jus. Imperium ergo Hebraeorum Deus solus tenuit, quodque adeo solum ex vi pacti Regnum Dei jure vocabatur et Deus jure etiam Rex Hebraeorum: et consequenter hujus imperii hostes, hostes Dei et cives, qui id usurpare vellent, rei laesae divinae Majestatis, et jura denique imperii, jura et mandata Dei. Quare in hoc imperio jus civile et Religio, quae, ut ostendimus, in sola obedientia erga Deum consistit, unum et idem erant. Videlicet Religionis dogmata non documenta, sed jura et mandata erant, pietas justitia, impietas crimen et injustitia aestimabatur. Qui a Religione deficiebat, civis esse desinebat et eo solo hostis habebatur; et qui pro Religione moriebatur, pro Patria mori reputabatur et absolute jus civile et Religio nullo prorsus discrimine habebantur. Et hac de causa hoc imperium Theocratia vocari potuit; quandoquidem ejus cives nullo jure nisi a Deo revelato tenebantur.

bantur. Verum enim vero haec omnia opinione magis, quam re constabant. Nam Hebraei revera jus imperii absolute retinuerunt, ut ex jam dicendis constabit; nempe ex modo et ratione, quâ hoc imperium administrabatur et quam hic explicare constitui.

Quandoquidem Hebraei suum jus in nullum alium transtulerunt, sed omnes aeque ut in Democratia suo jure cesserunt, unoque ore clamaverunt, quicquid Deus loquetur (nullo expresso mediatore) faciemus; hinc sequitur omnes ab hoc pacto aequales prorsus mansisse, jusque Deum consulendi, legesque accipiendi et interpretandi omnibus aequale fuisse, et absolute omnem imperii administrationem omnes aeque tenuisse. Hac ergo de causa omnes aeque prima vice Deum adiverunt, ut, quae imperare vellet, audirent; sed in hac prima salutatione adeo perterriti fuerunt et Deum loquentem adeo attoniti audiverunt, ut supremum sibi tempus adesse putaverint. Pleni igitur metu Mosen de novo sic adeunt: *ecce Deum in igne loquentem audivimus, nec causa est, cur mori velimus; hic certe ingens ignis nos vorabit; si iterum nobis vox Dei audienda est, certe moriemur. Tu igitur adi, et audi omnia Dei nostri dicta, et tu* (non Deus) *no-* [193] *bis loqueris: Ad omne, quod Deus tibi loquetur, obediemus idque exequemur.* His clare primum pactum aboleverunt, suumque jus Deum consulendi ejusque edicta interpretandi in Mosen absolute transtulerunt. Non enim hic, ut antea, ad omnia, quae Deus ipsis, sed quae Deus Mosi loqueretur, obedire promiserunt. (vide Deut. cap. 5. post decalog. et Cap. 18. vers. 15, 16.). Moses ergo solus legum divinarum lator et interpres mansit et consequenter etiam supremus Judex, quem nemo judicare poterat et qui solus apud Hebraeos vicem Dei, hoc est, supremam majestatem habuit: quandoquidem solus jus habebat Deum consulendi et populo

divina

divina responsa dandi, ipsumque ad ea exequenda cogendi. Solus, inquam; nam si quis, vivente Mose nomine Dei praedicare aliquid volebat, quamvis verus Propheta esset, reus tamen erat et supremi juris usurpator (vide Numer. Cap. 11. vers. 28.) Et hic notandum, quod, etsi Mosen populus elegerit, successorem tamen loco Mosis eligere jure non potuit. Nam simul ac jus suum Deum consulendi in Mosen transtulerunt et absolute promiserunt ipsum loco divini oraculi habere, omne jus plane amiserunt; quem Moses successorem eligeret, tanquam a Deo electum admittere debebant. Quod si talem elegisset, qui ut ipse totam imperii administrationem haberet, nempe jus Deum in suo tentorio solus consulendi et consequenter authoritatem leges instituendi et abrogandi, de bello et pace decernendi, legatos mittendi, judices constituendi, successorem eligendi et absolutae summae potestatis omnia officia administrandi, imperium mere monarchicum fuisset, nec ulla alia esset differentia, nisi quod communiter monarchicum imperium ex Dei decreto, ipsi etiam Monarchae occulto; Hebraeorum autem a Dei decreto Monarchae tantum revelato certa ratione regatur, vel regi debuerit. Quae quidem differentia Monarchae dominium et jus in omnes non minuit, sed contra auget. Caeterum quod ad populum utriusque imperii, aeque uterque subjectus est et ignarus divini decreti. Nam uterque ab ore Monarchae pendet et quid fas nefasque sit ab eo solo intelligit, nec propterea quod populus credit, Monarcham nihil, nisi ex Dei decreto ipsi revelato, imperare, eidem minus, sed contra magis revera subjectus est. At Moses nullum talem successorem elegit, sed imperium ita administrandum successoribus reliquit, [194] ut nec populare, nec aristocraticum, nec monarchicum, sed Theocraticum vocari potuerit. Nam jus leges interpretandi et Dei responsa communicandi penes unum, et jus et potestas imperium administrandi

di ſecundum leges jam explicatas et jam communicatâ reſponſa, penes alium erat. Qua de re vide Num. Cap. 27. verſ. 21. Et ut haec melius intelligantur, adminiſtrationem totius imperii ordine exponam. Primo juſſus eſt populus domum aedificare, quae quaſi Dei, hoc eſt ſupremae illius imperii Majeſtatis aula eſſet. Atque haec non ſumtibus unius ſed totius populi aedificanda fuit, ut domus, ubi Deus conſulendus erat, communis eſſet juris. Regiae hujus divinae aulici et adminiſtratores Levitae electi ſunt: horum autem ſupremus et quaſi a Rege Deo ſecundus electus eſt Aharon frater Moſis, in cujus locum ejus filii legitime ſuccedebant. Hic ergo, ut Deo proximus, ſummus legum divinarum interpres erat et qui populo divini oraculi reſponſa dabat et qui denique pro populo Deo ſupplicabat. Quod ſi cum his jus eadem imperandi haberet, nihil reſtabat, ut abſolutus eſſet monarcha, ſed eo privatus erat et abſolute tota tribus Levi communi imperio ita deſtituta fuit, ut ne quidem partem cum reliquis tribubus habuerit, quam jure poſſideret, unde ſaltem vivere poſſet; ſed ut a reliquo populo aleretur, inſtituit, at ita, ut ſemper maximo honore a communi plebe haberetur, utpote ſola Deo dicata. Deinde, militia ex reliquis duodecim tribubus formata, juſſi ſunt Canahitarum imperium invadere, idque in duodecim partes dividere et tribubus per ſortes diſtribuere. Ad hoc miniſterium electi ſunt duodecim principes, ex unaquaque tribu unus, quibus ſimul cum Joſua et ſummo pontifice Eleazaro, jus datum eſt terras in aequales duodecim partes dividere et per ſortes diſtribuere. Militiae autem ſummus imperator Joſua electus eſt, qui ſolus in rebus novis jus habebat Deum conſulendi, at non ut Moſes ſolus in ſuo tentorio, vel in tabernaculo, ſed per ſummum Pontificem, cui ſoli reſponſa Dei dabantur: deinde Dei mandata per pontificem communicata ſtatuendi et populum ad ea cogendi, media

ad

ad eadem exequenda excogitandi et adhibendi, ex militia quot velit et quos velit eligendi, legatos suo nomine mittendi, et absolute omne jus belli a [195] solo ejus decreto pendebat. In ejus autem locum nemo legitime succedebat, nec ab aliquo nisi a Deo immediate eligebatur, idque cogente universi populi necessitate: alias omnia belli et pacis a principibus Tribuum administrabantur, ut mox ostendam. Denique omnes ab anno vigesimo aetatis usque ad sexagesimum arma ad militandum capere jussit et ex solo populo exercitus formare, qui non in fidem imperatoris, nec summi pontificis, sed Religionis sive Dei jurabant: qui adeo exercitus, sive ordines Dei vocabantur et Deus contra apud Hebraeos Deus exercituum, et hac de causa arca faederis in magnis praeliis, a quorum discrimine totius populi vel victoria, vel clades pendebat, in medio exercitu ibat, ut populus Regem suum quasi praesentem videns, extremis viribus pugnaret. Ex his a Mose successoribus mandatis facile colligimus, ipsum administratores, non autem dominatores imperii elegisse. Nam nemini jus dedit, Deum solus et ubi vellet consulendi; et consequenter nemini authoritatem dedit, quam ipse habebat, leges statuendi et abrogandi, de bello et pace discernendi, administratores tam templi, quam civitatum eligendi; quae omnia summi imperii tenentis officia sunt. Summus enim pontifex jus quidem habebat leges interpretandi et responsa Dei dandi, at non ut Moses, quandocunque volebat, sed tantum ab imperatore, vel summo concilio vel similibus rogatus: et contra summus exercitus imperator et concilia, Deum quando volebant consulere poterant, at non nisi a summo pontifice Dei responsa accipere; quare Dei dicta in ore Pontificis non decreta, ut in ore Mosis, sed tantum responsa erant; a Josua autem et conciliis accepta, tum demum vim mandati et decreti habebant. Deinde his summus pontifex, qui Dei responsa a Deo accipiebat, militiam

tiam non habebat, nec imperium jure possidebat; et contra qui terras jure possidebant, leges statuere jure non poterant. Summus deinde pontifex tam Aharon, quam filius ejus Eleazarus, uterque a Mose quidem electus fuit; mortuo autem Mose nemo jus eligendi pontificem habuit, sed filius patri legitime succedebat. Imperator exercitus a Mose etiam electus fuit et non ex jure summi pontificis, sed jure Mosis ipsi dato, personam Imperatoris induit: et [196] ideo mortuo Josua pontifex neminem ejus loco elegit, nec principes de novo imperatore Deum consuluerunt, sed unusquisque in militiam suae tribus et omnes simul in universam militiam jus Josuae retinuerunt: et videtur non opus fuisse summo imperatore, nisi quando conjunctis viribus contra communem hostem pugnare debebant; quod quidem maxime locum habuit tempore Josuae, quo locum fixum nondum omnes habebant et omnia communis juris erant: at postquam omnes tribus terras jure belli possessas et quas adhuc possidere in mandatis erat, inter se diviserunt, nec amplius omnia omnium erant, eo ipso ratio communis imperatoris cessavit, quandoquidem tribus diversae non tam concives quam confoederatae ab ea divisione reputari debuerunt. Respectu Dei et religionis concives quidem aestimari debuerunt; at respectu juris quod una in aliam habebat, non nisi confoederatae. Eodem fere modo, (si templum commune demas) ac Praepotentes Confoederati Belgarum Ordines. Nam divisio rei communis in partes nihil aliud est, quam quod unusquisque suam partem solus jam possideat et reliqui jure, quod in illam partem habebant, cedant. Hac igitur de causa Moses principes tribuum elegit, ut post divisum imperium unusquisque curam suae partis haberet, nempe Deum per summum pontificem de rebus suae tribus consulendi, suae militiae imperandi, urbes condendi et muniendi, judices in unaquaque urbe constituendi, hostem sui singularis

ris imperii invadendi, et absolute omnia belli et pacis administrandi. Nec alium iudicem practer Deum noscere tenebatur, vel quem Deus prophetam expresse misisset. Alias si a Deo defecisset, reliquae tribus ipsum non tanquam subditum iudicare, sed tanquam hostem, qui fidem contractus solverat, invadere debebant. Quorum exempla in Scriptura habemus. Mortuo enim Josua filii Israëlis, non summus novus imperator, Deum consuluerunt; intellecto autem quod tribus Judae omnium prima hostem suum invadere debebat, ipsa solo cum Simeone contrahit, ut iunctis viribus utriusque hostem invaderent, in quo contractu reliquae tribus non fuerunt comprehensae (vide Judic. Cap. 1. 2, 3.) sed unaquaeque separatim (ut in praedicto Cap. narratur) bellum contra suum hostem gerit, et quem vult in ditionem et fidem accipit, etsi in mandatis esset, nulli ulla pacti conditione parcere, sed omnes exterminare; propter quod peccatum reprehenduntur quidem, a nemine autem in judicium vocantur. Nec erat quod propterea bella contra invicem movere inciperent et rebus alterius alii se immiscerent. Contra Benjaminitas, qui reliquos offenderant et pacis vinculum ita solverant, ut nullus ex confoederatis secure apud ipsos hospitium habere posset, hostiliter invadunt et ter praelio commisso tandem victores, omnes nocentes et innocentes jure belli aeque trucidant, quod postea sera poenitentia lamentati sunt. [197]

His exemplis, quae de jure uniuscujusque tribus modo diximus, plane confirmantur. At forsan aliquis rogabit, quisnam successorem principis cujusque tribus eligebat? Verum de hac re nihil certi ex ipsa Scriptura possum colligere; hoc tamen conjicio, quod quandoquidem unaquaeque tribus in familias erat divisa, quarum capita ex senioribus familiae eligebantur, ex his qui senior erat, loco principis jure

nionis consilio, non ipsum, qui consilium dedit, sed Polysperconta, qui cum eodem stabat, increpuit. Nam ut ait Curtius lib. 4. 3. 13. Parmenionem nuper acrius quam vellet increpitum rursus castigare non sustinuit, nec Macedonum libertatem, quam maxime, ut jam diximus, timebat, opprimere potuit, nisi postquam numerum militum ex captivis longe supra Macedonas auxit, tum enim animo suo impotenti et diu civium optimorum libertate coërcito, morem gerere potuit. Si haec itaque militum concivium libertas humani imperii principes, qui soli totam laudem victoriarum usurpare solent, retinet, multo magis Hebraeorum principes coercere debuit, quorum milites non pro Principis, sed pro Dei gloria pugnabant et solo Dei responso accepto praelium committebant.

Accessit deinde quod omnes Hebraeorum Principes religionis vinculo associati erant: quare, si aliquis ad eadem defecisset, jusque divinum uniuscujusque violare incepisset, eo hostis a reliquis haberi potuerat et jure opprimi.

Accessit III. timor novi alicujus Prophetae. Modo enim probatae vitae aliquis receptis quibusdam signis ostenderet se Prophetam esse, eo ipso jus summum imperandi habebat, nempe sicuti Moses Dei nomine ei soli revelati, et non tantum ut principes per pontificem consulti; et non dubium est quin tales populum oppressum facile ad se trahere poterant, et levibus signis quicquid vellent persuadere; cum contra si res recte administrabantur, princeps in tempore providere poterat, ut Propheta prius ejus judicio stare deberet; ut ab eo examinaretur, num probatae vitae esset, num certa et indubitata signa suae legationis haberet, et denique num id quod nomine Dei dicere volebat, cum recepta doctrina et communibus legibus patriae conveniret: quod si nec signa satis responderent, vel doctrina nova esset, eum jure

jure damnare poterat mortis, alias sola princi- [200]
pis authoritate et testimonio recipiebatur.

Accessit IV. Quod Princeps reliquos nobilitate non excellebat, nec jure sanguinis, sed tantum ratione aetatis et virtutis administratio imperii ei competebat.

Accessit denique quod Principes, et universa militia non magis desiderio belli quam pacis teneri poterant. Nam militia, ut diximus, ex solis civibus constabat, quare tam res belli, quam pacis ab iisdem hominibus administrabantur. Qui igitur in castris miles, is in foro civis erat et qui in castris dux, is in curia judex et qui denique in castris imperator, princeps in civitate erat. Quare nemo bellum propter bellum, sed propter pacem, et ad tuendam libertatem desiderare poterat, et forte Princeps, ne summum Pontificem adire teneretur, et coram ipso praeter dignitatem stare, a rebus novis quantum poterat, abstinebat. Haec de rationibus, quae Principes intra suos limites continebant. Videndum jam, qua ratione populus retinebatur: sed hanc etiam imperii fundamenta clarissime indicant. Si quis enim ad ea vel leviter attendere velit, videbit statim haec amorem adeo singularem in civium animis parere debuisse, ut nihil difficilius aliquis in mentem inducere potuerit, quam patriam prodere, vel ab ea deficere: sed contra omnes ita affecti esse debuerint, ut extrema potius, quam alienum imperium paterentur. Nam postquam suum jus in Deum transtulerunt, suumque regnum Dei regnum esse, seque solos filios Dei, reliquas autem nationes Dei hostes esse crediderunt, in quas propterea odio infensissimo affecti erant (nam et hoc pium esse credebant, vide Psalm. 139. vers. 21, 22.) nihil magis abhorrere potuerunt, quam in fidem alicujus extranei jurare, eique obedientiam promittere: nec majus flagitium, nec quid magis execrandum excogitari apud ipsos pot-

poterat, quam patriam, hoc est, ipsum regnum Dei, quem adorabant, prodere; imo aliquo extra patriam tantum habitatum ire pro flagitio habebatur, quia Dei cultus, quo semper tenebantur, non nisi in patrio solo exerceri concedebatur; utpote quae sola tellus sancta, reliqua autem immunda et profana haberetur. Ideo David, quia exulare cogebatur, sic coram Saulo conqueritur. *Si qui te contra me insti-*
[201] *gant, homines sunt, maledicti sunt, quia me secludunt, ne spatier in Dei haereditate, sed dicunt vade et Deos alienos cole.* Et hac etiam de causa nullus civis, quod hic apprime notandum, exilii damnabatur: nam qui peccat supplicio quidem dignus est, non autem flagitio. Amor ergo Hebraeorum erga patriam non simplex amor, sed pietas erat, quae simul et odium in reliquas nationes ita quotidiano cultu fovebantur et alebantur, ut in naturam verti debuerint: quotidianus enim cultus non tantum diversus omnino erat (quo fiebat ut omnino singulares et a reliquis prorsus essent separati) sed etiam absolute contrarius. Quare ex quotidiana quadam exprobratione continuum odium oriri debuit, quo nullum firmius animis haerere potuit: utpote odium ex magna devotione seu pietate ortum, quodque pium credebatur, quo sane nullum maius nec pertinacius dari potest. Nec causa communis deerat, qua odium semper magis ac magis incenditur, nempe eius reciprocatio; nam nationes eos contra odio infensissimo habere debuerunt. Quantum autem haec omnia, videlicet humani imperii libertas, erga patriam devotio, in omnes reliquos ius absolutum et odium non tantum licitum, sed etiam pium, omnes infensos habere, morum et rituum singularitas, quantum, inquam, haec Hebraeorum animos firmare valuerint ad omnia singulari constantia et virtute pro Patria tolerandum, ratio quam clarissime docet et ipsa experientia testata est; nunquam enim stante urbe, sub alterius imperio durare potuerunt et ideo Hierosolymam

mam rebellem civitatem vocitabant (vide Hezrae Cap. 4 verf. 12. 15.) Secundum imperium (quod primi vix umbra fuit, postquam Pontifices ius etiam principatus usurpaverunt) difficillime â Romanis destrui potuit, quod ipse Tacitus lib. 2. Histor. his testatur: *Profligaverat bellum judaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis et arduo opere ob ingenium gentis et pervicaciam superstitionis, quam quod satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset.* Verum praeter haec, quorum aestimatio a sola opinione pendet, aliud in hoc imperio, quod solidissimum est, singulare fuit, quo cives maxime retineri debuerunt, ne de defectione cogitarent, et ne unquam desiderio tenerentur deserendae patriae, nimirum ratio utilitatis, quae omnium humanarum actionum robur et vita est. Atque haec inquam in hoc imperio singularis erat. Nam [202] cives nullibi majore jure bona sua possidebant, quam hujus imperii subditi, qui cum principe aequalem partem terrarum et agrorum habebant et unusquisque suae partis aeternus dominus erat. Nam si quis paupertate coactus fundum suum, vel agrum vendiderat, adventante jubilaeo ei de integro restitui debebat; et ad hunc modum alia instituta erant, ut nemo a fixis suis bonis alienari posset. Deinde paupertas nullibi tolerabilior esse poterat, quam ubi charitas ergâ proximum, hoc est, erga concivem summa pietate coli debebat, ut Deum suum Regem propitium haberent. Civibus igitur Hebraeis non nisi in sua patria bene esse poterat, extra eandem autem damnum maximum et dedecus. Deinde ad eosdem non tantum in patrio solo retinendum, sed ad bella etiam civilia vitandum et causas contentionum tollendum haec apprime conducebant; nempe quod nemo suo aequali, sed soli Deo serviebat, et quod charitas et amor erga concivem summa aestimabatur pietas, qui non parum fovebatur communi odio, quo reliquas nationes, et hae eos contra, habebant. Praeterea

terea apprime conducebat summa obedientiae disciplina, qua educabantur, quod scilicet omnia ex determinato legis praescripto facere debebant. Non enim ad libitum arare licebat, sed certis temporibus et annis et non nisi uno bestiarum genere simul. Sic etiam non nisi certa ratione certoque tempore seminare et metere licebat, et absolute eorum vita continuus obedientiae cultus erat (qua de re vide Cap. V. circa usum Caeremoniarum) Quare eidem omnino assuefactis ipsa non amplius servitus sed libertas videri debuit: unde sequi etiam debuit, ut nemo negata, sed mandata cuperet; ad quod etiam non parum conduxisse videtur, quod certis anni temporibus otio et laetitiae se dare tenebantur, non ut animo, sed ut Deo ex animo obtemperarent. Ter in anno Dei convivae erant (vide Deut. Cap. 16.) septimo septimanae die ab omni opere cessare, seseque otio dare debebant et praeter haec alia tempora signata erant, quibus laetitiae actus honesti et convivia non quidem concedebantur sed mandabantur; nec puto quod aliquid hoc efficacius ad hominum animos flectendos excogitari potest; nam nulla re magis capiuntur animi, quam laetitia, quae ex devotione, hoc est, ex amore et admiratione simul oritur. Nec facile [203] fastidio rerum usitatarum capi poterant; nam cultus diebus festis destinatus rarus et varius erat. His accessit summa templi reverentia, quam propter singularem ejus cultum et res, quas tenebantur observare, antequam alicui eo ire liceret, religiosissime semper servaverunt, atque adeo ut hodierni adhuc non sine magno horrore illud Manassae flagitium legant, quod scilicet idolum in ipso templo ponere sustinuerit. Erga leges etiam, quae in intimo sacrario religiosissime custodiebantur, non minor erat populo reverentia. Quare populi rumores et praejudicia hic minime timenda erant. Nemo enim de rebus divinis judicium ferre audet, sed ad omnia quae ipsis imperabantur ex authoritate divini responsi in

templo

templo accepti, vel legis a Deo conditae, ſine ulla rationis conſultatione obtemperare debebant. Atque his me ſummam rationem hujus imperii, etſi breviter, ſatis tamen clare expoſuiſſe puto. Supereſt jam, ut cauſas etiam inquiramus, quare factum ſit, ut Hebraei toties a lege defecerint, cur toties ſubacti fuerint et cur tandem imperium omnino vaſtari potuerit. At forſan hic aliquis dicet, id eveniſſe ex gentis contumacia; verum hoc puerile eſt; nam cur haec natio reliquis contumacior fuit: an natura? haec ſane nationes non creat, ſed individua, quae quidem in nationes non diſtinguuntur niſi ex diverſitate linguae, legum et morum receptorum. Ex his duobus, legibus ſcilicet et moribus, tantum oriri poteſt, quod unaquaeque natio ſingulare habeat ingenium, ſingularem conditionem et denique ſingularia praejudicia. Si igitur concedendum eſſet, quod Hebraei ſupra reliquos mortales contumaces fuerint, id vitio legum vel receptorum morum imputari deberet. Et ſane hoc verum eſt, quod ſi Deus eorum imperium conſtantius voluiſſet, aliter etiam jura et leges condidiſſet, aliamque rationem id adminiſtrandi inſtituiſſet; quare quid aliud dicere poſſumus, niſi quod Deum ſuum iratum habuerint, non tantum, ut Jeremias Cap. 32. verſ. 31. ait, ab urbe condita, ſed jam inde a legibus conditis. Quod Ezech. 20. verſ. 25. etiam teſtatur, inquiens, *ego etiam dedi ipſis ſtatuta non bona, et jura, quibus non viverent, eo quod impuravi ipſos muneribus ſuis, remittendo omnem aperturam vulvae* (id eſt primogenitum) *ut eos vaſtarem, ut ſcirent quod ego ſum Jehova.* Quae verba et cauſa vaſtationis imperii, ut recte intelligantur, notandum, quod primum intentum [204] fuit totum ſacrum miniſterium primogenitis tradere, non Levitis (vide Numer. Cap. 8. verſ. 17.) ſed poſtquam omnes praeter Levitas, vitulum adoraverunt, repudiati et impurati ſunt primogeniti; et Levitae eorum loco electi (Deuteron. Cap. 10. verſ. 8.) quae

 muta-

mutatio, quo eam magis ac magis confidero, in verba Taciti me cogit erumpere, illo tempore non fuisse Deo curae securitatem illorum, fuisse ultionem. Nec satis mirari possum, tantam animo coelesti fuisse iram, ut ipsas leges, quae semper solum universi populi honorem, salutem et securitatem intendunt, animo se vindicandi et ad populum puniendum condiderit, ita ut leges non leges, hoc est, populi salus, sed potius poenae et supplicia visae sint. Omnia enim munera, quae Levitis et Sacerdotibus dare tenebantur, ut etiam quod primogeniti redimi debebant et argentum pro capite Levitis dare, et denique quod Levitis solis ad sacra accedere concedebatur, eos continuo suae impuritatis et repudiationis arguebant. Habebant deinde Levitae, quod iis continuo exprobrarent. Nam non dubium est, quin inter tot millia multi importuni Theologastri reperti fuerint: unde populo desiderium, facta Levitarum, qui absque dubio homines erant, observandi et, ut fit, omnes ob unius delictum accusandi; hinc continuo rumores. Deinde fastidium, homines otiosos et invisos, nec sanguine iis conjunctos alendi; praecipue si annona cara erat. Quid igitur mirum, si in otio, quando manifesta miracula cessabant, nec homines exquisitissimae authoritatis dabantur, populi animus irritatus et avarus languescere inciperet, et tandem a cultu, quamvis divino, sibi tamen ignominioso et etiam suspecto deficeret et novum cuperet; et quod Principes, qui semper, ut jus summum imperii soli obtineant, viam affectant, ut populum sibi alligarent et a Pontifice averterent, omnia ei concederent, novosque cultus introducerent. Quod si ex prima intentione Respublica constituta fuisset, jus omnibus tribubus et honor aequalis semper fuisset et omnia securissime sese habuissent: nam quis jus sacrum suorum consanguineorum violare vellet? qui aliud mallent quam suos consanguineos fratres et parentes, ex pietate Religionis alere? quam iisdem legum

legum interpretationem edoceri? et quam denique ab iisdem divina responsa expectare? Deinde [25] hac ratione omnes tribus longe arctius invicem unitae mansissent, si nimirum omnibus aequale jus fuisset sacra administrandi: quin imo nihil timendum esset, si ipsa Levitarum electio aliam causam quam iram et vindictam habuisset. Sed sicuti diximus Deum suum iratum habuerunt, qui ipsis, ut verba Ezechielis iterum repetam, suis muneribus impuravit, remittendo omnem aperturam vulvae, ut eosdem vastaret. Confirmantur haec praeterea ipsis historiis. Simul ac populus in desertis otio abundare caepit, multi et non de plebe viri hanc electionem aegre ferre inceperunt et hinc occasionem ceperunt credendi, Mosen nihil ex mandato divino, sed ad libitum omnia instituere, quia scilicet suam tribum prae omnibus elegerit et jus pontificatus in aeternum suo fratri dederit, quapropter ipsum tumultu concitato adeunt, clamantes, omnes aeque sanctos esse, ipsumque supra omnes contra jus extolli. Nec eos ulla ratione sedare potuit, sed adhibito in signum fidei miraculo omnes extincti sunt; unde nova et universalis populi totius seditio orta est, credentis scilicet, eos, non Deo judice, sed arte Mosis extinctos esse, qui tandem post magnam cladem vel pestilentiam fessus sedavit, ast ita ut omnes mori mallent, quam vivere. Quare tunc temporis seditio magis desierat, quam concordia caeperat. Quod ita Scriptura testatur Deut. Cap. 33. vers. 21. ubi Deus Mosi, postquam ei praedixit populum post ejus mortem a divino cultu defecturum, haec ait, *novi enim ipsius appetitum et quid hodie machinatur, dum nondum eundem duxero ad terram, quam juravi.* Et paulo post Moses ipsi populo, *nam ego novi rebellionem tuam et contumaciam tuam. Si dum ego vobiscum vixi, rebelles fuistis contra Deum, multo magis eritis post mortem meam.* Et revera sic etiam contigit, ut notum. Unde magnae mutationes, magna-

 que

que ad omnia licentia, luxus et ſocordia, quibus omnia in deterius ire caeperunt, donec ſaepe ſubacti jus divinum plane ruperunt et regem mortalem voluerunt, ut imperii regia non Templum, ſed aula eſſet, et ut omnes tribus non amplius juris divini et pontificatus, ſed Regum reſpectu concives manerent. At hinc ingens materia novis ſeditionibus; ex quibus etiam tandem imperii totius ruina ſequuta eſt. Nam quid aliud Reges minus ferre poſſunt, quam preca-
[206] rio regnare et imperium in imperio pati? qui primi ex privatis electi ſunt, gradu dignitatis, ad quem aſcenderant, contenti fuerunt, at poſtquam filii jure ſucceſſionis regno potiti ſunt, omnia paulatim mutare caeperunt, ut omne jus imperii ſoli tenerent, quo maxima ex parte carebant, quamdiu jus legum ab iiſdem non pendebat, ſed a Pontifice, qui eas in ſacrario cuſtodiebat, eaſque populo interpretabatur. Adeoque tanquam ſubditi legibus tenebantur, nec jure eas abrogare poterant, vel novas aequali authoritate condere. Deinde quia jus Levitarum Reges aeque, ac ſubditos, ut profanos, ſacra adminiſtrare prohibebat; et denique quia tota ſui imperii ſecuritas a ſola voluntate unius, qui propheta videbatur, pendebat, cujus rei exempla viderant. Nimirum quanta cum libertate Samuel Saulo omnia imperabat, et quam facile unam ob noxam jus regnandi in Davidem transferre potuit: quare et imperium in imperio habebant et precario regnabant. Ad haec ergo ſuperanda, alia templa Diis dicare conceſſerunt, ut nulla Levitis amplius conſultatio eſſet; deinde plures, qui nomine Dei prophetarent, quaeſiverunt, ut Prophetas haberent, quos veris opponerent. Sed quicquid conati ſunt, numquam voti compotes eſſe potuerunt. Prophetae enim ad omnia parati tempus opportunum expectabant, nempe imperium ſucceſſoris, quod ſemper, dum memoria praecedentis viget, precarium eſt: tum facile authoritate divina aliquem Regem incenſum et virtute clarum indu-

inducere poterant ad jus divinum vindicandum et imperium vel ejus partem jure poſſidendum. Verum nec Prophetae aliquid hac ratione promovere poterant; nam etſi Tyrannum e medio tollerent, manebant tamen cauſae. Quare nihil aliud faciebant quam novum Tyrannum multo civium ſanguine emere. Diſcordiis igitur bellisque civilibus finis nullus, cauſae autem jus divinum violandi ſemper eaedem, quae etiam non niſi ſimul cum toto imperio é medio tolli potuerunt.

His videmus, quomodo Religio in Hebraeorum Rempublicam introducta fuerit, et qua ratione imperium aeternum eſſe potuerit, ſi juſta legislatoris ira in eodem perſiſtere conceſſiſſet. Sed quia id fieri non potuit, tandem interire debuit. Atque hic de ſolo primo imperio locutus ſum. Nam ſecundum vix umbra fuit primi, quandoquidem jure Perſarum, quorum ſubditi erant, tenebantur et poſtquam [207] libertatem adepti ſunt, Pontifices jus principatus uſurpaverunt, quo imperium abſolutum obtinuerunt. Unde Sacerdotibus regnandi et pontificatum ſimul adipiſcendi ingens libido, quare de hoc ſecundo minime opus fuit plura dicere. An vero primum prout ipſum durabile concepimus, imitabile ſit, vel pium, id quoad ejus fieri poteſt imitari, id ex ſequentibus patebit. Hic tantum coronidis loco notari velim, id quod jam ſupra innuimus, nempe ex his, quae in hoc Capite oſtendimus, conſtare, jus divinum ſive religionis ex pacto oriri, ſine quo nullum eſt niſi naturale, et ideo Hebraei nulla pietate erga gentes, quae pacto non interfuerunt, ex juſſu religionis tenebantur, ſed tantum in concives.

CAP. XVIII. *Ex Hebraeorum Republica, et hiſtoriis quaedam dogmata Politica concluduntur.*

Quamvis Hebraeorum imperium, quale ipſum in praecedenti Capite concepimus, aeternum eſſe potuerit,

tuerit, idem tamen nemo jam imitari potest, nec etiam consultum est. Nam si qui suum jus in Deum transferre vellent, id cum Deo, sicuti Hebraei fecerunt, expresse paci'sci deberent, adeoque non tantum voluntas jus transferentium, sed etiam Dei, in quem esset transferendum, requireretur. At Deus contra per Apostolos revelavit, Dei pactum non amplius atramento, nec in tabulis lapideis, sed Dei spiritu in corde scribi. Deinde talis imperii forma iis forsan tantum utilis esse posset, qui sibi solis absque externo commercio vivere, seseque intra suos limites claudere et a reliquo orbe segregari velint, at minime iis, quibus necesse est cum aliis commercium habere; quapropter talis imperii forma paucissimis tantum ex usu esse potest. Verum enim vero, tametsi in omnibus imitabile non sit, multa tamen habuit dignissima, saltem ut notarentur, et quae forsan imitari consultissimum esset. Attamen, quia mea intentio, ut jam monui, non est, de Republica ex professo agere, eorum pleraque missa faciam et tantum ea, quae ad meum scopum faciunt, notabo. Nem-
[2.8] pe quod contra Dei Regnum non pugnet, summam majestatem eligere, quae summum imperii jus habeat. Nam postquam Hebraei suum jus in Deum transtulerunt, jus summum imperandi Mosi tradiderunt, quique adeo solus authoritatem habuit leges Dei nomine condendi et abrogandi, sacrorum ministros eligendi, judicandi, docendi et castigandi et omnibus denique omnia absolute imperandi. Deinde quod quamvis sacrorum ministri legum interpretes fuerint, eorum tamen non erat, cives judicare, nec aliquem excommunicare; hoc enim tantum judicibus et principibus ex populo electis competebat: (vide Josuae Cap. 6. vers. 26. Judicum Cap. 21 vers. 18. et 1. Samuëlis Cap. 14. vers. 24.) Praeter haec, si etiam ad Hebraeorum successus et historias attendere velimus, alia, digna etiam ut notentur, reperiemus. Videlicet I. quod nullae in Religione sectae fuerint,

nisi

nisi postquam Pontifices in secundo imperio authoritatem habuerunt decretandi, et negotia imperii tractandi, quae authoritas ut aeterna esset, jus sibi principatus usurpaverunt et tandem Reges appellari voluerunt. Ratio in promptu est; in primo namque imperio nulla Decretalia nomen a Pontifice habere poterant, quandoquidem nullum jus decretandi habebant, sed tantum Dei responsa, a principibus, vel conciliis rogati, dandi; ac propterea nulla tum iis libido esse potuit, nova decretandi, sed tantum assueta et recepta administrandi et defendendi. Nam nulla alia ratione libertatem suam invitis principibus conservare tuto poterant, nisi leges incorruptas servando. At postquam potestatem etiam ad imperii negotia tractandum, jusque principatus juxta pontificatum adepti sunt, unusquisque tam in religione, quam in reliquis sui nominis gloriam incepit quaerere, omnia scilicet pontificali authoritate determinando et quotidie nova de caeremoniis, de fide et omnibus decretando, quae non minus sacra, nec minoris authoritatis esse voluerunt, quam leges Mosis; ex quo factum, ut religio in exitiabilem superstitionem declinaret, et legum verus sensus et interpretatio corrumperetur; ad quod etiam accessit, quod dum pontifices viam ad principatum in initio restaurationis affectabant, omnia, ut plebem ad se traherent, assentabantur; plebis scilicet facta, etsi impia approbando et Scripturam pessimis ejus moribus accommodando. Quod quidem Malachias de iis [209] conceptissimis verbis testatur; is enim, postquam sacerdotes sui temporis increpuit, eos Dei nominis contemptores appellando, sic eos castigare pergit. *Labia pontificis custodiunt scientiam et lex ex ipsius ore quaeritur, quia Dei missarius est: At vos recessistis a via, fecistis, ut lex multis esset offendiculo: Pactum Levi corrupistis, ait Deus exercituum;* et sic porro eos accusare pergit, quod leges ad libitum interpretabantur et nullam Dei rationem, sed tantum perso-

personarum habebant. At certum est, Pontifices haec nunquam tam caute facere potuisse, ut a prudentioribus non animadverteretur, qui proinde, crescente audacia, contenderunt, nullas alias leges teneri debere, quam quae scriptae erant; caeterum decreta, quae decepti Pharisaei, (qui, ut Josephus in Antiquitatibus habet, ex communi plebe maxime constabant) traditiones patrum vocabant, minime custodienda esse. Quicquid fuerit, nullo modo possumus dubitare, quin Pontificum adulatio, religionis et legum corruptio, harumque incredibilis augmentatio magnam admodum, et frequentem occasionem dederint disputationibus et altercationibus, quae nunquam componi potuerunt; nam ubi homines ardore superstitionis, magistratu alterutram partem adjuvante, litigare incipiunt, nequaquam sedari possunt, sed necessario in sectas dividuntur.

II Notatu dignum est, quod Prophetae, viri scilicet privati, libertate sua monendi, increpandi et exprobrandi, homines magis irritaverunt, quam correxerunt; qui tamen a Regibus moniti vel castigati facile flectebantur. Imo Regibus etiam piis saepe intolerabiles fuerunt: propter authoritatem, quam habebant judicandi, quid pie vel impie factum esset, et vel Reges ipsos castigandi, si quod negotium publicum, vel privatum contra eorum judicium agere sustinebant. Rex Asa, qui ex testimonio Scripturae pie regnavit, prophetam Hananiam in pistrinum dedit, (vide 2. Paralip. cap. 16.) quia ipsum libere reprehendere et increpare sustinuit, ob pactum cum Rege Armeniae factum; et praeter hoc alia reperiuntur exempla, quae ostendunt, religionem plus detrimenti, quam incrementi ex tali libertate accepisse, ut jam taceam, quod hinc etiam, quod Prophetae [210] tantum sibi jus retinuerint, magna bella civilia orta fuerint.

III.

III. Dignum etiam ut notetur est, quod quamdiu populus regnum tenuit, non nisi unum bellum civile habuerit, quod tamen absolute extinctum fuit et victores victorum ita miserti sunt, ut omnibus modis curaverint, eosdem in antiquam suam dignitatem et potentiam restituere. At postquam populus, regibus minime assuetus, imperii primam formam in monarchicam mutavit, civilibus bellis nullus fere finis fuit, et praelia adeo atrocia commiserunt, ut omnium famam exuperaverint; in uno enim praelio (quod fidem fere superat) quingenta millia Israelitarum necati sunt a Judaeis; et in alio contra Israelitae Judaeorum multos trucidant, (numerus in Scriptura non traditur) ipsum Regem capiunt, Hierosolymae murum fere demoliuntur et ipsum Templum (ut irae nullum modum fuisse noscatur) omnino spoliant et ingenti fratrum praeda onusti, et sanguine satiati, acceptis obsidibus et Rege in jam fere vastato suo regno relicto, arma deponunt, non fide, sed imbecillitate Judaeorum securi facti. Nam paucis post annis, Judaeorum viribus refectis, novum praelium rursus committunt, in quo iterum Israelitae victores evadunt, centum et viginti millia Judaeorum trucidant, mulieres et liberos eorum usque ad ducenta millia captivos ducunt, magnamque praedam iterum rapiunt; atque his et aliis praeliis, quae in historiis obiter narrantur, consumpti, praeda tandem hostibus fuerunt. Deinde si etiam tempora reputare velimus, quibus absoluta pace frui licuit, magnam reperiemus discrepantiam; saepe enim, ante reges, quadraginta et semel (quod omni opinione majus) octoginta annos sine bello externo, vel interno concorditer transegerunt. At postquam Reges imperium adepti sunt, quia non amplius ut antea pro pace et libertate, sed pro gloria certandum erat, omnes praeter unum Salomonem (cujus virtus, sapientia scilicet, melius in pace, quam in bello constare poterat) bella gessisse legimus; accessit deinde exitiabilis regnan-

regnandi libido, quae plerisque iter ad regnum admodum cruentum fecit. Denique leges durante populi regno incorruptae manserunt et constantius observatae fuerunt. Nam ante reges paucissimi fuerunt Prophetae, qui populum monerent, post electum [211] autem Regem, permulti simul fuerunt. Hobadias namque centum a caede liberavit, eosque abscondidit, ne cum reliquis occiderentur. Nec videmus quod populus ullis falsis Prophetis deceptus fuit, nisi postquam imperium regibus cessit, quibus plerique assentari student. Adde quod populus, cujus plerumque animus, pro re nata, magnus, vel humilis est, facile se in calamitatibus corrigebat et ad Deum convertebat, legesque restituebat et hoc modo sese etiam omni periculo expediebat: contra reges, quorum animi semper aeque elati sunt, nec flecti absque ignominia possunt, pertinaciter vitiis adhaeserunt, usque ad supremum urbis excidium.

Ex his clarissime videmus I. quam perniciosum et religioni et Reipublicae sit, sacrorum ministris jus aliquod decretandi, vel imperii negotia tractandi, concedere; et contrà omnia multo constantius sese habere, si hi ita contineantur, ut de nulla re, nisi rogati respondeant, et ut interim recepta tantum, et maxime usitata doceant, exerceantque. II. Quam periculosum sit ad jus divinum referre res mere speculativas, legesque de opinionibus condere, de quibus homines disputare solent, vel possunt; ibi enim violentissime regnatur, ubi opiniones, quae uniuscujusque juris sunt, quo nemo cedere potest, pro crimine habentur; imo plebis ira, ubi hoc fit, maxime regnare solet. Pilatus nempe, ut Pharisaeorum irae concederet, Christum, quem innocentem noverat, crucifigere jussit. Deinde ut Pharisaei ditiores a suis dignitatibus deturbarent, quaestiones de religione movere caeperunt, et Tsaducaeos impietatis accusare; et ad hoc Pharisaeorum exemplum, pessimi quique

quique hypocritae eâdem rabie agitati, quam zelum juris divini vocant, viros probitate inſignes, et virtute claros, et ob id plebi inviſos, ubique perſecuti ſunt; eorum ſcilicet opiniones publice deteſtando, et ſaevam multitudinem irâ in eoſdem incendendo. Atque haec procax licentia, quia ſpecie religionis adumbratur, non facile coerceri poteſt, praecipue ubi ſummae poteſtates ſectam aliquam introduxerunt, cuius ipſae authores non ſunt. Quia tum non ut juris divini interpretes, ſed ut ſectarii habentur, hoc eſt, ut qui ſectae doctores juris divini interpretes agnoſcunt; et ideo magiſtratum authoritas circa haec [212] apud plebem parum valere ſolet, at plurimum doctorum authoritas, quorum interpretationibus vel reges ſubmitti debere putant. Ad haec ergo mala vitanda nihil Reipublicae tutius excogitari poteſt, quam pietatem, et religionis cultum in ſolis operibus, hoc eſt, in ſolo exercitio charitatis et juſtitiae ponere, et de reliquis liberum unicuique judicium relinquere; ſed de his poſtea fuſius. III. Videmus quam neceſſe ſit, tam Reipublicae, quam religioni, ſummis poteſtatibus jus, de eo, quod fas, nefaſque ſit, diſcernendi, concedere. Nam ſi hoc jus, de factis diſcernendi, ipſis divinis Prophetis concedi non potuit, niſi cum magno Reipublicae et Religionis damno, multo minus iis concedendum erit, qui nec futura praedicere ſciunt, nec miracula poſſunt facere. Verum de hoc in ſequenti ex profeſſo agam. IV. Denique videmus quam exitiale ſit populo, qui ſub regibus non conſuevit vivere, quique iam leges conditas habet, Monarcham eligere. Nam nec ipſe tantum imperium ſuſtinere, nec regia authoritas pati poterit leges, et jura populi ab alio minoris authoritatis inſtituta, et multo minus animum inducere ad eaſdem defendendum, praeſertim quia in iis inſtituendis nulla ratio Regis, ſed tantum populi, vel concilii, qui regnum tenere putabat, haberi potuit; atque adeo Rex jura populi antiqua defendendo, ejus potius

ſervus

servus quam dominus videretur. Novus ergo Monarcha summo studio novas leges statuere conabitur, et jura imperii in suum usum reformare, et populum eo redigere, ut non tam facile Regibus dignitatem adimere possit, quam dare. At hic praeterire nequaquam possum, non minus periculosum etiam esse, Monarcham e medio tollere, tametsi omnibus modis constet eundem tyrannum esse. Nam populus regiae authoritati assuetus, eaque sola retentus, minorem contemnet, et ludibrio habebit, ac proinde, si unum e medio tollat, necesse ipsi erit, ut olim Prophetis, alium loco prioris eligere, qui non sponte, sed necessario tyrannus erit. Nam qua ratione videre poterit civium manus caede regia cruentatas, eosque parricidio, tanquam re bene gesta, gloriari? quod non, nisi ad exemplum in ipsum solum statuendum, commiserunt. Sane, si Rex esse vult, nec populum Regum judicem, suumque dominum agnoscere, nec precario regnare, [213] prioris mortem vindicare debet et contra sui causa exemplum statuere, ne populus iterum tale facinus committere audeat. At mortem tyranni civium nece non facile vindicare poterit, nisi simul ejusdem prioris tyranni causam defendat, ejusque facta approbet et consequenter omnia prioris tyranni vestigia sequatur. Hinc igitur factum, ut populus saepe quidem tyrannum mutare, at nunquam tollere, nec imperium monarchicum in aliud alterius formae mutare potuerit. Hujus rei fatale exemplum populus Anglicanus dedit, qui causas quaesivit, quibus specie juris monarcham e medio tolleret; at, eo sublato, nihil minus facere potuit, quam formam imperii mutare, sed post multum sanguinem effusum huc perventum est, ut novus monarcha alio nomine salutaretur, (quasi tota quaestio de solo nomine fuisset) qui nulla ratione persistere poterat, nisi stirpem regiam penitus delendo, regis amicos vel amicitia suspectos necando et otium pacis, rumoribus aptum, bello disturbando, ut plebs novis rebus occupata et intenta cogitationes de

caede

aede regia alio diverteret. Sero igitur animadvertit populus ſe pro ſalute patriae nihil aliud feciſſe, quam jus legitimi regis violare, resque omnes in pejorem ſtatum mutare. Ergo gradum, ubi licuit, revocare decrevit, nec quievit, donec omnia in priſtinum ſuum ſtatum reſtaurata vidit. At forſan aliquis exemplo populi Romani objiciet, populum facile poſſe tyrannum e medio tollere; ſed ego, eodem noſtram ſententiam omnino confirmari exiſtimo. Nam quamvis populus Romanus longe facilius tyrannum e medio tollere et formam imperii mutare potuerit, propterea quod jus regem, ejusque ſucceſſorem eligendi penes ipſum populum erat, et quod ipſe (utpote ex ſeditioſis et flagitioſis hominibus conflatus) nondum regibus obedire conſueverat; nam ex ſex, quos antea habuerat tres interfecerat; tamen nihil aliud fecit, quam loco unius plures tyrannos eligere, qui ipſum externo et interno bello miſere conflictum ſemper habuerunt, donec tandem imperium iterum in monarcham, mutato etiam tantum, ut in Anglia, nomine, ceſſit. Quod autem ad ordines Hollandiae attinet, hi nunquam, quod ſcimus, Reges habuerunt, ſed comites, in quos nunquam jus imperii translatum fuit. Nam, ut ipſi praepotentes ordines Hollandiae in inductione, tempore comitis Leyceſtriae [214] ab ipſis editâ, palam faciunt, ſibi authoritatem ſemper reſervaverunt, ad eosdem comites ſui officii monendum et poteſtatem ſibi retinuerunt, ad hanc ſuam authoritatem et civium libertatem defendendum, ſeſeque de iisdem, ſi in tyrannos degenerarent, vindicandum et eos ita retinendum, ut nihil, niſi concedentibus et approbantibus ordinibus, efficere poſſent. Ex quibus ſequitur, jus ſupremae majeſtatis ſemper penes ordines fuiſſe, quod quidem ultimus comes conatus eſt uſurpare; quare longe abeſt, quod ab eo defecerint, cum priſtinum ſuum imperium paene jam amiſſum reſtauraverunt. His igitur exemplis id, quod diximus omnino confirmatur, quod ſcilicet uniuscujuſ-

cujusque imperii forma neceſſario retinenda eſt, nec absque periculo totalis ipſius ruinae mutari poteſt. Et haec ſunt, quae hic operae pretium notare duxi.

CAP. XIX. *Oſtenditur, jus circa ſacra penes ſummas poteſtates omnino eſſe et Religionis cultum externum Reipublicae paci accommodari debere, ſi recte Deo obtemperare velimus.*

Cum ſupra dixi, eos, qui imperium tenent, jus ad omnia ſolos habere et a ſolo eorum decreto jus omne pendere, non tantum civile intelligere volui, ſed etiam ſacrum; nam hujus etiam et interpretes eſſe debent et vindices. Atque hoc hic expreſſe notare volo et de eo ex profeſſo in hoc capite agere, quia plurimi ſunt, qui pernegant, hoc jus, nempe circa ſacra ſummis poteſtatibus competere, neque eos interpretes juris divini agnoscere volunt; unde etiam licentiam ſibi ſumunt, eosdem accuſandi et traducendi, imo ab Eccleſia (ut olim Ambroſius Theodoſium Caeſarem) excommunicandi. Sed eos hac ratione imperium dividere, imo viam ad imperium affectare, infra in hoc ipſo capite videbimus; nam prius oſtendere volo, Religionem vim juris accipere ex ſolo eorum decreto, qui jus imperandi habent; et Deum nullum ſingulare regnum in homines habere, niſi per eos, qui imperium tenent; et praeterea quod Religionis cultus, et pietatis exercitium Rei-
[215] publicae paci, et utilitati accomodari, et conſequenter a ſolis ſummis poteſtatibus determinari debet, quaeque adeo ejus etiam interpretes debent eſſe. Loquor expreſſe de pietatis exercitio et externo Religionis cultu; non autem de ipſa pietate et Dei interno cultu, ſive mediis, quibus mens interne disponitur ad Deum integritate animi colendum; internus enim Dei cultus et ipſa pietas uniuscujusque juris eſt, (ut in fine Cap. VII. oſtendimus) quod in alium transferri non poteſt. Porro quid hic per Dei Regnum

gnum intelligam ex Cap. XIV. ſatis conſtare exiſtimo; in eo enim oſtendimus, eum legem Dei adimplere, qui juſtitiam et charitatem ex Dei mandato colit: unde ſequitur illud Regnum eſſe Dei, in quo juſtitia et charitas vim juris, et mandati habent. Atque hic nullam agnoſco differentiam, ſive Deus verum juſtitiae et charitatis cultum lumine naturali, ſive revelatione doceat, imperetque; nihil enim refert, quomodo ille cultus revelatus ſit, modo ſummum jus obtineat, ſummaque lex hominibus ſit. Si igitur jam oſtendam, juſtitiam et charitatem vim juris et mandati non poſſe accipere, niſi ex jure imperii, facile inde concludam, (quandoquidem jus imperii penes ſummas poteſtates tantum eſt) Religionem vim juris accipere ex ſolo eorum decreto, qui jus imperandi habent, et Deum nullum ſingulare regnum in homines habere, niſi per eos, qui imperium tenent. At quod cultus juſtitiae et charitatis vim juris non accipit, niſi ex jure imperii, ex antecedentibus patet; oſtendimus enim Cap. XVI. in ſtatu naturali non plus juris rationi, quam appetitui eſſe, ſed tam eos qui ſecundum leges appetitus, quam eos qui ſecundum leges rationis vivunt, jus ad omnia, quae poſſunt, habere. Hac de cauſa in ſtatu naturali peccatum concipere non potuimus, nec Deum tanquam judicem homines propter peccata punientem, ſed omnia ſecundum leges univerſae naturae communes ferri et eundem caſum (ut cum Salomone loquar) juſto, ac impio, puro, ac impuro etc. contingere et nullum locum juſtitiae, nec charitati eſſe. At, ut verae rationis documenta, hoc eſt, (ut in Cap. IV. circa legem divinam oſtendimus) ipſa divina documenta vim juris abſolute haberent, neceſſe fuiſſe, ut unuſquiſque jure ſuo naturali cederet, et omnes idem in omnes, vel in aliquot, vel in unum trans- (216) ferrent, et tum demum nobis primum innotuit, quid juſtitia, quid injuſtitia, quid aequitas, quidque iniquitas eſſet. Juſtitia igitur et abſolute omnia verae rationis

rationis documenta et consequenter erga proximum charitas, a solo imperii jure, hoc est (per ea quae in eodem Cap. ostendimus) a solo eorum decreto, qui jus imperandi habent, vim juris et mandati accipiunt; et quia (ut jam ostendi) in solo justitiae et charitatis, sive verae Religionis jure Dei regnum consistit, sequitur, ut volebamus, Deum nullum regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent; et perinde, inquam, est, sive Religionem lumine naturali, sive prophetice revelatam concipiamus; demonstratio enim universalis est, quandoquidem religio eadem est, et a Deo aeque revelata, sive hoc, sive illo modo hominibus innotuisse supponatur; et ideo, ut etiam religio prophetice revelata vim juris apud Hebraeos haberet, necesse fuit, ut unusquisque eorum jure suo naturali prius cederet; et omnes ex communi consensu statuerent, iis tantum obedire, quae ipsis a Deo prophetice revelarentur, eodem prorsus modo, ac in imperio democratico fieri ostendimus, ubi omnes communi consensu deliberant, ex solo rationis dictamine vivere. Et quamvis Hebraei suum jus praeterea in Deum transtulerint, hoc magis mente, quam operâ facere potuerunt. Nam re ipsa (ut supra vidimus) jus imperii absolute retinuerunt, donec ipsum in Mosen transtulerunt, qui etiam deinceps rex absolute mansit et per eum solum Deus Hebraeos regnavit. Porro hac etiam de causa, (quod scilicet religio ex solo jure imperii vim juris accipit) Moses nullo eos supplicio afficere potuit, qui ante pactum et qui consequenter sui adhuc juris erant, Sabbatum violaverunt (vide Exodi Cap. 15. vers. 30.) sicuti post pactum (vide Num. Cap. 15. vers. 36.) postquam scilicet unusquisque jure suo naturali cessit et Sabbatum ex jure imperii vim mandati accepit. Denique hâc etiam de causa destructo Hebraeorum imperio Religio revelata vim juris habere desiit; nequaquam enim dubitare possumus, quin simul, ac Hebraei jus suum in Babylonium

Regem

Regem transtulerunt, continuo regnum Dei jusque divinum cessaverit. Nam eo ipso pactum, quo promiserant, omnibus, quae Deus loqueretur, obedire, quodque Dei regni fundamentum fuerat, [217] omnino sublatum est, nec eo amplius stare poterant, quandoquidem ab eo tempore non amplius sui juris (ut cum in desertis, vel in patria essent) sed Regis Babiloniae erant, cui in omnibus (ut Cap. XVI. ostendimus) obedire tenebantur; quod etiam Jeremias eosdem Cap. 29. vers. 7. expresse monet. *Consulite*, inquit, *paci civitatis, ad quam vos captivos duxi. Nam ipsius incolumitate vobis erit incolumitas.* At incolumitati illius civitatis consulere non poterant, tanquam imperii ministri (captivi enim erant) sed tanquam servi; se scilicet, ad vitandas seditiones, in omnibus obedientes praestando, imperii jura et leges, tametsi a legibus, quibus in patria consueverant, admodum diversa, observando etc. Ex quibus omnibus evidentissime sequitur, Religionem apud Hebraeos, vim juris a solo imperii jure accepisse et eo destructo, non amplius tanquam jussum singularis imperii, sed catholicum rationis documentum haberi potuisse; rationis inquam; nam Catholica Religio nondum ex revelatione innotuerat. Absolute igitur concludimus religionem, sive ea lumine naturali, sive prophetico revelata sit, vim mandati accipere ex solo eorum decreto, qui jus imperandi habent et Deum nullum singulare regnum in homines habere, nisi per eos, qui imperium tenent. Sequitur hoc etiam et clarius etiam intelligitur, ex dictis in Cap. IV. Ibi enim ostendimus, Dei decreta aeternam veritatem et necessitatem omnia involvere, nec posse concipi, Deum tanquam principem vel legislatorem leges hominibus ferentem. Qua propter divina documenta lumine naturali, vel prophetico revelata vim mandati a Deo immediate non accipiunt, sed necessario ab iis, vel mediantibus iis, qui jus imperandi et decretandi habent; adeoque non

 nisi

niſi mediantibus iiſdem concipere poſſumus, Deum in homines regnare, reſque humanas ſecundum juſtitiam et aequitatem dirigere, quod ipſâ etiam experientiâ comprobatur; nam nulla divinae juſtitiae veſtigia reperiuntur, niſi ubi juſti regnant, alias (ut Salomonis verba iterum repetam) eundem caſum juſto, ac injuſto, puro, ac impuro contingere videmus; quod quidem plurimos, qui Deum in homines immediate regnare et totam naturam in eorum uſum dirigere putabant, de divina providentia dubitare fecit. Cum itaque tam experientia, quam ra-
[218] tione conſtet jus divinum a ſolo decreto ſummarum poteſtatum pendere, ſequitur, eaſdem etiam ejuſdem eſſe interpretes; qua autem ratione, jam videbimus; nam tempus eſt, ut oſtendamus, cultum religionis externum et omne pietatis exercitium reipublicae paci et conſervationi debere accommodari, ſi recte Deo obtemperare velimus. Hoc autem demonſtrato facile intelligemus, qua ratione ſummae poteſtates interpretes religionis et pietatis ſint.

Certum eſt, quod pietas erga patriam ſumma ſit, quam aliquis praeſtare poteſt; nam, ſublato imperio, nihil boni poteſt conſiſtere, ſed omnia in diſcrimen veniunt, et ſola ira et impietas maximo omnium metu regnat; unde ſequitur nihil proximo pium praeſtari poſſe, quod non impium ſit, ſi inde damnum totius reipublicae ſequatur, et contra nihil in eundem impium committi, quod pietati non tribuatur, ſi propter reipublicae conſervationem fiat. Ex. Gr. pium eſt, ei, qui mecum contendit et meam tunicam vult capere, pallium etiam dare; At ubi judicatur, hoc reipublicae conſervationi pernicioſum eſſe, pium contra eſt, eundem in judicium vocare, tametſi mortis damnandus ſit. Hâc de cauſa Manlius Torquatus celebratur, quod ſalus populi plus apud ipſum valuerit, quam erga filium pietas. Cum hoc ita ſit, ſequitur, ſalutem populi ſummam eſſe

legem,

legem, cui omnes, tam humanae, quam divinae, accommodari debent. At cum solius summae potestatis officium sit, determinare, quid saluti totius populi et imperii securitati necesse sit, et quid necesse esse judicaverit, imperare; hinc sequitur, solius etiam summae potestatis officium esse, determinare, qua ratione unusquisque debet proximum pietate colere, hoc est, quâ ratione unusquisque Deo obedire tenetur. Ex his clare intelligimus, qua ratione summae potestates interpretes religionis sint; deinde quod nemo Deo recte obedire potest, si cultum pietatis, qua unusquisque tenetur, publicae utilitati non accommodet, et consequenter, si omnibus summae potestatis decretis non obediat. Nam quandoquidem ex Dei mandato omnes (nullo excepto) pietatem colere tenemur, neminique damnum inferre, hinc sequitur, nemini licere, opem alicui cum alterius et multo minus cum totius reipublicae damno ferre; adeoque neminem posse proximum pietate colere secundum Dei mandatum, nisi pietatem [219] et religionem publicae utilitati accommodet. At nullus privatus scire potest, quid reipublicae utile sit, nisi ex decretis summarum potestatum, quarum tantum est, negotia publica tractare; ergo nemo pietatem recte colere, nec Deo obedire potest, nisi omnibus summae potestatis decretis obtemperet. Atque hoc ipsa etiam praxi confirmatur. Quem enim, sive civem, sive extraneum, privatum, vel imperium in alios tenentem summa potestas reum mortis vel hostem judicavit, nemini subditorum eidem auxilium ferre licet. Sic etiam, quamvis Hebraeis dictum fuerit, ut unusquisque socium tanquam se ipsum amaret (vide Levit. cap. 19. vers. 17. 18.) tenebantur tamen eum, qui contra edicta legis aliquid commiserat, Judici indicare (vide Levit. Cap. 5. vers. 1. et Deut. cap. 13. vers. 8, 9.) et eundem, si reus mortis judicabatur, interficere. (vide Deut. Cap. 17. vers. 7.) Deinde ut Hebraei libertatem adeptam

 possent

possent conservare et terras, quas occuparent, imperio absoluto retinerent, necesse fuit, uti Cap. XVII. ostendimus, ut religionem suo soli imperio accommodarent, seseque a reliquis nationibus separarent; et ideo iis dictum fuit: dilige proximum tuum et odio habe inimicum tuum; (vide Matth. Cap. 5. vers. 43.) Postquam autem imperium amiserunt et Babiloniam captivi ducti sunt, Jeremias eosdem docuit, ut incolumitati etiam illius civitatis, in quam captivi ducti erant, consulerent; et postquam Christus eos per totum orbem dispersum iri vidit, docuit, ut omnes absolute pietatem colerent; quae omnia evidentissime ostendunt, religionem reipublicae utilitati accommodatam semper fuisse. Si quis autem jam quaerat, quo ergo jure Christi discipuli, qui viri scilicet privati, religionem praedicare poterant? eosdem id fecisse dico jure potestatis, quam a Christo acceperant, adversus Spiritus impuros; (vide Matth. Cap. 10. vers. 1.) Supra enim in fine Cap. 16. expresse monui, omnes fidem Tyranno etiam servare teneri, excepto eo, cui Deus certa revelatione singulare contra Tyrannum auxilium promiserit; quare nemini inde exemplum sumere licet, nisi etiam potestatem habeat ad facienda miracula, quod hinc etiam conspicuum fit, quod Christus discipulis etiam dixerit, ne metuerent eos, qui occidunt corpora [220] (vide Matth. Cap. 16 vers. 28.) Quod si hoc unicuique dictum fuisset, frustra imperium statueretur et illud Salomonis (Prov. Cap. 24. vers. 21.) fili mi time Deum et regem! impie dictum fuisset, quod longe a vero abest; atque adeo necessario fatendum, authoritatem illam, quam Christus discipulis dedit, iis tantum singulariter datam fuisse, nec inde exemplum aliis sumi posse. Caeterum adversariorum rationes, quibus jus sacrum a jure civili separare volunt, et hoc tantum penes summas potestates, illud autem penes universam ecclesiam esse contendunt, nihil moror; adeo namque frivolae sunt, ut nec

refu-

refutari mereantur. Hoc unum silentio praeterire nequeo, quam misere ipsi decipiantur, quod ad hanc seditiosam opinionem veniam verbo duriori precor) confirmandam exemplum sumant a summo Hebraeorum Pontifice, penes quem olim jus sacra administrandi fuit; quasi Pontifices illud jus a Mose non acceperint (qui, ut supra ostendimus, summum solus imperium retinuit) ex cujus etiam decreto eodem privari poterant; ipse enim non tantum Aharonem, sed etiam filium ejus Eleazarum et nepotem Pineham elegit et authoritatem pontificatum administrandi dedit, quam postea Pontifices ita retinuerunt, ut nihilominus Mosis, id est, summae potestatis substituti viderentur. Nam, ut jam ostendimus, Moses nullum imperii successorem elegit, sed ejus omnia officia ita distribuit, ut posteri ejus vicarii visi fuerint, qui imperium, quasi rex absens esset, non mortuus, administrabant. In secundo deinde imperio hoc jus absolute tenuerunt Pontifices, postquam cum pontificatu jus principatus etiam adepti sunt. Quare jus pontificatus ex edicto summae potestatis semper dependit, nec Pontifices id unquam nisi cum principatu tenuerunt. Imo jus circa sacra penes Reges absolute fuit (ut ex mox dicendis in fine hujus capitis patebit) praeter hoc unum, quod manus sacris in templo administrandis admovere non licebat, quia omnes, qui suam genealogiam ex Aharone non ducebant, profani habebantur, quod sane in Christiano imperio locum nullum habet; atque ideo dubitare non possumus quin hodierna sacra (quorum administratio singulares mores, non autem familiam requirit; unde nec ii, qui imperium tenent, tanquam profani ab eadem secluduntur) solius juris summarum po- [221] testatum sint; et nemo, nisi ex eorum authoritate, vel concessu jus potestatemque eadem administrandi, eorum ministros eligendi, Ecclesiae fundamenta, ejusque doctrinam determinandi et stabiliendi, de moribus et pietatis actionibus judicandi, aliquem excommuni-

municandi, vel in Ecclesiam recipiendi, nec denique pauperibus providendi habet. Atque haec non tantum demonstrantur (ut jam fecimus) vera; sed etiam apprime necessaria, tam ipsi religioni, quam reipublicae conservationi esse; norunt enim omnes, quantum jus et authoritas circa sacra apud populum valeat; et quantum unusquisque ab ejus ore pendeat, qui eandem habet; ita ut affirmare liceat eum maxime in animos regnare, cui haec authoritas competit. Si quis ergo hanc summis potestatibus adimere vult, is imperium dividere studet; ex quo necessario, ut olim inter Hebraeorum Reges et Pontifices contentiones et discordiae oriri debebunt, quae nunquam sedari possunt. Imo qui hanc authoritatem summis potestatibus adimere studet, is viam (ut jam diximus) ad imperium affectat. Nam quid ipsae decernere possunt, si hoc iisdem jus denegatur? nihil profecto nec de bello, nec de pace, nec de ullo quocunque negotio; si sententiam alterius expectare tenentur, qui ipsas doceat, num id, quod utile judicant, pium sit, an impium; sed contra omnia potius ex illius decreto fient, qui jus habet judicandi et decretandi, quid pium vel impium, fas, nefasque. Cujus rei exempla omnia viderunt secula, quorum unum tantum, quod instar omnium est, adferam. Quia Romano Pontifici hoc jus absolute concessum fuit, tandem omnes paulatim Reges sub potestate habere incepit, donec etiam ad summum imperii fastigium ascenderit; et quicquid postea monarchae et praecipue Germaniae Caesares conati sunt, ejus authoritatem vel tantillum diminuere, nihil promoverunt, sed contra eandem eo ipso multis numeris auxerunt. Verum enim vero hoc idem, quod nullus Monarcha nec ferro, nec igne, Ecclesiastici solo tantum calamo facere potuerunt; ut vel hinc tantum ejusdem vis, et potentia facile dignoscatur et praeterea, quam necesse sit, summis potestatibus hanc sibi authoritatem reservare. Quod, si etiam ea, quae in superiore capiti

pite notavimus, considerare velimus, videbimus hoc ipsum religionis et pietatis incremento non pa- [222] rum etiam conducere. Vidimus enim supra, ipsos Prophetas, quamvis divina virtute praeditos, tamen quia privati viri erant, libertate sua monendi, increpandi et exprobrandi, homines magis irritavisse, quam correxisse, qui tamen a Regibus moniti vel castigati facile flectebantur. Deinde ipsos reges ob hoc tantum, quod ipsis hoc jus non absolute competebat, saepissime a religione descivisse et cum ipsis fere totum populum; quod etiam in Christianis imperiis ob eandem causam saepissime contigisse constat. At hic forsan me aliquis rogabit, quisnam ergo, si ii, qui imperium tenent, impii esse velint, pietatem jure vindicabit? an tum etiam iidem ejus interpretes habendi sunt? Verum ego contra ipsum rogo, quid si Ecclesiastici, (qui etiam homines sunt et privati, quibus sua tantum negotia curare incumbit) vel alii, penes quos jus circa sacra esse vult, impii esse velint; an tum etiam ejusdem interpretes habendi sunt? Certum quidem est, quod si ii, qui imperium tenent, quâ juvat, ire velint, sive jus circa sacra habeant, sive minus, omnia tam sacra, quam profana in deterius ruent: et longe citius, si qui viri privati seditiose jus divinum vindicare velint. Quapropter hoc iisdem jus denegando nihil absolute promovetur, sed contra malum magis augetur; nam hoc ipso fit, ut necessario (sicuti Hebraeorum Reges, quibus hoc jus non absolute concessum fuit) impii sint, et consequenter ut totius Reipublicae damnum et malum ex incerto et contingente, certum et necessarium reddatur. Sive igitur rei veritatem, sive imperii securitatem, sive denique pietatis incrementum spectemus, statuere cogimur, jus etiam divinum, sive jus circa sacra a decreto summarum potestatum absolute pendere, easque ejusdem interpretes esse et vindices; ex quibus sequitur, illos Dei verbi ministros esse, qui populum ex authoritate summarum potestatum pietatem

tatem docent, prout ipsa ex earum decreto publicae utilitati accommodata est.

Supereſt jam cauſam etiam indicare, cur ſemper in Chriſtiano imperio de hoc jure diſceptatum fuit; cum tamen Hebraei nunquam, quod ſciam de eodem ambegerint. Sane monſtro ſimile videri poſſet, quod de re tam manifeſta, tamque neceſſaria quaeſtio ſemper fuerit, et quod ſummae poteſtates hoc [223] jus nunquam abſque controverſia, imo nunquam niſi magno ſeditionum periculo et religionis detrimento habuerint. Profecto, ſi hujus rei nullam certam cauſam aſſignare poſſemus, facile mihi perſuaderem, omnia, quae in hoc capite oſtendi, non niſi theoretica eſſe, ſive ex earum ſpeculationum genere, quae nunquam ex uſu eſſe poſſunt. Etenim ipſa primordia Chriſtianae religionis conſideranti hujus rei cauſa ſeſe omnino manifeſtat. Chriſtianam namque religionem non reges primi docuerunt, ſed viri privati, qui, invitis iis, qui imperium tenebant et quorum ſubditi erant, privatis Eccleſiis concionari, ſacra officia inſtituere, adminiſtrare et ſoli omnia ordinare et decretare, nullâ imperii ratione habita, diu conſueverunt. Cum autem multis jam elapſis annis religio in imperium introduci incepit, Eccleſiaſtici eandem, ſicuti ipſam determinaverant, ipſos Imperatores docere debuerunt, ex quo facile obtinere potuerunt, ut ejus doctores et interpretes et praeterea Eccleſiae paſtores et quaſi Dei vicarii agnoſcerentur et ne poſtea Reges Chriſtiani hanc ſibi autoritatem capere poſſent, optime ſibi caverunt Eccleſiaſtici, prohibendo ſcilicet matrimonium ſupremis Eccleſiae miniſtris ſummoque religionis interpreti. Ad quod praeterea acceſſit, quod Religionis dogmata ad tam magnum numerum auxerant et cum Philoſophia ita confuderant, ut ſummus ejus interpres ſummus Philoſophus et Theologus eſſe et plurimis inutilibus ſpeculationibus vacare deberet, quod tantum

viris

viris privatis et otio abundantibus contingere potest. At apud Hebraeos longe aliter res sese habuit. Nam eorum Ecclesia simul cum imperio incepit et Moses, qui id absolute tenebat, populum religionem docuit, sacra ministeria ordinavit, eorumque ministros elegit. Hinc igitur contra factum est, ut autoritas regia apud populum maxime valuerit, et ut jus circa sacra Reges maxime tenuerint. Nam quamvis post mortem Mosis nemo imperium absolute tenuerit, jus tamen decretandi tam circa sacra, quam circa reliqua, penes principem (ut jam ostendimus) erat; deinde, ut populus religionem et pietatem edoceretur, non magis Pontificem, quam supremum Judicem adire tenebatur. (Vide Deut. cap. 17. vers, 9. 11.) Reges denique quamvis non aequale ac Moses jus habuerint, omnis tamen fere sacri ministerii ordo et ele- [224] ctio ab eorum decreto pendebat. David enim fabricam templi totam concinnavit, (vide Paralip. 1. cap. 28. vers. 11, 12, etc.) ex omnibus deinde Levitis viginti quatuor millia elegit ad psallendum et sex millia, ex quibus Judices et praetores eligerentur, quatuor deinde millia janitorum et quatuor denique millia, qui organis canerent. (Vide ejusdem libri cap. 23. vers. 4. 5.) Porro eosdem in cohortes (quarum etiam primarios elegit) divisit, ut unaquaeque suo tempore, servatis vicibus, administraret. (Vide vers. 5. ejusdem cap.) Sacerdotes itidem in tot cohortes divisit. Sed ne omnia singulatim recensere tenear, lectorem refero ad lib. 2. Paralip. cap. 8. ubi vers. scil. 13. dicitur, *cultum Dei, sicuti eundem Moses instituerat, fuisse ex mandato Salomonis in templo administratum*, et vs. 14. *quod ipse* (Salomon) *cohortes sacerdotum in suis ministeriis et Levitarum etc. constituerit, secundum jussum viri divini Davidis*, Et versu denique 15. testatur Historicus, *quod non recesserunt a praecepto Regis imposito Sacerdotibus et Levitis in nulla re, neque in aerariis administrandis*, ex quibus omnibus et aliis Regum historiis sequitur

quitur evidentissime, totum religionis exercitium, sacrumque ministerium a solo Regum mandato dependisse. Cum autem supra dixi, eosdem jus non habuisse, ut Moses, summum pontificem eligendi, Deum immediate consulendi, et Prophetas, qui ipsis viventibus prophetarent, damnandi; nulla aliâ de causâ id dixi, quam quia Prophetae ex autoritate, quam habebant, novum Regem eligere poterant et veniam parricidio dare, at non quod Regem, si quid contra leges audebat, in judicium vocare liceret et jure contra eundem agere. Quapropter si nulli fuissent Prophetae, qui singulari revelatione veniam parricidio possent tuto concedere, jus ad omnia absolute tam sacra, quam civilia omnino habuissent; quare hodiernae summae potestates, quae nec Prophetas habent, nec recipere jure tenentur, (Hebraeorum enim legibus addicti non sunt) hoc jus, tametsi caelibes non sint, absolute habent et semper retinebunt, modo tantum Religionis dogmata in magnum numerum augeri, neque cum scientiis confundi sinant.

CAP. XX. *Ostenditur, in Libera Republica unicuique et sentire, quae velit, et quae sentiat dicere licere.*

Si aeque facile esset animis, ac linguis imperare, [225] tuto unusquisque regnaret et nullum imperium violentum foret. Nam unusquisque ex imperantium ingenio viveret et ex solo eorum decreto, quid verum vel falsum, bonum vel malum, aequum vel iniquum esset, judicaret. Sed hoc, ut jam in initio Cap. XVII. notavimus, fieri nequit, ut scilicet animus alterius juris absolute sit; quippe nemo jus suum naturale, sive facultatem suam libere ratiocinandi et de rebus quibuscumque judicandi, in alium transferre, neque ad id cogi potest. Hinc ergo fit, ut illud imperium violentum habeatur, quod in animos est, et ut summa majestas injuriam subditis facere, eorumque

que jus usurpare videatur, quando unicuique praescribere vult, quid tanquam verum amplecti et tanquam falsum rejicere, et quibus porro opinionibus uniuscujusque animus ergo Deum devotione moveri debeat. Haec enim uniuscujusque juris sunt, quo nemo, etsi velit, cedere potest. Fateor, judicium multis et paene incredibilibus modis praeoccupari posse, atque ita, ut, quamvis sub alterius imperio directe non sit, tamen ab ore alterius ita pendeat, ut merito eatenus ejus juris dici possit. Verum quicquid ars hac in re praestare potuerit, nunquam tamen eo perventum est, ut homines unquam non experirentur, unumquemque suo sensu abundare, totque Capitum, quam palatorum esse discrimina. Moses, qui non dolo, sed divina virtute judicium sui populi maxime praeoccupaverat, utpote qui divinus credebatur et divino afflatu dicere et facere omnia, ejus tamen rumores et sinistras interpretationes fugere non potuit; et multo minus reliqui Monarchae; et si hoc aliqua ratione posset concipi, conciperetur saltem in monarchico imperio at minime in democratico, quod omnes, vel magna populi pars collegialiter tenet; cujus rei causam omnibus patere existimo.

Quantumvis igitur summae potestates jus [220] ad omnia habère et juris et pietatis interpretes credantur, nunquam tamen facere poterunt, ne homines judicium de rebus quibuscunque ex proprio suo ingenio ferant, et ne eatenus hoc, aut illo affectu afficiantur. Verum quidem est, eas jure posse omnes, qui cum iisdem in omnibus absolute non sentiunt, pro hostibus habere; sed nos de ipsarum jure jam non disputamus, sed de eo, quod utile est; concedo enim easdem jure posse violentissime regnare et cives levissimis de causis ad necem ducere, at omnes negabunt, haec salvo sanae rationis judicio, fieri posse; imo quia haec non sine magno totius imperii

periculo

periculo facere queunt, negare etiam possumus easdem absolutam potentiam ad haec et similia habere, et consequenter neque etiam absolutum jus; jus enim summarum potestatum ab earum potentia determinari ostendimus.

Si itaque nemo libertate sua judicandi et sentiendi, quae vult, cedere potest, sed unusquisque maximo naturae jure dominus suarum cogitationum est, sequitur, in republica nunquam nisi admodum infelici successu tentari posse, ut homines, quamvis diversa et contraria sentientes, nihil tamen nisi ex praescripto summarum potestatum loquantur; nam nec peritissimi, ne dicam plebem, tacere sciunt. Hoc hominum commune vitium est, consilia sua, etsi tacito opus est, aliis credere: illud ergo imperium violentissimum erit, ubi unicuique libertas dicendi et docendi, quae sentit negatur et contra id moderatum, ubi haec eadem libertas unicuique conceditur. Verum enim vero nequaquam etiam negare possumus, quin majestas tam verbis, quam re laedi potest, atque adeo si impossibile est, hanc libertatem prorsus adimere subditis, perniciosissimum contra erit, eandem omnino concedere; qua propter nobis hic inquirere incumbit, quousque unicuique haec libertas, salva reipublicae pace, salvoque summarum potestatum jure, potest et debet concedi, quod hic, ut in initio Cap. XVI. monui, praecipuum meum intentum fuit.

Ex fundamentis reipublicae supra explicatis evidentissime sequitur, finem ejus ultimum non esse, dominari, nec homines metu retinere et alterius juris facere, sed contra unumquemque metu liberare, ut [227] secure, quoad ejus fieri potest, vivat, hoc est, ut jus suum naturale ad existendum absque suo et alterius damno optime retineat. Non, inquam, finis reipublicae est homines ex rationalibus bestias vel automata facere, sed contra ut eorum mens et cor-

pus

pus tuto suis functionibus fungantur et ipsi liberâ ratione utantur, et ne odio, ira, vel dolo certent, nec animo iniquo invicem ferantur. Finis ergo Reipublicae revera libertas est. Porro ad formandam Rempublicam hoc unum necesse fuisse vidimus, nempe ut omnis decretandi potestas penes omnes, vel aliquot, vel penes unum esset. Nam quandoquidem liberum hominum judicium varium admodum est et unusquisque solus omnia scire putat, nec fieri potest, ut omnes aeque eadem sentiant et uno ore loquantur; pacifice vivere non poterant, nisi unusquisque jure agendi ex solo decreto suae mentis cederet. Jure igitur agendi ex proprio decreto unusquisque tantum cessit, non autem ratiocinandi et judicandi; adeoque salvo summarum potestatum jure, nemo quidem contra earum decretum agere potest, at omnino sentire et judicare et consequenter etiam dicere, modo simpliciter tantum dicat vel doceat et sola ratione, non autem dolo, irâ, odio, nec animo aliquid in rempublicam ex authoritate sui decreti introducendi, defendat. Ex Gr. si quis legem aliquam sanae rationi repugnare ostendit et propterea eandem abrogandam esse censet, si simul suam sententiam judicio summae potestatis (cujus tantum est, leges condere et abrogare) submittit et nihil interim contra illius legis praescriptum agit, bene sane de republica meretur, ut optimus quisque civis; sed si contra id faciat ad magistratum iniquitatis accusandum et vulgo odiosum reddendum, vel seditiose studeat invito magistratu legem illam abrogare, omnino perturbator est et rebellis. Videmus itaque qua ratione unusquisque, salvo jure et authoritate summarum potestatum, hoc est, salvâ reipublicae pace, ea, quae sentit dicere et docere potest; nempe si decretum omnium rerum agendarum iisdem relinquat et nihil contra earum decretum agat, etiamsi saepe contra id, quod bonum judicat et palam sentit, agere debeat; quod quidem salva justitia et pietate facere potest, imo debet, si

se

At ponatur, hanc libertatem opprimi et homines ita retineri posse, ut nihil mutire audeant, nisi ex praescripto summarum potestatum; hoc profecto nunquam fiet, ut nihil etiam, nisi quid ipsae velint, cogitent: atque adeo necessario sequeretur, ut homines quotidie aliud sentirent, aliud loquerentur et consequenter ut fides, in republica apprime necessaria, corrumperetur et abominanda adulatio et perfidia foverentur, unde doli et omnium bonarum artium corruptio. Verum longe abest, ut id fieri possit, ut omnes scilicet praefinito loquantur: sed contra quo magis libertas loquendi hominibus adimi curatur, eo contumacius contra nituntur, non quidem avari, adulatores et reliqui impotentes animi, quorum [230] summa salus est, nummos in arca contemplari et ventres distentos habere, sed ii, quos bona educatio, morum integritas et virtus liberiores fecit. Ita homines plerumque constituti sunt, ut nihil magis impatienter ferant, quam quod opiniones, quas veras esse credunt, pro crimine habeantur et quod ipsis sceleri reputetur id, quod ipsos ad pietatem erga Deum et homines movet, quo fit, ut leges detestari et quidvis in magistratum audeant; nec turpe, sed honestissimum putent, seditiones hac de causa movere et quodvis facinus tentare. Cum itaque humanam naturam sic comparatam esse constet, sequitur, leges, quae de opinionibus conduntur, non scelestos, sed ingenuos respicere, nec ad malignos coërcendum, sed potius ad honestos irritandum condi, nec sine magno imperii periculo defendi posse. Adde, quod tales leges inutiles omnino sunt; nam qui opiniones, quae legibus damnatae sunt, sanas esse credent, legibus parere non poterunt; qui contra easdem tanquam falsas rejiciunt, leges, quibus hae damnantur, tanquam privilegia recipiunt et iisdem ita triumphant, ut magistratus easdem postea, etsi velit, abrogare non valeat. His accedunt, quae supra Cap. XVIII. ex historiis Hebraeorum No. II. dedu-

deduximus: et denique quot ſchismata in Eccleſia ex hoc plerumque orta ſunt? Quod magiſtratus doctorum controverſias legibus dirimere voluerunt? Nam ni homines ſpe tenerentur, leges et magiſtratum ad ſe trahendi, et de ſuis adverſariis, communi vulgi applauſu triumphandi et honores adipiscendi, nunquam tam iniquo animo certarent, nec tantus furor eorum mentes agitaret. Atque haec non tantum ratio, ſed etiam experientia quotidianis exemplis docet; nempe ſimiles leges, quibus ſcilicet imperatur, quid unicuique credendum ſit, et contra hanc aut illam opinionem aliquid dicere vel ſcribere prohibetur, ſaepe inſtitutas fuiſſe ad largiendum, vel potius cedendum eorum ira, qui libera ingenia ferre nequeunt et torva quadam authoritate ſeditioſae plebis devotionem facile in rabiem mutare et in quos volunt inſtigare poſſunt. At quando ſatius foret, vulgi iram et furorem cohibere, quam leges inutiles ſtatuere; quae violari non poſſunt, niſi ab iis, qui virtutes et artes amant et rempublicam in tantam anguſtiam redigere, ut viros ingenuos ſuſtinere non poſſit? Quid enim (431) majus reipublicae malum excogitari poteſt, quam quod viri honeſti, quia diverſa ſentiunt et ſimulare neſciunt, tanquam improbi in exilium mittantur? quid inquam magis pernicioſum, quam quod homines ob nullum ſcelus neque facinus, ſed quia liberalis ingenii ſunt, pro hoſtibus habeantur et ad necem ducantur, et quod cataſtaſia, malorum formido pulcherrimum fiat theatrum ad ſummum tolerantiae et virtutis exemplum cum inſigni majeſtatis opprobrio oſtentandum? qui enim ſe honeſtos norunt, mortem ut ſceleſti non timent, nec ſupplicium deprecantur; eorum quippe animus nulla turpis facti poenitentia angitur, ſed contra honeſtum non ſupplicium putant, pro bona cauſa mori et pro libertate glorioſum; quid ergo talium nece exempli ſtatuitur, cujus cauſam inertes et animo impotentes ignorant, ſeditioſi oderunt et honeſti amant? nemo ſa-

ne ex eadem exemplum capere potest, nisi ad imitandum, vel saltem ad adulandum.

Ne itaque assentatio, sed ut fides in pretio sit et ut summae potestates imperium optime retineant, nec seditiosis cedere cogantur, judicii libertas necessario concedenda est, et homines ita regendi sunt, ut quamvis diversa et contraria palam sentiant, concorditer tamen vivant. Nec dubitare possumus, quin haec ratio imperandi optima sit et minora patiatur incommoda; quandoquidem cum hominum natura maxime convenit. In imperio enim democratico (quod maxime ad statum naturalem accedit) omnes pacisci ostendimus, ex communi decreto agere, at non judicare et ratiocinari; hoc est, quia omnes homines non possunt aeque eadem sentire, pacti sunt, ut id vim decreti haberet, quod plurima haberet suffragia, retinendo interim authoritatem eadem, ubi meliora viderint, abrogandi; quo igitur hominibus libertas judicandi minus conceditur, eo a statu maxime naturali magis receditur et consequenter violentius regnatur. Ut autem porro constet, ex hac libertate nulla oriri incommoda, quae non possint sola summae potestatis authoritate vitari, et hâc solâ homines, etsi palam contraria sententes facile retineri, ne invicem laedant; exempla praesto sunt; nec opus mihi est ea longe petere. Urbs Amstelaedamum exemplo sit, quae tanto cum suo incremento et omnium nationum admiratione hujus libertatis fructus experitur; in hac enim florentissima republica et urbe praestantissima, omnes cujuscunque nationis et sectae homines, summa cum concordia vivunt et ut alicui bona sua credant, id tantum scire curant, num dives an pauper sit et num bona fide an dolo solitus sit agere. Caeterum religio vel secta nihil eos movet; quia haec coram judice ad justificandam vel damnandam causam nihil juvat; et nulla omnino tam odiosa secta est, cujus sectarii (modo neminem laedant et

[232]

suum

ſuum unicuique tribuant honeſteque vivant) publica magiſtratuum authoritate et praeſidio non protegantur. Contra cum olim Remonſtrantium et Contraremonſtrantium controverſia de religione a Politicis et Ordinibus provinciarum agitari incepit, tandem in ſchiſma abiit et multis tum exemplis conſtitit, leges, quae de Religione conduntur, ad dirimendas ſcilicet controverſias, homines magis irritare, quam corrigere; alios deinde infinitam ex iiſdem licentiam ſumere; praeterea ſchiſmata non oriri ex magno veritatis ſtudio (fonte ſcilicet comitatis et manſuetudinis) ſed ex magna libidine regnandi; ex quibus luce meridiana clarius conſtat eos potius ſchiſmaticos eſſe, qui aliorum ſcripta damnant et vulgum petulantem in ſcriptores ſeditioſe inſtigant, quam ſcriptores ipſi, qui plerumque doctis tantum ſcribunt et ſolam rationem in auxilium vocant; deinde eos revera perturbatores eſſe, qui in libera republica libertatem judicii, quae non poteſt opprimi, tollere tamen volunt.

His oſtendimus I. impoſſibile eſſe, libertatem hominibus dicendi ea, quae ſentiunt, adimere; II. hanc libertatem, ſalvo jure et authoritate ſummarum poteſtatum unicuique concedi et eandem unumquemque ſervare poſſe, ſalvo eodem jure, ſi nullam inde licentiam ſumat, ad aliquid in Rempublicam tanquam jus introducendum, vel aliquid contra receptas leges agendum; III hanc eandem libertatem unumquemque habere poſſe, ſervatâ reipublicae pace et nulla ex eadem incommoda oriri, quae facile coërceri non poſſint; IV. eandem ſalvâ etiam pietate unumquemque habere poſſe; V. leges, quae de rebus ſpeculativis conduntur, inutiles omnino eſſe; VI. Denique oſtendimus, hanc libertatem non tantum ſervatâ Rei- [233] publicae pace, pietate et ſummarum poteſtatum jure poſſe, ſed ad haec omnia conſervandum, etiam debere concedi; nam ubi ex adverſo eandem hominibus adimere laboratur et diſcrepantium opiniones,

non autem animi, qui soli peccare possunt, in judicium vocantur, sibi in honestos exempla eduntur, quae potius martyria videntur, quaeque reliquos magis irritant et ad misericordiam, si non ad vindictam plus movent, quam terrent; bonae deinde artes et fides corrumpuntur, adulatores et perfidi foventur et adversarii triumphant, quod eorum irae concessum sit, quodque imperium tenentes suae doctrinae, cujus interpretes habentur, sectatores fecerint, ex quo fit, ut eorum authoritatem et jus usurpare audeant, nec jactare erubescant, se a Deo immediate electos et sua decreta divina, summarum autem potestatum contra humana esse, quae propterea divinis, hoc est, suis decretis ut cedant, volunt; quae omnia nemo ignorare potest reipublicae saluti omnino repugnare. Quapropter hic, ut supra Cap. XVIII. concludimus, nihil reipublicae tutius, quam ut pietas et Religio in solo Charitatis et Aequitatis exercitio comprehendatur et jus summarum potestatum tam circa sacra, quam profana ad actiones tantum referatur, caeterum unicuique et sentire quae velit et quae sentiat, dicere concedatur.

His, quae in hoc tractatu agere constitueram, absolvi. Superest tantum expresse monere, me nihil in eo scripsisse, quod non libentissime examini et judicio summarum Potestatum Patriae meae subjiciam. Nam si quid horum, quae dixi, patriis legibus repugnare, vel communi saluti obesse judicabunt, id ego indictum volo. Scio me hominem esse et errare potuisse; ne autem errarem sedulo curavi et apprime, ut quicquid scriberem, legibus patriae, pietati, bonisque moribus omnino responderet.

REMARQUES

CURIEUSES ET NECESSAIRES POUR L'INTELLIGENCE DE CE LIVRE.

Ad p. 157. *Eius tamen propagatores non possunt vocari Prophetae etc.* C'est à dire autant d'interpretes de Dieu, parce qu'il faut pour meriter ce titre, interpreter les decrets Divins, que l'on sçait par revelation, à ceux qui les ignorent et que la certitude que l'on peut avoir de ces decrets soit toute fondée sur l'autorité du Prophete, et sur la créance que l'on a en luy. Que s'il ne falloit pour devenir prophete qu'estre disciple d'un Prophete, comme il ne faut pour estre Philosophe qu'estudier sous un Philosophe; en ce cas là le Prophete ne seroit point l'interprete des decrets Divins, parce que ce ne seroit plus sur le témoignage et sur la bonne foy du Prophete que s'appuyeroient ses auditeurs, mais sur leur propre témoignage, et sur la revelation mesme. Ainsi les Souverains sont les interpretes du droit, par ce qu'il ne peut y avoir que leur autorité qui le protége et le défende.

Ad p. 170. *Quod Prophetae virtutem singularem et supra communem habebant* etc. Quoy qu'il s'en trouve qui ayent des dons que la Nature refuse aux autres hommes, il ne s'ensuit pas que ceux-là

soient

ſoient au deſſus de la nature humaine, à moins que les dons, dont ils ſont extraordinairement pourvûs, ne paſſent les bornes et les limites de la Nature humaine. Comme par exemple la Grandeur des Geants eſt à la verité fort rare, et neanmoins elle eſt naturelle; Compoſer des vers ſur le champ eſt un don qui n'eſt pas commun, cependant il eſt naturel, et il s'en trouve qui en font aiſément, comme il s'en voit qui s'imaginent quelque choſe les yeux ouverts avec autant de vivacité que ſi les objets leur eſtoient preſens. Mais s'il eſtoit poſſible que quelqu'un eût d'autres moyens de concevoir les choſes, ou que ſes connoiſſances fuſſent appuyées ſur d'autres fondements, il faudroit qu'il y eût en luy quelque choſe de plus qu'humain.

Ad p. 194. *Nec videmus, quod Deus Patriarchis, aut eorum ſucceſſoribus aliud praeter hoc promiſerit* etc. Nous liſons au Chapitre 15. de la Geneſe que Dieu promit ſa protection à Abraham, et une très grande recompenſe; à quoy ce Patriarche repartit qu'il ne voyoit pas, eſtant déja fort vieux qu'il y eût déſormais rien de tel à eſpérer pour luy.

Ad. p. 195. *Hebraeorum igitur ſocietati nihil aliud, pro conſtanti legum obſervatione, promitti potuit, quam vitae ſecuritas, ejuſque commoda* etc. Il eſt dit en termes exprés au Chapitre 10. verſet 21. de l'Evangile ſelon ſaint Marc qu'il ne ſuffit pas pour heriter de la vie eternelle de garder les commandements de la loy de Moyſe.

Ad p. 237. *Cum Dei exiſtentia non ſit per ſe nota* etc. Nous doutons infailliblement de l'exiſtance de Dieu, et par conſequent de toutes choſes, tandis que nous n'en avons point d'idée claire et diſtincte, et que nous ne le connoiſſons que confuſément; car comme celuy qui ne ſçait pas certainement en quoy conſiſte la nature du triangle, ignore en

mesme

mesme temps que ses trois angles soient esgaux à deux droits; de mesme celuy qui ne connoist que confusément la nature divine, ne sçauroit voir que l'existence soit essentielle à Dieu; c'est pourquoy pour n'en point douter, il faut absolument avoir recours à certaines notions très simples qu'on appelle communes, et nous en servir comme de moyens propres et infaillibles pour nous conduire à une idée claire et distincte de la Nature divine et ce n'est qu'alors que nous commençons à estre asseurez que Dieu existe necessairement, et qu'il est par tout: et que nous comprenons évidemment qu'il n'y a point de connoissances où la nature divine ne se trouve, et que ce n'est que par son moyen que nous les acquerons. Et qu'enfin il n'est rien de tout ce que nous concevons distinctement, et dans toute son estenduë qui ne soit veritable et effectif. Mais si le lecteur a la curiosité d'en sçavoir davantage, qu'il prenne la peine de lire les prolegomenes d'un livre intitulé, *Les principes de Philosophie prouvez par demonstrations Geometriques.*

Ad p. 263. *Vt impossibile sit, talem invenire methodum, quae verum sensum omnium orationum Scripturae certo doceat investigare* etc. Impossibilité que je fonde sur ce que nous n'avons ny l'usage, ny la phraseologie de cette Langue.

Ad p. 268. *Res enim, quae sua natura facile percipiuntur* etc. I'entends par ce qui est perceptible non seulement les choses dont la démonstration est sensible, et évidente, mais mesmes celles que nous embrassons par une simple certitude morale, et que nous oyons d'ordinaire sans admiration, encore qu'il soit entièrement impossible de les démontrer. Comme nous voyons qu'il est aisé de comprendre les propositions d'Euclide, avant que la demonstration les ait precedées; ainsi je nomme perceptible ce qui n'ex-

n'excede point la foy humaine, telles que sont les histoires tant de l'avenir que du passé, comme aussi les droits, les coûtumes, et les institutions, bien qu'il soit impossible de les prouver par demonstrations Mathematiques. Mais quant aux hieroplyphes et aux histoires qui sont hors de toute créance, je les appelle imperceptibles, encore qu'il y en ait beaucoup de cette nature que nôtre methode éclaircit en sorte qu'il est aisé d'entendre la pensée de l'Auteur.

Ad. p. 278. *Quod Genes. cap.* 22. *vs.* 14. *vocetur mons Morya mons Dei* etc. C'est à dire par l'historien, et non pas par Abraham, parce qu'il dit que l'endroit qui s'appelle aujourduy *il sera manifesté sur la montagne de Dieu*, fut nommé par Abraham, *Dieu y pourvoira.*

Ad p. 281. *Narrat sine dubio ibi Historicus, quos reges Idumaei habuerint* etc. Car depuis ce temps-là jusqu' à celuy du Roy Joram, auquel les Iduméens se revolterent de son obeïssance (2 Liv. des Rois Ch. 8. v. 20.), ils n'avoient que des Gouverneurs ou des Vice-rois establis par les Juifs (1 Liv. des Rois Ch. 22. v. 48.). Et c'est à cause de cela qu' au 2. liv. des Rois Chapitre 3. verset 9. le Gouverneur d'Idumée, est appellé Roy. Or il n'est pas certain si le dernier Roy des Iduméens commença à regner avant que Saül fût élû Roy, ou si c'est seulement que l'Escriture nous ait voulu laisser en ce chapitre de la Genese le nombre des Rois qui sont morts invincibles. Au reste c'est estre ignorant et digne de risée que de mettre Moyse au nombre des Rois Hebreux, luy qui fonda leur Republique sur un pié tout contraire et directement opposé à l'Estat Monarchique.

Ad p. 290. *Exceptis tantum paucissimis* etc. Par exemple il est dit au 2 liv. des Rois Chapitre 18. verset

verset 20. *Tu parles* (à la seconde personne) *mais ce ne sont que des paroles* etc. et dans Isaie Chapitre 36. verset 5. *et moy je dy que tout cela n'est qu'un vain babil: mais le conseil et la force sont requis à la guerre.* D'ailleurs il se trouve au verset 22. au nombre plurier, *que si vous me dites*, paroles qui sont au singulier dans l'exemplaire d'Isaie. Il n'y a quantité de leçons diverses de cette nature, dont il est impossible de sçavoir la quelle il faut prendre. Au reste nous ne lisons point dans Isaie, ce qui est escrit en 32. verset du mesme Chapitre du 2. liv. des Rois, c'est pourquoy je ne doute pas que ce ne soient des paroles supposées.

Ad p. 290. *At verba variis in locis adeo mirifice mutata deprehenduntur* etc. Comme par exemple il y a au 2. liv. de Samuel chapitre 7. verset 6. *toûjours errant avec les tentes et les tabernacles.* Et au Chapitre 17. verset 5. du 1. liv. des Chroniques, *mais j'ay esté de tabernacle en tabernacle, et de pavillon en pavillon.* Davantage le verset 10. du 2. liv. de Sam. et le 9. du 1. des Chron. sont couchez en termes tout differents. Outre cela il y a tant d'autres discordances plus considerables que celles-cy qu'à moins d'estre aveugle ou stupide on ne sçauroit lire ces chapitres sans s'en apperçevoir.

Ad p. 291. *Quod tempus necessario referendum est ad aliud, de quo immediate loquutus est.* Que ce texte ne se rapporte à aucun autre temps qu'à celuy où Joseph fut vendu, cela se voit non seulement par la suite du discours, mais par l'âge mesme de Juda, lequel n'avoit alors s'il est permis d'en croire le calcul de son histoire precedente, que 22. ans au plus. Car nous lisons au chapitre 29. de la Genese verset dernier que Juda nasquit l'an 10. du service du Patriarche Jacob chez Laban, et Joseph le 14. Or puis que Joseph avoit 17. ans lors qu'il fut vendu, il

il s'ensuit que Juda n'en devoit avoir que 21. par consequent ceux qui s'imaginent que la longue absence de Juda de la maison de son pere fut devant la vente de Joseph, s'abusent lourdement, et ne font que trop voir qu'ils sont plus en peine de la divinité de l'Escriture qu'ils n'en sont certains.

Ad p 292. *Et contra Dinam vix septem fuisse annorum*, etc. Car n'en déplaise à Aben Hezra c'est une espece de folie que de s'imaginer que Jacob fut 8. ou 10 ans dans son voyage entre la Mesopotamie et Bethel: où qu'il fit diligence non seulement pour l'envie qu'il avoit de revoir ses parents, mais principalement pour accomplir le voeu qu'il avoit fait lors qu'il s'enfuit d'avec son frere, de quoy Dieu l'avoit averty, en luy promettant de l'aider à retourner dans son païs (Genese Ch. 28. 10. 31. 13 et 25. 5. Genese Ch. 31. 3. 13.) Que si ces raisons semblent à nos adversaires plus apparentes que veritables et solides: je veux bien pour leur plaire demeurer d'accord avec eux, que Jacob comme un autre Ulisse fut huit ou dix ans, et mesme d'avantage errant et vagabond dans ce petit trajet. Mais du moins ne sçauroient ils nier, que Benjamin ne nasquît la derniere année de ce voyage, c'est à dire selon leur calcul environ la 15. ou 16 année de l'âge de Joseph. Et ce par la raison que Jacob prit congé de Laban sept ans après la naissance de son fils Joseph. Or depuis la 17. année de l'âge de celuy-cy jusques au temps que le Patriarche alla en Egypte, on ne compte que 22. ans, ainsi que nous avons fait voir au Chapitre 9. et par consequent Benjamin n'avoit en ce mesme temps du voyage d'Egypte que 23. ou 24. ans au plus, et c'est de ce temps qu'il n'estoit encore qu'en la fleur de son âge, dont la Genese parle, lors qu'elle dit qu'il avoit les enfans dont le nombre est marqué au Chapitre 46. verset 21. que l'on peut conferer avec le verset 38, 39. et 40. du Chapitre 26. du liv. des Nombres et avec

le

le 1. verſet et les ſuivans du Chapitre 8. du 1. liv. des Chron. et l'on verra que le fils aisné de Benjamin avoit alors deux fils Ard et Nahgaman: ce qui n'eſt pas moins ridicule que de dire avec la Geneſe que Dina fut violée à l'âge de ſept ans, et beaucoup d'autres abſurditéz que nous avons tirées de l'arrangement et de l'ordre de cette hiſtoire; ce qui fait voir que les ignorans s'enfoncent d'autant plus dans les difficultez, qu'ils s'efforcent de les éviter.

Ad p. 292. *Potuiſſet ſuperioribus annectere, quae hic de ipſo Joſua narrare incipit.* C'eſt à dire en d'autres termes, et dans un autre ordre qu'ils ne ſe trouvent au livre de Joſué.

Ad p. 293. *Hotniel filius Kenaz iudicavit 40. annos*, etc. R. Levi Ben Gerſon et quelques autres ont crû qu'il faut commencer à compter depuis la mort de Joſué ces 40. années que l'Eſcriture dit s'eſtre paſſées en liberté; et par conſequent que les 8. precedentes du gouvernement de Kuſan Rishgataim, y ſont compriſes, et que les 18. ſuivantes ſe doivent rapporter aux 80. d'Ehud, et de Samgar, et qu'enfin il faut mettre les autres années de ſervitude au nombre de celles que l'Eſcriture dit s'eſtre paſſées en liberté. Mais puisque l'Eſcriture cotte expreſſément le nombre des années de ſervitude et de liberté, et qu'elle témoigne au Chapitre 2. verſet 18. que l'Eſtat des Hebreux a toûjours fleuri du vivant de leurs juges: il eſt évident que ce Rabin (homme d'ailleurs aſſez ſçavant) et ceux qui jurent ſur ſon texte, corrigent plûtoſt l'Eſcriture qu'ils ne l'expliquent par la torture qu'ils ſe donnent pour démesler cette fuſée. Erreur où tombent encore, mais plus groſſierement, ceux qui veulent que l'Eſcriture n'a pretendu marquer par ce calcul general des années, que les temps de la police Judaïque; et que ceux des Anarchies (ils les appellent ainſi en haine de l'Eſtat Populaire) que

ces

ces temps-là dis-je aussi bien que ceux de leur servitude, ont esté rejettez de la supputation commune, par ce qu'il eût esté honteux d'y inserer des temps si miserables, et qui n'estoient que comme des interregnes. Car de dire que les Hebreux n'ayent pas voulu marquer dans leurs Annales les temps de la prosperité de leur Republique, à cause que c'estoient des temps de malheur et comme d'interregne, ou qu'ils ayent rayé de leurs Annales les années de servitude, si ce n'est une calomnie, c'est une fiction chimerique et une pure absurdité. Car il est si clair qu' Esdras (qui est l'Ecrivain de ces livres ainsi que nous l'avons fait voir) a eu dessein de marquer au chapitre 6. du 1. livre des Rois toutes les années sans exception depuis la sortie d'Egypte jusqu' à la quatriesme année du regne de Salomon; cela est si manifeste, que jamais homme de bon sens ne l'a revoqué en doute. Car sans parler des autres, la Genealogie de David escrite à la fin du livre de Rut, et au Chapitre 2. du 1. des Chron. se monte à peine à un si grand nombre d'années à sçavoir à 480. vûque Nahasson qui estoit Prince de la Tribu de Juda (Liv. des Nomb. Ch. 7. v. 11. et 12.) deux ans après que les Hebreux eurent quitté l'Egypte mourut au desert avec tous ceux qui ayant atteint l'âge de vingt ans estoient capables de porter les armes, tellement que son fils Shalma ayeul de David passa le Jourdain avec Josué. Ainsi, il n'est pas necessaire de feindre que ce Shalma fût du moins âgé de quatrevingts onze ans lorsqu'il engendra Bohgas, et que celuy-cy en eût autant à la naissance de David. Car David (supposé que l'an 4. du regne de Salomon fût au rapport du chapitre 6. du 1 liv. des Rois, le 480. depuis la sortie d'Egypte) David nasquit à ce compte là, l'an 366. après le passage du Jourdain. Et pourtant supposé que Shalma, ayeul de David nasquit au passage mesme du Jourdain, il faut de necessité que ce Shalma, Bohgas, Obed, et Jessai, ayent engendré successive-

cessivement des enfans dans leur extréme vieillesse, à sçavoir en l'an 91. de leur âge; et par consequent à peine se trouveroit-il depuis la sortie d'Egypte jusqu' à l'an 4. du Regne de Salomon 480. ans, si l'Escriture ne l'avoit dit expressément.

Ad p. 293. *Samson iudicavit 20. annos*, etc. On peut douter si ces vingt-ans se doivent rapporter aux années de liberté, ou s'ils sont compris dans les 40. qui precedent immediatement, pendant lesquels le peuple fut sous le joug des Philistins. Pour moy j'avouë que j'y voy plus de vray-semblance, et qu'il est plus croyable que les Hebreux recouvrerent leur liberté, lors que les plus considerables d'entre les Philistins perirent avec Samson. Aussi n'aye-je rapporté ces 20. ans de Samson à ceux pendant lesquels dura le joug des Philistins, que par ce que Samson nasquit depuis que les Philistins eurent subjugué les Hebreux, outre qu'au traité du Sabbat, il est fait mention d'un certain livre de Jerusalem, où il est dit que Samson jugea le peuple 40. ans; mais la question n'est pas de ces années seulement.

Ad p. 297. *Nempe Kirjat Jeharim*, etc. Kiriatjearim s'appelle aussi Bahgal, d'où Kimchi, et quelques autres ont pris occasion de dire que *Bahgale Jehuda* que j'ay traduit icy *du peuple de Juda*, estoit un nom de ville; mais ils se trompent, parce que *Bahgale* est du nombre plurier. D'ailleurs si l'on veut conferer ce texte de Samuel avec celuy du 1. livre des Chroniques, on trouvera que David ne partit point de la ville de *Bahgal*, mais qu'il y alla. Que si l'auteur du livre de Samuel, n'eût pretendu marquer que le lieu d'où David retira l'Arche; alors pour bien parler Hebreu, voicy comme il eût dit: *et David se leva, et s'en alla, etc. de Bahgal qui est en Juda, et en retira l'Arche de Dieu.*

Ad

Ad p. 297. *Et Absalom fugit ivitque ad Ptolomaeum*, etc. Ceux qui se sont meslez de commenter ce Texte, l'ont corrigé de cette sorte: *et Absalom s'enfuit et se retira chez Ptolomée fils d'Ilamihud Roy de Gesur, où il demeura trois ans, et David pleura son fils tout le temps, qu'il fut à Gesur.* Mais si c'est là ce que l'on appelle interpreter et s'il est permis de se donner cette licence dans l'exposition de l'Escriture, et de transposer de la sorte des phrases tout entieres, soit en ajoûtant, ou en retranchant quelque chose, j'avouë qu'il est permis de corrompre l'Escriture, et de luy donner comme à un morceau de cire autant de formes que l'on voudra.

Ad p. 304. *Et forte postquam Judas Machabaeus templum restauravit*, etc. Je forme ce soupçon, (s'il est vray que c'en soit un) sur la deduction de la Genealogie du Roy Jechonias, laquelle se trouve au chapitre 3. du 1. livre des Chroniques, et finit aux Enfans d'Eliohenai qui sont les tresiesmes descendus de luy en ligne directe; surquoy il faut remarquer que ce Jechonias avant sa captivité n'avoit point d'enfans, mais il est probable, qu'il en eut deux dans la prison, du moins autant qu'on le peut conjecturer des noms qu'il leur donna. Quant à ses descendants, il ne faut point douter qu'il n'en eût, si l'on en croit aussi leurs noms, depuis son élargissement; car son petit fils Pedaja (nom qui signifie Dieu m'a remis en liberté,) lequel est selon ce chapitre le Pere de Zorobabel, naquit l'an 37. ou 38. de ce Jechonias, c'est à dire 33. ans avant que Cyrus licentiât les Juifs, et par consequent Zorobabel à qui Cyrus donna la principauté de la Judée estoit âgé de 13. ou 14. ans. Mais il n'est pas necessaire de pousser la chose plus loin: car il ne faut que lire avec tant soit peu d'attention le Chapitre susdit du 1. liv. des Chroniques où il est fait mention depuis le verset 17. de toute la posterité du Roy Jechonias, et compa-

comparer le texte Hebreu avec la version des Septante, pour voir clairement que ces livres ne furent divulguez que depuis que Judas Machabée eut relevé le Temple, et que le Sceptre n'estoit plus dans la maison de Jechonias.

Ad p. 307. *Sed contra Cap. scilicet 17. quod Babiloniam captus duceretur.* Personne n'eût pû soupçonner que sa Prophetie fût opposée à la prediction de Jeremie, comme ou l'a soupçonné sur le recit qu'en fait Joseph, jusqu' à ce que le succez à fait connoistre qu'ils avoient tous deux predit la verité.

Ad p. 309. *Et insuper etiam liber Nehemiae, etc.* L'Historien fait assez connoistre par le 1. verset du chapitre 1. que la plus grand part de ce livre a esté tirée de celuy que Nehemie a escrit de sa propre main. Mais quant à ce qui se trouve depuis le chapitre 8. jusqu' au verset 26. du chapitre 12. outre les 2. derniers versets du chapitre 12. lesquels ont esté inserez par parenthese dans le discours de Nehemie; il est constant qu'ils y ont esté ajoûtez par l'Historien mesme, lequel survescut Nehemie.

Ad p. 310. *Atque neminem existimare credo, quod Hezras aut Nehemias, adeo longaevi fuerint, ut quatuordecim Reges Persarum supervixerint etc.* Esdras estoit Oncle du premier Souverain Pontife nommé Josué, fils de son frere (1 Esdras Chap. 7. v. 1. 1 Liv. des Chron. Ch. 6. v. 14, 15.): et ce fut avec ce Pontife conjointement avec Zorobabel qu'il alla en Jerusalem (Nehemie Ch. 12. v. 1.). Mais il y a apparence que luy et les autres se voyant inquietez dans leur entreprise, retournerent en Babylone, et qu'il y demeura jusqu' à ce qu'il eut obtenu ce qu' il souhaitoit d'Artaxerxes. Il se lit aussi (Nehemie Ch. 1. v. 2.) que Nehemie fit sous le Regne de Cyrus un

un voyage en Jerusalem avec Zorobabel, sur quoy il ne faut que lire Esdras chapitre 2. verset 2. et le 63. qu'il faut comparer avec le verset 10. du chapitre 8. et avec le verset 2. du chapitre 10. de Nehemie. Car que les interpretes traduisent ce nom *Atirsçatha* par cet autre qui signifie Ambassadeur, c'est ce qu'ils ne prouvent par aucun exemple; au lieu qu'il est certain que l'on donnoit de nouveaux noms aux Juifs qui frequentoient la Cour. Ainsi Daniel fut nommé *Beltesatzar*, Zerubabel *Sechbetsar* (Esdras Ch. 1. v. 8.), et Nehemie *Atirsçatha*; mais en vertu de sa charge, on avoit de coûtume de le salüer sous le titre de Gouverneur, ou de President. Il est donc certain qu' *Atirsçatha* est un nom propre, comme *Hatselelphoni*. *Hatsobeba* 1. Pseaume 4, 3, 8. Halloghes. Nehemie 10. 25. et ainsi du reste.

Ad p. 314. *Ex quibus facile colligimus ante tempus Machabaeorum nullum Canonem Sacrorum Librorum fuisse etc.* Ce qu'on appelle la grande Synagogue, ne commença que depuis la reduction de l'Asie sous l'Empire des Macedoniens. Quant à l'opinion de Maimonides, du R. Abraham, de Ben David, et de quelques autres qui soustiennent que les Presidens de cette Synagogue estoient Esdras, Daniel, Nehemie, Aggée, Zacharie etc. c'est un conte fait à plaisir, et qui n'est appuyé que sur la tradition des Rabins, qui font courir le brüit que la domination des Perses, ne dura que 34. ans; sans qu'ils ayent de meilleure raison que celle-là pour prouver que les Decrets de cette grande Synagogue, ou de ce Synode, lesquels estoient rejettez par les Sadducéens, et receus par les Pharisiens, ayent esté faits par des Prophetes qui les eussent publiés comme s'ils les avoient receus de Moyse, auquel Dieu mesme les avoit laissés de bouche ou par escrit, de sorte que les Pharisiens n'ont pour les defendre qu'une opiniatreté qui leur est comme naturelle; au lieu qu'il est facile

facile aux gens d'esprit qui sçavent pourquoy on convoquoit ces Conciles ou Synodes, et qui n'ignorent pas l'antipathie qui regnoit entre les Phariséens et les Sadducéens, de conjecturer qu'elles pouvoient estre les causes de la convocation de cette grande Synagogue, ou de ce Synode. Du moins il est certain qu'il n'assista aucun Prophete à cette Assemblée, et que les Decrets des Phariséens, qui sont les Traditions, dont on a fait tant de bruit, n'ont receu leur autorité que de ce pretendu Concile.

Ad p. 316. *Arbitramur igitur.* Les interpretes de ce passage traduisent λογίζομαι comme s'il signifioit *je conclue*, et soutiennent opiniâtrément, que Saint Paul s'en sert par tout pour συλλογίζομαι, quoy qu'en effet λογίζομαι ne se prenne chez les Hebreux que pour *supputer*, *penser*, *estimer*. Par laquelle signification il a un merveilleux rapport au Texte syriaque, parce que la Version Syriaque (s'il est vray qu'il y en ait une, car cela n'est pas asseuré, puisque nous n'en connoissons point l'Interprete, et qu'il est incertain en quel temps elle fut divulguée, joint que le Syriaque estoit la Langue naturelle de tous les Apôtres) je dis que cette version traduit ce Texte de Saint Paul de cette sorte *mitrahginam hachi*, paroles que Tremellius interprete dans leur sens naturel en disant *nous estimons donc*, vûque le nom *rahgion*, qui est formé de ce verbe, signifie l'opinion, la pensée; et comme *rahgava* se prend pour la volonté, il s'ensuit que *mitrahginam* ne peut signifier autre chose que *nous voulons*, *nous estimons*, *nous pensons*.

Ad p. 321. *Ut tota Christi doctrina*, etc. A sçavoir celle que Jesus Christ avoit enseignée sur la montagne, et dont Saint Matthieu fait mention au chapitre 5. et suivans.

Ad p. 359. *Nam, quandoquidem non possumus lumine naturali percipere, quod simplex obedientia via ad salutem sit etc.* C'est à dire que nous ne sçavons pas naturellement qu'il suffise au salut, et pour estre heureux, d'embrasser les Decrets Divins comme autant de commandemens; et que ce n'est point la raison, mais la seule revelation qui nous apprend qu'il n'est point necessaire de les concevoir comme veritez éternelles, ainsi que nous l'avons fait voir dans le Chapitre 4.

Ad p. 363. *At ex ea necessario sequitur, neminem absque dolo promissurum, se jure, quod in omnia habet, cessurum,* etc. J'avoue que dans l'Estat civil où l'on détermine en commun de ce qui est bon ou mauvais, la fraude se peut distinguer en bien et en mal; mais dans l'Estat naturel, où chaçun est de droit maistre de ses actions, et où il peut se prescrire dès loix, les interpreter, et les abolir mesme quand il y va de son interest, dans cet Estat il n'est pas concevable que la fraude puisse avoir lieu, ny qu'il s'y trouve de malice.

Ad p. 370. *Nemo enim ex natura scit, se ulla erga Deum teneri obedientia.* etc. Lorsque Saint Paul dit *que les hommes sont sans excuse*, il parle à la façon des hommes, vû qu'il enseigne expressément au Chapitre 9. verset 18. de la mesme Epistre que Dieu fait misericorde à qui bon luy semble, et qu'il endurcit qui il veut: et que si les hommes sont inexcusables, c'est par ce qu'ils sont dans la puissance de Dieu comme un pot de terre entre les mains du Potier, lequel fait d'une mesme masse un vaisseau à honneur, et un autre à deshonneur, et que les avertissements ne servent de rien à leur salut, ou à leur perte. Quant à la Loy divine qui nous est naturelle, et dont le sommaire est d'aimer Dieu, ainsi que nous l'avons dit, elle s'appelle Loy dans le sens que les

Philo-

Philoſophes ordinaires appellent loix les regles de la Nature ſuivant lesquelles toutes choſes ſe font neceſſairement. Car l'amour de Dieu n'eſt point obeïſſance, mais une vertu inſeparable de l'homme, qui connoiſt veritablement Dieu. Pour l'obeïſſance, elle n'a nul esgard à la neceſſité et à la verité de la choſe, mais à la ſeule volonté de celuy qui commande. Car comme il nous eſt impoſſible (ainſi que nous l'avons fait voir au Chapitre 4.) de concevoir Dieu comme un Prince qui fait des loix, que nous pouvons violer, il eſt évident que nul homme qui n'a que la raiſon pour guide, ne peut ſçavoir qu'il ſoit obligé d'obeïr à Dieu. Davantage nous avons montré que les commandemens que Dieu a revelez, ne nous obligent point, et qu'ils ne paſſent pour commandemens à nôtre égard, que tandis que nous en ignorons la cauſe, mais que dès là que nous la connoiſſons, ils ceſſent d'eſtre tels, et que nous ne les embraſſons plus comme commandemens, mais comme veritez éternelles, et par conſequent que l'obeïſſance ſe convertit alors en amour, lequel eſt produit auſſi neceſſairement d'une vraye connoiſſance, que la lumiere eſt produite par le Soleil. D'où il s'enſuit que la raiſon nous enſeigne à la verité à aimer Dieu, mais non pas à luy obeïr: puisque nous ne ſçaurions recevoir les commandemens de Dieu entant que commandemens, c'eſt à dire tandis que nous ne les concevons pas comme veritez éternelles, que Dieu ne nous les ait expreſſément revelés.

Ad p 381. *Quamvis verus Propheta eſſet, reus tamen erat*, etc. Il eſt dit dans les Nombres, que deux certains hommes, dont les noms ſont eſcrits au verſet 28. du chapitre 11. de ce livre propheticans au champ, la nouvelle en vint auſſi-tôt à Moyſe, et que Joſué fut d'avis que l'on ſe ſaiſit de leurs perſonnes; ce qu'il n'eût jamais fait, et que l'on n'eût eu garde de rapporter à Moyſe comme une action cri-

minelle, s'il eût esté permis à tout le monde de prophetiser sans un ordre exprés de Moyse. Cependant Moyse leur fit grace, et blasma Josué du conseil qu'il luy donnoit de maintenir son autorité Royale; ce qui arriva neanmoins au temps, que sa charge luy pesoit tellement sur les espaules, qu'il aimoit mieux mourir que de regner seul, car il répond à Josué en ces termes: *Es tu jaloux de mes interests? plût à Dieu que tout ce Peuple fût aussi Prophete* (Versets 14. et 15. du mesme Chap.) Comme s'il disoit, voudrois tu qu'il n'y eût que moy à regner; pour moy, je souhaitterois que le droit de consulter Dieu revint à chaque particulier, et par consequent qu'ils regnassent tous ensemble, et me laissassent aller. Ainsi ce n'estoit pas le droit et l'autorité, que Josué ignoroit, mais la circonstance du temps: aussi est-ce pour cela que Moyse le blasme, comme David blâma Abisçaï, qui luy conseilloit de faire mourir Simhi, lequel estoit effectivement criminel de leze Majesté (2. Liv. de Sam. Ch. 19. v. 22. et 23.)

Ad p. 382. *Vide Num. Cap. 27. v. 21.* Plus les interpretes s'efforcent de rendre mot à mot le verset 19. et le 23. de ce Chapitre, moins ils les rendent intelligibles, et je suis asseuré, que très peu de personnes en entendent le veritable sens; car la plus part se figurent, que Dieu commande à Moyse au verset 19. d'instruire Josué en presence de l'Assemblée. Et au verset 23. qu'il luy imposa les mains, et l'instruisit; ne prenant pas garde que cette façon de parler est fort en usage chez les Hebreux pour declarer, que l'election du Prince est legitime, et qu'il est confirmé dans sa charge. C'est ainsi que parle Jetro en conseillant à Moyse de choisir des Coadjuteurs qui l'aidassent à juger le Peuple, *si tu fais cecy* (dit-il) *alors Dieu te commandera*, comme s'il disoit que son autorité sera ferme, et qu'il pourra subsister, touchant quoy voyez l'Exode Chapitre 18. verset 23. et le

le 1. liv. de Samuel chapitre 13. verset 15. et le chapitre 25. verset 30. et sur tout le chapitre 1. de Josué au verset 9. où Dieu luy dit, *ne t'ay-je pas commandé, prends courage, et montre toy homme de coeur*, comme si Dieu luy disoit, *n'est pas moy qui t'ay constitué Prince, ne l'espouvante donc de rien, car je seray par tout avec toy.*

Ad p. 385. *Neque alium judicem praeter Deum noscere tenebatur* etc. Les Rabins feignent avec quelques Chrestiens, qui sont aussi ignorans qu'eux, que c'est Moyse qui a institué le grand Sanhedrin. Il est vray que Moyse élut soixante et dix Coadjuteurs, sur les quels il se dechargea d'une partie des soins de la Republique, parce qu'il n'estoit capable de porter tout seul un si lourd fardeau; mais tant s'en faut qu'il ait jamais fait d'ordonance touchant l'institution d'un Concile, qui fut composé de soixante et dix Testes, qu'il a ordonné au contraire à chaque Tribu, d'establir des Juges dans les villes, que Dieu leur avoit données, lesquels eussent soin d'accorder les differents suivant la teneur des loix, et de punir les delinquants; et s'il arrivoit que ces Juges eussent quelque doute sur les Loix, qu'ils fussent obligez de s'addresser au grand Pontife (lequel en estoit le souverain Interprete) comme à un Juge dont ils estoient alors les Subalternes, par ce qu'ils avoient droit de consulter le Pontife, et de pacifier toutes choses suivant l'exposition qu'il donnoit aux loix. Que s'il arrivoit qu'un Juge Subalterne eût l'audace de soûtenir qu'il n'estoit pas obligé de donner sentence suivant la decision du Souverain Pontife (Deut. Ch. 17. v. 9.), cet homme là fut condanné à la mort par l'ordre de celuy qui estoit alors Souverain Juge, tel qu'estoit Josué en qualité de Generalissime de toutes les Armées du Peuple d'Israel, lequel avoit droit aprés le partage des terres, de consulter le Pontife touchant les affaires qui concernoient sa Tribu, et de

de constituer des Juges dans ses villes, lesquels ne fussent subordonnez qu'à luy; ou tel qu'estoit le Roy, auquel toutes les Tribus, ou quelques unes seulement eussent transferé leur droit. Pour preuve de cela, je ne rapporteray qu'un exemple entre tant d'autres qui se trouvent sur ce sujet dans la sainte Escriture. Quand le Prophete Scilonite élut Jeroboam Roy, il luy donna pouvoir en mesme temps de consulter le Pontife, d'establir des Juges, et le revestit enfin de la mesme autorité sur dix Tribus, que Roboam avoit sur les deux autres; tellement que celuy-là avoit le mesme droit en son Royaume, que celuy-cy en Jerusalem, et ce, tant à l'esgard de l'establissement d'un grand Concile dans ses Estats, que pour toute autre chose (2 Chron. Ch. 19. v. 8.). Car il est que Jeroboam (entant qu'il estoit Roy par l'ordre de Dieu), ny ses sujets par consequent, n'estoient point obligez de comparoistre devant le Tribunal de Roboam, duquel ils ne relevoient point, et beaucoup moins devant le Grand Conseil de Jerusalem establi par ce Roy. Il est donc constant qu'autant que l'Empire des Hebreux estoit divisé, autant y avoit-il de jurisdictions differentes, et independentes les unes des autres. I'avouë que ceux qui n'ont aucun égard aux divers Estats des Hebreux, et qui les confondent tous en un, comme si ce n'eût esté qu'une mesme chose, s'embarassent merveilleusement.

EPISTOLAE

DOCTORVM QVORVNDAM VIRORVM

AD

B. D. S.

ET AVCTORIS

RESPONSIONES

AD ALIORVM EIVS OPERVM ELVCIDATIONEM
NON PARVM FACIENTES.

Epistolae in editione originali „B. d. Sp. Opera Posthuma„ finiunt. In nostra ipsas ad Volumen prius addidimus, ut aequaliores fiant tomi. Attamen uncinis inclusos addi curavimus editionis originariae paginarum numeros. Hos itaque ad Volumen operum Spinozae, quod „Posthuma„ inscriptum est, pertinere, sciant lectores.

Ed.

EPISTOLA I.

Clariſſimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

CLARISSIME DOMINE; AMICE COLENDE.

Tam aegre nuper, cum tibi in ſeceſſu tuo Rhe- [395]
noburgi adeſſem, a latere tuo divellebar, ut quampri-
mum in Angliam factus ſum redux, tecum rurſus
uniri, quantum fieri poteſt, commercio ſaltem epi-
ſtolico annitar. Rerum ſolidarum ſcientia, conjun-
cta cum humanitate et morum elegantiâ, (quibus
omnibus Natura et Induſtria ampliſſime te locuple-
târunt) eas habent in ſemetipſis illecebras, ut viros
quoſvis ingenuos et liberaliter educatos in ſui amo-
rem rapiant. Age itaque, Vir Praeſtantiſſime, ami-
citiae non fucatae dextras jungamus, eamque omni
ſtudiorum et officiorum genere ſedulo colamus. Quod
quidem a tenuitate meâ proficiſci poteſt, tuum judi-
ca. Quas tu poſſides ingenii dotes, earum partem,
cum ſine tuo id fieri detrimento poſſit, me mihi vin-
dicare ſinas. Habebamus Rhenoburgi ſermonem de
Deo, de Extenſione et Cogitatione infinitâ, de ho-
rum attributorum diſcrimine et convenientiâ, de ra-
tione unionis animae humanae cum corpore; [396]
porro de Principiis Philoſophiae Carteſianae et Ba-
conianae. Verum cum quaſi per tranſennam et in
tranſcurſu duntaxat de tanti momenti argumentis
tunc loqueremur, atque interim iſta omnia menti
meae crucem figant, ex amicitiae inter nos initae
jure

jure tecum agere nunc aggrediar, ac peramanter rogare, ut circa subjecta praememorata tuos conceptus nonnihil fusius mihi exponere, imprimis vero in hisce duobus me edocere non graveris, videlicet, primo, quâ in re Extensionis et Cogitationis verum discrimen ponas; secundo, quos in Cartesii et Baconis Philosophiâ defectus observes, quâque ratione eos e medio tolli ac solidiora substitui posse judices. Quo liberalius de hisce et similibus ad me scripseris, eo arctius me tibi devincies et ad paria, si modo possim, praestanda vehementer obstringes. Sub praelo hic jam sudant Exercitationes quaedam Physiologicae a Nobili quodam Anglo, egregiae eruditionis viro, perscriptae. Tractant illae de aëris indole et proprietate Elasticâ, quadraginta tribus experimentis comprobatâ, de Fluiditate item et Firmitudine et similibus. Quamprimum excusae fuerint, curabo, ut per Amicum, mare fortassis trajicientem, tibi exhibeantur. Tu interim longum vale et amici tui memor vive, qui est

Londini
$\frac{16}{26}$ August 1661.

Tuus omni affectu, et studio

Henricus Oldenburg.

EPISTOLA II.

Viro Nobilissimo, ac Doctissimo

H. OLDENBURGIO

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Vir clarissime.

Quam grata sit mihi tua amicitia, ipse judicare [397] poteris, modo simul a tuâ humanitate impetrare possis, ut tibi ad virtutes, quibus abundas, reflectere

flectere liceat, et quamvis, quamdiu ipſas contemplor, non parum mihi videar ſuperbire, nempe quod eam tecum inire audeam, praeſertim dum cogito amicorum omnia, praecipue ſpiritualia, debere eſſe communia; tamen hoc tuae humanitati potius, ſimul et benevolentiae, quam mihi, erit tribuendum. Summitate enim illius te deprimere et copiâ hujus adeo me locupletare voluiſti, ut arctam amicitiam, quam mihi conſtanter polliceris et a me reciprocam dignatus es petere, inire non verear, eaque ut ſedulo colatur, enixe ſim curaturus. Ingenii mei dotes quod attinet, ſi quas poſſiderem, eas te tibi vindicare libentiſſime ſinerem, quanquam ſcirem, id non ſine meo magno detrimento futurum. Sed ne videar hoc modo tibi, quod a me jure amicitiae petis, velle denegare, quid circa illa, de quibus loquebamur, ſentiam, conabor explicare; quanquam non putem, niſi tua benignitas interſit, hoc medium futurum, ut mihi arctius devinciaris. De Deo itaque incipiam breviter dicere; quem definio eſſe Ens, conſtans infinitis attributis, quorum unumquodque eſt infinitum, ſive ſumme perfectum in ſuo genere. Ubi notandum, me per attributum intelligere omne id, quod concipitur per ſe et in ſe; adeo ut ipſius conceptus non involvat conceptum alterius rei. Ut ex. gr. Extenſio per ſe et in ſe concipitur; at motus non item. Nam concipitur in alio, et ipſius conceptus involvit Extenſionem. Verum, quod haec ſit vera Dei [398] definitio, conſtat ex hoc, quod per Deum intelligamus Ens ſumme perfectum et abſolute infinitum. Quod autem tale ens exiſtat, facile eſt ex hâc definitione demonſtrare; ſed, quia non eſt hujus loci, demonſtratione ſuperſedebo. Sed quod hic demonſtrare debeo, ut primae quaeſtioni V. Clar. ſatisfaciam, ſunt haec ſequentia. Primo, quod in rerum natura non poſſunt exiſtere duae ſubſtantiae, quin totâ eſſentiâ differant. Secundo, ſubſtantiam non poſſe produci; ſed quod ſit de ipſius eſſentiâ, exiſtere. Ter-

tio, quod omnis ſubſtantia debeat eſſe infinita, ſive ſumme perfecta in ſuo genere. Quibus demonſtratis facile poterit videre Vir. Clar. quo tendam, modo ſimul attendat ad definitionem Dei, adeo ut non ſit opus apertius de his loqui. Ut autem haec clare et breviter demonſtrarem, nihil melius potui excogitare, niſi ut ea more Geometrico probata examini tui ingenii ſubjicerem; ea *) itaque hic ſeparatim mitto, tuumque circa ipſa judicium exſpectabo. Petis a me ſecundo, quoſnam errores in Carteſii et Baconis Philoſophiâ obſervem. Quâ in re, quamvis meus mos non ſit aliorum errores detegere, volo etiam tibi morem gerere. Primus itaque et maximus eſt, quod tam longe a cognitione primae cauſae et originis omnium rerum aberrârint. Secundus, quod veram naturam humanae Mentis non cognoverint. Tertius, quod veram cauſam erroris nunquam aſſecuti ſint; quorum trium quam maxime neceſſaria ſit vera cognitio, tantum ab iis ignoratur, qui omni ſtudio et diſciplinâ prorſus deſtituti ſunt. Quod autem a cognitione primae cauſae et humanae Mentis aberraverint, facile colligitur ex veritate trium propoſitionum ſupra memoratarum: quare ad ſolum tertium errorem oſtendendum me converto. De Bacone parum dicam, qui de hâc re admodum confuſe loquitur et fere nihil probat; ſed tantum narrat. Nam primo ſupponit, quod intellectus humanus praeter fallaciam ſenſuum ſuâ ſolâ naturâ fallitur, omniaque fingit ex analogiâ ſuae naturae et non ex analogiâ univerſi, adeo ut ſit inſtar ſpeculi inaequalis ad radios rerum, qui ſuam naturam naturae rerum immiſcet, etc. Secundo, quod intellectus humanus fertur ad abſtracta propter naturam propriam, atque ea, [3[illegible]] quae fluxa ſunt, fingit eſſe conſtantia, etc. Tertio, quod intellectus humanus gliſcat, neque conſiſtere, aut acquieſcere poſſit; et quas adhuc alias cauſas

*) *Vide Ethices partem* 1. *ab initio uſque ad Prop.* 4.

causas adsignat, facile omnes ad unicam Cartesii reduci possunt; scilicet quia voluntas humana est libera et latior intellectu, sive ut ipse Verulamius (Aph. 49.) magis confuse loquitur, quia intellectus *) luminis sicci non est; sed recipit infusionem a voluntate. (Notandum hic, quod Verulamius saepe capiat intellectum pro Mente, in quo a Cartesio differt.) Hanc ergo causam, caeteras ut nullius momenti parum curando, ostendam esse falsam; quod et ipsi facile vidissent, modo attendissent ad hoc, quod scilicet voluntas differt ab hâc et illâ volitione, eodem modo ac albedo ab hoc et illo albo, sive humanitas ab hoc et illo homine; adeo ut aeque impossibile sit concipere, voluntatem causam esse hujus, ac illius volitionis, atque humanitatem esse causam Petri et Pauli. Cum igitur voluntas non sit, nisi ens rationis et nequaquam dicenda causa hujus et illius volitionis; et particulares volitiones, quia, ut existant, egent causâ, non possint dici liberae, sed necessario sint tales, quales a suis causis determinantur; et denique secundum Cartesium, ipsissimi errores sint particulares volitiones, inde necessario sequitur, errores, id est, particulares volitiones, non esse liberas, sed determinari a causis externis et nullo modo a voluntate, quod demonstrare promisi. etc.

EPISTOLA III.

Clarissimo Viro B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

VIR PRAESTANTISSIME ET AMICISSIME.

Redditae mihi sunt perdoctae tuae literae [40b] et magnâ cum voluptate perlectae. Geometricum tuum probandi morem valde probo; sed meam simul hebetudinem incuso, quod, quae tam accurate doces, ego

*) *Vide Verulamii Novam Organum lib.* 1. *Aphorismo* 49.

ego haud ita prompte assequar. Patiaris igitur, oro, ut documenta istius meae tarditatis tibi prodam, dum sequentes Quaestiones moveo, earumque solutiones a te peto. Prima est, an clare et indubitanter intelligas, ex solà illâ definitone, quam de Deo tradis, demonstrari, tale Ens existere? Ego sane, cum mecum perpendo, definitiones non nisi conceptus Mentis nostrae continere; Mentem autem nostram multa concipere, quae non existunt, et foecundissimum esse in rerum semel conceptarum multiplicatione et augmentatione, nec dum video, quomodo ex eo conceptu, quem de Deo habeo, inferre possim Dei existentiam. Possum quippe ex mentali congerie omnium perfectionum, quas in hominibus, animalibus, vegetabilibus, mineralibus, etc. deprehendo, concipere et formare substantiam aliquam unam, quae omnes illas virtutes solide possideat, quin imo Mens mea valet easdem in infinitum multiplicare et augere; adeoque Ens quoddam perfectissimum et excellentissimum apud sese effigiare, cum tamen nullatenus inde concludi possit hujusmodi Entis existentia. Secunda Quaestio est, an tibi sit indubitatum, Corpus non terminari Cogitatione, nec Cogitationem Corpore? cum adhuc sub judice lis sit, quid sit Cogitatio, sitne motus corporeus, an actus quidam spiritualis, corporeo plane contradistinctus? Tertia est, an axiomata illa, quae mihi communicasti, habeas pro Principiis indemonstrabilibus et Naturae luce cognitis, nullàque probatione egentibus? Forte
[401] tasse primum Axioma tale est; sed non video, quomodo tria reliqua in talium numerum referri queant. Secundum quippe supponit, nihil existere in rerum Naturâ praeter Substantias et Accidentia, cum tamen multi statuant, tempus et locum rationem habere neutrius. Tertium tuum Axioma, *Res* nempe, *quae diversa habent attributa, nihil habere inter se commune*, tantum abest, ut clare a me concipiatur, ut potius contrarium ejus tota Rerum uni-

versitas videatur evincere. Res, enim omnes nobis cognitae, tum in nonnullis inter se differunt, tum in quibusdam conveniunt. Quartum denique, *Res scilicet, quae nihil commune habent inter se, unam alterius causam esse non posse*, non ita perspicuum est intellectui meo caliginoso, quin luce aliquâ perfundi egeat. Deus quippe nihil formaliter commune habet cum rebus creatis, earum tamen causa a nobis fere omnibus habetur. Haec igitur Axiomata, cum apud me non videantur extra omnem dubitationis aleam posita, facile conjicis, Propositiones tuas iis superstructas non posse non vacillare. Et quo magis eas considero, eo pluribus super eas dubitationibus obruor. Ad primam quippe expendo, duos homines esse duas Substantias et ejusdem attributi, cum et unus et alter ratione valeant; inde concludo, dari duas Substantias ejusdem attributi. Circa secundam considero, cum nihil possit esse causa sui ipsius, vix cadere sub captum nostrum, quomodo verum esse possit, *Substantiam non posse produci, neque ab aliâ quâcunque Substantiâ.* Haec enim Propositio omnes Substantias causas sui statuit, easdemque omnes et singulas a se invicem independentes, totidemque Deos facit et hâc ratione primam omnium Rerum causam negat; quod ipsum lubens fateor me non capere, nisi hanc mihi gratiam facias, ut Sententiam tuam de sublimi hoc argumento nonnihil enucleatius et plenius mihi aperias, doceasque, quaenam sit Substantiarum origo et productio, rerumque a se invicem dependentia et mutua subordinatio. Ut hâc in re libere et fidenter mecum agas, per eam, quam inivimus, amicitiam te conjuro, rogoque enixissime, ut persuasum tibi habeas quam maxime, omnia ista, quae mihi impertiri dignaberis, integra et salva fore, meque nullatenus commissurum, ut eorum quippiam in tui noxam aut fraudem a me evul- [402] getur. In Collegio nostro Philosophico experimentis et observationibus faciendis gnaviter, quantum

per

per facultates licet, indulgemus et concinnandae Artium Mechanicarum Historiae immoramur, ratum habentes ex Principiis Mechanicis formas et qualitates rerum optime posse explicari et per motum, figuram, atque texturam et varias eorum complicationes omnia Naturae effecta produci, nec opus esse, ut ad formas inexplicabiles et qualitates occultas, ceu ignorantiae asylum, recurramus. Librum, quem promisi, tibi transmittam, quam primum Legati vestri Belgici, qui hic agunt, nuncium aliquem, (ut saepe facere solent) Hagam Comitis expedient, aut quamprimum Amicus quidam alius, cui tuto eum committere possim, ad vos excurret. Veniam peto meae prolixitati et libertati, atque unice rogo, ut quae sine ullis involucris et elegantiis libere ad tuas reposui, in bonam partem, ut amici solent, accipias, meque credas sine fuco et arte

Londini,
Die 27. Septemb. 1661.

Tibi addictissimum

HENR. OLDENBURG.

EPISTOLA IV.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo

HENRICO OLDENBURGIO

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

VIR CLARISSIME,

Dum paro ire Amstelaedamum, ut ibi hebdomadam, unam ac alteram commorer, tuam perquam gratam epistolam accepi, tuasque objectiones in tres, [403] quas misi, Propositiones vidi; quibus solis, caeteris propter temporis brevitatem omissis, conabor satisfacere. Ad primam itaque dico, quod non

ex

ex definitione cujuscunque rei sequitur existentia rei definitae: sed tantummodo (ut in Scholio, quod tribus Propositionibus adjunxi, demonstravi) sequitur ex definitione sive ideâ alicujus attributi, id est, (uti aperte circa definitionem Dei explicui) rei, quae per se et in se concipitur. Rationem vero hujus differentiae etiam in memorato Scholio satis clare, ni fallor, proposui, praecipue Philosopho. Supponitur enim, non ignorare differentiam, quae est inter fictionem et inter clarum et distinctum conceptum; neque etiam veritatem hujus Axiomatis, scilicet, quod omnis definitio sive clara et distincta idea sit vera. Quibus notatis non video, quid ad primae quaestionis solutionem ultra desideretur. Quare ad solutionem secundae pergo. Ubi videris concedere, quodsi Cogitatio non pertineat ad Extensionis naturam, quod tum Extensio non terminaretur Cogitatione, nimirum cum de exemplo tantum dubites. Sed nota, amabo, si quis dicat Extensionem non Extensione terminari, sed Cogitatione, annon idem dicet, Extensionem non esse absolute infinitam, sed tantum quoad Extensionem? Hoc est, non absolute mihi concedit Extensionem, sed quoad Extensionem, id est, in suo genere esse infinitam? At ais, forte Cogitatio est actus corporeus. Sit, quamvis nullus concedam; sed hoc unum non negabis, Extensionem, quoad Extensionem, non esse Cogitationem, quod ad meam definitionem explicandam et ad tertiam Propositionem demonstrandam sufficit. Pergis tertio in ea, quae proposui, objicere, quod Axiomata non sunt inter Notiones communes numeranda. Sed de hâc re non disputo. Verum etiam de ipsorum veritate dubitas, imo quasi videris velle ostendere eorum contrarium magis esse vero simile. Sed attende, quaeso, ad definitionem, quam Substantiae et Accidentis dedi, ex quâ haec omnia concluduntur. Nam cum per Substantiam intelligam id, quod per se et in se concipitur, hoc est, cujus

conceptus non involvit conceptum alterius rei: per
modificationem autem, five per Accidens id, quod
in alio eft, et per id, in quo eft, concipitur. Hinc
clare conftat Primo, quod Subftantia fit prior natu-
[404] râ fuis Accidentibus. Nam haec fine illâ nec
exiftere, nec concipi poffunt. Secundo, quod prae-
ter Subftantias et Accidentia nihil detur realiter, five
extra intellectum. Nam quicquid datur, vel per fe,
vel per aliud concipitur et ipfius conceptus vel in-
volvit conceptum alterius rei, vel non involvit. Ter-
tio, quod res, quae diverfa habent attributa, nihil
habent inter fe commune. Per attributum enim
explicui id, cujus conceptus non involvit conce-
ptum alterius rei. Quarto denique, quod rerum,
quae nihil commune habent inter fe, una alterius
caufa effe non poteft. Nam cum nihil fit in effectu
commune cum caufa, totum, quod haberet, haberet
a nihilo. Quod autem adfers, quod Deus nihil for-
maliter commune habeat cum rebus creatis, etc. ego
prorfus contrarium ftatui in meâ dfienitione. Dixi
enim, Deum effe Ens conftans infinitis attributis,
quorum unumquodque eft infinitum, five fumme
perfectum in fuo genere. Quod autem adfers, in
primam Propofitionem; quaefo, mi amice, ut con-
fideres homines non creari, fed tantum generari, et
quod eorum corpora jam antea exiftebant, quamvis
alio modo formata. Verum hoc concluditur, quod
libenter etiam fateor, fcilicet quod fi una pars mate-
riae annihilaretur, fimul etiam tota Extenfio evane-
fceret. Secunda autem Propofitio non multos Deos
facit; fed tantum unum, fcilicet conftantem infini-
tis attributis, etc.

EPI-

EPISTOLA V.

Clarissimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

AMICE PLVRIMVM COLENDE,

Libellum, quem promiseram, en accipe, mihique tuum de eo judicium, imprimis circa ea, quae de Nitro, deque Fluiditate ac Firmitudine inserit Specimina, rescribe. Gratias tibi maximas ago pro eruditis tuis literis secundis, quas heri accepi. [405] Doleo tamen magnopere, quod iter tuum Amstelaedamense obstiterit, quo minus ad omnia mea dubia responderis. Quod tum praetermissum, quamprimum per otium licuerit, expedias, oro. Multum quidem mihi lucis in posteriori hac epistola affudisti, non tamen tantum, ut omnem caliginem dispulerit; quod tum, credo, fiet feliciter, quando distincte et clare de vera et prima rerum origine me instruxeris. Quamdiu enim perspicuum mihi non est, a qua causa, et quomodo res coeperint esse, et quo nexu a prima causa, si qua talis sit, dependeant; omnia, quae audio, quaeque lego, scopae mihi dissolutae videntur. Tu igitur, Doctissime Domine, ut facem hac in re mihi praeeas, deque mea fide et gratitudine non dubites, enixe rogo, qui sum

Londini
$\frac{11}{21}$ Octob. 1661.

Tibi addictissimus

HENR. OLDENBVRG.

EPISTOLA VI.

Continens Annotationes in librum Nobilissimi Viri Roberti Boyle, de Nitro, Fluiditate et Firmitate.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo

HENR. OLDENBURGIO.

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

VIR CLARISSIME,

Librum ingeniosissimi Boylii accepi, eumque, quantum per otium licuit, evolvi. Maximas tibi ago gratias pro munere hoc. Video me non malam [406] antehac, cum primum hunc mihi librum promiseras, fecisse conjecturam, nempe, te non nisi de re magni momenti sollicitum fore. Vis interim, Doctissime Domine, ut tibi meum tenue de iis, quae scripsit, judicium mittam, quod, ut mea fert tenuitas, faciam, notando scilicet quaedam, quae mihi obscura, sive minus demonstrata videntur, neque adhuc omnia, propter occupationes, percurrere, multo minus examinare potui. Quae igitur circa Nitrum eto. notanda reperio, sequentibus accipe.

DE NITRO. Primo colligit ex suo experimento de redintegratione Nitri, Nitrum esse quid heterogeneum, constans ex partibus fixis et volatilibus, cujus tamen natura (saltem quoad Phaenomena) valde differt a natura partium, ex quibus componitur, quamvis ex sola mera mixtura harum partium oriatur. Haec, inquam, conclusio, ut diceretur bona, videtur mihi adhuc requiri aliquod experimentum, quo ostendatur Spiritum Nitri non esse revera Nitrum, neque absque ope salis lixiviosi posse ad consistentiam reduci, neque crystallisari; vel ad minimum requirebatur inquirere, an salis fixi, quae in cruci-

crucibulo manet quantitas, ſemper eadem ex eadem quantitate Nitri et ex majore ſecundum proportionem reperiatur. Et quod ad id attinet, quod Clariſſimus Vir ait Sect. 9. ſe ope libellae deprehendiſſe, et etiam quod Phaenomena ſpiritus Nitri adeo ſint diverſa, imo quaedam contraria Phaenomenis ipſius Nitri, nihil, meo quidem judicio, faciunt ad confirmandam ejus concluſionem. Quod ut appareat, id, quod ſimpliciſſimum occurrit ad hoc de redintegratione Nitri explicandum, paucis exponam; ſimulque duo, aut tria experimenta admodum facilia adjungam, quibus haec explicatio aliquo modo confirmatur. Ut itaque hoc Phaenomenon quam ſimpliciſſime explicem, nullam aliam differentiam inter ſpiritum Nitri et ipſum Nitrum ponam, praeterquam eam, quae ſatis eſt manifeſta; hanc ſcilicet, quod particulae hujus quieſcant, illius vero non parum concitatae inter ſeſe agitentur. Et fixum ſal [407] quod attinet, id nihil facere ad conſtituendam eſſentiam Nitri ſupponam; ſed ipſum, ut foeces Nitri, conſiderabo, a quibus neque ipſe ſpiritus Nitri (ut reperio) liberatur; ſed ipſi, quamvis confrictae, ſatis copioſe innatant. Hoc ſal, ſive hae faeces poros, ſive meatus habent excavatos ad menſuram particularum Nitri. Sed vi ignis, dum particulae nitroſae ex ipſis expellebantur, quidam anguſtiores evaſerunt, et per conſequens alii dilatari cogebantur et ipſa ſubſtantia, ſive parietes horum meatuum rigidae et ſimul admodum fragiles reddebantur; ideoque cum ſpiritus Nitri ipſi inſtillaretur, quaedam ipſius particulae per anguſtiores illos meatus impetu ſe inſinuare inceperunt et cum ipſarum craſſities (ut a Carteſio non male demonſtratur) ſit inaequalis, eorum rigidos parietes prius flectebant, inſtar arcus, antequam eos frangerent; cum autem ipſos frangerent, illa fragmenta reſilire cogebant et ſuum, quem habebant, motum retinendo aeque ac antea ineptae manebant ad conſiſtendum, atque cryſtalliſandum;

partes

partes vero Nitri per latiores meatus se insinuantes, quoniam ipsorum parietes non tangebant, necessario ab aliquâ materiâ subtilissimâ cingebantur et ab eadem eodem modo, ac a flammâ, vel calore partes ligni, sursum expellebantur et in fumum avolabant; at si satis copiosae erant, sive quod cum fragmentis parietum et cum particulis per angustiores meatus ingredientibus congregarentur, guttulas componebant sursum volitantes. Sed si sal fixum ope *) aquae, vel aëris laxetur, languidiusque reddatur, tum satis aptum fit ad cohibendum impetum particularum Nitri et eas cogendum, ut, quem habebant, motum amittant, atque iterum consistant, eodem modo, ac globus tormentarius, cum arenae aut luto impingit. In sola hac consistentia particularum Spiritus Nitri, Nitri redintegratio consistit, ad quam efficiendum sal fixum, ut ex hac explicatione apparet, tanquam instrumentum adhibetur. Huc usque de redintegratione.

Videamus jam, si placet, primo, cur spiritus Nitri, et ipsum Nitrum sapore adeo inter se differant; secundo, cur Nitrum sit inflammabile,
[408] spiritus vero Nitri nullo modo. Ut primum intelligamus, advertendum est, quod corpora, quae sunt in motu, nunquam aliis corporibus occurrant latissimis suis superficiebus; quiescentia vero aliis incumbunt latissimis suis superficiebus. Particulae itaque Nitri, si, cum quiescunt, linguae imponantur, ei incumbent latissimis suis superficiebus et hoc modo ipsius poros obstruent, quae causa est frigoris; adde quod salivâ non potest Nitrum dissolvi in particulas adeo minutas. Sed si, cum hae particulae concitate moventur, linguae imponantur, occurrent ipsi acutioribus superficiebus et per ejus poros se insinuabunt et

*) *Si quaeris, cur ex instillatione spiritus Nitri in sal fixum dissolutum ebullitio oriretur, lege notam in §. 24.*

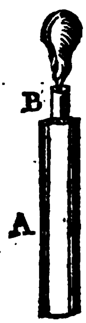
et quo concitatius moveantur, eo acrius linguam pungent; eo modo ac acus, quae ſi linguae occurrat cuſpide, aut ſua longitudine ipſi incumbat, diverſas oriri faciet ſenſationes.

Cauſa vero, cur Nitrum ſit inflammabile, ſpiritus autem non item, eſt, quia, cum particulae Nitri quieſcunt, difficilius ab igne ſurſum ferri poſſunt, quam cum proprium verſus omnes partes habeant motum, ideoque, cum quieſcunt, tamdiu igni reſiſtunt, donec ignis eas ab invicem ſeparet, atque undequaque cingat; cum vero ipſas cingit, huc illuc ipſas ſecum rapit, donec proprium acquirant motum et ſurſum in fumum abeant. Sed particulae ſpiritus Nitri, cum jam ſint in motu et ab invicem ſeparatae, a parvo calore ignis in majori ſphaera undequaque dilatantur et hoc modo quaedam in fumum abeunt, aliae per materiam, ignem ſuppeditantem, ſe inſinuant, antequam flamma undiquaque cingantur; ideoque ignem potius extinguunt, quam alunt.

Pergam jam ad experimenta, quae hanc explicationem comprobare videntur. Primum eſt, quod reperi particulas Nitri, quae inter detonandum in fumum abeunt, merum eſſe nitrum: nam, cum ſemel atque iterum Nitrum liquefacerem, donec crucibulum ſatis incanduerit, atque pruna micante incenderem, ejus fumum calice vitreo frigido excepi, donec ab ipſo irroraretur, et poſtea halitu oris calicem etiam ultra madefeci et tandem *) acri eum frigido expoſui, ut ſiccaretur. Quo facto hic illic in calice ſtiriolae Nitri apparuerunt. Et ut minus ſuſpicarer, id non ex ſolis particulis volatilibus fieri, [400] ſed quod forte flamma partes integras Nitri ſecum raperet, (ut ſecundum Clariſſimi Viri ſententiam loquar) et fixas ſimul cum volatilibus, antequam diſſolve-

*) *Cum haec experiebar, aër erat ſereniſſimus.*

solverentur, ex se expelleret: hoc, inquam, ut minus suspicarer, fumum per tubum ultra pedem longum, ut A, quasi per caminum adscendere feci, ut partes ponderosiores tubo adhaererent et solas volatiliores, per angustius foraminulum B transeuntes, exciperem; et res, uti dixi, successit. Verum neque hic subsistere volui; sed, ut rem ulterius examinarem, majorem quantitatem Nitri accepi, liquefeci et prunâ micante incendi; atque, uti antea, tubum A crucibulo imposui et juxta foramen B, quamdiu flamma duravit, frustulum speculi tenebam, cui materia quaedam adhaesit, quae aëri exposita liquescebat, et, quamvis aliquot dies exspectaverim, nullum Nitri effectum observare potui; sed, postquam spiritum Nitri affundebam, in Nitrum mutabatur. Ex quo videor posse concludere, primo quod partes fixae inter liquandum a volatilibus separantur et quod flamma ipsas ab invicem dissociatas sursum pellit; secundo quod, postquam partes fixae a volatilibus inter detonandum dissociantur, iterum consociari non possunt: ex quo concluditur tertio, quod partes, quae calici adhaeserunt et in stiriolas coaluerunt, non fixae, sed tantum volatiles fuerunt.

Secundum experimentum et quod ostendere videtur partes fixas, non nisi faeces Nitri esse, est; quod Nitrum, quo magis est defaecatum, eo volatilius et magis aptum ad crystallisandum reperio. Nam cum crystallos Nitri defaecati, sive filtrati, poculo vitreo imponerem, et parum aquae frigidae infunderem, simul cum aquâ illâ frigidâ partim evaporabat et sursum circa vitri labra particulae illae fugitivae haerebant et in stiriolas coalescebant.

Tertium experimentum, quod indicare videtur, particulas spiritus Nitri, ubi suum motum amittunt, inflam-

inflammabiles reddi, hoc est. Guttulas spiritus Ni- [410] tri involucro humido instillavi, ac deinde arenam injeci, per cujus meatus spiritus Nitri continuo se insinuabat, et postquam arena totum, aut fere totum spiritum Nitri imbiberat, eam in eodem involucro super ignem probe exsiccavi: quo facto arenam deposui et chartam prunae micanti apposui, quae statim, atque ignem apprehendebat, eodem modo scintillabat, ac facere solet, cum ipsum Nitrum imbiberit. Alia, si mihi fuisset commoditas ulterius experiundi, his adjunxissem, quae fortassis rem prorsus indicarent; sed quia aliis rebus prorsus sum districtus in aliam occasionem, tuâ veniâ, differam et ad alia notanda pergam.

§. 5 ubi Vir Clarissimus de figurâ particularum Nitri obiter agit, culpat Modernos Scriptores, quod ipsam perperam exhibuerint, inter quos nescio, an etiam Cartesium intelligat. Eum si intelligit, forte ex aliorum dictis ipsum culpat. Nam Cartesius non loquitur de talibus particulis, quae oculis conspici queunt. Neque puto Clarissimum Virum intelligere, quod si stiriolae Nitri abraderentur, donec in parallelipipeda, aut in aliam quamcunque figuram mutarentur, Nitrum esse desinerent; sed forte Chymicos aliquos notat, qui nihil aliud admittunt, nisi quod oculis videre et manibus palpare possunt.

§. 9. Si hoc experimentum accurate potuisset fieri, prorsus confirmaret id, quod concludere volebam ex primo supra memorato experimento.

§. 13. Vsque ad 18. conatur Vir Clarissimus ostendere, omnes tactiles qualitates pendere a solo motu, figurâ et caeteris mechanicis affectionibus, quas demonstrationes, quandoquidem a Clarissimo viro non tanquam Mathematicae proferuntur, non opus est examinare, an prorsus convincant. Sed interim

interim nescio, cur Clarissimus Vir hoc adeo sollicite conetur colligere ex hoc suo experimento; cum jam hoc a Verulamio et postea a Cartesio satis superque demonstratum sit. Neque video, hoc experimentum luculentiora nobis praebere indicia, quam alia satis obvia experimenta. Nam quod calorem attinet; an idem non aeque clare apparet ex eo, quod si duo ligna, quamvis frigida contra se invicem confricen-[41r]tur, flammam ex solo illo motu concipiant? quod calx inspersâ aquâ incalescat? Ad sonum quod attinet, non video, quid in hoc experimento magis notabile reperiatur, quam reperitur in aquae communis ebullitione et in aliis multis. De Colore autem, ut tantum probabilia adferam, nihil aliud dicam, nisi quod videmus omnia virentia in tot, tamque diversos colores mutari. Porro corpora, tetrum odorem spirantia, si agitentur, tetriorem spargunt odorem et praecipue si modice incalescant. Denique vinum dulce in acetum mutatur et sic multa alia. Quare haec omnia (* *si libertate Philosophicâ uti liceat*) supervacanea judicarem? *Hoc dico, quia vereor, ne alii, qui Clarissimum Virum minus, quam par est, amant, perperam de ipso judicent.*

§. 24. De hujus Phaenomeni causâ jam' locutus sum: hic tantum addo, me etiam experientia invenisse, guttulis illis salinis particulas salis fixi innatare. Nam cum ipsae sursum volitabant, vitro plano, quod paratum ad id habebam, occurrebant, quod utcunque calefeci, ut, quod volatile vitro adhaerebat, evolaret; quo facto materiam crassam albicantem vitro hic illic adhaerentem conspiciebam.

§. 25. In hâc §. videtur Clarissimus Vir velle demonstrare, partes alcalisatas, per impulsum particularum salinarum, huc illuc ferri; particulas vero salinas

*) *in Epistola a me missa haec consulto omisi.*

salinas proprio impulsu se ipsas in aërem tollere. Et ego in explicatione Phaenomeni dixi, quod particulae Spiritus Nitri concitatiorem motum acquirunt, eo quod, cum latiores meatus ingrediuntur, necessario a materiâ aliquâ subtilissimâ cingi debent et ab eâdem, ut ab igne particulae ligni, sursum pelli; particulae vero alcalisatae suum motum acceperunt ab impulsu particularum Spiritus Nitri per angustiores meatus se insinuantium. Hic addo, aquam puram non adeo facile solvere, atque laxare posse partes fixas. Quare non mirum est, quod ex affusione Spiritus Nitri in solutionem salis istius fixi in aquâ dissoluti talis ebullitio, qualem Vir Clarissimus §. 24. recitat, oriatur; imo puto hanc ebullitionem fervidiorem fore, quam si Spiritus Nitri sali fixo adhuc intacto instillaretur. Nam in aquâ in minutissimas moleculas dissolvitur, quae facilius dirimi, atque [412] liberius moveri possunt, quam cum omnes partes salis sibi invicem incumbunt, atque firmiter adhaerent.

§. 26. De sapore Spiritus acidi jam locutus sum; quare de solo alcali dicendum restat. Id, cum imponerem linguae, calorem, quem punctio sequebatur, sentiebam. Quod mihi indicat, quoddam genus calcis esse: eodem enim modo atque calx ope aquae, ita hoc sal ope salivae, sudoris, Spiritus Nitri et forte etiam aëris humidi incalescit.

§. 27. Non statim sequitur, particulam aliquam materiae ex eo, quod alii jungitur, novam acquirere figuram; sed tantum sequitur ipsam majorem fieri, et id sufficit ad efficiendum id, quod in hac §. ab Clar. Viro quaeritur.

§. 53. Quid de ratione Philosophandi Clarissimi Viri sentiam, dicam, postquam videro eam Dissertationem, de quâ hic et in Commentatione Prooemiali pag. 23. mentio fit.

DE FLUIDITATE. §. 1. *Satis constat, annumerandas esse maxime generalibus affectionibus* etc. Notiones ex vulgi usu factas, vel quae Naturam explicant, non ut in se est, sed prout ad sensum humanum refertur, nullo modo inter summa genera numerandas censerem, neque miscendas, (ne dicam confundendas) cum notionibus castis et quae Naturam, ut in se est, explicant. Hujus generis sunt motus, quies et eorum leges; illius vero visibile, invisibile, calidum, frigidum et ut statim dicam, fluidum etiam et consistens etc.

§. 5. *Prima est corporum componentium parvitas, in grandioribus quippe* etc. Quamvis corpora sint parva, superficies tamen habent (aut habere possunt) inaequales, asperitatesque. Quare si corpora magna tali proportione moveantur, ut eorum motus ad eorum molem sit, ut motus minutorum corporum ad eorundem molem, fluida etiam essent dicenda, si nomen fluidi quid extrinsecum non significaret [413] et non ex vulgi usu tantum usurparetur ad significanda ea corpora mota, quorum minutiae, atque interstitia humanum sensum effugiunt. Quare idem erit corpora dividere in fluida et consistentia, ac in visibilia et invisibilia.

Ibidem. *Nisi Chymicis experimentis id comprobare possemus.* Nunquam Chymicis, neque aliis experimentis, nisi demonstratione et computatione, aliquis id comprobare poterit. Ratione enim et calculo corpora in infinitum dividimus; et per consequens etiam Vires, quae ad eadem movendum requiruntur; sed experimentis nunquam id comprobare poterimus.

§. 6. *Grandia corpora inepta nimis esse constituendis fluidis* etc. Sive per fluidum intelligatur id, quod modo dixi, sive non, res tamen per se est manifesta.

nifesta. Sed non video, quomodo Vir Clar. experimentis in hàc §. allatis id comprobet. Nam (quando de re incertâ dubitare volumus) quamvis ossa ad componendum Chylum et similia fluida, sint inepta, forte satis erunt apta ad novum quoddam genus fluidi componendum.

§. 10. *Idque dum eas minus, quam antea reddit flexiles* etc. Sine ullâ partium mutatione, sed ex eo tantum, quod partes in Recipiens propulsae a reliquis separabantur, in aliud corpus oleo solidius coagulari potuerant. Corpora enim vel leviora, vel ponderosiora sunt pro ratione fluidorum, quibus immerguntur. Sic particulae butyri, dum lacti innatant, partem liquoris componunt; sed postquam lac novum motum propter agitationem acquirit, cui omnes partes lac componentes non aeque se accommodare possunt, hoc solum facit, ut quaedam ponderosiores evadant, quae partes leviores sursum pellunt. Sed, quia hae leviores aëre ponderosiores sunt, ut cum ipso deorsum pelluntur et quia ad motum ineptae sunt, ideo etiam solae liquorem componere non possunt, sed sibi invicem incumbunt et adhaerent. Vapores etiam, cum ab aëre separantur, in aquam mutantur, quae respectu aëris consistens potest dici.

§. 13. *Atque exemplum peto a Vesica, per aquam distenta, quàm a vesica aëre plena* etc. Cum aquae particulae semper quaquàversum indesinenter moveantur, perspicuum est, si a corporibus circumjacentibus non cohibentur, eam quaquaversum [414] dilatatum iri; porro quid vesicae aqua plenae distentio juvet ad sententiam de spatiolis confirmandam, fateor me nondum posse percipere: ratio enim, cur particulae aquae lateribus vesicae digito pressis non cedant, quod alias, si liberae essent, facerent, est, quia non datur aequilibrium, sive circulatio, uti datur.

tur, cum corpus aliquod, puta digitus noſter a fluido, ſive aqua cingitur. Sed quantumvis aqua a veſica prematur, ejus tamen particulae lapidi, veſicae etiam incluſo, cedent eodem modo, ac extra veſicam facere ſolent.

§. Eadem. *Daturne aliqua materiae portio?* Affirmativa ſtatuenda, niſi malumus progreſſum in infinitum quaerere, aut (quo nil abſurdius) concedere dari vacuum.

§. 19. *Ut liquoris particulae ingreſſum in poros illos reperiant, ibique detineantur* (*qua ratione* etc.) Hoc non eſt abſolute affirmandum de omnibus liquoribus ingreſſum in poros aliorum invenientibus. Particulae enim Spiritus Nitri, ſi poros albae chartae ingrediantur, eam rigidam, ac friabilem reddunt; quod experiri licebit, ſi capſulae ferreae candenti, ut A, guttulae aliquot infundantur et fumus per involucrum chartaceum, ut B propellatur. Porro ipſe Spiritus Nitri corium madefacit, non vero humectat; ſed contra ipſum, ſicuti etiam ignis, contrahit.

§. Eadem. *Quas cum natura et volatui et natatui* etc. Cauſam a fine petit.

§. 23. *Quamvis eorundem motus raro a nobis concipiatur, cape igitur* etc. Sine hoc experimento et ſine ullo dispendio res ſatis apparet ex eo, quod halitus oris, qui tempore hyemali ſatis conſpicitur moveri, tempore tamen aeſtatis, aut in hypocauſtis conſpici a nobis non poteſt. Porro ſi tempore aeſtatis aura ſubito frigescat, vapores ex aqua adſcendentes, cum propter novam denſitatem aëris non poſſint, uti antequam frigesceret, per ipſum adeo facile diſpergi,

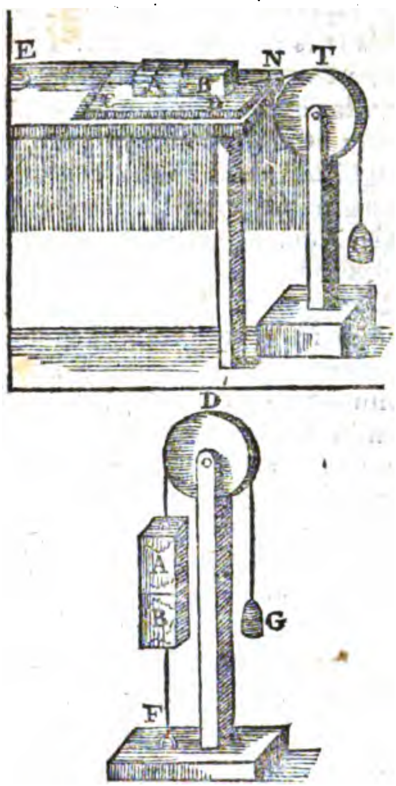
gi, denuo super aquae superficiem tanta copia [415] congregantur, ut a nobis satis conspici queant. Porro motus saepe tardior est, ut a nobis conspiciatur, ut ex gnomone et umbra Solis colligere possumus, et saepissime celerior est, quam ut a nobis conspiciatur, ut videre est in fomento ignito, dum aliqua celeritate movetur; ibi nempe imaginamur, partem ignitam in omnibus locis peripheriae, quam motu suo describit, quiescere: quorum causas hic redderem, nisi id supervacaneum judicarem. Denique, ut hoc obiter dicam, sufficit, ad naturam fluidi in genere intelligendum, scire, quod possumus manum nostram motu fluido proportionato versus omnes partes sine ulla resistentia movere, ut satis manifestum est iis, qui ad Notiones illas, quae Naturam, ut in se est, non vero ut ad sensum humanum relatam, explicant, satis attendunt. Neque ideo hanc historiam tanquam inutilem despicio; sed contra si de unoquoque liquore quam accuratissime et summa cum fide fieret, ipsam utilissimam judicarem ad eorum peculiares differentias intelligendum, quae res, ut summe necessaria, omnibus Philosophis maxime desideranda.

De FIRMITATE. §. 7. *Catholicis Naturae legibus.* Est demonstratio Cartesii; nec video Cl. Virum aliquam genuinam demonstrationem ab experimentis, vel observationibus desumptam in medium adferre.

Multa hic et in sequentibus notaveram; sed postea vidi Cl. Virum se ipsum corrigere.

§. 16. *Et semel quadringentas et triginta duas.* Si cum pondere argenti vivi tubo inclusi conferatur, proxime ad verum pondus accedit. Verum haec examinare, ut simul habeatur, quoad fieri potest, ratio inter impulsionem aëris ad latera, sive secundum lineam Horizonti parallelam et inter illam, quae fit secundum lineam Horizonti perpendicularem, operae pretium ducerem et puto hoc modo posse fieri.

Sit

Sit in Fig. 1. CD ſpeculum planum probiſſime levigatum. A B duo marmora ſe immediate tangentia; marmor A alligatum ſit denti E, B vero chordae N alligatum, T eſt trochlea, G pondus, quod oſtendet vim, quae requiritur ad divellendum marmor B a marmore A ſecundum lineam Horizonti parallelam.

In Fig. 2. F ſit filum ſericum ſatis robuſtum, quo marmor B pavimento alligatur, D trochlea, G pondus, quod oſtendet vim, quae requiritur ad divellendum marmor A ab marmore B ſecundum lineam horizonti perpendicularem.

Reliqua deſiderantur.

EPISTOLA VII.

Clariſſimo Viro B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

Ante ſeptimanas ſat multas, Vir Clariſſime, gratiſſimam tuam epiſtolam, in Boylii librum docte animadvertentem, accepi. Ipſe Auctor una me-

cum

cum maximas tibi pro meditationibus commu- [417]
nicatis gratias agit, idque citius ſignificaſſet, niſi eum ſpes tenuiſſet, ſe negotiorum, quibus oneratur, mole tam brevi temporis ſpatio potuiſſe levari, ut unà cum gratiis etiam reſponſionem ſuam eâdem operâ potuiſſet remittere. Verum enim vero ſpe ſuâ ſe hactenus fruſtratum ſentit, negotiis tum publicis tum privatis eum ita diſtrahentibus, ut hâc vice non niſi gratum ſuum animum tibi teſtari queat, ſuam vero de Notis tuis ſententiam in aliud tempus differre cogatur. Accedit, quod duo Adverſarii ſcriptis excuſis eum ſunt adorti, quibus, ut primo quoque tempore reſpondeat, obſtrictum ſe arbitratur. Ea vero Scripta non in Commentationem de Nitro, ſed in libellum ejus alium, Experimenta Pneumatica Aërisque Elaterem probantia continentem, vibrantur. Quamprimum laboribus hiſce ſe expediverit, de tuis etiam Exceptionibus mentem ſuam tibi aperiet; at interea temporis rogat, ne moram hanc ſiniſtre interpreteris.

Collegium illud Philoſophantium, de quo coram apud te mentionem injeceram, jam Regis noſtri gratiâ in Societatem Regiam converſum eſt, publicoque Diplomate munitum, quo ipſi inſignia Privilegia conceduntur, ſpesque egregia ſuppeditatur, reditibus neceſſariis id ipſum locupletandi.

Omnino conſulerem tibi, ut, quae pro ingenii tui ſagacitate docte, tum in Philoſophicis, tum Theologicis concinnaſti, Doctis non invideas, ſed in publicum prodire ſinas, quicquid Theologaſtri oggannire poterint. Liberrima eſt Reſpublica veſtra; liberrime in ea philoſophandum. Tua interim ipſius prudentia tibi ſuggeret, ut conceptus tuos, tuamque ſententiam, quam poteris modeſtiſſime, prodas, de reliquo eventum Fato committas. Age igitur, Vir optime, metum omnem expectora noſtri temporis homunciones irritandi; ſatis diu ignorantiae et nugis litatum; vela pandamus verae ſcientiae et Na-

turae adyta penitius, quam hactenus factum, scrutemur. Innoxie, putem, meditationes tuae apud vos excudi poterunt, nec ullum earum inter Sapientes offendiculnm verendum. Hos igitur si Patronos et Fautores inveneris, (ut omnino te inventurum spondeo) quid Momum ignorantem reformides. [418] Non te missum faciam, Amice honorande, quin te exoravero, nec unquam, quantum quidem in me est, concedam, ut Cogitata tua, quae tanti sunt ponderis, aeterno silentio premantur. Magnopere rogo, ut quid super hac re consilii capies, mihi significare, quam primum commode potes, non graveris. Occurrent hic forte talia, quae cognitione tua non indigna erunt. Praedicta quippe Societas institutum suum nunc acrius urgebit et forsan, dummodo Pax in hisce oris perennet, Rempublicam Literariam non vulgariter ornabit. Vale, Vir eximie, meque crede

Tui Studiosissimum et Amicissimum

HENR. OLDENBURG.

EPISTOLA VIII.

Clarissimo Viro B. D. S.

HENRICUS OLDENBURGIUS.

Responsio ad Epistolam VI.

PRAESTANTISSIME VIR, AMICE CLARISSIME.

Multa equidem afferre possem, quae diuturnum meum silentium apud te excusarent; sed ad duo capita causas illius reducam, invaletudinem scilicet Nobilissimi Boylii et meorum negotiorum turbam. Illa impedimento fuit, quo minus ad tuas in Nitrum Animadversiones citius respondere valuerit Boylius; haec adeo me districtum tenuere per plurimos menses, ut mei vix juris fuerim, proindeque nec officio illo defungi potuerim, ad quod me tibi obstrictum

pro-

profiteor. Gestit animus, amotum esse (pro tempore saltem) utrumque obstaculum, ut meum cum tanto Amico commercium instaurare liceat. Id equidem nunc facio maxima cum lubentiâ; statque [420] animus (favente Numine) omni modo cavere, ne deinceps consuetudo nostra literaria tamdiu interrumpatur.

Caeterum priusquam de iis tecum agam, quae tibi et mihi privatim intercedunt, expediam illa, quae D. Boylii nomine tibi debentur. Notas, quas in Chymico-Physicum illius Tractatulum concinnaveras, suetâ sibi humanitate excepit, tibique maximas pro Examine tuo gratias rependit. Interim moneri te cupit, propositum sibi non tam fuisse, ostendere, vere Philosophicam, perfectamque hanc esse Nitri Analysin, quam explicare, vulgarem et in Scholis receptam de Formis Substantialibus et Qualitatibus doctrinam infirmo talo niti, specificasque rerum differentias, quas vocant, ad partium magnitudinem, motum, quietem et situm posse revocari. Quo praenotato, Auctor porro ait, Experimentum suum de Nitro satis superque docere, Nitri corpus universum in partes, a se invicem et ab ipso toto discrepantes, per Analysin Chymicam abiisse; postea vero ita rursum ex iisdem coaluisse et redintegratas fuisse, ut parum fuerit de pristino pondere desideratum. Addit vero se ostendisse, rem ipsam ita se habere; de rei autem modo, quem tu conjectari videris, non egisse, nec de eo quicquam, cum praeter institutum ejus fuerit, determinasse. Quae tu interim de modo supponis, quodque sal Nitri fixum, tanquam faeces ejus, consideras, caeteraque talia, ea a te gratis dicta, nec probata arbitratur: quodque a te affertur, has faeces, sive hoc sal fixum meatus habere ad mensuram particularum Nitri excavatos, circa id notat Auctor noster, salem cinerum clavellatorum, (*Belgice potasch*) cum spiritu Nitri Nitrum aeque constituere, ac Spiritum Nitri cum proprio suo sale fixo. Unde

 liquere

liquere putat, similes reperiri poros in ejusmodi corporibus, unde Nitrosi Spiritus non extruduntur. Nec videt Auctor illam materiae subtilissimae, quam adstruis, necessitatem ex ullis Phaenomenis probatam; sed ex solâ vacui impossibilitatis Hypothesi assumptam.

Quae de causis differentiae saporis inter Spiritum Nitri et Nitrum ipsum disseris, ferire se Auctor negat: quod vero de Nitri inflammabilitate et Spiritus [20] Nitri ἀφλογία tradis, Cartesii de Igne doctrinam supponere ait, quam sibi necdum satisfecisse testatur.

Quod ad Experimenta spectat, quibus tuam Phaenomeni explicationem comprobari putas; respondet Auctor, primo Spiritum Nitri Nitrum quidem esse materialiter, formaliter nequaquam, cum qualitatibus et virtutibus quam maxime differant, sapore scilicet, odore, volatilitate, potentia solvendi metalla, colores vegetabilium mutandi, etc. Secundo, quod coire ais particulas quasdam sursum latas in Crystallos Nitri, id ex eo fieri statuit, quod partes nitrosae una cum Spiritu Nitri per ignem protruduntur, quemadmodum in fuligine contingit. Tertio, quod de defaecationis effectu affers, ei respondet Auctor, ista defaecatione ut plurimum liberari Nitrum a sale quodam, sal commune referente: ascensum vero in stiriolas communem illi esse cum aliis salibus et ab aëris pressione, aliisque quibusdam causis, alias dicendis, nilque ad praesentem Quaestionem facientibus, dependere. Quarto, quod dicis de Experimento tuo tertio, idem fieri ait Auctor etiam cum aliis quibusdam salibus; asserens, chartam actu inflammatam particulas rigidas et solidas, quae componebant salem, vibrare, iisdemque hoc pacto scintillationem conciliare.

Quod porro putas Sect. 5. Auctorem Nobilem culpare Cartesium, in hoc teipsum culpandum credit

dit; dicitque, ſe nullatenus indigitaſſe Carteſium; ſed Gaſſendum et alios, qui figuram Cylindricam particulis Nitri tribuunt, cum reverâ ſit priſmica; nec de figuris aliis ſe loqui, quam viſibilibus.

Ad ea, quae in Sect. 13—18. animadvertis, hoc tantum reponit, ſe haec ſcripſiſſe imprimis, ut Chymiae uſum ad confirmanda principia Philoſophiae Mechanica oſtenderet, aſſereretque; nec ſe inveniſſe haec apud alios tam clare tradita et tractata. Eſt noſter Boylius ex eorum numero, qui non adeo ſuae rationi confidant, ut non velint cum ratione convenire Phaenomena. Magnum praeterea diſcrimen ait intercedere inter obvia, experimenta, circa quae quid adferat Natura, quaeque interveniant, ignoramus; et inter ea, de quibus certo conſtat, quaenam ad ea afferantur. Ligna ſunt corpora multo magis compoſita, quam ſubjectum, de quo Auctor tra [421] ctat. Et in aquae communis ebullitione ignis externus additur, qui in procreatione ſoni noſtri non adhibetur. Porro, quod virentia in tot tamque diverſos colores mutantur, de ejus cauſâ quaeritur, illud vero ex mutatione partium oriri, hoc experimento declaratur, quo apparet, colorem ex Spiritus Nitri affuſione mutatum fuiſſe. Denique neque tetrum, neque ſuavem habere odorem Nitrum ait; ſed ex ſola diſſolutione tetrum acquirere, quem in reconjunctione amittit.

Quae ad Sect. 25. notas (caetera enim ſe non tangere ait) iis reſpondet uſum ſe fuiſſe principiis Epicuraeis, quae volunt, motum particulis ineſſe connatum; opus enim fuiſſe aliqua uti Hypotheſi ad Phaenomeni explicationem; quam tamen propterea ſuam non faciat, ſed adhibeat, ad ſententiam ſuam contra Chymicos et Scholas ſuſtinendum, duntaxat oſtendens ex Hypotheſi memorata rem poſſe bene explicari. Quod ibidem ſubjicis de aquae pu-

rae

rae ineptitudine ſolvendi partes fixas, ei Boylius noſter reſpondet, Chymicos paſſim obſervare et aſſerere, aquam puram ſalia alcalizata citius, quam alia ſolvere.

Quae circa Fluiditatem et Firmitudinem annotaſti, ea necdum vacavit Auctori expendere. Haec quae conſignavi, tibi tranſmitto, ne diutius commercio et colloquio tuo literario deſtituerer.

Peto autem enixiſſime, ut boni ea conſulas, quae adeo ſubſultim et mutilate tibi repono, idque meae potius feſtinationi, quam illuſtris Boylii ingenio tribuas. Ea quippe magis ex familiari cum eo circa hoc ſubjectum ſermone collegi, quam ex praeſcripta et methodica aliqua ejus reſponſione: unde ſine dubio factum, ut multa ab ipſo dicta me effugerint, forte et ſolidiora et elegantiora, quam quae hic a me commemorata ſunt. Culpam igitur omnem in me rejicio, penituſque ab ea Auctorem libero.

Jam ad ea progrediar, quae mihi tecum intercedunt. Et hic in ipſo limine rogare mihi fas ſit, confeceriſne illud tanti momenti opuſculum tuum, in quo de rerum primordio, earumque dependentia a prima cauſa, ut et de intellectus noſtri Emendatione tractas. Certe, Vir Amiciſſime, nil credo in publicum prodire poſſe, quod Viris revera doctis et ſagacibus futurum ſit iſtiuſmodi Tractatu [422] gratius vel acceptius. Id tui genii et ingenii Vir ſpectare potius debet, quam quae noſtri ſeculi et moris Theologis arrident: non tam illi veritatem, quam commoditates ſpectant. Te igitur per amicitiae noſtrae foedus, per omnia veritatis augendae et evulgandae jura conteſtor, ne tua de argumentis iis ſcripta nobis invideas vel neges. Si tamen quid ſit majoris momenti, quam ego praevideo, quod ab operis publicatione te arceat, ſummopere oro, ut epito-

epitomen ejus per literas mihi impertire ne gravefris; et amicum me senties pro hoc officio et gratum. Alia brevi prodibunt ab Eruditissimo Boylio edenda, quae redhostimenti loco tibi transmittam, ea quoque adjuncturus; quae totum tibi Institutum Regiae nostrae Societatis, cui sum cum aliis viginti a Consilio et cum uno altero a Secretis, depingent. Hac vice temporis angustia praecludor, quo minus evagari ad alia queam. Omnem tibi fidem, quae ab honesta mente proficisci potest, omnemque ad quaevis officia, quae a tenuitate mea praestari queunt, promptitudinem tibi spondeo, sumque ex animo,

Londini,
Die 3. April 1663.

Vir Optime, tuus ex asse

Henricus Oldenburg.

EPISTOLA IX.

Viro Nobilissimo, ac Doctissimo

HENR. OLDENBURGIO.

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Vir nobilissime,

Literas tuas, mihi dudum desideratas, tandem accepi, iisque etiam respondere licuit. Verum, priusquam id aggrediar, ea, quae impediverunt, quo minus antehac rescribere potuerim, paucis dicam. [423] Cum mense Aprili meam supellectilem huc transtuli, Amstelaedamum profectus sum. Ibi quidam me Amici rogârunt, ut sibi copiam facerem cujusdam Tractatus, secundam Partem Principiorum Cartesii, more Geometrico demonstratam et praecipua, quae in Metaphysicis tractantur, breviter continentis, quem ego cuidam juveni, quem meas opiniones

niones aperte docere nolebam, antehac dictaveram. Deinde rogârunt, ut quam primum poſſem, primam etiam Partem eâdem Methodo concinnarem. Ego, ne amicis adverſarer, ſtatim me ad eam conficiendam accinxi, eamque intra duas hebdomadas confeci, atque amicis tradidi, qui tandem me rogârunt, ut ſibi illa omnia edere liceret, quod facile impetrare potuerunt, hac quidem lege, ut eorum aliquis, me praeſente, ea ſtylo elegantiori ornaret, ac Praefatiunculam adderet, in qua Lectores moneret, me non omnia, quae in eo Tractatu continentur, pro meis agnoſcere, cum non pauca in eo ſcripſerim, quorum contrarium prorſus amplector, hocque uno, aut altero exemplo oſtenderet. Quae omnia amicus quidam, cui editio hujus libelli curae eſt, pollicitus eſt facere et hac de cauſa aliquod tempus Amſtelaedami moratus ſum. Et a quo in hunc pagum, in quo jam habito, reverſus fui, vix mei juris eſſe potui propter amicos, qui me dignati ſunt inviſere. Jam tandem, Amice ſuaviſſime, aliquid ſupereſt temporis, quo haec tibi communicare, ſimulque rationem, cur ego hunc Tractatum in lucem prodire ſino, reddere poſſum. Hac nempe occaſione forte aliqui, qui in mea patria primas partes tenent, reperientur, qui caetera, quae ſcripſi, atque pro meis agnoſco, deſiderabunt videre, adeoque curabunt, ut ea extra omne incommodi periculum communis juris facere poſſim: hoc vero ſi contingat, non dubito, quin ſtatim quaedam in publicum edam; ſin minus, ſilebo potius, quam meas opiniones hominibus invita patria obtrudam, eosque mihi infenſos reddam. Precor igitur, Amice honorande, ut eo uſque exſpectare non graveris: tum enim aut ipſum Tractatum impreſſum, aut ejus compendium, ut a me petis, habebis. Et ſi interim ejus, qui ſub praelo jam ſudat, unum, aut alterum exemplar habere ve-
[424] lis, ubi id reſcivero et ſimul medium, quo ipſum commode mittere potero, tuae voluntati obſequar.

Rever-

Revertor jam ad tuam Epistolam. Magnas tibi, nti debeo, Nobilissimoque Boylio ago gratias pro perspectissimâ tuâ erga me benevolentiâ, proque beneficâ tuâ voluntate: tot enim, tantique momenti et ponderis negotia, in quibus versaris, non potuerunt efficere, ut tui Amici obliviscereris, quin imo benigne polliceris, te omni modo curare, ne in posterum consuetudo nostra literaria tamdiu interrumpatur. Eruditissimo Domino Boylio magnas etiam ago gratias, quod ad meas Notas dignatus fuerit respondere, quamvis obiter et quasi aliud agendo. Equidem fateor, eas non tanti esse momenti, ut Eruditissimus Vir in iis respondendo tempus, quod altioribus cogitationibus impendere potest, consumat. Ego quidem non putavi, immo mihi persuadere non potuissem, quod Vir Eruditissimus nihil aliud sibi proposuerit in suo Tractatu de Nitro, quam tantum ostendere doctrinam illam puerilem et nugatoriam de Formis Substantialibus, Qualitatibus, etc. infirmo talo niti. Sed, cum mihi persuasissem, Clarissimum Virum naturam Nitri nobis explicare voluisse: quod nempe esset corpus heterogeneum, constans partibus fixis et volatilibus, volui meâ explicatione ostendere, (quod puto me satis superque ostendisse) nos posse omnia, quae ego saltem novi, Nitri Phaenomena facillime explicare, quamvis non concedamus Nitrum esse corpus heterogeneum; sed homogeneum. Quocirca meum non erat ostendere sal fixum faeces esse Nitri; sed tantum supponere; ut viderem, quomodo mihi Vir Clarissimus ostendere posset, illud sal non esse faeces, sed prorsus necessarium ad essentiam Nitri constituendam, sine quo non posset concipi; quia, ut dico, putabam, Virum Clarissimum id ostendere voluisse. Quod vero dixi, sal fixum meatus habere ad mensuram particularum Nitri excavatos, eo non egebam ad redintegrationem Nitri explicandam: nam ut ex eo, quod dixi, nempe quod in solâ consistentiâ spiritus Nitri

ejus

ejus redintegratio conſiſtit, clare apperet omnem calcem, cujus meatus anguſtiores ſunt, quam ut particulas Nitri continere queant, quorumque parietes languidi ſunt, aptam eſſe ad motum particula-
[425] rum Nitri ſiſtendum, ac proinde ex meâ Hypotheſi ad ipſum Nitrum redintegrandum; adeoque non mirum eſſe, alia ſalia, tartari ſcilicet et cinerum clavellatorum, reperiri, quorum ope Nitrum redintegrari poteſt. Sed ideo tantum dixi, ſal Nitri fixum meatus habere ad menſuram particularum Nitri excavatos, ut cauſam redderem, cur ſal fixum Nitri magis aptum ſit ad Nitrum ita redintegrandum, ut parum abſit de priſtino ſuo pondere; immo ex eo, quod alia ſalia reperiantur, quibus Nitrum redintegrari poteſt, putabam oſtendere, calcem Nitri ad eſſentiam Nitri conſtituendam non requiri, niſi Vir Clariſſimus dixiſſet, nullum ſal eſſe, quod ſit (Nitro ſcilicet) magis catholicum: adeoque id in tartaro et cineribus clavellatorum latere potuiſſe. Quod porro dixi, particulas Nitri in majoribus meatibus a materiâ ſubtiliori cingi, id ex vacui impoſſibilitate, ut Clariſſimus Vir notat, concluſi; ſed neſcio, cur vacui impoſſibilitatem Hypotheſin vocat, cum clare ſequatur ex eo, quod nihili nullae ſint proprietates. Et miror, Virum Clariſſimum de hoc dubitare, cum videatur ſtatuere, nulla dari accidentia realia: an quaeſo non daretur accidens reale, ſi daretur Quantitas abſque Subſtantiâ?

Quod ad cauſas differentiae ſaporis ſpiritus Nitri et Nitri ipſius attinet, eas proponere debui, ut oſtenderem, quomodo poteram ex ſolâ differentiâ, quam inter Spiritum Nitri et Nitrum ipſum admittere tantum volui, nullâ ſalis fixi habitâ ratione, ejus Phaenomena facillime explicare.

Quae autem tradidi de Nitri inflammabilitate et Spiritus Nitri ἀφλογία, nihil aliud ſupponunt, quam quod

quod ad excitandam in aliquo corpore flammam requiratur materia, quae ejus corporis partes disjungat, agitetque; quae duo quotidianam experientiam et rationem satis docere puto.

Transeo ad experimenta, quae attuli, non ut absolute, sed, uti expresse dixi, *aliquo modo* meam explicationem confirmarem. In primum itaque experimentum, quod attuli, nihil Vir Clarissimus adfert, praeter quod ipse expressimis verbis notavi; de caeteris vero, quae etiam tentavi, ut id, quod Vir Clarissimus mecum notat, minus suspicarer, nihil prorsus ait. Quod deinde in secundum experi- [420] mentum adfert, nempe defaecatione ut plurimum liberari Nitrum a sale quodam, sal commune referente, id tantum dicit; sed non probat: ego enim, ut expresse dixi, haec experimenta non attuli, ut iis ea, quae dixi, prorsus confimarem; sed tantum quia ea experimenta, quae dixeram et ratione convenire ostenderam, illa aliquo modo confirmare viderentur. Quod autem ait, adscensum in stiriolas communem illi esse cum aliis salibus, nescio quid id ad rem faciat: concedo enim alia etiam salia faeces habere, atque volatiliora reddi, si ab iis liberentur. In tertium etiam experimentum nihil video adferri, quod me tangat. In sectione quintâ auctorem Nobilem culpare Cartesium putavi, quod etiam in aliis locis pro libertate Philosophandi, cuivis concessâ, utriusque Nobilitate illaesâ fecit; quod forte etiam alii, qui Cl. Viri scripta et Cartesii principia legerunt, idem, nisi expresse moneantur, mecum putabunt. Necdum video Cl. Virum suam mentem aperte explicare: nondum enim ait, an Nitrum Nitrum esse desineret, si ejus stiriolae visibiles, de quibus tantum loqui ait, raderentur, donec in parallepipeda aut aliam figuram mutarentur.

Sed haec relinquo et ad id, quod Cl. Vir ad ea, quae in Sectione 13—18 ponit, transeo, atque dico, me

me libenter fateri, hanc Nitri redintegrationem praeclarum quidem experimentum eſſe ad ipſam Nitri naturam inveſtigandam, nempe ubi prius principia Philoſophiae Mechanica noverimus et quod omnes corporum variationes ſecundum Leges Mechanicae fiant; ſed nego, haec ex modo dicto experimento clarius, atque evidentius ſequi, quam ex aliis multis obviis experimentis, ex quibus tamen hoc non evincitur. Quod vero Vir Cl. ait, ſe haec ſua apud alios tam clare tradita et tractata non inveniſſe, forte aliquid in rationes Verulamii et Carteſii, quod ego videre non poſſum, habet, quo ipſas ſe refutare poſſe arbitratur: eas hic non adfero, quia non puto Cl. Virum ipſas ignorare; hoc tamen dicam, ipſos etiam voluiſſe, ut cum eorum ratione convenirent Phaenomena; ſi nihilominus in quibusdam erraverunt, homines fuerunt; humani nihil ab ipſis alienum puto. Ait porro magnum diſcrimen intercedere inter [427] ea (obvia ſcilicet et dubia, quae attuli, experimenta) circa quae, quid adferat Natura, quaeque interveniant, ignoramus, et inter ea, de quibus certo conſtat, quaenam ad ea adferantur. Verum nondum video, quod Clariſſimus Vir nobis explicuerit Naturam eorum, quae in hoc ſubjecto adhibentur, nempe calcis Nitri, hujuſque Spiritus; adeo ut haec duo non minus obſcura videantur, quam quae attuli, calcem nempe communem et aquam. Ad lignum quod attinet, concedo, id corpus eſſe magis compoſitum, quam Nitrum; ſed quamdiu utriuſque Naturam et modum, quo in utroque calor oritur, ignoro, quid id quaeſo ad rem facit? Deinde neſcio, qua ratione Clar. Vir affirmare audet, ſe ſcire, quae in hoc ſubjecto, de quo loquimur, Natura adferat. Qua quaeſo ratione nobis oſtendere poterit, illum calorem non ortum fuiſſe a materia aliqua ſubtiliſſima? An forte propterea, quod parum fuerit de priſtino pondere deſideratum? quamvis nihil deſideratum fuiſſet, nihil meo quidem judicio concludere poſſet.

poſſet. Videmus enim, quam facile res ex parvâ admodum quantitate materiae calore aliquo imbui poſſunt, neque ideo ponderoſiora, quoad ſenſum, neque leviora fieri. Quare non ſine ratione dubitare poſſum, an forte quaedam non concurrerint, quae nullo ſenſu obſervari potuiſſent; praeſertim, quamdiu ignoratur, quomodo omnes illae Variationes, quas Vir Clar. inter experiundum obſervavit, ex dictis corporibus fieri potuerunt; imo pro certo habeo, calorem et illam effervescentiam, quam Clar. Vir recitat, a materia adventitia ortas fuiſſe. Deinde puto me facilius ex aquae ebullitione, (taceo jam agitationem) poſſe concludere, aëris concitationem cauſam eſſe, a qua ſonus oritur, quam ex hoc experimento, ubi eorum, quae concurrunt, natura plane ignoratur et in quo calor etiam obſervatur, qui quo modo ſive a quibus cauſis ortus fuerit, neſcitur. Denique multa ſunt, quae nullum prorſus ſpirant odorem, quorum tamen partes, ſi utcunque concitentur, atque incaleſcant, odor ſtatim perſentitur et ſi iterum frigeſcant, nullum iterum odorem habent, (ſaltem quoad humanum ſenſum) ut exempli gratià, ſuccinum et alia, quae etiam neſcio, an magis compoſita ſint, quam Nitrum.

Quae ad Sectionem vigeſimam quartam no- [428]
tavi, oſtendunt, ſpiritum Nitri non eſſe purum Spiritum; ſed calce Nitri, aliisque abundare; adeoque me dubitare, an id, quod Vir Clariſſimus ope libellae deprehendiſſe ait, quod nempe pondus Spiritus Nitri, quem inſtillavit, pondus illius, quod inter detonandum perierat, fere exaequabat, ſatis caute obſervare potuit.

Denique, quamvis aqua pura, quoad oculum, ſalia alcaliſata citius ſolvere poſſit; tamen cum ea corpus magis homogeneum, quam aër ſit, non poteſt, ſicuti aër, tot genera corpuſculorum habere, quae per omnis generis calcis poros ſe inſinuare poſſint. Quare cum aqua certis particulis unius generis

ris

ris maxime conſtet, quae calcem ad certum terminum uſque diſſolvere poſſunt, aër vero non item, inde ſequitur, aquam uſque ad illum terminum longe citius calcem diſſoluturam, quam aërem; ſed cum contra aër conſtet etiam craſſioribus et longe ſubtilioribus et omnis generis particulis, quae per poros longe anguſtiores, quam quos particulae aquae penetrare poſſunt, multis modis ſe inſinuare poſſunt; inde ſequitur aërem, quamvis non tam cito, atque aquam, nempe, quia non tot particulis uniuscujusque generis conſtare poteſt, longe tamen melius atque ſubtilius diſſolvere calcem Nitri poſſe, eamque languidiorem, ac proinde aptiorem ad motum particularum Spiritus Nitri ſiſtendum reddere. Nam nullam aliam differentiam inter Spiritum Nitri et Nitrum ipſum adhuc agnoſcere cogor ab experimentis, quam quod particulae hujus quieſcant, illius vero valde concitatae inter ſeſe agitentur; adeo ut eadem differentia, quae eſt inter glaciem et aquam, ſit inter Nitrum et ejus Spiritum.

Verum te circa haec diutius detinere non audeo: vereor, ne nimis prolixus fuerim, quamvis, quantum quidem potui, brevitati ſtuduerim: ſi nihilominus moleſtus fui, id, ut ignoſcas, oro, ſimulque ut ea, quae ab Amico libere et ſincere dicta ſunt, in meliorem partem interpreteris. Nam ego de his prorſus tacere, ut tibi reſcriberem, inconſultum judicavi. Ea tamen apud te laudare, quae minus placebant, mera eſſet adulatio, qua nihil in Amicitiis pernicioſius et damnoſius cenſeo Conſtitui igitur, [429] mentem meam apertiſſime explicare; et nihil hoc viris Philoſophis gratius fore judicavi. Interim ſi tibi videbitur conſultius, haec cogitata igni potius, quam Eruditiſſimo Domino Boylio tradere, in tuâ manu ſunt; fac ut lubet, modo me tibi, Nobiliſſimoque Boylio addictiſſimum, atque amantiſſimum credas. Doleo, quod propter tenuitatem meam hoc non, niſi verbis, oſtendere valeam; attamen, etc.

EPI-

EPISTOLA X.

Clarissimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

CLARISSIME VIR, AMICE PLURIMUM COLENDE.

Commercii nostri literarii instaurationem in magna pono parte felicitatis. Scias itaque, me tuas, 17/27 Julii ad me datas, accepisse insigni cum gaudio, duplici imprimis nomine, tum quod salutem tuam testarentur, tum quod de tuae erga me amicitiae constantia certiorem me redderent. Accedit ad cumulum, quod mihi nuncias, te primam et secundam Principiorum Cartesii partem, more Geometrico demonstratam, praelo commisisse, ejusdem unum, alterumve exemplar liberalissime mihi offerens. Accipio munus perlubenti animo, rogoque, ut istum sub praelo jam sudantem Tractatum, si placuerit, Domino Petro Serrario, Amstelaedami degenti, pro me transmittas. In mandatis quippe ipsi dedi, ut ejusmodi fasciculum recipiat et ad me per amicum trajicientem expediat.

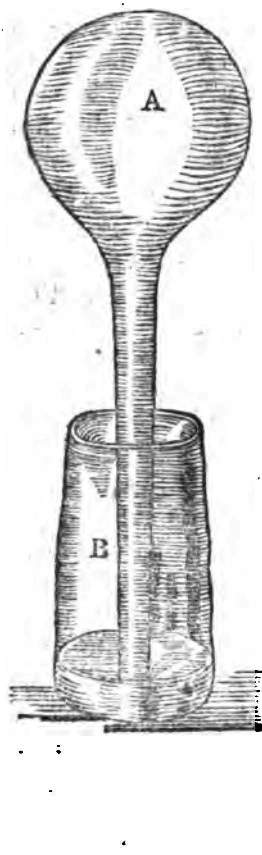
Caeterum permittas tibi dicam, me impatienter ferre, te etiamnum supprimere ea scripta, quae pro tuis agnoscis, in Republica imprimis tam libera, ut sentire ibi, quae velis et quae sentias dicere liceat. Perrumpere te velim ista repagula, imprimis cum subticere nomen tuum possis et hac ratione extra omnem periculi aleam te collocare.

Nobilissimus Boylius peregre abiit: quamprimum redux fuerit factus in Urbem, communicabo ipsi eam Epistolae tuae doctissimae partem, quae [430] illum spectat, ejusque de conceptibus tuis sententiam, quam primum eam nactus fuero, rescribam. Puto, te jam vidisse ipsius Chymistam Scepticum, qui jamdudum latine editus, inque exterorum oris dispersus fuit, multa continens Paradoxa Chymico-Physica

ſica et Stagyricorum principia Hypoſtatica, (ut vocant) ſub examen ſeverum revocans.

Alium nuper edidit libellum, qui forte necdum ad Bibliopolas veſtros pervenit; quare eum hoc involucro tibi mitto, rogoque peramanter, ut hoc munusculum boni conſulas. Continet libellus, ut videbis, defenſionem virtutis Elaſticae Aëris contra quendam Franciſcum Linum, qui funiculo quodam, intellectum juxta, ac ſenſum omnem fugiente, Phaenomena, in Experimentis novis Phyſico-Mechanicis Domini Boylii recitata, explicare ſatagit. Evolve et expende libellum et tua de eo animi ſenſa mihi deprome.

Societas noſtra Regia inſtitutum ſuum gnaviter pro viribus proſequitur, intra experimentorum obſervationumque cancellos ſeſe continens, omnesque Disputationum anfractus devitans.

Egregium nuper captum fuit experimentum, quod valde torquet Vacuiſtas, Pleniſtis vero vehementer placet. Eſt vero tale. Phiala vitrea A, repleta ad ſummitatem aqua, orificio ejus in vas vitreum B, aquam continens, inverſo, imponatur Recipienti Novae Machinae Pneumaticae Domini Boylii; exhauriatur mox aër ex Recipiente: conſpicientur bullae magna copia ex aqua in Phialam A adſcendere et omnem inde aquam in vas B, infra ſuperficiem aquae ibi contentae, depellere. Relinquantur in hoc ſtatu duo vascula ad tempus unius, alteriusve diei, aëre identidem ex dicto Recipiente crebris exantlationibus evacuato. Tum eximantur e

[431]

Reci-

Recipiente et Phiala A repleatur hac aqua, aëre privata, rursumque invertatur in vas B, ac Recipienti denuo utrumque vas includatur. Exhausto iterum Recipiente per debitas exantlationes, conspicietur forte bullula quaedam ex collo Phialae A adscendere, quae ad summitatem emergens et continuata exantlatione seipsam expandens, rursum omnem depellet aquam ex Phiala, ut prius. Tum Phiala iterum ex Recipiente eximatur et exhausta aëre aqua ad summum repleatur, invertaturque, ut prius, et Recipienti immittatur. Tum aëre probe evacuetur Recipiens, eoque rite et omnino evacuato, remanebit aqua in Phiala sic suspensa, ut nullatenus descendat. In hoc experimento causa, quae juxta Boylium sustinere aquam in experimento Torricelliano statuitur, (aër nempe, aquae in vasculo B incumbens) ablata plane videtur, nec tamen aqua in Phiala descendit. Plura statueram hic subjungere, sed amici et occupationes me avocant.

Non possum claudere literas, quin iterum iterumque tibi inculcem publicationem eorum, quae tu ipse es meditatus. Nunquam desistam te hortari, donec petitioni meae satisfeceris. Interea temporis, si quaedam contentorum illorum capita mihi impertiri velles, oh! quam te deperirem, quantaque necessitudine me tibi obstrictum judicarem! Valeas florentissime, meque ut facis, amare pergas,

Londini
31 Julii, 1663.

Tui Studiosissimum et Amicissimum

HENR. OLDENBVRG.

EPISTOLA XI.

Clarissimo Viro B. d. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

PRAESTANTISSIME VIR ET AMICE COLENDISSIME,

[432] Vix tres quatuorve dies sunt elapsi, ex quo Epistolam per tabellionem ordinarium ad te dabam. Memineram ibi cujusdam libelli à Domino Boylio conscripti et tibi transmittendi. Non tum affulgebat spes tam cito nanciscendi amicum, qui eum perferret. Ex eo tempore se obtulit quidam opinione mea celerius. Accipias igitur nunc, quod tunc mitti non poterat, unaque Domini Boylii, qui nunc rure in Urbem reversus est, salutem officiosissimam. Rogat *ille* ut Praefationem in Experimenta ipsius circa Nitrum factam consulas, intellecturus inde verum, quem sibi praestituerat in eo Opere, scopum; ostendere videlicet resurgenti Philosophiae solidioris placita claris experimentis illustrari et haec ipsa sine Scholarum formis, qualitatibus, elementis nugatoriis, optime explicari posse; neutiquam autem in se suscepisse naturam Nitri docere, vel etiam improbare ea, *quae de* materiae homogeneitate, deque corporum differentiis, ex motu et figura etc. duntaxat exorientibus, a quoquam tradi possunt. Hoc duntaxat se voluisse ait, texturas corporum varias, varia eorum discrimina inducere, ab iisque diversa admodum effecta proficisci, riteque inde, quamdiu ad primam materiam resolutio facta non fuerit, heterogeneitatem aliquam a Philosophis et aliis concludi. Nec putem, in rei fundo inter te et Dominum Boylium dissensum esse. Quod vero ais, omnem calcem, cujus meatus angustiores sunt, quam ut particulas Nitri continere queant, quorumque parietes languidi sunt, aptam esse ad motum particularum Nitri sistendum, proin-[433]deque ad ipsum Nitrum redintegrandum; respon-

det

det Boylius, si cum aliis calcibus spiritus Nitri misceatur, non tamen cum ipsis verum Nitrum compositum iri.

Quoad Ratiocinationem, qua ad evertendum vacuum uteris, attinet, ait Boylius, se eam nosse et praevidisse; at in ipsa nequaquam acquiescere: qua de re alibi dicendi locum fore asserit.

Petiit, ut te rogarem, an suppeditare ipsi exemplum possis, in quo duo corpora odora in unum conflata, corpus plane inodorum (Nitrum scilicet) componant. Tales ait esse partes Nitri, Spiritum quippe ipsius teterrimum spargere odorem, Nitrumque fixum odore non destitui.

Rogat porro, ut probe consideres, an probam institueris inter glaciem aquamque cum Nitro ejusque Spiritu comparationem: cum tota glacies non nisi in aquam resolvatur, glaciesque inodora, in aquam relapsa, inodora permaneat: discrepantes vero qualitates inter Nitri spiritum, ejusque salem fixum reperiantur, uti Tractatus impressus abunde docet.

Haec et similia inter differendum de hoc argumento, ab Illustri Authore nostro accipiebam; quae per memoriae meae imbecillitatem, cum multa ejus fraude potius, quam existimatione, me repetere certus sum. Cum de rei summa consentiatis, nolim haec ulterius exaggerare; potius author essem, ut ingenia jungatis uterque ad Philosophiam genuinam solidamque certatim excolendam. Te imprimis monere mihi fas sit, ut principia rerum pro Mathematici tui ingenii acumine consolidare pergas: uti Nobilem meum amicum Boylium sine mora pellicio, ut eandem experimentis et observationibus, pluries et accurate factis, confirmet illustretque. Vides Amice Charissime, quid moliar, quid ambiam: Novi nostrates hoc in Regno Philosophos suo muneri experimen-

tali nequaquam defuturos; nec minus persuasum mihi habeo, te quoque provincia tua gnaviter perfuncturum, quicquid oggganniat vel criminetur sive Philosophorum, sive Theologorum vulgus. Cum literis praegressis jam te fuerim pluribus ad hoc ipsum hortatus, nunc me reprimo, ne fastidium tibi creem. Hoc saltem peto ulterius, ut quaecunque eorum typis [434] jam mandata sunt, quae vel in Cartesium es commentatus, vel ex intellectus tui scriniis propriis depromsisti, quanto ocius mihi transmittere per Dominum Serrarium digneris. Habebis me tanto arctius tibi devinctum, intelligesque quavis data occasione, me esse

Londini
4 August. 1663.

Tui Studiosissimum

HENR. OLDENBURG.

EPISTOLA XII.

Clarissimo Viro B. D. S.

HENRICUS OLDENBURGIUS.

VIR CLARISSIME, MIHIQUE AMICISSIME,

Gaudebam magnopere, cum ex nuperis Domini Serrarii literis intelligerem, te vivere et valere et Oldenburgii tui memorem esse: sed simul graviter fortunam meam (si fas est tali vocabulo uti) accusabam, qua factum est, ut per tot mensium spatium, commercio illo suavissimo, quo antehac tecum utebar, privatus fuerim. Tum occupationum turba, tum calamitatum domesticarum immanitas culpandae sunt; meum quippe erga te studium amplissimum, fida-

fidaque amicitia firmo semper stabunt tale et inconcussa perennabunt. Dominus Boylius et ego non raro de te, tua eruditione et profundis meditationibus confabulamur. Vellemus ingenii tui foetus excludi et doctorum amplexibus commendari, teque hac in re exspectationi nostrae facturum satis confidimus. Non est, quod Domini Boylii diatriba de Nitro, deque Firmitate et Fluiditate apud vos imprimatur: hic quippe Latino sermone jam excusa est, nec nisi commoditas deest exemplaria ad vos transvehendi. Rogo igitur, ne permittas, ut quis typographus vestrâs tale quid aggrediatur. Idem Boylius Tractatum insignem de Coloribus in lucem [435] emisit et Anglice et Latine, simul et Historiam Experimentalem de Frigore, Thermometris etc. ubi multa praeclara, multa nova. Nil nisi bellum hoc infaustum obstat, quo minus libri ad vos transmittantur. Prodiit etiam Tractatus quidam insignis de sexaginta observationibus Microscopicis, ubi multa audacter, sed Philosophice (juxta tamen principia Mechanica) disseruntur. Spero Bibliopolas nostros viam inventuros, horum omnium exemplaria ad Vos expediendi. Ego quid tu nuper egeris, vel sub manu habeas, accipere a manu tua propria aveo, qui sum

Londini
d. 28 April 1665.

Tui Studiosissimus et Amantissimus

HENR. OLDENBURG.

EPISTOLA XIII.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo

HENR. OLDENBURGIO

B. D. S.

Amice integerrime,

Paucis ante diebus amicus quidam epistolam tuam 28. Aprilis, quam a Bibliopola Amstelaedamensi, qui eam sine dubio a D. Ser. acceperat, sibi traditam ajebat. Gavisus sum summopere, quod tandem ex te ipso intelligere licuit, te bene valere, tuumque erga me animum benevolum eundem atque olim esse. Ego sane, quotiescunque data fuit occasio, D. Ser. et Christian. Hugenium Z. D. qui etiam te novisse mihi dixerat, de te, tuaque valetudine rogare non desii. Ab eodem D. Hugenio etiam intellexi eruditissimum D. Boylium vivere et in lucem emisisse Tractatum illum insignem de coloribus Anglice, quem ille mihi commodato daret, si linguam Anglicam callerem. [436] Gaudeo igitur ex te scire, hunc Tractatum simul cum illo altero de frigore et Thermometris, de quo nondum audiveram, Latina civitate donatos et publici juris factos. Liber de observationibus microscopicis etiam penes D. Hugenium est, sed ni fallor Anglice. Mira quidem mihi de hisce microscopiis narravit et simul de Telescopiis quibusdam in Italia elaboratis, quibus Eclipses in Jove ab interpositione Satellitum observare potuerunt, ac etiam umbram quandam in Saturno, tanquam ab annulo factam. Quorum occasione non satis possum mirari Cartesii praecipitantiam, qui ait causam, cur Planetae juxta Saturnum (ejus enim ansas Planetas esse putavit, forte quia eas Saturnum tangere nunquam observavit) non moventur, posse esse, quod Saturnus circa proprium axem non gyret, cum hoc cum suis principiis parum

parum conveniat, tum quia ex suis principiis facillime ansarum causam explicare potuerat, nisi praejudicio laboraret etc.

EPISTOLA XIV.

Clarissimo Viro B. D. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

VIR PRAESTANTISSIME, AMICE COLENDE,

Facis, ut Virum cordatum et Philosophum decet, quod Viros bonos amas; nec est, quod dubites, quin illi te redament et merita tua, prout par est, aestiment. Dominus Boylius una mecum salutem plurimam tibi nunciat, utque strenue et ἀκριβῶς philosophari pergas, te hortatur. Imprimis, si quid tibi lucis affulserit in arduâ illâ indagine, quae in eo versatur, ut cognoscamus, quomodo unaquaeque pars Naturae cum suo toto conveniat et quâ ratione cum reliquis cohaereat, ut illud nobis communices, peramanter rogamus. Causas, quas memoras, tanquam incitamenta ad Tractatum de Scripturâ concinnandum, omnino probo, inque [437] votis efflictim habeo, me usurpare jam oculis posse, quae in argumentum istud es commentatus. Dominus Serrarius forte fasciculum aliquem brevi ad me transmittet, cui, si visum ita fuerit, committere tuto poteris, quae eâ de re jam composuisti, et reciprocam officiorum nostrorum promptitudinem polliceri.

Kircheri *Mundum Subterraneum* quadantenus evolvi et quamvis ratiocinia ejus et theoriae non commendent ingenium, Observationes tamen et Experimenta, nobis ibi tradita, collaudant diligentiam Auctoris, ejusque de Republicâ Philosophicâ bene merendi voluntatem. Vides igitur, me plusculum illi

illi tribuere, quam pietatem, facileque dignoscis eorum animum, qui Benedictam hanc aquam illi adspergunt. Quando verba facis de Tractatu Hugeniano de Motu, innuis Cartesii Regulas motus falsas fere omnes esse. Non jam ad manum est libellus, quem antehac edidisti de Cartesii principiis Geometrice Demonstratis: non subit animum, num ibi falsitatem istam ostenderis, an vero Cartesium, in aliorum gratiam, κατὰ πόδα fueris secutus. Utinam tandem proprii ingenii foetum excluderes et orbi Philosophico fovendum et educandum committeres! Memini te alicubi indigitâsse multa ex iis, quae Cartesius ipse captum humanum superare ajebat, quin et multo sublimiora et subtiliora evidenter posse ab hominibus intelligi et clarissime explicari. Quid haeres, mi Amice, quid metuis? Tenta, aggredere, perfice tanti momenti provinciam et videbis totum vere Philosophantium Chorum tibi patrocinari. Fidem meam obstringere audeo, quod non facerem, si liberare me eam posse dubitarem. Nullatenus crediderim, in animo tibi esse, quicquam contra Existentiam et Providentiam Dei moliri; et fulcris hisce incolumibus, firmo talo stat Religio, facileque etiam quaevis Contemplationes Philosophicae vel defenduntur, vel excusantur. Rumpe igitur moras, nec scindi tibi penulam patiaris.

Brevi putem me accepturum, quid de Cometis nuperis sit statuendum. Disceptant inter se de factis Observationibus Hevelius Dantiscanus et Auzoutus Gallus; ambo Viri docti et Mathematici. Dispicitur [438] hoc tempore controversia et quando judicata lis fuerit, mihi, credo, res tota communicabitur et a me tibi. Hoc asserere jam possum, omnes, qui quidem mihi cogniti sunt, Astronomos judicare, non unum, sed duos Cometas fuisse, nec in quemquam hactenus incidi, qui ex Hypothesi Cartesianâ, ipsorum Phaenomena conatus fuerit explicare.

Rogo,

Rogo, si quid porro acceperis de studiis et laboribus Domini Hugenii, deque successu pendulorum, ut et de ipsius transmigratione in Galliam, mihi quamprimum significare non graveris. Adjungas ea, rogo, quae apud Vos forte dicuntur de Tractatu pacis, de Suecici exercitus, in Germaniam transvecti, consiliis, deque Episcopi Monasteriensis progressu. Totam credo Europam sequenti aestate bellis involutum iri et omnia videntur ad mutationem inusitatam vergere. Serviamus nos summo Numini castâ mente et Philosophiam veram, solidam et utilem excolamus. Nonnulli ex Philosophis nostris, Regem Oxonium secuti, non raros ibi coetus agitant et de promovendis studiis Physicis consulunt. Inter alia in Sonorum naturam inquirere nuper coeperunt. Experimenta, credo, facient, ut explorent, quâ proportione augenda sint pondera ad extendendam chordam absque ullâ vi aliâ, ut intendatur eadem ad Notam ejusmodi acutiorem, quae facit assignatam consonantiam cum sono priori. De his plura alias. Optime Vale et vive memor

Londini
12 Octob. 1665.

Tui Studiosissimi

HENR. OLDENBURG.

EPISTOLA XV.

Nobilissimo ac Doctissimo Viro

HENR. OLDENBURGIO.

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

VIR NOBILISSIME,

Quod me ad Philosophandum tu et Nobilissimus D. Boylius benigne hortamini, maximas habeo [460] gra-

gratias; ego quidem pro tenuitate mei ingenii, quantum queo, pergo, non dubitans interim de vestro auxilio et benevolentiâ. Ubi quaeris, quid sentiam circa quaestionem, quae in eo versatur, *ut cognoscamus, quomodo unaquaeque pars Naturae cum suo toto conveniat et quâ ratione cum reliquis cohaereat*, puto te rogare rationes, quibus persuademur unamquamque Naturae partem cum suo toto convenire et cum reliquis cohaerere. Nam cognoscere, quomodo reverâ cohaereant et unaquaeque pars cum suo toto conveniat, id me ignorare dixi in antecedenti meâ Epistola; quia ad hoc cognoscendum requireretur, totam Naturam omnesque ejus partes cognoscere. Conabor igitur rationem ostendere, quae me id affirmare cogit; attamen prius monere vellim, me Naturae non tribuere pulchritudinem, deformitatem, ordinem, neque confusionem. Nam res non, nisi respective ad nostram imaginationem, possunt dici pulchrae, aut deformes, ordinatae, aut confusae.

Per partium igitur cohaerentiam nihil aliud intelligo, quam quod leges, sive natura, unius partis ita sese accommodant legibus, sive naturae alterius, ut quam minime sibi contrarientur. Circa totum et partes considero res eatenus, ut partes alicujus totius, quatenus earum natura invicem se accommodat, ut, quoad fieri potest, inter se consentiant, quatenus vero inter se discrepant, eatenus unaquaeque ideam [440] ab aliis distinctam in nostrâ Mente format, ac proinde, ut totum, non ut pars, consideratur. Ex. gr. cum motus particularum lymphae, chyli, etc. invicem pro ratione magnitudinis et figurae ita se accommodant, ut plane inter se consentiant, unumque fluidum simul omnes constituant, eatenus tantum chylus, lympha, etc. ut partes sanguinis considerantur: quatenus vero concipimus particulas lymphaticas ratione figurae et motus, a particulis chyli discrepare, eatenus eas, ut totum, non ut partem, consideramus.

Finga-

Fingamus jam, si placet vermiculum in sanguine vivere, qui visu ad discernendas particulas sanguinis, lymphae, etc. valeret et ratione ad observandum, quomodo unaquaeque particula ex alterius occursu vel resilit, vel partem sui motus communicat, etc. Ille quidem in hoc sanguine, ut nos in hâc parte universi, viveret et unamquamque sanguinis particulam, ut totum, non vero ut partem, consideraret, nec scire posset, quomodo partes omnes ab universali natura sanguinis moderantur et invicem, prout universalis natura sanguinis exigit, se accommodare coguntur, ut certâ ratione inter se consentiant. Nam si fingamus, nullas dari causas extra sanguinem, quae novos motus sanguini communicarent, nec ullum dari spatium extra sanguinem, nec alia corpora, in quae particulae sanguinis suum motum transferre possent, certum est, sanguinem in suo statu semper mansurum et ejus particulas nullas alias variationes passuras, quam eas, quae possunt concipi ex datâ ratione motus sanguinis ad lympham, chylum, etc. et sic sanguis semper, ut totum, non vero ut pars, considerari deberet. Verum, quia plurimae aliae causae dantur, quae leges naturae sanguinis certo modo moderantur et vicissim illae à sanguine, hinc fit, ut alii motus, aliaeque variationes in sanguine oriantur, quae consequuntur non a solâ ratione motus ejus partium ad invicem, sed a ratione motus, sanguinis et causarum externarum simul ad invicem: hoc modo sanguis rationem partis, non vero totius habet. De toto et parte modo dixi.

Jam cum omnia naturae corpora eodem modo possint et debeant concipi, ac nos hic sanguinem concepimus: omnia enim corpora ab aliis circumcinguntur et ab invicem determinantur ad existendum et operandum certâ ac determinatâ ratione, servatâ semper in omnibus simul, hoc est, in toto universo eadem ratione motus ad quietem; hinc se- [441]

quitur

quitur omne corpus, quatenus certo modo modificatum existit, ut partem totius universi, considerari debere, cum suo toto convenire et cum reliquis cohaerere; et quoniam natura universi non est, ut natura sanguinis, limitata, sed absolute infinita, ideo ab hâc infinitae potentiae naturâ ejus partes infinitis modis moderantur et infinitas variationes pati coguntur. Verum ratione substantiae unamquamque partem arctiorem unionem cum suo toto habere concipio. Nam ut antehac in prima mea Epistola, quam Rhenoburgi adhuc habitans tibi scripsi, conatus sum demonstrare, cum de natura substantiae sit, esse infinitam, sequitur ad naturam substantiae corporeae unamquamque partem pertinere, nec sine ea esse, aut concipi posse.

Vides igitur, qua ratione, et rationem, cur sentiam, Corpus humanum partem esse Naturae: quod autem ad Mentem humanam attinet, eam etiam partem Naturae esse censeo; nempe quia statuo, dari etiam in natura potentiam infinitam cogitandi, quae, quatenus infinita, in se continet totam Naturam objective et cujus cogitationes procedunt eodem modo, ac Natura ejus, nimirum idearum.

Deinde Mentem humanam hanc eandem potentiam statuo, non quatenus infinitam et totam Naturam percipientem; sed finitam, nempe quatenus tantum humanum Corpus percipit et hac ratione Mentem humanam partem cujusdam infiniti intellectus statuo.

Verum haec omnia et quae huic rei annexa sunt, hic accurate explicare et demonstrare, res esset nimis prolixa, nec puto, te id impraesentiarum a me exspectare. Imo dubito, an mentem tuam satis perceperim, atque aliud responderim, ac rogaveris, quod ex te scire desidero.

Quod

Quod deinde scribis, me innuisse, Cartesii Regulas motus falsas fere omnes esse, si recte memini, D. Hugenium id sentire dixi, nec ullam aliam falsam esse affirmavi, quam Regulam sextam Cartesii, circa quam D. Hugenium etiam errare me pu- [442] tare dixi; qua occasione petii, ut mihi communicares experimentum, quod secundum eam hypothesin experti estis in vestrâ Regiâ Societate; sed tibi id non licere judico, quia de hoc nihil respondes.

Dictus Hugenius totus occupatus fuit et adhuc est in expoliendis vitris dioptricis; in quem finem fabricam adornavit, in qua et patinas tornare potest, satis quidem nitidam: quid autem ea promoverit, adhuc nescio, nec, ut verum fateor, valde scire desidero. Nam me experientia satis docuit, in patinis sphaericis liberâ manu tutius et melius expoliri, quam quavis machina. De pendulorum successu et tempore transmigrationis in Galliam nondum aliquid certi possum scribere etc.

E P I S T O L A XVI.

Viro Clarissimo B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

VIR PRAESTANTISSIME, AMICE PLVRIMVM COLENDE,

Perplacent, quae de partium Naturae cum toto consensu nexuque philosopharis; quanquam non satis assequar, quomodo possimus ordinem et symmetriam a natura, ut tu facere videris, profligare; imprimis cum ipse agnoscas, omnia ejus corpora ab aliis ambiri et ab invicem certa et constanti ratione, tum ad existendum, tum ad operandum determinari, eadem semper in omnibus simul motus ad quietem ratione servata: quae ipsissima veri ordinis ratio for-

malis

Me quod attinet, quamdiu Nova haec a Viris fide dignis non perscribuntur ex Urbe Constantinopolitana, cui hujus rei maxime omnium interest, fidem iis adhibere non possum. Scire aveo, quid Judaei Amstelaedamenses ea de re inaudiverint et quomodo tanto nuncio afficiantur, qui, verus si fuerit, rerum omnium in Mundo Catastrophen inducturus sane videtur.

Quid Suecus nunc moliatur et Brandiburgicus, si potes, explica; et crede me esse

Londini
die 8 Decemb. 1665.

Tui Studiosissimum

HENR. OLDENBVRG.

P. S. Quid de nuperis Cometis nostri Philosophi statuant, brevi tibi indicabo, Deo volente.

EPISTOLA XVII.

Clarissimo Viro B. D. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

P. D.

[445] Nolui dimittere commodam hanc occasionem, quam Doctissimus Dom. Bourgeois, Medicinae Doctor Cadomensis et Reformatae Religionis addictus jam in Belgium abituriens, mihi offert; ut hac ratione tibi significarem, me ante aliquot septimanas tibi gratum meum animum pro Tractatu tuo mihi transmisso, licet nunquam tradito, exposuisse; at dubium fovere, num literae illae meae ad manus rite pervenerint. *Indicaveram in iis meam de Tractatu illo sententiam; quam utique, dehinc re propius inspectâ et perpensâ nimis immaturam fuisse nunc* existi-

existimo. Quaedam mihi videbantur tunc temporis vergere in fraudem Religionis, dum eam ex eo pede metiebar, quam Theologorum vulgus et receptae Confessionum Formulae (quae nimium spirare videntur partium studia) suppeditant. At totum negotium intimius recogitanti multa occurrunt, quae mihi persuasum eunt, te tantum abesse, ut quicquam in Verae Religionis, solidaeve Philosophiae damnum moliaris, ut contra genuinum Christianae Religionis finem, nec non divinam fructuosae Philosophiae sublimitatem et excellentiam commendare et stabilire allabores. Cum igitur hoc ipsum animo tuo sedere nunc credam, rogatum te enixe velim, ut quid eum in finem nunc pares et mediteris, veteri et candido Amico, qui instituti tam divini successum felicissimum totus anhelat, frequentibus literis exponere digneris. Sancte tibi polliceor, me nihil eorum ulli mortalium propalaturum, siquidem tu mihi silentium injunxeris; hoc me solummodo enixurum, ut bonorum et sagacium Virorum mentes ad amplexandas illas veritates, quas tu aliquando in amplio- [49]
rem lucem depromes, sensim disponam et praejudicia adversus meditationes tuas concepta e medio tollam. Ni fallor admodum, penitius mihi perspicere videris Mentis humanae naturam et vires, ejusque cum Corpore nostro Unionem. De quo argumento ut tua cogitata edocere me velis, impense oro. Vale, Vir Praestantissime, et doctrinae ac virtutis tuae Cultori Studiosissimo favere perge

Londini
8. Octob. 1665.

Henr. Oldenburg.

EPISTOLA XVIII.

Clarissimo Viro B. D. S.

HENR. OLDENBVRGIVS.

Commercio Nostro literario sic feliciter instaurato, Vir Clarissime, nolim amici officio deesse literarum intermissione. Cum ex responsione tuâ 5. Julii ad me datâ, intellexerim, animo sedere tuo, Tractatum illum tuum Quinque-partitum publici juris facere, permittas, quaeso, te moneam ex affectus in me tui sinceritate, ne quicquam misceas, quod Religiosae virtutis praxin labefactare ullatenus videatur; maxime cum degener et flagitiosa haec aetas nil venetur avidius, quam dogmata ejusmodi, quorum conclusiones grassantibus vitiis patrocinari videantur.

De caetero, non renuam aliquot dicti Tractatus exemplaria recipere. Hoc duntaxat rogatum te velim, ut suo tempore mercatori cuidam Belgico, Londini commoranti, inscribantur, qui mihi postmodum tradenda curet. Nec opus fuerit verba de eo facere, libros scilicet istiusmodi ad me fuisse transmissos: dummodo enim in potestatem meam tuto [447] pervenerint, nullus dubito, quin commodum mihi futurum sit, eos amicis meis hinc inde distribuendi, justumque pro iis precium consequendi. Vale, et quando vacaverit, rescribe

Londini
22. Julii 1675.

Tui Studiosissimo

HENR. OLDENBVRG.

EPISTO-

EPISTOLA XIX.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo

HENRICO OLDENBVRGIO

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

NOBILISSIME ET CLARISSIME DOMINE,

Eo tempore, quo literas tuas 22 Julii accepi, Amstelaedamum profectus sum eo consilio, ut librum, de quo tibi scripseram, typis mandarem. Quod dum agito, rumor ubique spargebatur, librum quendam meum de Deo sub praelo sudare, meque in eo conari ostendere, nullum dari Deum; qui quidem rumor a plurimis accipiebatur. Unde quidam Theologi (hujus forte rumoris auctores) occasionem cepere, de me coram Principe et Magistratibus conquerendi; stolidi praeterea Cartesiani, quia mihi favere creduntur, ut a se hanc amoverent suspicionem, meas ubique opiniones et scripta detestari non cessabant, nec etiamnum cessant. Haec cum a Viris quibusdam fide dignis intellexissem, qui simul affirmabant, Theologos mihi ubique insidiari, editionem, quam parabam, differre statui, donec, quo res evaderet, viderem, et quod tum consilium sequerer, tibi significare proposui. Verum negotium quotidie in pejus vergere videtur, et quid tamen agam, incertus sum. Interim meam ad tuas literas responsionem diutius intermittere nolui et primo tibi maximas ago gratias pro amicissima [448] tua admonitione, cujus tamen ampliorem explicationem desidero, ut sciam, quaenam ea dogmata esse credas, quae religiosae virtutis praxin labefactare viderentur. Nam quae mihi cum ratione convenire videntur, eadem ad virtutem maxime esse utilia credo. Deinde, nisi tibi molestum sit, velim, ut loca Tractatus Theologico-politici, quae viris doctis scru-

pulum injecerunt, mihi indicares. Cupio namque istum Tractatum notis quibusdam illustrare et concepta de eo praejudicia, si fieri possit, tollere. Vale.

EPISTOLA XX.

Clarissimo Viro B. D. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

Quantum video ex tuis Novissimis, in periculo versatur Libri a te publico destinati Editio. Non possum non probare institutum tuum, quo illustrare et mollire te velle significas, quae in Tractatu Theologico-Politico crucem Lectoribus fixere. Ea imprimis esse putem, quae ambigue ibi tradita videntur de Deo et Natura; quae duo a te confundi, quamplurimi arbitrantur. Adhaec multis tollere videris miraculorum authoritatem et valorem, quibus solis Divinae Revelationis certitudinem adstrui posse, omnibus fere Christianis est persuasum. Insuper, de Jesu Christo, Mundi Redemptore et unico hominum Mediatore, deque ejus Incarnatione et Satisfactione sententiam tuam celare te ajunt; postulantque, ut de tribus hisce capitibus mentem tuam dilucide aperias. Quod si feceris, in eoque Christianis cordatis et ratione valentibus placueris, in tuto res tuas fore opinor. Haec paucis te scire volui, qui sum tui studiosissimus. Vale.

Dab. die 15 Novemb. 1675.

P. S. *Fac, quaeso, brevi sciam, has meas lineolas tibi rite traditas fuisse.*

EPISTOLA XXI.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo

HENRICO OLDENBVRGIO

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

NOBILISSIME DOMINE,

Perbreves tuas literas, 15. Nov. ad me datas, die Saturni elapsa accepi; in iis ea tantummodo [440] indicas, quae in Tractatu Theologico-Politico crucem lectoribus fixere, cum tamen ex iis etiam cognoscere speraverim, quaenam eae opiniones essent, quae religiosae virtutis praxin labefactare viderentur, de quibus antea monueras. Sed, ut de tribus illis capitibus, quae notas, mentem meam tibi aperiam, dico, et quidem ad primum, me de Deo et Natura sententiam fovere longe diversam ab ea, quam Neoterici Christiani defendere solent. Deum enim rerum omnium causam immanentem, ut aiunt, non vero transeuntem statuo. Omnia, inquam, in Deo esse et in Deo moveri cum Paulo affirmo et forte etiam cum omnibus antiquis Philosophis, licet alio modo; et auderem etiam dicere, cum antiquis omnibus Hebraeis, quantum ex quibusdam traditionibus, tametsi multis modis adulteratis, conjicere licet. Attamen quod quidam putant, Tractatum Theologico-Politicum eo niti, quod Deus et Natura (per quam massam quandam, sive materiam corpoream intelligunt) unum et idem sint, tota errant via. Ad miracula deinde quod attinet, mihi contra persuasum est, divinae revelationis certitudinem sola doctrinae sapientia, non autem miraculis, hoc est, ignorantia adstrui posse, quod satis prolixe Cap. VI. de miraculis ostendi. Hoc tantum hic addo, me inter Religionem et Superstitionem hanc praecipuam agnoscere differentiam,

rentiam, quod haec ignorantiam, ille autem sapien-
[450] tiam pro fundamento habeat et hanc causam esse credo, cur Christiani non fide, neque charitate, neque reliquis Spiritus Sancti fructibus, sed sola opinione inter reliquos dignoscuntur; nempe, quia, ut omnes, solis miraculis, hoc est ignorantia, quae omnis malitiae fons est, se defendunt; atque adeo fidem, licet veram, in superstitionem vertunt. Verum an huic malo remedium adhibere reges unquam concedent, valde dubito. Denique, ut de tertio etiam capite mentem meam clarius aperiam, dico, ad salutem non esse omnino necesse, Christum secundum carnem noscere; sed de aeterno illo filio Dei, hoc est, Dei aeterna sapientia, quae sese in omnibus rebus, et maxime in Mente humana, et omnium maxime in Christo Jesu manifestavit, longe aliter sentiendum. Nam nemo absque hac ad statum beatitudinis potest pervenire, utpote quae sola docet, quid verum et falsum, bonum et malum sit. Et quia, uti dixi, haec sapientia per Jesum Christum maxime manifestata fuit; ideo ipsius discipuli eandem, quatenus ab ipso ipsis fuit revelata, praedicaverunt, seseque spiritu illo Christi supra reliquos gloriari posse ostenderunt. Caeterum quod quaedam Ecclesiae his addunt, quod Deus naturam humanam assumpserit, monui expresse, me, quid dicant, nescire; imo, ut verum fatear, non minus absurde mihi loqui videntur, quam si quis mihi diceret, quod circulus naturam quadrati induerit. Atque haec sufficere arbitror ad explicandum, quid de tribus illis capitibus sentiam. An eadem Christianis, quos nosti, placitura sint, id tu melius scire poteris. Vale.

EPI-

EPISTOLA XXII.

Clarissimo Doctissimoque Viro B. D. S.

HENR. OLDENBURGIUS.

Responsio ad Praecedentem.

Quandoquidem accusare me videris nimiae brevitatis, culpam illam hac vice nimia prolixitate [451] eluam. Exspectaveras, ut video, earum in Scriptis tuis opinionum enarrationem, quae Religiosae virtutis praxin convellere Lectoribus tuis videantur. Dicam quid sit rei, quod potissimum eos excruciet. Fatalem videris rerum et actionum omnium necessitatem adstruere; atqui illa concessa, assertaque, legum omnium, omnis virtutis et religionis incidi nervos, omnesque remunerationes et poenas inanes esse, autumant. Quicquid cogit, vel necessitatem infert, excusare iidem arbitrantur; proindeque neminem inexcusabilem in Dei conspectu fore censent. Si fatis agamur, durâque revoluta manu omnia certo et inevitabili tramite vadunt, quis culpae, poenarumque sit locus, illi equidem non assequuntur. Quis huic nodo adhiberi possit cuneus, perquam ardua res dictu est. Tu quid opis hanc in rem suppeditare posses, scire et discere pervelim.

Ad sententiam illam tuam, quam de tribus capitibus, a me notatis, aperire mihi dignaris, haec inquirenda subeunt. Primo, quonam sensu *Miracula et Ignorantiam* pro Synonymis et aequipollentibus habeas, ut in Novissimis tuis sentire videris; cum Lazari a mortuis resuscitatio et Jesu Christi a morte resurrectio omnem Naturae creatae vim superare et soli potentiae divinae competere videatur; neque id ignorantiam culpabilem arguat, quod intelligentiae finitae, certisque repagulis constrictae limites excedat necessum est. An non convenire cen-

ses

ſes creatae Menti et ſcientiae, increatae Mentis ac ſupremi Numinis talem ſcientiam potentiamque [452] agnoſcere, quae penetrare, ac praeſtare ea poſſit, quorum ratio ac modus a nobis homuncionibus reddi et explicari nequeat? Homines ſumus, humani nihil a Nobis alienum ducendum videtur. Deinde, cum capere te nequire fatearis, Deum revera naturam humanam aſſumpſiſſe, quaerere ex te fas ſit, quomodo illa Evangelii noſtri et Epiſtolae ad Hebraeos ſcriptae locos intelligas, quorum prior affirmat, *verbum carnem factum eſſe:* poſterior, *Filium Dei non Angelos, ſed ſemen Abrahae aſſumpſiſſe.* Et totius Euangelii tenorem id inferre putem, Filium Dei unigenitum λόγον, (qui et Deus et apud Deum erat) in natura humana ſe oſtendiſſe et pro nobis peccatoribus ἀντίλυτρον, redemptionis precium, paſſione et morte ſua exſolviſſe. Quid de his et ſimilibus dicendum, ut ſua conſtet Euangelio et Chriſtianae Religioni, cui te favere opinor, veritas, lubens edoceri vellem.

Plura ſcribere ſtatueram, ſed interpellant amici inviſentes, quibus negare humanitatis officia nefas duco. Sed et haec, quae congeſſi hac Epiſtola, ſuffecerint et fortaſſe taedium tibi Philoſophanti creaverint. Vale igitur et me jugem Eruditionis et Scientiae tuae cultorem crede.

Dab. Londini die 16 Decemb. 1675.

EPISTO-

EPISTOLA XXIII.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo

HENR. OLDENBURGIO

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

NOBILISSIME DOMINE,

Video tandem, quid id fuerit, quod a me postulabas, ne evulgarem; sed quia id ipsum praecipuum est fundamentum eorum omnium, quae in Tractatu, quem edere destinaveram, habentur, volo hic paucis explicare, quâ ratione ego fatalem omnium re- [453] rum et actionum necessitatem statuam. Nam Deum nullo modo fato subjicio, sed omnia inevitabili necessitate ex Dei naturâ sequi concipio eodem modo, ac omnes concipiunt, ex ipsius Dei natura sequi, ut Deus se ipsum intelligat; quod sane nemo negat ex divinâ naturâ necessario sequi, et tamen nemo concipit, Deum fato aliquo coactum, sed omnino libere, tametsi necessario, se ipsum intelligere.

Deinde haec inevitabilis rerum necessitas nec jura divina, nec humana tollit. Nam ipsa moralia documenta, sive formam legis, seu juris ab ipso Deo accipiant, sive non, divina tamen sunt et salutaria, et si bonum, quod ex virtute et amore divino sequitur, a Deo tanquam Judice accipiamus, vel ex necessitate Divinae naturae emanet, non erit propterea magis, aut minus optabile, uti nec contra mala, quae ex pravis actionibus et affectibus sequuntur, ideo, quia necessario ex iisdem sequuntur, minus timenda sunt; et denique sive ea, quae agimus, necessario sive contingenter agamus, spe tamen et metu ducimur.

Porro

Porro homines coram Deo nullâ alia de cauſa ſunt inexcuſabiles, quam quia in ipſius Dei poteſtate ſunt, ut lutum in poteſtate figuli, qui ex eadem maſſa vaſa facit, alia ad decus, alia ad dedecus. Ad haec pauca ſi attendere velis aliquantulum, non dubito, quin facili negotio ad omnia argumenta, quae in hanc ſententiam objici ſolent, reſpondere poſſis, ut multi jam mecum experti ſunt.

Miracula et ignorantiam pro aequipollentibus ſumpſi, quia ii, qui Dei exiſtentiam et Religionem miraculis adſtruere conantur, rem obſcuram per aliam magis obſcuram et quam maxime ignorant, oſtendere volunt, atque ita novum argumentandi genus adferunt, redigendo ſcilicet non ad *impoſſibile*, ut ajunt, ſed ignorantiam. Caeterum meam de miraculis ſententiam ſatis, ni fallor, explicui in Tractatu Theologico-Politico. Hoc tantum hic addo, quod ſi ad haec attendas, quod ſcilicet Chriſtus non Senatui; nec Pilato, nec cuiquam Infidelium, ſed ſanctis tantummodo apparuerit, et quod Deus neque dextram, neque ſiniſtram habeat, nec in loco, ſed ubique ſecundum eſſentiam ſit, et quod materia ubi-
[454] que ſit eadem, et quod Deus extra Mundum in ſpatio, quod fingunt, imaginario, ſeſe non manifeſtet et quod denique Corporis humani compages intra debitos limites ſolo aëris pondere coërceatur, facile videbis, hanc Chriſti apparitionem non abſimilem eſſe illi, qua Deus Abrahamo apparuit, quando hic vidit homines, quos ad ſecum prandendum invitavit. At dices, Apoſtolos omnes omnino credidiſſe, quod Chriſtus a morte reſurrexerit et ad coelum revera aſcenderit: quod ego non nego. Nam ipſe etiam Abrahamus credidit, quod Deus apud ipſum pranſus fuerit, et omnes Iſraëlitae, quod Deus e coelo igne circumdatus ad montem Sinai deſcenderit et cum iis immediate locutus fuerit, cum tamen haec et plura alia hujusmodi apparitiones ſeu revelatio-

nes

nes fuerint, captui et opinionibus eorum hominum accommodatae, quibus Deus mentem ſuam iiſdem revelare voluit. Concludo itaque Chriſti a mortuis reſurrectionem revera ſpiritualem et ſolis fidelibus ad eorum captum revelatam fuiſſe, nempe quod Chriſtus aeternitate donatus fuit et a mortuis, (mortuos hic intelligo eo ſenſu, quo Chriſtus dixit: *ſinite mortuos ſepelire mortuos ſuos*) ſurrexit, ſimulatque vitâ et morte ſingularis ſanctitatis exemplum dedit; et eatenus diſcipulos ſuos a mortuis ſuſcitat, quatenus ipſi hoc vitae ejus et mortis exemplum ſequuntur. Nec difficile eſſet totam Euangelii doctrinam ſecundum hanc hypotheſin explicare. Imo Caput 15. Ep. 1. ad Corinthios ex ſolâ hâc hypotheſi explicari poteſt et Pauli argumenta intelligi. cum alias communem hypotheſin ſequendo infirma appareant et facili negotio refelli poſſint; ut jam taceam, quod Chriſtiani omnia, quae Judaei carnaliter, Spiritualiter interpretati ſunt. Humanam imbecillitatem tecum agnoſco. Sed te contra rogare mihi liceat, an nos homunciones tantam Naturae cognitionem habeamus, ut determinare poſſimus, quouſque ejus vis et potentia ſe extendit et quid ejus vim ſuperat? quod quia nemo ſine arrogantiâ praeſumere poteſt, licet ergo abſque jactantiâ miracula per cauſas naturales, quantum fieri poteſt, explicare, et quae explicare non poſſumus, nec etiam demonſtrare, quod abſurda ſint, ſatius erit judicium de iis ſuſpendere et Religionem, uti dixi, ſolâ Doctrinae ſapientiâ adſtruere. Loca denique Euangelii Johannis et Epiſtolae ad He- [451]
braeos iis, quae dixi, repugnare credis, quia Linguarum orientalium phraſes Europaeis loquendi modis metiris; et quamvis Johannes ſuum Euangelium Graece ſcripſerit, hebraizat tamen. Quicquid ſit, an credis, quando Scriptura ait, quod Deus in Nube ſeſe manifeſtaverit, aut quod in Tabernaculo et in Templo habitaverit, quod ipſe Deus naturam Nubis, Tabernaculi et Templi aſſumpſerit? atqui hoc

hoc summum est, quod Christus de se ipso dixit, se scilicet templum Dei esse, nimirum quia, ut in meis praecedentibus dixi, Deus sese maxime in Christo manifestavit, quod Johannes, ut efficacius exprimeret, dixit: verbum factum esse carnem. Sed de his satis.

EPISTOLA XXIV.

Viro Clarissimo B. D. S.

HENRICVS OLDENBVRGIVS.

εὖ πράττειν.

Responsio ad Praecedentem.

Rem acu tetigisti, dum percipis causam, quare fatalem illam rerum omnium necessitatem vulgari nollem, ne scilicet virtutis exercitium inde sufflaminaretur, nec praemia ac poenae vilescerent. Quae in eam rem novissimae tuae literae suggerunt, necdum conficere hoc negotium, Mentemque humanam tranquillare videntur. Etenim si nos homines in omnibus actionibus nostris, moralibus aeque, ac naturalibus, ita in potestate Dei sumus, ut lutum in manu figuli, quâ fronte quaeso accusari ullus nostrum potest, quod hoc, vel illo modo egerit, cum secus agere ipsi omnino fuerit impossibile? An non ad unum omnes regerere Deo poterimus, inflexibile [456] fatum tuum, ac irresistibilis tua potestas nos eo adegit, ut sic operaremur, nec operari aliter potuimus; cur igitur et quo jure nos dirissimis poenis mancipabis, quas nullatenus evitare potuimus, te omnia per supremam necessitatem pro arbitrio et beneplacito tuo operante et dirigente? Cum tu dicis, Homines coram Deo nullâ aliâ de causa esse inexcusabiles, quam quia sunt in potestate Dei; Ego argumentum illud plane inverterem, diceremque majori, ut videtur, ratione, Homines ideo plane esse excusabiles, quia

quia in potestate Dei sunt. In promptu enim est omnibus, objicere: Ineluctabilis est potestas tua, o Deus; Quare merito, quod aliter non egi, excusandus videor!

Deinde, quod Miracula et Ignorantiam pro aequipollentibus etiamnum capis, videris potentiam Dei et Hominum, etiam acutissimorum, scientiam iisdem finibus concludere; quasi nihil agere, vel producere Deus queat, cujus rationem reddere homines non possint, si omnes ingenii vires intendant. Adhaec Historia illa de Christi Passione, Morte, Sepulturâ, Resurrectione vivis adeo coloribus genuinisque descripta videtur, ut vel appellare conscientiam tuam ausim, credasne illa Allegorice potius, quam literaliter esse accipienda, dummodo de Historiae veritate fueris persuasus? Circumstantiae illae, quae ab Euangelistis eâ de re adeo dilucide sunt consignatae, urgere penitus videntur, historiam illam ad literam esse capiendam. Haec paucis ad argumentum illud notare porro volui, quibus ut ignoscas et pro candore tuo amice respondeas, enixe rogo. Dom. Boylius te officiose resalutat. Quid Regia Societas nunc agat aliâ vice exponam. Vale et me amare perge.

Londini,
14. Januar 1676.

EPISTOLA XXV.

Viro Nobilissimo ac Doctissimo

HENR. OLDENBURGIO

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

NOBILISSIME DOMINE,

Quod in praecedentibus meis dixi, nos ideo esse inexcusabiles, quia in Dei potestate sumus, [457] ut

EPISTOLA XXVI.

Clarissimo Viro B. d. S.

SIMON DE VRIES.

AMICE INTEGERRIME,

[459] Jamdudum exoptavi tibi adesse; sed tempus, asperaque hyems non satis mihi fuerunt propitiae. Quamvis autem corpore abs te tam longe sim remotus, animo tamen saepissimè es praesens meo, praesertim in tuis scriptis cum versor, eaque manibus tracto. Sed quum non omnia, circa Definitiones, mihi sint clara, tui memor ad hasce literas scribendas animum appuli. Consului subtilis ingenii Mathematicum, Borellum, qui de his rebus sic scribit. *Definitiones*, inquit, *adhibentur in Demonstratione, ut praemissae. Quare necesse est, ut sint evidenter cognitae, alias cognitio scientifica, seu evidentissima ex iis acquiri non potest.* Et alibi. *Non temere, sed maximâ cautione eligi debet ratio structurae, aut essentialis passio prima et notissima alicujus subjecti. Nam si Constructio et passio nominata sit impossibilis; tunc non efficietur Definitio scientifica, ut si quis diceret: Duae rectae lineae, spatium comprehendentes, vocentur Figurales, essent Definitiones non Entium et Impossibiles; et propterea potius ignorantia, quam Scientia ex eis deduceretur. Deinde si Constructio aut passio nominata sit quidem possibilis et vera, sed nobis ignota, aut dubia, tunc bona Definitio non erit. Nam conclusiones ab ignoto et dubio ortae, incertae quoque et dubiae erunt; et ideo suspicionem, aut opinionem, non autem scientiam certam afferent.* A cujus opinione dissentire videtur Tacquet, qui autumat ex falso pronunciato directe ad veram Conclusionem procedi posse, uti tibi notum. Clavius vero, cujus etiam sententiam introducit, sic sentit. *Definitiones* (inquit) *sunt artis vocabula, neque opus est,* ut

ut ratio afferatur, cur res aliqua hoc, aut illo [460] *definiatur modo; sed satis est, ut nunquam res definita afferatur alicui convenire, nisi prius Definitionem traditam eidem convenire demonstretur.*

Ita ut Borellus velit, quod Definitio alicujus subjecti debeat constare ex passione, sive structura prima, essentiali, nobis notissimâ et verâ. Clavius contra statuat, nihil referre, sive prima, sive notissima, sive vera passio sit, nec ne, dummodo Definitionem, quam tradidimus, alicui convenire, non afferatur, nisi prius demonstretur.

Prae Clavii sententia Borelli sententiam eligerem ego: utri vero tu, an eorum neutri assentiaris, nescio. Cum igitur tales de Definitionis Natura, quae inter principia Demonstrationis numeratur, difficultates mihi sint obortae, nec animus ab istis se queat expedire, magnopere desidero et obnixe peto, ut, si per negotium, perque otium liceat; tuam hac de re sententiam perscribere non graveris et simul addere distinctionem inter Axiomata et Definitiones. Borellus nullam veram admittit, nisi quoad Nomen; sed te aliam ponere credo. Porro definitionem tertiam non intelligo. Memini te Hagae Comitis mihi dixisse, quod Res duobus modis potest considerari, vel prout in se est, vel prout respectum habet ad aliud; uti *Intellectus*: is enim vel potest considerari sub cogitatione, vel ut constans ideis. Sed quaenam hic sit distinctio, non assequor: nam existimo, quod, si cogitationem rectè concipio, eam oportet comprehendere sub ideis, quia remotis ab eâ omnibus ideis cogitationem destrui necessum ést. Cujus rei cum exemplum satis clarum non habeam, res ipsa aliquo modo obscura remanet, ulterioreque explicatione indiget. Denique etiam in Scholio Prop. 10. lib. 1. sub initium ipse haec habes: *Ex his apparet, quod, quamvis duo attributa realiter distincta concipiantur,*

 hoc

hoc est unum sine alterius ope, non possumus tamen inde concludere ipsa duo entia, sive duas diversas substantias constituere. Id enim est de naturâ substantiae, ut unumquodque ejus attributorum per se concipiatur; quandoquidem omnia, quae habet, attributa simul in ipsa fuerunt. In quibus videris supponere, Substantiae naturam ita esse constitutam, ut plura possit habere attributa, quod nondum est demonstratum, nisi ad sextam Definitionem Substan-
[461] tiae absolute infinitae, sive Dei respicias; alias, si statuatur unamquamque Substantiam tantum habere unum attributum et ego haberem duas ideas duorum attributorum, recte concludere possem, quod, ubi duo diversa attributa, ibi duae diversae sint substantiae. Hujus etiam clariorem explicationem *rogo.* Desino Vir Clar. et ad has tuam responsionem primâ quâvis occasione exspecto.

Amstelaedami
die 24 Febr. 1663.

Tibi addictissimus

S. J. de VRIES.

EPISTOLA XXVII.

Doctissimo Juveni

SIMONI DE VRIES.

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

AMICE COLENDE,

Quod ad quaestiones a te propositas attinet; video te in iis haerere, propterea quod non distinguis inter genera Definitionum. Nempe inter definitionem, quae inservit ad rem, cujus essentia tantum quaeritur et de quâ sola dubitatur, explicandum, et inter defi-

definitionem, quae ut solum examinetur, proponitur. Illa enim, quia determinatum habet objectum, vera debet esse; haec vero id non requirit. Ex. gr. si quis templi Solomonis descriptionem me roget, ipsi veram templi descriptionem tradere debeo, nisi cum ipso cupiam garrire. Sed si ego templum aliquod in mente concinnavi, quod aedificare cupio, ex cujus descriptione concludo me talem fundum, totque millia lapidum, aliorumque materialium [402] emere debere; aliquisne sanae mentis mihi dicet, me male conclusisse, ex eo quod forte falsam adhibui definitionem? vel an aliquis a me exiget, ut meam definitionem probem? Is sane nihil aliud mihi dicet, quam quod id, quod conceperam, non conceperim, vel a me exiget, ut id, quod conceperam, probem, me concepisse, quod sane est nugari. Quare definitio vel explicat rem, prout est extra intellectum et tum vera debet esse et a Propositione, vel Axiomate non differre, nisi quod illa tantum circa rerum, rerumve affectionum essentias versatur; hoc vero latius, nempe ad aeternas veritates etiam se extendit. Vel explicat rem, prout a nobis concipitur, vel concipi potest, tumque in eo etiam differt ab Axiomate et Propositione, quod non exigit, nisi ut concipiatur absolute, non ut Axioma sub ratione veri. Quare mala definitio illa est, quae non concipitur. Quod ut intelligatur, Borelli exemplum capiam. Nempe si quis diceret, duae rectae lineae, spatium comprehendentes, vocentur figurales; si is per lineam rectam intelligit id, quod omnes per lineam curvam, tum bona est definitio; (per illam enim definitionem intelligeretur figura, ut (), aut similes) modo quadrata et alias postea non intelligat figuras. Verum si per lineam intelligat id, quod communiter intelligimus, res est plane inconceptibilis, ideoque nulla est definitio. Quae omnia a Borello, in cujus sententiâ amplectendâ pronus es, plane confunduntur. Aliud exemplum addo, id nempe, quod in

fine adfers. Si dicam unamquamque substantiam unum tantum habere attributum, mera est Propositio et eget Demonstratione. Si vero dicam: per substantiam intelligo id, quod uno tantum attributo constat, bona erit Definitio, modo postea entia pluribus attributis constantia alio nomine a substantiis diverso insigniantur. Quod autem dicis, me non demonstrare, substantiam (sive ens) plura habere posse attributa, forte ad Demonstrationes noluisti attendere. Duas enim adhibui, prima quod nihil nobis evidentius, quam quod unumquodque ens sub aliquo attributo a nobis concipiatur et, quo plus realitatis, aut esse aliquod ens habet, eo plura attributa ei sunt tribuenda. Unde ens absolute infinitum definiendum, etc. Secunda et quam ego palmariam judico, [403] est, quod quo plura attributa alicui enti tribuo, eo magis cogor, ipsi existentiam tribuere, hoc est, eo magis sub ratione veri ipsum concipio, quod plane contrarium esset, si ego Chymaeram, aut quid simile finxissem. Quod autem dicis, te non concipere cogitationem, nisi sub ideis, quia remotis ideis cogitationem destruis, credo id tibi contingere propterea, quod dum tu, res scilicet cogitans, id facis, omnes tuas cogitationes et conceptus seponis. Quare non mirum est, quod ubi omnes tuas cogitationes seposuisti, nihil postea tibi cogitandum superfit. Quod autem ad rem attinet, puto me satis clare et evidenter demonstrasse, intellectum, quamvis infinitum, ad Naturam naturatam, non vero ad naturantem pertinere. Porro quid hoc ad tertiam Definitionem intelligendam faciat, nondum video, nec etiam cur ea moram injiciat. Ipsa enim Definitio, ut ipsam, ni fallor, tibi tradidi, sic sonat: *Per substantiam intelligo id, quod in se est et per se concipitur, hoc est, cujus conceptus non involvit conceptum alterius rei. Idem per attributum intelligo, nisi quod attributum dicatur respectu intellectus, substantiae certam talem naturam tribuentis.* Haec, inquam,

inquam, Definitio satis clare, quid per substantiam, sive attributum intelligere volo, explicat. Vis tamen, quod minime opus est, ut exemplo explicem, quomodo una eademque res duobus nominibus insigniri possit. Sed ne parcus videar duo adhibebo. Primo dico per Israëlem intelligi tertium Patriarcham, idem per Jacobum intelligo, quod nomen Jacobi ipsi imponebatur propterea, quod calcem fratris apprehenderat. Secundo per planum intelligo id, quod omnes radios lucis sine ullâ mutatione reflectit; idem per album intelligo, nisi quod album dicatur respectu hominis planum intuentis etc.

EPISTOLA XXVIII.

Doctissimo Juveni

SIMONI DE VRIES.

B. D. S.

Amice colende,

Petis a me, an egeamus experientiâ ad [404] sciendum, utrum Definitio alicujus Attributi sit vera? Ad hoc respondeo, nos nunquam egere experientiâ, nisi ad illa, quae ex rei definitione non possunt concludi, ut ex. gr. existentia Modorum: haec enim a rei definitione non potest concludi. Non vero ad illa, quorum existentia ab eorundem essentia non distinguitur, ac proinde ab eorum definitione concluditur. Imo nulla experientia id unquam nos edocere poterit: nam experientia nullas rerum essentias docet; sed summum, quod efficere potest, est, mentem nostram determinare, ut circa certas tantum rerum essentias cogitet Quare, cum existentia attributorum ab eorum essentiâ non differat, eam nulla experientia poterimus assequi.

Quod

Quod porro petis, anne res etiam, rerumve affectiones ſint aeternae veritates? Dico: omnino. Si regeris, cur eas aeternas veritates non voco? reſpondeo, ut eas diſtinguam, uti omnes ſolent, ab iis, quae nullam rem, reive affectionem explicant, ut, ex. gr. *a nihilo nihil ſit*; haec, inquam, ſimilesque Propoſitiones vocantur abſolute aeternae veritates, ſub quo nihil aliud ſignificare volunt, quam quod talia nullam ſedem habent extra mentem etc.

EPISTOLA XXIX.

Viro Doctiſſimo atque Expertiſſimo

L. M. P. M. Q. D.

B. D. S.

Amice singularis,

Duas abs te accepi Epiſtolas, unam die 11 Ja-
[465] nuarii datam et ab amico N. N. mihi traditam; alteram vero 26 die Martii et ab amico, neſcio quo, Leida miſſam. Pergratae mihi ambae fuerunt; praecipue, ubi ex iis, omnia tua optime ſe habere, teque mei ſaepe memorem intellexi. Porro pro tua erga me humanitate et honore, quo ſemper me dignatus es afficere, maximas, quas debeo, ago gratias; ſimulque precor, ut me tibi non minus addictum credas, quod ſemper data occaſione, quantum mea ferre poterit tenuitas, oſtendere conabor. Atque hoc ut incipiam, ad id, quod in tuis Epiſtolis ex me quaeris, reſpondere curabo. Petis autem, ut, quae de Infinito excogitata habeam, tibi communicem, quod libentiſſime faciam.

Quaeſtio de Infinito omnibus ſemper difficillima, imo inextricabilis viſa fuit, propterea quod non diſtinxerunt inter id, quod ſua natura, ſive vi ſuae defini-

definitionis ſequitur eſſe infinitum; et id, quod nullos fines habet, non quidem vi ſuae eſſentiae ſed vi ſuae cauſae. Ac etiam, quia non diſtinxerunt inter id, quod infinitum dicitur, quia nullos habet fines; et id, cujus partes, quamvis ejus maximum et minimum habeamus, nullo tamen numero adaequare et explicare poſſumus. Denique quia non diſtinxerunt inter id, quod ſolummodo intelligere, non vero imaginari; et inter id, quod etiam imaginari poſſumus. Ad haec, inquam, ſi attendiſſent, nunquam tam ingenti difficultatum turba obruti fuiſſent. Clare enim tum intellexiſſent, quale In- [466] finitum in nullas partes dividi, ſeu nullas partes habere poteſt; quale vero contra, idque ſine contradictione. Porro etiam intellexiſſent, quale Infinitum majus alio Infinito ſine ulla implicantia, quale vero non item concipi poteſt; quod ex mox dicendis clare apparebit.

Verum prius haec quatuor paucis exponam, videlicet Subſtantiam, Modum, Aeternitatem et Durationem. Quae circa Subſtantiam conſiderari velim, ſunt. Primo, quod ad ejus eſſentiam pertinet exiſtentia, hoc eſt, quod ex ſola ejus eſſentiâ et definitione ſequatur eam exiſtere; quod, niſi me mea fallit memoria, antehac tibi viva voce absque ope aliarum Propoſitionum demonſtravi. Secundum et quod ex hoc primo ſequitur, eſt, quod Subſtantia non multiplex, ſed unica duntaxat ejusdem naturae exiſtat. Tertium denique, quod omnis Subſtantia non niſi infinita poſſit intelligi. Subſtantiae vero Affectiones Modos voco, quorum definitio, quatenus non eſt ipſa Subſtantiae definitio, nullam exiſtentiam involvere poteſt. Quapropter, quamvis exiſtant, eos ut non exiſtentes concipere poſſumus: ex quo porro ſequitur, nos, ubi ad ſolam modorum eſſentiam; non vero ad ordinem totius Naturae attendimus, non poſſe concludere ex eo, quod jam exiſtant, ipſos

poſtea

poſtea exſtituros, aut non exſtituros, vel antea exſtitiſſe, aut non exſtitiſſe. Unde clare apparet, nos exiſtentiam Subſtantiae toto genere a Modorum exiſtentia diverſam concipere. Ex quo oritur differentia inter Aeternitatem et Durationem; per Durationem enim Modorum tantum exiſtentiam explicare poſſumus; Subſtantiae vero per Aeternitatem, hoc eſt, infinitam exiſtendi, ſive, invita latinitate, eſſendi fruitionem.

Ex quibus omnibus clare conſtat, nos Modorum exiſtentiam et Durationem, ubi, ut ſaepiſſime fit, ad ſolam eorum eſſentiam, non vero ad ordinem Naturae attendimus, ad libitum et quidem propterea nullatenus, quem eorum habemus, conceptum deſtruendo, determinare, majorem minoremque concipere, atque in partes dividere poſſe: Aeternitatem vero et Subſtantiam, quandoquidem non niſi infinitae concipi poſſunt, nihil eorum pati poſſe; niſi ſimul eorum conceptum deſtruamus. Quare ſi prorſus garriunt, ne dicam inſaniunt, qui Subſtantiam Extenſam ex partibus, ſive corporibus ab invicem realiter diſtinctis conflatam eſſe putant. Perinde enim eſt, ac ſi quis ex ſola additione et coacervatione multorum circulorum quadratum, aut triangulum, aut quid aliud, tota eſſentia diverſum, conflare ſtudeat. Quare omnis illa farrago argumentorum, quibus Subſtantiam Extenſam finitam eſſe oſtendere Philoſophi vulgo moliuntur, ſua ſponte ruit. Omnia enim illa Subſtantiam corpoream ex partibus conflatam ſupponunt. Ad eundem etiam modum alii, qui poſtquam ſibi perſuaſerunt, lineam ex punctis componi, multa invenire potuerunt argumenta, quibus oſtenderent lineam non eſſe in infinitum diviſibilem.

[40]

Si tamen quaeras, cur naturae impulſu adeo propenſi ſimus ad dividendam ſubſtantiam extenſam; ad

id

id reſpondeo, quod quantitas duobus modis a nobis concipiatur; abſtracte ſcilicet, ſive ſuperficialiter, prout ope ſenſuum eam in imaginatione habemus; vel ut ſubſtantia, quod non niſi a ſolo intellectu fit. Itaque ſi ad quantitatem, prout eſt in imaginatione, attendimus, quod ſaepiſſime et facilius fit, ea diviſibilis, finita, ex partibus compoſita et multiplex reperietur. Sin ad eandem, prout eſt in intellectu, attendamus, et res, ut in ſe eſt, percipiatur, quod difficillime fit, tum, ut ſatis antehac tibi demonſtravi, infinita, indiviſibilis et unica reperietur.

Porro ex eo, quod Durationem et Quantitatem pro libitu determinare poſſumus, ubi ſcilicet hanc a Subſtantia abſtractam concipimus et illam a Modo, quo a rebus aeternis fluit, ſeparamus, oritur Tempus et Menſura; Tempus nempe ad Durationem; Menſura ad Quantitatem tali modo determinandam, ut, quoad fieri poteſt, eas facile imaginemur. Deinde ex eo, quod Affectiones Subſtantiae ab ipſa Subſtantia ſeparamus et ad claſſes, ut eas quoad fieri poteſt, facile imaginemur, redigimus, oritur Numerus, quo ipſas determinamus. Ex quibus clare videre eſt, Menſuram, Tempus et Numerum nihil eſſe praeter cogitandi, ſeu potius imaginandi Modos. Quare non mirum eſt, quod omnes, qui ſimilibus Notionibus et quidem praeterea male intellectis, progreſſum Naturae intelligere conati ſunt, adeo mirifice ſe [408] intricarint, ut tandem ſe extricare nequiverint, niſi omnia perrumpendo et abſurda etiam abſurdiſſima admittendo. Nam cum multa ſint, quae nequaquam imaginatione; ſed ſolo intellectu aſſequi poſſumus, qualia ſunt Subſtantia, Aeternitas et alia. Si quis talia ejusmodi Notionibus, quae duntaxat auxilia Imaginationis ſunt, explicare conatur: nihilo plus agit, quam ſi det operam, ut ſua imaginatione inſaniat. Neque etiam ipſi Subſtantiae Modi, ſi cum ejusmodi Entibus rationis, ſeu imaginationis auxiliis

confun-

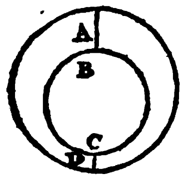
confundantur, unquam recte intelligi poterunt. Nam cum id facimus, eos a Substantia et Modo, quo ab aeternitate fluunt, separamus; sine quibus tamen recte intelligi nequeunt.

Quod ut adhuc clarius videas, cape hoc exemplum: nempe, ubi quis Durationem abstracte conceperit, eamque cum Tempore confundendo in partes dividere inceperit, nunquam poterit intelligere, qua ratione hora ex. grat. transire possit. Nam ut hora transeat, necesse erit, ejus dimidium prius transire et postea dimidium reliqui et deinde dimidium, quod huius reliqui superest; et si sic porro infinite dimidium a reliquo subtrahas, nunquam ad finem horae pervenire poteris. Quare multi, qui Entia rationis a realibus distinguere assueti non sunt, Durationem ex momentis componi, ausi sunt asseverare et sic in Scyllam inciderunt cupientes vitare Charybdim. Idem enim est Durationem ex momentis componere, quam Numerum ex sola nullitatum additione.

Porro cum ex modo dictis satis pateat, nec Numerum, nec Mensuram, nec Tempus, quandoquidem non nisi auxilia imaginationis sunt, posse esse infinitos. Nam alias Numerus non esset numerus, nec Mensura mensura, nec Tempus tempus. Hinc clare videre est, cur multi, qui haec tria cum rebus ipsis confundebant, propterea quod veram rerum naturam ignorabant, Infinitum actu negarunt. Sed quam misere ratiocinati sint, judicent Mathematici, quibus hujus farinae Argumenta nullam moram injicere potuerunt in rebus, ab ipsis clare distincteque perceptis. Nam praeterquam quod multa invenerunt, quae nullo Numero explicari possunt; quod [409] satis numerorum defectum ad omnia determinandum patefacit: multa etiam habent, quae nullo numero adaequari possunt; sed omnem, qui dari

potest,

poteſt, numerum ſuperant. Nec tamen concludunt talia omnem numerum ſuperare ex partium multitudine: ſed ex eo, quod rei natura non ſine manifeſta contradictione numerum pati poteſt, ut ex. grat. omnes inaequalitates ſpatii duobus circulis A B et C D, interpoſiti, omnesque variationes, quas materia, in eo mota, pati debeat, omnem numerum ſuperant. Idque non concluditur, ex nimia ſpatii interpoſiti magnitudine. Nam quantumvis parvam ejus portionem capiamus, hujus tamen parvae portionis inaequalitates omnem numerum ſuperabunt. Neque etiam idcirco concluditur, ut in aliis contingit, quod ejus maximum et minimum non habeamus: utrumque enim in hoc noſtro exemplo habemus, maximum nempe A B, minimum vero C D. Sed ex eo tantum concluditur, quod natura ſpatii inter duos circulos, diverſa centra habentes, interpoſiti nihil tale pati poſſit. Ideoque ſiquis omnes illas inaequalitates certo aliquo numero determinare velit, ſimul efficere debebit, ut circulus non ſit circulus.

Sic etiam, ut ad noſtrum propoſitum revertar, ſi quis omnes materiae motus, qui hucusque fuerunt, determinare volet, eos ſcilicet, eorumque Durationem ad certum numerum et tempus redigendo; is certe nihil aliud conabitur, quam Subſtantiam corpoream, quam non niſi exiſtentem concipere poſſumus, ſuis Affectionibus privare et ut naturam, quam habet, non habeat, efficere. Quae clare demonſtrare hic poſſem, ut et alia multa, quae in hac Epiſtola attigi, niſi id ſuperfluum judicarem.

Ex omnibus jam dictis clare videre eſt, quaedam ſua natura eſſe infinita, nec ullo modo finita concipi poſſe; quaedam vero vi cauſae, cui inhaerent, quae tamen, ubi abſtracte concipiuntur, in partes

poſſunt

possunt dividi et ut finita spectari; quaedam denique infinita, vel, si mavis, indefinita dici, propterea quod nullo numero adaequari queant, quae tamen majora et minora possunt concipi; quia non sequitur, illa necessario debere esse aequalia, quae numero
[470] adaequari nequeunt, ut ex allato exemplo et aliis multis satis est manifestum.

Denique causas errorum et confusionum, quae circa Quaestionem de Infinito ortae sunt, breviter ob oculos posui, easque, ni fallor, ita explicui omnes, ut non putem ullam superesse circa Infinitum Quaestionem, quam hic non attigi, aut quae ex dictis facillime solvi non queat. Quare in his te detinere diutius, operae pretium esse non judico.

Verum hic obiter adhuc notari velim, quod Peripatetici recentiores, ut quidem puto, male intellexerunt demonstrationem Veterum, qua ostendere nitebantur Dei existentiam. Nam, ut ipsam apud Judaeum quendam Rab Ghasdaj vocatum reperio, sic sonat. Si datur progressus causarum in infinitum, erunt omnia, quae sunt, etiam causata. Atque nulli, quod causatum est, competit, vi suae naturae necessario existere. Ergo nihil est in natura, ad cujus essentiam pertinet necessario existere. Sed hoc est absurdum: ergo et illud. Quare vis argumenti non in eo sita est, quod impossibile sit, dari actu Infinitum, aut progressus causarum in infinitum; sed tantum in eo, quod supponatur, res, quae sua natura non necessario existunt, non determinari ad existendum a re sua natura necessario existente.

Transirem jam, quia tempus me festinare cogit, ad secundam tuam Epistolam: sed ad ea, quae isthac continentur, commodius, cum dignatus fueris me invisere, respondere potero. Quaeso itaque, si fieri potest, ut quamprimum venias; nam tempus migrandi festinanter accedit. Tantum est. Vale, meique memor vive, qui sum etc.

EPISTO-

EPISTOLA XXX. (*Versio.*)

Viro Doctissimo ac Prudentissimo

PETRO BALLING

B. D. S.

DILECTE AMICE,

Postrema tua, 26. elapsi mensis, ni fallor, scripta, recte ad meas manus pervenit. Non exi- [471] gua me ea tristitia, ac sollicitudine affecit, licet eadem valde decreverit, ubi tuam prudentiam et animi fortitudinem perpendo, quibus fortunae, vel potius opinionis incommoda eo tempore, quo validissimis te oppugnant armis, contemnere nosti. Mea tamen indies accrescit sollicitudo; et propterea per nostram ego te amicitiam oro, atque obsecro, ne multis ad me scribere tibi grave sit. Quantum omina, quorum mentionem facis, attinet, nempe quod infante tuo adhuc sano et valente tales gemitus audiveris, quales edebat, quum aegrotabat et paulo post fatis concedebat; existimarem ego, hanc verum non fuisse gemitum, sed non nisi tuam imaginationem; quia ais, quod, quum te levabas et, ut audires, te componebas, tam clare eos non audiveris, quam antea vel postea, quum in somnum relapsus fueris. Profecto hoc ostendit, eos gemitus non nisi meram fuisse imaginationem, quae soluta et libera certos gemitus efficacius et vividius imaginari potuit, quam eo tempore, quo te erigebas, ut ad certum locum auditum dirigeres. Quod hic dico, alio casu, qui mihi elapsa hieme Rhenoburgi accidit, confirmare, simulque explicare possum. Quum quodam mane, lucescente jam coelo, ex somnio gravissimo evigilarem, imagines, quae mihi in somnio occurrerant, tam vivide ob oculos versabantur, ac si res fuissent verae et praesertim cujusdam nigri et scabiosi Brasiliani, quem nunquam antea videram. Haec imago partem

[472] partem maximam disparebat, quando, ut me alia re oblectarem, oculos in librum, vel aliud quid defigebam: quamprimum vero oculos a tali objecto rursus avertebam, sine attentione in aliquid oculos defigendo, mihi eadem ejusdem Aethiopis imago eadem vividitate, et per vices, apparebat, donec paulatim circa caput dispareret. Dico, idem, quod mihi in sensu meo interno visus occurrit, in tuo occurrisse auditu. Sed quoniam causa longe diversa fuit, casus tuus, non vero meus omen fuit. Ex eo quod jam narrabo, res clare deprehendetur. Effectus imaginationis ex constitutione vel Corporis, vel Mentis oriuntur. Hoc, ut omnem evitem prolixitatem, impraesentiarum sola experientia probo. Experimur febres, aliasque corporeas alterationes *deliriorum* causas esse et eos, qui tenacem habent sanguinem, nihil aliud, quam rixas, molestias, caedes, hisque similia imaginari. Videmus etiam imaginationem tantummodo ab animae constitutione determinari; quandoquidem, ut experimur, intellectus vestigia in omnibus sequitur et suas imagines, ac verba ex ordine, sicuti suas demonstrationes intellectus, concatenat et invicem connectit; adeo ut fere nihil possimus intelligere, de quo imaginatio non aliquam e vestigio formet imaginem. Hoc cum ita sit, dico, omnes imaginationis effectus, quae a corporeis causis procedunt, nunquam rerum futurarum posse esse *omina;* quia eorundem causae nullas res futuras involvunt. Sed vero imaginationis effectus, vel imagines, quae originem suam ab Mentis constitutione ducunt, possunt alicujus rei futurae esse *omina;* quia Mens aliquid, quod futurum est, confuse potest praesentire. Quare id adeo firmiter et vivide potest sibi imaginari, ac si ejusmodi res esset praesens; nempe, pater (ut tui simile adducam exemplum) adeo filium suum amat, ut is et dilectus filius quasi unus idemque sint. Et quoniam (juxta id, quod alia occasione demonstravi) filii essentiae affectio-

affectionum, et quae inde sequuntur, necessario in Cogitatione dari debet idea et pater, ob unionem, quam cum filio suo habet, pars memorati filii est, etiam necessario patris anima de essentia ideali filii et ejusdem affectionibus et iis, quae inde sequuntur, participare debet, ut alibi prolixius demonstravi. Porro, quoniam patris anima idealiter de iis, [473] quae essentiam filii consequuntur, participat, ille (ut dixi) potest interdum aliquid ex iis, quae ejus essentiam consequuntur, tam vivide imaginari, ac si id coram se haberet, si nimirum sequentes concurrunt conditiones. I. Si casus, qui filio in vitae decursu accidet, notabilis erit. II. Si talis erit, quem facillime imaginari possumus. III. Si tempus, quo hic continget casus, non admodum remotum est. IV. Denique si corpus bene constitutum est, non tantum quod sanitatem spectat; sed etiam si liberum et omnibus curis et negotiis vacuum est, quae externe sensus turbant. Huic rei inservire quoque potest, quod ea cogitemus, quae ut plurimum his similes excitant ideas. Exempli gratia; si, interea dum cum hoc, illove loquimur, gemitus audimus, plerumque fiet, ut, ubi de eodem homine iterum cogitamus, ii gemitus, quos auribus percipiebamus, quum cum ipso loquebamur, in memoriam sint venturi Haec, amice dilecte, mea de tua Quaestione est sententia. Brevissimus, fateor, fui; sed dedita opera, ut materiam prima quavis occasione ad me scribendi tibi suppeditarem etc.

Vooburgi,
20 Julii 1664.

EPISTO-

EPISTOLA XXXI. (*Versio.*)

Clarissimo Viro B. d. S.

GVILIELMVS DE BLYENBERGH.

MI DOMINE ET AMICE IGNOTE,

Jam saepiuscule tuum Tractatum, una cum ejus Appendice, nuper in lucem editum, attente evolvi. Magis me decebit, ut aliis, quam tibi narrem sum- [474]. mam, quam in eo reperi, soliditatem et quam inde percepi voluptatem: id tamen reticere nequeo, quod, quo frequentius cum attentione eum percurro, eo magis mihi placeat et continue aliquid observem, quod antea non animadverteram. Verumenimvero (ne hac in Epistola Adulator videar) nolo ejus Auctorem nimium admirari. Novi, Deos omnia laboribus vendere. Ne autem te in admiratione nimis diu detineam, quis sit et qui fiat, ut tibi ignotus tanta ad te scribendi libertate utatur, dicam tibi, eum esse, qui desiderio purae et sincerae veritatis impulsus, in brevi hac et fragili vita pedes suos in scientia, quantum humanum nostrum patitur ingenium, figere studet: quique nullum alium, ad indagandum veritatem, scopum sibi praefixit, quam ipsam veritatem: quique scientia nec honores, nec divitias; sed meram veritatem, tranquillitatemque, tanquam veritatis effectum, sibi acquirere conatur: et qui ex omnibus veritatibus, ac scientiis, nullis magis, quam Metaphysicis, si non omnibus, saltem aliqua earum parte se oblectat: et qui omnem suam vitae delectationem in eo collocat, ut horas otiosas et subcisivas in iis transigat. Verum nec quivis adeo beatus est, nec tantum adhibet studium, quantum mihi persuadeo, te adhibuisse, et propterea quivis eo perfectionis non pervenit, quo te jam pervenisse, ex opere tuo perspicio. Verbo ut absolvam, is ipse est, quem familiarius cognoscere tibi licebit, si eum tibi

tibi tantopere devincire placeat, ut aperias et quasi perfores haerentes ejus cogitationes.

Sed ad Tractatum tuum redeo. Quemadmodum inibi multa inveni, quae summopere palato arridebant, ita etiam quaedam obtulerunt sese concoctu difficilia, quaeque mihi tibi ignoto ita objicere haud aequum foret, eoque magis, quod grata, nec ne haec sint futura, me latet: et haec est causa, cur haec praemittam et rogem, an liceat, si his vesperis hiemalibus tempus superfuerit, tibique placuerit, ad meas difficultates, quae mihi in libro tuo adhuc restant, respondere, nonnullas earum transmittere; hac tamen lege et obtestatione, ne ego rei magis necessariae, tibique magis impedimento sim: quoniam nihil intensius, juxta promissa in libro tuo facta, quam latiorem opinionum tuarum explicationem ac editionem desidero. Ipse id, quod tandem [475] calamo et chartae credo, coram salute impertitâ, praestitissem; quia vero primo tuum hospitium mihi ignotum erat, dein morbus contagiosus et denique munus meum impediebant, hoc ipsum in aliud ac aliud tempus dilatum est.

Nec vero haec epistola plane sit vacua, et quia simul spe ducor, non tibi fore ingratum, unicum tantum tibi proponam: nempe, te passim tam in Principiis, quam in Cogitatis Metaphysicis statuere, sive ut propriam sententiam, sive ut Cartesium, cujus Philosophiam docebas, explicares, creare et conservare unum et idem esse, (quod per se adeo clarum est iis, qui eo suas cogitationes direxerunt, ut etiam prima sit notio) et Deum non modo Substantias; sed etiam motum in Substantiis creasse, hoc est, Deum non solum Substantias in statu suo continuâ creatione, verum etiam earundem motum, ac conatum conservare. Deus, verbi causâ, non tantum efficit, ut anima, immediatâ Dei voluntate atque opera-

tione (perinde est, quomodo id nomines) diutius existat, inque suo perseveret statu; verum etiam causa est, ut tali modo sese ad animae motum habeat: hoc est, quemadmodum continua Dei creatio efficit, ut res diutius existant, ita quoque conatus vel rerum motus per eandem causam fit in rebus; quandoquidem extra Deum nulla motus datur causa. Sequitur igitur, Deum non tantum causam esse Substantiae Mentis, sed etiam cujuscunque conatus vel motus Mentis, quem voluntatem nuncupamus, veluti passim statuis: ex quâ assertione etiam necessario sequi videtur, vel nil mali in motu sive mentis voluntate esse, vel Deum ipsum illud malum immediate operari. Nam ea quoque, quae mala appellamus, per animam et consequenter per ejusmodi immediatum influxum et Dei concursum fiunt. Exempli gratia, Anima Adami vult edere de fructu prohibito; efficitur ergo, juxta superius tradita, non tantum ut illa Adami voluntas per Dei influxum velit; sed etiam, quemadmodum statim ostendetur, ut tali modo velit; adeo ut ille Adami prohibitus actus, quatenus Deus non modo voluntatem ejus movebat, sed et quatenus eam tali modo movebat, vel in se non sit malus, vel ut Deus ipse *illud* operari videatur, quod nos malum vocamus. Nec aut [470] tu aut D. Cartesius hunc nodum solvere videris, dicendo malum esse *Non Ens*, cum quo Deus non concurrit: unde enim voluntas edendi, aut voluntas Diabolorum ad superbiam procedebat? Nam quoniam voluntas (ut recte animadvertis) non sit diversum quid ab ipsa Mente; sed sit hic aut ille motus vel Mentis conatus, tam ad hanc, quam ad illam motionem concursu Dei ei opus erit; jam vero Dei concursus, ut ex scriptis tuis intelligo, nihil aliud est, quam rem per suam voluntatem hoc vel illo pacto determinare: sequitur, ergo Deum aeque cum mala voluntate, quatenus mala est, ac cum bona, quatenus bona est, concurrere, hoc est, eam

eam determinare. Nam voluntas Dei, quae cauſa abſoluta eſt omnium, quae exiſtunt tam in ſubſtantia, quam in conatu, videtur etiam prima cauſa eſſe malae voluntatis, quatenus mala eſt. Deinde nulla in nobis fit voluntatis determinatio, quin Deus eam ab aeterno ſciverit; alioquin, ſi neſciverit, in Deo imperfectionem ſtatuimus. Sed qui Deus illam aliter ſciverit, quam ex ſuis Decretis? Sunt igitur ejus Decreta noſtrarum determinationum cauſa; et ita rurſum ſequi videtur, malam voluntatem vel non eſſe malum quid, vel Deum illius mali cauſam eſſe immediatam et id operari. Neque hic Diſtinctio Theologorum de differentià inter actum et malum actui adhaerens locum habere poteſt: nam Deus cum actum, tum modum actus decrevit, hoc eſt, Deus non ſolummodo decrevit, ut Adamus ederet, verum etiam ut neceſſario contra mandatum ederet. Adeo ut iterum ſequi videatur, vel τὸ edere Adami adverſus praeceptum non eſſe malum, vel Deum ipſum illud operari.

Haec ſunt, Vir Clariſſime, quae in praeſentiâ in Tractatu tuo percipere nequeo: extrema namque utrinque ſtatuere durum eſt. Tale autem reſponſum a perſpicaci tuo judicio et induſtriâ, quod mihi faciat ſatis, exſpecto et ſpero, me ſequentibus meis oſtenſurum, quantum tibi propterea debeam. Certo tibi, Vir Clar. perſuadeas, me haec nullâ aliâ de cauſâ, quam ſtudio veritatis quaerere: liber ſum, nulli adſtrictus profeſſioni, honeſtis mercaturis me alo et tempus, quod mihi reliquum eſt, hiſce rebus impendo. Submiſſe quoque rogo, ut meae difficultates tibi non ſint ingratae; ſi ad haſce reſpondere animus eſt, id quod ardentiſſime cupio, ſcribe [477] ad etc.

Dordraci
12. Decemb. 1664.

GVIL. DE BLYENBERGH.

EPISTOLA XXXII. (*Versio.*)

Viro Doctissimo ac Prudentissimo

GVILIELMO DE BLYENBERGH

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

AMICE IGNOTE,

Epistolam tuam 12. Decembris datam et in aliâ inclusam, scriptâ 24. ejusdem mensis, 26. Schiedami demum accepi; unde intensum tuum veritatis amorem, eamque solummodo omnium studiorum tuorum scopum esse, intelligebam: quod me, qui etiam in nihil aliud animum intendo, ut concluderem coëgit, non tantum tuam petitionem, nempe ut ad tuas, quas jam mittis et imposterum mittes Quaestiones, pro viribus mei intellectus responderem, plene concedere; verum omnia quoque pro meâ parte conferre, quae ulteriori notitiae sincerae que amicitiae inservire queunt. Quantum enim ad me attinet: Nullas ex omnibus rebus, quae in potestate mea non sunt, pluris facio, quam cum Viris veritatem sincere amantibus foedus inire amicitiae; quia credo, nos nihil omnino in mundo, quod nostrae potestatis non est, tranquillius, quam istiusmodi homines, posse amare; quoniam tam impossibile est amorem dissolvere, quem ii erga invicem habent, eo quod amore, quem unusquisque [478] erga veritatis cognitionem habet, fundatus est, quam ipsam veritatem semel perceptam non amplecti. Est insuper summus ac gratissimus, qui in rebus, quae nostri arbitrii non sunt, dari potest; quandoquidem nulla res, praeter veritatem, diversos sensus et animos penitus unire valet. Taceo maximas utilitates, quae inde fluunt, ut rebus, quas procul dubio ipse nosti, diutius te non detineam, quod

quod tamen huc uſque feci, quo eo melius oſtenderem, quam gratum mihi et impoſterum futurum ſit, occaſionem nanciſci ad meum tibi officium praeſtandum.

Ut autem praeſentem captem, propius accedam et ad Quaeſtionem tuam reſpondebo, quae in eo vertitur cardine, nimirum; Quod clare videatur ſequi, tam ex Dei Providentia, quae ab ejus Voluntate non differt, quam ex Dei Concurſu, rerumque Creatione continua, vel nulla dari peccata nullumve malum, vel Deum ea peccata atque illud malum efficere. Verum non explicas, quid per malum intelligas et quantum ex exemplo de determinatâ voluntate Adami perſpicere licet, videris per malum intelligere ipſam voluntatem, quatenus tali modo determinata conciperetur, vel quatenus Dei mandato repugnaret, et propterea ais, magnam eſſe abſurditatem (ut et ego, ſi ſe ita res haberet) alterutrum horum ſtatuere, nempe, Deum ipſum res, quae contra ſuam voluntatem ſunt, operari, vel eas bonas fore, licet voluntati Dei repugnarent. Quoad me, non poſſum concedere peccata et malum quid poſitivum eſſe; multo minus, aliquid eſſe, aut fieri contra Dei voluntatem. Econtra dico, non ſolum peccata non eſſe quid poſitivum; verum etiam affirmo, nos non niſi improprie, vel humano more loquendo dicere poſſe, nos erga Deum peccare, ut cum dicimus, homines Deum offendere.

Nam, primum quod ſpectat, novimus quicquid eſt, in ſe conſideratum ſine reſpectu ad aliud quid, perfectionem includere, quae ſeſe eo uſque ſin quacunque re extendit, quo ſe extendit ipſa rei eſſentia: nam eſſentia etiam nihil aliud eſt. Sumo, exempli gratiâ, conſilium, ſive determinatam Adami voluntatem ad edendum de fructu prohibito: hoc conſilium, ſive illa determinata voluntas in ſe ſola con-

ſiderata

[479] siderata tantum perfectionis includit, quantum realitatis exprimit; et hoc inde intelligi potest, nempe, quod in rebus nullam imperfectionem possimus concipere, nisi ad alias res attendamus, quae plus habent realitatis; et propterea in Adami decreto, quando illud in se consideramus, nec cum aliis perfectioribus, perfectioremve statum ostendentibus, comparamus, nullam poterimus invenire imperfectionem; imo cum infinitis aliis comparare respectu illius longe perfectioribus, uti lapidibus, truncis, etc. licet. Et hoc quivis revera quoque concedit: nam quilibet res, quas in hominibus detestatur, cumque aversione contemplatur, in animalibus cum admiratione intuetur, uti apum bella, atque columbarum zelotypiam, etc. quae in hominibus spernuntur et nihilominus ob ea animalia perfectiora judicamus. Haec cum ita sint, clare sequitur, peccata, quandoquidem ea nil nisi imperfectionem indicant, non posse in aliquo consist re, quod realitatem exprimit, sicuti Adami decreto ejusque executione.

Praeterea, neque dicere valemus, Adami voluntatem cum Lege Dei pugnare, ac ideo illam esse malam, quia Deo displiceret: nam, praeterquam quod magnam in Deo poneret imperfectionem, si quicquam contra ejus Voluntatem fieret, sique quid desideraret, cujus compos non fieret, ejusque natura tali modo determinata esset, ut, quemadmodum creaturae, cum his Sympathiam, cum illis Antipathiam haberet; etiam omnino cum voluntate divinae naturae pugnaret, quia enim illa ab ejus intellectu non discrepat, impossibile aeque est, aliquid fieri contra ejus Voluntatem ac contra ejus Intellectum, hoc est, id, quod contra ejus Voluntatem fieret, talis deberet esse naturae, ut ejus etiam intellectui repugnaret, ut Quadratum Rotundum. Quandoquidem ergo voluntas, decretumve Adami, in se spectatum, nec malum, nec quoque proprie loquendo contra Dei

Dei Voluntatem erat; sequitur Deum ejus causam posse, immo, juxta eam rationem, quam animadvertis, debere esse; non vero quatenus malum erat: nam malum, quod in eo erat, non erat aliud, quam privationis status, quem propter illud opus Adamus amittere debebat, et certum est, Privationem non esse quid positivum, eamque respectu nostri, non [480] vero Dei intellectus ita nominari. Hoc autem hinc oritur, quia cuncta ejusdem generis singularia, ea omnia, verbi gratia, quae externam hominum figuram habent, una eademque Definitione exprimimus et idcirco judicamus, ea omnia aeque apta esse ad summam perfectionem, quam ex ejusmodi Definitione deducere possumus; quando autem unum invenimus, cujus opera cum ista pugnant perfectione, tunc id ea privatum esse judicamus et a sua natura aberrare; quod haud faceremus, si id ad ejusmodi definitionem non retulissemus, talemque ei naturam affinxissemus. Quoniam vero Deus res nec abstracte novit, nec id genus generales format definitiones, nec plus realitatis rebus competit, quam iis Divinus intellectus et potentia immisit et revera tribuit, manifesto sequitur, privationem istam solummodo respectu nostri intellectus, non vero respectu Dei dici posse.

Hisce, mihi ut videtur, Quaestio penitus soluta est. Ut vero viam magis planam reddam omnemque scrupulum evellam, necesse habeo, ad has duas sequentes Quaestiones respondere, nempe primo, quare S. Scriptura dicat Deum flagitare, ut se improbi convertant, et etiam, quare Adamo prohibuerit ex arbore non edere, cum tamen contrarium conclusisset Secundo, quod ex dictis meis sequi videatur, improbos superbia, avaritia, desperatione, etc. aeque Deum colere, ac probos generositate, patientia, amore etc. propterea quod Dei voluntatem exsequuntur.

Ad

Ad primum ut respondeam, dico Scripturam, quia plebi praecipue convenit et inservit, continuo humano more loqui: plebs etenim rebus sublimibus percipiendis inepta est; et haec est ratio, cur mihi persuadeam ea omnia, quae Deus Prophetis revelavit ad salutem esse necessaria, legum modo scribi; et hoc pacto integras Parabolas Prophetae finxerunt, nempe primo Deum, quia salutis et perditionis media revelarat, quorumque erat causa, instar Regis ac Legislatoris adumbrarunt; media, quae nil nisi causae sunt, Leges appellarunt et ad modum Legum conscripserunt; salutem perditionemque, quae nil nisi effectus sunt, qui necessario ex illis mediis fluunt, [481] tanquam praemium et poenam proposuerunt, atque juxta hanc Parabolam magis, quam juxta veritatem omnia sua verba ordinarunt, Deumque ad instar hominis passim expresserunt, modo iratum, modo misericordem, jam futura desiderantem, jam zelo et suspicione captum, quin ab ipso Diabolo deceptum; adeo ut Philosophi et simul omnes, qui sunt supra Legem, hoc est, qui Virtutem, non ut Legem, sed ex amore, quia praestantissima est, sequuntur, ejusmodi verbis non debeant offendi.

Edictum ergo Adamo factum in hoc solummodo consistebat, nempe quod Deus Adamo revelavit, τὸ edere ex illa arbore mortem operari, quemadmodum et nobis per naturalem intellectum revelat, venenum esse mortiferum. Si vero roges, in quem finem hoc ei revelaret? responsum do, ut eum tanto scientia perfectiorem redderet. Deum ergo interrogare, quamobrem ipsi perfectiorem non dederit voluntatem, est aeque absurdum, ac interrogare, cur circulo omnes globi proprietates non fuerit largitus, uti ex supra dictis perspicue sequitur, et ego Scholio Prop. 15. Partis primae Princip. Cartes. more Geometrico demonstrat. demonstravi.

Secun-

Secundam difficultatem quod attinet, verum quidem eſt, impios Dei voluntatem ſuo modo exprimere; ideo tamen cum probis nullatenus ſunt comparandi. Quo enim Res aliqua plus perfectionis habet, eo etiam magis de Deitate participat Deique perfectionem exprimit magis. Quum ergo probi inaeſtimabiliter plus perfectionis, quam improbi habeant, virtus eorum cum improborum virtute comparari nequit, eo quod improbi amore Divino, qui ex Dei profluit cognitione et quo ſolo nos pro humano noſtro intellectu Dei ſervi dicimur, carent. Imo, quia Deum non cognoſcunt, non ſunt niſi inſtrumentum in manu Artificis, quod inſcium ſervit et ſerviendo conſumitur; probi contra conſcii ſerviunt et ſerviendo perfectiores evadunt.

EPISTOLA XXXIII. (*Verſio.*)

Clariſſimo Viro B. D. S.

GVILIELMVS DE BLYENBERCH.

Reſponſio ad praecedentem.

MI DOMINE ET CHARISSIME AMICE,

Ubi tua mihi primum tradebatur epiſtola, eaque a me curſim evolvebatur, non tantum ſtatim reſpondere, sed et multa refutare animus erat. [482] Verum quo eam magis volvebam, eo minorem objectionum materiam inveniebam et quantum deſiderium legendi me ceperat, tantam legendo percepi voluptatem. Antequam vero ad poſtulatum accedam, ut nimirum quasdam difficultates ſolveres, imprimis ſciendum eſt; me duas Generales habere Regulas, juxta quas ſemper ſtudeo philoſophari. Prior Regula eſt clarus et diſtinctus mei intellectus conceptus, poſterior eſt Verbum Dei revelatum, vel Dei voluntas. Juxta priorem amator veritatis, juxta utramque

deinde, quia rebus, ut ais, non plus essentiae competit, quam divinus intellectus et potentia eis tribuit et revera confert; et propterea non plus etiam existentiae in actionibus suis ostendere, quam essentiae accepere, possunt. Nam si nec plures, nec pauciores possum edere operationes, quam quantum essentiae accepi, nulla perfectioris status privatio fingi potest: si enim nihil contra Dei voluntatem fit et si solummodo tantum fit, quantum essentiae collatum est, qua via malum, quod melioris conditionis privationem nuncupas, excogitari potest? Quomodo quis per statutum adeo et dependens opus perfectiorem statum amittere potis est? Adeo ut mihi persuadeam, Virum Clarissimum alterutrum debere statuere, vel aliquod esse malum, vel si minus, nullam *esse posse* melioris status privationem. Nam nullum esse malum et meliori conditione orbari, contradictorium mihi videtur.

At dices, per perfectioris status privationem ad minus quidem bonum, sed non ad absolutum malum recidimus; sed (Append. Part. 1. Cap. 3.) me docuisti, non esse de Verbis litigandum. Quare, an id absolutum, nec ne dicendum sit, jam non disputo; sed solum, annon a meliori in pejorem statum delabi apud nos jure pejor status, aut status malus dicatur et dici debeat. At regeres, malus ille status [485] multum adhuc boni continet; ego vero interrogo, annon ille homo, qui per imprudentiam suam in causa fuit, quod perfectiore statu orbatus est et per consequens nunc minor est, quam antea fuit, malus vocari queat.

Ut autem antecedens ratiocinium, quia nonnullae circa id supersunt tibi difficultates, declines, affirmas *malum quidem esse et in Adamo fuisse, verum id non esse positivum quid et respectu nostri, non autem Dei intellectus tale dici, nostrique respectu*

Priva-

Privationem, (*ſed tantum quatenus eo optima libertate, quae ad noſtram naturam ſpectat et in noſtra poteſtate eſt, noſmet ipſos privamus*) *Dei vero reſpectu* Negationem *eſſe*. Hic autem examinemus, an illud, quod malum vocas, ſiquidem duntaxat noſtri reſpectu malum foret, malum non eſſet; deinde an malum, ut tu vis, acceptum, Dei reſpectu tantum *Negatio* dici debeat.

Ad primum ſupra aliquo modo videor reſpondiſſe: et quamvis concederem, minus alio ente perfectum eſſe, in me nullum ponere poſſe malum, eo quod meliorem ſtatum a creatore flagitare nequeo et tantum efficere, ut meus ſtatus gradibus differat; non tamen ideo potero concedere et fateri, ſi jam imperfectior ſum, quam ante fui, eamque imperfectionem mea culpa mihi creavi, me eatenus tanto pejorem eſſe; ſi, inquam, meipſum, antequam in imperfectionem unquam incideram, conſidero et me cum aliis tunc majore, quam ego praeditus perfectione, comparo, minor illa perfectio non malum; ſed ſecundum gradus minus bonum erit. Si vero me ipſum, poſtquam perfectiore ſtatu excidi, eoque propria orbatus imprudentia, cum prima mea forma, qua ex manu mei Creatoris prodii et perfectior eram, comparo, me eſſe deteriorem, quam antea judicare debeo: nam non creator, ſed ego me ipſum eo redegi; vires enim mihi me ab errore praeſervandi, uti et tu fateris, ſuppetebant.

Quod ſecundum ſpectat, nempe an malum, quod ſtatuis conſiſtere in melioris ſtatus privatione, quem non tantum Adamus, ſed et nos omnes ſubita et inordinata nimis actione amiſimus, an illud, inquam, reſpectu Dei mera ſit *Negatio*. Ut hoc vero ſana mente examinemus, videndum nobis eſt, quomodo hominem conſtituas et a Deo ante omnem errorem dependentem facias et quomodo poſt [486] errorem

errorem eundem hominem constituas. Ante errorem eum describis, quod non plus ipsi essentiae competit, quam quantum ei Divinus intellectus et potentia tribuit et revera confert, hoc est, (nisi a mente tua aberrem) quod homo nec plus, nec minus perfectionis potest habere quam quantum essentiae Deus in ipso posuit: hoc vero est hominem tali modo a Deo dependentem facere, quemadmodum elementa, lapides, herbas etc. Si autem haec tua sit sententia, quid sibi velint verba Princip. P. 1. Prop. 15 non percipio. *Cum autem voluntas*, inquis, *libera sit ad se determinandum: sequitur nos potestatem habere facultatem assentiendi intra limites intellectus continendi, ac proinde efficiendi, ne in errorem incidamus.* Annon videtur contradictio, voluntatem tam liberam, ut se ab errore possit praeservare, et unâ a Deo dependentem facere, ut nec plus, nec minus perfectionis queat proferre, quam quantum essentiae Deus ipsi dedit? Ad secundum, nempe quo modo hominem constituas post errorem, dicis, hominem subita nimis actione, nimirum voluntatem non continendo intra intellectus limites, se ipsum perfectiore conditione privare: verum mihi videtur, tibi et hic et in Principiis utraque hujus Privationis extrema propius fuisse explicanda, quid ante privationem possideret, quidque post amissionem perfecti istius status (ut eum appellas) sibi servaret. Dicitur quidem, quid perdiderimus; sed non quid retinuerimus Princ. Part. 1. Prop. 15. *Tota igitur imperfectio erroris in sola optimae libertatis privatione consistet, quae error vocatur.* Examinemus utcumque hoc ea ratione, qua a te statuitur. Statuis non solum tam diversos cogitandi modos in nobis dari, quorum alios volendi, aliosque intelligendi nuncupamus; sed etiam inter eos talem esse ordinem, ut res non debeamus velle, antequam eas clare intelligamus; affirmas enim, quod, si voluntatem nostram intra limites intellectus continemus, nun-

nunquam errabimus et quod denique in nostra potestate est voluntatem intra limites intellectus continere. Cum haec serio mente agito, alterutrum ut verum sit, necessum est; vel omne id, quod ponitur, est fictum, vel Deus eundem ordinem nobis impressit. Si impressit, annon absurdum esset, affirmare id sine fine factum esse, Deumque, ut [487] ullum ordinem observemus et sequamur, non exigere: nam illud in Deo contradictionem poneret. Et si ordinem in nobis positum debemus observare, quomodo adeo a Deo dependentes possumus et esse et manere: si enim nemo nec plus, nec minus perfectionis habet, quam quantum essentiae accepit, et si haec vis ex effectibus debeat cognosci, ille, qui voluntatem suam ultra limites intellectus extendit, non tantum virium a Deo accepit, alioquin eas in effectum deduceret; et per consequens is, qui errat, perfectionem non errandi a Deo non accepit; alias nunquam erraret. Nam secundum te tantum essentiae datum est, quantum perfectionis efficitur. Deinde si Deus nobis tantum essentiae tribuit, ut eum observare queamus ordinem, ut tu nos eum posse servare affirmas, et si tantum perfectionis producimus, quantum essentiae nacti sumus, qui fit, ut eum transgrediamur, qui, ut eum possimus transgredi ordinem, utque voluntatem non semper intra limites intellectus contineamus. Tertio, si a Deo tantopere dependeo, ut supra te statuere ostendi, ut nec intra, nec extra limites intellectus voluntatem continere possim, nisi mihi Deus in antecessum tantum dederit essentiae et sua voluntate prius alterutrum determinaverit: quomodo ergo mihi, si hoc penitius consideremus, voluntatis libertas usu venire potest. Nonne in Deo contradictionem ponere videtur, nobis praescribere ordinem nostram voluntatem intra limites nostri intellectus continendi et non praebere tantum essentiae vel perfectionum, ut eum observemus; et si, juxta tuam sententiam,

tantum

tantum perfectionis nobis concessit, nunquam profecto errare possemus: quantum enim essentiae possidemus, tantum perfectionis producere oportet, semperque concessas vires in nostris operationibus ostendere: nostri autem errores sunt argumentum, nos ejusmodi potentiam a Deo ita dependentem (ut statuis) non possidere; adeo ut alterutrum verum esse debeat, vel nos non adeo a Deo dependere, vel nos in nobis potentiam non errandi non habere; at potentiam errandi habemus, prout statuis. Ergo a Deo non adeo dependemus.

Ex dictis jam clare patere videtur, impossibile esse, ut malum, aut meliori statu privari, respectu Dei [498] esset Negatio. Quid enim significat privari, aut perfectiorem statum amittere? nonne est a majori ad minorem perfectionem et per consequens a majori ad minorem essentiam transire; et a Deo in certa mensura perfectionis et essentiae collocari? nonne est velle, nos alium, praeter sui perfectam notitiam, non posse acquirere statum, nisi aliter decrevisset, ac voluisset? Fierine potest, ut illa creatura ab omniscio et summe perfecto Ente producta, quod voluit, ut talem essentiae statum retineret, imo, cum qua Deus, ut eam in eo statu retineret, continuo concurrit; ut, inquam, in essentia declinaret, hoc est, in perfectione praeter Dei notitiam minor fieret? Haec res absurditatem involvere videtur. Annon absurdum est dicere, Adamum perfectiorem amisisse conditionem et consequenter ineptum fuisse ad eum ordinem, quem Deus in anima ejus posuerat, Deumque nullam habere notitiam, qualis quantaeque perfectionis Adamus jacturam fecerat? Potestne comprehendi, Deum Ens aliquod constituere ita dependens, ut non nisi ejusmodi opus produceret et tum propter illud opus perfectiorem perderet statum: (praeterquam quod ejus absoluta esset causa) et tamen nullam ejus haberet notitiam? Concedo inter actum

et

et malum actui adhaerens dari discrimen; sed vero *Malum respectu Dei esse Negationem* superat meum captum. Deum actum scire, eundem determinare, et cum eo concurrere et tamen malum, quod in illo actu est, ejusque exitum non cognoscere, mihi in Deo impossibile videtur. Adverte mecum, Deum in actu meo progignendi cum uxore mea concurrere: est enim positivum quid et per consequens claram ejus habet Deus scientiam; verum quatenus eo actu abutor et cum alterius uxore contra datam fidem et jusjurandum meum rem habeo, illum actum malum comitatur. Quid jam hic respectu Dei esset Negativum? non quod actum progignendi faciam: quatenus etenim is positivus est, cum eodem Deus concurrit. Debet ergo istud malum, quod illum actum comitatur, tantummodo esse, quod ego contra proprium foedus vel Dei mandatum cum aliena congredior, cum qua non licet. Jam vero, potesne capi, Deum nostras scire actiones, cum iis concurrere et tamen ignorare, quacum illam actionem producimus, eo magis quod Deus etiam cum illius [402] foeminae actione, cum qua rem habebam, concurrit? Id de Deo sentire durum videtur. Attende occidendi actum; quatenus est actus positivus, cum eo Deus concurrit; sed vero istius actionis effectum, nempe alicujus Entis destructionem et Dei creaturae dissolutionem anne ignoraret? quasi proprium opus Deo foret incognitum. (Metuo ne mentem tuam bene percipiam: Conceptus quippe tui, quam ut tam foedum committas errorem, perspicaciores sunt) Fortasse instabis, eos actus, prout eos pono, mere esse bonos et nullum eos comitari malum; sed tum, quid malum nuncupes, capere nequeo, quod perfectioris conditionis privationem sequitur; et tum Mundus in aeterna et perpetua poneretur confusione, nosque bestiis similes redderemur. Vide quaeso, quam utilitatem ea sententia mundo conferret.

Vulgarem hominis descriptionem rejicis et unicuique homini tantum tribuis perfectionis, quantum Deus ipsi, ut operetur, largitus est. Sed ea ratione mihi videris statuere impios Deum aeque, ac pios, suis operibus colere. Quare? quia utrique perfectiora nequeunt producere opera, quam quantum utrisque essentiae datum est et suis demonstrant effectibus. Nec mihi Quaestioni satisfacere in secunda responsione videris, dicendo, *Quo res aliqua plus perfectionis habet, eo etiam magis de Deitate participat, Deique perfectionem exprimit magis. Quum ergo probi inaestimabiliter plus perfectionis, quam improbi habeant, virtus eorum cum improborum virtute comparari nequit. Improbi, quia Deum non cognoscunt, non sunt nisi instrumentum in manu artificis, quod inscium servit et serviendo consumitur: Probi contra conscii serviunt et serviendo perfectiores evadunt.* In utrisque tamen hoc verum est, eos amplius non posse operari; quanto etenim plus perfectionis hic prae illo efficit, tanto plus essentiae unus prae alio accepit. Annon igitur exigua sua perfectione impii aeque, ac pii, Deum colunt? Nam, secundum tuam sententiam, nihil amplius ab impiis Deus flagitat, alioquin plus essentiae in eos contulisset; sed vero plus essentiae non dedit, uti ex effectibus liquet. Ergo amplius ab eis non petit. Et siquando unusquisque in specie, nec plus, nec minus, quam Deus vult, facit, cur is, qui parum [400] operatur, sed tamen tantum, quantum Deus ab ipso exigit, Deo aeque, ac probus, non esset acceptus? Insuper, quemadmodum per malum, quod actum comitatur, nostra imprudentia, ex tua sententia, perfectiorem perdimus statum, ita et hic videris statuere, quod, continendo voluntatem intra limites intellectus, non tantum adeo perfecti manemus, ac sumus, sed quod praeterea serviendo perfectiores evadimus; quod contradictionem involvere mihi persuadeo, si modo tantopere a Deo dependemus, ut

ut nec plus, nec minus perfectionis queamus efficere, quam quantum essentiae accepimus, hoc est, quam Deus voluit, ut tunc per imprudentiam pejores, aut per prudentiam meliores fiamus. Adeo ut nihil aliud statuere videris, quam, si homo talis sit, ac eum describis, impios suis operibus, aeque ac pios suis, Deum colere et hac ratione ita, ut elementa, herbae, lapides etc. a Deo dependentes reddimur. Cui rei igitur inserviet noster intellectus? cui voluntatem intra limites intellectus continendi potestas? qua de causa ordo ille nobis infixus est? Et vide quaeso ab alia parte, qua re nos privemus, nempe anxia et seria meditatione ad nos ipsos secundum regulam perfectionis Dei et ordinem nobis impressum perfectos reddendum: nosmet precatione et ad Deum suspiriis, quibus tam saepe extraordinariam confortationem accepisse percepimus, orbamus: nosmet tota Religione ac omni illa spe et acquiescentia, quam ex precibus et Religione speramus, orbamus. Enimvero, si nullam mali habet Deus cognitionem, multo minus credibile est, eum malum puniturum. Quaenam ergo supersunt rationes, quo minus facinora quaevis (si modo judicem effugio) avide perpetrem? cur non detestandis mediis divitias mihi acquiro? cur absque discrimine et quo caro nos trahit, id, quod lubet, non perpetro? Dices, quia virtus propter se est amanda. Qui vero virtutem amare possum? mihi tantum essentiae ac perfectionis non est tributum; et si tantum acquiescentiae et ex hoc et ex illo habere licet, cur mihi vim, ut voluntatem intra limites intellectus contineam, infero? cur id non facio, quo me affectus trahunt? cur non hominem, qui mihi alicubi obest, clam occido? etc. Ecce quam cunctis impiis et impietati demus occasionem? nos truncis, omnesque nostras actiones motibus horologiorum similes reddimus. [491]

Ex dictis valde durum mihi videtur, quod improprie tantum in Deum peccare possimus dici: cui enim rei data nobis voluntatem intra limites intellectus continendi potentia inservit, si, ubi eam transgredimur, contra eum non peccamus ordinem? Regeres forte, id non esse peccatum in Deum; sed in nos ipsos: nam si proprie erga Deum peccare diceremur, etiam dicendum esset, aliquid contra Dei voluntatem fieri; quod juxta te est impossibile. Ergo etiam peccatum. Interim alterutrum verum sit necesse est, Deum vel velle, vel nolle. Si vult, quomodo nostri respectu malum esse potest? Si non vult, id, ex tua opinione, non fieret. Quamvis autem hoc aliquam, ut tua fert sententia, involveret absurditatem, praedictas tamen absurditates admittere periculosissimum videtur. Quis novit, si anxie inquirerem, annon remedium posset inveniri his aliquo modo conciliandis.

Atque sic tuae epistolae examen juxta Regulam meam primam generalem finiam. Antequam vero ad examen juxta secundam Regulam accedam, duo adhuc proponam, quae epistolam tuam spectant, quaeque scripsisti Princ. Part. 1. Prop. 15. Prius est, *quod affirmas, nos potestatem volendi et judicandi intra limites intellectus retinere posse:* quod absolute concedere nequeo. Nam hoc si foret verum, certe ex innumerabilibus vel unus reperiretur homo, qui se ea praeditum potestate ostenderet: etiam quivis apud se experiri potest, se, quantas etiam impendat vires, eum scopum attingere non posse. Et si quis de hoc negotio dubitat, seipsum examinet, quoties invito intellectu passiones rationem suam vincant, etiam tum quum summis obnititur viribus. At dices, quod hoc minus praestamus, non est, quia nobis impossibile est, sed quia sufficientem non adhibemus diligentiam; regero, quod, si hoc possibile esset, saltem ex tot millibus vel unus inveniretur; sed ne

unus

unus omnium hominum extitit, vel exiſtit, qui auderet gloriari, ſe in errores haud incidiſſe. Quaenam vero hujus rei certiora, quam ipſa exempla, poſſunt adduci argumenta? Si pauci eſſent, unus eſſet; jam vero quum nullus ſit, nulla ejus quoque datur probatio. Inſtabis et dices; ſi fieri poteſt, ut judicium ſuſpendendo et voluntatem intra terminos intellectus continendo, ſemel, ne errem, efficere queo, quare, ubi eandem adhibeo diligentiam, ſemper id efficere non poſſem? Reſpondeo, me videre non poſſe, nos hodie tantum virium habere, ut in eo ſemper perſeveremus; ſemel una hora, quando omnes intendo nervos, iter duorum milliarium conficere potis ſum, verum ſemper id praeſtare non poſſum; ita me ſummo ſtudio ab errore ſemel praeſervare poſſum, ſed vires ad id ſemper praeſtandum deficiunt. Clarum mihi videtur, primum hominem, e manu perfecti illius artificis prodeuntem, iis praeditum fuiſſe viribus; ſed (ut in hoc tecum ſentio) eum, illis viribus non ſatis utendo, vel abutendo, ſtatum ſuum amiſiſſe perfectum ad praeſtandum, quod antea ſui erat arbitrii. Haecque multis rationibus, ni nimius eſſem, firmarem. Et hoc in negotio omnem Sacrae Scripturae eſſentiam, quae propterea apud nos in honore eſſe debet, ſitam eſſe opinor, quoniam nos id, quod tam clare intellectus noſter naturalis confirmat, docet: nempe, lapſum ex noſtra prima perfectione noſtra imprudentia factum eſſe. Quid igitur iſtius lapſus emendatione magis neceſſarium? Atque hominem lapſum ad Deum reducere Sacrae Scripturae unicus quoque eſt ſcopus. [492]

Poſterius eſt, Princip. Part. I. Prop. 15. *quod affirmas: Res clare et diſtincte intelligere repugnare Naturae hominis*, unde tandem concludis, *longe melius eſſe rebus, quamvis confuſis aſſentiri et libertatem exercere, quam ſemper indifferentem, hoc eſt, in infimo gradu libertatis manere.* Quam ut concedam

dam conclusionem, impedit in me obscuritas: nam suspensum judicium nos in eo statu, in quo a Creatore sumus creati, conservat; verum rebus confuse assentiri est rebus non intellectis et ita aeque facile vero ac falso assentiri. Et si (ut D. Des Cartes alicubi docet) eum ordinem in assentiendo non usurpamus, quem Deus inter nostrum intellectum nostramque voluntatem constituit, nempe ut non nisi clare perceptis assentiamur: quamvis tunc casu in veritatem incidamus, tamen quia verum non eo, quo Deus voluit ordine, amplectimur, peccamus; et per consequens, ut assensus cohibitio nos in statu, in quo a Deo constituti sumus, conservat, ita con-
[493] fusus assensus nostrum statum pejorem reddit: erroris quippe ponit fundamentum, quo perfectum deinceps amittimus statum. Sed te dicentem audio: nonne praestat, ut nos perfectiores reddamus, rebus licet confusis assentiendo, quam ut non assentiendo semper in infimo perfectionis et libertatis gradu maneamus? At praeterquam quod hoc negaverimus et aliquo modo ostenderimus, nos nosmet non meliores, sed deteriores reddidisse; nobis etiam impossibile et quasi contradictio videtur, Deum cognitionem rerum, ab ipso determinatarum, longius extendere, ac eam, quam nobis dedit; imo Deum tunc absolutam nostrorum errorum causam involvere. Nec huic contrarium est, quod nos Deum, ut plura in nos conferret, quam contulit, non possumus accusare; quia ad id non tenebatur. Verum quidem est, Deum non teneri, ut plura, quam dedit, daret; sed summa Dei etiam infert perfectio, ut creatura ab ipso procedens nullam contradictionem involveret, prout tum videretur sequi. Nullibi namque in creata natura, praeterquam in nostro intellectu, deprehendimus scientiam. In quem alium finem ille nobis concessus esset, nisi ut Dei opera contemplaremur et cognosceremus? Et quidnam evidentius sequi videtur, quam quod harmonia

medula inter res cognoscendas, nostrumque intellectum dari debet?

Si tuam Epistolam circa ea, quae modo diximus, ad meam secundam Regulam generalem examinarem, magis, quam in prima, discreparemus. Mihi namque videtur, (aberranti commonstra viam) te Sacrae Scripturae eam infallibilem veritatem et divinitatem non adscribere, quam ego in ea esse mihi persuadeo. Verum quidem est, quod te credere ais, Deum res Sacrae Scripturae Prophetis revelasse; sed modo adeo imperfecto, ut, si factum est, prout tu statuis, in Deo contradictionem involveret. Si enim Deus suum Verbum ac voluntatem hominibus manifestavit, certum in finem, idque clare iis manifestavit. Si jam Prophetae ex illo verbo, quod acceperant, Parabolam finxissent, id Deus vel voluisset, vel noluisset. Si voluisset, ut exin Parabolam fingerent, hoc est, ut ab ejus mente aberrarent; Deus istius erroris esset causa, aliquidque quod contrariaretur sibi, vellet. Si noluisset, impossibile erat, ut Prophetae inde Parabolam effingerent. Praeterea credibile est, si [494] supponitur, Deum Verbum suum Prophetis dedisse, quod ita eis dedit, ut illud accipiendo non erraverint: nam Deus in Verbo suo revelando certum finem habere debebat. At sibi finem, ut homines in errorem duceret, proponere nequit. Id enim in Deo esset contradictio. Etiam homo contra Dei voluntatem errare non poterat; nam id, secundum te, fieri nequit. Praeter haec omnia, de illo summe perfecto Deo credi non potest, eum permittere, ut suo Verbo, Prophetis dato, ad illud populo explicandum, alius a Prophetis tribueretur sensus, quam Deus voluit. Si enim statuimus, Deum Prophetis suum concessisse Verbum, simul asserimus, Deum modo extraordinario Prophetis apparuisse, vel cum iis loquutum fuisse. Si jam Prophetae de hoc tradito Verbo Parabolam fingunt, hoc est, alium ei sensum tribuunt,

tribuunt, quam, ut tribuerent, voluit, Deus hanc rem eos edocuisset. Est etiam tam respectu Prophetarum impossibile, quam respectu Dei contradictio, Prophetas alium sensum potuisse habere, quam eos habere voluit Deus.

Deum suum ita revelasse Verbum, uti tu vis, parum probas; nempe eum salutem et perditionem tantum revelasse, certa eum in finem decrevisse media, atque salutem ac perditionem non nisi decretorum mediorum effectus esse. Nam profecto, si Prophetae Dei Verbum isthoc sensu acceperant, quas rationes, ad alium illi adscribendum sensum, habuissent? Sed et nullam adducis probationem, qua nos, ut hanc tuam supra Prophetarum sententiam poneremus, convinceres. Si vero existimas, hanc esse probationem, quod alioquin illud Verbum multas imperfectiones et contrarietates includeret, dico, hoc duntaxat dici, non vero probari. Et quis novit, si uterque sensus produceretur, uter minores includeret imperfectiones? Denique Enti summe perfecto bene perspectum erat, quid populus caperet, quaeque optima esset methodus, juxta quam populus institui deberet.

Quantum ad secundum primae tuae Quaestionis membrum attinet, quaeris ex te ipso, quare Deus Adamo, ne ex arbore ederet, cum tamen contrarium decrevisset, edixit; respondes vero, edictum Adamo [495] factum in hoc solo consistere, quod nimirum Deus Adamo revelavit τὸ edere ex arbore mortis esse causam, quemadmodum nobis per naturalem rationem venenum mortiferum esse revelat. Si statuitur, Deum aliquid Adamo interdixisse, quaenam rationes sunt, quo magis crederem modum prohibitionis, quem tu adfers, quam quem adducunt Prophetae, quibus Deus ipse modum prohibitionis revelavit? Dices, mea prohibendi ratio magis naturalis est et ideo

ideo magis veritati, Deoque conveniens. Sed hoc omne nego. Nec capio, quod Deus per naturalem intellectum nobis, venenum lethale esse, revelavit; nec rationes video, quibus unquam scirem, aliquid esse venenatum, nisi malos veneni effectus in aliis vidissem et audivissem. Quod homines, quia venenum non noscunt, inscii edant et moriantur, quotidiana nos docet experientia. Dices, si homines scirent, id venenum esse, etiam malum id esse, eos non lateret; sed respondeo, neminem veneni habere notitiam, aut posse habere, nisi qui vidit, aut audivit, aliquem ejus usu damnum sibi dedisse; et si ponimus, nos ad hunc usque diem nunquam audivisse vel vidisse, aliquem ejus usu sibi nocuisse, non tantum nunc quoque ignoraremus, sed et sine metu in proprium damnum id usurparemus, quemadmodum tales veritates indies docemur.

Quid magis in hac vita candidum atque erectum animum, quam illius perfectae Deitatis contemplatio, delectat? Nam quemadmodum circa perfectissimum versatur, ita etiam perfectissimum, quod in finitum nostrum intellectum cadere potest, involvere debet. Nec mihi in vita quicquam est, quod cum ea mutarem delectatione. In hac, caelesti instigatus appetitu, multum temporis insumere possum; sed et simul tristitia affici, quando intueor tam multa finito meo intellectui deesse: verum tristitiam sedo spe ea, quam possideo, quae mihi vita charior est, quod posthac existam et permanebo et eam Deitatem majori perfectione, quam nunc, intuebor. Ubi brevem praetervolantemque considero vitam, in qua singulis momentis mortem exspecto; si deberem credere me finem habiturum, sanctaque illa et praestantissima cariturum contemplatione, certe omnium creaturarum, quibus cognitio finis sui deest, miserrimus essem.... Quippe metus mortis ante obitum [492] miserum me redderet, et post eum plane nihil et per

conse-

consequens miser essem, quia divina illa contemplatione privatus essem. Huc vero me tuae videntur ducere opiniones, quod, ubi hic esse desino, etiam in aeternum desinam, cum econtra illud Verbum et Dei voluntas consolentur interno suo in anima mea testimonio, quod post hanc vitam in statu perfectiore me aliquando, contemplando summe perfectam Deitatem, oblectabo. Profecto licet spes ista aliquando falsa esse deprehenderetur, me tamen, dum spero, beatum reddit. Unicum hoc est, quod precibus, suspiriis et seriis votis a Deo peto et petam, (utinam ad id plus conferre liceret!) quamdiu spiritus hos reget artus, ut ipsi placeat, me sua bonitate tam beatum reddere, ut, quando hoc corpus dissolvitur, Ens intellectuale ad perfectissimam illam Deitatem contemplandum maneam, et si hoc tantum nanciscor, mihi, quomodo hic credatur, quid invicem persuadeatur, an aliquid naturali intellectu fundetur et percipi ab eo possit, nec ne, perinde est. Hoc, hoc solummodo est votum meum, meum desiderium, continuaequa preces, ut Deus hanc certitudinem in anima mea confirmet, et, si eam possideo, (ah me miserrimum, si eo destituar!) prae desiderio anima mea exclamet: quemadmodum cervus anhelat aquarum rivos, ita te, o Deus vivens, anima mea desiderat: ah! quando veniet dies, quod tecum ero et te adspiciam. Si hoc tantum obtineo, omne animae meae studium et desiderium possideo. Quia vero nostrum opus Deo displicet, spem istam, ex tua sententia, non video. Nec intelligo, Deum, (siquidem de eo humano more loqui liceat) si nullam ex opere nostro et laudatione capit voluptatem, nos produxisse et conservasse. Si vero a tua sententia aberro, tuam explicationem expeto. Verum me et forte te solito diutius moratus sum; qui vero mihi chartam deesse video, finiam. Horum solutionem videre aveo. Forte hic illic aliquam ex Epistola tua eduxi conclusionem,

nem, quae fortassis tua non erit opinio; sed super ea re explicationem tuam audire cupio.

Nuper occupatus fui in quibusdam Dei attributis perpendendis, in quo me tua non parum juvit Appendix. Mentem tuam solummodo fusius ex- [407] plicui, quae mihi non nisi demonstrationes exhibere videtur et ideo demiror in Praefatione affirmari, te illa non sentire, sed obligatum fuisse, ut ita tuum, uti promiseras, Cartesii Philosophiam discipulum doceres; et te longe aliam, tam de Deo, quam de anima, speciatim de animae voluntate fovere opinionem. Video quoque in illa Praefatione dici, te haec Cogitata Metaphysica brevi prolixiora editurum; quae duo avide desidero: nam de iis aliquid singulare spero. Mea autem non fert consuetudo aliquem laudibus extollere.

Scripsi haec sincero animo et amicitia non fucata, prout in epistola tua petiisti, utque veritas detegeretur. Excusa nimiam, praeter intentionem, prolixitatem. Si ad has responderis, me tibi summopere devincies. Non recuso, si ea lingua, in qua educatus sum, scribere animus est, vel alia, modo Latina, aut Gallica sit; hoc vero responsum, ut eadem exares lingua, peto, quia mentem tuam in ea bene, quod forte in lingua Latina non fieret, percipiebam. Ita me tibi devincies, egoque ero, ac permanebo,

Dordraci 16 Januarii 1665.

Mi Domine, Tibi addictissimus atque Officiosissimus,

G. DE BLYENBERGH.

In responsione tua prolixius, quid per Negationem in Deo intelligas, erudiri exopto.

EPISTO-

EPISTOLA XXXIV. (Versio.)

Viro Doctissimo ac Ornatissimo

GVILIELMO DE BLYENBERGH.

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

Mi domine et amice,

Quum primam tuam Epistolam legebam, existimabam nostras opiniones fere concordare; sed vero ex secunda, quae 21 hujus mensis mihi tradita est, [498] longe aliter se rem habere intelligo, videoque nos non tantum dissentire de iis, quae longe ex primis principiis sunt petenda, sed etiam de eisdem ipsis principiis: adeo ut vix credam fore, ut nos Epistolis invicem erudire possimus. Video namque nullam demonstrationem, licet pro Demonstrationis legibus solidissimam, apud te valere, nisi conveniat cum ea explicatione, quam vel ipse, vel alii Theologi, tibi haud ignoti, sacrae Scripturae tribuunt. Verum si deprehendas, Deum per sacram Scripturam clarius et efficacius loqui, quam per lumen naturalis intellectus, quod nobis etiam concessit, ac assiduo Sapientia sua Divina firmiter et incorrupte conservat, validas habes rationes, ut intellectum flectas ad opiniones, quas sacrae Scripturae tribuis; quin ipse haud aliter facere possem. Quod vero me spectat, quia plane et sine ambagibus profiteor, me S. Scripturam non intelligere, licet aliquot annos in ea insumpserim, et quia me haud fugit, quando solidam nactus sum demonstrationem, me non posse in tales cogitationes incidere, ut unquam de ea dubitare queam, omnino in eo, quod mihi intellectus monstrat, acquiesco sine ulla suspicione, me ea in re deceptum esse, nec Sacram Scripturam, quamvis eam non investigem, ei contradicere posse; quia veritas

veri-

veritati non repugnat, ut jam ante in Appendice mea (caput indicare nequeo, nec enim liber hic ruri penes me est) clare indicavi; et si fructum, quem jam ex intellectu naturali cepi, vel semel falsum esse deprehenderem, me fortunatum redderet, quoniam fruor et vitam non maerore et gemitu, sed tranquillitate, laetitia et hilaritate transigere studeo et subinde gradum unum adscendo. Agnosco interim (id, quod summam mihi praebet satisfactionem et mentis tranquillitatem) cuncta potentia Entis summe perfecti ac ejus immutabili ita fieri decreto.

Ad tuam vero ut redeam epistolam, dico me tibi summas ex animo agere gratias, quod mihi tuam in tempore Philosophandi rationem aperuisti; sed quod tu talia, qualia vis ex mea epistola educere, mihi affingas, pro eo nullas tibi gratias ago. Quam, quaeso, materiam mea praebuit epistola has mihi affingendi opiniones, homines nempe bestiis esse similes, homines bestiarum more mori et interire, nostra Deo displicere opera etc. (licet [99] in postremo hoc summopere dissentiamus, quia aliter te non percipio, quam quod intelligas, Deum nostris operibus delectari, tanquam qui finem suum assecutus est, eo quod res ex voto successit). Quantum ad me, ego profecto clare dixi, probos Deum colere et assidue colendo perfectiores evadere, Deum amare; hoccine est eos bestiis similes reddere; aut eos instar bestiarum perire, vel denique eorum opera Deo non placere? Si meas literas majore cum attentione legisses, clare perspexisses, nostrum dissensum in hoc solo positum esse; scilicet an Deus, ut Deus, hoc est, absolute, nulla ei humana attributa adscribendo, perfectiones, quas probi accipiunt, eis communicet; (ut ego intelligo) anve ut judex, quod ultimum tu statuis; et ea de causa defendis impios, quia juxta Dei decretum, quicquid possunt, faciunt, Deo aeque, ac pios servire. Sed vero secundum mea dicta id nul-

latenus

latenus sequitur: quia Deum tanquam judicem non introduco et ideo ego opera ex operis qualitate, non vero ex potentia operatoris aestimo, et merces, quae opus consequitur, tam necessario id consequitur, quam ex natura trianguli sequitur, tres ejus angulos duobus rectis aequales esse debere. Et hoc unusquisque intelliget, qui tantum ad id, quod summa nostra beatitudo in amore erga Deum consistit, attendit, quodque ille amor necessario ex Dei cognitione, quae nobis tantopere commendatur, fluit. Hoc autem generaliter facillime demonstrari potest, si modo ad naturam Decreti Dei attendatur, quemadmodum in mea Appendice explicui. Verum fateor, eos omnes, qui Divinam Naturam cum humana confundunt, valde ad id intelligendum ineptos esse.

Hisce literis finem hic imponere animus erat, ne tibi amplius essem molestus iis rebus, quae tantummodo (uti clarum est ex valde devoto additamento fini tuae epistolae affixo) pro joco et risu inserviunt, nulli autem usui sunt. Ne vero petitionem tuam omni modo rejiciam, ulterius ad explicationem vocum Negationis et Privationis et breviter ad id, quod necessarium est ad sensum praecedentis meae Epistolae dilucidius enucleandum, progrediar.

Dico igitur primo Privationem non esse privandi actum; sed tantum simplicem et meram carentiam, [5.0] quae in se nihil est: est quippe Ens rationis tantum, vel modus cogitandi, quem formamus, quum res invicem comparamus. Dicimus, exempli gratia, caecum visu privatum esse, quia eum facile, ut videntem imaginamur, sive imaginatio haec hinc oriatur, quod cum aliis, qui vident, sive quod praesentem suum statum cum praeterito, quum videbat, comparamus; et cum hunc virum ea ratione consideramus, nempe comparando suam naturam cum natura aliorum, vel cum praeterita sua, tunc affir-

mamus

mamus, viſum ad ſuam naturam pertinere et propterea dicimus, eum eo privatum eſſe. Verum quum Dei decretum ejuſque natura conſideratur, non magis de illo homine, quam de Lapide poſſumus affirmare, eum viſu orbatum eſſe, quia illo tempore non magis ſine contradictione illi homini viſus, quam lapidi competit; *quoniam ad hominem illum nil amplius pertinet et ſuum eſt, quam id, quod Divinus intellectus et voluntas ei tribuit.* Et propterea Deus non magis eſt cauſa τȣ̃ illius non videre, quam τȣ̃ non videre lapidis: id quod mera eſt Negatio. *Ita etiam, cum ad naturam hominis, qui appetitu libidinis ducitur, attendimus, praeſentemque appetitum cum eo, qui in probis eſt, vel cum eo, quem ipſe alias habuit, comparamus; affirmamus, eum hominem meliore appetitu privatum eſſe, quia tunc iſti virtutis appetitum competere judicamus. Quod facere non poſſumus, ſi ad naturam Divini decreti et intellectus attendimus: nam eo reſpectu melior ille appetitus non magis ad naturam iſtius hominis eo tempore, quam ad Naturam Diaboli, vel lapidis pertinet,* et idcirco eo reſpectu melior appetitus non eſt Privatio, ſed Negatio. Adeo ut Privatio nihil aliud ſit, quam aliquid de re negare, quod judicamus ad ſuam naturam pertinere, et Negatio nil aliud, quam aliquid de re negare, quia ad ſuam naturam non pertinet. Et hinc liquet, quare Adami appetitus rerum terrenarum noſtri, non vero intellectus Dei, reſpectu tantum malus eſſet. *Licet enim Deus praeteritum et praeſentem Adami ſtatum ſciret, non idcirco Adamum praeterito ſtatu privatum eſſe intelligebat, hoc eſt, praeteritum ad ſuam naturam pertinere.* Nam tunc Deus aliquid contra ſuam voluntatem, hoc eſt, contra proprium ſuum intellectum intelligeret. Hoc ſi bene percepiſſes, ſimulque me illam Liberta- [501]
tem, quam Carteſius Menti adſcribit, non concedere, quemadmodum L. M. in Praefatione meo nomine teſtatus eſt, vel minimam in meis verbis non invenires

venires contradictionem. Sed video, me melius multo facturum fuisse, si in prima mea Epistola Cartesii verbis respondissem, dicendo, nos non posse scire, quomodo nostra libertas et quicquid ab ea dependet cum Dei providentia et libertate congruat, (sicuti in Appendice diversis locis feci) adeo ut ex Dei Creatione nullam in libertate nostra queamus invenire contradictionem, quia capere haud possumus, quomodo Deus res creavit et (quod idem est) quomodo eas conservat. Verum putabam, te Praefationem legisse, meque, si ex animi sententia non responderem, in amicitiae officium, quam admonitus offerebam, peccaturum fuisse. Sed haec susque deque fero.

Quia tamen video, te Cartesii Mentem hactenus non bene percepisse, peto, ut haec duo attendas. Primo neque me, neque Cartesium unquam dixisse, quod ad nostram naturam pertineat, ut nostram voluntatem intra limites intellectus contineamus; sed tantum, quod Deus nobis intellectum determinatum et voluntatem indeterminatam dedit, ita tamen, ut ignoremus, in quem finem nos creavit. Porro: quod istiusmodi indeterminata, vel perfectà voluntas nos non solum perfectiores reddit; sed quoque, ut tibi in sequentibus dicam, quod ea nobis sit valde necessaria.

Secundo quod nostra Libertas nec in quadam contingentia, nec in quadam indifferentia sita est; sed in modo affirmandi et negandi; adeo ut, quo rem aliquam minus indifferenter affirmamus, aut negamus, eo liberiores simus. Verbi causa, si Dei natura nobis est cognita, tam necessario ex natura nostra τὸ affirmare sequitur, Deum existere, quam ex natura trianguli ejus tres angulos duobus rectis aequari fluit; et tamen nunquam magis liberi sumus, quam quum rem tali modo affirmamus. Quae vero haec

haec necessitas nihil aliud est, quam Dei Decretum, veluti in mea Appendice clare ostendi; hinc quodammodo intelligere licet, quo pacto rem libere agamus, ejusque causa simus, non obstante, quod eam necessario et ex Dei decreto agamus. Hoc, inquam, aliquo modo possumus intelligere, cum quid affirmamus, quod clare et distincte percipimus, ubi [508] vero quicquam, quod clare ac distincte non capimus, asserimus; hoc est, cum patimur, ut voluntas extra nostri intellectus limites exspatietur, tum illam necessitatem Deique Decreta non ita percipere possumus, sed nostram quidem libertatem, quam nostra voluntas semper includit, (quo respectu opera nostra solummodo bona, vel mala appellantur). Et si tunc conamur libertatem nostram cum Dei Decreto et continua Creatione conciliare, confundimus id, quod clare et distincte intelligimus, cum eo, quod non percipimus et propterea frustra id conamur. Sufficit ergo nobis, quod scimus nos liberos esse et nos tales esse posse non obstante Dei decreto, nosque mali causam esse, eo quod nullus actus, nisi respectu nostrae libertatis, tantum malus nominari potest. Haec sunt, quae Cartesium spectant, ut demonstrarem, ejus dicta ab ea parte nullam pati contradictionem.

Jam ad ea, quae me attinent, me convertam, ac primo breviter referam utilitatem, quae ex mea opinione nascitur, quae praecipue in eo est sita, quod scilicet noster Intellectus Deo Mentem et Corpus extra omnem Superstitionem offert, nec preces nobis valde utiles esse nego: nam meus intellectus est nimis parvus ad omnia media determinandum, quae Deus habet, quibus homines ad sui amorem, hoc est, ad salutem perducat; adeo ut tantum absit, hanc opinionem noxiam futuram esse, ut econtra iis, qui nullis praejudiciis nec puerili superstitione praeoccupati sunt, unicum sit medium ad summum beatitudinis gradum perveniendi.

Quod vero ais, me homines, eos a Deo tam dependentes faciendo, ideo elementis, herbis et lapidibus ſimiles reddere, id ſufficienter oſtendit te meam opinionem perverſiſſime intelligere et res, quae intellectum ſpectant, cum imaginatione confundere. Si enim puro intellectu percepiſſes, quid ſit a Deo dependere, certe non cogitares, res, quatenus a Deo dependent, mortuas, corporeas et imperfectas eſſe, (quis unquam de Ente ſumme perfecto tam viliter auſus fuit loqui) econtra caperes, ea de cauſâ et quatenus a Deo dependent, perfectas eſſe. Adeo ut hanc dependentiam atque neceſſariam operationem quam [503] optime per Dei decretum intelligamus, quando non ad truncos et herbas, ſed ad maxime intelligibiles et res creatas perfectiſſimas attendimus, ut ex illo, quod ſecundo de Carteſii mente jam ante memoravimus, clare apparet, quod attendere debuiſſes.

Nec reticere poſſum, me id ſummopere mirari, quod dicis: ſi Deus delictum non puniret, (hoc eſt, tanquam judex tali poena, quam ipſum delictum non inferret: Id enim ſolum noſtra eſt Quaeſtio!) quaenam ratio impedit, quo minus quaevis ſcelera avide perpetrem? Certe qui illud tantum (quod de te non ſpero) formidine poenae omittit, is nulla ratione ex amore operatur et quam minime Virtutem amplectitur. Quantum ad me, ea omitto, vel omittere ſtudeo, quia expreſſe cum mea ſingulari natura pugnant, meque a Dei amore et cognitione aberrare facerent.

Porro ſi ad naturam humanam paulum attendiſſes et naturam Dei decreti, prout in Appendice explicui, percepiſſes, tandemque ſciviſſes, quomodo res eſſet deducenda, antequam ad concluſionem perveniatur, non adeo temere dixiſſes, hanc opinionem nos truncis, etc. ſimiles reddere; nec tam multas abſurditates, quam imaginaris, mihi affinxiſſes.

De

De duabus illis rebus, quas ais, priusquam ad secundam tuam Regulam pergis, te percipere haud valere, respondeo primo Cartesium sufficere ad conclusionem tuam faciendam, quod nempe, si modo attendis ad naturam tuam, experiris, te posse judicium tuum suspendere; si vero dicas, te in te ipso non experiri, nos tantum virium hodie in rationem obtinere, ut hoc semper continuare possemus, id idem Cartesio esset, ac nos hodie non posse videre, nos, quamdiu existimus, futuros semper res cogitantes, vel naturam cogitantis retenturos, quod profecto contradictionem involvit.

Ad secundum cum Cartesio dico, si Voluntatem nostram extra limites intellectus nostri valde limitati extendere non possemus, nos miserrimos futuros, neque in nostra potestate fore vel frustum panis comedere, vel passum progredi, vel subsistere: omnia enim incerta, atque periculis sunt plena.

Transeo nunc ad secundam tuam Regulam, [504] asseroque, me quidem credere; quod ego eam Veritatem, quam tu in Scriptura esse credis, illi non tribuam et tamen credo, quod ego illi tantum, si non plus adscribam authoritatis; quodque longe cautius, quam alii, caveam, ne illi pueriles quasdam et absurdas sententias affingam, quod nemo praestare potest, nisi is, qui Philosophiam bene intelligit, vel Divinas habet revelationes; adeo ut me valde parum moveant explicationes, quas Vulgares Theologi de Scriptura adferunt, praesertim si istius sint farinae, ut Scripturam semper juxta litteram, sensumque externum sumant; et nunquam praeter Socinianos, crassum adeo vidi Theologum, qui non percipit Sacram Scripturam creberrime more humano de Deo loqui, ac suum sensum Parabolis exprimere; et quod ad contradictionem, quam frustra (mea quidem opinione) conaris ostendere, credo te per Parabolam omnino

nino aliud quid, quam vulgo ſit, intelligere: nam quis unquam audivit, eum, qui ſuos conceptus parabolis exprimit, a ſuo ſenſu aberrare? Quum Micha Regi Aghabo diceret, ſe Deum in ſolio ſuo ſedentem vidiſſe, ac exercitus caeleſtes a dextra et ſiniſtra ſtantes, Deumque ex illis quaerere, quisnam Aghabum deciperet, illud ipſum certe erat Parabola, qua Propheta praecipuum, quod ea occaſione (quae non erat, ut ſublimia Theologiae dogmata doceret) Dei nomine debebat manifeſtare, ſufficienter exprimebat, adeo ut nullo modo a ſenſu ſuo aberraret. Sic etiam caeteri Prophetae Dei Verbum juſſu Dei ea ratione populo manifeſtarunt, tanquam optimo medio, non vero tanquam illo, quod Deus petebat, populum ad ſcopum Scripturae primarium *ducendi*, qui juxta ipſius Chriſti dictum in hoc conſiſtit, nimirum in amore Dei ſupra omnia et proximi tanquam ſui ipſius. Sublimes ſpeculationes, credo, Scripturam minime tangunt. Me quod ſpectat, nulla Dei aeterna attributa ex Sacra Scriptura didici, nec diſcere potui.

Quantum vero quintum attinet argumentum (ſcilicet prophetas Dei Verbum tali ratione manifeſtum feciſſe, quoniam veritas veritati non eſt contraria) nihil reliqui eſt, quam ut (quemadmodum quivis, qui Demonſtrandi Methodum percipit, judicabit) demonſtrem, Scripturam, prout eſt, eſſe Dei [505] verum Verbum revelatum. Cujus Mathematicam Demonſtrationem, niſi Divina Revelatione, habere nequeo. Et ideo dixi, *credo, ſed non more mathematico ſcio, omnia, quae Deus Prophetis etc.* quia firmiter credo, non vero Mathematice ſcio, Prophetas Dei intimos Conſiliarios et Legatos fuiſſe fidos; adeo ut in iis, quae ego affirmavi, nulla omnino ſit contradictio, cum e contrario ab altera parte haud paucae inveniantur.

Reli-

Reliquum tuae Epistolae, nempe ubi dicis: *Denique Ens summe perfectum noverat, etc.* et deinde quod contra exemplum de veneno adfers, ac ultimo, quod Appendicem et id, quod sequitur, spectat, dico hanc praesentem Quaestionem non respicere.

Praefationem L. M. quod attinet, in ipsa certe simul ostenditur, quid Cartesio adhuc probandum esset, ut solidam de Libero Arbitrio demonstrationem formaret, additurque, me contrariam fovere sententiam et quomodo eam foveam: quam forte suo tempore indicabo. Nunc vero animus non est.

De opere vero super Cartesium nec cogitavi, nec ulteriorem ejus gessi curam, postquam sermone Belgico prodiit: et quidem non sine ratione, quam hic recensere longum foret. Adeo ut nihil dicendum restet, quam me etc.

EPISTOLA XXXV. (*Versio.*)

Clarissimo Viro B. d. S.

GVILIELMVS de BLYENBERGH.

Responsio ad Praecedentem.

Mi domine et chare amice,

Epistolam tuam, 28 Januarii scriptam, suo tempore accepi; aliae occupationes praeter studia impediverunt, quo minus ad tuam citius responderim: et quoniam hic illic acribus tua referta est repre- [506] hensionibus, quid de ea judicarem, vix sciebam. Nam in prima, 5 Januarii exarata, tam liberaliter amicitiam tuam ex animo mihi obtuleras, hac addita obtestatione, meam non solum illo tempore scriptam, sed et subsequentes valde gratas fore; quin amice flagitabas, ut libere, si quas insuper movere possem

possem difficultates, objicerem, uti in mea, 16 Januarii data, prolixius paulo praestiti. Ad eam amicam et erudientem, juxta postulatum et promissum tuum, exspectabam responsionem; sed econtra talem, quae nimiam non redolet amicitiam, accepi; *nempe quod nullae demonstrationes, licet validissimae apud me valent, quod mentem Cartesii non percipio, quod res spirituales nimium cum terrenis confundo etc. ita ut invicem epistolis diutius erudire nos non possemus.* Ad quae amice respondeo, me firmiter credere, te supra dicta melius me intelligere et assuetum magis esse, res corporeas a spiritualibus discernere: in Metaphysica enim, quam ego inchoo, summum adscendisti gradum et ideo, ut erudirer, favorem tuum captabam; nunquam vero existimabam, me objectionibus, libere factis, offensionis causam praebiturum. Summas tibi ex animo ago gratias, quod tantum laborem in duabus epistolis exarandis, praecipue in secunda, suscepisti; ex posteriore, quam ex priore, tuam mentem clarius percepi et nihilominus ei assensum praebere nequeo, nisi difficultates, quas adhuc in ea invenio, tollantur. Nec hoc offensionis causam dare potest. Nam illud vitium in intellectu nostro arguit, si veritati sine fundamento necessario assentimur. Licet tui veri essent conceptus, iis assensum praebere non licet, quamdiu in me quaedam obscuritatis, vel dubitationis rationes supersunt, quamvis dubitationes non ex re proposita, sed ex mei intellectus imperfectione orirentur. Et quia hoc abunde tibi notum est, aegre ferre non debes, si rursus quasdam formem objectiones. Cogor ita facere, quamdiu rem clare percipere nequeo; nam hoc in alium non fit finem, quam ad veritatem inveniendam, non vero ad tuam mentem praeter intentionem tuam detorquendam; et propterea ad haec pauca amicam peto responsionem. Dicis, *nihil ad essentiam rei amplius pertinere, quam id, quod divina voluntas potentiaque ei concedit et revera tribuit; et*

cum

cum ad naturam hominis, qui appetitu libidinis [307] *ducitur, attendimus, praeſentemque appetitum cum eo, qui in probis eſt, vel cum eo, quem ipſe alias habuit, comparamus, aſſirmamus eum hominem meliore appetitu privatum eſſe, quia tunc iſti virtutis appetitum competere judicamus; quod facere non poſſumus, ſi ad naturam divini decreti et intellectus attendimus: nam eo reſpectu melior ille appetitus non magis ad naturam iſtius hominis eo tempore, quam ad naturam Diaboli, aut lapidis pertinet etc. Licet enim Deus praeteritum et praeſentem Adami ſtatum ſciret, non idcirco Adamum praeterito ſtatu privatum eſſe, hoc eſt, praeteritum ad ſuam praeſentem naturam pertinere intelligebat etc.* Ex quibus verbis clare ſequi videtur, juxta tuam ſententiam, nihil aliud ad eſſentiam pertinere, quam quod eo momento, quo percipitur, res habet, hoc eſt, ſi me voluptatis deſiderium tenet, illud deſiderium ad meam illo tempore pertinet eſſentiam et ſi me non tenet, illud *non-deſiderium* ad meam eo, quo non deſidero, tempore eſſentiam pertinet, unde infallibiliter conſequitur, me tum reſpectu Dei aeque perfectionem in meis operibus includere, (ſolummodo gradu differentibus) quando voluptatum cupiditate, quam quando ea non teneor; quando omnis generis ſcelera perpetro, quam quando virtutem et juſtitiam exerceo. Ad meam enim eſſentiam eo tempore tantum duntaxat, quantum operor, pertinet: nec enim plus, nec minus, ſecundum tuam poſitionem, operari poſſum, quam quantum revera accepi perfectionis, quia voluptatum, ſcelerumque cupiditas ad meam eo tempore, quo facio, pertinet eſſentiam et eo tempore illam, non vero majorem, a Divina potentia accipio. Exigit ergo divina potentia ejuſmodi duntaxat opera. Et ita ex tua poſitione clare videtur ſequi, Deum ſcelera una, eademque ratione velle, qua ea vult, quae tu nomine virtutis inſignis. Ponamus jam, quod Deus, ut Deus, non vero ut judex, piis

et

et impiis talem et tantum essentiae largitur, quantum vult, ut illi efficiant; quaenam rationes dantur, ut unius opus non eodem modo, quam alterius velit? Nam quoniam unicuique ad opus suum qualitatem concedit, sequitur utique, quod, quibus minus largitus est, eadem ratione tantum ab ipsis pe-
[508] tit, quantum ab illis, quibus plus dedit; et per consequens Deus sui ipsius respectu majorem, minoremve nostrorum operum perfectionem, voluptatum et virtutum cupiditatem eodem modo exigit. Adeo ut, qui scelera patrat, necessario eadem patrare debeat, quia nihil aliud ad suam eo tempore essentiam spectat; uti is, qui virtutem exercet, ideo virtutem exercet, quia Dei potentia voluit, ut ad suam eo tempore essentiam id pertineret. Rursum *mihi videtur* Deum aeque et eodem modo scelera, quam virtutem velle; quatenus autem utraque vult, tam hujus, quam illius est causa, ipsique eatenus grata esse debent. Quod de Deo concipere durum est.

Dicis, ut video, probos Deum colere; verum ex tuis scriptis nihil aliud percipio, quam quod Deo servire tantum sit talia efficere opera, quae Deus, ut operaremur, voluit; idem adscribis impiis et libidinosis; quaenam ergo est differentia, respectu Dei, inter proborum et improborum cultum? Ais etiam, probos Deo servire et serviendo continuo perfectiores evadere; sed non percipio, quid per τὸ *perfectiores evadere* intelligas, nec quid significet τὸ *continuo perfectiores evadere.* Nam et impii et pii suam essentiam et conservationem, aut continuam creationem a Deo, ut Deo, non vero, ut judice, nanciscuntur, voluntatemque ejus juxta Dei decretum utrique eodem modo exequuntur. Quaenam ergo differentia, respectu Dei, inter utrosque potest esse? Nam τὸ *perfectiores continuo evadere* non ex opere, sed ex Dei voluntate fluit; adeo ut, si impii per opera sua imperfectiores fiunt, illud non fluat ex operibus, sed ex

ex ſola Dei voluntate; et utrique voluntatem Dei tantum exequuntur: nequit ergo in his duobus, ratione Dei, dari diſcrimen. Quaenam ſunt ergo rationes, ut hi per opus ſuum continuo perfectiores, illi vero deteriores evadant?

Sed vero diſcrimen operis horum ſupra alterorum opus in hoc ponere videris, quod hoc opus plus perfectionis, quam illud includit. In his tuum, vel meum certo confido latere errorem: nam nullam in tuis ſcriptis reperire licet Regulam, ſecundum quam res magis, minusve perfecta dicitur, quam quando plus, minusve habet eſſentiae. Si jam haec ſit perfectionis regula, ſunt igitur ſcelera, Dei reſpectu, ei aeque, ac opera proborum grata: nam [509] Deus ea, ut Deus, hoc eſt, ſui reſpectu, eodem modo vult, quia utraque ex Dei fluunt decreto. Si haec ſit ſola perfectionis regula, errores non niſi improprie tales dici poſſunt; ſed revera nulli errores, nulla dantur ſcelera: et quicquid eſt, illam tantummodo et talem, quam Deus dedit, eſſentiam complectitur, quae ſemper, utcunque ea ſe habeat, perfectionem involvit. Me hoc clare non poſſe percipere, fateor, et tu quaerenti, an occidere Deo aeque placeat, ac eleëmoſynas largiri? an furtum committere, Dei reſpectu, aeque bonum ſit, ac juſtum eſſe? condona. Si neges, quaenam ſunt rationes? ſi affirmes, quae apud me exiſtunt rationes, quibus moverer, ut hoc opus, quod tu virtutem appellas, magis, quam aliud operarer? quaenam lex magis hoc, quam illud, prohibet? Si ipſam nomines virtutis legem, fatendum mihi certe eſt, me nullam apud te reperire, juxta quam virtus moderanda et ex qua cognoſcenda ſit. Quicquid enim eſt, a Dei voluntate inſeparabiliter dependet, et per conſequens et hoc et illud ex aequo virtuoſum eſt. Et, quid tibi virtus, vel lex virtutis ſit, non capio; ideo etiam, quod aſſeris, nos ex amore virtutis debere operari,

non

non intelligo. Dicis quidem, te ſcelera et vitia omittere, quia ea cum ſingulari tua natura pugnant; et te ab divina cognitione et amore ſeducunt; verum nullam horum in omnibus tuis ſcriptis invenio vel regulam, vel probationem. Quin excuſa me, ſi contrarium ex illis ſequi dicam. Omittis ea, quae vitia appello, quia cum ſingulari tua natura pugnant, non autem quia vitia complectuntur; omittis ea, quemadmodum cibus, a quo natura noſtra abhorret, relinquitur. Certe qui mala omittet, eo quod ſua natura ab eis abhorret, parum de virtute gloriari poterit.

Hic jam rurſum quaeſtio moveri poteſt, an, ſi daretur animus, cum cujus ſingulari natura non pugnaret, ſed conveniret, voluptates, ſceleraque patrare, an, inquam, ratio virtutis ſit, quae ipſum ad virtutem praeſtandam, malumque omittendum moveret? Sed quî fieri poteſt, ut quis cupiditatem voluptatis amitteret, quum ejus cupiditas eo tempore de ſua ſit eſſentia, ipſamque jam modo acceperit, neque dimittere poſſit?

Hanc etiam conſequentiam in tuis ſcriptis non [510] video, quod nimirum eae actiones, quas ſcelerum nomine inſignio, te a Dei cognitione et ejus amore ſeducerent. Nam voluntatem Dei tantum exequutus es, neque amplius praeſtare poteras, quia ad tuam iſto tempore eſſentiam conſtituendam a Divina voluntate, ac potentia nihil amplius datum erat. Quomodo ſic determinatum, ac dependens opus te a Divino amore aberrare facit? aberrare eſt confuſum et independens eſſe, et hoc ſecundum te eſt impoſſibile. Nam ſive hoc, ſive illud, ſive plus, ſive minus perfectionis edimus, illud ad eſſe noſtrum pro illo tempore immediate a Deo accipimus: quomodo ergo poſſumus aberrare? vel ego, per errorem quid intelligatur, non capio. Attamen in hoc,

in hoc, inquam, ſolo cauſa vel mei, vel tui erroris latere debet.

Hic multa alia dicerem et quaererem, Primo, An ſubſtantiae intellectuales alio modo, quam vitae expertes a Deo dependeant? licet enim entia intellectualia plus eſſentiae, quam vita carentia involvant, annon utraque Deo, Deique decreto ad ſuum motum in genere et ad talem motum in ſpecie conſervandum opus habent, et per conſequens, quatenus dependent, annon una, eademque ratione dependent? Secundo, Quia, quam ei D. des Cartes adſignavit, libertatem animae non concedis, quaenam ſit differentia inter dependentiam intellectualium et anima carentium Subſtantiarum? et ſi nullam volendi habent libertatem, quomodo tu eas a Deo dependere concipias? et quo pacto anima a Deo dependeat? Tertio, Siquidem noſtra anima non ea ſit praedita libertate, anne noſtra actio proprie Dei actio et noſtra voluntas proprie Dei ſit voluntas? Plura alia quaerere poſſem, ſed tam multa a te petere non auſim: ſolummodo ad praecedentia reſponſum tuum brevi exſpecto, an forte hoc medio adhibito ſententiam tuam melius intelligam, ut poſtea de hac re coram tecum pluribus agerem. Ubi enim tuum nactus fuero reſponſum, Leydam profectus, ſi gratum ſit, in tranſitu te ſalutabo. His nixus, dico ex animo, tibi ſalute dicta, me manere

Dordraci 19 Febr. 1665.

Tibi addictiſſimum atque Officioſiſſimum

G. DE BLYENBERGH.

P. S. *Nimia feſtinatione hanc inſerere quaeſtionem oblitus ſum: an quod aliàs nobis eveniret, prudentia noſtrà non impedire queamus.*

EPISTO-

EPISTOLA XXXVI. (*Versio.*)

Viro Doctissimo ac Ornatissimo

GVILIELMO DE BLYENBERGH

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

Mi domine et amice,

[511] Duas abs te hac septimana accepi Epistolas; posterior, 9 Martii exarata, tantum ei inserviebat, ut me de priore, 19 Februarii scripta et mihi Schiedamo, missa, certiorem redderet. In hac priore te de eo queri video, quod dixerim *nullam apud te demonstrationem locum habere posse etc.* quasi illud mearum rationum respectu, quia statim tibi non fecerunt satis, locutus fuerim, quod a mente mea longe abest: respiciebam propria tua verba, quae sic habent. *Et siquando post diutinam investigationem accideret, ut naturalis mea scientia videretur cum hoc Verbo vel pugnare, vel non satis bene etc. illud Verbum tantae apud me est authoritatis, ut conceptus, quos existimo clare percipere, mihi potius suspecti sint, etc.*. Adeo ut tua tantum verba breviter repetierim, nec propterea credo, me ulla in re irae causam praebuisse, eo magis, quod ea, tanquam rationem, adducebam, quibus magnum nostrum dissensum ostenderem.

Porro, quia in calce secundae Epistolae scripseras, te tantummodo sperare et optare, ut in fide ac spe perseveres, atque reliqua, quae nobis invicem de intellectu naturali persuademus, tibi esse indifferentia; animo volvebam, uti et jam revolvo, meas nulli usui futuras, mihique ea de causa consultum magis esse, ut studia (quae alioqui tamdiu intermittere cogor) non negligerem propter res, quae nullum

nullum fructum poſſunt largiri. Nec hoc primae Epiſtolae meae contrariatur; quia ibi te, ut me- [512]
rum Philoſophum, qui (ſicuti haud pauci, qui ſe Chriſtianos autumant, concedunt) nullum alium veritatis Lydium habet lapidem, praeter naturalem intellectum, non vero Theologiam, conſiderabam. Sed de hac re me aliter edocuiſti, ſimulque oſtendiſti, quod fundamentum, cui noſtram amicitiam ſuperaedificare animus erat, non, ut arbitrabar, eſſet jactum.

Denique reliqua quod attinet, ea plerumque tali modo inter diſputandum contingunt, ut propterea humanitatis limites non transgrediamur, et hac de cauſa in ſecunda tua Epiſtola, nec non in hac his ſimilia, tanquam non animadverſa, praetermittam. Haec de tua offenſione, ut, me ei nullam dediſſe cauſam, oſtenderem, multo minus me ferre haud poſſe, ut mihi quiſquam obloquatur. Nunc, quo ad tuas objectiones rurſus reſpondeam, me converto.

Statuo ergo primo, Deum abſolute et revera cauſam eſſe omnium, quae eſſentiam habent, quaecunque etiam illa ſint. Si jam poteris demonſtrare, Malum, Errorem, Scelera, etc. quicquam eſſe, quod eſſentiam exprimit, tibi penitus concedam, Deum ſcelerum, mali, erroris, etc. cauſam eſſe. Videor mihi ſufficienter oſtendiſſe id, quod formam mali, erroris, ſceleris ponit, non in aliquo, quod eſſentiam exprimit, conſiſtere, ideoque dici non poſſe, Deum ejus eſſe cauſam. Neronis, verbi gratia, matricidium, quatenus aliquid poſitivum comprehendebat, ſcelus non erat: nam facinus externum fecit, ſimulque intentionem ad trucidandam Matrem Oreſtes habuit et tamen, ſaltem ita uti Nero, non accuſatur. Quodnam ergo Neronis ſcelus? Non aliud, quam quod hoc facinore oſtenderet ſe ingratum, immiſericordem, ac inobedientem eſſe. Certum autem eſt,

est, nihil horum aliquid essentiae exprimere et idcirco Deum eorum etiam non fuisse causam, licet causa actus et intentionis Neronis fuerit.

Porro velim hic notari, nos, dum Philosophice loquimur, non debere Phrasibus Theologiae uti. Nam, quia Theologia Deum passim, nec temere, ut hominem perfectum repraesentat, propterea opportunum est, ut in Theologia dicatur Deum quicquam [513] cupere, Deum taedio operibus improborum affici et proborum delectari; in philosophia vero, ubi clare percipimus, quod Deo illa attributa, quae hominem perfectum reddunt, tam aegre possunt tribui et adsignari, quam si ea, quae elephantum asinumve perficiunt, homini tribueremus; *ibi haec et* his similia verba nullum obtinent locum, nec ibi sine nostrorum conceptuum summa confusione ea usurpare licet. Quare Philosophice loquendo, dici nequit, Deum a quoquam quicquam petere, neque ei taediosum, aut gratum quid esse; haec quippe omnia humana sunt attributa, quae in Deo locum non habent.

Notari tandem voluissem, quod, quamvis opera proborum, (hoc est, eorum, qui claram Dei habent ideam, ad quam cuncta eorum opera, ut et cogitationes determinantur) et improborum, (hoc est, eorum, qui Dei ideam haud possident, sed tantum rerum terrenarum ideas, ad quas eorum opera, cogitationesque determinantur) et denique omnium eorum, quae sunt, ex Dei aeternis legibus et Decretis necessario profluant, continuoque a Deo dependeant, attamen non solum gradibus, sed et essentia ab invicem differunt: licet etenim mus aeque, ac angelus et aeque Tristitia, ac Laetitia, a Deo dependeant, nequit tamen mus species angeli et Tristitiae esse. Hisce opinor me tuis Objectionibus (si eas probe intellexi; quippe interdum dubius haereo, num conclusio-

clusiones, quas inde deducis, non differant ab ipsa Propositione, quam demonstrare suscipis) respondisse.

Verum illud clarius patebit, si ad Quaestiones propositas ex his fundamentis respondeam. Prima est, an occidere Deo adeo acceptum sit, ac eleëmosynas elargiri? altera est, an furari Dei respectu aeque bonum sit, ac justum esse? tertia denique est, an, si daretur animus, cum cujus singulari natura non pugnaret, sed conveniret, libidinibus obtemperare et scelera perpetrare, an in eo, inquam, ratio Virtutis daretur, quae ipsi, ut bonum faceret et malum omitteret, persuaderet?

Ad primam hoc do responsum, me (Philosophice loquendo) quid his verbis, *Deo acceptum esse*, velis, nescire. Si roges, an Deus hunc non odio habeat, illum vero diligat? an Deum alius contumelia, affecerit alius favore prosecutus fuerit? re- [314] spondeo, quod non. Si vero Quaestio est, numne homines, qui occidunt et eleëmosynas distribuunt, aeque probi et perfecti sint? Rursus negando respondeo.

Ad secundam regero: si *bonum respectu Dei* inferat, justum aliquid boni Deo praestare et furem aliquid mali, respondeo neque justum, neque furem in Deo delectationem, aut taedium posse causari; si vero quaeratur, an utrumque illud opus, quatenus aliquid reale et a Deo causatum est, aeque sit perfectum? dico, si ad opera tantum animum advertamus et ad talem modum, posse fieri, ut utrumque aeque sit perfectum. Si igitur interroges, numne fur et justus aeque sint perfecti, beatique? respondeo, non. Per justum namque eum intelligo, qui constanter cupit, ut unusquisque, quod suum est, possideat; quam Cupiditatem ego in mea Ethica (necdum edita) in piis ex

ex clara, quam de ſeipſis et Deo habent, cognitione neceſſario originem ducere, demonſtro. Et quoniam ejus generis cupiditatem fur non habet, neceſſario Dei et ſui ipſius cognitione, hoc eſt, primario, quod nos homines beatos reddit, deſtituitur. Si tamen ulterius quaeras, quid te queat movere, ut magis hoc opus, quod Virtutem nuncupo, quam aliud facias? dico, me non poſſe ſcire, qua via, ex infinitis, Deus utatur, ut te ad hoc opus determinet. Poſſet eſſe, ut Deus tibi clare ſui ideam impreſſerit, ut mundum oblivioni propter ſui amorem traderes, reliquosque homines, ſicut te ipſum, amares; et perſpicuum eſt hujusmodi animi Conſtitutionem cum caeteris omnibus, quae malae vocantur, pugnare et ea de cauſa in uno ſubjecto non poſſe eſſe. Porro fundamenta Ethices explicandi et etiam cuncta mea dicta demonſtrandi non eſt hic locus, quia tantum in eo ſum, ut ad Quaeſtiones tuas reſponſum dem et eas a me avertam arceamque.

Quantum denique tertiam Quaeſtionem attinet, ea contradictionem ſupponit, mihique aeque videbatur, ac ſi quis rogaret: Si melius cum alicujus natura conveniret, ut ſeipſum ſuſpenderet, an rationes darentur, ut ſe non ſuſpenderet? Verum, ejusmodi dari naturam, ſit poſſibile. Tunc affirmo, (etiamſi liberum arbitrium concederem, ſive non concederem) [515] ſi quis videt, ſe commodius in cruce poſſe vivere, quam menſae ſuae accumbentem, eum ſtultiſſime agere, ſi ſe ipſum non ſuſpenderet; et is, qui clare videret, ſe ſcelera patrando revera perfectiore et meliore vita, vel eſſentia, quam virtutem ſectando, poſſe frui, is etiam ſtultus foret, ſi illa non faceret. Nam ſcelera reſpectu illiusmodi naturae humanae perverſae virtus eſſent.

Ad aliam Quaeſtionem, quam calci Epiſtolae addidiſti, quia una hora vel centum eius generis quaerere

[c]aere possemus, nec tamen nunquam ad conclusionem unius perveniremus et ipse responsionem non adeo urges, non respondebo. Hoc tempore tantum di[c]am etc.

EPISTOLA XXXVII. (*Versio.*)

Viro Clarissimo B. D. S.

GVILIELMVS DE BLYENBERG

Responsio ad Praecedentem.

Mi domine et amice.

Ubi tua honorabar praesentia, ut in ea perseverarem, non tempus, multo minus memoria permittebat, ut quae colloquentes tractavimus, ei mandarem; licet ego quam primum a te discesseram, omnes memoriae vires, quo audita retinerem, colligerem. In proximum ergo profectus locum tuas opiniones chartae mandare conabar; sed experiebar tunc, me revera ne quartam quidem tractatorum partem retinuisse; adeo ut tibi sim excusandus, si adhuc semel, tantum quaerendo de iis, in quibus mentem tuam, vel non bene perceperim, vel non bene retinuerim, tibi molestus sim. Optem, ut hunc laborem aliquo beneficio tibi compensandi facultas [310] daretur.

Primum erat, quomodo, ubi Principia et Cogitata tua Metaphysica lego, quae tua; quaeque Cartesii sit sententia, internoscere possim?

Secundum, an proprie detur error, et in quo consistat?

Tertium, qua ratione statuas, voluntatem non esse liberam.

 Quar-

Quartum, quid his verbis, quae L. M. in Praefatione tuo nomine scripsit, intelligas, nempe: *Cum contra author noster admittat quidem, in Rerum natura esse substantiam cogitantem, attamen neget, illam constituere essentiam Mentis humanae, sed statuat, eodem modo, quo extensio nullis limitibus determinata est, cogitationem etiam nullis limitibus determinari; adeoque quemadmodum Corpus humanum non est absolute, sed tantum certo modo secundum leges naturae extensae per motum et quietem determinata extensio; sic etiam Mentem, sive animam humanam non esse absolute, sed tantum secundum leges naturae cogitantis per ideas certo modo determinatam cogitationem; quae necessario dari concluditur, ubi Corpus humanum existere incipit.* Unde sequi videtur, sicut Corpus humanum ex millenis compositum est corporibus, ita etiam humanam Mentem ex millenis constare cogitationibus; et quemadmodum humanum Corpus in millena resolvitur, unde componebatur, corpora, sic etiam Mentem nostram, ubi corpus deserit, in tam multiplices, ex quibus constabat, cogitationes resolvi: et sicuti resolutae humani nostri Corporis partes non amplius unitae manent, sed alia corpora inter ea se insinuant; ita sequi quoque videtur, Mente nostra dissoluta, illas innumeras cogitationes, quibus constabat, non amplius combinatas, sed divisas esse: et quemadmodum corpora soluta corpora quidem manent; sed non humana, ita a morte quoque nostram substantiam cogitantem quidem resolvi, ut cogitationes, vel substantiae cogitantes maneant, non vero ita, ut essentia erat earum, quum Mens humana dicebantur. Unde mihi videtur, ac si statueres, substantiam hominis cogitantem mutari et instar corporum resolvi, quin imo quasdam ita, ut de impiis (ni me fallat memoria) affirmabas, omnino perire, nullamque sibi re-
[517] tinere cogitationem reliquam. Et sicut D. des Cartes, ut L. M. habet, Mentem esse substantiam absolutam

absolute cogitantem tantum praesupponit, ita et Tu et L. M. praesupponitis maximam partem, ut mihi videmini: quare tuam hoc in negotio mentem clare non percipio.

Quintum est, quod tam in colloquio, quam in postrema tua Epistola, 13. Martii scripta, statuis, ex clara Dei et nostri cognitione oriri Constantiam, qua, ut quilibet suum sibi habeat, cupimus. Verum hic explicandum restat, qua ratione Dei et nostri cognitio in nobis constantem voluntatem producat, ut unusquisque, quod suum est, possideat, hoc est, qua via id ex Dei cognitione fluat, vel nos obstringat, ut virtutem amemus et ea negligamus opera, quae vitia dicimus; et unde procedat (quandoquidem occidere et furari, juxta te, aeque quid positivum, ac eleëmosynas dare, comprehendant) cur caedem committere non tantum perfectionis, beatitudinis et acquiescentiae, quantum eleëmosynas distribuere, involvat. Dices forte, ut in postrema, quae 13. Martii consignata est, hanc quaestionem ad Ethicam spectare, eamque inibi a te moveri; verum quum sine hujus Quaestionis, ut et praecedentium elucidatione, ego tuam nequeam percipere mentem, quin semper absurditates supersint, quas conciliare non possum, amice rogo, ut latius mihi ad eas respondeas ac praecipuas quasdam Definitiones, Postulata et Axiomata, quibus tua Ethica et haec imprimis Quaestio innititur, proponas et explanes. Forte, quia labor deterret, te excusabis, verum ut meae satisfacias petitioni saltem hac vice flagito, eo quod absque ultimae Quaestionis solutione mentem tuam nunquam recte sim percepturus. Optem, ut laborem tuum aliquo beneficio compensare liceret. Tempus duarum, triumve septimanarum praescribere non audeo; tantum ut ante iter tuum Amstelaedamense ad has responsum des, requiro. Hoc ubi praestiteris, me tibi summo-

 pere

pere devincies, egoque ostendam me esse et permanere,

Dordraci 27. Martii, 1665.

MI DOMINE,

Tuum ad quaevis officia paratissimum,

G. DE BLYENBERG.

EPISTOLA XXXVIII. (*Versio.*)

Humanissimo Ornatissimoque Viro

GVILIELMO DE BLYENBERG

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

MI DOMINE ET AMICE.

Ubi tua, 27. Martii ad me data, mihi tradebatur, [318] ut Amstelaedamum proficiscerer, in procinctu stabam. Quare, ubi dimidium ejus perlegeram, domi relinquebam, donec rediissem, ut tum responderem; quoniam putabam, eam nihil, nisi Quaestiones, ad primam spectantes controversiam, comprehendere. Ego vero postea eam perlegens longe aliud ejus argumentum esse deprehendebam, in eaque non modo probationem eorum, quae in Praefatione mearum Demonstrationum Geometricarum in Cartesii Principia curavi scribi, eo tantum fine, ut meam sententiam cuilibet indicarem, non vero probarem et hominibus persuaderem; sed etiam magnam Ethices partem, quae, ut cuivis notum, Metaphysica et Physica fundari debet, desiderari. Quâ de causa, ut tuis facerem satis quaestionibus, a me impetrare non potui; sed occasionem exspectare

volui,

volui, quo amicissime coram, ut postulato desistas, a te peterem, meae negationis rationem darem et denique ostenderem, eas ad primae nostrae controversiae solutionem non facere, sed econtra maximam partem a solutione istius litis pendere. Tantum ergo abest, ut mea opinio, rerum necessitatem spectans, sine iis non possit percipi; quia hae revera percipi nequeunt, antequam ea in antecessum intelligatur. Antequam vero offerebatur occasio, hac hebdomade alterum adhuc mihi tradebatur epistolium, quod aliquam displicentiam, ex nimia mora, prae se ferre videtur. [519] Et ideo haec pauca ad te scribere necessitas me coëgit, ut de proposito et decreto meo certiorem, ut jam reddidi, te redderem. Spero te, negotio perpenso, ultro a tua petitione destiturum et tamen animum in me propensum servaturum. Ego a mea parte pro viribus meis in omnibus demonstrabo, me esse etc.

EPISTOLA XXXIX. (*Versio.*)

Viro Amplissimo ac Prudentissimo

* * * * * * *

B. D. S.

AMPLISSIME VIR.

Demonstrationem Unitatis Dei, hinc nimirum, quod ejus Natura necessariam involvit existentiam, quam postulabas, et ego in me recipiebam, ante hoc tempus ob quasdam occupationes mittere non potui. Ut ergo eo deveniam, praesupponam

I°. Veram uniuscujusque rei definitionem nihil aliud, quam rei definitae simplicem naturam includere. Et hinc sequitur

II°. Nul-

II°. Nullam definitionem aliquam multitudinem, vel certum aliquem individuorum numerum involvere, vel exprimere; quandoquidem nil aliud, quam rei naturam, prout ea in se est, involvit et exprimit. Ex. gr. Definitio trianguli nihil aliud includit, quam simplicem naturam trianguli; at non certum aliquem triangulorum numerum: quemadmodum Mentis definitio, quod ea sit res cogitans, vel Dei definitio, quod is sit Ens perfectum, nihil aliud, quam Mentis et Dei naturam includit; at non certum Mentium vel Deorum numerum.

III°. Uniuscujusque rei existentis causam positivam, per quam existit, necessario dari debere.

IV°. Hanc causam vel in natura et in ipsius rei definitione (quia scilicet ad ipsius naturam existentia [520] pertinet, vel eam necessario includit) vel extra rem ponendam esse.

Ex his praesuppositis sequitur, quod si in natura certus aliquis individuorum numerus existat, una pluresve causae dari debeant, quae illum juste nec majorem, nec minorem Individuorum numerum producere potuerunt. Si, exempli gratia, in rerum natura viginti homines existant, (quos, omnis confusionis vitandae causa, simul, ac primos in natura esse supponam) non satis est, causam humanae naturae in genere investigare, ut rationem, cur viginti existant, reddamus; sed etiam ratio investiganda est, cur nec plures, nec pauciores, quam viginti homines existant. Nam (juxta tertiam hypothesin) de quovis homine ratio et causa, cur existat, reddenda est. At haec causa (juxta secundam et tertiam hypothesin) nequit in ipsius hominis natura contineri: vera enim hominis definitio numerum viginti hominum non involvit. Ideoque, (juxta quartam hypothesin) causa existentiae horum viginti hominum et con-

consequenter uniuscujusque sigillatim, extra eos dari debet. Proinde absolute concludendum est, ea omnia, quae concipiuntur numero multiplicia existere, necessario ab externis causis; non vero propriae suae naturae vi produci. Quoniam vero (secundum hypothesin) necessaria existentia ad Dei Naturam pertinet, ejus vera definitio necessariam quoque existentiam ut includat, necessum est; et propterea ex vera ejus definitione necessaria ejus existentia concludenda est. At ex vera ejus definitione (ut jam ante ex secunda et tertia hypothesi demonstravi) necessaria multorum Deorum existentia non potest concludi. Sequitur ergo unici Dei solummodo existentia. *Q. E. D.*

Haec, Amplissime Vir, mihi hoc tempore optima visa fuit Methodus ad propositum demonstrandum. Hoc ipsum antehac aliter demonstravi, distinctionem Essentiae et Existentiae adhibendo: quia vero ad id, quod mihi indicasti, attendo, hanc tibi libentius mittere volui. Spero tibi faciet satis, tuumque super ea judicium praestolabor et interea temporis manebo etc.

Voorburgi, 7 Januar. 1666.

EPISTOLA XL. (*Versio.*)

Viro Amplissimo ac Prudentissimo

* * * * * *

B. D. S.

Amplissime vir,

Quod in tua Epistola, 10. Febr. ad me data, [521] aliquo modo mihi erat obscurum, in ultima, 30. Martii scripta, optime enucleasti. Quoniam igitur, quae proprie tua sit sententia, novi, statum Quaestionis talem, qualem eum concipis, ponam; an scilicet

non

non nisi unum sit Ens, quod sua sufficientia, vel vi subsistit: quod non tantum affirmo, sed etiam demonstrare in me suscipio, hinc nimirum, quod ejus natura necessariam involvit existentiam; licet hoc ipsum facillime ex Dei intellectu, (quemadmodum ego in Propositione 11. Demonstrationum mearum Geometricarum in Cartesii Principia praestiti) aut ex aliis Dei attributis demonstrare licet. Rem ergo ut aggrediamur, in antecessum breviter ostendam, quas proprietates Ens, necessariam includens existentiam, habere debeat: nimirum

I°. Id esse aeternum: si enim determinata duratio ei attribueretur, Ens istud, extra determinatam durationem, ut non existens, vel ut necessariam non involvens existentiam, conciperetur, quod definitioni suae repugnat.

II°. Id simplex, non vero ex partibus compositum esse. Partes namque componentes natura et cognitione priores sint oportet, quam id, quod compositum est: quod in eo, quod sua natura aeternum est, locum non habet.

III°. Id non determinatum, sed solum infinitum posse concipi. Quippe si istius Entis natura determinata esset et etiam determinata conciperetur, illa natura extra eos terminos, ut non existens, conciperetur, quod cum definitione sua quoque pugnat.

[322] IV°. Id indivisibile esse. Si enim esset divisibile, in partes vel ejusdem, vel diversae naturae dividi posset; si hoc, destrui et ita non existere posset, quod definitioni adversum est. Et si illud, pars quaelibet necessariam per se existentiam includeret et hoc pacto unum sine alio existere et per consequens concipi, ac propterea illa Natura, ut finita, comprehendi posset, quod, per antecedens, definitioni adver-

adverſatur. Hinc videre eſt, quod, ſi ejuſmodi Enti aliquam velimus adſcribere imperfectionem, ſtatim in contradictionem incidamus. Nam ſive imperfectio, quam tali vellemus affingere Naturae, in quodam defectu, aut terminis quibuſdam, quos iſtiuſmodi Natura poſſideret, vel in aliqua mutatione, quas virium defectu a cauſis externis pati poſſet, ſita eſſet; eo ſemper redigemur, eam Naturam, quae neceſſariam involvit exiſtentiam, non exiſtere, vel haud neceſſario exiſtere; et idcirco concludo

V°. Id omne, quod neceſſariam includit exiſtentiam, nullam in ſe habere poſſe imperfectionem; ſed meram debere exprimere perfectionem.

VI°. Porro, quoniam non niſi ex perfectione provenire poteſt, ut aliquod Ens ſua ſufficientia et vi exiſtat, ſequitur, ſi ſupponamus, Ens, quod non omnes exprimit perfectiones, ſua natura exiſtere, etiam nos debere ſupponere illud quoque Ens exiſtere, quod omnes comprehendit in ſe perfectiones. Si enim minori potentia praeditum ſua ſufficientia, quanto magis aliud majori potentia praeditum exiſtit.

Ut denique ad rem accedamus, affirmo, non niſi unicum poſſe Ens eſſe, cujus exiſtentia ad ſuam naturam pertinet, illud nimirum Ens tantum, quod omnes in ſe habet perfectiones, quodque Deum nominabo. Quippe ſi aliquod ponatur Ens, ad cujus naturam exiſtentia pertinet, illud Ens nullam in ſe continere imperfectionem, ſed omnem exprimere debet perfectionem; (per notam 5.) et propterea natura illius Entis ad Deum, (quem per notam 6. etiam exiſtere ſtatuere debemus) pertinere debet, quia omnes perfectiones, nullas vero imperfectiones in ſe habet. Nec extra Deum exiſtere poteſt: nam ſi vel extra Deum exiſteret, una eademque Natura, quae extra

[323] necessariam involvit existentiam, duplex existeret; quod, juxta antecedentem demonstrationem, est absurdum. Ergo nihil extra Deum; sed solus Deus est, qui necessariam involvit existentiam. Quod erat Demonstrandum.

Haec sunt, Amplissime Vir, quae hoc tempore ad hanc rem demonstrandam in medium proferre scio. Optem, ut tibi demonstrare liceat, me esse, etc.

Voorburgi, die 10 Aprilis 1666.

EPISTOLA XLI. (*Versio.*)

Viro Amplissimo ac Prudentissimo

* * * * * * *

B. D. S.

AMPLISSIME VIR,

Ad tuam, (in causa fuit impedimentum aliquod) nono decimo Maji datam, citius respondere non licuit. Quia vero te tuum super demonstratione mea, tibi missa, suspendere judicium, quantum ad maximam partem, deprehendi (propter obscuritatem, credo, quam in ea reperis) sensum ejus clarius hic explicare conabor.

Primo ergo quatuor proprietates, quas Ens sua sufficientia aut vi existens, habere debet, enumeravi. Has quatuor reliquasque his similes in nota quinta ad unam redigi. Deinde, ut omnia ad demonstrationem necessaria ex solo supposito deducerem, in sexta, ex data hypothesi Dei existentiam demonstrare, conatus sum; et inde denique, nihil amplius (ut notum) nisi simplicem verborum sensum, praesupponendo, quod petebatur, conclusi.

Hoc

Hoc breviter meum propositum, hic scopus fuit. Jam uniuscujusque membri sensum sigillatim explanabo, ac primum a praemissis ordiar proprietatibus. [594]

In prima nullam invenis difficultatem, nec aliud quid, sicut et secunda, est, quam Axioma. Per simplex enim nihil, nisi quod non est compositum, intelligo; sive ex partibus natura differentibus, aut ex aliis natura convenientibus componatur. Demonstratio certe universalis est.

Sensum tertiae, (quantum ad hoc, quod, si Ens sit cogitatio, id in cogitatione, si vero sit Extensio, in extensione, non determinatum, sed solummodo indeterminatum concipi potest) optime percepisti, quamvis te conclusionem percipere neges; quae tamen hoc nititur, quod sit contradictio, aliquid cujus definitio existentiam includit, aut (quod idem est) existentiam affirmat, sub negatione existentiae concipere. Et quoniam determinatum nihil positivi, sed tantum privationem existentiae ejusdem naturae, quae determinata concipitur, denotat; sequitur id, cujus definitio existentiam affirmat, non determinatum posse concipi. Ex. gr. si terminus *extensionis* necessariam includit existentiam, aeque extensionem sine existentia, ac extensionem sine extensione impossibile erit concipere. Hoc si ita statuatur, determinatam extensionem concipere impossibile quoque erit. Si enim ea determinata conciperetur, propria sua natura esset determinanda, nempe extensione: et haec extensio, qua determinaretur, deberet sub existentiae negatione concipi; id quod, juxta hypothesin, manifesta est contradictio.

In quarta nihil aliud volui ostendere, quam tale Ens nec in partes ejusdem, nec in partes diversae naturae posse dividi, sive eae, quae diversae sunt natu-

rae,

rae, necessariam existentiam, sive minus involvunt. Si enim, inquiebam, posterius hoc locum obtineret, posset destrui, quoniam, rem destruere, est illam in ejusmodi partes resolvere, ut nulla earum omnium naturam totius exprimat: si vero prius locum haberet, cum tribus jam declaratis pugnaret proprietatibus.

In quinta solummodo praesupposui, perfectionem in τῷ *esse* et imperfectionem in privatione τοῦ esse consistere. Dico *privationem*; quamvis enim ex. [525] gr. extensio de se cogitationem neget, nulla tamen hoc ipsum in ea est imperfectio. Hoc vero, si nimirum extensione destitueretur, in ea imperfectionem argueret, ut revera fieret, si esset determinata, similiter si duratione, situ etc. careret.

Sextam absolute concedis; et tamen dicis, tuam difficultatem, (quare scilicet non plura entia, per se existentia, natura autem differentia possent esse; quemadmodum cogitatio et extensio diversa sunt, ac forte propria sufficientia subsistere possunt) totam superesse. Hinc non aliud judicare valeo, quam te eam longe alio, ac ego, sensu capere. Confido me perspicere, quo eam sensu intelligas; ego tamen, ne tempus perdam, meum tantum declarabo sensum. Dico ergo, quantum ad sextam attinet, si ponamus aliquid, quod in suo genere solummodo indeterminatum et perfectum est, sua sufficientia existere, quod etiam existentia entis absolute indeterminati, ac perfecti concedenda erit; quod Ens ego Deum nuncupabo. Si ex. gr. statuere volumus, extensionem, aut cogitationem (quae quaelibet in suo genere, hoc est, in certo genere entis, perfectae esse queunt) sua sufficientia existere; etiam existentia Dei, qui absolute perfectus est, hoc est, entis absolute indeterminati erit concedenda. Hic loci, quod modo dixi, notari vellem, quantum vocabulum *imperfectionis* spectat,

spectat, nimirum illud significare rei alicui quicquam deesse, quod tamen ad suam naturam pertinet. Ex. gr. Extensio solummodo respectu durationis, situs, quantitatis imperfecta dici potest; nimirum quia non durat longius, quia suum non retinet situm, vel quia major non evadit. Nunquam vero, quia non cogitat, imperfecta dicetur, quandoquidem ejus natura nihil tale exigit, quae in extensione sola consistit, hoc est, in certo entis genere: quo respectu tantum determinata aut indeterminata, imperfecta aut perfecta dicenda est. Et quandoquidem Dei natura in certo entis genere non consistit; sed in Ente, quod absolute indeterminatum est, ejus etiam natura exigit id omne, quod τὸ *esse* perfecte exprimit; eo quod ejus natura alias determinata et deficiens esset. Haec quum ita se habeant, sequitur, non nisi unum Ens, Deum scilicet, posse esse, quod propria vi existit. Si etenim, verbi causa, ponamus, quod [520] extensio existentiam involvit, aeterna et indeterminata ut sit, absoluteque nullam imperfectionem, sed perfectionem exprimat, opus est; Ideoque Extensio ad Deum pertinebit, aut aliquid erit, quod aliquo modo Dei naturam exprimit; quia Deus est Ens, quod non certo duntaxat respectu, sed absolute in essentia indeterminatum et omnipotens est. Hocque, quod pro lubitu) de Extensione dicitur, de omni eo, quod ut tale statuere volemus, affirmandum quoque erit. Concludo ergo, ut in praecedenti mea Epistola, nihil extra Deum; sed Deum solum sua sufficientia subsistere. Credo haec sufficere ad sensum praecedentis declarandum; tu vero melius de eo judicium ferre poteris.

Hisce finirem: verum quia, ut mihi novae ad polienda vitra scutellae fabricentur, animus est, tuum hac in re consilium audire exoptem. Non video, quid vitris convexo-concavis tornandis proficiamus. Convexa plana econtra, utiliora ut sint, necesse est,

si

in nobis sunt, nec ullam aliam causam extra nos agnoscunt. Unde sequitur, quas claras et distinctas perceptiones formamus, a sola nostra natura ejusque certis et fixis legibus pendere, hoc est, ab absoluta nostra potentia, non vero a fortuna, hoc est, a causis quamvis certis etiam et fixis legibus agentibus, nobis tamen ignotis et a nostra natura et potentia alienis. Quod ad reliquas perceptiones attinet, eas a fortuna quam maxime pendere fateor. Ex his igitur clare apparet, qualis esse debeat vera Methodus et in quo potissimum consistat, nempe in sola puri intellectus cognitione, ejusque naturae et legum; quae ut acquiratur, necesse est ante omnia distinguere inter intellectum et imaginationem, sive inter veras ideas et reliquas, nempe fictas, falsas, dubias et absolute omnes, quae a sola memoria dependent. Ad haec intelligendum, saltem quoad Methodus exigit, non est opus, naturam mentis per primam ejus caussam cognoscere, sed sufficit, mentis sive perceptionum historiolam concinnare modo illo, quo Verulamius docet. Et his paucis puto me veram Methodum explicuisse et demonstrasse, simulque Viam ostendisse, qua ad eam perveniamus. Superest tamen te monere, ad haec omnia assiduam meditationem et animum propositumque constantissimum requiri, quae ut habeantur, apprime necesse est; certum vivendi modum et rationem statuere et certum aliquem finem praescribere: sed de his impraesentiarum satis etc.

Voorburgi, 10 Jun. 1666.

EPISTOLA XLIII. (*Versio.*)

Ornatissimo Viro

J. v. M.

B. D. S.

ORNATISSIME VIR,

Dum hic solitarius in agro vitam ago, Quaestionem, quam mihi aliquando proposuisti, mecum volvi, eamque simplicem valde deprehendi. [529] Universalis Demonstratio hoc nititur fundamento; quod is justus sit lusor, qui suam lucrandi aut perdendi sortem, seu exspectationem cum adversarii sorte aequalem ponit. Haec aequalitas consistit in sorte et in pecunia, quam adversarii deponunt, ac periclitantur; hoc est, si sors utrimque est aequalis, quilibet etiam aequales nummos deponere et periclitari debet: si vero sors sit inaequalis, unus eo plus pecuniae deponere debet, quo sua sors major est, tuncque exspectatio utrimque aequalis et consequenter lusus aequus erit. Si enim, exempli gratia, A, cum B ludens, duas lucrandi exspectationes et perdendi unicam tantum; et econtra B solum unicam lucrandi exspectationem et duas habet amittendi, clare apparet, quod A tantum pro unaquaque sorte debet periclitari, quantum B pro sua periclitatur, hoc est, A debet duplum ipsius B periclitari.

Hoc ut adhuc clarius ostendamus, supponamus, tres A. B. C. aequali exspectatione inter se ludere et unumquemque aequalem pecuniae summam deponere: manifestum est, quod, quia quivis aequales nummos deponit, unusquisque etiam non nisi tertiam partem periclitetur, ut duas tertias lucretur, quodque, quia quilibet contra duos ludit, quivis unam tantum lucrandi exspectationem, ac duas amit-

[330] tendi habet. Si statuamus, tertium horum, ante lusum inchoatum, nempe C, lusione velle desistere, manifestum est, eum id duntaxat, quod deposuit, hoc est, tertiam partem debere recipere; et B, si exspectationem ipsius C velit emere et illius in locum succedere, tantum debere deponere, quantum C recepit. Huic negotio nequit sese A opponere: etenim ipsi perinde est, an cum una contra duas sortes duorum diversorum lusorum, an cum uno lusore aleam subeat. Hinc, quum haec ita se habeant, sequitur; quod si quis manum suam exerat, ut, si alter de duobus numeris unum conjiciat, eumque conjectura assequatur, certam nummorum summam lucretur; vel, si e contrario aberret, aequalem summam perdat, quod, inquam, exspectatio utrimque aequalis est, nimirum tam ei, qui manum extendit, ut alter divinet, quam cui divinandi datur potestas. Porro si manum extendat, ut alter prima vice unum ex tribus numeris divinet et cum divinando certam pecuniae summam vincat, vel sin minus, dimidium istius pecuniae perdat, sors et exspectatio utrimque est aequalis: similiter exspectatio quoque aequalis est, si is, qui manum exerit, alii bis conjiciendi copiam dat, ut si conjectura assequatur, certam summam sibi habeat, vel, si hallucinetur duplo multetur. Sors et exspectatio aequalis quoque est, si ipsi concedit, ut de quatuor numeris ter conjecturam faciat ad quandam summam lucrandum, vel econtra perdendum ter, si errorem committat; vel quater ex quinque numeris, quo unum lucretur, aut quatuor perdat et sic deinceps. Unde sequitur ei, qui dextram extendit, perinde esse, ut aliquis pro se toties, quoties vult, ex multis unum divinet numerum, si modo pro illis vicibus, quas conjicere suscipit, tantum ponit et periclitatur, quantum numerus vicium per numerorum summam divisus facit. Si, verbi causa, 5 sint numeri et cuidam semel tantum est divinandum, is $\frac{1}{5}$ contra $\frac{4}{5}$ alterius solum; si bis conjecturam faciet, tum

tum $\frac{2}{5}$ contra $\frac{3}{5}$ alterius; si ter, $\frac{3}{5}$ contra $\frac{2}{5}$ alterius et sic porro $\frac{4}{5}$ contra $\frac{1}{5}$ et $\frac{5}{5}$ contra $\frac{0}{5}$ periclitari debet. Et per consequens perinde ei est, qui veniam conjiciendi alicui largitur, si exempli loco, $\frac{1}{6}$ depositi duntaxat periclitetur, ut $\frac{5}{6}$ lucretur, an unus solus, quinquies, vel an quinque homines singuli semel di- [531]
vinent, ut tua vult Quaestio.

1. Octobr. 1666.

EPISTOLA XLIV. (*Versio.*)

Viro Humanissimo atque Prudentissimo

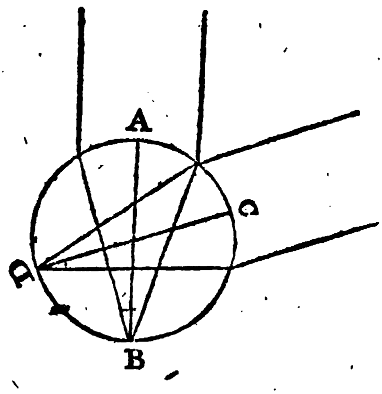
J. J.

B. D. S.

Humanissime vir,

1 Varia obstacula in causa fuerunt, quo minus ad tuas non citius responderim. Quod de Dioptrica Cartesii notasti, vidi et legi. Non aliam is causam, qua imagines in oculi fundo majores minoresve formantur, quam radiorum decussationem considerat, qui ex diversis objecti punctis veniunt, prout nimirum sese, vel propius vel remotius ab oculo, decussare incipiunt, ita ut ad anguli magnitudinem, quam hi radii efficiunt, quando se invicem in oculi superficie decussant, non attendat. Et licet ultima haec causa sit praecipua, quae in Telescopiis notanda est, videtur tamen, hanc eum silentio praeterire voluisse; quandoquidem, ut conjicio, nullum illi perspectum erat medium eos radios, ex diversis punctis parallele prodeuntes, in totidem aliis punctis congregandi et eam ob causam illum angulum non potuit Mathematice determinare: forte reticuit, ne usquam circulum aliis figuris, ab se introductis, praeferret. Non enim dubium est, quin hac in re cunctas alias figuras, quas inve-

invenire licet, circulus ſuperet. Nam quia circulus idem ubique eſt, easdem ubique proprietates habet. [532] Si, exempli cauſa, circulus A B C D hanc poſſideat proprietatem, ut radii omnes, axi A B paralleli, a parte A venientes, ad eum modum in ejus ſuperficie refringantur, ut poſtea omnes ſimul in puncto B coëant; omnes quoque radii, axi C D paralleli, a parte C venientes, ita in ſuperficie refringentur, ut ſimul in puncto D conveniant:

id quod de nulla alia figura affirmare licet; licet Hyperbolae, ac Ellipſes infinitas habent diametros. Ita ergo, ut ſcribis, ſe res habet; ſi nihil niſi oculi, vel Teleſcopii longitudo attenditur, longiſſimos Tubos opticos cogeremur fabricare, antequam Res, quae in Luna, tam diſtinctas, quam quae in Terra ſunt, poſſemus intueri. Sed, ut dixi, praecipuum in anguli magnitudine conſiſtit, quem radii, ex variis punctis exeuntes, in oculi ſuperficie, quum ibi invicem decuſſant, efficiunt; hicque angulus major quoque, aut minor evadit, prout vitrorum in tubo collocatorum foci magis, minuſve differunt. Si animus hujus rei demonſtrationem videre geſtit, eam tranſmittere, quando placuerit, paratus ſum.

Voorburgi 3. Martii 1667.

EPISTO-

EPISTOLA XLV. (*Verso*)

Viro Humanissimo atque Prudentissimo

J. J.

B. d. S.

Humanissime vir,

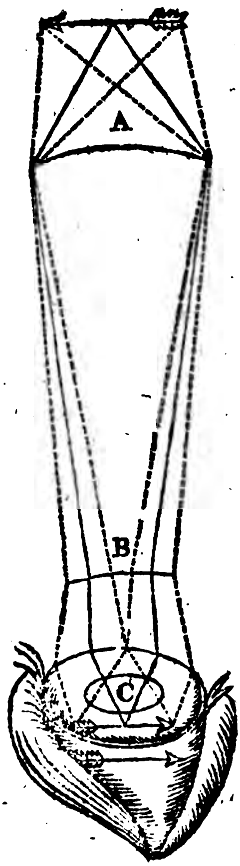
Postrema tua, hujus mensis 14. die scripta, [533] recte mihi tradita fuit; ob varia vero impedimenta citius respondere non licuit. Conveni Dominum Vossium de Helvetii negotio, qui (ne omnia in hac Epistola, quae collocuti sumus, narrem) effuse ridebat, quin mirabatur, quod ego de his nugis ex illo quaererem. Ego tamen hoc flocci faciens, ipsum aurificem, cujus cognomen est Brechtelt, qui aurum probaverat, adibam: hic vero alium longe sermonem habuit, quam Dom. Vossius, affirmans auri inter liquescendum et separandum pondus auctum esse et tanto gravius esse redditum, quantum argenti pondus, quod separationis gratia crucibulo injecerat, valebat; adeo ut firmiter crederet, hoc aurum, quod suum argentum in aurum transmutarat, aliquid singulare in se continere. Nec ille solus; sed diversi quoque alii Domini, tum temporis praesentes, hoc ita sese habere experti sunt. Post haec ipsum adii Helvetium, qui mihi et aurum et crucibulum, interius etiam tum auro obductum, ostendebat, narrabatque, se vix quartam grani hordeacei, vel sinapis partem plumbo liquefacto injecisse. Addebat, se totius negotii historiam brevi editurum et porro referebat, quendam virum, (quem eundem illum, qui se convenerat, rebatur) eandem operationem Amstelodami fecisse, de quo procul dubio audivisti. Haec de hac re potui rescire.

Scriptor libelli, cujus mentionem facis (in quo gloriatur, se demonstraturum esse, Cartesii rationes in

in tertia ac quarta Meditatione prolatas, quibus Dei existentiam demonstrat, falsas esse) certo cum [534] sua pugnabit umbra, magisque sibi, quam aliis nocebit. Cartesii, fateor, axioma aliquo modo est obscurum, uti et tu notasti, atque clarius veriusque ita dixisset: *Quod cogitandi potentia ad cogitandum non major est, quam naturae potentia ad existendum et operandum.* Clarum hoc verumque est axioma, unde Dei existentia clarissime et efficacissime ex sua idea sequitur. Argumentum memorati Auctoris, quod recenses, clare satis ostendit, se rem necdum intelligere. Est quidem verum, nos in infinitum, si hoc pacto Quaestio in omnibus suis partibus solvitur, posse procedere, alioquin magna est stultitia. Si, exempli loco, aliquis interroget, per quam causam ejusmodi determinatum corpus moveatur? respondere licet, id ab alio corpore, hocque rursus ab alio et ita in infinitum progrediendo ad talem motum esse determinatum; hoc, inquam, respondere liberum est, quia duntaxat de motu Quaestio est et nos, aliud corpus continuo ponentes, sufficientem, aeternamque istius motus causam assignamus. Sed si ego Librum sublimibus meditationibus repletum nitideque scriptum in manibus plebeji cujusdam conspiciam et ipsum rogem, unde eum habeat librum, sique mihi, se eum ex alio libro alterius plebeji, qui quoque nitide scribere noverat, descripsisse et sic in infinitum procedat, is mihi non facit satis: nam non tantum de figuris, ac ordine litterarum interrogo, de quibus tantum respondet; verum etiam de meditationibus et sensu, quem earundem compositio indicat; nihil ad haec in infinitum sic progrediens respondet. Quomodo hoc ideis applicari queat, facile ex eo, quod ego in Cartesii Principiorum Philosophiae geometrice a me demonstratorum axiomate nono declaravi, percipi potest.

Pergo jam, ut ad secundam tuam epistolam, nono Martii exaratam, respondeam; in qua ulteriorem

riorem ejus, quod in praecedenti mea de circulari figura scripseram, explicationem exigis. Poteris id facile capere, si modo animadvertere placet, omnes radios, qui supponuntur parallele in anterius Telescopii vitrum incidere, revera non esse parallelos; (quia solummodo ex uno, eodemque puncto veniunt) verum ut tales considerari, eo quod objectum adeo longe a nobis distat, ut Telescopii apertura instar puncti, respectu distantiae, tantum sit habenda. Certum porro est, nos, ut integrum intueamur [533] objectum, non modo radiis ex unico solo puncto, verum aliis quoque omnibus radiorum conis ex aliis omnibus punctis prodeuntibus opus habere; et propterea etiam esse necessarium, ut in tot aliis focis, ubi per vitrum transeunt, conveniant. Et quamvis ipse oculus non ita accurate constitutus est, ut omnes radii, ex diversis objecti punctis venientes, accuratissime in tot aliis in oculi fundo coëant, est tamen certum, eas figuras, quae hoc praestare possunt, aliis omnibus esse praeferendas. Quandoquidem vero definitum circuli segmentum efficere valet, ut omnes radios, qui ex uno procedunt puncto, in aliud suae diametri punctum (mechanice loquendo) cogat; alios quoque omnes, qui ex aliis objecti punctis veniunt, in tot alia puncta coget. Duci etenim ex quovis objecti puncto linea potest, quae per cir-

culi centrum tranfit, licet eum in finem Telefcopii apertura minor multo fit facienda, quam alias fieret, fi tantum unico foco effet opus, quemadmodum facile videre poteris.

Quod hic de Circulo dico, non de Ellipfi, non de Hyperbola, multo minus de aliis magis compofitis affirmari figuris poteft, quia non nifi unicam ex unico folo objecti puncto, quae per utrumque tranfit focum, lineam ducere poffibile eft. *Haec* volui in prima mea Epiftola hac de re indicare.

Demonftrationem, quod angulus, quem radii, ex diverfis punctis emanantes, in oculi fuperficie faciunt, major, aut minor, prout foci magis, minufve differunt, evadit, ex *appofita* figura perfpicere poteris: adeo ut poft officiofiffimam falutem nil reftet, nifi ut dicam me effe etc.

Voorburgi, 25 Martii 1667.

EPISTO-

EPISTOLA XLVI. (*Versio.*)

Viro Humanissimo atque Prudentissimo

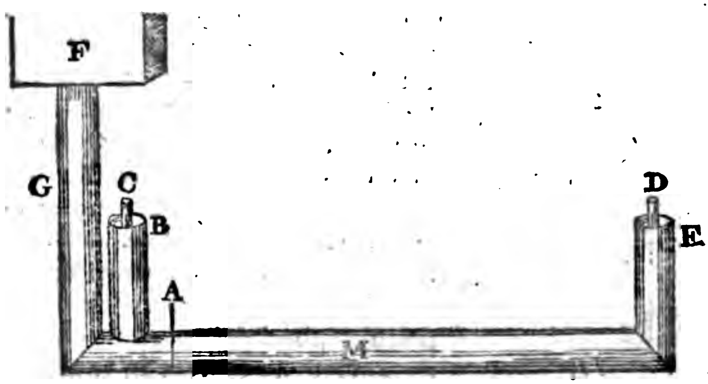
J. J.

B. D. S.

HUMANISSIME VIR,

Hic paucis, quid de eo, quod primo co- [336]
ram, deinde literis a me petiisti, experientia deprehenderim, narrabo; cui, quid nunc de re sentiam, adjiciam.

Curavi, ut mihi fabricaretur tubus ligneus, cujus longitudo 10 pedum, cavitas vero $1\frac{2}{3}$ digitorum erat, ad quem tres perpendiculares tubos applicui, uti apposita figura demonstrat.

Ut primo experirer, num aquae pressio circa tubulum B aeque magna, ac circa E, esset, tubum M circa A asserculo, in eum finem parato, obturavi. Porro ipsius B orificium tantopere arctabam, ut tubulum vitreum instar C caperet. Postquam ergo tubum ope Vasis F aqua implevissem, notabam in quantam ea altitudinem per tubulum C prosiliret.

Deinde

EPISTOLA XLVII. (*Versio.*)

Viro Humanissimo ac Prudentissimo

J. J.

B. D. S.

HUMANISSIME VIR,

[59] Quum me nuper Professor N. N. inviseret, narrabat mihi inter alia, se audisse Tractatum meum Theologico-Politicum in linguam Belgicam translatum esse, ac quendam, cujus nomen ignorabat, in eo esse, ut imprimeretur. Quamobrem serio abs te peto, ut in hoc negotium sedulo inquiras et, *si fieri* potest, impressionem impedias. Non *solum* haec mea, sed et multorum meorum Amicorum notorumque est petitio, qui hujus Libri interdictum non libenter viderent, quemadmodum procul dubio fiet, si Belgico sermone prodit. Non dubito, quin hoc mihi et causae sis officium facturus.

Quidam Amicorum ante aliquod tempus libellum, cui titulus, *Homo Politicus*, mihi misit, de quo multa auribus hauseram. Eundem evolvi, librumque, quem homines excogitare et fingere queunt, perniciosissimum deprehendi. Auctoris summum bonum sunt Honores et Opes, ad quae suam Doctrinam accommodat, ac eo perveniendi Rationem monstrat; nempe, interne omnem rejiciendo Religionem et externe talem profitendo, quae suae promotioni maxime inservit; porro nemini fidem servare, nisi quatenus ea utilitatem suam habeat. Reliquum quod spectat: Simulare, promittere et promissis non stare, mentiri, perjurare, multaque alia summis effert laudibus. Haec ubi perlegissem, mecum, ut contra hunc auctorem libellum indirecte conscriberem, cogitabam, in quo Summum bonum tracta-

tractarem, deinde inquietam ac miſeram eorum, qui Honorum et Divitiarum cupidi ſunt, conditionem oſtenderem et denique evidentiſſimis rationibus multiſque exemplis Reſpublicas inſatiabili Honorum et Divitiarum cupiditate debere interire et interiiſſe evincerem. [51]

Verum quanto meliores et praeſtantiores Thaletis Mileſii eſſent meditationes, quam hujus memorati Scriptoris, vel ex hoc patet ratiocinio. Omnia, inquiebat, amicorum ſunt communia: Sapientes ſunt Deorum amici et Deorum ſunt omnia: Ergo Sapientum ſunt omnia. Ita uno verbo Vir ille ſapientiſſimus ſe fecit ditiſſimum, magis contemnendo generoſe divitias, quam eas ſordide quaerendo. Alias tamen oſtendit, Sapientes non ex neceſſitate, ſed voluntate divitiis carere. Quum enim amici ei paupertatem ſuam exprobrarent, reſpondit: Vultiſne, ut oſtendam, me poſſe acquirere id, quod ego labore meo indignum judico, vos autem tanta diligentia quaeritis? Illis annuentibus, conduxit omnia praela totius Graeciae, (viderat enim, ut erat Aſtrologus inſignis, fore magnam olivarum abundantiam, quarum annis praecedentibus magna fuerat penuria) et elocavit, quanti voluit, ea, quae viliſſimo pretio conduxerat, atque magnas divitias unico anno ſibi comparavit, quas deinde tam liberaliter diſtribuit, quam induſtria acquiſiverat etc.

Hagae Comitis
17. Februar. 1671.

EPISTO-

EPISTOLA XLVIII.

Doctissimo atque Ornatissimo Viro

J. O.

L. D. V. M. Dr.

DOCTISSIME VIR,

[541] Nactus tandem aliquod vacuum tempus, illico applicui animum ad satisfaciendum votis atque postulatis tuis. Poscis autem, ut declarem tibi sententiam meam, adornans judicium meum de libro, qui inscribitur discursus Theologico - Politicus, quod nunc pro copia temporis et mea facultate facere *constitui*. Non autem ibo per singula, sed per compendium, auctoris sensum, animumque ejus de religione exponam.

Cujus gentis ille sit, aut quod vitae institutum sequatur, me fugit, etiam nihil interest id scire. Illum non esse stupidi ingenii, nec supine et perfunctiorie religionis controversias, quae in Europa inter Christianos agitantur, tractasse atque introspexisse, libri ipsius argumentum satis prodit. Sibi persuasit hujus libri scriptor, se felicius versaturum in examinandis sententiis, per quas homines prorumpunt in factiones et eunt in partes, si praejudicia deponat et exuat. Hinc plus satis laboravit ad vindicandum animum ab omni superstitione, a qua ut se immunem praeberet, nimium se flexit in contrarium et, ut superstitiosi culpam vitaret, omnem mihi videtur exuisse religionem. Saltem non assurgit supra religionem Deistarum, quorum satis ubique magnus numerus (ut sunt pessimi hujus seculi mores) est et praesertim in Gallia: contra quos edidit Tractatum Mersennus, quem olim me legere memini. Sed existimo vix ullum ex Deistarum numero, tam malo animo, tam-

tamque callide et versute pro pessima illa causa verba fecisse, quam hujus dissertationis auctorem. Praeterea, nisi me conjectura fallat, iste homo se Deistarum finibus non includit et minores cultus partes hominibus superesse sinit. [542]

Deum agnoscit, eumque Universi opificem atque conditorem esse profitetur: Sed formam, speciem, ordinem mundi plane necessarium statuit, aeque ac Dei naturam, et aeternas veritates, quas extra Dei arbitrium constitutas esse vult: ideo etiam diserte pronunciat, omnia indomita necessitate fatoque inevitabili evenire. Et statuit, res recte putanti, praeceptis atque mandatis nullum relinqui locum; sed hominum ignorantiam invexisse simul hujusmodi nomina, quemadmodum vulgi imperitia locum fecit modis loquendi, quibus Deo affectus tribuuntur. Deus itaque pariter ad captum hominis sese accommodat, quando illas aeternas veritates et reliqua, quae necessario evenire debent, per formam mandati hominibus exponit. Docetque, tam necesse esse, ea, quae legibus imperantur et hominum voluntati subtracta esse putantur, evenire, quam necessaria est trianguli natura, atque ideo illa, quae praeceptis continentur, non magis ab hominis voluntate pendere, aut ex eorum fuga, aut prosecutione aliquid boni aut mali hominibus procurari, quam precibus Dei voluntatem flecti, aut aeterna atque absoluta ejus decreta mutari. Praeceptorum itaque, atque decretorum eandem rationem esse, atque in hoc convenire, quod hominis imperitia atque ignorantia Deum moverit, ut eorum usus aliquis esset apud eos, qui perfectiores de Deo cogitationes formare non possunt, quique hujusmodi miseris praesidiis indigent ad excitandum in se virtutis studium et vitiorum odium; et ideo videre licet auctorem, nullam mentionem in suo scripto facere usus precum, quemadmodum nec vitae, nec mortis, neque cujusquam remu-

remunerationis, aut poenae, quibus a judice universi afficiendi sunt homines.

Idque facit congruenter suis principiis, nam quis locus esse potest judicio extremo? Aut quae expectatio praemii aut poenae, quando fato omnia adscribuntur et inevitabili necessitate omnia a Deo emanare statuitur, vel potius, quando totum hoc universum Deum esse statuit? Nam vereor, ne noster auctor non admodum alienus sit ab illa sententia: saltem non longe discrepant, statuere, omnia necessa- [543]. rio a Dei natura emanare et Universum ipsum Deum esse.

Ponit tamen summam voluptatem hominis in cultu virtutis, quae ipsa sibi praemium et theatrum amplissimorum esse dicit: et ideo vult hominem recte rerum intelligentem debere virtuti operam dare, non propter praecepta et legem Dei, aut spem praemii, aut poenae metum, sed pulchritudine virtutis et mentis gaudio, quod homo in usu virtutis percipit, illectum.

Statuit itaque, Deum per Prophetas et Revelationem homines praemiorum spe et poenarum metu, quae duo semper legibus connexa sunt, per speciem tantum ad virtutem hortari, quia vulgarium hominum ingenium ita factum est, tamque male informatum, ut non, nisi argumentis a natura legum et a metu poenae et spe praemii mutuatis, ad virtutis exercitationem impelli possint: at homines rem ex vero aestimantes intelligere, hujusmodi argumentis nullam veritatem aut vim subesse.

Neque quicquam referre putat, quamvis recte hoc axiomate conficiatur, Vates et Doctores sacros, atque adeo Deum ipsum, per quorum os Deus hominibus est loquutus, usos esse argumentis per se, si

eorum

eorum natura aestimatur, falsis: palam enim et promiscue, quando usus venit, profitetur et inculcat, Sacram Scripturam non esse comparatam, ut veritatem et naturas rerum, quarum in ea fit mentio et quas in suum usum confert ad informandos homines ad virtutem, doceat; negatque Vates ita rerum peritos fuisse, ut omnino a Vulgi erroribus fuerint immunes in conficiendis argumentis et in rationibus excogitandis, quibus homines ad virtutem excitabant, quamvis natura virtutum et vitiorum moralium iis fuerit exploratissima.

Et ideo Auctor praeterea docet, Prophetas etiam tunc, cum eos, ad quos mittebantur, officii sui admonebant, aberratione judicii non fuisse liberos, nec tamen ideo eorum sanctitatem et αὐτοπιςίαν imminutam; quamvis sermonem et argumentis non veris, sed ad praeconceptas opiniones eorum, ad quos verba faciebant, accommodatis utebantur, iisque homines ad virtutes, de quibus nullus unquam ambigit et de quibus nulla est controversia inter homines, excitabant. Quandoquidem finis missionis Prophe- [344] tae erat cultus virtutis in hominibus promovendus, non ullius veritatis doctrina. Et ideo existimat illum errorem et ignorantiam Prophetae auditoribus, quos ad virtutem inflammabat, non fuisse noxiam, quia parum interesse putat, quibus argumentis excitemur ad virtutem, modo ea moralem virtutem, ad quam incendendam comparata sunt et a Vate in medium prolata, non evertant: quia aliarum rerum veritatem, mente perceptam, nullnm momentum habere putat ad pietatem, quando morum sanctitas re ipsa non continetur ea veritate, putatque veritatis atque etiam mysteriorum cognitionem eo plus, aut minus necessariam esse, quanto plus aut minus ad pietatem conferunt.

Puto auctorem respicere ad axioma illud Theologorum, qui distinguunt inter sermonem Vatis dog-

matizantis et simpliciter aliquid enarrantis, quae distinctio, ni fallor, apud omnes Theologos recepta est et cui doctrinae suam per errorem summum congruere putat.

Et ideo existimat, omnes eos pedibus in suam sententiam ituros, qui negant rationem et Philosophiam esse Scripturae interpretem. Cum enim constet omnibus, in Scriptura de Deo infinita praedicari, quae Deo non conveniunt, sed accommodata sunt ad hominum captum, ut homines iis moveantur et virtutis studium in iis excitetur, statuendum esse putat, Doctorem Sacrum iis argumentis, non veris, voluisse homines erudire ad virtutem, aut cuivis, sacram Scripturam legenti, eam libertatem concessam, ut ex principiis suae rationis judicet de sensu et scopo Doctoris sacri, quam sententiam auctor prorsus damnat et explodit una cum iis, qui cum Theologo paradoxo docent, rationem Scripturae interpretem esse. Arbitratur enim, Scripturam juxta sensum literalem intelligendam, neque hominibus concedendam libertatem interpretandi ex suo arbitrio et rationis sensu, quid prophetarum verbis intelligi debeat, ita ut ad suas rationes et cognitionem, quam de rebus sibi compararunt, examinent, quando Prophetae proprie et quando figurate sunt loquuti. Sed de his in sequentibus dicendi locus erit.

Et ut redeam ad ea, a quibus nonnihil diverte-
[545] ram, Auctor inhaerens suis principiis, de fatali omnium rerum necessitate, negat ulla miracula fieri, quae legibus naturae adversentur: quia statuit, sicut supra monuimus, naturas rerum earumque ordinem non minus necessarium quid esse, quam sunt natura Dei, aeternaeque veritates: ideoque docet aeque non posse fieri, ut aliquid a naturae legibus deflectat, quam ut fieri non possit, ut in triangulo tres anguli non sint aequales duobus rectis.

Deum

Deum non posse efficere, ut pondus minus grave attollat magis grave, aut quod corpus motum duobus gradibus motus possit assequi corpus, quod quatuor gradibus motus movetur. Statuit itaque miracula communibus naturae legibus subjici, quas docet esse immutabiles aeque, ac ipsas naturas rerum, nempe quia naturae legibus ipsae naturae contineantur; neque admittit aliam Dei potentiam, quam ordinariam, quae juxta naturae leges exeritur et putat aliam fingi non posse, quia naturas rerum destrueret, secumque ipsa pugnaret.

Est itaque, ex Auctoris mente, *miraculum, quod inopinato et cujus causam vulgus ignorat, evenit;* quemadmodum idem vulgus precum viribus et singulari Dei directioni attribuit, quando post rite conceptas preces, imminens aliquod malum propulsatum, aut expetitum bonum sibi videtur obtinuisse, cum tamen, ex Auctoris sententia, Deus jam ab aeterno absolute decreverit, ut ea evenirent, quae vulgus interventu et efficacia existimat evenisse: cum preces non sint causa decreti, sed decretum sit causa precum.

Totum illud de fato et rerum indomita necessitate, tam quoad naturas, quam quoad eventum rerum, quae quotidie contingunt fundat in natura Dei, vel ut clarius loquar, in natura Dei voluntatis atque intellectus, quae quidem nomine diversa, sed in Deo re ipsa conveniunt. Statuit ideoque, Deum tam necessario hoc universum et quicquid successive in eo evenit, voluisse, quam necessario hoc idem universum cognoscit. Si Deus autem necessario cognoscit hoc universum ejusque leges, ut et veritates aeternas iis legibus contentas, concludit Deum, aliud universum non magis condere potuisse, quam naturas rerum evertere et facere, ut bis ter sint septem. Quemadmodum itaque nos ab hoc universo ejusque [14]

Rr 2 legibus,

legibus, secundum quas ortus et interitus rerum fiunt, non possimus aliquid diversum concipere, sed quicquid hujusmodi a nobis fingi possit, id ipsum se subvertere: sic docet Naturam divini intellectus, totiusque universi, earumque legum, secundum quas natura procedit, ita comparatam esse, ut Deus non magis suo intellectu ullas res intelligere potuerit ab his, quae nunc sunt, diversas, quam fieri possit, ut res nunc a seipsis sint diversae. Conficit itaque, quod quemadmodum Deus nunc ea efficere non potest, quae ipsa se subvertunt, ita Deum naturas ab his, quae nunc sunt, diversas nec fingere, nec cognoscere posse, quia tam earum naturarum comprehensio et intellectio impossibilis est, (quia repugnantia ponit ex sensu Auctoris) quam nunc est impossibilis *productio* rerum ab iis, quae nunc sunt, *diversarum*: quia omnes illae naturae, si concipiantur ab his, quae nunc sunt, diversae, necessario etiam cum iis, quae nunc sunt, essent pugnantes: quia cum naturae rerum hoc universo comprehensarum (ex Auctoris sententia) sunt necessariae, non possunt illam necessitatem habere ex se, sed ex natura Dei, a qua necessario emanant. Non vult enim cum Cartesio, cujus tamen doctrinam videri vult adoptasse, omnium rerum naturas, quemadmodum a Dei natura et essentia sunt diversae, ita earum ideas libere in mente divina esse.

Hisce, de quibus jam est habitus sermo, Auctor sibi munivit viam ad ea, quae in fine libri tradit et quo omnia, quae in praecedentibus capitibus docentur, collimant. Vult nempe mentem Magistratus omniumque hominum informare hoc axiomate: Magistratui competere jus constituendi cultus divini, qui publice in Republica obtinere debeat. Deinde Magistratui fas esse, civibus suis permittere, ut de religione sentiant, et loquantur, quemadmodum mens animusque iis dictat, eamque libertatem, etiam quantum ad actus cultus externi, eo usque subditis concedendam.

Quoad

Quoad studium virtutum moralium, sive ut pietas sarta tecta manere possit, cum de iis virtutibus nulla controversia esse possit et reliquarum rerum cognitio et usus nullam virtutem moralem contineant, inde conficit Deo ingratum esse non [5.7] posse qualiacunque sacra alioquin homines amplectantur: loquitur autem Auctor de iis sacris, quae virtutem moralem non constituunt, nec in eam impingunt, quaeque virtuti nec adversa sunt, neque ab ea aliena; sed quae homines suscipiunt atque profitentur, tanquam adminicula virtutum verarum, ut ita Deo per studium earum virtutum accepti et grati esse possint, quia Deus non offenditur earum studio et exercitatione, quae indifferentes cum sunt, neque quidquam faciunt ad virtutes aut vitia, eas tamen homines ad usum pietatis referant, iisque tanquam praesidiis ad virtutis cultum utuntur.

Auctor autem, ut hominum animos apparet ad haec paradoxa amplectenda, statuit primo, totum cultum a Deo institutum et Judaeis, hoc est, civibus Reipublicae Israeliticae, traditum, tantum ad id comparatum esse, ut feliciter in sua Republica aetatem agerent; caeterum Judaeos prae caeteris gentibus Deo charos et gratos non fuisse, idque Deum per Prophetas Judaeis passim fuisse testatum, quando iis exprobrabat ipsorum imperitiam et errorem, quod in cultu illo instituto et a Deo ipsis imperato sanctimoniam et pietatem collocarent, cum ea tantum ponenda erat in studio virtutum moralium, nempe in amore Dei et Charitate proximi.

Et cum Deus omnium gentium animum informarit principiis et quasi seminibus virtutum; ita ut sua sponte sine ulla ferme institutione de discrimine boni et mali judicent, inde conficit, Deum reliquas gentes non habuisse expertes earum rerum, quibus vera beatitudo parari potest; sed se omnibus hominibus aeque beneficum praebuisse.

Imo

Imo ut in omnibus, quae ad assequendam veram felicitatem aliqua ratione praesidio et usui esse possunt, gentes Judaeis pares faciat, statuit gentes veris vatibus non caruisse. idque exemplis probare instituit. Imo insinuat, Deum per angelos bonos, quos, ex consuetudine in V. Testamento usitata, Deos vocat, imperio rexisse reliquas gentes. Et ideo sacra reliquarum gentium Deo non displicuisse, quamdiu per hominum superstitionem ita non corrumperentur, ut a vera sanctitate homines redderent alienos, [349] neque eos impellerent ad ea perpertranda in religione, quae virtuti non congruunt. Deum autem vetuisse Judaeis propter rationes singulares et isti populo proprias, gentium Deos colere, qui ex Dei instituto et procuratione aeque recte colebantur a Gentibus, ac Angeli, Judaeorum Reipublicae custodes constituti, a Judaeis suo modo Deorum numero habebantur et divinis ab iis afficiebantur honoribus.

Et cum Auctor arbitretur in confesso esse, cultum externum per se Deo gratum non esse, parum referre existimat, quibus ceremoniis cultus ille externus expediatur, modo hujusmodi sit, qui ita Deo congruat, ut in mente hominum Dei reverentiam excitet, eosque ad virtutis studium moveat.

Deinde, quandoquidem totius religionis summam contineri putat cultu virtutis, omnisque mysteriorum cognitio supervacua, quae per se apta nata non est ad promovendam virtutem, illaque potior magisque necessaria habeatur, quae plus momenti ad homines ad virtutem erudiendos et inflammandos confert, conficit omnes illas sententias de Deo, ejusque cultu, deque iis omnibus, quae ad religionem pertinent, probandas, aut saltem non rejiciendas, quae ex mente hominum illorum, qui illas fovent, verae sunt et comparatae, ut probitas vigeat, floreatque. Et ad illud dogma stabiliendum, ipsos Prophetas

tas citat fuae fententiae auctores et teftes, qui edocti Deum nihili pendere, quales homines de religione fenfus habeant, fed illum cultum, illasque omnes fententias Deo gratas effe, quae ex ftudio virtutum et reverentia numinis profectae funt, fibi eo usque indulferunt, ut etiam talia argumenta, quibus homines ad virtutem incitarentur, protulerint, quae quidem in fe vera non erant, fed ex opinione eorum, ad quos verba faciebant, talia aeftimabantur et apta nata erant ad calcar iis addendum, quo alacrius fe ad virtutis ftudium accingerent. Ponit itaque Deum Prophetis argumentorum felectu permififfe, ut ea adhiberent, quae temporibus et perfonarum rationibus effent accommodata, quaeque illi pro fuo captu bona et efficacia putabant.

Et inde natum putat, quod Divinorum Doctorum alii aliis argumentis et faepe pugnantibus inter fe ufi fint; Paulum docuiffe hominem non juftificari operibus, Jacobum hifce oppofitum incalcaffe. [5.9] Videbat nempe Jacobus, ita exiftimat auctor, Chriftianos doctrinam de juftificatione per fidem aliorfum rapere et ideo per fidem et opera juftificari hominem, multis probat. Intelligebat enim ex re Chriftianorum fui temporis non effe, illam doctrinam de fide, qua homines placide quiefcebant in Dei mifericordia et bonorum operum nullam habebant curam, ita inculcare, eoque modo proponere, ut fecerat Paulus, cui cum Judaeis res erat, qui per errorem Juftificationem fuam ponebant in operibus legis, a Mofe ipfis fpecialiter traditae, et qua fe fupra gentes elatos et aditum ad beatitudinem fibi folum paratum putantes, falutis rationem per fidem, qua exaequabantur gentibus et nudi ac vacui ab omnibus privilegiis conftituebantur, rejiciebant. Cum itaque utraque propofitio, tam Pauli, quam Jacobi, pro diverfis temporum ac perfonarum momentis et appendicibus egregie conferebat, ut homines attenderent animum ad

pieta-

pietatem, putat Auctor prudentiae Apoſtolicae fuiſſe, modo hanc modo illam adhibere.

Et haec eſt, inter alias multas, cauſa, quamobrem Auctor putat, admodum a veritate alienum eſſe, ſacrum textum per rationem velle explicare, eamque interpretem Scripturae conſtituere, aut unum Doctorem ſacrum per alium interpretari, cum ſint paris auctoritatis et verba eorum, quibus uſi ſunt, explicanda ſunt ex forma loquendi et ſermonis proprietate iſtis Doctoribus familiari: non autem eſſe attendendum, in inveſtigatione veri ſenſus Scripturae, ad rei naturam, ſed ad ſenſum litteralem tantum.

Cum itaque ipſe Chriſtus et reliqui Doctores divinitus miſſi, ſuo exemplo et inſtituto, praeierunt et oſtenderunt, ſolummodo virtutum ſtudio homines graſſari ad felicitatem, reliqua nihil penſi habenda, inde Auctor efficere vult, Magiſtratui id tantum curae eſſe debere, ut juſtitia et probitas in Republica vigeat, in minima autem parte ſui muneris ponere, expendere, quis cultus et quae doctrinae veritati potiſſimum congruant; ſed curare debere, ne hujusmodi ſuſcipiantur, quae virtuti obicem ponant, etiam ex eorum ſententia, qui ea profitentur.

Magiſtratum itaque facile ſine offenſione numinis poſſe in ſua Republica tolerare diverſa ſacra. Ut
[550] autem id perſuadeat, etiam hac via inſiſtit. Ponit rationem virtutum moralium, quatenus illi in Societatibus uſum habent et in actibus externis occupatae ſunt, hujuſmodi eſſe, ut nemo eas ex privato judicio et arbitrio exercere debeat, ſed earum virtutum cultum, exercitium et modificationem dependere ab auctoritate et imperio Magiſtratus, tum quia actus externi virtutum mutuantur ſuam naturam a circumſtantiis, cum etiam, quia hominis officium

ad

ad hujuſmodi actiones externas patrandas aeſtimatur ex commodo aut incommodo, quod ex illis actibus proficiſcitur: ita ut actus illi externi, ſi tempeſtive non exerantur, virtutum naturam exuant et illis oppoſiti virtutum numero cenſeri debeant. Auctor aliam rationem virtutum eſſe arbitratur, ut, quatenus intus in Mente ſubſiſtunt, illae ſemper naturam ſuam ſervant, neque a circumſtantiarum mutabili ſtatu pendent.

Nunquam alicui licet propenſum eſſe ad crudelitatem et ſaevitiam, non amantem proximi et veritatis. Sed poſſunt incidere tempora, quibus quidem animi propoſitum et enarratarum virtutum ſtudium non quidem deponere liceat: ſed ſe ab iis, quoad actus externos, aut temperare, aut etiam ea agere, quae, quoad ſpeciem externam, cum his virtutibus pugnare putantur: et ita fiat, ut non ſit amplius officium viri probi veritatem in aperto ponere et ore aut ſcripto cives illius veritatis participes facere, eamque cum iis communicare, ſi plus incommodi, quam commodi ex illa manifeſtatione in cives redundaturum putamus. Et quamvis ſinguli amore omnes homines complecti debeant, neque unquam liceat illi affectui nuncium mittere, evenit tamen ſaepius, ut quidam duriter a nobis ſine vitio poſſint haberi, quando conſtat, ex clementia, qua erga eos uti paramus, magnum malum nobis oriturum. Ita quidem omnes exiſtimant, non omnes veritates, ſive illae ad religionem, ſive ad vitam civilem pertinent, omni tempore opportune proponi. Et qui docet roſas porcis non eſſe objiciendas, ſi metus eſt eos ſaevituros in eos, qui ipſis eas porrigunt, is pariter non exiſtimat viri boni officium eſſe, de quibuſdam capitibus religionis plebem edocere, de quibus in medium prolatis et ſparſis in plebem, metus eſt, ne ita turbent Rempublicam, aut Eccleſiam, ut [551] inde civibus et ſanctis plus noxae, quam boni creëtur.

Cum

Cum autem praeter alia, etiam hoc Societates Civiles, a quibus imperium et auctoritas ferendarum legum sejungi non potest, introduxerint, quod singulorum arbitrio, quid hominibus in civile corpus coalescentibus usui esset, permitti non debuit, sed imperantibus concedi; inde Auctor arguit, penes Magistratum jus esse statuendi, qualia et quae dogmata in Republica publice doceri debeant et subditorum officium esse, ad professionem externam quod attinet, sese temperare a docendis dogmatibus et ab iis profitendis, de quibus publice silendum esse, Magistratus legibus sanxit; quia Deus hoc non magis privatorum judicio permisit, quam iisdem concessit contra sensus et decreta Magistratus, aut sententiam judicum ea agere, quibus eluditur vis legum et frustrantur suo fine Magistratus. Existimat enim Auctor de hujusmodi rebus cultum externum, ejusque professionem spectantibus, homines pacisci posse et actus cultus Divini externos, tam tuto committi Magistratus Judicio, quam eidem conceditur jus et potestas aestimandi injuriam civitati illatam, eandemque per vim vindicandi. Nam quemadmodum privatus non tenetur suum judicium de illata injuria civitati accommodare ad judicium Magistratus; sed suo sensu frui tamen potest, quamvis (si res ita ferat) teneatur ad Magistratus sententiam executioni mandandam etiam operam suam conferre; ita Auctor arbitratur, privatorum in Republica partes quidem esse, judicare de veritate et falsitate, ut et de necessitate alicujus dogmatis: neque privatum legibus civitatis adstringi posse, ut idem de religione sentiat, quamvis ex judicio Magistratus pendeat, quae dogmata publice proponi debeant et privatorum officium sit, sensus suos de religione a Magistratus sententia dissentientes silentio premere, neque quicquam hujusmodi agere, quo leges de cultu a Magistratu constitutae vim suam obtinere non possint.

At

At quia evenire poteſt, ut Magiſtratus diſſentiens a multis ex plebe in religionis capitibus, quaedam publice doceri velit, quae a judicio plebis aliena ſunt et Magiſtratus tamen exiſtimat honoris divini intereſſe, palam in ſua Republica talium dog- [352] matum profeſſionem fieri, vidit Auctor, ſupereſſe illam difficultatem, qua civibus propter judicium Magiſtratus diverſum a plebis judicio, creari poſſet damnum maximum; ideo ad praecedentem rationem, etiam hanc alteram addit Auctor, quae ſimul et Magiſtratus atque ſubditorum animum tranquillet et libertatem in religione ſartam tectam conſervet. Nempe Magiſtratum non debere vereri Dei iram, quamvis prava ſuo judicio ſacra in ſua Republica fieri ſinat, modo illa non pugnent cum virtutibus moralibus, eaſque non evertant. Cujus ſententiae ratio te fugere non poteſt, cum in ſuperioribus ſatis fuſe eam tradidi. Nempe ſtatuit Auctor, Deum ſuſque deque habere, nec cura tangi, quales opiniones homines in religione foveant et animo probent atque tueantur, et qualia publice ſacra curent, cum haec omnia cenſeri debeant ex numero rerum cum virtute et vitio nullam affinitatem habentium: quamvis cujuſvis officium ſit, ita rationes ſuas inſtituere, ut ea dogmata, eumque cultum habeat, quibus putat ſe maximos in virtutis ſtudio progreſſus facere poſſe.

Habes hic, Vir Ornatiſſime, per compendium tibi traditam ſummam doctrinae Theologi-politici, quae meo judicio omnem cultum et religionem tollit, atque funditus ſubvertit; clam Atheiſmum introducit, aut talem Deum fingit, cujus Numinis reverentia non eſt quod homines tangantur, quia ipſe fato ſubjicitur, neque ullus gubernationi aut providentiae divinae locus relinquitur, omniſque poenarum atque praemiorum diſtributio tollitur. Hoc ſaltem ex Auctoris ſcripto videre in promptu eſt, ejus ratione et argumentis infringi totius Sacrae Scriptu-

rae auctoritatem et dicis causa apud Auctorem ejus tantum mentionem fieri: quemadmodum ex ejus positionibus consequitur, Alcoranum etiam Dei Verbo exaequandum. Neque Auctori superest vel unum argumentum, quo probet Mahometem non fuisse Prophetam verum, quia Turca etiam ex Prophetae sui praescripto virtutes morales, de quibus inter gentes lis non est, colunt; et secundum Auctoris doctrinam Deo infrequens non est, etiam gentibus, quibus oracula, Judaeis et Christianis tradita, non est impertitus, aliis revelationibus in gyrum rationis et obedientiae ducere.

Arbitror itaque me non magnopere a vero ab- [553] erraffe, neque Auctori a me injuriam *fieri*, si denuntiem eum tectis et fucatis argumentis merum Atheismum docere.

EPISTOLA XLIX.

Doctissimo atque Ornatissimo Viro

J. O.

B. D. S.

Doctissime vir,

Miraris sine dubio, quod te tamdiu exspectare feci; sed ego vix animum inducere possum, ut ad libellum illius Viri, quem mihi communicare voluisti, respondeam, nec ulla alia de causa jam hoc facio, quam quia promisi. Verum ut meo etiam animo, quoad ejus fieri potest, morem geram, quam paucis potero, me dissolvam et breviter ostendam, quam ille sinistre meam mentem interpretatus sit, quod an ex malitia, vel ex ignorantia fecerit, haud facile dixerim. Sed ad rem.

Primo

Primo ait, *parum interesse, scire cujus gentis ego sim, aut quod vitae institutum sequar.* Quod sane si novisset, non tam facile sibi persuasisset, me Atheismum docere. Solent enim Athei honores et divitias supra modum quaerere, quas ego semper contempsi, ut omnes, qui me norunt, sciunt. Deinde ut ad id, quod vult, viam sterneret, ait, me non stupidi ingenii esse, ut facilius, scilicet, persuadere possit, me callide et versute, maloque animo pro pessima Deistarum causa verba fecisse. Quod satis ostendit, illum meas rationes non intellexisse. Nam quis tam callido ingenio, tamque astuto esse potest, ut simulato animo tot, tamque validas rationes pro re, quam falsam aestimat, dare possit? quem, inquam, posthac putabit ex vero animo scripsisse, si tam ficta, quam vera solide demonstrari posse credit? Sed nec hoc jam miror. Sic enim olim Cartesius a Voetio et sic passim optimi quique traducuntur.

Pergit deinde. *Ut superstitiosi culpam vitaret, omnem mihi videtur exuisse religionem.* Quid [554] ille per Religionem, quidque per Superstitionem intelligat, nescio. An, quaeso, ille omnem religionem exuit, qui Deum summum bonum agnoscendum statuit, eundemque libero animo, ut talem, amandum? et quod in hoc solo nostra summa felicitas, summaque libertas consistit? porro quod praemium virtutis sit ipsa virtus, stultitiae autem et impotentiae supplicium sit ipsa stultitia? et denique quod unusquisque proximum suum amare debet et mandatis summae potestatis obedire? Atque haec non tantum expresse dixi, sed firmissimis insuper rationibus demonstravi. Verum videre puto, quo in luto hic homo haereat. Nihil scilicet in ipsa virtute et intellectu reperit, quod ipsum delectet et mallet ex impulsu suorum affectuum vivere, nisi hoc unum obstaret, quod poenam timet. A malis igitur actionibus, ut servus, invitus et fluctuante animo abstinet et divina mandata exequitur et pro hoc servitio

mune-

muneribus, ipso divino amore longe suavioribus, a Deo honorari exspectat, scilicet eo magis, quo magis bonum, quod agit, adversatur et invitus facit; atque hinc fit, ut omnes, qui hoc metu non retinentur, effrenatos vivere, omnemque religionem exuere, credat. Sed haec mitto et ad ejus deductionem, qua ostendere vult, me tectis et fucatis argumentis Atheismum docere, transeo.

Fundamentum ipsius ratiocinii est hoc, quod putat, me Dei libertatem tollere, eumque fato subjicere. Quod sane falsum est. Nam ego eodem modo statui, omnia inevitabili necessitate ex Dei natura sequi, ac omnes statuunt, ex Dei natura sequi, quod se ipsum intelligit: quod sane nemo negat ex divina natura necessario sequi et tamen nemo concipit, quod Deus fato aliquo coactus, sed quod omnino libere, tametsi necessario, seipsum intelligat. Atque hic nihil reperio, quod ab unoquoque non possit percipi et si haec nihilominus ex malo animo dicta esse credit, quid ergo de suo Cartesio sentit, qui statuit nihil a nobis fieri, quod a Deo antea non fuerit praeordinatum, imo nos singulis momentis a Deo, quasi de novo creari et nihilominus nos ex nostri arbitrii libertate agere; quod profecto, ipso Cartesio fatente, comprehendere nemo potest.

Porro haec inevitabilis rerum necessitas neque le-
[555] ges divinas, neque humanas tollit. Nam documenta moralia, sive formam legis ab ipso Deo accipiant, sive non, divina tamen sunt et salutaria et si bonum, quod ex virtute et amore divino sequitur, a Deo tanquam judice accipiamus, vel quod ex necessitate divinae naturae emanet, non propterea magis, aut minus optabile erit, ut nec contra mala, quae ex malis operibus sequuntur, ideo, quia necessario ex iisdem sequuntur, minus sunt timenda; et denique sive ea, quae agimus necessario, vel libere agamus,

spe

ſpe tamen, aut metu ducimur. Quare falſo aſſerit, *me ſtatuere praeceptis, atque mandatis nullum relinqui locum*, vel ut poſtea pergit, *quod nulla exſpectatio praemii, aut poenae eſt, quando fato omnia adſcribuntur et inevitabili neceſſitate omnia a Deo emanare ſtatuitur.*

Nec hic jam quaero, cur idem ſit, vel non multum diſcrepent, ſtatuere omnia neceſſario a Dei natura emanare et univerſum Deum eſſe; ſed velim ut notes ea, quae non minus odioſe ſubjungit. Nempe *me velle hominem debere virtuti operam dare, non propter praecepta et legem Dei, aut ſpem praemii, aut poenae metum, ſed* etc. Quod ſane in meo Tractatu nullibi reperies: ſed contra Cap. IV. expreſſe dixi, Legis divinae (quae Menti noſtrae divinitus inſcripta eſt, ut Cap. II. dixi) ſummam, ejuſque ſummum praeceptum eſſe, Deum, ut ſummum bonum, amare; nempe non ex metu alicujus ſupplicii, (nam amor ex metu oriri nequit) nec prae amore alterius rei, qua delectari cupimus: nam tum non tam ipſum Deum, quam id, quod cupimus, amaremus; atque hanc ipſam legem Deum Prophetis revelaſſe in eodem Capite oſtendi et ſive iſtam legem Dei juris formam ab ipſo Deo accepiſſe ſtatuam, ſive quod ipſam concipiam, ut reliqua Dei decreta, quae aeternam neceſſitatem et veritatem involvunt, manebit nihilominus Dei decretum et ſalutare documentum et ſive Deum amem libere, ſive ex neceſſitate Dei decreti, Deum tamen amabo et ſalvus ero. Quare affirmare hic jam poſſem, iſtum hominem ex illorum genere eſſe, de quibus in fine meae Praefationis dixi, me malle, ut meum librum prorſus negligerent, quam eundem perverſe, ut omnia ſolent, interpretando moleſti ſint et dum ſibi nihil proſunt, aliis obſint.

Et quamvis haec ſufficere putem ad id, quod volebam, oſtendendum, pauca adhuc tamen nota- [330]

re

re operae pretium duxi; nempe ipsum falso putare, me ad Axioma illud Theologorum respicere, qui distinguunt inter sermonem Vatis dogmatizantis et simpliciter aliquid narrantis. Nam si per hoc Axioma illud intelligit, quod Cap. XV. cujusdam R. Jehudae Alpakhar esse dixi; qua ratione putare potui, meum eidem congruere, cum ipsum in eodem Capite tanquam falsum rejecerim? Si autem aliud putat: fateor me illud adhuc ignorare, adeoque ad id minime respicere potui.

Porro non etiam video, cur dicit, me existimare omnes eos pedibus in meam sententiam ituros, qui negant rationem et Philosophiam esse Scripturae interpretem, cum ego tam horum, quam *Maimonidae* sententiam refutaverim.

Longum nimis foret omnia ejus recensere, quibus ostendit se non omnino sedato animo judicium de me fecisse. Quare ad ejus conclusionem transeo; ubi ait, *mihi nullum superesse argumentum, quo probem Mahometem non fuisse Prophetam verum.* Quod quidem ipse ex meis sententiis conatur ostendere, cum tamen ex iisdem clare sequatur eundem impostorem fuisse: quandoquidem libertatem illam, quam Religio Catholica, lumine naturali et Prophetico revelata, concedit, quamque omnino concedi debere ostendi, ipse prorsus adimit. Et quamvis hoc non esset, an, quaeso, teneor ego ostendere Prophetam aliquem falsum esse? Prophetae sane contra tenebantur ostendere, se veros esse. Quod si regerat Mahometem legem etiam divinam docuisse, suaeque legationis certa signa dedisse, ut reliqui Prophetae fecerunt, nihil causae profecto erit, cur neget, eundem verum fuisse Prophetam.

Quod autem ad ipsos Turcas et reliquas Gentes attinet. Si Deum cultu justitiae et charitate erga pro-

ximum

ximum adorent; eoſdem Spiritum Chriſti habere credo et ſalvos eſſe, quicquid de Mahomete et oraculis ex ignorantia perſuaſum habeant.

En vides, amice, virum iſtum longe a vero aberraſſe et nihilominus concedo, ipſum nullam mihi, ſed maxime ſibi injuriam facere, quando pronunciare non erubeſcit, me tectis et fucatis argumentis Atheiſmum docere.

Caeterum non puto te hic aliquid repertu- [357] rum, quod in hunc Virum inclementius dictum judicare poſſis. Attamen ſi quid ſimile offendas, id quaeſo vel ut deleas, vel, prout tibi videbitur, corrigas. Animus non eſt eum, quiſquis tandem ſit, irritare et labore meo mihi inimicos parare; et, quia hoc ſaepe ſimilibus diſputationibus fit, ideo vix a me impetrare potui, ut reſponderem, nec impetrare potuiſſem niſi promiſiſſem. Vale et tuae prudentiae hanc epiſtolam committo, meque, qui ſum etc.

EPISTOLA L. (*Verſio.*)

Viro Humaniſſimo atque Prudentiſſimo

* * * * *

B. D. S.

Humaniſſime vir,

Quantum ad Politicam ſpectat, diſcrimen inter me et Hobbeſium, de quo interrogas, in hoc conſiſtit, quod ego naturale Jus ſemper ſartum tectum conſervo, quodque Supremo Magiſtratui in qualibet Urbe non plus in ſubditos juris, quam juxta menſuram poteſtatis, qua ſubditum ſuperat, competere ſtatuo, quod in ſtatu Naturali ſemper locum habet.

 Porro,

Porro, quod demonstrationem attinet, quam ego in Appendice Geometricarum in Cartesii Principia Demonstrationum stabilio, nempe Deum non, nisi valde improprie, unum, vel unicum dici posse; respondeo, rem solummodo existentiae, non vero essentiae respectu unam, vel unicam dici: res enim sub numeris, nisi postquam ad commune genus redactae fuerunt, non concipimus. Qui, verbi gratia, sestertium et imperialem manu tenet, de numero binario non cogitabit, nisi hunc sestertium et imperialem uno eodemque, nempe numerorum, vel monetarum, nomine vocare queat: nam tunc, se [558] duos nummos, vel monetas habere, potest affirmare; quoniam non modo sestertium, sed etiam imperialem nummi, vel monetae nomine *insignit*. Hinc ergo clare patet, nullam rem unam, aut unicam nominari, nisi postquam alia res concepta fuit, quae (ut dictum est) cum ea convenit. Quoniam vero Dei existentia ipsius sit essentia, deque ejus essentia universalem non possimus formare ideam, certum est, eum, qui Deum unum, vel unicum nuncupat, nullam de Deo veram habere ideam, vel improprie de eo loqui.

Quantum ad hoc, quod figura negatio, non vero aliquid positivum est; manifestum est, integram materiam, indefinite consideratam, nullam posse habere figuram, figuramque in finitis ac determinatis corporibus locum tantum obtinere. Qui enim se figuram percipere ait, nil aliud eo indicat, quam se rem determinatam et quo pacto ea sit determinata, concipere. Haec ergo determinatio ad rem juxta suum Esse non pertinet: sed econtra est ejus non-esse. Quia ergo figura non aliud, quam determinatio et determinatio negatio est; non poterit, ut dictum, aliud quid, quam negatio, esse.

Librum, quem Ultrajectinus Professor in meum scripsit, quique post obitum ejus luci expositus est, e fe-

a feneſtra. Bibliopolae pendentem vidi, et ex paucis, quae tum temporibus in eo legeram, eum lectu, multo minus reſponſione indignum judicabam. Relinquebam ergo librum, ejuſque authorem. Mente, ſubridens volvebam, ſignariſſimos quosque paſſim audaciſſimos et ad ſcribendum paratiſſimos eſſe. Mihi **** merces ſuas eodem modo, ac Propolae, venum exponere videntur, qui ſemper, quod vilius eſt, primo loco oſtendunt: Ajunt, Diabolum eſſe vaferrimum; mihi vero, eorum genius longe hunc vafritie ſuperare videtur. Vale.

Hagae Comitis 2 Junii 1674.

EPISTOLA LI.

Illuſtri et Clariſſimo Viro B. d. S.

GOTTFRIDVS LEIBNITIVS

Illvstris et clarissime vir,

Inter caeteras laudes tuas, quas fama pu- [339]
blicavit, etiam inſignem rei Opticae peritiam eſſe intelligo. Quae res efficit, ut qualemcumque conatum meum ad te deſtinare voluerim, quo meliorem in hoc ſtudiorum genere cenſorem non temere reperero. Schedulam hanc, quam mitto, ac *Notitiam opticae promotae* inſcripſi, ideo publicavi, ut commodius poſſem communicare cum amicis, aut curioſis. Audio et Ampliſſimum ****** in eodem genere florere, nec dubito tibi cognitiſſimum eſſe. Unde ſi hujus quoque judicium et favorem mihi impetraveris, beneficium mirifice auxeris. Schedula ipſa, quid rei ſit, ſatis explicat.

Credo ad manus tuas perveniſſe Prodromum Franciſci Lanae Soc. Jeſ. Italice ſcriptum, ubi Dioptrica quoque nonnulla inſignia proponit; ſed et Joh.

Oltius Helvetius, juvenis in his rebus pereruditus, publicavit Cogitationes Physico-Mechanicas de Visione; in quibus partim machinam quandam poliendis omnis generis vitris simplicem admodum et universalem pollicetur, partim ait, se reperisse modum quendam colligendi omnes radios ab omnibus objecti punctis venientes in totidem alia puncta respondentia, sed tantum in certa distantia figuraque objecti.

Caeterum id, quod a me propositum est, huc redit, non ut omnium punctorum radii recolligantur (id enim in qualibet objecti distantia, aut figura, quantum hactenus cognitum sit, impossibile est, sed ut aeque colligantur radii punctorum extra axim opticum, ac in axe optico; ac proinde aperturae vitrorum, salva distincta visione, possint fieri quantae-[500] cunque. Sed haec acutissimo judicio tuo stabunt. Vale, faveque,

Francofurti 5 Octobr. Stylo Novo 1671.

Amplissime Vir,

Cultori sedulo

GOTTFRIDO LEIBNITIO,
J. U. D. et Consiliario Mogunt.

EPISTOLA LII.

Eruditiſſimo, Nobiliſſimoque Viro

GOTTFRIDO LEIBNITIO

J. U. D. et Conſiliario Mogunt.

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

Nobilissime vir,

Schedulam, quam mihi dignatus es mittere, legi, magnaſque pro ejuſdem communicatione habeo gratias. Doleo, quod mentem tuam, quam tamen credo te ſatis clare explicuiſſe, non ſatis aſſequi potuerim, videlicet, an aliam credis eſſe cauſam, cur in vitrorum apertura parci eſſe debemus, quam quia radii, qui ex uno puncto veniunt, non in alio accurate puncto, ſed in ſpatiolo, quod punctum Mechanicum appellare ſolemus, congregentur, quod ſpatiolum pro ratione aperturae majus, aut minus eſt. Deinde rogo, num lentes illae, quas pandochas vocas, hoc vitium corrigant, ut ſcilicet punctum Mechanicum, ſive ſpatiolum, in quo radii, qui ex eodem puncto veniunt, poſt refractionem congregantur, idem ratione magnitudinis ſemper maneat, ſive apertura magna ſit, ſive parva. Nam, ſi haec praeſtant, earum aperturam ad libitum augere licebit et conſequenter omnibus aliis figuris mihi cognitis longe praeſtantiores erunt; alias nihil video, cur [501] eaſdem ſupra communes lentes tantopere commendas. Lentes enim circulares eundem ubique habent axem, adeoque quando illas adhibemus, omnia objecti puncta, tanquam in axe Optico poſita, ſunt conſideranda: et quamvis omnia objecti puncta non in eadem ſint diſtantia, tamen differentia, quae inde oritur, ſenſibilis eſſe non poteſt, quando objecta admodum remota ſunt, quia tum radii, qui ex uno pun-

puncto veniunt, tanquam paralleli confiderati, ingrederentur vitrum. Hoc tamen credo lentes tuas juvare posse, quando plurima objecta uno obtutu comprehendere volumus, (ut fit, quando lentes circulares conversas admodum magnas adhibemus) ut omnia scilicet distinctiûs repraesententur. Verum judicium de his omnibus suspendere malo, donec mentem tuam clarius explices, quod ut facias, enixe rogo. Dom. ***, ut jubes, alterum exemplar misi; respondit, sibi impraesentiarum tempus non esse id examinandi, se tamen post unam, aut alteram hebdomadam vacaturum sperat.

Prodromum Francisci Lanae necdum vidi, ut nec etiam Joh. Oltii Cogitationes Physico-*Mechanicas* et, quod magis doleo, nondùm Hypothesis tua Physica ad manus meas pervenit, nec hic Hagae Comitis venalis exstat. Munus igitur, quod mihi tam liberaliter promittis, acceptissimum mihi erit et si qua alia re tibi inservire potero, semper me invenies etc.

EPISTOLA LIII.

Philosopho Acutissimo ac Celeberrimo B. d. S.

J. LVDOVICVS FABRITIVS.

Celeberrime vir,

In mandatis mihi dedit Serenissimus Elector Palatinus, Dominus meus Clementissimus, ut ad Te, mihi quidem hucusque ignotum, Serenissimo vero Principi commendatissimum scriberem, ac rogarem, [552] an in Illustri sua Academia ordinariam Philosophiae Professionem suscipere animus esset. Stipendium exsolvetur annuum, quo ordinarii Professores hodie fruuntur. Non alibi invenias Principem faventio-

ventiorem eximiis ingeniis, inter quae te aestimat. Philosophandi libertatem habebis amplissimam, qua te ad publice stabilitam Religionem conturbandam non abusurum credit. Ego sapientissimi Principis mandato non potui non obsecundare. Quapropter te rogo quam impensissime, ut quamprimum mihi respondeas, tuamque ad me responsionem vel Serenissimi Electoris Residenti Hagae Comitis D. Grotio, vel D°. Gilles vander Hek, ad me in fasciculo literarum, quae in aulam transmitti solent, curandam tradas, vel alia denique commoditate, quae opportunissima videbitur, utaris. Hoc unum addo, te, si huc venias, vitam Philosopho dignam cum voluptate transacturum, nisi praeter spem et opinionem nostram alia omnia accidant. His Vale et Salve,

Heidelb. 16 Febr. 1673.

Vir Clarissime,

A Nominis tui Studiosissimo

J. LUDOVICO FABRITIO,
Acad. Heidelb. Professore et Electoris Palatini Consiliario.

EPISTOLA LIV.

Amplissimo, Nobilissimoque Viro

D. J. LUDOVICO FABRITIO

Acad. Heidelbergensis Professori et Electoris Palatini Consiliario

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

AMPLISSIME VIR,

Si unquam mihi desiderium fuisset alicujus facultatis professionem suscipiendi, hanc solam optare potuis-

potuissem, quae mihi a Serenissimo Electore Palatino [503] per te offertur, praesertim ob libertatem Philosophandi, quam Princeps Clementissimus concedere dignatur, ut jam taceam, quod dudum desideraverim sub Imperio Principis, cujus sapientiam omnes admirantur, vivere. Sed quoniam nunquam publice docere animus fuit, induci non possum, ut praeclaram hanc occasionem amplectar, tametsi rem diu mecum agitaverim. Nam cogito primo, me a promovenda Philosophia cessare, si instituendae juventuti vacare velim. Cogito deinde, me nescire, quibus limitibus libertas ista Philosophandi intercludi debeat, ne videar publice stabilitam Religionem perturbare velle: quippe schismata non tam ex ardenti Religionis studio oriuntur, quam ex vario hominum affectu, vel contradicendi studio, quo omnia, etsi recte dicta sint, depravare et damnare solent. Atque haec cum jam expertus sim, dum vitam privatam et solitariam ago, multo magis timenda erunt, postquam ad hunc dignitatis gradum adscendero. Vides itaque, Vir Amplissime, me non spe melioris fortunae haerere, sed prae tranquillitatis amore, quam aliqua ratione me obtinere posse credo, modo a publicis Lectionibus abstineam. Quapropter te enixissime rogo, ut Serenissimum Electorem ores, ut mihi hac de re amplius deliberare liceat, deinde ut favorem Clementissimi Principis cultori devotissimo conciliare pergas, quo magis tibi devincias,

Hagae Comitis
30. Martii 1673.

Amplissime, Nobilissimeque Domine

Tuum ex asse

B. D. S.

EPISTO-

EPISTOLA LV. (*Versio.*)

Acutissimo Philosopho

B. D. S.

* * * * * *

CLARISSIME VIR,

Causa, cur hanc tibi scribam, est, quod tuam de apparitionibus et Spectris vel Lemuribus [304] sententiam scire desiderem et si dentur, quid de illis tibi videatur et quamdiu illorum duret vita; eo quod alii ea immortalia, alii vero mortalia esse opinantur. In hac mea dubitatione, an nimirum ea dari concedas, ulterius non pergam. Certum interim est Veteres eorum existentiam credidisse. Theologi ac Philosophi hodierni ejusmodi creaturas existere hactenus credunt, licet in eo, quaenam illorum sit essentia, non concordent. Quidam ex tenuissima et subtilissima constare materia, alii ea spiritualia affirmant. Verum (ut jam dicere coepi) multum ab invicem dissentimus, quia, an largiaris ea existere, dubius sum; quamvis, uti nec te fugit, tot exempla et historiae in omni Antiquitate inveniantur, ut revera ea vel negare, vel in dubium vocare, difficile foret. Certum est, nempe quod, si fatearis ea existere, non tamen credas, quaedam eorum esse animas demortuorum, ut Romanae fidei defensores volunt. Hic finiam, tuumque exspectabo responsum. Nihil de bello, nihil de rumoribus dicam, eo quod in ea nostra aetas incidit tempora, etc. Vale.

14. Septemb. 1674.

—

EPISTOLA LVI. (*Versio.*)

Amplissimo, Prudentissimoque Viro

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

Amplissime vir,

Tua, quam heri accepi, mihi fuit acceptissima, [565] tam quod aliquod de te nuncium audire, desiderabam, quam quod te mei penitus non oblitum esse video. Quamvis forte alii malum esse omen putarent, vel Lemures causam ad me scribendi fuisse; ego tamen econtra majus quid in eo noto; res non tantum veras, sed et nugas, atque imaginationes mihi usui esse posse perpendo.

Verum hoc, an nimirum Spectra, phantasmata ac imaginationes sint, seponamus; quia nempe non tantum ea negare, verum etiam de iis dubitare, adeo rarum tibi videtur, quam ei, qui tot historiis, quas Hodierni et Antiqui narrant, convictus est. Magna aestimatio ac honor, in quo te habui semper et adhuc habeo, ut contradicam, multo minus ut tibi blandiar, non patitur. Medium, quod servabo, est, ut ex tot, quas de Spectris legisti historias, unam vel alteram eligere placeat; de qua minimum dubitare liceat, quaeque clarissime Spectra existere demonstrat. Nam, ut verum fatear, nunquam fide dignum legi Auctorem, qui ea dari clare ostenderet. Et hactenus quid sint ignoro, nemoque mihi unquam id potuit indicare. Certum tamen est, quod de re, quam tam clare monstrat experientia, debemus scire quid sit; alioquin difficillime ex aliqua historia Spectra dari colligimus; colligitur quidem aliquid esse, quod tamen nemo scit, quid sit.

fit. Si Philosophi, quae ignoramus, Spectra nominare volunt, ea haud negabo, quia res infinitae sunt, quae me latent.

Denique, Vir Amplissime, antequam me hac in materia ulterius explicem: dic quaeso mihi, [306] quaenam res haec Spectra, vel Spiritus sint. Suntne infantes, stulti, vel insani? Quia quae de iis auribus hausi, potius insipientibus, quam sapientibus conveniunt, quaeque, ut ea in meliorem interpretemur partem, rebus puerilibus, vel stultorum delectamentis similiora sunt. Antequam finio, hoc unum tibi proponam, illud scilicet desiderium, quod plerumque homines habent, res, non ut revera sunt, sed ut eas desiderant, narrandi, facilius ex narrationibus de Lemuribus Spectrisque ac ex aliis cognosci. Hujus rei praecipua, ut credo, ratio est, quod, quia ejusmodi historiae non alios habent testes, nisi earum narratores, harum inventor pro lubitu, circumstantias, quae ei commodissimae videntur, vel addere, vel demere potest, nec timet, ut sibi quisquam contradicat; speciatim vero eas fingit, ut metum, quem de somniis et phantasmatis concepit, justificet, vel etiam ut audaciam, fidem et opinionem suam stabiliat. Praeter has alias adinveni rationes, quae me ad dubitandum, si non de ipsis historiis, saltem de narratis circumstantiis, permovent, quaeque quam maxime ad conclusionem, quam ex illis historiis deducere conamur, faciunt. Hic desinam, usque dum intellexero, quaenam eae sint historiae, quibus ita convictus es, ut tibi de iis dubitare absurdum videatur etc.

EPISTOLA LVII. (Verſio.)

Acutiſſimo Philoſopho

B. D. S.

* * * * * * * *

Reſponſio ad Praecedentem.

Acutissime vir,

Non aliud, quam ad me dediſti reſponſum, nimirum ab amico, aliamque fovente ſententiam exſpectabam. Poſterius non curo; nam amicos in re-
[567] bus indifferentibus diſſentire ſemper ſalva licitum fuit amicitia.

Exigis, ut tibi, antequam tuam promas ſententiam, quaenam haec Spectra, Spiritusve ſint, dicam, an ſint infantes, ſtulti, vel inſani etc. et addis quicquid de iis audiveris, potius ab inſanientibus, quam ſanis profectum fuiſſe. Verum eſt proverbium, quod videlicet praeoccupata opinio veritatis indagationem impedit.

Credo igitur his de cauſis Spectra dari. Primo quia ad univerſi pulchritudinem ac perfectionem, ut ſint, pertinet. Secundo quia veriſimile eſt creatorem ea creaſſe, quia ſibi, quam corporeae creaturae, ſimiliora ſunt. Tertio quia ſicuti corpus ſine anima, ita etiam anima ſine corpore exiſtit. Quarto denique quia in ſupremo aëre, loco, vel ſpatio nullum obſcurum corpus eſſe, quin ſuos obtineat habitatores, exiſtimo; et per conſequens, immenſurabile, quod inter nos, aſtraque eſt, ſpatium, non vacuum, ſed Spiritibus habitatoribus repletum eſſe; forte ſummi et remotiſſimi veri Spiritus, infimi vero in infimo aëre creaturae ſunt ſubſtantiae ſubtiliſſimae et tenuiſſimae, inſuperque inviſibiles. Opinor igitur omnis

omnis generis, sed fortassis nullos foeminini, dari Spiritus.

Hoc ratiocinium eos, qui mundum fortuito creatum esse temere credunt, nullatenus convincet. Quotidiana insuper, his missis rationibus, Spectra dari, ostendit experientia, quorum multae, tam novae, quam antiquae historiae, etiamnum exstant. Videantur horum historiae apud Plutarchum in libro de Viris illustribus, aliisque ejus operibus; apud Suetonium in Vitis Caesarum, nec non apud Wierum et Lavaterum in libris de Spectris, qui de hac materia prolixe egerunt et ex omnis generis scriptoribus eas congesserunt. Cardanus, ob eruditionem suam celeberrimus, etiam de iis in libris de *Subtilitate*, *Varietate* et de *vita sua* loquitur, ubi ea sibi, cognatis, amicisque apparuisse experientia ostendit. Melanthon Vir prudens et veritatis amans et alii non pauci de suis testantur experientiis. Consul quidam, Vir Doctus et Sapiens, quique adhuc in vivis est, aliquando mihi narravit, de nocte ita audiri opus in Matris suae officina cerevisiaria perfici, quemadmodum illud de die, quando cerevisia coquebatur, absolvebatur; quin hoc saepius factum esse testabatur. [508] Idem mihi saepiuscule contigit, quod nunquam memoria excidet; adeo ut his experimentis, dictisque rationibus Spectra dari victus sim.

Quantum ad Spiritus malos, qui miseros homines in hac et post hanc vitam torquent, nec non magiam attinet, ego harum rerum historias fabulas esse existimo. In Tractatibus, qui de Spiritibus agunt, circumstantiarum copiam invenies. Poteris, praeter allegatos, si placet, Plinium secundum libro septimo in Epistola ad Suram, ut et Suetonium in vita Julii Caesaris capite trigesimo secundo, Valerium Maximum capite octavo libri primi sectione septima et octava et Alexandrum ab Alexandro in opere Dierum Genia-

tioni similius videtur: nam si haec tua esset opinio, magis ea cum vulgi imaginatione, qui Deum mas-
[570] culini, non vero foeminini generis esse statuit, convenire videretur. Miror eos, qui Spectra nuda conspexere, oculos in genitalia non conjecisse, forte prae timore, vel prae ignorantia hujus discriminis. Regeres, hoc est ridere, non autem ratiocinari; et hinc video, tuas rationes tam validas, tamque bene fundatas tibi videri, ut iis nemo (tuo saltem judicio) contradicere queat; nisi perverse aliquis, Mundum fortuito factum esse, putaret. Hoc ipsum antequam praecedentes tuas examino rationes, me urget, ut breviter meam de hac positione opinionem, an mundus fortuito sit creatus, proponam. Respondeo vero, quod, sicuti certum est *Fortuitum* et *Necessarium* duo esse contraria, ita manifestum etiam est eum, qui mundum necessarium divinae Naturae effectum affirmat, omnino etiam mundum casu factum esse negare: illum autem, qui affirmat Deum potuisse creationem mundi omittere, confirmare, licet aliis verbis, eundem casu factum fuisse; quoniam a voluntate, quae nulla esse poterat, processit Quia vero haec opinio, haecque sententia penitus absurda est, vulgo unanimiter, Dei voluntatem aeternam, ac nunquam indifferentem fuisse, concedunt: et propterea necessario quoque debent largiri, (Nota bene) mundum Naturae Divinae necessarium esse effectum. Vocent hoc voluntatem, intellectum, vel quocunque lubet nomine, eo tamen tandem devenient, quod unam, eandemque rem diversis nominibus expriment. Si enim eos roges, an Divina voluntas ab humana non differat, respondent priorem non nisi nomen cum posteriore commune habere: praeterquam quod plerumque Dei Voluntatem, Intellectum, Essentiam, aut Naturam, unam eandemque rem esse, concedunt; sicuti et ego, ne Divinam Naturam cum humana confundam, Deo humana attributa, nempe Voluntatem, Intellectum, Attentionem,

audi-

auditum etc. non adsigno. Dico igitur, ut jam modo dixi, Mundum Divinae Naturae necessarium effectum, eumque fortuito non esse factum.

Hoc sufficere arbitror, ut tibi persuadeam, eorum opinionem, qui dicunt, (si qui tamen tales dantur) mundum fortuito factum esse, meae omnino contrariari et hac nixus hypothesi, ad earum rationum inquisitionem, ex quibus Spectra omnis generis [5^r] existere concludis, pergo. Quod in genere de iis dicere valeo, est, eas magis conjecturas, quam rationes videri, meque difficillime credere, te eas pro rationibus demonstrativis habere. Verum videamus, sive conjecturae, sive rationes sunt, an eas pro fundatis assumere liceat.

Prima tua ratio est, quod ad pulchritudinem ac universi perfectionem ea dari pertinet. Pulchritudo, Amplissime Vir, non tam objecti, quod conspicitur, est qualitas, quam in eo, qui conspicit, effectus. Si nostri oculi essent vel longiores, vel breviores, aut nostrum aliter se haberet temperamentum, ea, quae nunc pulchra, deformia; ea vero, quae nunc deformia, pulchra nobis apparerent. Pulcherrima manus, per microscopium conspecta, terribilis apparebit. Quaedam procul visa pulchra, et e propinquo conspecta, deformia sunt: adeo ut res, in se spectatae, vel ad Deum relatae, nec pulchrae, nec deformes sint. Is ergo, qui ait, Deum mundum, ut pulcher esset, creasse, horum alterutrum necessario statuere debet; nempe vel Deum mundum ad appetitum et hominum oculos, vel appetitum et hominum oculos ad mundum condidisse. Jam vero sive prius, sive posterius statuamus, cur Deus Spectra et Spiritus creare debuerit, ut alterutrum horum consequeretur, non video. Perfectio atque Imperfectio sunt denominationes; quae non multum a denominationibus pulchritudinis et deformitatis differunt.

Ego igitur, ne nimis ſim prolixus, ſolummodo interrogo, quid magis ad ornatum et mundi perfectionem faciat, an quod Spectra, an quod multiplicia dentur, monſtra, ut Centauri, Hydrae, Harpyae, Satyri, Gryphes, Argi, et plures hujuſmodi nugae? Certe mundus bene exornatus fuiſſet, ſi Deus eum pro libitu noſtrae Phantaſiae, iiſque rebus, quae facile quivis ſibi imaginatur et ſomniat, nemo vero unquam intelligere potis eſt, ornaſſet et concinnaſſet!

Secunda ratio eſt, quod, quia Spiritus magis, quam aliae corporeae creaturae, Dei imaginem exprimunt, veroſimile quoque ſit, Deum eos creaſſe. Profecto me hactenus neſcire, in quo Spiritus magis, quam aliae creaturae Deum exprimant, fateor. *Hoc ſcio, inter finitum et infinitum nullam eſſe proportionem*: adeo ut diſcrimen inter maximam et
[572] praeſtantiſſimam creaturam, atque inter Deum non aliud ſit diſcrimen, quam quod inter Deum ac minimam creaturam eſt. Hoc ergo nihil ad rem facit. Si tam claram de Spectris, quam de triangulo, vel circulo, haberem ideam, nullatenus dubitarem ſtatuere, ea a Deo creata fuiſſe: verum enim vero, quandoquidem idea, quam de iis habeo, omnino cum ideis convenit, quas de Harpyis, Gryphis, Hydris, etc. in mea deprehendo imaginatione, ea non aliter, quam ut ſomnia, conſiderare poſſum, quae a Deo tantopere, quam Ens et non Ens diſcrepant.

Tertia ratio (quae eſt, quod, quemadmodum corpus ſine anima, etiam anima ſine corpore debeat eſſe) aeque mihi abſurda videtur. Dic, quaeſo, mihi, an non etiam ſit veriſimile, memoriam, auditum, viſum, etc. ſine corporibus dari, eo quod corpora ſine memoria, auditu, viſu, etc. inveniuntur? Vel globum ſine circulo, quia circulus ſine globo exiſtit?

Quarta

Quarta et ultima ratio eadem eſt cum prima, ad cujus reſponſionem me refero. Hic loci tantum notabo, me, quinam illi ſupremi et infimi ſint, quos in materia infinita concipis, neſcire, niſi terram univerſi centrum eſſe ſentias. Si enim Sol, vel Saturnus univerſi ſit centrum, Sol, vel Saturnus, non autem terra infima erit. Hoc ergo et quod reſtat praetermittens, concludo, quod hae, hisque ſimiles rationes neminem convincent, Spectra, vel Lemures omnis generis dari, quam eos, qui, aures intellectui occludentes, ſe a Superſtitione ſeduci patiuntur; quae adeo rectae rationi infeſta eſt, ut potius, quo Philoſophorum aeſtimationem minuat, vetulis fidem habeat.

Quantum ad hiſtorias attinet, jam in prima mea epiſtola dixi, me eas non omnino, ſed inde deductam concluſionem negare. Huic accedit, quod eas non adeo fide dignas habeam, ut de multis circumſtantiis non dubitem, quas ſaepius addunt, magis ut ornent, quam ut Hiſtoriae veritatem, vel id, quod inde volunt concludere, aptius efficiant. Speraveram, ut ex tot Hiſtoriis, ſaltem unam alteramve proferres, de qua minime dubitare liceret, quaeque clariſſime, Spectra vel Lemures exiſtere, oſtenderet. [57] Quod memoratus Conſul, inde, quod in matris ſuae officina cereviſiaria Spectra ita de nocte laborare audivit, vult concludere, ea exiſtere, quemadmodum de die audire aſſuetus erat, riſu dignum mihi videtur: ſimiliter etiam nimis longum videretur hic loci omnes, quae de his ineptiis conſcriptae ſunt, hiſtorias examinare. Ut ergo brevis ſim, me ad Julium Caeſarem, refero, qui, teſte Suetonio, haec ridebat et tamen felix erat, juxta id, quod Suetonius de hoc Principe in vita ejus capite 59. narrat. Et ad eum modum omnes, qui mortalium imaginationem e pathematum effectus perpendunt, talia ridere debent; quicquid etiam Lavaterus, aliique, qui cum eo hoc in negotio ſomniarunt, in contrarium producant.

EPISTOLA LIX. (*Versio.*)

Acutissimo Philosopho B. D. S.

* * * * * *

Responsio ad praecedentem.

Acutissime vir,

Ad tuas opiniones serius respondeo, eo quod exiguus morbus, me studiorum et Meditationum oblectamento orbavit et ad te scribere impedivit. Nunc, Deo gratiam habeo, in integrum restitutus sum. In respondendo tuae epistolae vestigia premam, atque tuas in eos, qui de Spectris scripserunt, exclamationes transiliam.

Dico igitur, me existimare, nulla foeminini generis esse Spectra; quia eorum generationem inficior. Quod talis sint figurae et compositionis, quia id ad me non pertinet, omitto. Aliquid fortuito factum [574] dicitur, quando praeter authoris scopum producitur. Ubi terram ad vineam plantandum, vel puteum ad sepulchrum faciendum fodimus et thesaurum invenimus, de quo nunquam cogitavimus, id casu fieri dicitur. Nunquam is, qui ex libero suo arbitrio ita operatur, ut possit operari, vel non, casu operari, siquidem operatur, dicitur. Hoc enim pacto omnes humanae operationes casu fierent, quod absurdum esset. Necessarium et Liberum; non vero Necessarium et Fortuitum contraria sunt. Licet vero Dei voluntas sit aeterna, non tamen sequitur mundum esse aeternum, eo quod Deus ab aeterno, ut mundum crearet statuto tempore, definire potuit.

Negas porro, Dei voluntatem unquam indifferentem fuisse, quod ego inficior; nec adeo accurate ad hoc, ut tu putas, attendere est necesse. Neque omnes dicunt, Dei voluntatem necessariam esse: hoc enim

enim neceſſitatem involvit; quia is, qui alicui tribuit voluntatem, per id intelligit, eum pro ſua voluntate poſſe operari, vel non. Si vero ei adſcribimus neceſſitatem, neceſſario debet operari.

Denique ais, te in Deo nulla humana concedere attributa, ne Divinam cum humana confunderes naturam; quod hactenus probo: neque enim, qua ratione Deus operetur, nec, qua ratione velit, intelligat, perpendat, videat, audiat, percipimus, etc. Verum enim vero, ſi has operationes, ſummasque noſtras de Deo contemplationes pernegas, affirmasque, eas non eſſe eminenter et metaphyſice in Deo; tuum Deum, aut quid per hanc vocem *Deus* intelligas, ignoro. Quod non percipitur, haud negandum eſt. Mens, quae ſpiritus et incorporeà eſt, non niſi cum ſubtiliſſimis corporibus, nempe humoribus, operari poteſt. Et quaenam inter Corpus Mentemque eſt proportio? Qua ratione Mens cum corporibus operatur? Sine his enim illa quieſcit et illis turbatis, Mens contrarium, quam quod debebat, operatur. Mihi, quî hoc fiat, monſtra. Non poteris; ut nec ego: videmus tamen et ſentimus, Mentem operari, quod verum manet, licet, qua ratione haec fiat operatio, non percipiamus. Similiter licet, quomodo Deus operatur, non capiamus, eique humana noliмus adſignare opera; non tamen de ipſo negandum, ea eminenter et incomprehenſibiliter cum noſtris [575] concordare, uti velle, intelligere, intellectu, non vero oculis, aut auribus videre, ac audire; ad eum modum, quo ventus atque aër regiones monteſque, ſine manibus aliiſve inſtrumentis deſtruere, nec non evertere poteſt; quod tamen hominibus abſque manibus machiniſque eſt impoſſibile. Si neceſſitatem Deo tribuis, eumque voluntate, aut libera electione privas, dubitari poſſet, numne eum, qui Ens infinite perfectum eſt, inſtar monſtri depingas et exhibeas. Ut tuum attingas ſcopum, aliis, ad jaciendum tuum fun-

fundamentum, opus erit rationibus; quia, meo judicio, in allatis, nihil soliditatis reperitur; et, si eas probes, aliae adhuc supersunt, quae forte tuarum pondus aequabunt. Sed his missis pergamus.

Postulas ad probandum, Spiritus in mundo esse, demonstrativas probationes, quae valde paucae in mundo sunt, nullaeque, praeter Mathematicas, adeo certae, ac quidem optamus, inveniuntur: quippe probabilibus, ut et verosimilibus conjecturis sumus contenti. Si rationes, quibus res probantur, essent demonstrationes, nonnisi stulti et pervicaces invenirentur, qui eis contradicerent. Verum, Dilecte Amice, non adeo sumus beati. In mundo minus accurati sumus, aliquatenus conjecturam facimus et in ratiociniis defectu demonstrationum probabile assumimus. Hoc ipsum ex omnibus tam divinis, quam humanis scientiis, controversiarum et disputationum plenis, patet, quarum multitudo in causa est, quod tot diversae apud quosvis inveniuntur sententiae. Hac de causa olim, ut nosti, Philosophi, Sceptici dicti, qui de omnibus dubitabant, fuerunt. Hi pro et contra disputabant, ut probabile tantum verarum rationum defectu consequerentur et ex iis unusquisque, quod probabilius videbatur, credebat. Luna directe infra solem est posita; et ideo Sol in quodam terrae loco obscurabitur: et si Sol non obscuretur, dum dies est, directe infra eum Luna non est posita. Haec est probatio demonstrativa, a causa ad effectum et ab effectu ad causam. Ejusmodi aliquot, sed valde paucae dantur, quae a nullo, si eas modo percipiat, contradici possunt.

Quantum ad pulchritudinem, sunt quaedam, [576] quorum partes respectu aliarum proportionales et melius, quam aliae, sunt compositae: et Deus intellectui et judicio hominis convenientiam et harmoniam cum eo, quod proportionatum est, non vero

cum

cum eo, in quo nulla eſt proportio, attribuit: ut in ſonis conſonantibus et diſſonantibus, in quibus auditus conſonantiam et diſſonantiam bene diſtinguere novit, quia illa delectationem, haec vero moleſtiam adfert. Rei perfectio eſt etiam pulchra, quatenus nihil ei deeſt. Hujus multa exſtant exempla, quae, ne prolixior ſim, omitto. Mundum intueamur tantummodo, cui nomen Totius vel Univerſi tribuitur. Si hoc verum eſt, uti revera eſt, rebus incorporeis non depravatur, minuiturve. Quae de Centauris, Hydris, Harpyis etc. dicis, hic nullum habent locum: loquimur enim de univerſaliſſimis rerum generibus, deque primis eorundem gradibus, quae ſub ſe varias et innumerabiles comprehendunt ſpecies; ſcilicet de aeterno et temporali, cauſa et effectu, finito et infinito, animato ac inanimato, ſubſtantia et accidenti, vel modo, corporali et ſpirituali etc. Dico, Spiritus Deo, quia etiam ſpiritus eſt, eſſe ſimiles. Tam claram de Spiritibus, quam de triangulo poſtulas ideam, quod impoſſibile eſt. Dic mihi, obſecro, quam de Deo habeas ideam et an ea intellectui tuo adeo ſit clara, ac idea trianguli? Scio te non habere, dixique, nos tam beatos non eſſe, ut res probationibus demonſtrativis percipiamus et plerumque probabile in hoc mundo praevalere. Affirmo nihilominus, quod ſicuti corpus ſine memoria etc. ita etiam memoria etc. ſine corpore; quodque ſicuti circulus ſine globo, ſic etiam globus ſine circulo exiſtit. Sed hoc eſt ab univerſaliſſimis generibus ad particulares ſpecies deſcendere, de quibus hoc ratiocinium non intelligitur. Dico, quod Sol ſit mundi centrum, quodque ſtellae fixae longius a terra diſtent, quam Saturnus et hic longius, quam Jupiter, hicque longius, quam Mars; adeo ut in indefinito aëre quaedam remotiora a nobis et quaedam nobis propinquiora ſint, quae nos altiora, vel inferiora nominamus.

Ii, qui dari Spiritus defendunt, Philosophos extra fidem non collocant, sed quidem, qui eos negant; quia omnes Philosophi tam antiqui, quam moderni [577] se convictos, Spiritus dari, arbitrantur. Plutarchus hujus rei testis est in Tractatibus de Philosophorum sententiis et de Socratis genio: testantur quoque omnes Stoici, Pythagorici, Platonici, Empedocles, Maximus Tyrius, Apulejus, aliique. Ex modernis nemo Spectra negat. Rejice ergo tot sapientes oculatos et auritos testes, tot Philosophos, tot historicos, talia narrantes; affirma eos omnes cum vulgo stultos, ac insanos esse: licet tuae responsiones non persuadeant, sed quidem absurdae sint et passim scopum nostrae controversiae non attingant, neque tu ullam quidem probationem, quae tuam confirmet sententiam, proferas. Caesar cum Cicerone et Catone non ridet Spectra, sed omina et praesagia et tamen si eo die, quo interibat, Spurinam non illusisset, ipsius hostes tot vulneribus eum non confodissent. Sed haec hac vice sufficiant etc.

EPISTOLA LX. (*Versio.*)

Amplissimo, Prudentissimoque Viro

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

AMPLISSIME VIR,

Ad tuam respondere, heri mihi traditam, propero; eo quod, si longiores necto moras, cogar responsionem diutius, quam quidem vellem, differre. Tua me turbasset valetudo, nisi te melius habere intellexissem; et spero, te jam omnino convaluisse.

Quam

Quam difficulter duo, qui diversa sequuntur principia, in materia, a multis aliis dependente, invicem possint convenire et idem sentire, ex hac Quaestione sola, licet nulla id demonstraret ratio, pateret. Dic mihi, quaeso, an aliquos Philosophos videris, aut legeris, qui in ea fuerunt sententia, mundum casu factum esse, nempe eo sensu, quo tu intelligis, Deum scilicet in creando mundo scopum sibi [578] praefixum habuisse et tamen eum, quem decreverat, transgressum esse. Nescio, tale quid unquam in ullius hominis cogitationem incidisse; similiter me latet, quibus rationibus, ut credam *Fortuitum et Necessarium* non esse contraria, mihi persuadere conaris. Quam primum animadverto, tres trianguli angulos duobus rectis necessario aequales esse, nego quoque id casu fieri. Similiter, quam primum adverto, calorem necessarium ignis esse effectum, nego quoque id casu accidere. Quod *Necessarium ac Liberum* duo contraria sunt, non minus absurdum et rationi repugnans videtur: nam nemo negare potest, Deum seipsum et caetera omnia libere cognoscere; et tamen cuncti communi suffragio concedunt, Deum seipsum necessario cognoscere. Quare mihi nullam inter Coactionem vel vim, et Necessitatem differentiam constituere videris. Quod homo vult vivere, amare, etc. non est coactum opus, sed tamen necessarium et multo magis, quod Deus vult esse, cognoscere, ac operari. Si, praeter dicta, animo volvis, indifferentiam non nisi ignorantiam, vel dubitationem esse, atque voluntatem semper constantem et in omnibus determinatam, virtutem, necessariamque intellectus esse proprietatem; videbis mea verba penitus cum veritate concordare. Si affirmamus, Deum potuisse rem non velle et non potuisse eam non intelligere, Deo diversas attribuimus libertates, alteram necessariam, alteram indifferentem: et consequenter Dei voluntatem ab essentia sua, suoque intellectu diversam

ſam concipiemus et hoc pacto in aliam, ac aliam incidemus abſurditatem.

Attentio, quam in praecedenti mea exegeram, non tibi viſa eſt neceſſaria; et hoc fuit in cauſa, quod cogitationes tuas in praecipuum non defixeris, illudque, quod quam maxime ad rem faciebat, neglexeris.

Porro, ubi dicis, ſi in Deo actum vivendi, audiendi, attendendi, volendi etc. eoſque in eo eſſe eminenter nego, quod te tum lateat, qualem habeam Deum: hinc ſuſpicor te credere, non majorem eſſe perfectionem, quam quae memoratis attributis explicari poteſt. Haec non miror; quia *credo, quod* triangulum, ſiquidem loquendi haberet facultatem, [579] eodem modo diceret, Deum eminenter triangularem eſſe et circulus, Divinam naturam eminenti ratione circularem eſſe; et hac ratione quilibet ſua attributa Deo adſcriberet, ſimilemque ſe Deo redderet, reliquumque ei deforme videretur.

Epiſtolae parvitas et temporis anguſtia non ſinunt, ut meam de Divina natura, ſententiam, quaeſtioneſque a te propoſitas enucleem; praeterquam quod difficultates objicere non ſit proferre rationes. Nos in mundo multa ex conjectura facere verum eſt; ſed nos noſtras ex conjectura habere Meditationes eſt falſum. In communi vita veriſimillimum, in Speculationibus vero veritatem cogimur ſequi. Homo ſiti et fame periret, ſi, antequam perfectam obtinuiſſet demonſtrationem, cibum ac potum ſibi profuturum, edere aut bibere nollet. Id autem in Contemplatione locum non habet. Econtra cavendum nobis eſt, quicquam, tanquam verum, admittere, quod ſolummodo veriſimile eſt: ubi enim unam admiſimus falſitatem, infinitae ſequuntur.

Porr

Porro hinc, quod divinae et humanae scientiae multis litibus et controversiis repletae sunt, nequit concludi, ea omnia, quae in iis tractantur, incerta esse: quoniam plurimi fuerunt, qui tanto contradicendi studio tenebantur, ut etiam demonstrationes Geometricas irriserint. Sextus Empiricus, aliique Sceptici, quos citas, dicunt falsum esse, quod totum sua parte majus est et sic de caeteris judicant axiomatibus.

Ut vero, praetermisso ac concesso, nos, demonstrationum defectu, verisimilitudinibus debere esse contentos, dico, Demonstrationem verosimilem talem esse debere, ut, licet de ea dubitare possimus, contradicere tamen nequeamus; quia id, cui potest contradici, non vero, sed falso simile est. Si, exempli gratia, dico, Petrum in vivis esse, quia eum heri sanum conspexi; vero quidem id simile est, quatenus mihi nemo contradicere potest; si autem alius dicit, se heri vidisse, eum deliquium animi passum fuisse, seque credere, Petrum inde diem obiisse supremum, hic, ut mea verba falsa videantur, efficit. Tuam conjecturam de Spectris et Lemuribus falsam et ne verisimilem quidem videri, tam clare ostendi, ut in responso tuo nihil animadversione di [580] gnum, inveniam.

Ad quaestionem tuam, an de Deo tam claram, quam de triangulo habeam ideam, respondeo affirmando. Si me vero interroges, utrum tam claram de Deo, quam de triangulo habeam imaginem, respondebo negando. Deum enim non imaginari, sed quidem intelligere possumus. Hic quoque notandum est, quod non dico, me Deum omnino cognoscere; sed me quaedam ejus attributa, non autem omnia, neque maximam intelligere partem et certum est, plurimorum ignorantiam, quorundam eorum habere notitiam, non impedire. Quum Euclidis

clidis elementa addiſcerem, primo tres trianguli angulos duobus rectis aequari intelligebam; hancque trianguli proprietatem clare percipiebam, licet multarum aliarum ignarus eſſem.

Quod ad Spectra vel Lemures, hactenus nullam intelligibilem de iis auribus hauſi proprietatem; ſed quidem de Phantaſiis, quas nemo capere poteſt. Quum dicis Spectra, vel Lemures hic inferius (ſtylum tuum ſequor, licet ignorem, materiam hic inferius, quam ſuperius minoris eſſe pretii) ex tenuiſſima, rariſſima et ſubtiliſſima conſtare ſubſtantia, videris de aranearum telis, aëre, vel vaporibus loqui. Dicere eos eſſe inviſibiles, tantum mihi valet, ac ſi diceres, quid non ſint, non vero quid ſint: *niſi forte* velis indicare, quod, pro lubitu, ſe *jam* viſibiles, jam inviſibiles reddunt, quodque imaginatio in his, ſicut et in aliis impoſſibilibus, inveniet difficultatem.

Non multum apud me Authoritas Platonis, Ariſtotelis ac Socratis valet. Miratus fuiſſem, ſi Epicurum, Democritum, Lucretium, vel aliquem ex Atomiſtis, atomorumque defenſoribus protuliſſes: non enim mirandum eſt eos, qui Qualitates occultas, Species intentionales, Formas ſubſtantiales ac mille alias nugas commenti ſunt, Spectra et Lemures excogitaſſe et vetulis credidiſſe, ut Democriti authoritatem elevarent, cujus bonae Famae tantopere inviderunt, ut omnes ejus libros, quos tanta cum laude ediderat, combuſſerint. Si iis fidem adhibere animus eſt, quas rationes habes ad miracula Divae Virginis et omnium Sanctorum negandum, quae a tot Cele-
[581] berrimis Philoſophis, Theologis ac Hiſtoricis conſcripta ſunt, ut horum vel centum, illorum vero vix unum producere queam? Denique, Ampliſſime Vir, longius quam volebam, proceſſi; nec te diutius iis rebus, quas, (ſcio) non concedes, mole-

ſtias

ſtias creare volo, quia alia, longe a meis diverſa, ſequeris principia etc.

EPISTOLA LXI.

Praeſtantiſſimo, Acutiſſimoque Philoſopho B. D. S.

* * * * * *

Praestantissime vir,

Miror ſaltem, quod eo ipſo, quo demonſtrent Philoſophi, aliquid falſum eſſe, eadem ratione oſtendant ejus veritatem: certitudinem enim intellectus in ſuae Methodi initio Carteſius omnibus aequalem eſſe putat; in Meditationibus autem demonſtrat. Idem illi probant, qui putant ſe aliquid certi demonſtrare poſſe hac ratione, ut pro indubitato a ſingulis hominibus accipiatur.

Sed his miſſis, experientiam provoco et, ut ad haec accurate attendas, ſubmiſſe rogo. Sic enim deprehendetur, ſi ex duobus unus aliquid affirmet, alter vero neget et ita, ut ſibi ejus ſint conſcii, loquantur, quod, licet verbis contrarii videantur, attamen perpenſis eorum conceptibus, ambo (unuſquiſque pro ſuo conceptu) vera dicant. Quod quidem refero, cum immenſae ſit in vita communi utilitatis et poſſent hoc unico obſervato innumerae controverſiae et inde ſequentes contentiones praecaveri; quamvis veritas haec in conceptu non ſemper abſolute vera ſit, ſed poſitis tantum iis, quae in intellectu ſupponuntur, ut vera. Quae Regula etiam adeo eſt univerſalis, ut apud omnes homines, ne dementibus quidem ac dormientibus exceptis, reperiatur: quicquid [582] enim hi dicunt, ſe videre (licet nobis non ita appareat) aut vidiſſe, certiſſimum eſt, haec revera ita ſe habere. Quod etiam in caſu propoſito, de *Libero nempe Arbitrio*, clariſſime conſpicitur. Uterque enim

enim tam qui pro, quam qui contra disputat, verum mihi dicere videtur, prout nimirum quilibet Libertatem concipit; Liberum enim dicit Cartesius, quod a nulla causa cogitur. Et tu econtra, quod a nulla causa determinatur ad aliquid. Fateor itaque tecum, nos in omnibus rebus a certa causa ad aliquid determinari et sic nullum nos habere liberum arbitrium: sed contra quoque puto cum Cartesio in certis rebus (quod statim aperiam) nos nullatenus cogi, atque ita habere liberum arbitrium. Exemplum formabo a praesenti.

Triplex autem est Status Quaestionis: *primo*, an in res, quae extra nos sunt, absolute aliquam habeamus potestatem? Quod negatur. *Exempli gratia*, quod hanc nunc exaro epistolam non est absolute in mea potestate, quandoquidem certe prius scripsissem, ni vel absentia, vel amicorum praesentia impeditus fuissem. *Secundo*, an nos in motus corporis nostri, qui sequuntur, voluntate eos ad id determinante, absolute habeamus potestatem? Respondeo limitando, si nimirum sano corpore vivamus. Si enim valeo, semper me ad scribendum applicare, vel non applicare possum. *Tertio*, an, quando mihi meum rationis exercitium usurpare licet, eo liberrime, hoc est, absolute uti possim? Ad quod respondeo affirmative. Quis enim mihi negaret, nisi contradicendo propriae conscientiae, quod non possum in meis cogitationibus cogitare, me velle scribere, aut non scribere. Et quoad operationem quoque, quia hoc externae causae permittunt, (quod secundum concernit casum) quod equidem tam scribendi, quam non scribendi facultatem habeam: fateor quidem tecum, dari causas, quae me ad id determinant, quod jam scribo, quia scilicet primo mihi scripsisti, eademque opera postulavisti, ut prima occasione rescriberem et, quia impraesentiarum datur occasio, eam non libenter amitterem. Pro certo

etiam

etiam affirmo, teste conscientia, cum Cartesio, istiusmodi res me propterea non cogere, meque revera (quod negatu videtur impossibile) id nihilominus omittere posse, non obstantibus his rationibus. [383] Si quoque cogeremur a rebus externis, cui possibile est habitum virtutis acquirere? imo hoc posito omnis malitia excusabilis esset. Sed quot modis non fit, ut, si a rebus externis ad aliquid determinemur, obfirmato tamen ac constanti ei resistamus animo?

Ut itaque superioris Regulae clariorem dem explicationem. Ambo equidem verum dicitis proprium juxta conceptum: si autem absolutam veritatem spectemus, haec tantum competit sententiae Cartesii. Supponis enim in conceptu, ut certum, libertatis essentiam in eo consistere, quod a nulla re determinamur. Hoc sic posito, utrumque verum erit; veruntamen cum essentia cujuslibet rei in eo consistat, sine quo ne quidem concipi possit; et clare sane concipiatur libertas, licet ab externis causis in nostris actionibus ad aliquid determinemur, sive, licet semper causae sint, quae incitamento nobis sunt, ut actiones nostras tali modo dirigamus, cum tamen id plane non efficiant; verum nullatenus, posito quod cogamur. Vide praeterea Cartesii I. Tom. Epist. 8. et 9. item II. Tom. pag. 4. Sed haec sufficiant. Rogo, ut ad has difficultates respondeas etc.

8. Octob. 1674.

EPISTOLA LXII.

Viro Doctiſſimo atque Expertiſſimo

* * * * * *

B. D. S.

Reſponſio ad praecedentem.

Expertissime domine,

Miſit mihi amicus noſter J. R. literas, quas ad me dignatus es ſcribere, una cum judicio tui amici de mea et Carteſii de libero arbitrio ſententia, quae mihi gratiſſima fuerunt. Et, quamvis in praeſentia, [584] praeterquam quod valetudinem non ſatis firmam habeam, aliis rebus admodum diſtrahar, tamen vel ſingularis tua humanitas, vel, quod ego praecipuum puto, veritatis ſtudium, quo teneris, me cogit, ut tuo deſiderio, pro mei ingenii tenuitate, ſatisfaciam. Etenim quid tuus amicus velit, antequam experientiam provocat et accuratam attentionem petit, neſcio. Quod deinde addit, *Si quando inter duos alter de re quapiam quid affirmat, alter autem neget etc.* verum eſt, ſi intelligit illos duos, quamvis iiſdem utantur vocabulis, de rebus tamen diverſis cogitare, cujus rei exempla aliquot amico J. R olim miſi, cui jam ſcribo, ut tibi eadem communicet.

Tranſeo igitur ad illam Libertatis definitionem, quam meam eſſe ait; ſed neſcio, unde illam ſumpſerit. Ego eam rem Liberam eſſe dico, quae ex ſola ſuae naturae neceſſitate exiſtit et agit, Coactam autem, quae ab alio determinatur, ad exiſtendum et operandum certa ac determinata ratione. Ex. gr. Deus, tametſi neceſſario, libere tamen exiſtit, quia ex ſola ſuae naturae neceſſitate exiſtit. Sic etiam Deus ſe et abſolute omnia libere intelligit, quia ex ſola ipſius naturae neceſſitate ſequitur, ut omnia intelligat.

telligat. Vides igitur me libertatem non in libero decreto sed in libera necessitate ponere.

Sed ad res creatas descendamus, quae omnes a causis externis determinantur ad existendum et operandum certa ac determinata ratione. Quod ut clare intelligatur, rem simplicissimam concipiamus. Ex. gr. Lapis a causa externa, ipsum impellente, certam motus quantitatem accipit, qua postea, cessante causae externae impulsu, moveri necessario perget. Haec igitur lapidis in motu permanentia coacta est, non necessaria, quia impulsu causae externae definiri debet; et quod hic de lapide, id de quacunque re singulari, quantumvis illa composita et ad plurima apta esse concipiatur, intelligendum est, quod scilicet unaquaeque res necessario a causa externa aliqua determinatur ad existendum et operandum certa ac determinata ratione.

Porro, concipe jam, si placet, lapidem, dum moveri pergit, cogitare et scire se, quantum potest, conari, ut moveri pergat. Hic sane lapis, quandoquidem sui tantummodo conatus est conscius et [465] minime indifferens, se liberrimum esse et nulla alia de causa in motu perseverare credet, quam quia vult. Atque haec humana illa libertas est, quam omnes habere jactant et quae in hoc solo consistit, quod homines sui appetitus sint conscii et causarum, a quibus determinantur, ignari. Sic infans se lac libere appetere credit; puer autem iratus vindictam velle et timidus fugam. Ebrius deinde credit, se ex libero mentis decreto ea loqui, quae postea sobrius tacuisse vellet. Sic delirans, garrulus et hujus farinae plurimi se ex libero mentis decreto agere, non autem impetu ferri credunt. Et quia hoc praejudicium omnibus hominibus innatum est, non ita facile eodem liberantur. Nam quamvis experientia satis superque doceat, homines nihil minus posse, quam appetitus

 mode-

moderari suos et quod saepe, dum contrariis affectibus conflictantur, meliora videant et deteriora sequantur, se tamen liberos esse credunt, idque propterea, quod res quasdam leviter appetant et quarum appetitus facile potest contrahi memoria alterius rei, cujus frequenter recordamur.

His, quaenam mea de libera et coacta necessitate, deque ficta humana libertate sit sententia, satis, ni fallor, explicui; ex quibus facile ad tui amici objectiones respondetur. Nam, quod cum Cartesio ait, illum liberum esse, qui a nulla causa externa cogitur, si per hominem coactum intelligit eum, qui invitus agit, concedo nos quibusdam in rebus nullatenus cogi, hocque respectu habere liberum arbitrium. Sed si per coactum intelligit, qui quamvis *non invitus*, necessario tamen agit, (ut supra explicui) nego nos aliqua in re liberos esse.

At Amicus tuus contra affirmat, *nos rationis exercitio liberrime, hoc est, absolute uti posse*, qua in re satis, ne dicam nimis, confidenter persistat. *Quis enim*, ait, *nisi propriae contradicendo conscientiae, negaret, me cogitationibus meis cogitare posse, quod vellem et quod non vellem scribere.* Pervelim scire, quam ille conscientiam, praeter illam, quam supra exemplo lapidis explicui, narrat. Ego sane, ne meae conscientiae, hoc est, ne rationi et experientiae contradicam et ne praejudicia et ignorantiam foveam, [586] nego, me ulla absoluta cogitandi potentia cogitare posse, quod vellem et quod non vellem scribere. Sed ipsius conscientiam appello, qui sine dubio expertus est, se in somnis non habere potestatem cogitandi, quod vellet et quod non vellet scribere; nec cum somniat se velle scribere, potestatem habet, non somniandi se velle scribere; nec minus expertum illum esse credo, quod mens non semper aeque apta sit ad cogitandum de eodem objecto; sed prout corpus

aptius

aptius est, ut in eo hujus, vel illius objecti imago excitetur, ita mens aptior est ad hoc, vel illud objectum contemplandum.

Cum praeterea addit, quod causae, cur animum ad scribendum applicuerit, ipsum quidem ad scribendum impulerint, sed non coegerint, nihil aliud significat, (si rem aequo pondere examinare velis) quam quod ipsius animus ita tum erat constitutus, ut causae, quae ipsum alias, cum scilicet magno aliquo affectu conflictatur, non potuissent, nunc facile potuerunt flectere, hoc est, causae, quae ipsum alias non potuissent cogere, coëgerunt jam, non ut invitus scriberet, sed ut necessario scribendi esset cupidus.

Quod porro statuit: *quod si a causis externis cogeremur, virtutis habitum acquirere possit nemo;* nescio, quis ipsi dixerit, non posse ex fatali necessitate, sed tantummodo ex libero Mentis decreto, fieri, ut firmato et constanti simus animo.

Et quod denique addit: *quod hoc posito omnis malitia excusabilis esset* Quid inde? Nam homines mali non minus timendi sunt, nec minus perniciosi, quando necessario mali sunt. Sed de his, si placet, vide meae Appendicis ad Cartesii Principiorum lib. I. et II. ordine Geometrico demonstrator. Partis II, Caput VIII.

Denique tuus amicus, qui haec mihi objicit, vellem, ut mihi responderet, qua ratione ille humanam virtutem, quae ex libero Mentis decreto oritur, simul concipiat cum Dei praeordinatione. Quod si cum Cartesio fatetur, se haec nescire conciliare, ergo telum, quo ipse transfixus jam est, in me vibrare conatur Sed frustra. Nam si meam sententiam attento animo examinare velis, omnia congruere videbis etc.

EPISTOLA LXIII.

Praeſtantiſſimo atque Acutiſſimo Philoſopho B. D. S.

* * * * * *

PRAESTANTISSIME VIR,

Methodum tuam recte regendae rationis in ac- [587] quirenda veritatum incognitarum cognitione, ut et Generalia in Phyſicis quando impetrabimus? Novi te jam modo magnos in iis feciſſe progreſſus. Prius jam mihi innotuit et poſterius noſcitur ex Lemmatibus Parti ſecundae Ethices adjectis: quibus multae difficultates in Phyſicis facile ſolvuntur. Si otium et occaſio ſinit, a te ſubmiſſe peto, veram *Motus* Definitionem, ut et ejus explicationem, *atque qua* ratione, cum extenſio, quatenus per *ſe concipitur*, indiviſibilis, immutabilis etc. ſit, a priori deducere poſſimus, tot tamque multas oriri poſſe varietates et per conſequens exiſtentiam figurae in particulis alicujus corporis, quae tamen in quovis corpore variae et diverſae ſunt a figuris partium, quae alterius corporis formam conſtituunt? Praeſens mihi indicaſti methodum, qua uteris in indagandis necdum cognitis veritatibus Experior eam Methodum valde eſſe praecellentem et tamen valde facilem, quantum ego de ea concepi, et poſſum affirmare hac unica obſervatione magnos me in Mathematicis feciſſe progreſſus: optem idcirco, ut mihi veram traderes definitionem ideae adaequatae, verae, falſae, fictae et dubiae. Differentiam inter ideam veram et adaequatam quaeſivi, huc uſque tamen nil aliud reſcire potui, quam quum rem inquiſivi et certum conceptum, vel ideam, quod, inquam, (ut porro expiſcarer, an haec idea vera etiam alicujus rei adaequata eſſet) ex me quaeſiverim, quae ſit cauſa hujus ideae, aut conceptus; qua cognita denuo interrogavi, quae ſit rurſus cauſa hujus conceptus et ſic ſemper in cauſas cauſarum idearum inquirendo perrexi, uſque dum talem

talem caufam nancifcerer, cujus aliam caufam [388] rurfus videre non poffem, quam quod inter omnes ideas poffibiles, quas penes me habeo, haec una quoque ex iifdem exiftat. Si, exempli caufa, inquirimus, in quo confiftat vera noftrorum Errorum origo; Cartefius refpondebit, quod affenfum praebeamus rebus nondum clare perceptis; verum licet haec vera idea hujus rei fit, nondum tamen potero omnia circa haec fcitu neceffaria determinare, nifi quoque hujus rei adaequatam ideam habuero; quam ut affequar, denuo in caufam hujus conceptus inquiro, quare nimirum fiat, ut affenfum praebeamus rebus non clare intellectis et refpondeo hoc fieri ex defectu cognitionis; fed hic rurfus ulterius inquirere non licet, quaenam fit caufa, ut quaedam ignoremus; ac proinde video me adaequatam ideam noftrorum errorum detexiffe. Hic interim a te requiro, an, quia conftat, multas res infinitis modis expreffas habere adaequatam fui ideam et ex quavis adaequata idea omnia ea, quae de re fciri poffunt, educi poffe, quamvis facilius ex hac, quam ex illa idea, eliciantur, an, inquam, fit medium, quo nofcatur, utra prae alia ufurpanda fit. Sic, exempli gratia adaequata idea circuli confiftit in radiorum aequalitate, eadem quoque confiftit in infinitis rectangulis fibi invicem aequalibus, factis a fegmentis duarum linearum, atque fic porro infinitas habet expreffiones, quarum unaquaeque adaequatam circuli naturam explicat; et quamvis ex unaquaque harum omnia alia deducere liceat, quae de circulo fciri poffunt, id ipfum tamen multo facilius fit ex una harum, quam ex altera. Sic quoque, qui applicatas Curvarum confiderat, multa deducet, quae ad dimenfionem harum fpectant, fed majori facilitate, fi confideremus Tangentes etc. Et ita indicare volui, quo ufque hac in Difquifitione progreffus fum. Cujus perfectionem, vel fi alicubi erro emendationem, nec non defideratam Definitionem exfpecto. Vale.

cogitationem, non nisi extensionem percipimus, ita etiam istius mundi creaturae, non nisi sui mundi attributa atque cogitationem perciperent.

Secundo, quoniam Dei intellectus tam essentia quam existentia a nostro differt intellectu; nihil ergo [591] cum nostro commune habebit; ac proinde (per 3 Ethic. Prop. part. 1.) Dei intellectus nostri causa esse nequit.

Tertio, in Schol. 10. Prop. part. 1. Ethic. ais *nihil in natura clarius esse, quam quod unumquodque ens sub aliquo attributo debeat concipi;* (quod optime capio) *et quo plus realitatis aut Esse habeat, eo plura ei competant attributa.* Hinc sequi videtur, dari entia, quae tria, quatuor, aliaque plura habent attributa, licet ex demonstratis colligere liceat, unumquodque ens duobus tantum constare attributis, nimirum certo quodam Dei attributo, ejusdemque attributi idea.

Quarto, eorum, quae a Deo immediate producta sunt, quaeque mediante infinita quadam modificatione producuntur, exempla desiderarem. Prioris generis cogitatio, ac extensio; posterioris vero intellectus in cogitatione, motus in extensione esse videntur.

Haec sunt, quae abs te, siquidem tempus aliquod tibi sit reliquum, peto. Vale etc.

25 Julii 1675.

EPISTOLA LXVI.

Doctissimo Expertissimoque Viro

* * * * *

B. D. S.

Responsio ad Praecedentem.

Expertissime vir,

Gaudeo, quod tandem occasio tibi oblata fuerit, ut me tuis literis, mihi semper gratissimis, recreares, quod ut frequenter facias, enixe rogo etc.,

Ad dubia pergo; et quidem ad primum dico, Mentem humanam illa tantummodo posse cognitione assequi, quae idea corporis actu existentis [592] involvit, vel quod ex hac ipsa idea potest concludi. Nam cujuscunque rei potentia sola ejus essentia definitur, (per Prop. 7. p. 3. Ethices) Mentis autem essentia (per Prop. 13. p. 2.) in hoc solo consistit, quod sit idea Corporis actu existentis ac proinde Mentis intelligendi potentia ad ea tantum se extendit, quae haec idea Corporis in se continet, vel quae ex eadem sequuntur. Ad haec Corporis idea nulla alia Dei attributa involvit neque exprimit, quam Extensionem et Cogitationem. Nam ejus ideatum, nempe Corpus (per Prop. 6. p. 2.) Deum pro causa habet, quatenus sub attributo Extensionis et non quatenus sub ullo alio consideratur, atque adeo (per Axiom. 6. p. 1.) haec Corporis idea Dei cognitionem involvit, quatenus tantummodo sub Extensionis attributo consideratur. Deinde haec idea, quatenus cogitandi modus est, Deum etiam per eandem Prop.) pro causa habet, quatenus res est cogitans et non quatenus sub alio attributo consideratur; adeoque (per idem Axiom.) hujus ideae idea Dei cognitionem involvit, quatenus sub Cogitationis et non quatenus sub alio

attri-

attributo consideratur. Apparet itaque Mentem humanam, sive Corporis humani ideam praeter haec duo nulla alia Dei attributa involvere, neque exprimere. Caeterum ex his duobus attributis vel eorundem affectionibus nullum aliud Dei attributum (per Prop. 10. p. 1.) concludi, neque concipi potest. Atque adeo concludo Mentem humanam nullum Dei attributum praeter haec posse cognitione assequi, ut fuit propositum. Quod autem addis, an ergo tot mundi constituendi sunt, quot dantur attributa? vide Schol. Prop. 7. p. 2. Ethices. Posset praeterea haec Propositio facilius demonstrari, deducendo rem ad absurdum; quod quidem demonstrandi genus, quando Propositio negativa est, prae altero eligere soleo, quia cum natura similium magis convenit. Sed quia positivum tantummodo petis, ad alterum transeo, quod est, an id possit ab alio produci, in quo tam essentia, quam existentia discrepat: nam quae ab invicem ita differunt, nihil commune habere videntur. Sed cum omnia singularia, praeter illa, quae a suis similibus producuntur, differant a suis [593] causis, tam essentia, quam existentia, nullam hic dubitandi rationem video.

Quo autem ego sensu intelligam, quod Deus sit causa efficiens rerum, tam essentiae, quam existentiae, credo me satis explicuisse in Schol. et Coroll. Prop. 25. p. 1. Ethic.

Axioma Scholii Prop. 10. p. 1. ut in fine ejusd. Scholii innui, formamus ex idea, quam habemus Entis absolute infiniti et non ex eo, quod dentur, aut possint dari entia, quae tria, quatuor etc. attributa habeant.

Denique exempla, quae petis, primi generis sunt in Cogitatione, intellectus absolute infinitus; in Extensione autem motus et quies; secundi autem, facies

facies totius Universi, quae quamvis infinitis modis variet, manet tamen semper eadem, de quo vide Schol. 7. Lemmatis ante Prop. 14. p. 2.

His, Vir praestantissime, ad tuas, nostrique amici objectiones respondisse me credo, si tamen scrupulum adhuc remanere existimas, rogo, ut mihi significare non graveris, ut eum etiam, si possim, evellam. Vale etc.

Hagae Com.
29. Julii 1675.

EPISTOLA LXVII.

Acutissimo ac Doctissimo Philosopho B. D. S.

* * * * * *

Vir clarissime,

Abs te peto Demonstrationem ejus, quod dicis; nempe quod anima non possit plura attributa Dei, quam Extensionem et Cogitationem percipere. Quod quidem licet evidenter videam, contrarium tamen ex Schol. Prop. 7. part. 2. Ethices posse deduci, mihi videtur, forte non aliam ob causam, quam quia sensum hujus Scholii non satis recte percipio. Constitui ergo, haec qua ratione deducam, exponere, te, [504] Vir Cl. obnixe rogans, ut mihi velis, ubicunque sensum tuum non recte assequor, solita tua humanitate succurrere. Ea autem sic sese habent. Quod, licet inde colligam, mundum utique unicum esse, id tamen exinde non minus quoque clarum est, eum ipsum infinitis modis expressum, ac proinde unamquamque rem singularem infinitis modis expressam esse. Unde videtur sequi, quod Modificatio illa, quae Mentem meam constituit, ac Modificatio illa, quae Corpus meum exprimit, licet una et eadem sit Modi-

Modificatio, ea tamen infinitis modis sit expressa, uno modo per Cogitationem, altero per Extensionem, tertio per attributum Dei mihi incognitum, atque sic porro in infinitum, quia infinita dantur Attributa Dei, et Ordo et Connexio Modificationum videtur esse eadem in omnibus. Hinc jam Quaestio oritur, quare Mens, quae certam Modificationem repraesentat et quae eadem Modificatio non solum Extensione, sed infinitis aliis modis est expressa; quare, inquam, tantum Modificationem illam per Extensionem expressam, hoc est, Corpus humanum et nullam aliam expressionem per alia attributa percipiat. Sed tempus mihi non permittit, ut ea prolixius prosequar; forte haec dubia omnia crebrioribus Meditationibus eximentur.

Londini,
12. August 1675.

EPISTOLA LXVIII.

Nobilissimo ac Doctissimo Viro

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

NOBILISSIME VIR,

— — Caeterum, ad tuam Objectionem ut respondeam, dico, quod quamvis unaquaeque res infinitis modis expressa sit in infinito Dei intellectu, illae tamen [595] infinitae ideae, quibus exprimitur, unam eandemque rei singularis Mentem constituere nequeunt, sed infinitas: quandoquidem unaquaeque harum infinitarum idearum nullam connexionem cum invicem habent, ut in eodem Scholio Propositionis 7. Part.

Part. 2. Ethic explicui et ex Prop. 10. Part. 1. patet. Ad haec si aliquantulum attendas, nihil difficultatis superesse videbis etc.

Hagae
28 August 1675.

EPISTOLA LXIX.

Acutissimo atque Doctissimo Philosopho B. D. S.

* * * * *

VIR CLARISSIME,

——— Primo difficulter admodum concipere queo, qui a priori corporum existentia demonstretur, quae motus et figuras habent; cum in Extensione, absolute rem considerando, nil tale occurrat. Secundo erudiri abs te vellem, quomodo intelligendum sit, cujus meministi Epistola de Infinito his verbis: *Nec tamen concludunt, talia omnem numerum superare ex partium multitudine.* Nam revera omnes Mathematici mihi videntur circa talia infinita semper demonstrare, quod partium numerus sit tam magnus, ut omnem assignabilem numerum superent et in exemplo, de duobus circulis ibidem allato, non hoc ipsum declarare videris, quod tamen susceperas. Ibi enim tantum ostendis, quod non hoc ipsum concludunt ex nimia spatii interpositi magnitudine et *quod ejus maximum et minimum non habeamus;* sed non demonstras prout volebas, quod id non concludant ex partium multitudine etc.

2 Maii 1676.

EPISTOLA LXX.

Nobilissimo atque Doctissimo Viro

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

NOBILISSIME VIR,

[520] Quod in Epistola de Infinito dixi, quod partium infinitatem ex earum multitudine non concludant, hinc patet, quod, si ea ex earum multitudine concluderetur, non possemus majorem partium multitudinem concipere, sed earum multitudo, quavis data, deberet esse major, quod falsum *est:* nam in toto spatio, inter duos circulos, diversa centra habentes, duplo majorem partium multitudinem concipimus, quam in ejusdem dimidio et tamen partium numerus, tam dimidii, quam totius spatii omni assignabili numero major est. Porro ex Extensione, ut eam Cartesius concipit, molem scilicet quiescentem, corporum existentiam demonstrare non tantum difficile, ut ais, sed omnino impossibile est. Materia enim quiescens, quantum in se est, in sua quiete perseverabit, nec ad motum concitabitur, nisi a causa potentiori externa; et hac de causa non dubitavi olim affirmare, rerum naturalium principia Cartesiana inutilia esse, ne dicam absurda.

Hagae
5 Maii 1676.

EPISTO-

EPISTOLA LXXI.

Acutissimo Doctissimoque Philosopho B. D. S.

* * * * * *

DOCTISSIME VIR,

Velim, ut hac in re mihi gratificeris, indicando, qui ex conceptu Extensionis secundum tuas meditationes varietas rerum a priori possit ostendi, [377] quandoquidem meministi opinionis Cartesii, in qua Cartesius statuit, se eam ex Extensione nullo alio modo deducere posse, quam supponendo, motu a Deo excitato hoc effectum fuisse in Extensione: deducit ergo juxta meam opinionem corporum existentiam non ex quiescente materia, nisi forte suppositionem motoris Dei pro nihilo haberes; quandoquidem, qui illud ex essentia Dei a priori necessario sequi debeat, abs te non sit ostensum; id quod Cartesius ostensurus captum humanum superare credebat. Quare a te hanc rem requiro, sciens bene, te alias cogitationes habere, nisi alia sontica subsit forte causa, quare illud hactenus manifestum facere nolueris; et si hoc, de quo non dubito, non opus fuisset, tale quid obscure indicares. Sed certo tibi persuasum habeas, quod sive candide mihi aliquid indices, sive celes, meus tamen erga te affectus immutatus maneat.

Rationes tamen, cur illud specialiter desiderem, hae sunt, quod in Mathematicis semper observarim, quod nos ex quavis re in se considerata, hoc est, ex definitione cujusque rei, unicam saltem proprietatem deducere valeamus; quod si autem plures proprietates desideremus, necesse esse, ut rem definitam ad alia referamus: tunc siquidem ex conjunctione definitionum harum rerum novae proprietates resultant. Ex. gr. Si circuli peripheriam considerem solam, nihil aliud concludere potero, quam quod ubique sibi similis sive uniformis existat, qua quidem proprietate ab

ab omnibus aliis curvis essentialiter differt, nec ullas [598] alias unquam potero deducere. Verum si ad alia referam, nimirum ad radios ex centro deductos, ad duas lineas sese intersecantes, aut plures quoque, plures utique hinc proprietates deducere valebo; quae quidem aliquo modo videntur adversari Prop. 16. Ethices, quae praecipua fere est 1 lib. tui Tractatus, in qua tanquam notum assumitur, posse ex data cujuscunque rei definitione plures proprietates deduci, quod mihi videtur impossibile, si non ad alia referamus rem definitam; id quod porro effecit, ut non possim videre, qua ratione ex Attributo aliquo solo considerato, ex. gr. Extensione infinita corporum varietas exsurgere possit; vel si existimas hoc quoque non posse concludi ex unico solo considerato, sed omnibus simul sumptis, vellem hoc edoceri abs te et qua ratione hoc concipiendum foret. Vale etc.

Parisiis,
23 Jun. 1676.

EPISTOLA LXXII.

Nobilissimo atque Doctissimo Viro

* * * * * *

B. D. S.

Responsio ad praecedentem.

NOBILISSIME VIR,

Quod petis, an ex solo Extensionis conceptu rerum varietas a priori possit demonstrari, credo me jam satis clare ostendisse, id impossibile esse; ideoque materiam a Cartesio male definiri per Extensionem; sed eam necessario debere explicari per attributum, quod aeternam et infinitam essentiam exprimat. Sed de his forsan aliquando, si vita suppetit, clarius tecum

eum agam. Nam huc usque nihil de his ordine dispo- nere mihi licuit.

Quod autem addis, nos ex definitione cujusque rei, in se consideratae, unicam tantum proprietatem deducere valere, locum forsan habet in rebus [509] simplicissimis, vel entibus rationis, (ad quae figuras etiam refero) at non in realibus. Nam ex hoc solo, quod Deum definio esse Ens, ad cujus essentiam pertinet existentia, plures ejus proprietates concludo; nempe quod necessario existit, quod sit unicus, immutabilis, infinitus, etc. et ad hunc modum plura alia exempla adferre possem, quae impraesentiarum omitto. Denique rogo, ut inquiras, an Tractatus D. Huet, (nempe contra Tractatum Theologico Politicum) de quo antea scripsisti, lucem jam viderit et an mihi exemplar transmittere poteris, deinde an jam noveris, quaenam ea sint, quae de Refractione noviter inventa sint. Hisce vale, Nobilissime Vir et amare perge etc.

Hagae Com.
15. Julii 1676.

EPISTOLA LXXIII.

Doctissimo et Acutissimo Viro B. D. S.

ALBERTVS BVRGH

S. P.

Promisi tibi scribere ex Patria discedens, nimirum si quid digni mihi in itinere occurreret. Haec autem occasio cum mihi data sit, maximique quidem momenti, debitum meum persolvo, tibi significans, me per Infinitam Dei Misericordiam in Ecclesiam Catholicam reductum, ejusdemque membrum effectum esse; quod quomodo acciderit, ex scripto, quod Cla-

riſſimo Expertiſſimoque Viro D. Craeneno, Profeſſori Leidenſi, miſi, particularius intelligere tibi licebit; jamque hinc, ad tuam quae ſpectant utilitatem, brevibus ſubjungam.

Quo magis te antea aliquando prae ſubtilitate et acumine tui ingenii admiratus ſum, eo magis te nunc defleo et deploro; quoniam, homo cum ſis ingenio- [690] ſiſſimus et praeclaris dotibus mentem a Deo ornatam nactus, veritatisque amans, imo avidus ſis, te tamen a miſero et ſuperbiſſimo illo Spirituum ſceleſtorum Principe circumduci et decipi patiaris. *Tota* enim tua Philoſophia quid eſt, niſi mera illuſio et Chymaera? et tamen non ſolum illi tranquillitatem mentis tuae in hac vita, ſed et ſalutem *aeternam animae* tuae committis. Vide quam miſero omnia tua innitantur fundamento. Te veram Philoſophiam demum inveniſſe praeſumis. Quomodo ſcis, tuam Philoſophiam optimam eſſe inter illas omnes, quae unquam in mundo doctae fuerunt, etiamnum docentur, aut unquam impoſterum docebuntur? An, ut de excogitatione futurarum taceam, omnes illas Philoſophias tam antiquas, quam novas, quae hic et in India et ubique per totum terrarum orbem docentur, examinaſti? et quamvis illas rite examinaveris, quomodo ſcis te optimam elegiſſe? Dices, mea Philoſophia rationi rectae congrua eſt, caeterae eidem repugnant: ſed omnes reliqui Philoſophi praeter tuos diſcipulos a te diſſentiunt, ac eodem jure idem, quod tu de tua, ipſi de ſe ſuaque Philoſophia praedicant, teque, ſicut tu illos, falſitatis errorisque arguunt. Manifeſtum igitur eſt, a te, ut veritas tuae Philoſophiae eluceat, proponendas eſſe rationes, quae reliquis Philoſophiis non ſunt communes, ſed ſoli tuae applicari poſſint; aut tuam Philoſophiam aeque incertam et nugatoriam eſſe, ac alias reliquas, fatendum eſt.

Jam

Jam autem me ad librum tuum, cui titulum istum impium praefixisti, restringens, confundensque Philosophiam tuam cum tua Theologia, quoniam tu ipse illas revera confundis, quamvis astutia Diabolica unam ab altera separatam esse et diversa principia habere, statuere obtendas, sic ulterius pergo.

Dices itaque forsan: alii S. Scripturam toties non legerunt, quam ego et ex illa ipsa S. Scriptura, cujus agnitio authoritatis differentiam inter Christianos et reliquos totius mundi populos constituit, probo mea placita. Sed quomodo? applicando textus claros obscurioribus S. Scripturam explico et ex illa mea interpretatione Dogmata mea compono, vel jam antea in cerebro meo conflata confirmo. Sed obsecro, ut reflectas serio ad hoc, quod dicis: quo- [671] modo enim scis te bene dictam istam applicationem facere et deinde istam applicationem rite factam interpretationi S. Scripturae sufficientem esse, sicque te bene ejusdem S. Scripturae interpretationem instituere? praesertim cum Catholici dicant et verissimum sit, Verbum Dei universum non esse scriptis traditum et sic S. Scripturam per S. Scripturam solam non posse explicari, non dicam ab uno homine, sed ne quidem ab ipsa Ecclesia, quae sola est S. Scripturae interpres. Traditiones enim Apostolicae etiam consulendae sunt, quod ex ipsa S. Scriptura et Sanctorum Patrum testimonio probatur, nec non rationi rectae pariter ac experientiae consentaneum est. Atque ita fallissimum cum sit tuum principium et in exitium ducens; ubi tota tua doctrina, huic falso fundamento innixa et superaedificata, remanebit?

Sic igitur, si in Christum crucifixum credis, agnosce pessimam tuam haeresin, resipiscas a perversione tuae naturae et cum Ecclesia reconciliator.

Quid enim alio modo tua probas, quam omnes Haeretici, qui unquam ex Eccleſia Dei exierunt, etiamnum exeunt, aut unquam impoſterum exibunt, fecerunt, faciunt, aut facient? Omnes enim, ſicut et tu, eodem principio, ſcilicet ſola S. Scriptura ad ſua dogmata conflanda et ſtabilienda utuntur.

Neque tibi abblandiatur, quod forte Calviniſtae, ſeu Reformati dicti, neque Lutherani, neque Mennonitae, neque Sociniani etc. tuam Doctrinam refellere poſſint: omnes enim iſti, ut jam dictum eſt, aeque miſeri ſunt, ac tu es et pariter tecum in umbra mortis ſedent.

Si vero in Chriſtum non credis, *miſerior es*, quam effari poſſum. Remedium tamen *facile* eſt: reſipiſce enim a peccatis tuis, animadvertens arrogantiam exitialem miſeri et inſani tui ratiocinii. In Chriſtum non credis: quare? Dices, quia principiis meis Doctrina et vita Chriſti, nec non Chriſtianorum de ipſo Chriſto Doctrina meae Doctrinae minime convenit. Sed iterum dico, tunc te majorem cogitare audes omnibus iis, qui unquam in Civitate, vel Eccleſia Dei ſurrexerunt, Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis, Martyribus, Doctoribus, Confeſſoribus et Vir-
[602] ginibus, Sanctis innumeris, imo per blaſphemiam ipſo Domino Jeſu Chriſto? Tune illis *ſolus* doctrina, vivendi modo, in omnibus denique antecellis? Tune miſer homuncio, vilis terrae vermiculus, imo cinis, vermium eſca, teipſum Incarnatae Sapientiae Infinitae Aeterni Patris, blaſphemia ineffabili, praeferre geſties? Tune ſolus prudentiorem et majorem te ipſum reputabis omnibus iis, qui unquam ab initio mundi in Eccleſia Dei fuerunt et in Chriſtum venturum, aut jam ventum crediderunt, aut etiamnum credunt? Quo fundamento innititur haec tua temeraria, inſana, deplorabilis et execranda arrogantia?

Negas

Negas Chriſtum filium Dei vivi, Verbum aeternae ſapientiae Patris, manifeſtatum in carne et pro genere humano paſſum et crucifixum eſſe. Quare? quia principiis tuis illud omne non reſpondet: ſed ultra quod probatum jam ſit, te vera principia non habere, ſed falſa, temeraria, abſurda, nunc plus dico, nimirum quod, etiamſi veris principiis innixus fueris et iiſdem omnia ſuperſtrueres, nihilo magis tamen per eadem, illa omnia, quae in mundo ſunt, evenerunt, aut eveniunt, explicare poſſes, neque audacter aſſerere tibi liceret, cum aliquid ipſis principiis videtur repugnare, illud idcirco revera impoſſibile eſſe, aut falſum. Quamplurima enim ſunt, imo innumera, quae, ſi aliquid certi cognoſci datur in rebus naturalibus, explicare tamen minime poteris; ſed neque quidem apparentem talium Phaenomenorum contradictionem cum reliquorum tuis explicationibus, a te pro certiſſimis habitis, auferre. Nullum penitus ex tuis principiis explicabis eorum, quae in faſcinatione et praecantationibus verborum certorum ſola pronunciatione, aut ſimplici illorum, aut characterum in quacunque materia expreſſorum geſtatione efficiuntur, nec non Phaenomenorum ſtupendorum a Daemoniis obſeſſorum, quorum omnium ego ipſe varia exempla vidi et innumerorum talium certiſſima teſtimonia quamplurium perſonarum fide digniſſimarum et uno ore loquentium intellexi. Quid poteris judicare de rerum omnium eſſentiis, conceſſo, quod ideae aliquae, quas in mente habes, rerum iſtarum eſſentiis, quarum ideae ſunt adaequatae, conveniant? cum ſecurus nunquam eſſe poſſis, an omnium rerum creatarum ideae in mente [603] humana habeantur naturaliter, an vero multae, ſi non omnes in eadem produci poſſint et revera producantur ab objectis externis, ac etiam per ſuggeſtionem ſpirituum bonorum, malorumve, divinamque revelationem evidentem. Quomodo itaque non conſulens aliorum hominum teſtimonia et rerum experientiam,

rientiam, ne jam dicam de subjiciendo tuo judicio omnipotentiae divinae, ex tuis principiis definire praecise poteris, stabilireque pro certo existentiam actualem, aut non existentiam, possibilitatem, aut impossibilitatem existendi harum ex. gr. sequentium rerum, (scilicet illas vel dari actualiter, vel non dari, aut posse dari, vel non posse dari in rerum natura) uti sunt, virga probatoria ad detegendum metalla et aquas subterraneas; lapis, quem quaerunt Alchymistae; potentia verborum et characterum; apparitiones spirituum variorum tam bonorum, quam malorum, eorundemque potentia, scientia et occupatio; repraesentatio plantarum et florum in Phiala vitrea post illarum combustionem; Syrenes; homunculi in mineris saepius sese, ut fertur, ostendentes; Antipathiae et Sympathiae rerum quamplurimarum; Impenetrabilitas corporis humani etc? Nihil prorsus, mi Philosophe, etiamsi millies subtiliore et acutiore, quam polles, ingenio praevaleres, horum dictorum poteris determinare; et si soli intellectui tuo in hisce et similibus dijudicandis confidis, certe eodem modo jam cogitas de illis, quae tibi incognita aut incomperta sunt, ac proinde impossibilia habentur; sed revera incerta tantum, donec testimonio quamplurium fide dignorum testium convictus fueris, deberent videri; sicut Julius Caesar, uti mihi imaginor, judicaturus fuisset, aliquo ipsi dicente, pulvis aliquis componi potest et posterioribus saeculis communis reddetur, cujus potentia tam erit efficax, ut castella, civitates integras, imo montes ipsos in aëra prosilire faciat, et in quovis loco conclusus, subito post accensionem suam se mirum in modum dilatans, omne, quod actionem ejus impedit, disrumpat: hoc enim Julius Caesar nullo modo credidisset, sed plenis cachinnis irrisisset hunc hominem, utpote volentem ipsi persuadere rem judicio ipsius ac experientiae [64] summaeque scientiae militari contrariam.

Sed

Sed in viam redeamus: Si haec praedicta igitur non cognoscis, neque dijudicare potes, quid superbia Diabolica tumidus miser homo judicabis temerario de Mysteriis tremendis vitae et Passionis Christi, quae ipsi Catholici docentes incomprehensibilia praedicant? Quid porro insanies, nugatorie et futiliter garriendo de Miraculis innumeris et signis, quae post Christum Apostoli et Discipuli ejus et deinceps aliquot millia Sanctorum in testimonium et confirmationem veritatis Fidei Catholicae per omnipotentem Dei virtutem ediderunt, ac quae per eandem Dei omnipotentem Misericordiam et Bonitatem etiamnum diebus nostris sine numero per totum terrarum orbem fiunt? Et si hisce contradicere non potes, ut certe minime poteris, quid plus obstrepis? Manum da et resipisce ab erroribus et a peccatis tuis; humilitatem indue et regenerator.

Verum praeterea ad veritatem facti, sicut revera est fundamentum Religionis Christianae, descendere libet. Quomodo audebis negare, si recte attendas, efficaciam consensus tot myriadum hominum, quorum aliquot millia doctrina, eruditione et vera subtili soliditate, vitaeque perfectione te multis parasangis antecelluere ac antecellunt, qui omnes unanimiter et uno ore affirmant, Christum Filium Dei vivi incarnatum esse passum et crucifixum, mortuumque esse pro peccatis generis humani, resurrexisse, transfiguratum esse, regnare in coelis cum patre aeterno in unitate Spiritus Sancti Deum et reliqua, quae huc spectant, ab eodem Domino Iesu et in nomine ejus postea ab Apostolis reliquisque Sanctis per virtutem Divinam et Omnipotentem miracula innumera, captum humanum non tantum excedentia, sed et sensui communi repugnantia in Ecclesia Dei facta fuisse, quorumque in hunc diem usque indicia materialia innumera et longe lateque per orbem terrarum diffusa visibilia signa supersunt, ac etiamnum fiunt? An non

non eodem modo liceret mihi negare, Romanos antiquos unquam in mundo fuisse, Imperatoremque Julium Caesarem oppressa Reip. Libertate illorum regimen in Monarchiam mutasse? Nihil videlicet curan-
[603] ti tot monumenta omnibus obvia, quae de Romanorum potentia nobis tempus reliquit, nec non contra testimonium gravissimorum illorum auctorum, qui unquam Historias Romanae Reip. et Monarchiae, particulariter ibi plurima de Julio Caesare narrantes, conscripsere et judicium tot hominum millium, qui aut dicta monumenta ipsi viderunt, aut iis (utpote quae ab innumeris existere affirmantur) pariter, ac dictis historiis fidem unquam adhibuerunt ac etiamnum adhibent; hoc cum fundamento, nimirum quod hac nocte praeterita somniassem, monumenta, *quae* de Romanis restant, non esse res actuales, *sed* meras illusiones; similiter et illa, quae de Romanis dicuntur, paria esse cum iis, quae libri isti, quos Romansios vocant, de Amadiis, de Galliis et similibus Heroibus pueriliter narrant; nec non Julium Caesarem, aut unquam in mundo fuisse, aut si extitit, hominem fuisse Atrabilarium, qui non revera Romanorum Libertatem conculcavit, seipsum super Majestatis Imperatoriae thronum erigens; sed ad credendum, se haec magna perfecisse, sua propria stulta imaginatione, vel amicorum ipsi blandientium persuasione, inductus fuit? Annon prorsus eodem modo liceret mihi negare, regnum Chinae a Tartaris occupatum; Constantinopolin sedem Imperii Turcarum esse et similia innumera? Verum an ullus me haec negantem mentis haberet compotem, ac insaniae deplorandae excusaret? Quoniam omnia haec communi aliquot millium hominum consensu innituntur, ac idcirco eorum certitudo est evidentissima, quia impossibile est, ut omnes talia, imo quamplurima alia asserentes, seipsos fefellerint, aut fallere alios voluerint per tot saeculorum, imo in quamplurimis a primis mundi annis, usque in hunc diem successionem.

Conf-

Confidera fecundo Ecclefiam Dei ab initio mundi ad hunc ufque diem non interrupta fucceffione propagatam, immotam, ac folidam perfiftere; cum omnes aliae Religiones Paganae aut Haereticae initium faltem poftea, fi non et jam finem habuerint, idemque de regnorum Monarchiis et Philofophorum quorumvis opinionibus dici debeat.

Confidera deinde tertio Ecclefiam Dei per adventum Chrifti in carne a cultu Veteris ad Novi Teftamenti cultum redactam et ab ipfo Chrifto Filio Dei vivi fundatam, propagatam deinceps fuiffe ab Apoftolis et eorum Difcipulis et fucceiforibus, hominibus, fecundum mundum, indoctis; qui tamen Philofophos omnes confuderunt, quamvis Doctrinam Chriftianam, quae fenfui communi repugnat et omne humanum ratiocinium excedit et tranfcendit, docuerint: hominibus, fecundum mundum, abjectis, vilibus et ignobilibus, quos non adjuvit potentia Regum aut Principum terrenorum; fed qui econtra ab iifdem omni tribulatione perfecuti et reliquas mundi adverfitates perpeffi funt, quorumque opus, quo magis Potentiffimi Imperatores Romani illud impedire, imo opprimere nitebantur, quot poterant Chriftianos omnis generis martyrio interficientes, tanto plus incrementi cepit; atque hoc pacto brevi temporis fpatio per totum terrarum orbem diffufam effe Chrifti Ecclefiam, ac tandem ad fidem Chriftianam converfis ipfo Romano Imperatore et Regibus Principibusque Europae in illam Potentiae vaftitatem excreviffe Hierarchiam Ecclefiafticam, ficut illam hodie admirari licet; idque omne effectum per charitatem, manfuetudinem, patientiam, fiduciam in Deo et reliquas Chriftianas virtutes, (non armorum ftrepitu, exercituum numerofôrum vi et devaftatione Regionum, ficuti Principes mundani limites fuos extendunt) nihil adverfus Ecclefiam praevalentibus Inferi portis, ut ei promifit Chriftus. Hic

etiam

etiam perpende terribile et ineffabiliter ſeverum ſupplicium, quo Judaei ad ultimum miſeriae et calamitatis gradum depreſſi ſunt, quia Chriſtum crucifigendi auctores fuerunt. Percurre, volve ac revolve omnium temporum Hiſtorias et nihil ſimile quid in alia quavis Societate accidiſſe, ne per ſomnium quidem, illic invenies. . . . . . .

Animadverte quarto in eſſentia Catholicae Eccleſiae includi et revera ejuſdem Eccleſiae inſeparabiles eſſe proprietates, nimirum *Antiquitatem*, qua ſuccedens in locum Religionis Judaicae, quae tunc temporis vera erat, initium ſuum a Chriſto ante ſexdecim et dimidium ſaecula numerat et per quam nunquam interruptae ſucceſſionis ſuorum Paſtorum ſeriem ducit, quaque fit, ut illa ſola libros Sacros, [6] Divinosque puros et incorruptos, una cum traditione Verbi Dei non ſcripti aeque certa ac immaculata poſſideat; *Immutabilitatem*, qua Doctrina ejus et adminiſtratio Sacramentorum, prout ab ipſo Chriſto et Apoſtolis ſtatuta eſt, inviolata, atque, uti convenit, in ſuo vigore conſervatur; *Infallibilitatem*, qua omnia ad fidem pertinentia ſumma cum authoritate, ſecuritate et veritate determinat et decidit, ſecundum poteſtatem ipſi a Chriſto hunc in finem largitam et Spiritus Sancti, cujus Eccleſia Sponſa eſt, directionem? *Irreformabilitatem*, qua corrumpi et falli fallereque cum non poſſit, nunquam egere conſtat; *Unitatem*, qua omnia ejus membra idem credunt, idem quoad fidem docent, unum, idemque altare et omnia Sacramenta communia habent ac tandem in unum eundemque finem conſpirant, ſibi mutuo obedientia; *Nullius animae*, ſub quocunque demum praetextu, *ab ipſa Separabilitatem*, quin ſimul incurrat aeternam damnationem, niſi ante mortem eidem iterum per poenitentiam fuerit unita: qua patet, omnes haereſes ex illa exiiſſe, dum illa ſemper, ſibi eadem conſtans et ſtabiliter

firma,

firma, utpote Petrae inaedificata, permanet; *Extensionem vastissimam*, qua per totum mundum sese, idque visibiliter, diffundit; quod de nulla alia Societate Schismatica, aut Haeretica, aut Pagana, neque de ullo Politico Regimine, aut Philosophica Doctrina asseri potest, sicuti nec ulla ex dictis proprietatibus Ecclesiae Catholicae ulli alii Societati convenit, aut convenire potest; ac tandem *Perpetuitatem usque ad finem mundi*, de qua securam ipsam reddidit ipsa Via Veritas et Vita, quamque experientia omnium dictarum proprietatum, similiter ipsi ab eodem Christo per Spiritum Sanctum promissarum ac datarum manifeste etiam demonstrat.

Collige quinto, ordinem admirabilem, quo dirigitur ac gubernatur Ecclesia, tantae molis corpus, indicare manifeste, illam admodum particulariter a Dei Providentia dependere et a Spiritu Sancto mirabiliter disponi, protegi ac dirigi ejus administrationem; sicut harmonia, quae in cunctis rebus hujus universi perspiciunt, Omnipotentiam, Sapientiam et Providentiam Infinitam, quae omnia creavit et etiamnum conservat, indigitat. In nulla enim alia societate talis ordo, tam pulcer et strictus et [608] sine interruptione servatur.

Cogita sexto, Catholicos, ultra quod innumeri utriusque sexus (quorum adhuc hodie multi supersunt, aliquos ipsemet vidi et novi) admirabiliter et sanctissime vixerint et per virtutem Dei omnipotentem in Nomine adorando Jesu Christi multa miracula fecerint, nec non quotidie adhuc fiant conversiones momentaneae quamplurimorum a pessima ad meliorem, vere Christianam et sanctam vitam, universos in genere, quo sanctiores et perfectiores eo humiliores esse, seque magis indignos reputare et aliis cedere laudem sanctioris vitae; peccatores autem vel maximos semper nihilominus respectum debitum in Sa-

cra

cra retinere, confiteri suam propriam malignitatem, accusare propria vitia et imperfectiones, et ab illis velle liberari et sic emendari: ita ut possit dici, perfectissimum Haereticum aut Philosophum, qui unquam fuit, vix inter imperfectissimos Catholicos mereri ut consideretur. Ex quibus etiam liquet et evidentissime sequitur, Doctrinam Catholicam sapientissimam et profunditate admirabilem esse, uno verbo, omnes reliquas Doctrinas hujus mundi antecellere; siquidem homines meliores caeteris alius cujusvis Societatis efficiat, illosque viam securam ad tranquillitatem mentis in hac vita et salutem animae aeternam post eandem consequendam doceat ac tradat.

Septimo reflecte serio ad multorum Haereticorum obstinatione induratorum et gravissimorum Philosophorum confessionem publicam, nimirum quod post receptam ab ipsis fidem Catholicam demum viderint cognoverintque, se antea miseros, caecos, ignorantes, imo stultos et insanos fuisse, dum prae superbia tumidi et arrogantiae vento inflati, se supra caeteros doctrinae, eruditionis et vitae perfectione longe evectos esse sibi falso persuadebant; et quorum deinde aliqui vitam sanctissime traduxerunt et innumerorum miraculorum memoriam post se reliquerunt, alii martyrio alacriter et summo cum jubilo obviam-ierunt; nonnulli etiam, inter quos Divus Augustinus, subtilissimi, profundissimi, sapientissimi ac proinde utilissimi Ecclesiae Doctores, imo sicut columnae, effecti sunt.

Et reflecte tandem ultimo ad miserrimam et in-[909] quietam vitam Atheorum, quamvis prae se ferant aliquando magnam mentis hilaritatem et jucunde ac cum summa interna animi pace vitam traducere velint videri; praecipue vero infelicissimam et horrendam eorundem mortem intuere, quorum aliqua exempla ipsemet vidi, quamplurima, imo innumera

numera ex relatione aliorum et ex Historia aeque certo scio. Et disce horum exemplo in tempore sapere.

Atque sic igitur vides, aut saltem te videre spero, quam temerarie te ipsum committas opinionibus tui cerebri; (si enim Christus verus Deus est et homo simul, ut certissimum est, vide, quo redactus sis: perseverans enim in tuis abominandis erroribus et gravissimis peccatis, quid aliud tibi exspectare licet, quam damnationem aeternam? quod quam horrendum sit ipse recogites) quam parum argumenti habeas irridendi totum mundum praeter tuos miseros adoratores; quam stulte superbus et inflatus evadas cogitatione excellentiae tui ingenii et admiratione vanissimae, imo falsissimae et impiissimae tuae doctrinae; quam turpiter te ipsum miseriorem facias ipsis bestiis, tollendo tibi ipsi libertatem voluntatis, quam tamen, si revera non experireris neque agnosceres? quomodo tibi posses illudere, cogitando, tua esse summa laude, imo et exactissima imitatione digna.

Si nolis; (quod absit cogitare) ut Deus tui misereatur aut Proximus tuus, tu ipsemet saltem miserere tui ipsius miseriae, qua miseriorem te ipsum, quam nunc es, aut minus miserum, quam si ita continuaveris, futurus es, studes efficere.

Resipisce, homo Philosophe, agnosce stultitiam tuam sapientem et sapientiam tuam insanam; ex superbo devenito humilis et sanatus eris. Adora Christum in sanctissima Trinitate, ut dignetur misereri tuae miseriae, et excipiet te. Lege Sanctos Patres et Doctores Ecclesiae et instruent te de iis, quae tibi facienda sunt, ut ne pereas sed habeas vitam aeternam. Consule Catholicos homines, fidem suam profunde edoctos et bonae vitae et tibi multa dicent, quae nunquam scivisti et quibus obstupesces.

Atque

Atque ego quidem hanc Epiſtolam tibi perſcripſi cum intentione vere Chriſtiana, primo ut cognoſcas [61] amorem, quem erga te, quamvis Gentilem, habeo; ac deinde, ut rogarem te, ne perſeveres alios etiam pervertere.

Concludam ſic igitur: Deus animam tuam vult ab aeterna damnatione eripere, modo tu velis. Ne dubites Domino obedire, qui te vocavit tam ſaepe per alios, jam iterum et forte ultima vice te vocat per me, qui, gratiam hanc ab ineffabili ipſius Dei Miſericordia conſecutus, eandem tibi ex toto animo precor. Ne renuas: ſi enim jam non auſcultes Deum te vocantem, ipſius Domini ira contra te accendetur, et periculum eſt, ne ab ejus Miſericordia Infinita derelinquaris et Juſtitiae Divinae omnia in ira conſumentis miſera evadas victima: quod Omnipotens Deus avertat ad majorem Nominis ſui gloriam et animae tuae Salutem, nec non in multorum infeliciſſimorum tui Idololatrarum ſalutiferum et ſequendum exemplum, per Dominum et Salvatorem noſtrum Jeſum Chriſtum, qui cum Aeterno Patre vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus per omnia ſaecula ſaeculorum. Amen.

Florentiae III. Non. Sept. CIↃ IↃ CLXXV.

EPISTOLA LXXIV.

Nobilissimo Juveni

ALBERTO BURGH

B. D. S.

S. D.

Responsio ad praecedentem.

Quod, ab aliis mihi relatum, credere vix potueram, ex tuis tandem literis intellexi; nimirum te non tantum Romanae Ecclesiae membrum effectum, ut ais, sed et ejus acerrimum propugnatorem esse, jamque maledicere et petulanter in tuos adversarios debacchari didicisse. Ad easdem nihil respondere proposueram, certus tibi magis opus esse temporis usu, quam ratione, ut ad te, tuosque restituaris; [611] ut jam taceam alias causas, quas tu olim probasti, quando de Stenonio (cujus nunc vestigia sequeris) sermo inter nos fuit. Sed amici quidam, qui ex egregia tua indole magnam spem mecum conceperant, me summopere rogarunt, ne amici officio deessem et id potius cogitarem, quod nuper fueris, quam quod nunc sis et alia hujusmodi; quibus tandem adductus sum haec pauca tibi scribere, enixe rogans, ut eadem aequo animo legere digneris.

Neque hic Sacerdotum et Pontificum vitia, ut Ecclesiae Romanae adversarii solent, narrabo, quo te ab iisdem avertam. Solent enim haec saepe malo ex affectu vulgari et magis ad irritandum, quam ad docendum adduci. Imo concedam in Romana plures reperiri magnae eruditionis viros et probatae vitae, quam in alia quacunque Ecclesia Christiana: plures enim hujus Ecclesiae membra cum sint, plures etiam cujuscunque conditionis viri in eadem reperiuntur. Hoc tamen negare minime poteris, nisi forte

forte cum ratione memoriam etiam amisisti, in quacunque Ecclesia plures dari viros honestissimos, qui Deum justitia et charitate colunt; plures enim hujus generis inter Lutheranos, Reformatos, Mennonitas et Enthusiastas novimus, et, ut alios taceam, parentes tuos nosti, qui tempore Ducis Albani pari animi constantia ac libertate omnium tormentorum genera propter Religionem passi sunt; ac proinde concedere debes vitae sanctitatem non esse Romanae Ecclesiae propriam, sed omnibus communem. Et quia per hoc novimus (ut cum Apostolo Joh. 1 Epist. cap. 4 vers. 13. loquar) quod in Deo manemus et Deus manet in nobis, sequitur, quicquid Romana Ecclesia ab aliis distinguit, superfluum omnino esse et consequenter ex sola superstitione institutum. *Est enim*, ut cum Johanne dixi, justitia et charitas, unicum et certissimum verae fidei Catholicae signum et veri Spiritus Sancti fructus et ubicunque haec reperiuntur, ibi Christus revera est, et ubicunque desunt, deest Christus. Solo namque Christi Spiritu duci possumus in amorem justitiae et charitatis. Haec si tecum recte voluisses perpendere, nec te perdidisses; nec [612] tuos parentes in acerbum moerorem conjecisses, qui tuam fortunam nunc misere deflent.

Sed ad tuam Epistolam revertor, in qua primo defles, quod me a scelestorum Spirituum Principe circumduci patiar. Sed quaeso bono animo sis, atque ad te redi. Cum mentis compos eras, Deum infinitum, ni fallor, adorabas, cujus virtute omnia absolute fiunt et conservantur: jam vero Principem Dei hostem somnias, qui invito Deo homines plerosque (rari quippe boni) circumducit et decipit, quos propterea Deus huic scelerum magistro in aeternum cruciandos tradit. Patitur ergo divina justitia, ut Diabolus homines impune decipiat, at minime, homines misere ab ipso Diabolo deceptos et circumductos, manere impunes?

Atque haec absurda toleranda adhuc essent, si Deum adorares infinitum et aeternum, non illum, quem Chastillon in oppido Tienen, sic a Belgis nuncupato, equis comedendum impune dedit. Et me defles miser? meamque Philosophiam, quam nunquam vidisti, chymaeram vocas? O mente destitute juvenis, quis te fascinavit, ut summum illud et aeternum te devorare et in intestinis habere credas?

Ratione tamen velle uti videris, meque rogas, *quomodo sciam, meam Philosophiam optimam esse inter illas omnes, quae unquam in mundo doctae fuerunt, etiamnum docentur, aut unquam imposterum docebuntur?* quod profecto longe meliori jure te rogare possum. Nam ego non praesumo, me optimam invenisse Philosophiam, sed veram me intelligere scio. Quomodo autem id sciam, si roges, respondebo, eodem modo, ac tu scis tres Angulos Trianguli aequales esse duobus rectis, et hoc sufficere negabit nemo, cui sanum est cerebrum, nec spiritus immundos somniat, qui nobis ideas falsas inspirant veris similes. Est enim verum index sui et falsi.

At tu, qui demum optimam Religionem, vel potius optimos viros invenisse praesumis, quibus credulitatem tuam addixisti, *qui scis, eos optimos esse inter omnes, qui alias Religiones docuerunt, etiamnum docent, aut imposterum docebunt? an omnes illas religiones tam antiquas quam novas, quae hic et in India et ubique per totum terrarum orbem docentur, examinasti? et quamvis illas rite examinaveris, quomodo scis te optimam elegisse?* [613] quandoquidem tuae fidei rationem nullam dare potes. At dices, te in interno Spiritus Dei testimonio acquiescere, reliquos autem a scelestorum Spirituum Principe circumduci ac decipi; sed omnes, qui extra Ecclesiam Romanam sunt, eodem jure id, quod tu de tua, ipsi de sua praedicant.

Quod autem addis de communi hominum myriadum consensu, deque interrupta Ecclesiae successione, etc. ipsissima Pharisaeorum cantilena est. Hi namque non minori confidentia, quam Ecclesiae Romanae addicti testium myriadas exhibent, qui aequali, ac Romanorum testes, pertinacia audita, tanquam ab ipsis experta, referunt. Stirpem deinde suam ad Adamum usque proferunt. Eorum Ecclesiam in hunc usque diem propagatam, immotam et solidam invito hostili Ethnicorum et Christianorum odio permanere, pari arrogantia jactant. Antiquitate omnium maxime defenduntur. Traditiones ab ipso Deo acceptas, seque solos Verbum Dei scriptum et non scriptum servare, uno ore clamant. Omnes haereses ex iis exiisse, ipsos autem constantes aliquot annorum millia absque ullo imperio cogente, sed solo superstitionis efficacia mansisse, negare nemo potest. Miracula, quae narrant, delassare valent mille loquaces. Sed, quo sese maxime efferunt, est, quod longe plures, quam ulla natio, martyres numerent et numerum quotidie augeant eorum, qui pro fide, quam profitentur, singulari animi constantia passi sunt, neque hoc mendacio: ipse enim inter alios quendam Judam, quem fidum appellant, novi, qui in mediis flammis, cum jam mortuus crederetur, hymnum, qui incipit, *Tibi Deus animam meam offero*, canere incepit et in medio cantu exspiravit.

Ordinem Romanae Ecclesiae, quem tantopere laudas, politicum et plurimis lucrosum esse fateor; nec ad decipiendam plebem et hominum animos coërcendum commodiorem, isto crederem, ni ordo Mahumedanae Ecclesiae esset, qui longe eundem antecellit. Nam a quo tempore haec superstitio incepit, nulla in eorum Ecclesia schismata orta sunt.

Si igitur recte calculum ineas, id solum, quod [614] tertio loco notas, pro Christianis esse videbis, quod

quod scilicet viri indocti et viles totum fere orbem ad Christi fidem convertere potuerint. Sed haec ratio non pro Romana Ecclesia; sed pro omnibus, qui Christi nomen profitentur, militat.

At pone, omnes, quas adfers, rationes solius Romanae Ecclesiae esse. Putasne te iisdem ejusdem Ecclesiae authoritatem mathematice demonstrare? quod cum longe absit, cur ergo vis, ut credam, meas demonstrationes a scelestorum Spirituum Principe, tuas autem a Deo inspirari, praesertim cum videam et tuae literae clare indicent, te hujus Ecclesiae mancipium factum, non tam amore Dei ductum, quam inferorum metu, qui superstitionis est unica causa. Estne haec tua humilitas, ut nihil tibi, sed ut aliis, qui a plurimis damnantur, credas? an arrogantiae et superbiae ducis, quod ratione utar et in hoc vero Dei Verbo, quod in mente est, quodque nunquam depravari nec corrumpi potest, acquiescam? Apage hanc exitiabilem superstitionem et, quam tibi Deus dedit, rationem agnosce, eamque cole, nisi inter bruta haberi velis. Desine, inquam, absurdos errores mysteria appellare, nec turpiter confunde illa, quae nobis incognita vel nondum reperta sunt, cum iis, quae absurda esse demonstrantur, uti sunt hujus Ecclesiae horribilia secreta, quae, quo magis rectae rationi repugnant, eo ipsa intellectum transcendere credis.

Caeterum Tractatus Theologo-Politici fundamentum, quod scilicet Scriptura per solam Scripturam debeat exponi, quodque tam proterve absque ulla ratione falsum esse clamas, non tantum supponitur, sed ipsum verum seu firmum esse apodictice demonstratur, praecipue cap. 7. ubi etiam adversariorum opiniones confutantur; quibus adde, quae in fine cap. 15. demonstrantur. Ad haec si attendere velis et insuper Ecclesiae Historias (quarum te ignarissimum

rissimum video) examinare, ut videas, quam falso Pontificii plurima tradunt et quo fato, quibusque artibus ipse Romanus Pontifex post sexcentos demum annos a Christo nato Ecclesiae principatum adeptus est, non dubito, quin tandem resipiscas; Quod ut fiat, tibi ex animo opto. Vale etc.